Introducere

Viața omului începe din momentul conceperii, preia tot ce aude în jurul său pe durata vieții intrauterine, iar din momentul naşterii se arată pe chipul său bucuria de a trăi, bucurie ce îmbracă diferite intensități în funcție de vârstă şi de nivelul de înțelegere a cuvântului bucurie. Cel mai important eveniment din viața omului este înscrierea sa în rândul membrilor Bisericii lui Hristos, sau primirea Botezului; firea umană fiind slabă, omul cade în diferite greşeli prin care îşi întinează haina Botezului, orice om simte starea de disconfort atunci când cade în păcat şi are nevoie de împăcare cu sine şi cu Creatorul. De aceea Biserica a lăsat Taina Mărturisirii pentru ca omul să poată retrăi momentul vieții de până la căderea în păcate. Această Taină a fost numită în diverse moduri, dar cel mai des în operele sfinților este numită: „al doilea Botez" sau „taina lacrimilor". Omul poate, conştientizând păcatul săvârşit, prin lacrimile pocăinței adică părerea de rău pentru cele făcute să meargă la preotul Bisericii pentru a primi dezlegarea de păcate şi îndeplinirea sfatului primit din partea părintelui. Taina Mărturisirii este pe atât de simplă de plinit pe cât de importantă este în viața creştinului. Această Taină îi dă posibilitate omului să-şi recunoască limitele, nimicnicia umană, iar singura modalitatea ca omul să fie cel ce poate să fie, este să aibă acel îndrumător al vieții-părintele duhovnicesc care prin intermediul Tainei Mărturisirii curăță haina sufletului şi dăltuieşte în sufletul omului posibilitatea de a deveni creştin adevărat, practicant al tuturor virtuților duhvoniceşti fără de care omul este „aramă răsunătoare" după cum spune Sfântul Apostol Pavel (I Cor. 13,1). Prima mărturisire a avut loc în Rai, atunci când Dumnezeu a provocat primii oameni la o mărturisire sinceră şi a îndemnat la părere de rău pentru încălcarea poruncii, dar omul a refuzat să fie îmbrățişat de brațele larg deschise ale Tatălui ceresc. Acest gest al primilor oameni este prezent şi astăzi când auzim că Biserica nu mai este contemporană cu mebrii ei, că oamenii s-au modernizat iar Biserica a rămas undeva departe în spatele strămoşilor. Mitropolitul Antonie de Suroj menționa că: "oamenii au tendința de a exagera înțelesul sintagmei "lumea contemporană". Dintotdeauna lumea a fost contemporană cu cei ce trăiesc într-o anumită perioadă sau generație. Au existat dintotdeauna reguli general umane şi istorice, care pot servi drept temelie a raționamentelor şi acțiunilor noastre. Dumnezeu ne este totdeauna contemporan. Iată un lucru pe care-l uităm foarte des, încercând prin tot felul de eforturi teologice, să-L aducem în contemporaneitate, deşi El este absolut contemporan cu noi, fără să aibă nevoie de nici o schimbare pentru a fi El însuşi, ancorat în modernitate"[1]. Din vremurile cele mai vechi Biserica a lăsat uşa larg deschisă pentru fiecare credincios în parte care vrea să petreacă cât mai mult timp alături de Creatorul Său, dar noi prin faptele noastre ne-am îndepărat de Dumnezeu şi de Biserică şi am închis uşa Bisericii. Omul nu ştie ce doreşte, iar până când nu îşi va stabili scopul în viață îi va fi greu să trăiască.

[1] Mitr. Antonie de Suroj, *Dumnezeu şi omul*, Ed. Sofia, Bucureşti, 2011, pp. 82-83.

Molitfelnicul este cartea de cult care este utilizată adesea în Biserica Ortodoxă. Din paginile *Molitfelnicului* se poate observa că Biserica a gândit slujbe şi rugăciuni prin care Dumnezeu poate fi prezent lângă om în fiecare moment al vieții sale. Taina Mărturisirii poate fi numită Taina centrală, în jurul căreia se adună celelalte Taine. Fiecare Taină îşi are specificul său în funcție de momentul în care se săvârşeşte pentru om, iar acest specific duce la prezența unei rânduieli, unei ordini a elementelor liturgice din care este cuprins fiecare ritual. Cercetând *Molitfelnicul* contemporan şi urmărind anumite rânduieli am făcut comparații cu *Molitfelnice* mai vechi şi am constatat prezența anumitor diferențe. Primele întrebări care mi le-am adresat au fost: Care sunt cauzele acestor diferențe? Care a fost rânduiala autentică? Având aceste nelămurir am ajuns la studiul temei: **Taina Mărturisirii în practica şi interpretarea liturgică în Ortodoxie de-a lungul timpului**.

Taina Mărturisirii mereu a fost o temă de actualitate fiindcă omul greşind în fiecare zi a vieții sale recurge la Spovedanie pentru a-şi împăca conştiința. Despre Taina Mărturisirii s-a scris mult în liturgica românească şi nu numai. Cele mai importante lucrări cu referire la Taina Mărturisirii sunt ale Părintelui Profesor Petre Vintilescu, *Spovedania şi duhovnicia*; Părintele Profesor Ene Branişte, *Liturgica specială*, Părintele Branişte în această carte în câteva pagini a cuprins tot ce este mai important despre această Taină; Părintele Profesor Necula Nicolae, *Biserică şi cult pe înțelesul tuturor* şi volumele *Tradiție şi înnoire în slujirea liturgică*. Cea mai bună lucrare cu privire la Taina Mărturisirii aparține Părintelui Profesor Sava Viorel, *Taina Mărturisirii în riturile liturgice actuale*. În această carte Părintele Profesor tratează despre ritualul Tainei în toate tradițiile liturgice. Cele mai importante articole cu privire la această Taină au fost elaborate de Magistrand. Chițu I. Viorel, *Rânduiala Mărturisirii în Molitfelnicele româneşti şi slavo-ruse,* publicat în revista Ortodoxia şi Prot. Gh. Ciuhandu, *Rânduiala Sfintei Mărturisiri,* publicat în revista Candela. Dintre autorii străini amintesc pe Pr. Almazov A. I. cu lucrarea sa în trei volume *Таиная исповедь въ православной Восточной Церкви, Опытъ внешней истории, изследование преимущественно по рукописямъ*, (Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă din Răsărit, Experiența istoriei interne, cercetare exclusivă după manuscrise), lucrare ce a fost elaborată în urma cercetării a 600 de manuscrise şi M. Arranz, *Избарнные сочинения по литургике, Таинства Византийского Евхология*,vol.I, (Scrieri alese cu referie la liturgică. Tainele Evhologhionului Bizantin).

Scopul acestei lucrări este de a scoate în evidență istoria evoluția elementelor liturgice care alcătuiesc rânduiala acestei Taine în cele mai importante Biserici Ortodoxe cât şi prezentarea rânduielilor care au circulat de-a lungul istoriei. Pentru a cerceta rânduiala Tainei Mărturisirii de la primele tipărituri până în prezent am folosit metoda istorico-critică şi cea comparativă.

Lucrare este alcătuită din şase capitole, în care am încercat să arăt evoluția Tainei Mărturisirii de-a lungul istoriei în cele mai importante Biserici Ortodoxe autocefale, mai puțin în capitolul I, care are în atenție Taina Mărturisirii în primul mileniu creştin. Astfel capitolul I este intitulat: *Taina Mărturisirii în primul mileniu creştin* şi prezintă destinul Tainei în decursul acestei perioade, viziunea Sfinților Părinți asupra acestei Taine, apariția primelor elemente liturgice şi evoluția lor până la apariția prototipului actualei rânduieli a Tainei Mărturisirii.

Al doilea capitol: *Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă Română* prezintă importanța cărții de cult-*Molitfelnic,* apariția primelor tipărituri ce conțin rânduiala Tainei sau unele trimiteri cum ar trebui săvârşită Taina. În partea a doua a acestui capitol am încercat să prezint care a fost prima rânduială tipărită a Tainei Mărturisirii, apoi structurat pe perioade evoluția sau mai bine zis adaptarea Tainei la cerințele edițiilor ulterioare ale *Molitfelnicului* sau influențele care au fost prezente în cultul Bisericii Ortodoxe Române din partea celorlalte Biserici surori în ceea ce priveşte Taina Mărturisirii. În penultimul subcapitol a fost prezentată rânduiala hirotesiei întru duhovnic iar în cel din urmă subcapitol am vorbit despre practicile necanonice ce se întâlnesc în diferite zone ale Bisericii Române prezente în săvârşirea Tainei Mărturisirii.

În capitolul al treilea intitulat: *Ritualul Tainei Mărturisirii în Molitfelnicul Bisericii Ruse de la primele tipărituri până în sec. al XVII-lea*, am prezentat istoria alcătuirii cultului în Biserica Rusă, urmează o prezentare detaliată a rânduielii Tainei Mărturisirii în decursul secolelelor al XI-XIV-lea. După secolul al XV-lea, din cauza întinderii vaste a rânduielii au apărut prescurtări ale ei, care au fost identificate şi prezentate în acest capitol. Iar în încheierea acestui capitol s-a vorbit despre viziunea cercetătorilor străini care au vizitat Rusia în această perioadă asupra rânduielii şi perceperii Tainei de către popor, iar în cele din urmă am vorbit despre care a fost rânduiala Tainei în cărțile slave prezente în Biserica noastră în sec. al XVI-XVII-lea.

În capitolul al IV-lea intitulat: *Ritualul Tainei Mărturisirii în Molitfelnicul Bisericii Ruse din sec. al XVII-lea până în prezent* am vorbit despre împărțirea Bisericii în două părți administrative independente şi specificul fiecăreia dintre ele în ceea ce priveşte această Taină, influența *Molitfelnicului* lui Petru Movilă, reforma cultică înfăptuită de Patriarhul Nikon. Prezența îndrumarelor pentru mărturisire în Biserica Rusă şi prezentarea rânduielii actuale a Tainei. S-au specificat câteva deosebiri şi asemănări ale acestei rânduieli în Biserica Rusă față de cea Greacă. În subcapitolul al IX-lea a fost prezentată rânduiala hirotesiei întru duhovnic în Biserica Greacă şi preluarea acestei rânduieli de către Biserica Rusă. În continuare a fost amintită rânduiala primirii la Ortodoxie a celor de altă credință prin intermediul ritualului pocăinței, rânduială ce nu se mai întâlneşte în *Molitfelnicele* actuale. Acest capitol se încheie printr-un studiu comparativ între formulele de dezlegare întâlnite în Biserica Rusă şi cea Română.

În capitolul al V-lea intitulat: *Rânduiala Mărturisirii în celelalte Biserici Ortodoxe*, s-a vorbit despre destinul istoric al rânduielii Tainei Mărturisirii în Biserica Ortodoxă Greacă, Sârbă, Bulgară şi Georgiană. Biserica Greacă având o evoluție independentă față de celelalte Biserici, am avut posibilitatea să analizez rânduiala din sec al X-lea până în prezent, iar în celelalte Biserici mai sus amintite datorită strânsei legături cu Biserica Rusă nu au fost multe diferențe față de cea din urmă, iar cele existente au fost menționate în acest capitol.

Ultimul capitol al acestei lucrări intitulat: *Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă. Unitate şi diversitate liturgică*, îşi propune să scoată în evidență care sunt asemănările şi deosebirile între Bisericile Ortodoxe în ceea ce priveşte elementele liturgice ce alcătuiesc Taina Mărturisirii.

Concluziile care urmează acestui capitol din urmă, cuprind ideile principale ale întregii lucrări, şi sunt prezentate în mod succint.

La final mulțumesc Bunului Dumnezeu pentru tot ajutorul care l-am simțit pe durata studiului şi pe durata întregii vieți. În mod deosebit vreau să mulțumesc Părintelui Îndrumător Pr. Prof. Conf. Dr. Sava Viorel, care m-a susținut pe durata studierii Teologiei dar în mod special pentru grija şi ajutorul care l-am simțit din partea Părintelui Îndrumător pe durata studiilor doctorale. Dragostea față de liturgică am moştenit-o de la Părintele Îndrumător, iar datorită exemplului de slujire liturgică, de Profesor Universitar, de devotamentul şi sinceritatea care le-am observat în toți aceşti ani, am rămas şi eu în sfera de interes a acestei părți frumoase a Teologiei cum este Liturgica.

Capitolul 1

Taina Mărturisirii în primul mileniu creştin

1.1 Noțiuni generale despre Sfintele Taine, pocăință şi căință

Mântuitorul nostru Iisus Hristos, ştiind slăbiciunea firii omeneşti, a lăsat în Biserica Sa cea sfântă şi mijloacele necesare, pentru ca prin intermediul lor să se ridice şi să se sfințească toți cei ce cred în El.

"Sfintele Taine constituie în chip obişnuit obiectul dogmaticei. Dar, totuşi ele având o importanță de regenerare morală pentru viața creştinului, pot fi considerate şi cuprinse ca mijloace eminente de o sănătoasă îndrumare pastorală.

Importanța Sfintelor Taine pentru viața intimă a credincioşilor este întreită. Mai întâi, prin ele, făptura omenească intră în relații nemijlocite cu Binele Suprem, cu Hristos. În al doilea rând, Sfintele Taine obligă pe credincios la o severitate cu sine însuşi, la o viață morală tot mai sporită. Şi, în al treilea rând, Sfintele Taine fac pe credincios să se pregătească serios în vederea primirii lor, îl fac să practice virtuțile şi să-L iubească tot mai mult pe Dumnezeu, Cel ce se coboară la el prin Sfintele Taine. Deci prin marea lor importanță, Sfintele Taine cuprind întreaga viață spirituală a omului, de la naştere până la moarte. Unele îl nasc, altele îl hrănesc, altele îl cresc şi altele îl întăresc"[2]. Viața duhovnicească, în desfăşurarea şi dezvoltarea ei, cunoaşte o serie de etape care în Biserică sunt marcate prin Sfintele Taine ce se administrează credincioşilor. „Fiecare Sfântă Taină este un mod diferit de întâlnire cu Hristos şi de trăire a acestei întâlniri. În fiecare Sfântă Taină credinciosul se întâlneşte personal cu Hristos şi experimentează comuniunea de iubire cu El"[3]. Sfintele Taine „reprezintă "poarta" şi „calea" prin care viața lui Dumnezeu vine în creație, o izbăveşte de păcat şi de moarte, o face vie şi o sfințeşte"[4]. „Adevărata patrie a sufletelor ortodoxe este Biserica Tainelor liturgice"[5]. Parafrazându-l pe Sfântul Apostol Pavel, Sfântul Nicolae Cabasila afirmă: „Căci prin aceste lucrări sfinte viem, ne mişcăm şi suntem"[6]. În concepția ortodoxă, "viața spirituală, se naşte prin Taina Sfântului Botez şi este alimentată de harul împărtăşit prin Taina Sfântului Mir, care acordă harul creşterii şi întăririi noului născut la viața în Hristos. El dăruieşte harul care luminează mintea şi întăreşte voința pentru înțelegerea şi mărturisirea adevărurilor de credință şi propăşirea în faptele bune. Iar reintegrarea în har a

[2] Prot. Nicodim Belea, *Îndatoririle duhovnicului după Sfintele Canoane*-prelegere ținută la Cursurile de îndrumare misionară din Sibiu, în "Studii Teologice" III (1951), nr. 9-10, p. 481.
[3] *Ibidem.*
[4] Panayotis Nellas, *Omul-animal îndumnezeit*, Studiu introductiv şi traducere Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1994, p. 103.
[5] Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale*, trad. rom. de Pr. Prof. Ion Buga, Ed. Christiana, Bucureşti, 1993, p. 200.
[6] Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. rom. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 30.

creştinului, care poate pierde harul prin săvârşirea păcatelor, se face prin Taina Sfintei Mărturisiri, care împărtăşeşte harul iertării păcatelor, împăcarea cu Dumnezeu şi liniştirea conştiinţei. Ea este necesară şi pregătirii credinciosului pentru primirea Tainei Sfintei Euharistii, Taina cea mai importantă prin care primitorul se uneşte în mod real cu Hristos. De asemenea, în iconomia mântuirii, Taina Sfintei Preoţii are o importanţă covârşitoare, atât pentru primitor cât şi pentru cei încredinţaţi lui spre păstorire. Pe cel hirotonit îl face urmaş al Sfinţilor Apostoli, cu puteri depline de a învăţa, sfinţi şi călăuzi pe credincioşi la mântuire, iar ei beneficiază de harul mântuitor, prin aceşti slujitori ai lui Hristos şi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. IV, 1). La fel, Taina Sfintei Cununii se revarsă asupra primitorilor harului divin, stabilind între ei o legătură sufletească şi trupească statornică, armonie durabilă, care îi umple de iubire şi putere să poată birui toate greutăţile vieţii, familia devenind astfel o adevărată vatră, unde se practică cele mai înalte virtuţi creştine. Iar scopul Tainei Sfântului Maslu constă în iertarea păcatelor şi vindecarea bolilor trupeşti şi sufleteşti.

Deci, harurile oferite de Sfintele Taine pentru viaţa creştinului sunt bogate şi variate, corespunzând diferitelor nevoi din viaţa credincioşilor, de la naştere până la moarte"[7]. Toate Tainele sunt într-o strânsă legătură cu jertfa şi învierea lui Hristos, cu care credinciosul se uneşte în modul cel mai deplin în Euharistie. Iată de ce prin Euharistie se desăvârşeşte unitatea Bisericii[8]. "Cel botezat şi întărit în Duhul lui Hristos prin ungerea cu Sfântul Mir primeşte îndată, pentru desăvârşirea încadrării lui în Biserică, Sfânta Împărtăşanie. Cel ce primeşte dezlegarea de păcate şi hirotonia se împărtăşeşte de asemenea de Trupul şi Sângele lui Hristos. Şi, în general, unirea credinciosului cu Biserica îşi găseşte ultima întărire în împărtăşirea de Hristos, care nu trebuie să fie prea rară.

Ca urmare, în toate Tainele omul se înnoieşte, murind omului vechi şi înviind la viaţa nouă, cea din Hristos, murind egoismului şi înviind unei vieţi de autodăruire. Aceasta are loc în Botez, în mărturisirea păcatelor, de asemenea în căsătorie, în care cei doi soţi primesc puterea

[7] Prof. Arhid. Dr. Ioan Zăgrean, *Desăvârşirea vieţii creştine prin Sfintele Taine*, în „Mitropolia Ardealului", IX (1964), nr. 1-2, pp. 77-92, apud, Ierom. Drd., Veniamin Micle, *Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia" XXIV (1972), nr. 4, p. 548; După Sfântul Grigorie Teologul există pericolul unei divergenţe între vorbe şi fapte. Creştinul să nu poarte deci numai vorbe frumoase, ci să demonstreze adevărul acestor vorbe prin însăşi viaţa sa: „Mai bine sunt faptele fără vorbe, decât vorbele fără fapte. Nimeni nu se urcă fără viaţă demnă spre trepte mai înalte, mulţi însă realizează acest lucru fără multe vorbe. Nu celora care vorbesc, ci celora care duc o viaţă dreaptă, le revine harul", citat din textul publicat la Braşov în partea a I-a, a poemului „Gnomologia tetrastichos" la Migne 37, 928-945, rândurile 21-24, apud, Prof. Dr. Hermann Pitters, *Două poeme morale ale Sfântul Grigorie Teologul publicate în 1555 de Valentin Wagner la Braşov,* în „Revista Teologică", VI (1996), nr. 3-4, p. 398; În ceea ce priveşte Taina Spovedanii Pr. Asist Viorel Sava afirma: „Spovedania reaşează pe credincios în starea de har şi-l reîncorporează acelora care se împărtăşesc la Sfânta Liturghie. Excomunicarea, scoaterea din comuniunea cu cei ce se cuminecă, se împărtăşesc, este considerată unul din canoanele foarte aspre, iar dezlegarea pentru a primi Sfânta Împărtăşanie este prilej de mare bucurie pentru credincios", apud, Pr. Asist. Viorel Sava, *Popas în spaţiu liturgic*, în „Candela Moldovei", IV, (1995), nr. 9-10, p.8.

[8] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 677.

unei iubiri permanente, prin care depăşesc egoismul lor individual, în hirotonie, în care se asumă răspunderea pentru propovăduirea jertfei şi învierii lui Hristos şi a transmiterii puterii lor, asimilată de cel hirotonit, celor ce cred în Hristos"[9]. "Prin Sfintele Taine devenim una cu El, suntem trupul şi membrele sale, suntem templul şi locuința lui Dumnezeu în Duh. Căci, prin Sfântul Botez, îl îmbrăcăm pe Hristos ca o haină; iarăşi, prin intermediul celorlalte Sfinte Taine, ne unim cu Hristos; prin ungerea cu Sfântul Mir, suntem întăriți, prin Hristos suntem curățiți de păcate şi ni se acordă iertarea; prin Sfânta Hirotonie devenim preoții lui Dumnezeu şi în puterea lui Hristos săvârşim toate Sfintele Taine…"[10].

Dar naşterea, creşterea şi întărirea omului în viața spirituală, nu se realizează fără luptă. Şi uneori, creştinul în lupta ce o duce, este înfrânt, căzând ostatic fie în mâna unor păcate uşoare, fie în mâna păcatelor grele, de moarte. De pildă, Taina Sfântului Botez nu pune pe om în starea de perfecțiune şi ca urmare a acestei stări, omul poate săvârşi păcate şi după primirea Botezului. "Dacă zicem că nu avem păcat-scrie Sfântul Evanghelist Ioan-ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi", şi "Dacă zicem că n-am păcătuit, îl facem mincinos (pe Hristos) şi cuvântul Lui nu este întru noi" (I Ioan I, 8 şi 10)[11].

Naşterea prin Duh ce are lor prin Taina Sfântului Botez, întărirea prin binecuvântarea Duhului în Taina Mirungerii, fiecare mădular al Bisericii nu este scutit în viața de zi cu zi de alunecările, care sunt împotriva idealului identității creştine. Primirea Botezului, curățește omul doar de păcatul strămoșesc, primirea Mirungerii, îl întărește doar pe drumul dobândirii idealului creștin, dar nici una nici alta nu-l slobozește de urmările păcatului strămoșesc, altminteri-de prezența naturii umane care este înclinată către răutate. Astfel, chiar dacă omul a făcut parte din binecuvântata Împărăție a lui Hristos, nu poate evita faptele păcătoase din viața sa de zi cu zi, iar dacă în puterea necesității arătate, omul săvârşeşte păcatul, ca să se îndrepteze, să se curățească în fața Domnului după ordinea evidentă a lucrurilor, singur este neputincios. Neputința, el o poate atinge şi prin intermediul altui om, fiindcă păcătosul nu poate să se îndreptățească în faţa lui Dumnezeu prin intermediul altui păcătos. Această curăţire poate fi înfăptuită doar prin intermediul voii Însuşi a Domnului, indulgenţei infinite față de neputința coroanei creaţii Lui-omul. O astfel de curăţire sau iertare de greşeli, care provine de la Însuşi Dumnezeu poate fi primită sau atinsă de către om, numai prin participarea deliberată pentru toată ştiinţa acţiunii

[9] *Ibidem.*
[10] Balfour B 13, cap. 6-206, 246-262, citat în: M. Kunzler, *Gnadenquellen. Symeon von Thessaloniki (+1429) als Beispiel für die Einflussnahme des Palamismus auf die orthodoxe Sakramententheologie und Liturgik* (Trierer theologische Studien 47), Trier, 1989, p.175, apud, Vasile Ciobanu, *Dinamica Sfintelor Taine-sensul sacramental în teologia ortodoxă exemplificat în opera Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae (1903-1993),* Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti, 2007, p. 90.
[11] Prot. Nicodim Belea, *Îndatoririle duhovnicului după Sfintele Canoane*-prelegere ținută la Cursurile de îndrumare misionară din Sibiu, în "Studii Teologice" III (1951), nr. 9-10, p. 481.

veşnice. De aici rezultă că în cultul uman în mod inevitabil trebuie să aibă loc cunoscuta lucrare sfântă, capabilă de realizarea iertării greşalelor.

Cultul păgân-în toate formele sale-este alcătuit de mâini omeneşti. Pe aceasta bază care ne este arătată de lucrarea dumnezeiască, cu toate că purta un caracter determinat de instituire religioasă, cultul păgân niciodată nu a putut şi nici nu poate să deţină o putere adevărată. Prezenţa actului iertării aici, poate să aibă doar scopul de a demonstra o conştiinţă omenească şi necesitatea formalităţii actului, care curăţă omul de păcat. Efectul unei astfel de lucrări dumnezeieşti poate fi inerent doar în creştinism, ca fiind o religie de deschidere dumnezeiască. Cultul creştin, într-adevăr, conţine o astfel de lucrare dumnezeiască, care-şi însuşeşte denumirea de Taina Mărturisirii, sau altfel-Taina Pocăinţei. Fiinţa interioară conţine-din punct de vedere al omului o pocăinţă sinceră, totală, de păcătele săvârşite după Botez; din partea lui Dumnezeu este tainica şi nevăzuta iertare a acestor păcate, pentru cei ce se pocăiesc. Esenţa părţii exterioare aici îmbrăţişează mărturisirea sinceră a celui ce se pocăieşte de păcatele săvârşite şi iertarea acestora din urmă de către ierarhie, care primesc în cazul acesta, mărturisirea. În acelaşi timp cu acestea, învăţătura Bisericii Ortodoxe despre Taina ce urmează a o studia îşi găseşte locul în următoarea formulă: ”Taina pocăinţei este o lucrare dumnezeiască, în care păstorii Bisericii, cu puterea Duhului Sfânt, iartă celor ce se pocăiesc şi se mărturisesc, toate greşalele săvârşite după Botez, astfel creştinul iarăşi devine nevinovat şi sfinţit, aşa cum a ieşit din baia Botezului”[12]. Lucrarea sfințitoare din cadrul Tainei Mărturisirii este socotită a fi un al doilea Botez dumnezeiesc[13]. Dacă Botezul aduce iertarea de păcatul strămoşesc, Căința aduce iertarea de păcatele făcute de la Botez sau de la ultima Spovedanie. La Botez iertarea se face prin cufundarea în apă; la Spovedanie, aceasta se produce datorită lacrimilor Căinței, adică a părerii de rău față de faptele rele săvârşite şi implorării ajutorului lui Dumnezeu[14], originar Spovedania ca Taină repune pe om, pe de o parte în starea de curăție deplină de după Taina Botezului, fiind deci un al doilea Botez iar, pe de altă parte, nu este exact un al doilea Botez, întrucât nu mai are de şters un păcat. Păcatul în care a căzut omul după Botez, fiind un păcat prin voință, un păcat personal, deci nu prin naştere, efortul de căință şi mărturisire adevărată are un rol esențial în obținerea iertării prin Taina Pocăinței, cum nu este cazul prin Taina Botezului. Pentru repunerea deplină a penitentului în comuniune cu Hristos şi cu Biserica, Spovedania trebuie urmată, ca şi Botezul, de Euharistie. Această

[12]Makarie Mitr. Moscovei, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica cuvântare dumnezeiască), vol. IV, Sankt-Petersburg, 1852, p.240.
[13] Sfântul Grigorie Palama, *Filocalia*, vol.7, traducere de Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977, p. 248.
[14] Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Biserică şi cult pe înțelesul tuturor*, Ed. Europartner, Bucureşti, 1996, pp. 149-150.

determinare, trebuie să adăugăm, are importanţă şi pentru toate Bisericile, care admit Taina pocăinţei[15].

"Numai atunci când credinciosul realizează importanța întâlnirii cu Hristos prin Sfânta Împărtăşanie, numai atunci când el îşi doreşte comuniunea cu Hristos prin Sfintele Taine, oprirea de la Sfânta Împărtăşanie, excomunicarea sau scoaterea din rândul şi din comuniunea acelora care se cuminecă sau se împărtăşesc, apare drept cea mai aspră epitemie. Tendința omului spre păcat şi materializarea acestei tendințe prin săvârşirea păcatului, îl depărtează de comuniunea cu Dumnezeu şi-l izolează închizându-l într-o stare de egoism şi singurătate. Ieşirea din această stare se realizează prin mărturisirea[16] păcatelor care, ca act psihologic, înseamnă o depăşire a stării de închidere în sine[17], iar pe plan duhovnicesc este hotărârea unei angajări ferme în lupta contra păcatului, pentru a redobândi comuniunea cu Dumnezeu. Întâlnirea cu Hristos şi comuniunea cu El prin Taina Mărturisirii iau chipul unei dorințe arzătoare după această comuniune, în urma conştientizării că păcatul închide în sine, izolează şi însingurează"[18]. Referitor la izolarea omului în sine Soloviov spunea: „Sfintele Taine nu rămân niciodată la fenomenul uman trecător, la existența izolată a fiecărei persoane individuale, ci au drept țel tocmai aceea de a-l scoate pe om din această stare de izolare şi prin aceasta de a restaura din nou integralitatea adevăratei vieți după Dumnezeu. Aceasta este însuşirea tuturor Tainelor în general şi a fiecăreia în special"[19]. „Taina Mărturisirii redă omului comuniunea cu Dumnezeu prin iertarea păcatelor. Dar aceasta nu se realizează oricum. Duhovnicul nu participă exterior oficiind o Taină, iar fiul duhovnicesc nu participă exterior la o Taină care se oficiază pentru el, ci amândoi sunt angajați cu toată ființa lor în actul ce se săvârşeşte. Adesea Spovedania a fost numită un alt botez, şi dacă Botezul este naştere la viața spirituală, la viața în Hristos, Spovedania, ca ceea ce este un alt botez este renaştere pentru viața spirituală. Şi dacă duhovnicul este numit părinte şi ucenicul fiu duhovnicesc, înseamnă că unul naşte şi altul este născut şi în aceasta constă legătura intimă ce se realizează între părinte şi fiu duhovnicesc prin intermediul Spovedaniei. În virtutea acestui fapt

[15] După învățătura, Bisericii armeano-gregoriene pocăința: „ este acțiunea tainică, prin care cel care a greşit şi cel ce s-a pocăit mărturisește față de preotul (sau Episcopul) Domnului greşelile sale şi, prin rostirea iertării de către preot, primește de la Dumnezeu iertarea de păcate după credința lui şi după starea lui", apud, Arhiep. Mihail Salantian, *Христианское вероучение Армянской Церкви* (Catehismul Bisercii Armene), Sankt-Petersburg, 1831, pp. 134-136.
[16] Pr. I.G. Beşchea citând dintr-un Evhologhion spune: "mărturisirea constă în faptul ca cineva tot timpul să se umilească şi să se numească păcătos şi cu inima înfrântă şi suflet umilit să alerge la mărturisire şi căință", apud, Pr. I.G. Beşchea, *Taina Sfintei Mărturisiri după Evhologiu*, în "Biserica Ortodoxă Română", XLVIII (1930), nr.6, p.548; Felicia Dumas, *Dicționar bilingv de termini religioşi ortodocşi, român francez*, Ed. Doxologia, Iaşi, 2010, p.178.
[17] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Mărturisirea, mijloc de creştere duhovnicească*, în "Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 4-5, p. 169, apud, Pr. Viorel Sava, *Taina Mărturisirii în riturile liturgice actuale*, Ed. Trinitas, 2004, p.7.
[18] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 7; A se vedea despre Mărturisire detaliat la Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, pp. 252-255.
[19] Vladimir Soloviov, *Fundamentele spirituale ale vieții*, Studiu introductiv şi traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1994, p. 310.

duhovnicul simte deopotrivă „durerile facerii”(Gal. IV, 19) şi bucurie de a avea „copii” (Ioan II, 8)”[20].

Dacă în celelalte Taine repetabile-(Euharistia şi Maslul)-primitorul are o poziție mai mult pasivă, el fiind mereu cel care primeşte “iertarea păcatelor şi viața de veci”, Mărturisirea este acea Taină în care creştinul face efortul continuu pe care i-l recomandă înaintaşii lui, duhovnicul şi Însuşi Mântuitorul, efort de priveghere, de rugăciune, de cercetare a cugetului şi a profunzimii inimii, de uitare a răului suportat de el, de depistare a răului făcut de el, dar şi efortul de depăşire a acestora şi a altor momente, prin iertarea tuturor şi împăcarea cu sine însuşi şi cu semenii. De aceea, spovedania este condiția prioritară a primirii oricărei din celelalte şase Taine-afară doar de cazul unei stări de totală neputință sau inconştiență a omului, în care caz Biserica acordă prin pogorământ Taina Împărtăşaniei, sau Maslul spre ridicarea aceluia din neputință şi întuneric şi integrarea lui în imperiul lumii prin puterea lui Hristos[21].

Cea dintâi Spovedanie a avut loc în raiul cel din Eden, când Dumnezeu provoacă pe Adam şi pe Eva la o mărturisire personală, aşteptând o descriere a modului cum au păcătuit şi a cauzei care i-a determinat la păcat. “Pentru ce ai făcut aceasta?” o întreabă Dumnezeu pe Eva (Fac. 3,13). Femeia dă vina pe şarpe. Dumnezeu întreabă deosebit şi pe Adam: „Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?”. Adam evită răspunsul şi aruncă vina pe însuşi Dumnezeu: “Femeia pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom şi am mâncat” (Fac. 3, 11-13). Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu Cain. Provocat de Dumnezeu să-şi mărturisească păcatul, el refuză spunând că el nu este păzitorul fratelui său (Fac. 4, 9). Sfinții Părinți afirmă că atât Adam şi Eva, cât şi Cain au fost blestemați de Dumnezeu nu pentru păcat, ci pentru faptul că nu s-au mărturisit şi nu s-au căit pentru faptele rele săvârşite[22].

“Sufletul omenesc, sub povara şi biciuirea păcatelor se istoveşte, îşi pierde podoabele şi frumusețile inițiale şi rămâne gol şi pustiu. Dacă n-ar exista Taina sfântă a spovedaniei cu mângâierile ei, cu odihna ei reconfortantă, cu puterea ei veşnic înnoitoare, cu lumina şi cu căldura aceea născătoare de viață nouă, nu ar exista în Biserica lui Iisus Hristos reîmprospătarea spirituală, primăvara şi tinerețea nesfârşită, care înviorează, întăreşte şi împodobeşte continuu viața sufletească a credincioşilor. Ceea ce este apa în ordinea vieții naturale, este Taina Mărturisirii în ordinea vieții supranaturale. Apa este elementul natural care spală, care curăță, care înviorează întreaga viață naturală. Taina Mărturisirii spală toată murdăria sufletului, curăță şi

[20] Pr. Viorel Sava, *Duhovnicul-Părinte pentru fiii săi duhovniceşti*, în “Candela Moldovei”, III (1994), nr. 11-12, p. 12.
[21] Drd. Anca Manolache, *Sfânta Taină a Mărturisirii*, în “Glasul Bisericii”, XXXVIII (1979), nr. 3-4, p.298.
[22] Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică şi educativă a Tainei Spovedaniei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, C (1982), nr. 5-6, p.485.

îndepărtează toate petele păcatelor, înviorează şi înnoieşte sufleteşte pe fiecare credincios. De aceea, Taina spovedaniei este tot atât de necesară, de indispensabilă vieţii noastre spirituale precum este apa, lumina, aerul şi căldura pentru viaţa noastră cea trupească”[23]. „Planurile noi de viaţă, din puterea lui Dumnezeu, nu se pot trăi fără o pocăinţă pentru greşeli dese şi grave şi fără o hrănire continuă din puterea lui Hristos, creştinul primeşte adeseori şi Taina dezlegării de păcate prin mâna preotului pusă pe capul lui...”[24]. „Spovedania reaşează credinciosul în starea de har şi-l reîncorporează acelora care se împărtăşesc la Sfânta Liturghie. De aceea, în spiritualitatea ortodoxă, pentru creştinul bun, dezlegarea pentru a primi Sfânta Împărtăşanie este prilej de mare bucurie”[25]. Taina Mărturisirii se prezintă ca “Taina prin care credinciosul dobândeşte iertarea păcatelor săvârşite după Botez şi împăcarea cu Dumnezeu şi cu Biserica”[26]. Taina Sfintei Mărturisiri este „Vitezda miraculoasă a Noului Testament, gata în orice moment, ziua şi noaptea, să primească în apele ei, să spele, să cureţe, să înnoiască şi să tămăduiască sufleteşte credincioşii care vor să se mântuiască, vor să spele întinăciunea păcatelor, vor să se apropie, să se împace şi să se unească din nou cu Iisus Hristos Mântuitorul nostru”[27].Valoarea duhovnicească a Spovedaniei a fost subliniată de un mare gânditor astfel: „Nu putem nega că această instituţie este de o înţelepciune divină...căci necesitatea spovedaniei reţine pe mulţi de la păcat, mai ales pe cei îndărătnici şi aduce mare mîngâiere celor căzuţi”[28]. Taina Mărturisirii sau pocăinţei constă în iertarea păcatelor celor ce le mărturisesc şi se căiesc pentru ele, de către Episcop sau Preot, în chip văzut şi de către Hristos în chip nevăzut[29]. Deci săvârşitorul principal şi real al Spovedaniei este Hristos însuşi care iartă prin Episcopul şi Preotul Bisericii, învestiţi de El cu puterea Duhului Sfânt pentru această lucrare din Biserică[30]. Spovedania este în esenţa ei şi înainte de orice o Taină a Bisericii. Este anume Taina, prin care se împărtăşeşte harul iertării şi al împăcării cu Dumnezeu, adică al reintegrării în har a creştinului pocăit. Se înţelege deci că fundamental şi esenţial în materie de spovedanie este elementul supranatural şi scopul religios sau altfel spus, refacerea relaţiei cu Dumnezeu prin ajutorul graţiei divine. Dar Spovedania nu este numai o taină, ci, în acelaşi timp, este o instituţie de pedagogie divină, prin care se poate cârmui sufletul prin

[23] Pr. Prof. Spiridon Cândea, *Taina Sfintei Mărturisiri ca mijloc de pastoraţie individuală*, în „Mitropolia Olteniei”, VIII, (1956), nr. 6-7, p. 316.
[24] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p.676.
[25] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 10.
[26] Pr. Prof.Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 382.
[27] Pr. Prof. Dr. Spiridon Cândea, *Taina Sfintei Mărturisiri privită din punct de vedere pastoral şi metodologic*, în “Mitropolia Banatului”, XVI (1966), nr. 4-6, p. 231.
[28] G.W. Leibnitz, *Szstema theologicum*, Mainz, 1852, p. 264, apud, Pr. Dumitru Moca, *Instituţia duhovniciei în Tradiţia Răsăriteană*, în „Mitropolia Banatului”, XXXVIII, (1988), nr.4, p. 37.

[29] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978, p. 122.
[30] Pr. Prof. Dumitru Radu, *Preotul ca săvârşitor al Tainei Spovedaniei şi puterea lui de a dezlega păcatele după învăţătura ortodoxă,* în „Biserica Ortodoxă Română”, C (1982), nr. 5-6, p. 833.

resorturile sale cele mai adânci, în direcțiunea unei educații creştineşti[31]. "Spovedania nu este ceva formal, care se face cu câteva vorbe din vârful buzelor şi se încheie cu câteva rugăciuni ritualice. Ea este brazdă adâncă în trupul şi sufletul omului, e o săpare prin cazmaua duhului până în străfundurile ființei umane, în care duhovnicul să privească şi să vindece"[32]. Mărturisirea sau Spovedania curăță sufletul prin descoperirea păcatelor, hotărârea de a nu le repeta şi de a nu face altele noi şi prin iertarea lor de către Dumnezeu prin rugăciunea preotului. Prin intermediul Spovedaniei credinciosul ajunge pe una din primele trepte ale procesului de duhovnicie, fiindcă ea este pregătitoarea şi curățitoarea terenului în vederea evoluției ulterioare. În epoca patristică ea trebuia să preceadă Botezul şi celelalte Taine. La început s-a admis o singură spovedanie, mai apoi două: una înainte şi alta după Botez, creştinul fiind chemat să nu mai păcătuiască până la sfârşitul vieții; de unde vine şi amânarea Botezului până pe patul de moarte[33].

Întreaga tradiție a făcut deosebire între noțiunea de căință[34] şi pocăință[35]. "Căința sau părerea de rău este un sentiment de mai lungă sau mai scurtă durată, care nu mişcă conştiința decât pentru moment, fără hotărâre de prelungire sau exteriozare prin faptă. Pocăința[36] însă nu se reduce la o părere de rău de tip platonic, subiectiv, ci se manifestă prin acte exterioare obiective, prin înfrânare, rugăciune, pe scurt, prin antrenarea întregii ființe a omului spre o viață nouă, spre viața în Hristos"[37]. Pocăința este o urmare firească a conştiinței vinei. Ea este un act al voinței, care constă într-o măcinare şi durere a sufletului şi repulsia față de păcatele făptuite. De fapt, căința autentică nu se raportează numai la urmările faptelor noastre, cât mai ales la noi, ca ființe capabile de a face asemenea faptelor reprobabile. În căință nu este vorba numai despre sentimentul valorii noastre proprii, ci despre noi ca persoane, aşa-dar ca ființe care purtăm chipul lui Dumnezeu în noi şi trebuie să trăim în răspundere față de Acesta. Prin căință noi ne aducem aminte de acel judecător sădit în ființa noastră de către Dumnezeu încă de la creație şi anume conştiința. În căință noi trebuie să ajungem atât de înaintați duhovniceşte încât să ne putem despărți de un crâmpei al existenței noastre, pe care să-l excludem din conținutul axiologic al

---

[31] Prof. Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania Prilej de pastorație individuală*, în "Studii Teologice", I (1949), nr. 9-10, p. 697.
[32] Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Importanța şi sensul desăvârşirii în monahism*, în „Studii Teologice", VII (1955), nr. 3-4, p.220.
[33] Pr. Prof. I. Coman, *Sfinții Părinți...art.cit*., p.199.
[34] Unii clerici au încercat să introducă în uz în loc de cuvântul *pocăință* cuvântul *căință*. Despre acest fapt tratează detaliat Prot. Dr. Vasile Petrica, în articolul: *Două parantezi liturgice* în „Mitropolia Banatului", XXXVI (1986), nr. 5, pp.67-70.
[35] A se vedea despre pocăință la Tomas Spidlik, *Spiritualitatea răsăritului creştin*, Ed. Deisis, Sibiu, 1997, pp.225-232.
[36] Despre pocăință a tratat detaliat Pr. Irineu Crăciunaş, în articolul: *Învățătura ortodoxă despre pocăință*, în „Ortodoxia, XII (1960), nr.3, pp. 389-405; Exteriorizarea tainei pocăinței în Evul Mediu târziu contribuiseră la Reformă-detaliat a se vedea la Jaroslav Pelikan, *Tradiția creştină, O istorie a dezvoltării şi doctrinei, Doctrina creştină şi cultura modernă (de la 1700),* vol. V, Traducere şi note de Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Polirom, Iaşi, 2008, pp. 100-101.
[37] Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică...art.cit.,* p. 485.

persoanei proprii, şi aceasta din motivul că acest crâmpei a întunecat acest chip şi asemănare a noastră cu Hristos. De aceea căinţa este, o chestiune care priveşte voinţa, care trebuie să se îndrepte, plină de ură împotriva păcatului. Aceasta este de altfel singura ură de care este capabil sufletul creştinului autentic[38]. Căinţa în accepţia ei etimologică, are sensul "de regret, desemnând un reviriment psihologic, o ruptură cu trecutul, ruptură care este împreunată cu o anumită suferinţă. Însuşi verbul *conterere*, de la care derivă cuvântul căinţă, are sensul de prefacere în bucăţi, de nimicire a unei greşeli comise. Căinţa este corelativă păcatului, aparţine oarecum însăşi naturii noastre. Este de dorit ca omul să nu săvârşească păcatul, dar din momentul ce se admite ipoteza unei căderi, este un nonsens a exclude obligaţia de a o repara. Calitatea omului de fiinţă raţională şi liberă, creată după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, care cunoaşte prin conştiinţa sa valoarea ordinei morale, îl impune să o respecte. Căinţa evocă ideea unei întoarceri mentale împotriva păcatului. Este vorba aici de o mişcare ce se descompune în trei părţi: aversiunea pentru păcatul prezent, regretul retrospectiv de a-l fi săvârşit şi hotărârea de a-l evita în viitor. Dintre aceste trei elemente, primul este esenţial şi distinctiv, aici nefiind vorba de păcat ca idee, ci de o anume faptă rea, de care subiectul este vinovat. Deci, căinţa presupune o greşeală comisă şi atitudinea unui suflet ce se îndreaptă împotriva alunecărilor lui"[39]. Căinţa "fiinţială" provoacă în omul păcătos un război de exterminare a unui crâmpei "din conţinutul axiologic al persoanei umane, care a întunecat chipul şi asemănarea noastră cu Hristos"[40]. "Concomitent cu această ofensivă se trezeşte în om dorinţa de a aşeza în locul eului celui vechi-(rob păcatului)-un eu nou, hotărât să-şi rânduiască viaţa conform ideii de bine. Ori, această răstignire a eului robit păcatului, nu o putem face fără suferinţă, fiindcă omul cel vechi nu cedează uşor locul celui ce urmează să fie plăsmuit prin spălare în lacrimile căinţei. Suferinţa căinţei este singura putere în stare să înfrângă structura veche, nu pentru a-l distruge pe om, ci pentru a-l întineri. Lacrimile căinţei au darul de a ne smulge din legăturile păcatului şi a ne apropia de Dumnezeu, aşa cum l-au apropiat pe Proorocul şi Psalmistul David, pe Sfântul Apostol Petru, pe fiul risipitor, pe Maria Magdalena, pe tâlharul Dismas şi pe alţii care s-au nevoit spre o viaţă curată"[41]. Pocăinţa adevărată este "cea care creează, nu cea care distruge omul, cea care înlocuieşte păcatul cu virtutea, nu cea care

[38] Diac. Prof. Niculae Balca, *Etapele psihologice ale Mărturisirii*, în "Studii Teologice" VII (1955), nr. 1-2, p. 33; Căinţa ca părere de rău trebuie să împlinească următoarele condiţii: a) să fie lăuntrică; b) să izvorască în primul rând din iubire; c) să fie generală; d) să fie atotcovârşitoare, apud, Mitr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevschi, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgrean, *Teologia Morală Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 457.

[39] Pr. Ioan Bunea, *Pocăinţa-îndatorire de căpetenie a creştinului*, în "Mitropolia Olteniei", IX, (1957), nr. 11-12, p. 738.

[40] Diac. Prof. Niculae Balca, *art.cit.*, p. 33.

[41] Pr. Ioan Bunea, *art.cit.*, p. 739; Sfântul Grigorie de Nazianz spune: "Cel care este cuprins de suferinţă se apropie de Dumnezeu. Dacă bolnavul este de fier, el se curăţă de rugină prin focul suferinţei; dacă este de aur, el este încercat prin foc şi redat mai strălucitor", apud, Pr. Dr. Liviu Streza, *Preotul şi îndatorirea sa pastorală faţă de credincioşii bolnavi*, în "Mitropolia Olteniei", XXXIX (1987), nr. 1, p. 81; despre termenul de suferinţă a se vedea şi la Tomas Spidlik, *op.cit.*, pp.171-175.

distruge păcatul şi pe om, pur şi simplu!"[42]. "Căința nu este nici un balast sufletesc, nici o autoiluzionare, nici un simplu simptom organic de depresiune şi nici o izbitură absurdă, pe care sufletul nostru ar îndrepta-o într-un trecut, care ar sta neclintit ca un munte, îndată ce s-a săvârşit. Din contră, căința este o formă de vindecare a sufletului, chiar singura cale de recâştigare a puterilor pierdute"[43]. "Păcatul, odată înfiltrat în fibrele vieții creştinului, este un factor de dezagregare, provocând neliniște, amărăciune şi întristare. În starea de păcat nu mai poate fi vorba de armonie şi pace lăuntrică. Locul lor l-au luat dezgustul şi disperarea. S-a produs o dezbinare, o ruptură în eul nostru sufletesc, de pe urma căreia rezultă tulburare, frământare şi remuşcări chinuitoare[44]. Echilibrul creştinului nu este niciodată un punct fix câştigat, ci el înseamnă totdeauna lupta cea bună. Echilibrul creştinului este starea de pocăință, pocăința însemnând activitatea intensă de stăpânire a impulsurilor nefireşti şi primejdioase. Or, această epurare continuă, această fagocitoză sufletească pentru eliminarea nefirescului, este realizată de mărturisirea permanentă a celor ce-şi cercetează viața creştină şi vor s-o îmbunătățească"[45]. Scriitorul Cehov zice: "că deşi pământul este atât de mare, totuşi lucrul furat nu se poate ascunde. Viața se manifestă sub multe fețe, dar mândria şi ignoranța în lucrurile religioase nu se pot ascunde. Înaintea duhovnicului nu au ce căuta oamenii cu aceste metehne. Căința adevărată nu poate avea nici omul mândru[46], nici cel ignorant. Dacă cineva a îngenuncheat cu bună credință înaintea duhovnicului, atunci şi mândria şi ignoranța şi gândurile viclene se gândesc să fugă. Umilința leagă pe sfinții de pe pământ de cer. Păcatul e ca şarpele. Cât stă ascuns nu-l vezi. Dacă l-ai descoperit o ia din loc, fuge ruşinat. Omul stăpânit de sentimentul mândriei nu mai judecă moral şi normal, de aceea rămâne necurățat de păcate. Iată pentru ce se spune că pocăința nu se termină cât trăieşte omul pe pământ. Căința e ca o mână divină, care mereu te trage de pe pământ să te înalți la cele cereşti"[47]. Cu cât pocăința omului căzut este mai adâncă, cu atât şi sufletul penitentul se descătuşează mai mult de lâncezirea şi învârtoşarea produsă de păcat[48]. Trebuie să aducem Domnului pocăință curată fără vreo dorință şi năzuință de îndreptățire în vreo privință. Prin aceasta se şi deosebeşte judecata dumnezeiască de judecata omenească, pentru că la judecata pământească, omenească, învinuitul caută cât mai mult să se dezvinovățească şi să se îndreptățească datorită mândriei din sinea sa. Dar la judecata lui Dumnezeu, cu cât se învinuieşte mai mult, cu atât se îndreptățeşte în ochii lui Dumnezeu. Şi Domnul aşteaptă de la noi o astfel de

[42] Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Tradiție şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 91.
[43] M. Scheler, *Vom ewigen im Menschen*, p. 12, apud, Pr. Ioan Bunea, *art.cit*., p. 740.
[44] Pr. I. Bunea, *Pocăința*, în "Mitropolia Banatului", XVI (1966), nr. 4-6, p. 267.
[45] Drd. Anca Manolache, *art.cit*., p.309.
[46] Slava deşartă este o formă de manifestare a trufiei. Ea intră în categoria patimilor, adică a acelor stări de dezichilibru caracterizate prin căderea subiectului în rolul unui obiect care se lasă manevrat aproape fără să opună vreo împotrivire, apud, Prof. D. Belu, *Slava deşartă*, în "Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 5-6, p.326.
[47] Pr. A.C. Cosma, *Taina Sfîntei Mărturisiri,* în "Mitropolia Olteniei", XIV, (1962), nr. 3-4, p. 194.
[48] Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Preotul duhovnic şi darul iertării păcatelor*, în "Ortodoxia", XXXIV (1982), nr.4, p. 579.

pocăință, ca să nu învinuim pe alții de păcatele noastre, nici în mic, nici în mare, ci numai pe noi înşine[49]. "Pocăința este întoarcerea de bunăvoie din răutăți spre bunătăți, şi de la diavolul întoarcere spre Dumnezeu, prin osârdie şi prin osteneală, iar materia pocăinței este mărturisirea gurii, şi sfărâmarea inimii şi facerea canonului iară chipul pocăinței este puterea ce a dat-o Mântuitorul nostru numai sfinților apostoli şi ucenici după cum zice la Matei....iară sfârşitul este să se curățească omul de păcat şi să câştige iarăşi darul lui Dumnezeu"[50].

Una dintre cele trei perioade ale anului bisericesc, perioada Triodului, are un pronunțat caracter penitențial, de pocăință, scos în evidență în special de Canonul Sfântului Andrei Criteanul, de mulțimea imnelor care alcătuiesc serviciul divin al laudelor bisericeşti din această perioadă, ca şi de unele imne cântate în toate duminicile perioadei amintite, dintre care două, pentru frumusețea, dar şi pentru profunzimea lor, vor fi redate aici: „Uşile pocăinței, deschide-mi mie, Dătătorule de viață. Că mânecă duhul meu la biserica Ta cea sfântă, purtând locaş al trupului cu totul stricat. Ci, ca un Îndurat, curăţeşte-l de toată necurăția"; „La mulțimea faptelor mele cele rele, cugetând eu, ticălosul, mă cutremur de înfricoşata zi a judecății. Dar, îndrăznind la mila milostivirii Tale, ca David strig ție, miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta"[51]. "Unele dintre Laudele bisericeşti, cum ar fi Miezonoptica, au şi ele un caracter penitențial. Privită şi înțeleasă ca stare de pocăință, Taina Mărturisirii se extinde pe tot parcursul anului bisericesc"[52].

Omul caută mereu pe cineva căruia să-i împărtăşească gândurile sale. Prietenii, părinții, apropiații te ascultă atunci când povara sufletului te apasă, dar acea povară devine doar mai uşoară, iar ca să dispară omul apelează la duhovnic fiindcă este singurul care vindecă şi călăuzeşte sufletul cu puterea lui Hristos. Sfântul Vasile cel Mare spune că duhovnicul nu este: „nimic altceva decât cel care ține locul Mântuitorului şi mijloceşte între Dumnezeu şi om şi oferă lui Dumnezeu mântuirea celor ce i s-au încredințat lui"[53]. Duhovnicul nu este doar un dascăl erudit, înconjurat de ucenici, cărora le dezvăluie tainele filosofiei şi ale cunoaşterii; nici un „guru" care-i inițiază pe discipoli în tainele esoterice ale unei vieți ieşite din comun; nici un rabin ce tâlcuieşte thora; el este părinte"[54]. Duhovnicia este activitatea de conducere, îndrumare sau de păstorire a sufletelor, care întruneşte sau sintetizează toate atributele preoției, căci şi prin funcțiunea liturgică din ritualul Tainelor se împlineşte într-o oarecare măsură o acțiune de conducere pastorală[55]. De

[49] Nicolae, Mitropolit Krutiţki, *Iertare din amândouă părțile; Spovedania* (traducere din limba rusă de Pr. Prof. Niculae M. Popescu), în „Mitropolia Olteniei", XI (1959), nr. 3-4, p. 188.
[50] *Prăvilioară*, Tipografie în Sfânta Mitropolie Iaşi, 1785, p. 38.
[51] *Triod*, ediția a VII-a, Bucureşti, 1970, p. 7, apud, Pr. Viorel Sava, *op.cit*., p. 25.
[52] Pr. Viorel Sava, *op.cit*., p. 25.
[53] Sf. Vasile cel Mare, *Constituțiile ascetice XXII*, în P.S.B. vol. XVIII, Studiu introductiv, traducere, note şi indici de Prof. Iorgu D. Ivan, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1989, p. 514.
[54] Andrei, Episcopul Alba Iuliei, *Spovedanie şi comuniune,* Ed. Episcopiei Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998, p.123.
[55] Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania şi duhovnicia*, Bucureşti, 1939, p. 23.

aceea, „duhovnicia[56] prezintă 2 aspecte: sacramental liturgic, legat de administrarea Tainelor şi altul pedagogic-pastoral. Ipostazele, sacramentală şi pastorală, sunt totdeauna nedespărțite în activitatea duhovnicului. Misiunea preotului în scaunul spovedaniei se împlineşte numai prin sinergismul ipostazelor. Preotul duhovnic ascultă, judecă faptele, pronunță sentința dar, în acelaşi timp, învață dirijează. Aici colaborarea preotului este mai evidentă ca la administrarea celorlalte taine şi mai încărcată de răspunderi. De aceea şi Sfântul Ioan Hrisostom în tratatul "*Despre preoție*" afirmă: "Păstorului de suflete îi trebuie multă înțelepciune şi o mie de ochi ca să privească din toate părțile starea sufletului"[57]. "Duhovnicul este omul duhului, cu rănile sufleteşti tămăduite, care zboară peste spurcăciuni (necurății), ca şi porumbița şi nu se întinează"[58]. Scopul pe care îl urmăreşte duhovnicul în relația cu fiul său duhovnicesc este ca acesta, prin mărturisirea sa, să se apropie mai mult de eul său mai curat, mai moral, pentru a putea să intre în comuniune cu divinitatea. Acest proces are la bază părerea de rău, dublată de hotărârea fermă din partea penitentului de a produce o schimbare şi de a o menține: „pocăința este nu numai o părere de rău pentru păcatul săvârşit (căință), ci şi hotărârea de a nu mai greşi (pocăință). Ea este un proces psihologic"[59] asistat de către duhovnic, este metanoia, „o schimbare de cuget", „o prefacere a minții", „o stare de suflet potrivnică suficienței, îmburghezirii duhovniceşti", este a doua naştere, dăruită de Dumnezeu după Botez, o posibilitate de întoarcere la Tatăl, ieşirea neîncetată în afară de sine însuşi, o virtute care realizează schimbarea firii noastre"[60]. Menirea duhovnicului şi voia lui Dumnezeu sunt ca oamenii să-şi arate iubire unii față de alții, după modelul trinitar, „starea de iubire între persoanele umane fiind singura stare care corespunde cu adevărat naturii lor, creată după chipul lui Dumnezeu"[61]. Se poate, deci, afirma că rolul duhovnicului este acela de a ajuta procesele de auto-cunoaştere şi de auto-dezvăluire a persoanei şi prin aceasta persoana penitentă obține o stare de bine care se va răsfrânge asupra întregii sale vieți şi, implicit, asupra comunității de care aparține: „redă obştii un element purificat, în stare să înceapă o viață nouă şi cu adevărat rodnică"[62]. Duhovnicul, urmărind în relația sa cu ucenicul mânturiea amândurora, va trebui să se

[56] "Această calitate se dă printr-o slujbă specială numită hirotesie şi care, de obicei, se săvârşeşte imediat după hirotonia în preot. În trecut duhovnicia se acorda după o îndelungată experiență pastorală, liturgică şi de viață, şi de aceea duhovnicii erau mai în vârstă. Aşa se explică de ce şi astăzi credincioşii caută preoți cu experiență, duhovnici mai în vârstă a căror autoritate este mult mai mare decât a unui preot tânăr", apud, Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *op.cit.*, p. 150, Idem, *Tradiție şi înnoire în slujirea liturgică*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, pp. 179-183.
[57] Prot. Dr. Marcu Bănescu, *Simțul pastoral şi bunul-simț al duhovnicului* în "Mitropolia Banatului" XXXI (1981), nr. 1-3, p. 101.

[58] P.S. Andrei Episcopul Alba Iuliei, *Spovedania şi Liturghia vor salva omenirea*, Alba Iulia, 1995, p. 13.
[59] Pr. Prof. Corneliu Sârbu, *Duhovnicul cunoscător de suflete*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 3-4, p.138.

[60] Vladimir Lossky, *Teologia mistică a bisericii de răsărit*, Ed. Anastasia, 1990, p. 140.

[61] Prof. Dan-Ilie Ciobotea, *Dorul pentru Biserica nedespărțită sau apelul tainic şi irezistibil al iubirii Treimice*, în „Ortodoxia" XXXIV (1982), nr.4, p.592.
[62] Pr. Sebastian Chilea, *Doctor al sufletelor*, în „Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 6-7, p. 342.

străduiască la maxim pentru a-l ghida şi a-l ajuta pe fiul său duhovnicesc. El înțelege că mântuirea sa este strict relaționată, de fapt condiționată chiar, de mântuirea fiilor săi duhovniceşti. „Preotul este angajat în mântuirea tuturor, pentru a dobândi mântuirea sa. (...) Grija aceasta asigură buna slujire, oficierea în spiritul şi litera tainei. Preotul săvârşeşte totul în frica lui Dumnezeu, jertfeşte, jertfindu-se. (...) Mai presus de toate el se roagă înaintea lui Dumnezeu cu fiecare şi pentru toți. Aceasta este singura lui jertfă bine primită"[63]. Învățătura teologică, care i se recomandă duhovnicului să şi-o însuşească cât mai bine, are ca scop însănătoşirea celor care i se adresează: „Doctorii să se îndeletnicească de-a pururea cu citirea cărților celor doctoriceşti, pentru ca să afle vreo doctorie nouă cu care să poată să lungească viața cea vremelnică a vreunui bolnav"[64]. Duhovnicul trebuie să aducă penitentul în starea activă de căință sinceră pentru greşelile sale. De aici urmează orice îmbunătățire reală şi curmare a răului moral. Totul trebuie să urmărească scopul major al acestui act: curățirea de păcate, îmbunătățirea crescândă a vieții duhovniceşti şi în ultimă analiză, mântuirea. Numai atunci acest scop a fost îndeplinit, spovedania şi-a împlinit menirea sa psihologică[65].

Din perspectivă sacramentală, duhovnicia nu este o Taină aparte ci o hirotesie[66], o binecuvântare specială prin care Episcopul dă preotului dreptul de a asculta mărturisiri, să lege şi să dezlege păcatele credincioşilor, iar această putere de a lega şi dezlega trebuie să fie folosită cu discernământ. Pravilele vechi afirmă cu hotărâre că preotul nehirotesit poate mărturisi, însă el nu are dreptul de a exercita această putere decât în cazuri excepționale sau în cazuri de nevoie, după cum spune *Pravila*: "şi la vreme de nevoie pot mărturisi şi preoții (nehirotesiți)"[67]. "Din faptul că în mod excepțional preotul nehirotesit poate spovedi rezultă că el are această putere prin hirotonie şi spovedind, Taina este validă, deşi legea opreşte acest lucru. În mod legal, preotul, ca să poată spovedi, trebuie să fie hirotesit; de aceea la cei vechi, ca şi astăzi, hirotesia avea un rost deosebit în viața sacramentală a Bisericii deşi ea nu era socotită Taină, ci ierurgie. Legea obligă pe preot să fie hirotesit nu pentru că aceasta i-ar fi conferit puterea de a ierta păcatele, ci pentru că hirotesia era cel mai bun mijloc de verificare din partea ierarhului a maturității, a prudenței şi a înțelepciunii, de care duhovnicul trebuie să facă dovadă şi pe temeiul cărora Arhiereul îl

[63] Pr. Ilie Brătan, *Răspunderea duhovnicească*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 1-2, p.28.

[64] *Învățătură către duhovnic. Carte foarte folositoare de suflet care cuprinde trei părți: învățătură către duhovnic, canoanele Sfântului Ioan Postitorul şi sfătuire către cel ce se spovedeşte*, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2005, p.15.

[65] Pr. Prof. Petru Rezuş, *Duhovnicie şi Psihologie*, în „Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 1-2, p.46.

[66] „În ce priveşte preotul săvârşitor al Tainei Mărturisirii, se precizează că preotul trebuie să aibă o "hirotesie", special pentru aceasta, deoarece preotul prin hirotonie primeşte virtual puterea dezlegării păcatelor, dar dreptul de a o exercita în practică i se acordă numai prin o hirotesie specială de către arhiereu", apud, Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *op.cit.*, p. 384.

[67] Ms. Românesc, nr. 1428, f.15-*Culegeri alese din pravila cea mare pentru feluri de pricini duhovniceşti*, manuscris copiat la Neamț 1859/60, apud, Magistrand Stelian Izvoranu, *Sfaturi şi orânduiri pentru duhovnici în pravilele manuscrise slavo-române şi româneşti*, în "Glasul Bisericii", XVIII, (1959), nr. 1-2, p. 53.

învrednicea să-şi exercite această putere”[68]. Duhovnicia începe prin umanizare, fără de care nu e cu putință restabilirea chipului lui Dumnezeu în credincioşi, chip care exprimă punctul culminant al duhovniciei[69]. Avînd în vedere cele spuse mai sus, se poate afirma că: duhovnicia se află în strânsă legătură cu Taina Preoției primită prin hirotonie şi cu Taina Spovedaniei[70]. “În Teologia ascetică şi mistică, sau cu alte cuvinte, în Teologia Ortodoxă a desăvârşirii, duhovnicul este o realitate caracteristică şi definitorie a Ortodoxiei”[71].

Oricâtă ştiință şi evlavie ar avea un duhovnic, aceasta nu îi foloseşte la nimic dacă nu este însemnată cu o experiență bogată câştigată în ani grei şi lungi, căci spovedania te învață ea despre ea însăşi. Fiecare penitent constituie oarecum un fel de material didactic şi astfel ai în față atâtea obiecte de învățământ câți penitenți ai[72]. De aceea “duhovnicul trebuie să culeagă de la toți duhovnicii tot ce este bun, să-i copieze, să-i asculte pe toți cum cântă fiecare cu vioara lui în orchestra Bisericii lui Hristos, simfonia izbăvirii, şi niciodată să nu considere că el are un Stradivarius”[73]. Ştiința preotului duhovnic, numai îngemănată cu o experiență bogată câştigată în ani grei şi lungi, îmbracă preotul cu suma aptitudinilor necesare duhovnicului. Din pricina aceasta şi din alte pricini Pravilele poruncesc ca “preotul tânăr nici într-un chip să nu cuteze a primi niciun suflet către ispovedanie”[74].

Prin mărturisire duhovnicul îşi exercită misiunea sa de mijlocitor al harului, de om al lui Dumnezeu. El trebuie să dea asistență sufletească la toți cei ce se apropie de dânsul „care sunt creştini de legea ortodoxă răsăriteană”[75], pentru toate vârstele şi pentru toți „anii”[76], chiar nici soției sale să nu-i retragă Sfânta Împărtăşanie[77]. Vârsta celor ce urmează a se spovedi, a fost apreciată foarte diferit de Sfinții Părinți şi de canoane. Rânduielile vechi apreciază vârsta de 12 ani la băieți şi 14 ani la fete a fi vârsta când omul poate să răspundă pentru faptele sale[78]; însă aceleaşi rânduieli spun, în continuare, că „Dumnezeu nu socoteşte pe cei ce fac păcate după anii pe care-i au, ci după cum e mintea şi înțelepciunea omului”[79]. Prin urmare, vârsta de spovedanie începe cu anii, la care începe responsabilitatea omului de păcate, adică atunci când începe să aibă

[68] Magistrand Stelian Izvoranu, *art.cit.*, pp. 53-54.
[69] Pr. Prof. I. Coman, *Sfinții Părinți ca îndrumători ai duhovniciei*, în “Mitropolia Banatului”, XVI (1966), nr. 4-6, p. 192.
[70] Pr. Dumitru Moca, *art.cit*., p. 38.
[71] Antonie Plămădeală, *Cuvinte duhovniceşti*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2000, p. 172.
[72] Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică...art.cit.,* p. 484.
[73] *Ibidem*
[74] *Pravila* lui Matei Basarab, Glava 319; Preotul duhovnic trebuie să fie mai mare de 40 de ani, apud, Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică...art.cit.,* p. 485.
[75] *Mărturisirea Ortodoxă*, ed. a II-a, Bucureşti, 1922, pp. 103-104, apud, Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică... art.cit*., p. 487.
[76] *Pravila* Bisericii Govora, cap. 12; P.M.B., Glava 321, apud, *Ibidem.*
[77] P.M.B., Glava 74, apud, *Ibidem.*
[78] P. M.B., Glava 321, apud, *Ibidem.*
[79] P.M.B., Glava 324, apud, *Ibidem.*

putere de discernământ. Copiii pot face preocuparea duhovnicului începând cu vârsta de 7 ani. Chiar Timotei al Alexandriei, prin canonul I, socoteşte începutul puterii de discernământ cam pe la 7 ani[80].

1.2 Taina Mărturisirii reflectată în textele Noului Testament

"Înainte de venirea în lume a Domnului nostru Iisus Hristos, când Sfânta Taină a Spovedaniei încă nu era întemeiată, credincioşii îşi mărturiseau păcatele lor direct lui Dumnezeu, fără vreun mijlocitor (Ps. 50; Ps. 31). Totuşi, au fost şi atunci cazuri când destăinuirea păcatelor se făcea unor semeni, cum a făcut regele David, care i-a spus profetului Natan: „Am păcătuit înaintea Domnului" şi Natan i-a răspuns: „Şi Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta şi nu vei mai muri" (II Regi XII, 12-13). De asemenea şi Aaron s-a mărturisit lui Moise zicându-i: „Rogumă, domnul meu, să nu ne socoteşti greşeala că ne-am purtat rău şi am păcătuit!" (Numeri XII, 11). Pe cât de înaltă era chemarea de învățător-profet, în Vechiul Testament, ca una care-i lumina pe oameni în vederea asigurării fericite a destinului lor veşnic, tot pe atât de înaltă este misiunea preotului duhovnic din "legea harului" care slujeşte aceluiaşi scop"[81]. Atunci când Mântuitorul Iisus Hristos era cu trup omenesc printre noi şi nu instituise încă Taina Spovedaniei, cei care se pocăiau veneau şi se mărturiseau direct Lui (Luca XIX, 18)[82]. Apariţia Tainei Spovedaniei în rândul celorlalte Taine creştine în măsura necesităţii arătate mai sus, nu poate încă să servească a fi bază juridică a importanței ei sacramentale. Bisericii ca instituţie pozitivă, îi este necesară o afirmaţie a acestui act, pe baza învăţăturilor sau faptelor Întemeietorului dumnezeiesc al Bisericii-Hristos. Pentru ea, izvoarele învăţăturilor şi faptelor Mântuitorului, rămân scrierile apostolilor. Se întreabă dacă este vreo indicaţie în ele de instituire a Tainei pocăinţei de către Întemeietorul dumnezeiesc al Bisericii? O indicaţie categorică, directă şi vizibilă, cum ar fi, spre exemplu instituirea Tainei Botezului şi a Euharistiei, în acest caz nu se întâlneşte în scrierile Noului Testament. Cu toate acestea există un pasaj din care se poate face o concluzie adevărată şi logică şi anume: instituirea Tainei pocăinţei. Acest pasaj este întâlnit la Evanghelistului Ioan, atunci când aminteşte despre cuvântul lui Hristos către ucenicii Săi în prima arătare a Sa după Înviere. Hristos a spus: "Cum M-a trimis pe Mine Tatăl, aşa vă trimit şi Eu pe voi" . Spunând aceasta, a suflat asupra lor şi le-a zis: "Cărora le veţi ierta păcatele vor fi iertate, şi cărora le veţi ţine vor fi ţinute"(Ev. Ioan, XX, 20-23)[83]. Iată cum tâlcuieşte Sfântul Ioan Gură de Aur acest pasaj: "Ucenicii (apostolii) acum (Ioan XX, 21-23) au primit harul (apostolesc, care include preoția)". Şi făcând distincție între harul preoțesc şi harisme, în continuare precizează: "Dar nu ca să învie

[80] Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol II, partea a II-a, trad. rom. de N. Popovici şi Uroş Kovincici, Arad, 1936, p. 150.
[81] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p. 53.
[82] Pr. Gh. Popescu-Ţînţăreni, *Sfânta Taină a Spovedaniei*, în "Mitropolia Olteniei", XXX (1978), nr. 1-3, p.95.
[83] Arhiep. Mihail Salantian, *op.cit*., p. 141.

morți şi să facă minuni (ceea ce erau harisme deosebite), ci, să ierte păcatele (ceea ce aparține harului preoțesc). Căci deosebite sunt harismele Domnului. De aceea a adăugat: "Cărora veți ierta păcatele vor fi iertate", arătând lămurit ce fel de putere li s-a dat"[84]. În aceeaşi Omilie, Marele exeget vorbeşte în continuare, clar despre vrednicia preoțească primită prin suflarea Duhului Sfânt peste Apostoli în ziua Învierii Domnului şi de harul sau puterea iertării păcatelor, spunând: "Harul Duhului este inexprimabil, dar harismele sunt de multe feluri". Şi conchide că "unul este darul (harul), una este şi puterea Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh"[85]. Câteva secole mai târziu, Teofilact tâlcuind acelaşi text al suflării Duhului Sfânt, spune: "Nu le-a dat atunci darul desăvârşit, ci i-a făcut să-l râvnească. Însă când le-a zis: "Luați Duh Sfânt"! le-a dat o putere şi un har spiritual, dar nu ca să învie morți şi să facă minuni, ci ca să ierte păcatele. De aceea şi adaugă: "Cărora veți ierta păcatele le vor fi iertate". La pogorârea Duhului Sfânt li s-au adăugat şi puterile, minunile şi alte harisme. Harul iertării păcatelor care avea să lucreze prin Apostoli şi urmaşii lor în har, este harul dumnezeiesc al preoției, semn -zice el- că "vrednicia (demnitatea) preoțească (a preoților) este dumnezeiască. Căci a lui Dumnezeu este a ierta păcatele"[86]. O analiză a conţinutului acestor cuvinte şi împrejurării, în care au fost rostite ne îndreptăţesc a face următoarele concluzii: a) Aceste cuvinte au fost rostite de către Mântuitorul în acea perioadă a activităţii Sale pe pământ, când răscumpărarea umană fusese îndeplinită de către El, când El învăţa Apostolii despre toate care aveau legătură cu instituirea Împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ, şi când în sfârşit, anume Lui îi stătea în putere, în numele dragostei Sale nemărginite faţă de umanitate, să dăruiască urmaşilor toate instrumentele duhovniceşti pentru atingerea unităţii cu El Însuşi; b) tonul solemn şi pozitiv a cuvântului lui Hristos în cazul acesta, şi în special utilizarea de către El a acţiunii simbolice exterioare- suflarea -singură prin sine spune: că aici se poate vedea actul nu de a acumula putere pentru a tricota şi a rezolva greşelile omeneşti, ci acţiunea adevăratei înmânări a ei; c) Această înmânare a puterii se împărtăşeşte special aici, iar din această împărtăşire rezultă o dăruire ziditorilor Împărăţiei lui Hristos, o putere deosebită, care se referă special la păcat, şi nu asupra anumitor feluri ale lui; d) Primind această putere, în mod evident, nu se admit aici toţi credincioşii în Hristos, ci numai continuatorii zidirii Bisericii pe pământ, Apostolilor şi Ucenicilor acelor vremuri, desigur, păstorilor Bisericii; e) Hristos înmânează puterea nu de a ierta numai greşelile, dar şi dreptul ca în anumite momente să nu se dezlege greşelile, şi pentru aceasta primirea acestei puteri presupune, cunoştinţa păcatelor de către duhovnic asupra cărora se poate întrebuinţa negativismul sau pozitivismul puterii date lui; f) având în vedere faptul potrivit căruia creştinismul este religia lumii şi a dragostei, şi ideea că

[84] Sfântul Ioan Hrisostom, Omilia LXXXIV la Ioan, P.G., LIX, 471, apud, Pr. Ioan Mircea, *Biserica şi lucrarea ei după Noul Testament. Har şi harisme-iconomi ai Tainelor şi Harismatici*, în "Ortodoxia", XXXIV (1982), nr. 3, p. 373.
[85] *Ibidem.*
[86] Teofilact, *Tâlcuire la Ioan*, P.G., CXXIV, 297, apud, Pr. Ioan Mircea, *Biserica şi lucrarea ei…art.cit*., p. 374.

toată participarea la el este fapta dorinţei bune şi a manifestării libere, cunoaşterea păcatelor şi îndepărtarea lor trebuie să fie în Biserică un act al bunei dorințe, intenţiilor active din partea credinciosului, care cere iertarea păcatelor lui; g) În ultimă instanţă, după o ordine logică a lucrurilor, aici poate fi altfel decât se întâlneşte în pocăinţa sinceră de păcatele săvârşite, care cheamă la o deschidere totală a păcatelor, a conştiinţelor încărcate; h) Aşa precum de mijloacele divine ale Bisericii poate să se folosească doar omul, care are în general dreapta capacitate bisericească, evident este şi faptul că dreptul de a primi iertarea de păcate o are doar membrul Bisericii; i) Această hotărâre, care se desprinde din cuvintele lui Hristos, poate să se săvârşească doar prin puterea Duhului Sfânt, şi pentru aceasta se creează Taina pentru mintea umană; j) fiind tainică în fiinţa sa, poate fi primită de către om, prin intermediul posibilităţilor deliberate a acţiunilor exterioare instituite; omul poate să intre în dialog cu Dumnezeu numai prin rezultatele acţiunii exterioare, la aceasta se referă parţial circumstanţa-că înmânarea puterii de a lega şi dezlega păcatele este dată Apostolilor. Mântuitorul întrebuinţează acţiunea exterioară-suflarea; k) tonul pozitivist al discursului lui Hristos în momentul înmânării puterii de a lega şi dezlega păcatele, vorbeşte de la sine, că această putere, într-adevăr, se întrebuinţează în Biserică; l) această primire a puterii, trebuie să aibă loc pentru totdeauna; m) având în vedere, că înclinarea spre rău cuprinde inevitabila proprietate a naturii umane (de ce omul nu este tot timpul liber de păcat), mijloacele divine dăruite Bisericii în scopul atingerii adevărate şi netemporale a membrilor ce comunicau cu Dumnezeu urmează mai departe idea că, fiecare membru al Bisericii poate să se folosească întotdeauna în perioada vieţii sale pământeşti, de dreptul de a primi iertarea păcatelor, dacă aceasta cere conştiinţa lui; n) În sfârşit, după analiza cuvintelor lui Hristos, cel care posedă în Biserică puterea de a lega şi dezlega păcatele, poate câteodată să nu ierte păcatele, dar pe de altă parte, după nemăsurata dragoste faţă de umanitatea Mântuitorului, Biserica nu trebuie să renunţe la mijloacele divine, care sunt necesare pentru atingerea comunicării cu Dumnezeu, iată de ce, dreptul de a nu ierta poate fi întrebuinţat faţă de cel ce se pocăieşte sincer doar pentru o vreme. Este clar că dreptul de a nu ierta păcatele penitentului poate fi practicat în Biserică pentru îndreptarea lui de păcat.

În urma unei analize asupra celor spuse mai sus putem spune că: Mântuitorul într-un mod solemn aşază o acţiune deosebită, săvârşită pentru credincioşi de către ierarhia bisericească, în care celui ce se pocăieşte şi îşi descoperă păcatele sale unui membru al Bisericii în taină, graţie Sfântul Duh- i se iartă greşelile făcute sau până la îndreptare, sub supravegherea Bisericii se reţin asupra lui. O astfel de concluzie, evident, cuprinde toată esenţa învăţăturii Bisericii Ortodoxe

despre Taina mărturisirii[87]. "În scaunul de spovedanie duhovnicul rosteşte sentinţe numai de dezlegare, de achitare, adică de iertare, de liberare şi de reabilitare, iar nu sentinţe de osândire sau de legare"[88]. El cumpăneşte şi, cum se pronunţă în Constituţiile Apostolice: "cearcă adâncul conştiinţei penitentului, îi administrează medicamentul (canonul) şi apoi îi dă dezlegarea. Dar poate şi să amâne acordarea dezlegării sau să i-o refuze. Refuzul este, de fapt, tot o amânare, până la împlinirea canonului şi vădita îndreptare a penitentului. Aici operează preotul duhovnic cu "puterea sa deplină", pe care i-a acordat-o Mântuitorul şi colaborează la întărirea penitentului şi "ţinerea lui în bine, prin fapte de pocăinţă"[89]. Este preotul duhovnic obligat să acorde dezlegarea fiecărui penitent care se apropie de scaunul mărturisirii? Preotul duhovnic în virtutea puterii dăruită lui de Mântuitorul, poate şi refuza dezlegarea. Astfel se refuză dezlegarea celor "incapabili"[90] şi celor "nedemni", celor cu defecţiuni mari psiho-fizice, eretici, schismatici… Se refuză dezlegarea excomunicaţilor şi celor care singuri s-ar exclude din comunitatea Bisericii, răspunzând la întrebările duhovnicului sau declarând din proprie iniţiativă că nu cred în eficacitatea Tainei (lepădarea de Hristos şi de Biserică). Faţă de aceştia iertarea este …inutilă, dar nici ei nu pierd pentru totdeauna posibilitatea şi speranţa reabilitării. Porţile iertării mereu le rămân deschise. Se poate amâna dezlegarea când duhovnicul are certitudinea că penitentul nu este sincer sau refuză împlinirea canonului şi nu vădeşte căinţa, mărturisirea lui fiind făţarnică, fariseică. Surdo-muţilor, muribunzilor, etc., li se poate da dezlegarea şi pot fi admişi la Sfânta Împărtăşanie, dacă duhovnicul constată, prin anumite semne, căinţa şi dorinţa lor[91]. "Deşi la Spovedanie, după mărturisirea păcatelor, preotul îi citeşte penitentului rugăciunea de dezlegare, prin aceasta nu-l face vrednic de Împărtăşanie pe cel cu păcate grave, păcatul săvârşit şi mărturisit se iartă, dar starea de boală creată de el rămâne şi trebuie vindecată prin oprirea de la Sfânta Împărtăşanie şi faptele milei sufleteşti şi trupeşti pe care cel păcătos trebuie să le facă pentru a

[87] Îndreptarul de spovedanie a Bisericii Răsăritene, răspunsul la întrebarea 112. Послание патриархов Восточно-католической Церкви о православной вере (Scrisoarea patriarhilor Bisericii răsăriteano-catolice despre credinţa adevărată), nr.15 (A se vedea în Христианское чтение "Scrierea Creştină" pe 1838, nr. 1, p.85). Astfel înţelege acest pasaj şi Biserica romano-catolică, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной Восточной Церкви, Опытъ внешней истории, изследование преимущественно по рукописямъ*, (Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă din Răsărit, Experienţa istoriei interne, cercetare exclusivă după manuscrise) vol. I, Типо-литография Штаба Одесскаго Военнаго Округа, Odesa, 1894, p. 6.

[88] Petre Vintilescu, *op.cit.*, p. 383.

[89] Hr. Andruţos, *Simbolica*, traducere de Prof. Univ. Iustin Moisescu, 1955, p. 300, apud, Prot. Dr. M. Bănescu, *Funcţionalitatea "dezlegării" în Sfânta Taină a Pocăinţei*, în "Mitropolia Banatului", XXXI, 1981, nr. 7-9, pp. 540-541.

[90] Incapabili de iertare pot fi socotiţi "aceia care nu pot distinge între faptele bune şi cele rele, apoi cei lipsiţi de minte, în urmă cei lipsiţi de toată conştiinţa învăţăturilor creştine", apud, Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, cursuri universitare, Cernăuţi, 1909, p. 728.

[91] Prot. Dr. M. Bănescu, *art.cit.*, pp. 541-542; Referitor la acest fapt Şimanski spune următoarele: "Iar dacă cel ce se mărturiseşte nu este impregnat suficient cu intenţie de pocăinţă, iar duhovnicul va citi asupra sa formula de dezlegare, atunci ce? Atunci se poate întâmpla, ca atunci când părintele duhovnicesc va rosti: "te iert şi te dezleg", Dumnezeu va spune: "iar Eu te judec" (Sfântul Teofan Zăvorâtul)", apud, Şimanski G. I., *Литургика: Таинства и Обряды*, (Liturgica: Tainele şi ritualurile), Ed. Mănăstirii Stretensk, Moscova, 2003, p. 29.

primi vrednicia de a se Împărtăşi"[92]. Dezlegarea sau legarea păcatelor "să urmărească un singur scop: vindecarea şi întărirea credinciosului şi nici într-un caz pieirea lui"[93].

"Pasajul din Evanghelia după Ioan care a fost citat mai sus, se poate spune că este singurul după elementul final de instituire a Tainei Mărturisirii. Cu toate acestea, în literatura bisericească, se evidenţiază şi un alt pasaj, cuvântul[94] rostit de Mântuitorul în slujirea publică a naturii umane: "Pocăiţi-vă, că s-a apropiat împărăţia cerurilor"[95]. O asemenea trimitere, nu are suficiente mărturii. Prin exprimarea "pocăiţi-vă", nu se indică asupra unei oarecare acţiuni pozitive şi lucrătoare ca Taina Mărturisirii, ea semnifică în buzele Mântuitorului nu mai mult, decât nişte proprietăţi placate, altfel-necesită de la ascultătorul lui Hristos numai o recunoaştere sinceră a vieţii sale păcătoase. Cea mai mare importanţă formală, care poate să aibă această afirmaţie în anexa ordinei bisericeşti, constă în faptul că prin apelul "pocăiţi-vă", Mântuitorul cere de la fiecare care are statutul de membru al Bisericii, o pocăinţă adevărată de contemplare religios-lumească, şi îndreptarea trecutului activităţii morale. Numai prin aceasta se explică, de ce practic tot cu aceste cuvinte îşi începe activitatea şi Sfântul Ioan Botezătorul (Mt. III, 2), din buzele căruia afirmaţia "pocăiţi-vă", nu poate fi interpretată a fi instituirea Tainei Mărturisirii. Nu numai îndemnul mai sus menţionat, dar şi pasajele din Evanghelie, cum ar fi: "Şi îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor şi orice vei lega pe pământ va fi legat şi în ceruri şi orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat şi în ceruri" (Mt. XVI, 19.) , sau: "…iar de nu va asculta de Biserică, să-ţi fie ţie ca un păgân şi vameş. Adevărat grăiesc vouă: "Oricâte veţi lega pe pământ, vor fi legate şi în cer, şi oricâte veţi dezlega pe pământ vor fi dezlegate şi în cer" (Mt. XVIII, 18-19), nu pot fi interpretate a fi instituitoare a Tainei Pocăinţei. Adevărul, este că şi într-un caz şi în celălalt repetarea aproximativă a versetului 23 din capitolul 21 a Evangheliei după Ioan, reprezintă o diferenţă, şi anume: caracterul intonaţiei discursului[96]. Dacă prin ultima afirmaţie Hristos, într-adevăr, înmânează puterea iertării păcatelor, atunci în primele pasaje, El doar promite că va dărui aceasta. În ambele pasaje citate din Evanghelia după Matei, se poate spune că sunt nu mai mult decât, o înştiinţare a instituirei Tainei Mărturisirii, o pregătire către acest fapt[97]. Dacă

[92] Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula, *Este bine şi folositor să oprim pe credincioşi de la Sfânta Împărtăşanie pe perioade lungi*?, în "Vestitorul Ortodoxiei", VII (1995), nr. 147, p. 7.
[93] Ioan Mihălţan, Episcopul Oradiei, *De vorbă cu credincioşii*, Ed. Episcopiei Oradiei, Oradea, 1993, p. 92.
[94] "Cuvântul are puterea să schimbe cursul vieţii oamenilor, să schimbe mentalităţi. Cuvântul este cel care "mişcă" (Fapte II) şi îi schimbă pe oameni. Aceasta pentru că el poartă în sine luminile harului, întrucât îşi are originile în Hristos, Cuvântul Tatălui", apud, Pr. Drd. Viorel Sava, *Preotul duhovnic şi Taina Spovedaniei*, în "Teologie şi Viaţă" anul III, LXIX (1993), nr. 1-3, p.31.
[95] La întrebarea: "Cine a instituit pocăinţa?"-"Hristos Mântuitorul", spre confimare se amintesc cuvintele Evanghelistului Matei: "Hristos Şi-a început propovăduirea zicând: pocăiţi-vă că s-a apropiat Împărăţia lui Dumnezeu" (IV, 17), apud, Arhiep. Mihail Salantian, Об *Церкви и сф. таинъ из ответа сторобрявцев* (Despre Biserică şi taine după răspunsul celor de rit vechi), 1854, Sankt- Petersburg, p.38.
[96] Arhim, Antonie, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica Cuvânatre dumnezeiască), Sankt-Petersburg, 1862, p.231.
[97] Makarie Mitr. Moscovei, *op.cit*., pp. 241-242.

cercetăm textele celor patru Evangheliști observăm cum Mântuitorul Hristos dezleagă păcatele multor bolnavi. Paraliticul fiind în fața Mântuitorului nu a spus: "Vindecă-mă" ci "Iartă-mă". Atunci s-au auzit cuvintele cele mai uimitoare pe care le-a rostit vreodată o gură omenească: "Păcatele sunt iertate"[98]. La fel ca versetele din Evanghelia după Ioan, aceste din urmă versete scripturistice mărturisesc indirect despre importanța instituirii Tainei Mărturisirii cât și despre caracterul independent al Tainei.

Prin urmare, pocăinţa sacramentală a fost instituită direct de Însuşi Întemeietorul Bisericii. O întrebare grea este următoarea: instituind pocăinţa, ca un mijloc divin în Biserică, a instituit Hristos anumite acţiuni exterioare importante pentru pocăinţă ca act liturgic? Indicații directe, ce ar avea referinţă directă către stabilirea acţiunilor exterioare în timpul săvârşirii mărturisirii, nu se întâlnesc în Evanghelii; Hristos, dăruind Apostolilor puterea Duhului Sfânt, evident, a prezentat acest lucru însuşi Apostolilor[99]. "Sfinții Apostoli au săvârşit ei înşişi această Taină (F. Ap. XIX,18) şi au vestit necesitatea ei pentru mântuire (F. Ap. II,38; III,19; VIII,22; XI,18; XVII,30; XX,21; XXVI,20; Rom. II,4; II Cor. VII,9; XII,21; II Tim. II,25; Iac. V, 16; I In. I,9; II Pet. III,9; Apoc. II,5-16; III, 3-19)"[100]. Dar, în cele din urmă se pot presupune doar anumite părţi ale ritualului pocăinţei. În ceea ce priveşte elementele semnificative ale lui, ca acţiune dumnezeiască vizibilă, după învăţătura Bisericii sunt aici, pe de o parte: mărturisirea păcătosului ce se pocăieşte, pe de altă parte iertarea celui ce se mărturiseşte, dar aceste elemente, deşi direct nu sunt instituite de Hristos, prin sine însăşi necesită utilizarea lor în practica cuvintelor lui Hristos, care în mod general şi instituie pocăinţa. Hristos, dând Apostolilor puterea de a ierta păcatele, nu vorbeşte doar despre o iertare a lor ci şi despre nedezlegarea lor; prin urmare, mărturisindu-se păcătosul poate fi legat sau dezlegat de păcatele sale. De aici se deschide necesitatea celui ce se pocăieşte să ştie, ce anume i-a urmat mărturisirii lui? Penitentul poate fi mulţumit doar atunci când săvârşitorul mărturisirii dezleagă păcatele, de aici apare evidenta necesitate de a întrebuinţa puterea săvârşitorului tainei. Acţiunea dată se îndreaptă către mulţumirea conştinţei celui ce se pocăieşte, iar dirijorul minţii umane trebuie să îndeplinească cuvântul lui Dumnezeu. Toată această acţiune trebuie să-şi găsească exprimarea în mod evident în cuvinte. Presupunând un astfel de caracter, Mântuitorul stabileşte parţial şi cuprinsul acestei activităţi exterioare, vorbind asupra instituirii Tainei Pocăinţei, menționează: acţiunea întregii Taine se înfăptuieşte prin puterea Duhului Sfânt, care a fost dăruită Apostolilor. Într-o măsură egală şi o altă acţiune exterioară pocăinţei sacramentale (mărturisirea) îşi găseşte a sa neaplicabilă îndreptăţire în aceeaşi împrejurare, în care Mântuitorul instituind Taina Pocăinţei, pune la dispoziţia

[98] Arhim. Mitrofan Baluța, *Despre mărturisire*, în "Teologie și Viață" LXIX (1993), nr. 1-3, p. 66.
[99] Makarie Mitr. Moscovei, *op.cit*., p. 242.
[100] Pr. Asist. Dr. Vasile Mihoc, *Sfintele Taine, mijloace de mântuire şi sfinţire a credincioşilor*, în „Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 7-8, p. 451.

săvârşitorilor dreptul de a lega cât şi a dezlega păcatele. Dacă Iisus Hristos ar fi pus la dispoziţie săvârşitorilor pocăinţei numai puterea de a dezlega păcatele şi nimic mai mult, atunci evident, că o astfel de acţiune putea fi practicată doar printr-o pocăinţă sinceră din partea celui ce se pocăia… Iar dacă Mântuitorul dă puterea nu doar de a ierta păcatele, dar şi a lega păcatele, atunci ne întrebăm, în ce mod este posibil aici corectitudinea şi acurateţea acţiunii din partea celui ce decide fără o prezentare clară a lui, că el leagă sau dezleagă? Dupa o gândire fără temei, după o viziune oarbă? Dar un astfel de fenomen netemeinic nu poate fi presupus acum. După o astfel de derulare a acţiunilor s-ar fi deschis un câmp larg pentru acţiuni incorecte, când meritând nu ar fi primit dezlegarea şi invers, când nemeritând ar fi primit cineva dezlegarea. Pe lângă toate acestea, nu s-ar fi putut înţelege pentru ce s-a dat puterea de a dezlega şi a lega păcatele?[101] Aplicarea în practică a puterii iertării păcatelor, după ideea Mântuitorului, în mod inevitabil ar presupune *descoperirea* păcatelor din partea celui ce se pocăieşte, prin aceste circumstanţe, care ar putea să indice clar şi corect prezentarea nivelului păcătoşeniei, celui ce cere iertarea păcatelor. În acest caz săvârşirea pocăinţei trebuie să reprezinte o analogie cu obişnuitele capacităţi umane. În cele din urmă sentinţa corectă este posibilă nu doar după veridicitatea şi caracterul păcatului, ci după clarificarea circumstanţelor în care s-a săvârşit. Doar după îndeplinirea condiţiilor sus amintite, săvârşitorul Tainei poate să întrebuinţeze puterea de a lega şi dezlega.

În mărturia Evanghelică sus menţionată (Ioan XX, 20-23), se poate vedea şi o altă indicaţie indirectă pentru instituirea de către Mântuitorul a Tainei Pocăinţei nu altfel, decât cu, condiţia mărturisirii păcatelor din partea celui ce doreşte să primească iertarea. Nimeni, nu va nega faptul că Hristos pune la dispoziţie Apostolilor puterea de a ierta păcatele cu condiţia pocăinţei. Din cuvintele Mântuitorului: "Pocăiţi-vă, că s-a apropiat împărăţia cerurilor" (Mt. IV,7.), a rezultat termenul-"*metanoia*". Dar termenul acesta, după explicațiile academice, semnifică în general schimbarea religios-morală a imaginei gândirei şi acţiunei, cât şi împreună cu acestea mărturisirea păcatelor[102]. "Metanoia în esență reprezintă o întoarcere, o conversiune pentru o absolută consacrare lui Dumnezeu drept întoarcere cu fața de la păcat spre a fi în Dumnezeu, semnifică, pe această cale, în primul rând, un *eveniment* cu totul deosebit în viața duhovnicească a credinciosului creştin. Un eveniment care, din răstimpuri incalculabile dinainte, *se repetă* dar, fără a-şi pierde prin aceasta caracterul de *eveniment* modelator al întregii vieți

[101] Arhim. Filaret al Cernigovului, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica Cuvântare dumnezeiască), vol. II, Cernigov, 1852, p. 204.

[102] Prof. Smirnov T., *Происхождение и литургический характер таинств*, (Originea şi caracterul liturgic al tainelor), Kiev, 1875, p. 48; Pr. Constantin Galeriu vorbind despre termenul "metanoia" spune: nu înseamnă numai căință, regret sau numai frică de pedeapsă, ci înseamnă o transformare profundă, o schimbare radicală a convingerilor şi, deci, o trecere dincolo de păcat prin încetarea săvârşirii lui şi un nou început de viață, un câmp nou de lucru în har şi adevăr. "O mutație a minții", înnoirea ei, o naştere din nou. Acesta este sensul creştin al pocăinței, o neîncetată înnoire a omului, apud, Pr. Constantin Galeriu, *Sensul creştin al pocăinței*, în "Studii Teologice", XIX (1967), nr. 9-10, p. 681.

duhovniceşti a credinciosului creştin"[103]. Pentru aceasta evanghelistul Matei, vorbind despre propovăduirea Sfântului Ioan Botezătorul, mărturiseşte că propovăduirea pocăinţei avea ca rezultat: "Şi erau botezaţi de către el în râul Iordan, mărturisindu-şi păcatele" (Mt. III, 6)[104]. "Termenul grecesc "*metanoia*", termen noutestamentar nu şi-a găsit un echivalent fidel în limbile principale de răspândire a creştinimsului. Cuvântul românesc "*pocăință*" pune accent pe remuşcare, regret, pe durerea pentru păcatul săvârşit. Termenul "*penitență*", derivat din *poenam tenere*, accentuează aspectul juridic, conştiința vinovăției, frica de pedeapsă"[105].

Astfel, *necondiționata* necesitate a mărturisirii păcatelor în Taina pocăinţei este clară, prin faptul instituirei acestei Taine de către Mântuitorul. Bazându-se pe aceasta Biserica Ortodoxă[106] priveşte corect mărturisirea ca fiind o instituire în totalitatea ei dumnezeiască[107]. În literatura veche de mai multe ori poate fi întâlnită o confirmare directă a acestei învăţături[108].

Astfel, Taina Pocăinţei în general, şi existenţa formei ei exterioare: mărturisirea, în particular, sunt esenţa instituirii nemijlocite de către Însuşi Întemeietorul Bisericii-Mântuitorul lumii. Având în vedere originea actului sacramental a slujirii dumnezeieşti (pocăinţa), nu se poate să nu ne adresăm întrebarea: de ce pentru Taina dezlegării păcatelor se instituie de către Hristos, ca o esenţială formă exterioară (anume mărturisirea), şi nu o altă oarecare acţiune?

Dacă s-ar fi căutat răspunsul la o astfel de întrebare în preluarea mărturisirii creştine de la un anume cult care a preexistat fie şi de la cel iudeu, s-ar fi construit aici o clădire pe nisip. Mijloacele acţiunii exterioare genetice care au legătură cu începuturile interne ale religiei, ar fi contrariat pretenţiile celei mai elementare logice. Dacă creştinătatea ar fi găsit de cuviință să introducă în utilizarea oricărui cult anterior celui creştin a pocăinţei, ea putea să facă aceasta nu doar prin apariţia ei. Pe de altă parte, pentru întemeietorii Bisericii era imposibil şi întâmplător să fie o instituire împrumutată, având un caracter neplăcut pentru mulţi, să fie impusă în viaţa poporului creştin. În acest caz creştinătatea în primele sale clipe ale existenţei ar fi putut întâlni în rândul adepţilor un protest puternic.

---

[103] Lect. Victor Iliescu, *Meditații teologice*, în "Mitropolia Ardealului", XXIV (1979), nr. 7-9, p. 627.
[104] Arhim. Filaret al Cernigovului, *op.cit*., p. 204
[105] Pr. Constantin Galeriu, *art.cit.*, p. 681.
[106] Şi nu numai Biserica Ortodoxă, dar şi alte popoare care au recunoscut Taina Pocăinței. Spre exemplu în Biserica romano-catolică, după formula sinodului Tridentin: "mărturisirea tuturor păcatelor-porunca dumnezeiască, care izvorăşte din însuşi instituirea Tainei Pocăinței", apud, Almazov A. I., *op.cit*., p. 10.
[107] Mărturisirea Ortodoxă a Bisericii de Răsărit, răsp. 112-113; Scrisorile Patriarhilor catolico-răsăriteni despre dreapta credință, nr. 15, apud, *Ibidem.*
[108] Ilarie Puatièr spune: "(Dumnezeu) a dat Apostolilor o astfel de judecată, ca pe cei care îi vor lega…şi pe cei care îi vor dezlega, îi vor ierta la *mărturisire* (Confessione) spre confirmarea acelei decizii a Apostolilor, care şi în cer se săvârşeşte", apud, *Ibidem.*

În religia duhovnicească care în totalitate răspunde cerinţelor şi zidirii naturii umane, cum este de fapt religia creştină, nu poate să nu existe nici o acţiune externă, care nu ar fi avut o bază în această natură, nu s-ar fi cramponat asupra unui sentiment destinat, cum ar fi pe baza proprie existenţei umane. Aplicabilă în general în sfera ritului creştin, această aranjare în deosebire are importanța ei în relaţie cu mărturisirea creştină. În ce mod? A descoperi nu este foarte greu.

În toate etapele evoluţiei şi în toate acțiunile inerente ale omului sunt două necesităţi psihice: prima-necesitatea încrederii faţă de aproapele, în numele căreia omul intră în comuniune cu cei din jurul lui pentru atingerea atât a intereselor materiale, cât şi a celor duhovniceşti; alta care alcătuieşte cu prima un tot întreg este necesitatea împărtăşirii cu sentimentele tale şi prezentarea celor din jur, cărora omul are o încredere deosebită, şi-n care el vede un factor, care este în stare să trăiască aceleaşi sentimente după o astfel de împărtăşire. Cu cât mai puternic simte omul sentimentul sub influenţa unei uimiri din viaţa sa, cu atât mai evident se prezintă pe sine ultima necesitate. Este necesară prezenţa unui astfel de act, căci în viitor în unanimitate se prezintă pe sine în legătură cu cele mai diferite sentimente. De aici, omul simte o durere grea, el tinde să viziteze pe aproapele său, care, după imaginaţia sa, prin participare poate să intre într-o astfel de situaţie; pe de altă parte, simte omul sentimentul bucuros care împânzeşte întregul său suflet, el instinctiv tinde spre a revărsa aceasta asupra primului întâlnit în care nădăjduieşte să trezească măcar o parte din sentimentul trăit de el. Săvârşit într-o măsură unică acest drept psihologic este ataşat şi de sentimente, care apar după un îndelungat somn al conştiinţei. Nu este om care să nu fi resimţit într-o situaţie grea, o deosebit de rapidă şi vizibilă încălcare a necesităţii sentimentului adevărului, stare obişnuită, numită mustrarea conştiinţei. În paralel, nu există un astfel de om, care instinctiv nu găseşte de cuviinţă să se destăinuie faţă de alţii cu acest sentiment greu, şi cu cât este mai puternic gravitatea celui din urmă, cu atât mai chinuitoare sunt mustrările de conştiinţă, cu atât mai evidentă este mărturisirea personală aici şi setea de a-ţi deschide pata întunecată, şi de a scăpa de piatra care stă pe inimă. Indiscutabil, o astfel de mărturisire câteodată omul destul de încăpăţânat şi îndelungat o păstrează în adâncul sufletului său; dar aceasta se condiţionează prin intermediul motivelor externe, şi în mod special absenţei unui om de încredere, pe care săvârşitorul îl socotise o descoperire destoinică a tainei sale complicate. Confirmările elocvente, pot fi exemple ale săvârşitorului, care păstrând toată viaţa în adâncul inimii apăsătoarea abatere şi pe patul de moarte, fără nici o chemare, să se mărturisească nu doar unei persoane alese, ci chiar oricui care în acel moment se află în preajma lui. Şi mai elocvent este faptul destul de des întâlnit, când "săvârşitorul păcatului se dezice de nepedepsire care ar fi lăsat

după el tăcerea şi deschizându-se, singur caută pedepsirea pe care o merita[109]". Ce fel de conştientizare nechibzuită ne poate conduce în cazul sus menţionat? Fără nici o îndoială, setea interioară de eliberare, aspiraţia interioară de curăţire de pata neagră, care stă pe suflet. Mărturisirea către altcineva a păcatului său (omul prin aceasta se eliberează), transmite starea sub aripa altuia, în intenţia că acea din urmă persoană, nu este implicată în deschiderea faptei păcătoase, nu are în acelaşi timp perceperea dificultăţii morale. Se prea poate, ca deschizându-se, făptuitorul să nu conştientizeze astfel de urmări ale faptei sale, dar indubitabil, baza interioară ascunsă a modului lui de acţiune în cazul dat este exact aşa.

Astfel, după o cerinţă fermă a aşezării naturii sale, omul *volens nolens* tinde către descoperirea faptelor sale, care nu sunt în acord cu cerinţele conştiinţei. Păcatul în esenţa sa este încălcarea conştiinţei, doar a conştiinţei, educate în duh creştin. În concordanţă cu acestea, fiecare descoperire concretă a dreptului psihologic tratat, în esenţa sa nu este altceva decât, mărturisirea instituită în creştinism, fiind luată doar fără detaliile laterale ale înfăptuirei sale. De aici, într-un mod independent picură veridicitatea adevărului suprem din cazul dat, şi anume mărturisirea creştină se sprijină fundamental pe sentimente destinate duhului omenesc. Dacă este veridică această poziţie, trebuie să recunoaştem faptul, că mărturisirea ca formă exterioară fundamentală a pocăinţei se instituie în creştinism, ca un împrumut de undeva după un model desăvârşit, dar original, după cererea naturală a logicităţii clare a lucrurilor, în măsura fundamentală a mărturisirii asupra naturii psihologice a omului. În religia creştină, care răspunde evident cerinţelor naturii umane din toate punctele de vedere, altfel nici nu putea fi.

Numai dintr-un început intern al mărturisirii se desprind câteva lucruri curioase, care seamănă mult cu obiectul studiului nostru şi care este întâlnit şi-n lumea precreştină. După cele spuse putem concluziona în primul rând faptul că înainte de creştinism în literatura veche nu foarte rar se găsesc indicaţii despre mărturisire ca act capabil de eliberare a greşelilor omului[110]. "Dacă cineva va săvârşi nedreptate, spune Socratee în *Cheile lui Platon*, singur trebuie să se grăbească într-acolo, unde îl aşteaptă imediata răzbunare, către judecători şi doctori. *Lasă singur să se incrimineze, să-şi descopere fapta şi să o pună în toată claritatea*, pentru a suporta pedepsirea şi a obţine vindecarea, fiindcă el singur trebuie să devină învinuitorul pentru sine

[109] Oghiust Nicola, *Философския размышления о божественности Христианской религии*, (Meditaţie filosofică despre dumnezeirea religiei creştine), vol. II, Tambov, 1869, p.5.

[110] Înţelegerea depre păcat ca faptă, delincveţă în faţa Domnului, era străină şi pentru necredincioşi. „Orice păcat este necurăţie şi aceasta nu este primit de către zei", se spune la Kleont, ucenicul lui Zenon. „Dumnezeule nu îndepărta pe robul tău de la tine... nu mă priva de fericire din cauza păcatelor pe care el le-a săvârşit", se citeşte într-o rugăciune asiriană, apud, M. M. Vozdvijenskii, *Чувство греховности и потребность в искуплении*, (Sentimentul păcatului şi necesitatea răscumpărării), Православная Обозрение (Revizuire Ortodoxă), vol.I, Kiev, 1882, p. 144, 146-147). Prin aceasta se explică prezenţa continuă în cultul păgân a ritualului, care este destinat pentru spălarea păcatelor. Despre aceasta vorbeşte detaliat Dimitrie Taevski în opera sa: *История религий*, (Istoria religiei), Moscova, 1998, vol. I, pp. 47-48, 56-57, 82; vol. II, pp. 291-292.

însăşi… şi cu un curaj generos închizând ochii, să se lase în grija medicului de teama că această boală sufletească să nu se transforme cu timpul într-un ulcer nevindecabil"[111]. "Spre deosebire de bolile trupeşti, bolile sufleteşti (scrie Seneca) cu atât mai puţin se simt decât sunt importante… De ce noi ascundem propriile vicii? Pentru că în ele ne afundăm complet: *mărturisirea* (confiteri) păcatelor noastre este semnul însănătoşirii. Astfel ne trezim pentru a ne evidenţia pe noi înşine în propriile noastre erori şi păcate*"*[112]. Tot Seneca menționa într-o altă scrisoare: "Cum şi în ce mod să ne descătuşăm de puterea rea, care ne înveseleşte de ceea ce ne dorim şi ne înveseleşte către ceea ce noi refuzăm? Singur, nimeni nu are putere suficientă pentru a reuşi acest lucru. Trebuie, ca cineva să ne întindă o mână de ajutor şi să ne scoată din întunericul acesta… Dar către cine să ne adresăm? Să ne adresăm către acela a cărui viaţă este model, care expunând ce trebuie să faci, exemplifică prin propriile fapte, care învaţă ce trebuie să facă şi câteodată nu cade în astfel de abateri evitând să le spună altora. Alege îndrumător pe acela care, convinge cel mai mult prin, cum este privit, căruia nu-i pare rău de ceea ce aud de la el"[113]. "Boala, deşi lovită în inima ei în Sfânta Mărturisire, lasă o slăbiciune în ființa celui ce s-a mărturisit cu căință, s-a hotărât să nu mai păcătuiască şi a primit iertarea. De aceea rolul preotului ca medic şi îndrumător continuă şi după terminarea Sfintei Taine, ca să ajute pe cel ce s-a hotărât să lupte împotriva ispitelor repetării păcatelor mărturisite, să micşoreze slăbiciunea de pe urma lor, pe baza recomandărilor preotului ca medic, până la vindecarea deplină a slăbiciunii. Şi aşa cum boala a primit lovitura mortală în comuniunea în Dumnezeu a preotului cu penitentul, tot aşa vindecarea deplină a slăbiciunii de pe urma bolii, are nevoie de continuarea acestei comuniuni în Dumnezeu între penitent şi preot. Astfel preotul trebuie să rămână într-o comuniune intimă cu cei ce i s-au mărturisit"[114].

În ceea ce priveşte pocăința din Apus iată ce afirma istoricul Sozomen: "La Roma este în biserică un loc destinat celor ce fac penitența; la sfârşitul Liturghiei, la care ei nu au dreptul să participe (erau excomunicați), ei se prosternau la pământ plângând şi suspinând. Episcopul tot lăcrimând venea înaintea lor, cădea şi se prosterna la fel cu ei. Apoi se scula şi ridica prosternații şi după ce rostea peste ei rugăciuni potrivite le dădea drumul; apoi fiecare dintre ei îşi nevoia trupul prin postiri, nevoințe, abținere de la toate lucrurile rele ce erau făcute odată. În ziua hotărâtă, primindu-şi pedeapsa, penitentul era dezlegat de păcat şi reintra în comunitatea credincioşilor"[115].

[111] Platon. Gorgias, cap. XXXVI. (Ed. Stalbaum-a Goth., 1861, vol. II, manuscrisul I, pp. 186-188), apud, Oghiust Nicola, *op.cit.*, p. 618.
[112] Seneca. *Epistola LIII.* (Ed. Haase, vol. III, Lips. 1853, pp. 110-111), apud, Almazov A.I, *op.cit.*, p. 14.
[113] Seneca. *Epistola XI*, apud, Oghiust Nicola, *op.cit.*, pp. 585-586.
[114] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Taina Pocăinței ca fapt duhovnicesc,* în "Ortodoxia", XXIV (1972), nr. 1, p. 12.
[115] Î.P.S. Iosif Gheorghidan, *Istoria bisericească de Socrate Scolasticul*, Bucureşti, 1898, p. 168.

Alt lucru, este existenţa mărturisirii ca o acţiune de slujire dumnezeiască în cultul precreştin la păgâni şi la iudei. La primii, după mărturiile învăţaţilor competenţi, aproape la toţi se pot găsi indicii asupra mărturisirii sau măcar despre începutul ei[116]. După spusele legiuitorului antic al Indiei Manu: "omul greşind, cu cât mai mare este sinceritatea şi voinţa proprie în mărturisirea păcatului, cu atât mai mult se eliberează de tot păcatul, ca şarpele de pielea sa veche"[117]. La egipteni mărturisirea nu se adresa doar către cei vii, dar şi către cei morti, fiind înţeleasă a fi un act sacramental[118]. La asirieni la fel. Perşii acordau mărturisirii o importanţă duhovnicească mare, cum se desprinde din următoarea formulă, care era rostită către omul care era declarat criminal, şi care merita o pedeapsă importantă: "Omul se pocăia până şi de gândurile sale păcătoase, de cuvinte şi fapte. Dacă el săvârşea o altă faptă păcătoasă, ea era iertată în urma propriei pocăinţe; dacă el nu a săvârşit nici o altă faptă păcătoasă, atunci pentru pocăinţa sa el este iertat în vecii vecilor"[119]. La greci iniţierea în tainele păgâne era însoţită de Taina mărturisirii[120]. La mexicani, mărturisirea purta caracterul strict stabilit al instituţiei sacramentale, care se săvârşea după un ritual greu[121]. Mărturisirea se întâlneşte şi în Japonia, Tibet şi la Turci[122]. Fără nici o îndoială, ea este prezentă în neimaginatele slujbe dumnezeieşti şi la multe popoare necivilizate.

La israeliți, mărturisirea şi în special mărturisirea publică, în sensul unui act curăţitor, este instituită încă prin legea lui Moise. "Dacă un bărbat sau o femeie va face vreun păcat față de un om, şi prin aceasta va păcătui împotriva Domnului şi va fi vinovat sufletul acela, să-şi mărturisească păcatul ce a făcut şi să se întoarcă deplin aceea prin ce a păcătuit…", şi celelate (Num. V, 6-7; Levitic XVI, 21; Daniel IX, 3-4).

Astfel, Taina Mărturisirii în existenţa formei ei exterioare- mărturisirea în particularitate este esenţa în creştinism, produsul voinţei Întemeietorului dumnezeiesc al Bisericii. În ce mod

---

[116]Oghiust Nicola, *op.cit.*, p.617. Dacă câteodată ea nu are importanță independentă, totuși, este o parte esențială a tuturor ritualurilor de curățire, apud, M. M. Vozdvijenskii, *op.cit*, p. 10.

[117] Lois de Menus, *Fils de Brahma dans les oeuvres de W. Sones*, in 4, vol. III, cap. XI, apud, Oghiust Nicola, *op.cit*., p. 618.

[118] M. M. Vozdvijenschii, *op.cit.*, p.148.

[119] *Ibidem*, p. 147.

[120] *Ibidem.*

[121] După acest ritual, săvârşitorul mai întâi ruga pe Dumnezeu pentru păcătos, apoi convingea pe cel din urmă să conştientizeze faptele păcătoase. După mărturisire el rostea: "Prin voința proprie tu te-ai întinat și te-ai întinat și te-ai adâncit în necurăția faptelor păcătoase, pe care le-ai săvârșit și acum le mărturisești. Cu adevărat, ai venit la izvorul milostivirei, care este asemănător cu apa cea mai cristalină, unde necurăția sufletului se curăță de Domnul și Dumnezeul nostru, apărătorul și acoperitorul tuturor celor ce se adresează lui… tu ai fost furat din iad și ai pornit pe un drum care duce spre viață în lumea aceasta, tu parcă ai fi un om venit din altă lume. Acum tu te-ai născut din nou, ai început să trăiești din nou și Domnul nostru îți va da sfinţenia şi un nou soare". După care, cel ce se mărturisea era atenționat să se ferească de mândrie, îi erau amintite muncile din viața de apoi și, în sfârșit, era încredințat spre faptele milosteniei, apud, M. M. Vozdvijenschii, *op.cit*, pp.147-148.

[122] *Extrait des voyages d'Effremoff*, dans le journal au Nord, S.-Pètersbourg, 1807, apud, Oghiust Nicola, *op.cit*, p. 618.

Biserica în decursul celor XXI secole de existenţă, întrebuinţa în practică această instituire dumnezeiască, sau cum se săvârşea Taina Mărturisirii?

1.3 Mărturisirea în perioada apostolică

Apostolii, îndeplinind principalul obiectiv al menirii lor şi anume propovăduirea creştinismului în toată lumea şi întărirea novicilor, fapte ce erau principalele principii ale activităţii creştine bineplăcute, nu au găsit de cuviinţă a lăsa moştenire Bisericii, o mânuire specială pentru aranjarea slujbei dumnezeieşti în general şi pentru săvârşirea Tainei Pocăinţei în particular. În măsura prezentării capacităţilor extraordinare, cu care a fost înzestrată comunitatea creştină primară, în numele perceperii religiei creştine după avantajul duhovnicesc, în care ritualul are un rol secundar, şi, în sfârşit, în măsura înţelegerii predaniei care nu poate fi denaturată în rândul urmaşilor lor credincioşi, Apostolii, pe de o parte, puneau la dispoziţie în general libertatea generală administrării slujbei dumnezeieşti (cel puţin cu referinţă la detaliile exterioare), pe de altă parte, găseau a fi suficient faptul, dacă Biserica, în materie de cult se va conduce în viitorul ei de acţiunile imediate personale din sfera ei. Această situaţie generală, fără îndoială, într-o măsură unitară era recunoscută în perioada aceea şi pentru cazul săvârşirii pocăinţei sacramentale. În rezultat în ceea ce priveşte obiectul săvârşirii pocăinţei în vremea apostolică sunt mărturii, până la *nec plus ultra* modeste. Propriu zis, în codexurile scrierilor apostolice până în zilele noastre s-au păstrat pentru mărturisire doar trei observaţii limită generale, care au o relaţie indirectă cu Taina Mărturisirii. În Faptele Apostolilor: "Şi mulţi dintre cei ce crezuseră veneau ca să se mărturisească şi să spună faptele lor" (F. Ap., IXX, 18), în Epistola I a lui Ioan:"Dacă mărturisim păcatele noastre, El (Iisus Hristos) este credincios şi drept, ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea" (Ep. I Ioan I, 9), şi în Epistola Sfântului Apostol Iacov: "Mărturisiţi-vă deci unul altuia păcatele şi vă rugaţi unul pentru altul, ca să vă vindecaţi, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului" (Iac. V, 16).

Pocăinţa, ca acţiune sfântă şi liturgică, în epoca apostolică a fost recunoscută ca act sacramental. Astfel după cuvintele Sfântului Ioan, rezultatul are să fie prin Iisus Hristos care iartă păcatele şi curăţeşte de toată întinăciunea pe cel ce se pocăieşte. Partea esenţială-exterioară a acestei pocăinţe o alcătuia mărturisirea. Toate cele trei pasaje menționate mai sus indică spre necesitatea de *a recunoaşte* păcatele, şi recunoscând să exprimi prin cuvinte, adică spovedania pe cale orală, obicei ce este amintit şi folosit în Sfânta Scriptură (Luca XII, 8; Ioan I, 20; F. Ap. XXIV, 14; Rom. X, 9-10). Concomitent cu acestea, utilizarea verbului adevărat, cu adăugirea ἐξομολογείν sau όμολογείν (ce se găseşte în pasajele scripturistice amintite), semnifică în

particular anume: "să mărturiseşti", verbal să recunoşti păcatele[123] şi faptele rele[124]. Trebuie observat şi un alt înţeles a acestei exprimări amintite, care în cărţile Noului Testament are întâietate[125]. Fiind în esenţa ei forma exterioară a mărturisirii, pocăinţa, în continuare, a fost o mărturisire detaliată nu numai a unei categorii de păcate cunoscute, ci a tuturor păcatelor, care invadau conştiinţa celui ce se pocăia. Către aceasta indică însăşi folosirea aici a verbului όμολογείν în comuniune cu sufixul έξ, care indică asupra mărturisirii cu o dorinţă deosebită, din toată inima, dar o astfel de mărturisire nu poate să fie lepădare de păcate, exprimată în fraze generale. O confirmare deosebită ne arată utilizarea în anumite pasaje din Faptele Apostolilor a expresiei άναγέλλοντες de la verbul άναγέλλειν care semnifică propriu zis- "de a spune separat ceva". În favoarea aceastui fapt grăieşte şi observaţia Apostolului Ioan: "(Iisus Hristos) va lăsa nouă păcatele şi ne va curăţi de orice întinăciune" (I Ioan, 1,9). Prin expresia "păcate" (άμαρτίας) Apostolul indică încălcarea, care decurge din voinţa proprie a săvârşitorului şi pentru aceasta duritatea exprimării prin- "întinare" - άδιχίας caracterizează încălcarea în măsura condiţiilor întâmplătoare, săvârşite fără dorinţa de a recunoaşte. Astfel, este o diferență între urmările mărturisirii în legătură cu căderile în păcate importante sau mai puțin importante. Apostolul prin aceasta indică că diferenţa dintre păcatele mici şi mari, care trebuiesc mărturisite, scoate în evidenţă şi pe unele şi pe altele, ducându-ne către necesitatea mărturisirii cuprinzătoare şi deplină[126]. "Canonul 52 apostolic opreşte cu caterisirea pe Episcopul sau Preotul care "nu primeşte pe cel întors din greşeală ci îl îndepărtează", este vorba, desigur, de Taina Pocăinței, care s-a bucurat de mare importanță în cultul creştin primar, alături de Sfânta Liturghie şi rugăciune, cu roluri şi consecințe foarte importante deopotrivă pentru viața morală a creştinului şi pentru consolidarea comunităților religioase. Acest canon apostolic este important pentru faptul că desemnează ca săvârşitori ai Tainei Episcopul şi Preotul. Aceştia nu numai că sunt săvârşitorii Tainei dar au îndatorirea de a primi pe cel care se pocăieşte cu sinceritate, îndatoriri ce revin în mod firesc prin cuvintele Mântuitorului: "Bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte" (Lc. XV, 7)"[127].

---

[123] În acest sens expresia se întrebuinţează încă în Evanghelia Mt. III, 6: „şi se botezau de la el (Ioan), mărturisindu-şi păcatele lor", şi la Mc. I, 5. În Vechiul Testament expresia dată cu acest sens se întâlneşte la Daniel VI,10 : "Aşadar, regele Darius a dat oprire scrisă şi poruncă", apud, Prof. Smirnov T., *Происхождение и литургический характер таинств... op.cit*., p.54.

[124]Cu alt sens în pasajul citat din Faptele Apostolilor este utilizată expresia "τάς πράξεις", care în traducerea siriacă se exprimă prin termenul "păcătuirii", apud., Arhim. Inokentii, *Правая Проповедь* (Dreapta propovăduire), vol. IV, Kazani, 1867, pp.429-430; Idem, *О публичномъ покаяніи,* (Despre pocăinţa publică), în Православный собиседник (Interlocutorul Ortodox), nr. 1, 1868, p. 99.

[125] În cărţile Vechiului Testament, utilizarea expresiei έξομολογείσται se urmăreşte exclusiv cu înţeles de laudă, a preaslăvi (de la evreescul goda) pe Dumnezeu, apud, Almazov, A. I., *op.cit*., p. 19.

[126]Pasajul respectiv era dovada prezenței mărturisirii detaliate, apud, Arhiep. Mihail Salantian, Об *Церкви и сф. Таинъ...op.cit*., p. 39.

[127] Pr. Silviu-Petre N. Pufulete, *Hotărâri privitoare la cult în canoanele apostolice*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LI (1975), nr. 9-12, p. 714.

La întrebarea care era modul în care se săvârşea Taina Mărturisirii în timpul Apostolilor, public sau tainic? Răspunzând la o astfel de întrebare, unul dintre teologii ruşi meditează: "În sincronitate nu se observă, că Hristos Dumnezeu sau Apostolii Lui ar fi cerut a fi necesară mărturisirea publică; după proprietatea ultimei mărturisiri trebuie sa judecăm, că ea era în multe situaţii, incomodă; şi respectiv trebuie să presupunem, că era de ajuns pentru slăbiciunea creştinilor şi acea mărturisire, care se putea săvârşi înaintea unui singur slujitor al Tainei"[128]. Astfel se poate observa înclinarea către decizia, că în vremea Apostolilor se practica doar mărturisirea particulară. Alţi cercetători presupun, că în practica apostolică era prezentă atât mărturisirea publică cât şi cea tainică[129]. Sunt cercetători care consideră că în perioada apostolică se practica doar mărturisirea publică[130]. A doua categorie din scrierile apostolice prezentate mai sus în clarificarea problemei date nu pot să fie utile, fiindcă au o presupoziţie nesemnificativă, precum că mărturisirea şi în vremea apostolică era detaliată. Acest pasaj doar instituie faptul că mărturisirea, după învăţătura apostolilor, trebuie săvârşită faţă de oameni, altfel de ce trebuie detaliată, dacă se adresează doar către Însuşi Dumnezeu? În ceea ce priveşte celelalte două pasaje din Faptele Apostolilor şi din Epistola Apostolului Iacov, nu este posibil a forma o concluzie oficială. În cartea Faptele Apostolilor expresia *ἐξομολογεῖν*, semnifică în înţelesul ei primar: "să vorbeşti deschis din toată inima, taina gravă a conştiinţei". În afară de înţelesul indicat, *ἀναγέλλω* semnifică şi a plânge sau public să afirmi ceva. În baza acestor imaginaţii filologice versetul 18 al capitolului XIX din cartea Faptele Apostolilor ne duce cu gândul la mărturisirea deschisă, fără ca păcătosul să fie incomodat de numărul ascultătorilor[131]. O astfel de interpretare, cu atât mai mult primeşte veridicitate, fiindcă nu aminteşte de faptul că cel ce se pocăieşte trebuie să vină aici doar către Apostolul Pavel, care propovăduia tot timpul împreună cu ucenicii săi. Astfel, fundamentându-ne pe acest pasaj al scrierilor Sfinte, se poate presupune că în vremea Apostolilor mărturisirea purta un caracter public, cu toate că ultimul nu era obligatoriu. Cu totul altă idee se poate desprinde din cuvintele Apostolului Iacov. Convingând că, creştinii trebuie să se mărturisească "unul către altul", Apostolul în acest fel nu vorbeşte despre mărturisirea în faţa unei adunări de oameni, dar în special despre mărturisirea privată sau, tainică. Veridicitatea unei astfel de supoziţii este confirmată prin termenul *ἀλλήλοις*, care nu semnifică mărturisirea unui egal în faţa altui egal, ci mărturisirea unui supus faţă de un şef, după cum urmează, creştinul mirean faţă de un păstor creştin. Unul dintre teologii ruşi, interpretează cuvântul *ἀλλήλοις*, ca fiind într-o relaţie directă cu cuvintele lui despre tămăduirea bolnavilor, rugăciunii unul pentru altul (ὑπέρ ἀλλήλων); astfel este notată şi rugăciunea prezbiterilor bisericeşti, pe care Apostolul îi cheamă

[128] Arhim. Filaret al Cernigovului , *op.cit.*, p. 296.
[129] Arhim. Inokentii, *art.cit.*, p. 102.
[130] Prof. Suvorov N. S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции церкви в периодъ вселенскихъ соборовъ*, (Volumul judecăţii disciplinare şi jurisdicţia bisericii în perioda sinoadelor ecumenice), Earoslav, 1884, p.39.
[131] Arhim. Filaret al Cernigovului,, *op.cit.*, pp. 294-295.

spre încurajarea bolnavilor, pentru ca ei să nu se ruşineze să mărturisească faptele lor faţă de prezbiteri, care în esenţă sunt aceeaşi oameni, şi într-o egală măsură sunt supuşi căderii în păcate”[132]. Anume astfel este percepută această expresie deoarece în monumentele literaturii vechi bisericeşti, ea era utilizată anume cu acest sens. “Sunt oameni, meditează Fer. Augustin, care cred că e de ajuns pentru a scăpa, să-şi mărturisească păcatele doar Lui Dumnezeu….dar….(tu) invită la tine preotul şi mărturiseşte-i toată greşeala ta…Altfel, cum se va îndeplini voinţa Domnului, dată prin lege şi prin har: “mergeţi şi vă arătaţi preoţilor” (Luca XVII,14; Levitic XIV,2)? Cum se va îndeplini: “*mărturisiţi-vă deci unul altuia păcatele*” (Iacov V, 16)? Aşadar, pentru a trata ulcerul păcatului, aleargă la prezbiterul care este în locul Domnului şi deschide-i căile tale, şi el îţi va da gajul împăcării”[133]. “Omule, zice Fer. Augustin, poți fugi de toate, numai de conştiinţa ta nu. Intră în casă, odihneşte-te în pat, retrage-te înlăuntrul tău, nici un loc nu vei afla unde să te ascunzi dacă păcatele te vor roade”[134]. În acest cadru rezultă că, mărturisirea în perioada apostolică, în funcţie de circumstanţe, se practica deschis sau tainic[135]. Deoarece vina lui Anania era oarecum publică, de aceea şi mustrarea Sfântului Apostol Petru se face şi ea în public, „pentru că nu a minţit pe oameni, ci pe Dumnezeu” (F. Ap. V,4). Asemenea şi Sfântul Apostol Pavel mustra în public păcatele generale ale corintenilor (I Cor. III şi 6), încât multora li s-a părut, că numai această formă de penitență este cea mai deplină, chiar când păcatul era secret. Totuşi nu s-a făcut din practica aceasta un principiu, deşi oarecare justificare se poate desprinde din epistola lui Varnava, pe la anul 70 care îndeamnă: „nu trăiți singuratici, închizându-vă în voi înşivă, ca şi cum ați fi deja drepți, ci adunați-vă la un loc şi cercetați ceea ce este de folos

[132] Arhim. Inokentii, *op.cit.*, pp. 430-431.

[133] Fer. Augustin, *De visitation infirmorum*, lib. II, cap. IV, Migne, Curs. Patrol., S. Lat., t. XL, col. 1154-1155, apud, Almazov A.I., *op.cit*, p. 23; Fer. Augustin: “Uşor este a face păcatul însă greu a-l recunoaşte, iar recunoaşterea este temelia iertării, îndreptării şi a întoarcerii ca fiul cel pierdut şi a împăcării cu Dumnezeu”, apud Pr. Prof. Dr. Petre Semen, *Un pas spre Dumnezeu-Sfânta Mărturisire*, în “Teologie şi Viaţă” LXVII (1991), nr. 1-3, p. 78; Fer. Augustin spunea: “Dumnezeu doreşte atât de mult mântuirea păcătosului, încât nu pregetă nici o clipă în a-i acorda iertarea păcatelor sale şi în a-i da semne ale milosteniei părinteşti, de îndată ce se întoarce în el însuşi, se converteşte şi îşi detestă în general toate păcatele, cu condiția să aibă voința de a face tot ce-i stă în putință mai târziu pentru a şi le aminti, cu scopul de a le detesta pe toate în particular”, apud, Catéchisme du concile de Trente, Ed. Mons, 1691, pp. 602-603, apud, Jean Delumeanu, *Mărturisirea şi iertarea-dificultăţile confesiunii. Secolele XII-XVIII*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998, p. 93.

[134] Pr. Prof. Dr. Petre Semen, *art.cit.*, p. 74.

[135] Nu se poate, să nu se observe că în literatura veche şi pasajul din cartea Faptele Apostolilor, este bază pentru mărturisirea particulară, acest lucru poate fi observat la Sfântul Vasile cel Mare când răspunzând la întrebarea: “cel ce dorește să-şi mărturisească păcatele poate să le descopere tuturor la întâmplare, sau anumitor persoane”? iată ce răspunde sfântul: “…mărturisirea păcatelor neapărat trebuie făcută față de cei cărora le-au fost încredințate Tainele mântuitoare ale lui Dumnezeu. În antichitate cei ce se pocăiau se mărturiseau înnaintea sfinților. Ori în Evanghelia de la Mt. III, 6: “Şi erau botezați de către el în râul Iordan, mărtusindu-şi păcatele”; F. Ap. XIX, 18: “Şi mulți din cei ce crezuseră veneau ca să se mărturisească şi să spună faptele lor”, apud, Sfântul Vasile cel Mare, *Правила кратко изложенныя* (Practica expunerii scurte), Migne, Curs. Patrolog., S. Gr., t. XXXI, interrog. CCLXXXVIII col. 1284-1285, apud, Almazov A.I., *op.cit*, p. 24.

obştesc"[136]. Acelaşi Apostol îndeamnă: "să nu ții seamă la fața omului, când ai să cerți pe cineva pentru păcat"[137]. Totuşi, prin cuvintele „să-ți mărturiseşti păcatele" adresate credincioşilor[138] nu indică în nici un fel, cum ar trebui să se facă această mărturisire, public sau tainic, în scris sau oral[139]. Câteva fundamente canonice ale acestei metode duble de săvârşire a mărturisirii putea să servească şi porunca Domnului cu referire la judecata formală dublă a Bisericii: privată şi publică, care în paralel cu mărturisirea reprezenta esenţa conştiinţei (Mt. XVIII, 15-17).

Scrierile apostolice nu amintesc de nici o altă acțiune externă a Mărturisirii, dar fără a ezita se poate presupune că săvârşirea Tainei Pocăinţei în practica apostolică era însoțită de rugăciune. Acest fapt poate fi presupus în măsura acelei prezentări, că pocăinţa şi în vreamea apostolică era act sacramental-liturgic, în care absenţa rugăciunii este de neimaginat. O mai mare veridicitate o dă următorul fapt: în slujba apostolică în general rugăciunea era unul dintre elementele principale, cu cea mai vastă şi diferită aplicare[140]. O indicaţie indirectă către aceasta, poate fi observată în pasajul din Epistola Apostolului Iacov, unde deja cuvintele lui cunoscute despre mărturisire sunt puse în relaţie cu actul, după cerinţa clară a Apostolului, care era de neapărată trebuinţă să fie însoţit de rugăciune. Elementul rugăciunii în mărturisirea perioadei apostolice era detaliat şi greu. Înainte de mărturisirea în sine nu erau necesare rugăciuni. Astfel de rugăciuni, ar fi avut aici un caracter pur subiectiv, dar aceasta ar fi presupus o greutate deosebită cultului creştin extern, deja din perioada apostolică, fapt ce nu s-a întâmplat. Fiind un element necesar în pocăinţa apostolică, rugăciunea se întâlnea odată cu mărturisirea. Amintită aici cu scopul de a da dezlegare. Cele spuse pot fi confirmate prin: a) Eliberarea de păcate prin formula de dezlegare, aşa cum este percepută în felul ei contemporan, este deja rezultatul sistemului dur şi detaliat prelucrat al învăţăturii dogmatice a religiei creştine, a cărui fapt a luat fiinţă din cele mai vechi timpuri; b) în practica liturgică a perioadei post-apostolice, dezlegarea după mărturisire se acorda de obicei după rugăciune, şi c) Apostolul Iacov, amintete creştinilor bolnavi de mărturisire, făcând trimiteri la *rugăciunile* de importanță sacramentală. Fiind după caracterul său intern de dezlegare, rugăciunea amintită din practica perioadei apostolice, fără îndoială, a fost actul alcătuirii libere, la fiecare întâmplare concretă era o improvizaţie. Acest lucru în mod special se referă la primii ani ai perioadei apostolice. O astfel de supoziţie justifică deplin caracterul general al slujirii dumnezeieşti a apostolilor, deosebindu-se prin trăsătura exterioară care a fost liberă în actul alcătuirii elementelor slujirii dumnezeieşti esenţiale. Pe de altă parte, dacă deja în perioada

[136] Mihălcescu I-Pîslaru M., *Scrierile părinţilor apostolici*, Rîmnicu Vâlcea, 1930, p. 52, apud, Prof. M. Şesan, *Despre mărturisirea păcatelor*, în „Mitropolia Banatului" X (1960), nr. 1-2, p. 61.
[137] *Ibidem*, p. 79, apud, *Ibidem.*
[138] *Ibidem*, p. 81, apud, *Ibidem.*
[139] Prof. M. Şesan, *Despre mărturisirea păcatelor...art.cit.*, p. 61.
[140]Prof. Smirnov T, *Богослужение апостольскаго времени* (Cultul în perioada apostolică), vol. 5, Ed. Academiei Duhovniceşti din Kiev, 1873, pp.103-110.

apostolică exista o rugăciune sigur formulată şi prescrisă pentru dezlegarea de după-mărturisire, atunci, fără îndoială, sau s-ar fi păstrat în întregime în codexul scrierilor apostolice, sau s-ar fi întâlnit indicaţii clare. Având în vedere că puterea dezlegării păcatelor după indicaţiile directe ale Evangheliei, se efectuează în Taina pocăinţei prin puterea Sfântului Duh, fără dubii este faptul că doar, în rugăciunea de după mărturisire a perioadei apostolice era amintit acest aspect.

În continuare vom încerca să demonstrăm, că în practica perioadei apostolice rostirea rugăciunii de după mărturisire era însoţită de punerea mâinilor peste cel ce se mărturisea. Această acțiune adecvată din timpul împăcării celui ce se pocăia, nu poate fi pusă la îndoială. În sprijinul acestei supoziții poate să fie practica vastă a punerii mâinilor în slujba apostolilor. Amintim aici faptul că, scrierile apostolice vorbesc direct de punerea mâinilor în mirungere şi în preoţie[141], dar şi într-o Taină şi în cealaltă aceasta era simbolul pogorârii harului Duhului Sfânt. Putem presupune faptul că aceeaşi acţiune era prezentă şi în actul pocăinței unde prin harul Duhului Sfânt se realizează împăcarea celui ce se mărturiseşte cu Biserica şi Hristos. În sfârşit, prin cele mai sus amintite se explică de ce în săvârşirea Tainei pocăinţei acelei perioade apropiate apostolilor, neapărat se întâlneşte ca un act necesar şi punerea mâinilor asupra celui ce se pocăieşte.

În cele din urmă pe lângă elementele amintite mai sus, în perioada săvârşirii apostolice a pocăinţei sacramentale, fără îndoială, avea loc şi predica. Elementul didactic în slujirea apostolilor, ca un element extern, ocupă aproape un loc de întâietate[142]. În mărturisire prezenţa predicii în mod special este un lucru de netăgăduit. După cum a prezentat Biserica tot timpul, Taina Pocăinţei nu este numai Taina iertării păcatelor, ci şi actul medicinal al bolilor sufleteşti şi a păcatelor. Această viziune exista şi în perioada apostolică, după cum urmează din discursul Apostolului Iacov despre mărturisire şi despre tămăduirea bolilor trupeşti. O astfel de viziune asupra pocăinţei poate să-şi găsească exprimarea şi realizarea nu altfel decât prin instruirea celui ce se pocăieşte, instruire, care se referă fără îndoială la explicarea importanţei păcatelor mărturisite şi a mijloacelor de înlăturare a lor.

Rezumând cele spuse până acum în legătură cu pocăinţa sacramentală din perioada apostolică, putem spune că era recunoscută în această perioadă a fi Taină şi se săvârşea prin mărturisire deplină, şi după caz putea fi publică sau tainică, iar dezlegarea de păcate după mărturisire, se dădea prin rugăciune şi, probabil, era unită cu punerea mâinilor; în scopul îndreptării celui ce se pocăia, mărturisirea consta şi din îndrumarea păcătosului de către cel ce

[141] Almazov A. I., *История чинопоследований крещения и миропомазания* (Istoria rânduielilor botezului şi mirungerii), Cazani, 1884, pp. 397-399.
[142] Prof. Smirnov T., *Богослужение апостольскаго времени...*, *op.cit.*, pp. 94-103.

săvârşea Taina; rugăciunea după mărturisire cu toată importanța ei, în practica apostolică era încă o practică liberă şi pentru aceea în timpuri diferite şi în locuri diferite partea ei externă, de departe nu reprezenta fast. Având în vedere acest fapt şi în mod special în datele nedepline care ne-au rămas în legătură cu mărturisirea din epoca apostolică, putem spune că în această perioadă, mărturisirea creştină nu era o instituţie strict aranjată, aşa cum se întâlneşte mai târziu.

Toate aceste supoziții care au legătură cu mărturisirea apostolică, pot prezenta o măsură extremă, dacă nu se menționează faptul, că toate cele trei pasaje din Sfânta Scriptură, fără dubii se referă la mărturisirea sacramentală. Această necesitate se motivează prin faptul că în învăţătura protestantă, deşi se înţelege că se referă la mărturisirea păcatelor, dar, o mărturisire nu în sensul elementului obligatoriu din pocăinţa sacramentală. În acest caz pasajul din cartea Faptele Apostolilor se înţelege ca recunoaştere a păcătoşeniei înainte de a intra în Biserică, şi înainte de primirea Botezului[143]; versetul din prima Epistolă a lui Ioan: mărturisirea în faţa Domnului este o acţiune morală interioară[144]; în sfârşit, cuvintele Apostolului Iacov, sunt o simplă instruire edificatoare, căreia i se recomandă a fi prezentă sinceritatea creştinilor unul către altul în mărturisirea păcatelor, dar nu se indică asupra faptului că ar fi fost o instituţie sacramentală în Biserica primară[145]. Cât din toate aceste interpretări sunt veridice? Mai întâi de toate, doar cu o tendinţă de prejudecată se poate atribui primul pasaj către discursul despre Botez. Fără îndoială, ea se află în capitolul în care se vorbeşte despre referinţa noilor adepţi ai lui Hristos (mulţumită mărturisirii Apostolului Pavel). Dar versetul 18 nu stă într-o legătură internă ce deține (faţă de el) întreg conţinutul capitolului. Analizarea tâlcuirii acestui pasaj se bazează exclusiv pe înţelegerea sub cuvântul "asiguraţi", pe cei care se adresau lui Hristos cu tâlc, trăind formal şi netrecând la creştinism. O astfel de înţelegere a expresiei date este cu adevărat forţată. Scriitorul cărţii Faptele Apostolilor întrebuinţează termenul πεπιστευχότων -dar un astfel de cuvânt poate indica doar către persoanele care doar formal prin Botez au devenit credincioşi în Hristos[146]. Dacă Evanghelistul Luca ar fi dorit să desemneze persoane, care doar au hotărât să devină creştini, atunci aici ar fi fost întrebuinţat nu cuvântul la timpul trecut ci la aorist. În plus, prin expresia dată putem întreba: Dacă Sfântul Luca ar fi înţeles pe noii adepţi, atunci de ce el vorbeşte doar "*mulţi* din cei ce credeau veneau"? De ce alţii dintre cei ce credeau într-o măsură egală- nu veneau către Apostol spre a primi Botezul? Evident, dacă Evanghelistul Luca s-ar fi rezumat aici asupra *celor ce se adresau* către Hristos, atunci el s-ar fi exprimat simplu: "cei ce credeau", şi nu "mulţi dintre cei ce credeau". În sfârşit, prin negarea înţelegerii aceluiaşi pasaj, reprezintă o nereuşită din

[143]Prof. Suvorov N.S., *op. cit,* p. 39.
[144]Arh. Filaret al Cernigovului, *op.cit.*, pp. 293-294.
[145] *Ibidem.*
[146] *Ibidem,* p. 295.

partea Sfântului Luca să se exprime forţat-*mărturisindu-se* şi *deschizându-se* (mărturisind şi spunând) faptele sale; era suficient, dacă s-ar fi indicat pe scurt către pocăinţa celor ce se adresau, aşa cum aici nu este necesitatea unei mărturisiri depline, după cum se presupune prin expresia *mărturisindu-se* şi *deschizându-se*. Având în vedere toate acestea Biserica dreptmăritoare este îndreptăţită să îşi pună baza în pasajul respectiv, fiindcă el din fundamente vizibile confirmă practica mărturisirii şi în perioada apostolică.

La fel poate fi înţeles şi un alt pasaj, după modul în care se indică asupra aspectului subiectiv al pocăinţei sau în modul unei instruiri simple a credincioşilor. Dacă s-ar înţelege aici doar acțiunea morală şi pentru aceea mărturisirea exclusiv către Dumnezeu, atunci Apostolul Ioan nu a avut nici o obligaţie să folosească expresia «ὁμολογῶμεν» care indică spre o anunţare deschisă a greşalelor şi nu neapărat o mărturisire propriu-zisă în faţa Domnului[147]. Pe de altă parte, a înţelege acest pasaj ca o instruire edificatoare nu ne permit nici indicaţiile extinse şi detaliate ale Apostolilor despre urmările tainice amintite de ei aici prin mărturisire, nici comparaţia acestui pasaj cu versetul 22-23 a capitolului XX din Evanghelie scris de acelaşi Apostol[148]. În cele din urmă, Biserica se bazează şi pe versetul 16 al capitolului V din Epistola Apostolului Iacov, fiind mărturie pentru mărturisirea sacramentală în perioada apostolică. Cum s-a văzut în literatura veche (de exemplu Fericitul Augustin) acest pasaj se înţelege anume în acel sens, în care este acceptat de către Biserică[149]. Acelaşi lucru îl confirmă legătura versetului dat cu două versete premergătoare, în care se vorbeşte despre vindecarea bolilor trupeşti prin rugăciunea harică a prezbiterului. Această relaţie se identifică adăugând la versetul 16 expresia "pentru a se vindeca". O astfel de exprimare a păcatelor, despre care se aminteşte în versetul 16, se pune în paralel cu bolile trupeşti, despre care Apostolul Iacov aminteşte în cele 2 versete premergătoare. Dacă acestea se vindecă, după învăţătura Apostolului prin rugăciunea prezbiterului, atunci evident, după învăţătura lui, cu atât mai mult trebuie să fie aplicabilă şi către bolile sufleteşti, care sunt cauza păcatelor. O astfel de interpretare a versetului 16, nu este credibilă. Până la expresia "pentru a te vindeca" singură prin sine este contrară ultimei concluzii. Dacă dezlegarea (= vindecare) de păcate este un lucru tainic, atunci poate fi înţeleasă a fi consecinţa unei mărturisiri sincere a păcatelor între doi simpli credincioşi. Dar pe lângă acestea, pentru ce o astfel de adăugare la sensul versetului 16, dacă aici Apostolul se îndreaptă nu mai mult, decât către o instruire edificatoare a credincioşilor?

---

[147] Prof. Smirnov T., *Происхождение и литургический характеръ таинствъ…*, *op.cit.*, pp. 51-52 şi 55.

[148] Amintind în cazul acesta despre iertarea păcatelor prin intermediul mărturisirii, Evanghelistul Ioan, desigur, îşi imagina, că după milostivirea lui Hristos această iertare se poate face doar prin harul Duhului Sfânt dat Apostolilor, ca feţe ierarhice în Biserică, apud, B I. *Объ исповеди, как учреждении божественномъ, вопреки неправильному о ней учению* (Despre mărturisire, ca fiind instituită de Dumnezeu, împotriva învăţăturii false despre ea). "Руководство для сельскихъ пастырей" (Ghidul păstorilor rurali), II (1878), nr.33, p.512.

[149] Almazov A. I., *История чинопоследований…op.cit.*, p. 400.

1.4 Mărturisirea în perioada post-apostolică

Dacă veacul apostolic este sărac în mărturii care ar fi fost utile studiului obiectului mărturisirii, atunci în ceea ce priveşte veacul ucenicilor Apostolilor, nu este cu nimic mai pozitiv în ceea ce priveşte informaţiile. Propriu zis, bărbaţii apostolici nu ne-au lăsat nici o mărturie specială, care să trateze despre pocăinţă, ca fiind o instituire sacramentală, forma căreia a fost aranjată în schiţe mai puţin sau mai mult puternice şi cunoscute. În scrierile lor se întâlnesc doar observaţii generale, care înţeleg pocăinţa (în vederea recunoaşterii păcatelor) ca un mijloc haric necesar de iertare a păcatelor în Biserică şi nimic mai mult. Dar şi în acest fel datele din lucrarea bărbaţilor apostolici nu sunt foarte abundente. Ele sunt întrerupte şi câteodată poartă caracter de trecere în revistă. În particular, iată prin ce se aseamănă totalitatea informaţiilor tuturor martorilor legaţi de obiectul mărturisirii:

În păstorul lui Herma, acesta se întreabă: "Doamne, eu am auzit…, că nu este o altă pocăinţă (*poenitentia*), decât aceea, când intrăm în apă şi primim dezlegarea păcatelor noastre anterioare?". Argumentând aceasta, Îngerii îi răspund: "primind iertarea păcatelor în Botez, nu trebuie să greşeşti, dar oamenii sunt slabi şi fiind instigaţi de diavol pot cădea; pentru aceasta Dumnezeu a pus pocăinţa…. După această mare şi sfântă chemare (desigur, Botezul), dacă cineva… va greşi, are *o singură pocăinţă* (*unam poenitentiam*). Dar dacă păcătuieşte mereu şi se pocăieşte, unui om ca acesta pocăinţa nu îi este de nici un folos…[150]; "toţi cei care se vor curăţi din toată inima de răutăţile înşirate mai devreme şi nu vor mai aduna păcate, vor primi vindecare de la Domnul pentru păcatele lor de dinainte, dacă nu şovăie în aceste porunci; şi ei vor trăi în Dumnezeu toţi"[151] şi în cele din urmă: "cel ce se pocăieşte trebuie să-şi zdrobească sufletul său…şi să mute multele şi diferitele necazuri şi când va muta totul, *ce lui i se cuvine* (*quae illi institute fuerint*), atunci Atotcreatorul… va da lui câteva doctorii, dar aceasta după ce va vedea, că inima care face pocăinţă este curată de orice faptă nepotrivită"[152]. Clement Romanul, observă în prima sa epistolă către Corinteni că "*pocăinţa harică* **μετανοίας χάριν,** este dăruită lumii prin sângele Domnului Iisus Hristos"[153], tot despre ea vorbeşte Clement şi astfel: "dacă am greşit…, trebuie să ne cerem iertare. Mai bine să te mărturiseşti de păcate omului, nedorind să-ţi împetreşti inima", şi în continuare : "Domnul… nu are trebuinţă de nimic de la tine decât numai, noi să

[150] Herma, Păstorul, Porunca a 4-a, 31(3)-6 în P.S.B, vol.I, traducere, note şi indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1979, p.251.
[151] *Păstorul lui Herma*, Pilda a VIII-a, cap. XI, traducerea textului şi îngrijire de ediţie Monica Medeleanu, Ed. Herald, Bucureşti, 2007, p. 140
[152] Herma, Simil., VII, Curs. Patrol., col. 970-971, apud, *Писания мужей апостольскихъ* (Scrierile bărbaţilor apostolici) tradus de Прот.П.Преображенский, А.Г.Дунаев Жанр, Moscova, 1862, pp. 301-302.
[153] Sfântul Clement Romanul, *Epistola către Corinteni I*, cap. VII, apud, Diac.Ioan Ică Jr., *Canonul Ortodoxiei-Canonul Apostolic al primelor secole*, Ed.Deisis-Stavropoleos, Sibiu, 2008, p.398.

mărturisim păcatele noastre către El”[154]. În epistola a doua, apartenenţa căreia este pusă la îndoială, asupra mărturisirii are o astfel de observaţie: “ cîtă vreme suntem în această lume să ne pocăim din toată inima de păcatele pe care le-am făcut în trup ca să fim mântuiţi de Domnul, cât avem vreme de pocăinţă. După ce ieşim din lume, dincolo nu ne mai putem mărturisi sau pocăi”[155]. În Epistola lui Barnaba: ”… fie lucrînd cu mâinele tale pentru răscumpărarea păcatelor tale… Să-ţi mărturiseşti păcatele”[156]. Sfântul Ignatie Teoforul face următoarea observație: “Tuturor celor ce se pocăiesc Dumnezeu iartă, dacă ei vor alerga către unirea cu Dumnezeu şi către sinedrionul Episcopului. Cred în bunătatea lui Iisus Hristos, că El vă va dezlega de toate legările”[157].

Toate aceste observaţii generale şi câteodată particulare, evident, nu pot ajuta la formarea concluziilor bogate pentru istoria mărturisirii. Pocăinţa este un act sacramental[158]; o expresie externă este mărturisirea păcatelor; această mărturisire trebuie să fie însoţită cu dispoziţia sufletească corespunzătoare a celui ce se pocăieşte. În ce mod se săvârşea această mărturisire, ce acţiuni externe erau întâlnite când se săvârşea şi modul în care se săvârşea dezlegarea păcătosului, la toate aceste întrebări deosebit de importante, în scrierile acestei perioade nu întâlnim nici cea mai mică indicaţie.

1.5 Mărturisirea în secolele al II-lea şi al III-lea

Fiind succesori direcţi ai apostolilor, bărbaţii apostolici erau consideraţise continuatorii lor în mod special în lucrarea de a răspândi creştinismul şi zidirea obştii creştine pe baza începuturilor moral-creştine. Fiind martori direcţi ai acţiunii practice a Apostolilor, în acelaşi timp erau şi martorii faptului că Apostolii nu au găsit de cuviinţă să alcătuiască un ritual al slujbei creştineşti, oferind perioadelor post apostolice dreptul de a se ghida de practica slujirii din predaniile acţiunilor lor reale. După aceea, fiind înconjuraţi din toate părţile de păgâni, care se purtau ca nişte vrăjmaşi faţă de creştinism, bărbaţii apostolici au hotărât că este periculos să vorbească detaliat şi deschis în scrierile lor despre întrebările ce se refereau la organizarea internă

---

[154] *Ibidem*, cap. LI şi LII, apud, *Ibidem*, p.416.
[155] Sfântul Clement Romanul, *Epistola a II-a,* cap. VIII, în P.S.B., vol.I, *vol.cit*., p. 97.
[156] Barnaba, Epistola, cap. XIX în P.S.B., vol.I, *vol. cit*., p. 136.
[157] Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Filadelfieni*, cap. VIII, apud, Diac. Ioan Ică Jr., *op.cit*., p. 450. Fiind o indicație asupra tainei pocăinței, acest pasaj este înțeles astfel de mai mulți cercetători ruși: N. Zaozerschii, *Покаяние и судъ въ древней Церкви*, (Pocăința și judecata în Biserica veche) , “Православная Обозрение” (Revizuirea Ortodoxă), nr. 2, 1885, pp. 247-248; Prof. Katanskii A.I., *Догматическое учение о семи церковныхъ таинств* (Învățătura dogmatică despre cele 7 sfinte taine), Sankt-Petersburg, 1877, pp. 64-65, Idem, *О Церкви и таинствахъ, служащихъ къ увещанию старообрядцев* (Despre Biserică și taine, în slujirea celor de rit vechi), Moscova, 1854, p. 41; Prof. Suvorov N.S., *Къ вопросу о тайной исповеди и духовникахъ въ Восточной Церкви* (Asupra întrebării despre mărturisirea tainică și despre duhovnici în Biserica Răsăriteană), Earoslav, 1886, pp. 9-11.
[158] În pasajele mai sus amintite, se vorbeşte despre compararea Pocăinţei cu Botezul, întâlnită în scrierile părinţilor apostolici, ca acte egale după importanţa lor internă; de aici prima se numeşte în aceste scrieri: “a doua pecetluire”, “a doua pocăinţă”, “a doua renaştere”, apud, Prof. Katanskii A.I., *op.cit*., p. 65.

a Bisericii. În cele din urmă, înţelegând că religia creştină este departe de sistemul dogmatic dezvoltat şi neavând nici timp, nici motiv ca ei însăşi să se ocupe cu prelucrarea informaţiei, bărbaţii apostolici, neluând în seamă motivele externe, găseau de cuviinţă ca doar în general să trateze în scrierile lor întrebările dogmatic-rituale. Din aceste motive mai sus menționate se explică reţinera lor în ceea ce priveşte expunerea rânduielii mărturisirii existente în acea perioadă. Bărbaţii apostolici, după circumstanţele externe şi după imaginaţiile interne erau forţaţi precum în general în legătură cu obiectul cultic, dar şi în particular legat de mărturisire ca scrierile circumstanţiale să fie puse la dispoziţie timpurilor care urmau.

Propriu-zis pe durata sec. al II-lea nu se întâlneşte nici o mărturie aprofundată care să se refere la partea externă a mărturisirii[159]. Cel mai timpuriu scriitor al acestei perioade, Sfântul Iustin Martirul şi Filozoful, care a tratat în mod special despre câteva obiecte cultice, nu a spus nici un cuvânt despre mărturisire[160]. Dintre cei mai apropiaţi succesori ai lui care fac referiri asupra mărturisirii, Sfântul Irineu de Lyon, face doar o observaţie generală şi indirectă, iar Sfântul Clement Alexandrinul, martorul trecerii sec. al II-lea către sec. al III-lea, ne spune nu mai mult de atât, decât se găseşte la primul autor. Indicaţii mai clare şi mai vaste apar doar la scriitorul apusean Tertulian, care dedică pocăinţei o scriere specială (cu scop teoretic-polemic). Dintre scriitorii sec. al III-lea, despre pocăinţa au scris Origen din Alexandria în Est şi Sfântul Ciprian de Cartagina în Vest. Primul aminteşte despre nişte motive întâmplătoare, care se referă la pocăinţă, Sfântul Ciprian însă deschide obiectul dat în Epistolele scrise de el odată cu motivul revoltei, provocate de Novaţian şi Novaţieni cu urmările lor. În legătură cu sec. al III-lea trebuie să avem în vedere şi acele mărturii întrerupte despre partea externă a pocăinţei care au rămas pentru noi în Constituţiile Apostolice.

După toate aceste mărturii caracterul sacramental al pocăinţei pentru perioada aceasta, nu este pus sub semnul întrebării sau a nesiguranţei. Clement Alexandrinul vorbeşte clar despre înţelegerea de către ei a botezului, care era destinat curăţirei de păcatele săvârşite de om până la intrarea în Biserică. Pocăinţa este actul legat de iertarea păcatelor săvârşite după Botez, iată de ce el numeşte acest act al doilea Botez[161]. Origen la fel face o paralelă între Botez şi pocăinţă, ca

---

[159] *Ibidem*, p. 67

[160] Sfântul *Iustin în Dialogul cu iudeul Trifon* (cap. XLVII: "… fără să se pocăiască înainte de moarte, nicidecum nu se pot mîntui"., p. 144 şi CXLI: "… numai cel ce se va pocăi de păcate va lua iertarea păcatelor de la Dumnezeu" în P.S.B., vol.II, traducere, indroducere, note şi indice de Pr. Prof T. Bodogae, Pr.Prof. Olimp N. Căciulă, Pr.Prof. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1980, p. 144 şi respectiv p. 256.

[161] Amintind (prin cuvintele: "care bogat se va mântui?") cunoscuta epistolă despre îndreptare a Sfântului Apostol Ioan cel tânăr, devenind după Botez (primit de la Ioan) războinicul, el salută faptul, că atunci când Apostolul Ioan a trezit în tânăr pocăința, atunci acesta din urmă l-a îmbrățișat: "implorându-l cu emoție pe cât se putea, să se *boteze a doua oară* cu lacrimi", Clement Alexandrinul, Migne Curs, Patrol., S. Gr., t. IX, col. 649, apud, Almazov A. I., *Таиная исповеди…op.cit*., p.34; Apostolul i-a garantat și a întărit cu jurământ că i-a găsit iertare de la Mântuitorul;

acţiuni tainice, numind-o pe prima Botezul duhului, pe a doua–Botezul focului[162]. O importanţă deosebită a pocăinţei este şi viziunea lui Tertulian care meditând asupra iertării păcatelor şi asupra Botezului, printre altele observă: "Dar Dumnezeu, cunoscînd armele otrăvitoare ale acestuia, chiar când a închis uşa iertării şi a pus zăvorul Botezului, a lăsat totuşi ceva deschis. A aşezat vestibul a doua pocăinţă, care să-i întâmpine pe cei ce bat la uşă; dar numai odată, fiindcă e pentru a doua oară. Mai mult nu, fiindcă s-a dovedit în zadar cea dinainte…. Păcătosul, ştiind că Domnul a instituit *exomologheza* ca să-i aducă din nou la har, va trece oare cu vederea ceea ce l-a restabilit în domnie pe regele Babilonului?..."[163].

Înţelegând pocăinţa ca un act sacramental, scriitorii sec. al II-lea şi al III-lea, înţeleg pocăinţa nu în sensul stării morale a păcătosului, ci în sensul anume stabilit de instituţia bisericească, deliberat instituită de Dumnezeu. Cele spuse mai sus confirm particularităţile prezentate în cartea lui Tertulian: "*Despre pocăinţă*". Făcând aici o paralelă dură între Botez şi Pocăinţă, din punct de vedere a importanţei interne a celor două pentru om, Tertulian în aceeaşi măsură recunoaşte ambele "ca fiind instituite de Dumnezeu", care duc începuturile lor către Iisus Hristos.

La întrebarea: prin ce trebuie să se exprime partea externă a pocăinţei ca o instituire vizibilă în Biserică? O bună parte din pasajele scriitorilor amintiţi recunosc următoarea expresie: mărturisire. Aşadar Origen enumerând modurile prin care se obţine iertarea de păcate confirmă următoarele: "Este şi (al şaptelea) mod de iertare a păcatelor *prin pocăinţă*, un mod greu şi anevoios, când păcătosul spală patul său prin lacrimi, şi lacrimile devin pentru el pâinea zilei şi a nopţii, şi când el *nu se sfieşte să mărturisească păcatul său* preotului lui Dumnezeu şi să ceară de la el doctorii, urmând celor spuse: "Zis-am: Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului; şi Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu" (Ps. XXXI, 6), să îndeplineşti şi ceea ce a spus Apostolul Iacov: "dacă este bolnav cineva dintre voi…"[164]. Una din cele mai vechi şi mai clare referiri la iertarea

---

s-a rugat de el, a înghenunchiat în faţa lui, i-a sărutat mâna dreaptă, ca să-i arate că fusese curăţită prin pocăinţă şi l-a adus iarăşi în biserică. Acolo s-a rugat pentru el cu bogate rugăciuni, nevoindu-se totodată cu îndelungate posturi şi i-a încântat sufletul cu felurite şiruri de cuvinte. Şi, după cum se spune, apostolul n-a plecat pînă ce nu l-a pus în conducerea bisericii. Fostul căpitan de tîlhari a dat mare pildă de adevărată pocăinţă, mare dovadă de naştere din nou, trofeu văzut al Învierii, apud, Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mîntui?*, 42,15 în P.S.B., vol. 4, traducere introducere, note şi indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 65.

[162] Origen, *Homil. II in Ierem*., Curs. Patrol. S. Gr., t. XIII, col. 280-281, apud, Prof. Katanskii, A.I., *op.cit*., pp. 237-240.

[163] Tertulian, *Despre pocăinţă*, cap VII,10 şi cap. XII,7, în P.S.B., vol. III, traducere de Prof. Nicolae Chiţescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol şi Prof. David Popescu, introducere, note si indici de Prof. Nicolae Chiţescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 216 şi respectiv p. 221.

[164] Origen, *Homil. in Levit*., II, n. 4, Migne, Curs. Patrol. t. XII, col. 418. "Est adhuc et septima.. per poenitentiam remissio paccatorum… cum (peccator) non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et querere medicinam…", apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной..op.cit.,* p.35.

sacramentală, adică prin intermediul unui ritual sacramental, o găsim la Origen[165]. Ca şi Tertulian, Origen consideră mărturisirea păcatelor la preot ca o arătare a rănilor sufleteşti la medici. "Căci Acela a fost căpetenia medicilor Care putea vindeca orice boală şi neputinţă, iar ucenicii Lui, Petru şi Pavel, dar şi proorocii, sunt şi ei medici, ca şi toţi care, după Apostoli, au fost puşi în Biserică şi cărora le-a fost încredinţată disciplina vindecării rănilor, pe care i-a voit Dumnezeu să fie doctorii sufletelor în Biserica Sa"[166]. În alte pasaje ale scrierilor lui citim despre acelaşi subiect: "Trebuie (pe baza poruncii lui Dumnezeu- în cartea Levitic V, 5) să mărturiseşti şi să spui toată fapta, făcută; chiar şi lucrurile tainice ce le facem, cu o singură vorbă sau chiar şi în tainicile gânduri, toate aceste sunt necesare…. Să descoperi pe acel, care…. ne împinge acum spre păcat, şi singur învinuieşte, când a greşit. Astfel, dacă în viaţă vom fi învinuitorii noştri, atunci vom evita furia diavolului, inamicului şi a învinuitorului nostru[167]. "Priveşte cum scrierea dumnezeiască ne învaţă că nu trebuie să ascundem în interiorul nostru păcatele. Având stomacul gravat cu spută, când vomită, primeşte uşurare: aşa şi păcătoşii, când ascund şi reţin în ei păcatul, simt o povară interioară şi aproape se înăduşă de indiferenţa şi sputa păcătoasă, dar când el singur se va învinui şi se va mărturisi (confitetur), atunci împreună ocoleşte păcatul (evolit pecatum) şi distruge pricina şubrezeniei. Fii atent cui trebuie să-i mărturiseşti (*confiteri*) păcatele tale. Mai întâi caută doctorul, căruia să îi deschizi pricina indispoziţiei şi care să poată să fie slab cu cel slab, să plângă cu cel care plânge, să poată să sufere şi să simtă şi dacă va zice ceva şi te va sfătui, atunci fă şi îndeplineşte întocmai; dacă el va găsi şi va preveni că indispoziţia ta este aceea care trebuie să fie anunţată şi vindecată în adunarea întregii Biserici şi că aceasta poate să ajute spre edificarea altora, şi către un tratament al tău mai reuşit, atunci trebuie să îndeplineşti asta după o meditaţie necesară şi să acţionezi după cum te-a sfătuit medicul"[168]. Când noi greşim trebuie să spunem: "Eu am deschis Ţie greşalele mele şi nu am ascuns fărădelegea mea; eu am spus: voi mărturisi lui Dumnezeu crimele mele". Şi dacă vom face acestea şi vom spune păcatele noastre nu numai lui Dumnezeu ci şi acelora care pot să trateze nu doar rănile dar şi păcatele noastre, atunci va şterge ca şi cu buretele păcatele noastre Acela, Care a zis: Risipit-am păcatele tale ca pe un nor şi fărădelegile tale ca pe o negură (Is. XLIV, 22)"[169].

---

[165] Jean Daniélou, Origéne, Paris, 1948, p. 81 şi u.t.; Karl Rahner, La doctrine d'Origéne sur la penitence, în „Recherches de science religieuse", t. 37, (1950), pp. 54-97; 151-286; 422-456, apud, Pr. Lect. Ioan Mircea Ielciu, *Pocăinţa-Taină şi lucrare permanentă de suflet după părinţii duhovniceşti*, în "Revista Teologică", VI, (1996), nr. 3-4, p. 277.

[166] Selecta în Psalmos, Hom. I, în Ps. 37, în P.G., t. 12, col. 1386 şi 1542, apud, Pr. Lect. Ioan Mircea Ielciu, *art.cit.*, p. 277

[167] Origen, *Ibidem*, Homil III, n.4, Curs. Patrol. *Ibid*em, col. 429:"Omni genere pronuntianda sunt, et in publicum proferenda cuncta quae gerimus. Si quid in occult gerimus, si quid in sermon solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri…", apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной..op.cit.,* p.36.

[168] Origen, *Homil. II, in Psalm*. XXXVII, nr. 6, Migne. Curs. Patrol. S. Gr. t. XII, col. 1386, apud, *Ibidem.*

[169] *Idem*, *Homil*. in Evang. Luc. XVII. Curs. Patrol. S. Gr., t. XIII, col. 1846, apud, *Ibidem.*

Origen vorbeşte despre mărturisire ca fiind o parte componentă a părţii externe a pocăinţei. Acordând atenţie mărturiilor amintite, se observă că el nu doar presupune mărturisirea ca un act arhicunoscut care se apropie de Taina dezlegării păcatelor, dar şi tinde puternic să justifice necesitatea evidentă a acestei acţiuni, atât din punct de vedere psihic cât şi dogmatic. În prima relaţie, înţelegând păcatul ca factor mai puţin evident, Origen tratează şi mărturiseşte apariţia factorului aşa zis instinctiv, analogic cu faptul, cât este de incomodă pentru stomac mâncarea introdusă în mod inconştient, prin vărsare, singură se alungă din stomac. În altă ordine de idei Origen priveşte mărturisirea ca o instituire directă de către Însuşi Dumnezeu, încă din Vechiul Testament (Levitic V, 5).

Nu mai puţin evidentă este mărturia despre mărturisire ca fiind element principal al pocăinţei sacramentale şi în monumentele apusene ale literaturii bisericeşti din această periodă. "Actul (pocăinţa) spune Tertulian, care cel mai des se exprimă prin cuvântul grecesc *exomologesis*, se produce astfel: noi mărturisim (*confitemur*) păcatul nostru Domnului. Nu că nu L-ar cunoaşte, ci pentru că prin mărturisire manifestăm dragoste şi încredere. Prin mărturisire se arată căinţa şi prin căinţă îmbunăm pe Dumnezeu"[170]. "…trebuie evitate şi curăţite prin pocăinţă nu numai păcatele înfăptuite, ci şi cele doar voite. Că dacă neputinţa omenească judecă numai faptele, nefiind în stare să pătrundă în ascunzişurile voinţei, nu înseamnă că delictele acesteia le putem neglija[171]". "…pentru toate păcatele săvârşite fie cu trupul, fie cu sufletul, fie cu fapta, fie cu gândul, Cel ce a hotărât pedeapsă prin judecată la fel a făgăduit şi iertare prin pocăinţă, spunând poporului:"Pocăieşte-te şi te vei mântui"(Iez. XVIII,21)[172]. Tertulian nu oboseşte să insiste asupra necesității mărturisirii, ca descoperire a păcatelor personale, căci erau mulți care refuzau să-şi recunoască păcatele sau amânau aceasta din zi în zi "gândindu-se mai mult la ruşine decât la mântuire"[173]. Din toate expresiile lui Tertulian se vede că Mărturisirea, era personală, era o arătare de către fiecare a păcatelor lui, nu o consimțire printr-un simplu da, căci în cazul din urmă n-ar fi putut fi vorba de un sentiment de ruşine la cei ce le mărturiseau. Mai mult chiar, mărturisirea aceasta era secretă. Publică era numai penitența ce urma, începând din sec. al III-lea, în anumite cazuri mărturisirii secrete[174]. Sfântul Ciprian, meditând asupra reîntoarcerii în staulul Bisericii a celor care întradevăr au căzut de la creştinism în timpul prigoanei, printre altele adaugă: "Cât este de presus după credinţă…cei, care vrând nu au făcut crimă nici prin jertfa idolilor, nici prin înregistrare, dar pentru aceea că au gândit despre asta, cu durere şi sinceritate să

[170] Tertulian, *De poenitentia*, cap. IX,2; cap. VIII, 2, în P.S.B., vol.III, *vol. cit*., pp. 216-217 şi respectiv p. 218.
[171] *Ibidem* cap. III, 9, în P.S.B., vol. III, *vol.cit*., p. 210.
[172] *Ibidem*, cap. IV, 1, în P.S.B., vol. III, *vol.cit*., p. 212.
[173] Tertulian, *Liber de poenitentia*, cap. 10, Migne, P.L., I, col. 1355, apud, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Mărturisirea păcatelor şi pocăința în trecutul Bisericii*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIII, (1955), nr. 3-4, p. 224.
[174] A. D'Alès, La Théologie de Tertullien, Paris, 1905, pp. 342-343, apud, *Ibidem*, p. 225.

mărturisească aceasta în faţa preotului Bisericii, să-şi curăţe conştiinţa prin recunoaştere… şi caută doctoria salvatoare pentru rănile lor mici şi uşoare, amintind cele spuse şi în Scriptură : "Dumnezeu nu Se lasă batjocorit…" (Gal. VI, 7). Vă rog, preaiubiţilor frati! Să-şi mărturisească fiecare păcatele sale, până când cel ce a greşit se află încă în lumea aceasta, până când mărturisirea lui poate fi primită, până când împlinirea şi dezlegarea sunt îngăduite lui Dumnezeu prin mijloacele preoţilor"[175]. Acelaşi autor în scrierile sale scoate în evidenţă următoarele: "cei care nu se pocăiesc şi nu duc evidenţa dărâmării păcatelor lor cu toată inima şi cu o *evidentă mărturisire*, trebuie să fie înlăturaţi de la cuminicare"[176]. "Păcătoşii şi atunci când au păcate mai puţine trebuie să se pocăiască la vreme potrivită, cu ajutorul clericilor să se mărturisească şi prin punerea mâinilor Episcopului şi clerului să primească dreptul la cuminicare"[177].

Nu există nici o îndoială că mărturisirea prezentată în toate documentele menţionate mai sus se înţelege ca un element indispensabil necesar şi primordial a părţii exterioare a pocăinţei sacramentale. Dar care anume mărturisire rezumă aici scriitorii sec. al II-lea şi al III-lea, publică sau tainică, sau şi una şi cealaltă împreună? Nu poate fi pus la îndoială faptul că în aceste izvoare găsim indicaţii despre mărturisirea publică. Despre o astfel de mărturisire vorbeşte Origen în discuţia a doua asupra psalmului XXXVII, la fel şi Tertulian, când în cartea sa "*Despre pocăinţă*" încearcă să identifice termenul «ἐξομολόγησις»; o astfel de tendinţă indică şi Sfântul Ciprian, când vorbeşte despre cei care au căzut din Biserică. În sfârşit, ea este amintită de către un scriitor mult mai timpuriu a perioadei tratate, anume Sfântul Irineu de Lyon, când amintind de femeile care erau printre gnostici, el menţionează că unele dintre ele, întorcându-se în staulul Bisericii, "public se mărturiseau" (φανερὸν ἐξομολογήσαντο), fiindcă ereticii le atrăgeau în plăcerile trupeşti"[178]. În ceea ce priveşte mărturisirea tainică, în toate ipostazele prezentate nu se poate indica nici una care să se refere direct către această particularitate. Se presupune, printre altele, că o astfel de indicaţie poate fi cea din pasajul din scrierile lui Origen, unde el convinge pe fiecare dintre cei ce se pocăiesc ca înainte de pocăinţa publică, să se adreseze către un doctor experimentat, să mărturisească toate indispoziţiile duhovniceşti şi să se folosească de sfaturile lui. Dar din sfătuirea către care provoacă aici Origen pe păcătos nu se poate vedea o indicaţie doar către

[175] Ciprian, *De lapsis*. Curs. Patrol. S. lat. t. IV, col. 503-504…. Hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin coscientiae, animi sui poudus exponent, apud, *Писания мужей апостольскихъ, op.cit,* pp. 163-164.

[176] Ciprian, *Epist. XV*, p. 3, Curs. Patrol. S. Lat. t. IV, col. 274, *Ibidem*, p.62; Şimanski: spune că Feliciu în Cartagina a lansat ideea că cei ce au căzut din credință în timpul prigoanei lu Deciu să fie primiți fără pocăință, iar Novațian în Roma a căzut în cealaltă extremă, afirmând, că cei căzuți nu pot fi primiți în Biserică, deoarece ar înceta să mai fie sfântă, apud, Şimanskii, G. I., *op.cit*., p.26.

[177] Ciprian, *Ibidem*. Epist. IX, n. 2. Curs. Patrol. S. Lat. t. IV, col. 258. "Cum in minoribus peccatis agunt paccatores poenitentiam justo tempore, et secundum disciplinae ordinem, ad exomologesin veniant, et permanus impositionem episcope et cleri jus communicatonis accipiunt", apud, Prof. Katanskii A.I., *op.cit*., pp. 351-352.

[178] Irineu de Lyon, *Contra haeres*. Lib. III, cap. III, n. 1, Migne. Curs. Patrol. S. Gr. t. VII, col. 508, apud, *Писания мужей апостольскихъ*, Moscova, 1868, p. 28.

mărturisirea tainică[179], dar şi mărturisirea în sensul ei general. În acest caz Origen înţelege un simplu fapt de consfătuire de viaţă, care nu are nimic în comun cu actul liturgic şi împreună cu acesta şi cu cel sacramental, cum trebuie să fie mărturisirea după ideea Întemeietorului Bisericii, după practica perioadei Apostolice şi, fără îndoială, după perceperea scriitorilor sec. al III-lea. Era şi straniu a se vedea în cererile lui Origen pentru o astfel de consfătuire a mărturisirii publice, dacă el ar fi recunoscut după el importanţa formală cunoscută[180]. Dintre toate mărturiile prezentate doar *indirect* se poate presupune practica mărturisirii tainice. Principiul de bază pentru o astfel de supoziţie poate fi convingerea tuturor scriitorilor amintiţi de necesitatea mărturisirii nu doar a păcatelor importante, dar şi cele cu cuvântul şi cu gândul. O astfel de prezentare vastă faţă de conţinutul mărturisirii, nu poate să aibă aplicaţie către mărturisirea publică. Cea din urmă se putea referi doar către păcatele foarte importante, posibilitatea săvârşirii lor se presupune a fi un fapt unic în suma generală a păcatelor, spre care este înclinat omul. Spre aceasta printre altele indică circumstanţa, că pocăinţa publică, ca cercetare a mărturisirii publice, după convingerile unor părinţi şi învăţători ai Bisericii vechi trebuie să se permită doar o singură dată în viaţa păcătosului. Neavând asupra acestor imaginaţii, aplicaţii asupra mărturisirii publice, cerinţa dată, evident, putea să se îndeplinească în practică doar dacă exista, mai presus de mărturisirea publică, şi mărturisirea tainică, mai precis particulară, care se săvârşeşte nu faţă de toată Biserica, ci doar faţă de Episcop sau Preot[181].

O indicaţie clară despre mărturisirea tainică, ca fiind practicată încă din sec. al III-lea, se întâlneşte chiar la istoricii sec. al V-lea: Socratee şi Sozomen, în enunţurile lor despre instituirea în această perioadă a unui prezbiter-duhovnic special, care era numit pentru primirea mărturisirii tainice a păcătosului. Povestirea istoricilor despre acest fapt, nu are convergenţă în detaliile sale. La Socratee în cazul dat se spune aşa: "După ce novaţienii s-au separat de Biserică, şi nu doreau să comunice cu cei care au căzut în timpul prigoanei lui Deciu (250-253), Episcopii au adăugat tagmei bisericeşti un prezbiter duhovnic, ca cei care au căzut după Botez să-şi mărturisească păcatele lor în faţa unui preot special investit pentru toate acestea"[182]. Sozomen oprindu-se la demnitatea prezbiter-duhovnic spune: "Ce fel de titlu era acesta, de unde se pornise şi care a fost

[179] Prof. Suvorov N.S, *Объем дисциплинарнаго суда…op.cit.,* p. 40.

[180] Prof. Katanskii analizând acest pasaj spunea că Origen socotea consfătuirea tratată: "acţiune premergătoare, măsură personală, care nu exclude o astfel de mărturisire în faţa adunării credincioşilor, dar şi… mărturisirea faţă de preot". Doar prin aceasta se explică, de ce Origen în acest pasaj "insistă asupra unei alegeri corecte a preotului", apud, Prof. Katanskii A.I, *op.cit.*, pp. 242-243.

[181] Iată ce spune Prof. Smirnov T. despre cuvintele lui Ciprian: "mulţi, până în ziua aceasta sunt care nu-şi curăţesc conştiinţa prin mărturisirea păcatelor, în aceştia intră multe duhuri rele", apud, Prof. Smirnov,T. *Богослужение христианское со временъ апостоловъ до IV B* (Slujirea creştină din timpurile apostolice până în secolul IV), Kiev, 1876, pp. 329-330

[182] Socratee, *Histor, Eccles*., P-G-L XII, col 616, apud, Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, *Taina Mărturisirii în practica sacramentală şi importanţa ei în lucrarea pastorală a Bisericii Ortodoxe*, în "Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 7-8, p. 420.

pricina dărâmării, alţii, se prea poate spun altceva, dar eu am să spun cum gândesc. El nu greşeşte deloc, acestea sunt caracteristice doar naturii mai presus de om, şi celor ce se pocăiesc, deşi ei des au greşit Dumnezeu a poruncit a le da iertare, dar între timp pentru primirea iertării trebuia să mărturiseşti păcatele, ca Episcopilor dintru începuturi după dreptate trebuia să li se pară grav, cum de fapt anunţă greşalele, de parcă ar fi o privelişte înainte de adunarea întregii Biserici? Pentru scopul ei au numit prezbiterul cu viaţa cea mai curată, *liniştit* şi *milostiv*, pentru ca păcătoşii, venind la el să-şi mărturisească faptele lor, iar el, privind după păcatele fiecăruia, să hotărască, ce şi pentru cine trebuie să facă sau ce pedeapsă trebuie să primească după care dezlega, oferind fiecăruia după prescripţie posibilitatea, să te pedepseşti singur pe tine"[183]. Făcând comparaţie între cele două pasaje, evident, urmează o deosebire esenţială şi anume: Socratee aşează instituirea prezbiterului-duhovnic în momentul istoric cunoscut, care este caracteristic primilor ani ai jumătăţii a doua din sec. al III-lea; Sozomen plasează acest fapt într-un timp vechi comparativ cu primirea lui, şi pentru aceea, se pare, presupune materializarea lui mult mai devreme de sec. al III-lea. Care dintre ei merită o încredere mai mare? Doar calităţile personale ale unuia sau altuia dintre istoricii amintiţi nu poate fi un criteriu sigur, pentru că şi unul şi celălalt nu se bucurau de o încredere deplină[184]. În ceea ce priveşte imaginaţiile laterale, mai de bază se prezintă a fi cele ale lui Socrate, acest aspect este gândit după următoarea logică: 1) Dacă demnitatatea prezbiterului-duhovnic ar fi fost instituită mai înainte de jumătatea a doua a sec. al III-lea, atunci nu se poate ca în timpul anterior scrierilor bisericeşti din această perioadă, să nu se întâlnească măcar o indicaţie indirectă despre ea[185]; 2) Făcând trimitere către susţinerea supoziţiei precum că demnitatea prezbiter-duhovnic ar avea o vechime profundă (pentru perioada lui), iar anunţul păcatelor, ar fi fost ca o privelişte înaintea adunării întregii Biserici, trebuia să pară Episcopilor gravă de la bună început. Sozomen admite trimiterea, care contravine şi scrierilor Apostolilor şi arhicunoscuta practică a primii jumătăţi a sec. al III-lea în ceea ce priveşte mărturisirea; şi 3) Lăsând amintirea despre despărţirea de novaţieni, ca un fapt cronologic, cu care coincide instituirea demnității prezbiter-duhovnic, Sozomen printr-o deosebită lovitură în mod special scoate în evidenţă faptul, că pentru novaţieni o astfel de obligaţie s-a dovedit a fi nefolositoare, şi prin aceasta presupune, că deşi el a tăcut, dar de fapt el ştia despre simultanietatea evenimentelor: despărţirea novaţienilor si instituirea instituției duhovnicului.

[183] Sozomen, *Hist. Eccles*., P.G. LXVII, col. 1460, apud, Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, *art.cit*., p. 420.
[184] Primul, ca adept al novațienilor, al doilea-câteodată permitea judecăți false, apud, Arhim. Inokentii, *op.cit*, pp. 441-442
[185] Prof. Suvorov, N. S. având o încredere mare în Socrate, indică asupra confirmării din lucrarea Sfântului Ciprian, care este îndreptată în cea mai mare parte împotriva novațienilor. El spune că ar fi logic a vedea aici o referire la preotul-duhovnic, în mod deosebit, ca vrednicie din vechime instituită, apud, Prof. Suvorov, N.S. *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции…op.cit*., p. 42.

Instituirea acestei demnităţi nu înseamnă, cum vor să vadă unii, că împreună cu ea în Biserică este instituită Taina Mărturisirii[186]. Faima lui Socrate si Sozomen, ne dă doar o anumită indicaţie pozitivă asupra practicii Tainei Mărturisirii încă din sec. al III-lea. Astfel de supoziţii ar fi fost împotriva nu numai faptului veridic instituit mai sus, că Taina Mărturisirii se practica încă din prima jumătate a sec. al III-lea, ci (părţii detaliate) chiar însuşi faptului instituirii demnităţii prezbiter-duhovnic. Că instituirea acestei instituţii se potrivea instituirii practice a slujbei creştineşti a noii instituiri (Tainei Mărturisirii), este de necrezut că despre un fapt atât de important să nu se întâlnească la contemporani nici o indicaţie, pentru că Taina Mărturisirii ca instituire nouă, în vederea caracterului ei neplăcut pentru unii păcătoşi, nu poate să nu atragă o serioasă atenţie asupra sa. Pe de altă parte, negarea supoziţei cu desăvârşire nu armonizează acea informaţie a lui Socrate, sau că demnitatea prezbiter-duhovnic a fost introdusă propriu zis în vederea celor căzuţi în timpul prigoanei lui Deciu. Instituirea demnităţii prezbiter-duhovnic este o altă dovadă istorică a existenţei mărturisirii publice. Importanţa ei este aceea, că a atras după sine distrugerea unei astfel de mărturisiri, chiar şi fără distrugerea urmărilor ei-pocăinţa publică.

Astfel, în prioada care o urmărim în practica bisericească mărturisirea era de două feluri: publică şi particulară. Se întreabă, în ce consta existenţa deosebirilor uneia şi a celeilalte, altfel spus, ce păcate trata una şi cealaltă? Această întrebare nu prea are răspuns, în literatura bisericească nu numai că nu sunt date clare, dar nici măcar indicaţii indirecte. Ghidându-ne de mărturiile secundare, se pare, această întrebare poate fi clarificată. După cele mai sigure mărturii se cunoaşte că primii creştini aveau obiceiul şi îşi impuneau să se apropie de Euharistie destul de des, aşa că împărtăşirea lor în fiecare săptămână chiar şi mai des era un lucru obişnuit. Aşa era chiar şi în secolele al IV-lea şi al V-lea[187]; cu atât mai mult aşa trebuia să fi fost în perioada care s-a amintit. Fără îndoială că Biserica cerea de la cei care urmau să se împărtăşească o cât mai mare curăţenie morală, o libertate faţă de deprinderile păcătoase[188]. În creştinătate, această curăţire nu poate fi atinsă altfel decât prin mărturisirea păcatelor. Concomitent cu aceasta nu este pus la îndoială faptul că odată cu creşterea Bisericii vechi (sec. al II-III-lea) se cerea, dacă nu înainte de fiecare împărtăşanie atunci în general cât mai mult posibil o mărturisire deasă. A presupune că mărturisirea care deschidea drumul către Euharistie era public şi se săvârşea solemn, pentru mulţimea care dorea să se împărtăşească, nu putem; fără nici o îndoială, aceasta era mărturisirea privată, analogică cu Taina în sensul ei propriu. Dacă o astfel de mărturisire nu avea ca urmare o îndepărtare a celui ce se mărturisea de la Euharistie, atunci fără nici o îndoială,

[186] Arhim. Inokentie, *op. cit*., pp. 436-448.
[187] Mărturii depline despre aceasta a se vedea la Bingham-a, *Antiquitates ecclesiasticae*, lib. XV, cap. IX, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 43.
[188] Către acest lucru indică Sfântul Ciprian, când în multe pasaje a lucrărilor lui (*De lapsis*; epist. X, XV şi altele) condamnă faptul dezlegării rapide spre Euharistie a celor căzuţi, apud, *Ibidem.*

obiectul său îl alcătuiau doar păcatele nesemnificative, inevitabile în viaţa omului, în puterea nedeplinătăţii naturii sale duhovniceşti. Care sunt aceste păcate? Nici chiar o nomenclatură aproximativă nu se poate prezenta fiindcă nu sunt date cu referire la acestea. Se poate spune doar cu aproximaţie că în general aici se refereau la acele păcate nesemnificative ale minţii, cuvântului şi faptei, care nu coincid cu percepția bruscă şi atrăgătoare pentru celelalte păcate, care sunt cerute de morala creştină, şi în sfârşit, care nu au prin sine un semn evident al dorinţei rele, a inimii depravate şi o indiferenţă faţă de învăţătura creştină în totalitatea ei. Despre faptul că astfel de căderi păcătoase nesemnificative trebuiau să fie mărturisite şi în practica Bisericii vechi, clar vorbesc cerinţele lui Tertulian de a mărturisi nu doar faptele păcătoase dar şi gândurile păcătoase, cât şi Origen care indică că pe baza unei mărturisiri psihologice să se destăinuie toate greşalele.

Cu totul altceva cerea mărturisirea publică. Această mărturisire neapărat era legată de pocăinţa publică. Biserica îndepărta pe cel ce se pocăia pe o perioadă determinată de la darurile cunoscute ale Bisericii, în mod special de la Euharistie. O astfel de îndepărtare, după regulile disciplinare ale instanţei bisericesti, urma nu altfel decât după cele mai grele păcate, unite cu un caracter evident ademenitor pentru credincioşi şi care umilea destoinicia Bisericii, ca societate moral-duhovnicească. De aici rezultă că mărturisirea publică se axa pe păcatele caracteristice acelui character ademenitor. O astfel de concluzie îşi găseşte susținere mai ales prin ideea lui Origen, precum că mărturisirea publică trebuie să fie primită exclusiv în acele cazuri, când ea poate să ajute la edificarea celorlalţi şi este necesară ca o doctorie pentru păcătosul însuşi. Ambele idei, pot fi caracteristice doar căderilor păcătoase grave şi atrăgătoare ale credincioşilor. Aparţinând instanţei disciplinare, toate aceste păcate sunt amintite în vechile pravile canonice bisericeşti, deoarece în literatura veche îşi însuşesc denumirea de păcate canonice[189]. Descrierea lor în canoane nu reprezintă o oarecare nomenclatură sistematic circumscrisă. Păcatele sunt amintite aici nu ca un lanţ al ciclului păcatelor cunoscute, ci ca un caz concret a păcatului, fiind luat singur în sine. Astfel, celui ce studiază păcatele care erau destinate în vechime mărturisirii publice, învăţând drepturile canonice arătate, singur trebuie să le aducă sub forme cunoscute. După concluziile cercetătorilor dintr-o perioadă mai târzie[190], se pot număra conform dreptului canonic propriu-zis trei păcate grave: lepădarea de credinţă, adulterul şi omorul. Privind după timpul şi caracterul instituitorului canoanelor care se referă aici, ciclul păcatelor care pot fi puse sub aceste interpretări, se înţelegea diferit, şi pentru aceasta, în momente diferite ale disciplinei pocăinţei publice într-o măsură inegală era legată de ultima.

[189] Prof. Suvorov, N. S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции...op.cit.*, p. 52.
[190] *Ibidem.*, p. 56.

Aşadar, mărturisirea tainică în perioada studiată se referea la păcatele puţin importante, obişnuite. Mărturisirii publice îi erau caracteristice căderile grave, care aveau repercusiuni asupra membrilor Bisericii, consecinţa fiind înlăturarea din comunitate. Şi unele şi altele de altfel, pot fi mărturisite public şi tainic. Evident este a ne întreba în continuare, dacă mărturisirii tainice şi publice într-o măsură egală îi corespundeau păcatele tainice şi deschise sau care dintre ele avea legătură mai evidentă cu unele din aceste păcate? La o astfel de întrebare, din cauza lipsei indicaţiilor directe trebuie să răspundem intuind. Păcatele puţin importante, care erau obiectul mărturisirii tainice deşi se spuneau deschis, nu puteau singure prin sine să fie motiv de ispită deosebită pentru ceilalţi membri ai Bisericii, cum păcatele inevitabile, fiind spuse public nu puteau fi un motiv de edificarea a celorlalţi. În baza acestei mărturii este corect a face o supoziţie şi anume: în practica Bisericii vechi, păcatele indicate erau caracteristice mărturisirii tainice, fie erau ele făcute tainic sau public.

Altceva este mărturisirea public, căreia îi erau caracteristice doar păcatele tainice grave. Această idee nu se împacă cu descoperirea publică a acestor păcate, cum spre exemplu anumite păcate împotriva celei de-a şaptea porunci, această descoperire nu putea foarte mult să ajute la edificarea societăţii bisericeşti. Pe de altă parte, dacă în mărturisirea tratată se descopereau doar păcate grave care se săvârşeau doar deschis, atunci probabil, abia atunci era necesar să descoperi aceste păcate, dacă ele erau caracteristice instanţei disciplinare a Bisericii, ca păcate grave împotriva Bisericii. Dacă, prin mărturisirea publică se descopereau păcatele grave, indiferent dacă erau ele deschise sau tainice, atunci se întreabă, prin ce se îndreptăţea indiferenţa lor în aplicarea mărturisirii publice? În vederea acestor obiecţii problema care se urmăreşte se rezolvă diferit în literatura ştiinţifică. Unii insistă, că mărturisirii publice îi aparţineau doar păcatele evidente şi deschise[191]; alţii dimpotrivă afirmă, că ei îi aparţineau păcatele deschise şi tainice împreună[192]. Că mărturisirii publice îi erau caracteristice păcatele deschise nu încape nici o îndoială, acest fapt poate fi extras din coincidenţa dintre ultimele părţi cunoscute în ceea ce priveşte înţelegerea instanţei disciplinare bisericeşti. Dar că şi păcatele tainice, dacă nu în totalitate, atunci o parte aparţineau mărturisirii, tot nu ar trebui să avem nici un dubiu. Această supoziţie este confirmată de Sfântul Irineu al Lyonului, când povestind despre femeile care luau contact cu Biserica, după ce erau atrase de eretici, ei observau, că ele mărturiseau nu doar faptul seducţiei lor, dar şi păcatele iubirei lor pătimaşe faţă de convertitor, adică păcatele tainice[193]. La insistenţa lui Origen, credincioşii erau convinşi să sufere pocăinţa publică după sfătuirea cu doctorul duhovnicesc ales.

[191] Binterim, Denkwürdigkeiten Band V, Th. II, s. 246, apud, Prof. Smirnov, T. *Богослужение христианское со временъ...op.cit.,* pp. 305-306.
[192] Morinus. *Commentarius de poenitentia*. Venet. 1702, pp. 193-194, apud, *Ibidem.*
[193] Irineu de Lyon. *Contra haeres*, lib. I, cap. III, 3. Migne, Curs. Patrol. Ser. Lat. t. VII, col. 508, apud, *Писания мужей апостольскихъ...op.cit.*, Moscova, 1868, p. 28.

Se cunoaşte din drepturile bisericeşti ale perioadelor ce au urmat că în cazul mărturisirii publice, excluderea se făcea doar din motive temeinice. Astfel, în relaţia cu păcatele care aparţineau mărturisirii publice, deşi în mod special aici se refereau doar păcatele publice, dar împreună cu acelea (după buna libertate a păcătosului) în cazuri cunoscute aici se puteau referi şi păcatele tainice[194]. O astfel de interpretare este împotriva învăţăturii Sfântului Ciprian, care direct şi de multe ori susţine ideea că Biserica judecă şi iartă prin pocăinţă doar păcatele evidente, lăsând iertarea păcatelor tainice însuşi lui Dumnezeu[195]. Dar prin aceasta Sfântul Ciprian nicidecum nu exclude din sfera mărturisirii publice păcatele tainice care sunt deschise voluntar. Din punctul lui de vedere pocăinţă celor care s-au lăsat de credinţă în vremea prigoanei trebuie să fie însoțită de mărturisirea publică, descoperind retragerea de la religia păgână. În sfârşit, nu se poate să nu se observe că însuşi Sfântul Ciprian, deşi susține învăţătura dată, cu o deosebită înţelegere se poartă cu cei care „în funcţie de ce gândeau (despre retragerea de la credinţă sub presiunea persecuţiilor), cu durere şi sinceritate mărturisesc aceasta faţă de preoţii lui Dumnzeu, se curăţă conştiinţa prin recunoaştere... caută doctoria vindecătore pentru rănile sale uşoare şi mici, cum este scris conştient şi în Scriptură: „Dumnezeu nu se lasă batjocorit” (Gal. VI, 7)[196]. „Mărturisirea publică nu implica iertarea-legarea şi dezlegarea-de către comunitate. Aceasta rămânea dreptul şi datoria ierarhiei. Se ştie că Sfântul Ambrozie smulgea lacrimi celor ce i se spovedeau, plângând el însuşi pentru păcatele lor”[197].

Fiind dublă în perioada dată după forma sa externă, aceeaşi mărturisire are o linie care se dosebeşte şi după existenţa ei, şi anume aceea că mărturisirea din secolele al II-III-lea, în general, nu a îmbrăţişat prin sine în fiecare caz al ei concret toate păcatele celor ce se pocăiesc, cum se pretinde de la ea în perioada actuală. Un asemenea semn caracteristic se desprinde din faptul mai sus amintit că atât mărturisirea tainică cât şi publică din secolele al II-III-lea, în fiecare formă s-a asociat doar cu păcatele cunoscute, una către cele uşoare, iar alta către cele grave. Spre deosebire, acest semn este caracteristic mărturisirii publice; adresându-ne propriu-zis către anumite păcate, este posibil ca în fiecare caz concret al ei era prezentă mărturisirea propriu-zisă doar a unui păcat, pentru care cel ce se mărturisise purta pocăinţa publică necesară. Referitor la mărturisirea particulară, printre altele, trebuie să presupunem că îmbrăţişa un cerc întreg de păcate ale credincioşilor, fiindcă mai curând el nu avea pe conştiinţa sa păcate grave. Dar, chiar şi aşa fiind,

[194] Dobolskii, G. S., *Попечение Церкви о спасение мира* (Oblăduirea Bisericii asupra mântuirii lumii), vol. II, Kiev, 1847, pp. 46-47; Vîtrinskii, I. E, *Памятники христианской древности* (Monumentele antichității creștine), vol. IV, Sankt-Petersburg, 1845, p. 251.

[195] “Pe cât ne este permis să judecăm şi să vedem, noi vedem faţa fiecăruia; a urmări şi a pătrunde în gândire nu putem. Despre aceasta judecă Cel, Ce simte cele tainice şi ştie viitorul, şi care va judeca inimile tainice” (Epist. LV; Epist. LXXXV şi XLVI), apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 47.

[196] Ciprian, *De lapsis*. Curs. Patrol. S. hat. t. IV, col. 503, apud, *Писания мужей апостольскихъ..., op.cit*, p. 163.

[197] Prof. N. Chițescu, *Sfintele Taine (Temeiuri biblice şi patristice)*-prelegere, în “Studii Teologice” I (1949), nr. 7-8, p. 529.

ea se prea poate să fi avut un caracter extern propriu. Referindu-se la obişnuitele căderi uşoare şi inevitabile, ea nu avea nevoie de o listă detaliată de astfel de păcate şi, după toată probabilitatea, purta caracterul unei izbucniri generale de pocăinţă a sufletului.

Deosebirile indicate în savârşirea mărturisirii în secolele al II-III-lea din punct de vedere al diferenței acestei mărturisiri de cea care se practică acum, trebuie de adăugat faptul că a fost practicată doar până în a doua jumătate a secolului al III-lea. Odată cu instituirea prezbiterului-duhovnic s-a înlăturat motivul de despărţire a mărturisirii în tainică şi publică şi ultima a fuzionat cu prima. Este clar că împreună cu aceasta în totalitate s-a schimbat şi caracterul mărturisirii tainice din punct de vedere al conţinutului ei, şi anume în fiecare caz concret ea includea toate păcatele, precum a şi primit în general forma de mărturisire tainică.

Prin însoţirea acestor ritualuri externe din perioada mai sus amintită putem afirma faptul că se savârşeau ambele tipuri de mărturisire, atât cea tainică cât şi cea publică. Mărturii referitoare la acest lucru nu s-au păstrat deloc. Propriu-zis referindu-ne la mărturisirea publică în acest caz *a priori*, se poate afirma că ea se săvârşea în Biserică şi era însoţită de slujbă. Ieşind din caracterul general al slujbelor de atunci, dar, într-o măsură egală acelaşi lucru mai sus amintit poate caracteriza şi mărturisirea tainică. Nu este cunoscut nici în ce formă se practica cel mai utilizat moment al mărturisirii, înțelegând aici, dezlegarea de păcate. Indubitabil este doar faptul că ea se săvârşea printr-o rugăciune, şi nu printr-o formulă propriu-zisă. Baza acestei supoziţii a fost indicată mai sus. Pentru mărturisirea publică o astfel de rugăciune de dezlegarea era aceea că era rostită asupra celui ce se mărturisea după ce îşi îndeplinea pocăinţa publică. Concomitent cu caracterul public a unei astfel de pocăinţe, citirea acestei rugăciuni se săvârşea solemn şi faţă de toţi. Un exemplu a unei astfel de rugăciuni se presupune că s-a păstrat până în timpurile noastre în Liturghia Apostolului Iacov, iată care este rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu... Păstorule şi Mielule" întâlnită şi în rânduiala actuală a mărturisirii. Nu există nici un temei a presupune existenţa unei astfel de rugăciuni, în diferite Biserici locale din această perioadă[198]. Concomitent cu formele neinstituite ale slujbelor în general din secolele al II-III-lea,

[198] Printr-o astfel de rugăciune a timpului dat poate fi înțeleasă rugăciunea inclusă în cartea a VIII-a (cap. IX) a Constituțiilor Apostolice și anume rugăciunea: „Atotputernicului Doamne Cel veșnic, Stăpânul tuturor, Creatorul și Ocârmuitorul tuturor, omului lumii, lumii arătată de Hristos și prin legea dată întărită și scrisă să trăiască viața, și prin viu grai celui ce a greșit cu iritarea la pocăință dăruiește-i harul tău. Cheamă spre *închinare* către tine *sufletul și trupul* , Cel ce nu vrei moartea păcătosului, ci pocăința, și să se ferească de drumul său viclean și să trăiască. Cel ce pe Niniviteni i-ai primit la pocăință, așa scapă pe tot omul și la cunoștința adevărului fă să vină, Cel ce ai primit pocăința fiului cu viața desfrânată, Tu acum primește pocăința robilor tăi, care ți-au greșit Ție Doamne, căci de vei căuta la fărădelegi cine va suferi? Doar la Tine este curățirea, Tu îndreaptă-i cu Sfânta Ta Biserică la destoinicia și cinstea de mai înnainte, Domnului Dumnezeului și Mântuitorului nostru, slavă și închinăciune înălțăm în numele Sfântului Duh, în vecii vecilor, Amin". Rugăciunea dată este una de cerere pentru curățirea celui ce se pocăieşte şi este tradusă din Curs. Compl. Patrol. S. Gr. t. I, col. 1084-1085, apud, Prof. Smirnov, T. *Богослужение христианское со временъ...op.cit.,* p. 329.

fără indoială, diferenţa în cazul dat din această periodă era destul de semnificativă. Acest lucru este aplicabil şi rugăciunii de dezlegare a păcatelor mărturisite tainic. Date despre această rugăciune nu s-au păstrat. Se poate presupune că în ultimul caz, în locul rugăciunii vaste, se cuvenea o dezlegare scurtă şi simplă, rostită de către preot. Indicaţii asupra acestui fapt se pot observa în cuvintele lui Tertulian, ce făceau parte din grupul mărturiilor vechi despre mărturisirea tainică, care se refereau la învăţaţii de atunci[199]: „ Lasând pentru moment la o parte sinceritatea pocăinţei, oare în clipa în care am fost absolviţi de păcat ne-am şi îndreptat? Nicidecum nu suntem îndreptaţi atunci când iertarea se află înaintea noastră, dar şi pedeapsa încă se trezeşte, când n-am meritat încă să fim slobozi, ca să merităm iertarea, când Dumnezeu ameninţă şi nu când iartă"[200]. Rostirea rugăciunii de dezlegare în acea perioadă era însoţită de punerea mâinilor săvârşitorului asupra primitorului Tainei. O confirmare a ceea ce se referă la mărturisirea publică se găseşte în Constituțiile Apostolice unde se prescrie Episcopului următoarele: „pe cei ce au greşit avertizează-i...plângându-şi păcatele lor, după rugăciunea întregii Biserici pentru ei, primeşte-i şi *aşază mâna pe ei -χειροθετήσας αύτόν*- permite-i într-un sfârşit să fie în staul"[201].

"Paralel cu instituția catehumenatului se dezvoltă şi instituția penitenților. Mărturisirea era personală, în cadrul unui ritual secret, dar şi publică, în cadrul unui alt ritual, după cum s-a menționat mai sus. În acest sens, încă din această perioadă exista şi o Liturghie a penitenților, nu numai a catehumenilor. În orice caz, în rânduiala Mărturisirii din această perioadă, ultimul moment îl constituia împăcarea publică şi dezlegarea solemnă a păcatelor în Biserică"[202]. În perioada catehumenatului, bisericile creştine „aveau un pronaos exterior, compus dintr-un loc neacoperit numit *atrium,* înconjurat de o galerie de coloane, acoperită, numite *portic.* În mijlocul atriumului se afla un vas cu apă pentru spălarea mâinilor celor care intrau în biserică. Spălarea simboliza curăția spirituală necesară pentru cel ce se roagă. În pronaosul exterior stăteau penitenții din prima categorie, iar în cel interior catehumenii, energumenii şi penitenții numiți auzitori"[203]. „Prima dintre aceste trepte ale pocăinței se numea: "plângere"(*fletus, luctus*), iar cei ce se găseau în acest grad de penitență se numeau plângători (*flentes*). Ei stăteau înaintea uşii bisericii şi

[199] *Ibidem*, p. 330.
[200] Tertulian, *Despre pocăință*, cap. VI,6 în P.S.B., vol.III, *vol.cit.*, p. 213.
[201] Constitutt. Apostoll. Lib. II, cap. XVIII. Curs. Patrol. S. Gr. t. I, col. 632, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 48.
[202] Pr. Prof. Dr. Liviu Streza, *Despre rânduiala şi semnificația Sfintei Taine a Mărturisirii în Biserica Ortodoxă*, în „Mitropolia Olteniei", XLI (1989), nr.4, p. 26; Locul penitenților depindea de gradul de pocăința în care se găseau. Cei din gradul al IV-lea şedeau în naos, mai în față, şi anume în partea rezervată credincioşilor, iar cei din gradul al III-lea ocupau locul din spate, adică din spatele naosului, de o parte şi de alta a uşilor care dădeau în tindă sau pronaos. Penitenților de gradul al II-lea le era rezervat spațiul din față al tindei, în laturile trecerii din acestea în naos, iar catehumenii erau aşezați în spatele lor, spre ieşirea în portic; penitenții de pe prima treaptă îşi aveau locul afară, lângă uşa de intrare din portic, în tinda sau pronaosul bisericii, a se vedea nota 557 la Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 200.
[203] Mitrofanovici, Tarnavschi, Cotlarciuc, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, pp. 215-216, apud, Pr. Asist. Liviu Streza, *Biserica, locaş de închinare*, în "Ortodoxia", XXXIV (1982), nr. 4, p.566.

plângând rugau pe credincioşii care intrau în biserică să se roage pentru ei. Al doilea grad se numea ascultare "*auditus*", iar respectivii se numeau ascultători "*audientes*". Aceştia stăteau în pridvorul bisericii, adică imediat lângă uşa de la intrarea principală a bisericii, pe locul până unde ajungea baptisteriul şi rămâneau aici până la rugăciunea pentru catehumeni, când erau obligați să iasă din biserică. Cel de-al treilea grad se numea prosternare (*prostatio, humiliatio*), iar respectivii prosternați (*subjanctes*) puteau să stea în biserică laolaltă cu credincioşii, adică în partea dreaptă a amvonului, dar trebuiau să stea permanent în genunchi, din care cauză se numeau şi îngenunchetori (*genuflectentes*), şi după rostirea rugăciunii pentru catehumeni, ieşeau din biserică. Al patrulea grad se numea starea împreună (*statio, consistentia*), iar respectivii se numeau împreunăstătători (*consistentes*). Aceştia stăteau în biserică laolaltă cu credincioşii, de partea nordică şi sudică a amvonului şi ieşeau din biserică odată cu credincioşii, dar nu se puteau împărtăşi"[204]. „Ceea ce trebuie reținut aici, este că nu trecea nimenea dintr-o treaptă într-alta fără ca preotul să nu aşeze mâna pe capul lui mărturisindu-l ca să-i cunoască păcatul pentru care a fost excomunicat față de care preotul păstra secretul cu mare străşnicie"[205].

Acestea sunt mărturiile care se referă la rânduiala Tainei care o studiem, din secolele al II-III-lea. Rezumându-le, putem face următoarele concluzii: în secolele al II-lea şi al III-lea pocăinţa-ca mărturisire a păcatelor-se practica într-o formă dublă: tainică şi publică; referitor la prima formă, nici o mărturie pozitivă pentru această perioadă nu avem şi existenţa ei până la jumătatea secolului al III-lea se presupune în baza imaginaţiilor secundare; un ritual strict numit şi unitar al pocăinţei publice sau tainice în această perioadă încă nu exista; nu a existat nici o formulă de dezlegare a celui ce se pocăia recunoscută de toţi, formulă, care în secolele al II-lea şi al III-lea era propriu zis o rugăciune.

1.6 Mărturisirea în secolele IV-V

Mărturii insuficiente pot fi desprinse din monumentele literaturii bisericeşti din secolele al IV-V-lea. "Încotro să fugi şi unde să cauți apărare, decât sub aripile pocăinţei? Pocăinţa este arca milostivirii, debarcarea noastră, grad de azil. Ferice de acel care iubeşte pocăinţa, care scapă păcătoşii!" Astfel vorbeşte despre pocăinţă ca fiind o metodă de curăţire a păcatelor, unul dintre

[204] Dr. Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. de Uroş Kovincici şi Dr. Nicolae Popovici vol.I, partea a II-a, Tipografia Diecezană Arad 1930, p. 56; can 11 şi 12 al Sinodului I Ecumenic, apud, Munteanu C. Armand, *Chestiuni de cult în Sfintele Canoane*, în "Biserica Ortodoxă Română", LXXVIII (1960), nr. 3-4, p. 273.
[205] Prot. Nicodim Belea, *Condițiile premergătoare secretului mărturisirii*, în "Mitropolia Banatului", XXXVI (1986), nr.5, p.25.

părinţii-poeţi ai secolului al IV-lea anume Sfântul Efrem Sirul[206]. Sfântul Ioan Hrisostom adăugând gândul lui dă de înţeles, că pocăinţa este lucrătoare doar atunci, când ea nu este un act al proprietăţii subiective dar se expune într-un act formal, legat de acţiunea exterioară a celui ce se pocăieşte şi cu participarea vizibilă a ierarhiei bisericeşti. „Ai păcătuit? - întreabă el- Intră în Biserică şi stergeţi păcatul! Nu-i aşa că de cîte ori cazi cînd mergi pe drum tot de atîtea ori te şi ridici? Fă tot aşa de cîte ori păcătuieşti, pocăieşte-te de păcat. Nu deznădăjdui! Ai păcătuit a doua oară, pocăieşte-te a doua oară, ca nu cumva, din pricina trândăviei, să cazi desăvîrşit din nădejdea bunătăţilor ce-ţi stau în faţă. De eşti la adânci bătrâneţi şi păcătuieşti, intră în biserică şi pocăieşte-te! Biserica-i spital, nu tribunal! Nu-ţi dă pedeapsă pentru păcate, ci iertare de păcate! Spune-I Unuia Dumnezeu păcatul tău aşa: "Ţie Unuia am greşit şi rău înaintea Ta am făcut"(Ps. 50:5) şi Dumnezeu îţi va ierta păcatul"[207]. Printr-un astfel de act extern, prin înţelegerea lui din partea celui ce se pocăieşte după învăţătura clară a acestei perioade, nu poate să fie altceva decât mărturisirea. Pentru confirmare aducem mărturii caracteristice monumentelor literaturii bisericeşti din secolele al IV-lea şi al V-lea. Iată care este învăţătura Sfântului Atanasie al Alexandriei: „precum un om botezat de un om, preot, se dedică harului Duhului Sfânt; cel ce îşi mărturiseşte în pocăinţă păcatele sale acceptă lăsarea lor prin preotul harului lui Iisus Hristos"[208]. Sfântul Vasile cel Mare observă că „întinat de vreun anume păcat, deşi în prezent pierzi curăţenia, dar în viitor nu pierzi nădejdea curăţirii *prin pocăinţă*", în acelaşi timp, clarificând o astfel de situaţie iată ce spune: „Cele pământeşti sunt predate focului pedepsitor spre binefacerea sufletului, după cum arată şi Domnul spunând: "Foc am venit să arunc pe pământ şi vroiam să văd dacă deja e aprins"(Is. IX, 18). "Şi va fi poporul ca un om ars de foc"(Lc. XII, 49). Nu ameninţă cu distrugerea, ci arată curăţirea, după cum spune Apostolul: "Dacă lucrul cuiva se va arde, va fi păgubit; el însă se va mântui, dar ca prin foc" (I Cor. III, 15)[209]. După cum meditează Chiril al Alexandriei, oamenii „investiţi de Duhul" dezleagă ori leagă păcatele prin două metode: „...Căci sau cheamă la Botez pe cei ce sunt vrednici de acesta prin curăţia vieţii şi prin proba credinţei sau îi împedică şi îi opresc pe alţii de la harul dumnezeiesc dacă încă nu s-au făcut vrednici. Sau iartă şi ţin păcatele, mustrând pe fiii Bisericii care păcătuiesc, iar pe cei ce se pocăiesc, îi iartă, precum

[206] Sfântul Efrem Sirul. A se vedea „*Învăţătura despre pocăinţă*" citire de Duminică XXII (1859), p. 498, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 50.
[207] Sfântul Ioan Gură de Aur , *Omiliile despre pocăinţă*, şi Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Viaţa Sfintei Cuvioase Maria Egipteanca*, Omilia III, traducere din limba greacă de Pr. Prof Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 19.
[208] Sfântul Atanasie al Alexandriei, *Advres. Novat*. (fragm). Curs. Patrolog. S. Gr. t. XXV, col. XIII. „Quemedmodum homo a sacerdote baptizatus, Spiritus Sancti gratia illuminatur, ita qui confitetur in poenitentia, per sacerdotem Christi gratia remissionem accipit", apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 52.
[209] Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la cartea profetului Isaia*, în P.S.B., vol.II , cap. XIV; cap. IX, traducere din limba greacă, introducere şi note de Alexandru Mihăilă, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2009, p. 326 şi respectiv p. 271.

Pavel l-a izgonit pe cel desfrânat din Corint (I Cor. V,5)"[210]. Sfântul Ioan Hrisostom în multe pasaje ale operei sale vorbeşte despre mărturisire, ca o condiţie necesară a pocăinţei sacramentale: „Te ruşinezi, spune el, să-ţi deschizi ranele unui om... nu vrei să le mărturiseşti şi să te pocăieşti şi faţă de tot universul să te prezinţi"[211]. În ceea ce priveşte urmările păcatului, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: "Şi dacă nu te încrezi în vorbele mele, întreabă în privința aceasta pe doctori şi ei îți vor spune acest lucru mai desluşit, ei care numesc abținerea mama sănătății şi spun că durerile de picioare şi de cap, damblaua, oftica, idropica, aprinderile şi umflăturile şi o puzderie de alte multe boli se trag din trai bun şi lăcomie, ca nişte râulețe otrăvitoare dintr-un izvor foarte rău, care vatămă şi bunăstarea trupului şi buna cumpănire a sufletului"[212]. „Avem un astfel de Stăpân că nu cere nimic altceva după ce am săvârşit păcatul, dacă am fost prinşi vreodată de trândăvie, decât să ne mărturisim păcatele, să ne oprim de la acestea şi să nu mai cădem în aceleaşi păcate"[213]; "Dacă în viaţa aceasta ne spălăm prin mărturisire păcatele şi căpătăm iertare de la Stăpânul, plecăm dincolo fără de păcate şi cu multă îndrăznire înaintea lui Dumnezeu. Căci cel care nu şi-a spălat păcatele în viaţa de aici nu va găsi dincolo nici o mângâiere"[214]. Tot Sfântul Ioan vorbind despre pocăință observă: „De ai păcate, nu deznădăjdui![...] De păcătuieşti în fiecare zi, în fiecare zi pocăieşte-te! Să facem cu noi ceea ce facem cu casele noastre, care se învechesc; când părți din ele putrezesc, scoatem părțile putrezite şi punem în loc materiale noi; şi niciodată nu încetăm a face asta. Te-ai învechit azi din pricina păcatului? Înnoieşte-te prin pocăință!"[215]. În ceea ce priveşte perioada de pocăință Sfântul Ioan spune: "Îți este suficient cinci zile (până la sărbătoarea Naşterii Domnului), dacă posteşti, te rogi şi priveghezi, ca să tai mulțimea greşalelor...Pentru aceasta nu sunt necesare zile multe, nici ani, ci doar hotărârea ta; şi totul se va săvârşi în decurs de o zi. Întoarce-te de la rău, străduieşte-te să fii corect; pleacă de la rău şi promite să nu îl mai săvârşeşti, iar aceasta este suficient pentru îndreptățirea ta. Eu confirm şi garantez, că Dumnezeu de la nici unul din noi, care am păcătuit şi ne-am întors de la vechiul rău, şi care am promis să nu ne mai întoarcem, nu va cere nimic altceva pentru iertarea noastră"[216]. În general, după învăţătura acestui părinte al Bisericii, „doctoria

[210] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cap. XX, 23, în P.S.B., vol. 41, traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 805.
[211] Sfântul Ioan Hrisostom, *Dialogul despre samarinean*. Curs. Patrol. S. Gr. t. LIX, col. 542, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 52.
[212] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre pocăință, Omilia VII*, Migne, P.G., vol. 49, col. 312, apud, Pr. Serafim F. Morozanu, *Taina Pocăinței la Sfântul Ioan Gură de Aur*, în „Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 8-9, pp. 491-492.
[213] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri-Omilii la Facere*, Omilia X, 2, în P.S.B., vol. 21, traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 112
[214] *Ibidem*, Omilia V,2, apud, Ibidem, p. 69.
[215] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință, Omilia a VIII-a*, trad. Rom. De Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 156-157.
[216] Iohannes Chrysostomus, Hom. De beato Philogonio (Contra Animoeos 6), 4 (P.G. 48, 754), apud, M. Arranz, *Избарнные сочинения по литургике, Таинства Византийского Евхология*,vol.I, (Scrieri alese asupra liturgicii.

pocăinţei constă din recunoaşterea păcatelor şi mărturisirea lor”[217]. Fericitul Augustin amintea că: “Cumplitul, e cu neputință să nu păcătuim, nu poate fi rezolvat fără ajutorul harului dumnezeiesc, care face din pocăință o topitoare a păcatului”[218].

Sfântul Asterie al Amasiei provoacă la mărturisire astfel: “Tu, cel al cărui suflet este bolnav, de ce nu te grăbeşti la medicul sufletesc? De ce nu-ți arăți în mărturisire boala ta? Cum de suporți, ca ea să se întindă, să se întărească şi să se aprindă? Deşteaptă-te odată şi cunoaşte-te pe tine însuți! Ai ofensat pe Dumnezeu, ai întărâtat pe Creatorul Tău, pre Cel ce are putere şi asupra vieții prezente şi este Domn şi Judecător a celei viitoare... Caută curând de boala ce te-a cuprins. Pătrunde-te de durere, întristează-te şi te foloseşte de frați binevoitori şi de asemenea cugetători, care să simtă dimpreună cu tine durere şi să te ajute ca să te eliberezi. Arată-mi mie lacrimile tale amare şi multe, ca prin ele să se amestece şi ale mele. Fă preotul, ca pre un părinte, părtaş al întristării tale. Căci nu este cineva cu nume fals de părinte sau cineva care să aibă inimă aşa de dură, ca să nu consimțească cu fii săi întristați, şi să nu se bucure dimpreună cu cei voioşi? Preotul se întristează de păcatele acestora, care după religie sunt fiii lui, întocmai aşa precum s-a tânguit Iacov văzând haina stropită cu sânge a fiului său Iosif, precum a deplâns David pierderea lui Abesalom, Eli pre Ofnim şi Finee, căzuți în război, Moise pe poporul nepios, care umbând după lucruri noi, şi-a ridicat vițelul. Mai multă încredere se cuvine să ai tu la acela, care te-a născut întru Dumnezeu, decât la aceia care te-au născut după trup. Cu îndrăzneală arată-i acestuia ascunzişurile tale. Descoperă medicului secretele tale ca nişte răni acoperite. El va purta grijă pentru onoarea şi vindecarea ta. Neonoarea fiilor mişcă pe părinți mai mult decât pre înşişi fiii lor. Căci precum onoarea fiilor se atinge de părinți, aşa se atinge de ei şi neonoarea şi ruşinea lor”[219].

Aşadar, mărturisirea în perioada dată era înţeleasă ca un element necesar al pocăinţei sacramentale, idee ce se desprinde din pasajele mai sus amintite. Răspunsul la întrebarea care era modul mărturisirii? poate fi găsit în noutăţile pozitive ale aceloraşi monumente ale literaturii bisericeşti. Mărturisirea în această perioadă trebuia să fie tainică. Pentru aceasta avem confirmare faptul că mărturisirea publică, cum s-a văzut, încă la jumătatea sec. al III-lea involuntar era înlăturată din practică, în măsura introducerii destoiniciei de prezbiter-duhovnic, destoinicie care (cum vom vedea mai jos) exista şi în această perioadă. De exemplu Sfântul Ioan Hrisostom face

---

Tainele Evhologhionului Bizantin), Institutul Papal Apusean, Institutul de Filosofie, Teologie şi Istorie Sfântul Toma, Roma/Moscova, 2003, p.207.

[217] Arhim. Inokentie, *op. cit*., p. 450.

[218] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia 82, 5 la Evanghelia după Matei*, P.G., 58, 744, apud, Pr. Prof. I. Coman, *Sfinții Părinți...art.cit*, p. 199.

[219] Asterii Amaseni. Homilia 14. In principium jejuniorum.Migne, Patrol. Ibid.tom.40, p. 367, apud, Dr. V. Mitrofanovici, *Disciplina penitențială în Biserica ortodoxă din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi*, în “Candela”, III, (1884), nr. 1, p. 35, alte articole pe aceeaşi temă ale Dr. V. Mitrofanovici a se vedea în “Candela”, II (1883), nr.8, pp. 426-435; nr.9, pp. 473-482; nr. 9-10, pp. 529-541; III (1884) nr.2, pp. 83-94; nr.3, pp. 149-160; nr.4, pp. 222-223; nr.5, pp. 280-287.

referiri către o astfel de mărturisire, când vorbeşte: „tu te ruşinezi să deschizi ranele faţă de un om, dar nu te ruşinezi tu faţă de Atotvăzătorul Dumnezeu, nu vrei să le mărturiseşti şi să te pocăieşti; dar în acea zi nici faţă de unu, nici faţă de doi, dar faţă de tot universul (el) se va prezenta”[220]. În special acest lucru se confirmă aici prin acele mărturii numeroase, în care dreptul de a asculta mărturisirea este însuşit propriu zis de către feţele bisericeşti. În acelaşi timp odată cu mărturisirea tainică, în practica perioadei urmărite trebuie recunoscută existenţa mărturisirii publice, în sensul propriu zis. Despre o astfel de mărturisire avem indicaţii chiar şi la un aşa martor târziu cum este ucenicul lui Hrisostom- Sfântul Nil Sinaitul, care acuzând un anumit prezbiter Hariclin de atârnarea foarte severă față de păcătos, care se căieşte sincer pentru păcatele sale, printre altele spune: „de ce încerci să îneci în întuneric necazurile lui Faust (care se pocăise), care *faţă de toţi* şi-a mărturisit păcatele sale cu smerenie mare?”[221], afirmație care după cum este evident, tratează despre mărturisirea cu caracter public.

Necesitatea unui îndrumător duhovnicesc în viața morală se impunea ca o lege, care nu permite nici o excepție, mai ales în faza de început a vieții duhovniceşti. “Pentru că, observă Sfântul Nil Sinaitul şi în lucrurile evlaviei este o rânduială şi o însuşire, ca şi oricare alta, şi trebuie pornit şi în această viețuire de la început... Cel ce vrea să țină seama de ordinea viețuirii, trebuie aşa dar să nu meargă de la sfârşit spre început, ci să înainteze de la început spre desăvârşire”[222]. Problema îndrumătorului duhovnicesc şi a ucenicului este însăşi problema mântuirii şi a educației morale a creştinilor, problema centrală a creştinismului[223].

Sfinții Părinți de până la Sfântul Nil Sinaitul fac referi la practica mărturisirii atât în Est, cât şi în Vest. În Est avem indicaţii la Sfântul Vasilie cel Mare, atunci când spune: „o mărturisire mai decentă şi în siguranţă poate fi săvârşită faţă de stareţ şi prezbiter, atunci când este în stare să propună o metodă prudentă de pocăinţă şi îndreptare”[224]. În Vest, Fericitul Ieronim recunoscând pozitiv posibilitatea nu doar a mărturisirii tainice, dar şi a celei publice, face deosebire dintre esenţa celor două, zicând: „public trebuie mărturisite doar acele păcate, care se referă la drepturile publice şi dau prin ele un exemplu vătămător pentru alţii, păcatele tainice trebuie mărturisite faţă

[220] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre pocăinţă*, Omilia VII, Migne, P.G., vol. 50, col. 312, apud, Pr. Serafim F. Morozanu, *art.cit*., p. 493.
[221] Sfântul Nil Sinaitul. *Curs. Patrolog*. S. Gr., t. LXXIX, col. 496-500, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 54.
[222] Sfântul Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia, vol. I, tradusă din greceşte de Prof. Stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 183.
[223] Magistrand Ierod. Irineu Crăciunaş, *Îndrumătorul duhovnicesc şi ucenicul după Sfinții Părinți*, în „Studii Teologice”, VIII, (1956), nr. 9-10, p. 624.
[224] Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile mari*, o scurtă expunere, răspunsul la întrebarea 110. Curs. Patr. S. Gr. t. XXXI, col. 1157, apud, *Писания мужей апостольскихъ, op.cit*, vol. IV, Moscova, 1847, p. 267.

de un preot"[225]. Se poate presupune că aceste mărturii ale Sfântului Vasile şi ale Fericitului Ieronim, se referă doar la sfera monahală; dar a desprinde de aici că în perioada secolelor IV şi V, mărturisirea publică nu era practicată de către mireni, nu avem nici-un temei. Considerăm veridice acestea pentru că în afară de mărturiile sus indicate sunt altele, care nu doar presupun în general existenţa mărturisirii publice, dar indică şi obstacolele din cauza căreia ea nu ar avea loc. Un astfel de obstacol ar fi atunci când obiectul mărturisirii este o crimă gravă, pedepsită de judecata laică şi când din cauza asta mărturisirea publică a unei astfel de crime a creat un pericol pentru viaţă, sau doar privaţiunea de onoarea civilă a celui ce se pocăieşte. O indicaţie asupra acestui obstacol se întâlneşte în cele 34 de pravile ale Sfântului Vasile cel Mare, în care el precizează următoarele: „femeile, care au preacurvit şi care mărturisindu-se de aceasta cu evlavie, sau în orice alt mod de uşurare, părinţii noştri nu au dat voie să faci, nu vom da pricini denunţătoare de moarte; dar li s-a poruncit să stea drepte, fără a se cumineca, până nu se va împlini timpul pocăinţei"[226].

„Nu doar pentru anumite păcate a pus Dumnezeu pocăinţa, meditează Sfântul Efrem Sirul. Doctorul sufletelor noastre ne-a dat doctorii împotriva oricărei boli. Nici-un păcătos nu cade în deznădejde: a căzut Iuda în deznădejde şi a fost scos din rândul Apostolilor. Dacă cel ce se pocăieşte şi după tratamentul său cade în păcat, atunci să alerge spre pocăinţă, ea va dezlega legăturile păcătoase. Dacă şi de o mie de ori vei greşi, atunci iarăşi să te cureţi de întinare şi de toate fărădelegile săvârşite. Ori-cât de des tu ai cădea, tot timpul îţi va rămânea posibilitatea ca să te ridici, doar dacă vei dori asta"[227]. De aici se poate desprinde ideea că prin pocăinţă te poţi curăţi hotărâtor de tot păcatul şi că de orice păcat poţi să te pocăieşti. Presupunând că mărturisirea era percepută în această perioadă ca un element primordial necesar al pocăinţei sacramentale, se poate presupune că, după viziunea sec. al IV-lea şi al V-lea, mărturisirea trebuie să îmbrăţişeze totalitatea păcatelor săvârşite de credincioşi. Această idee se desprinde din următorul avertisment al Sfântului Grigorie de Nyssa, în ceea ce priveşte mărturisirea: „spune şi deschide lui (preotului), convinge el păcătosul, fără teamă toată taina ascunsă a sufletului tău; descoperă-te

[225] Fer. Ieronim, *Regulae monacharum*, cap. IX. Curs. Patrolog. S. Lat. t. XXX, col. 413. Nec tamen propter hoc occutta cogitamina cordium prodantur, nec occutta peccata, quae solis debent sacerdotibus confiteri, sed solum quae praeceptis obviant publicis, et exempla peccandi sororibus praebent, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 54.

[226] Sfântul Vasile cel Mare. Regula 34. Nu se poate a nu se observa, că în conformitate cu acest comentariu al legii date a lui Zonaras expresia: „facere evidentă"- nu înseamnă propriu zis mărturisirea publică, ci a da posibilitatea altcuiva să alcătuiască o prezentare despre păcat prin caracterul aplicării în cazul dat a epitemii bisericeşti (" nu trebuie să o facă evident, meditează Zonaras, nu se poate pune în locul epitemiei, destinată celui ce-şi plânge păcatul, ori a celui slujitor, ori a celui ce învaţă: ori aceasta ar însemna să descoperi public păcatul ei...", apud, *Ibidem*, p. 55.

[227] Sfântul Efrem Sirul. A se vedea „*Învăţătura despre pocăinţă*" citire de Duminică XXII (1859), p. 500, apud, *Ibidem*

faţă de el, ca şi faţă de un medic, toate indispoziţiile tale interioare"[228]. Dar care erau aceste păcate-doar cele tainice sau împreună cu acestea şi cele săvârşite deschis? Judecând după citarea de mai sus cea din pravilele monahiceşti ale Fericitului Ieronim, mărturisirea era dublă şi anume publică-păcatele deschise şi tainică-păcatele ascunse. Dar o astfel de viziune a Fericitului Ieronim poate fi acceptată a fi dreptul general în relaţie cu mărturisirea păcatelor în sec. al IV-lea şi al V-lea, pentru aceea, în cazul dat el se referă doar către disciplina propriu-zisă a monahilor, dar nu şi mai departe. În afară de aceasta, odată cu introducerea funcţiei prezbiter-duhovnic, mărturisirea publică pierde caracterul instituţiei sacramentale, deosebit de mărturisirea tainică, devine un act nu neapărat necesar şi care se putea practica la dorinţa personală a celui ce se pocăia, dar concomitent cu aceasta, se putea referi către orice fel de păcat. Dacă la vremea respectivă se recunoştea necesitatea mărturisirii tainice, atunci, fără dubii, toate păcatele mărturisite erau înţelese exclusiv ca păcate tainice; dacă se aminteau aici şi păcatele deschise erau contrare înţelegerii mărturisirii tainice. În perioda sec. al IV-V-lea în puterea recunoaşterii Bisericii de către stat, deschiderea greşalelor credincioşilor cu drept mare şi cu mare folos se putea îndrepta de instanţa disciplinară a Bisericii, şi nu de judecata mărturisirii tainice. Veridicitatea acestei idei se poate sprijini pe cuvintele Sfântului Vasile cel Mare, când spune: „ Nimeni nu va contrazice că sunt întâistătătorii din Biserică, pentru că îşi duc viaţa în lipsă de răutate şi pentru că le-au fost încredinţate de către cei care au păcătuit secretele, la care nimeni nu a fost martor, ci doar Cel care le cercetează pe cele ascunse ale fiecăruia"[229]. Uneori chiar şi unele păcate mai grele, mărturisite în secret, trebuiau să fie urmate de o penitență publică. "În această privință au legiferat Sinodul de la Elvira Spania, în 306 şi Sfântul Ambrozie din Mediolanum (*De poenitentia* I, 16). Îndeosebi în Răsărit deciziile canonul 5 de la Ancira 314, de la Neocezareea 324 şi canoanele 11-12 de la Niceea 325, ca şi dispozițiile Sfântului Vasile cel Mare în Epistola a treia către Amfilohie şi Sfântul Grigorie din Nissa, mențin pocăința ca o instituție de drept public sub îndrumarea Episcopilor eparhioți. Iar Sfântul Vasile cel Mare mai introducea şi treapta a patra de penitență, cea mai severă, a plângătorilor de la uşa bisericii (Epist. 217)"[230].

Afirmând existenţa în practica sec. al IV-lea şi al V-lea nu doar a mărturisirii tanice dar şi a celei publice, involuntar ne lovim de întrebarea cum putem concilia cu o astfel de mărturisire vrednicia de prezbiter-duhovnic, care a continuat să existe în decursul întregului sec. al IV-lea, şi evident, pentru aceea şi stabilirea ca mărturisirea să fie tainică şi nu publică, îndeosebi dacă ea se referă la cele mai importante păcate? Pe de altă parte, recunoscând, că mărturisirea este un

[228] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvânt despre milostivire către păcătoşi şi despre pocăință*, 1836, IV, pp. 38-40, apud, *Ibidem*

[229] Referire la Taina Sfintei spovedanii. După cum se poate observa, Sfântul Vasile atestă practica mărturisirii private, nu cea publică,practiată în Biserica primară, apud, Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la cartea profetului Isaia,* în P.S.B., vol.II, *vol.cit.*, p. 287.

[230] Prof. M. Şesan, *Despre mărturisirea păcatelor...art.cit*., p. 65.

element necesar care face parte din compoziţia pocăinţei sacramentale, a existat nu doar în sec. al IV-lea, dar şi în sec. al V-lea, ne întâlnim cu o insistentă obiecţie şi anume: că în general fiecare mărturisire a fost distrusă formal la sfârşitul sec. al IV-lea, împreună cu distrugerea la sfârşitul acestui secol a destoinciei prezbiter-duhovnic. Având în vedere aceste supoziţii pentru a nu le pune la îndoială, se deschide necesitatea specială a analiza încă odată afirmaţiile lui Socrate şi Sozomen despre vrednicia de prezbiter şi propriu zis asupra distrugerii acestei vrednicii. Anularea vredniciei de prezbiter la Socrate se transmite astfel: „creştinii mult timp l-au păstrat (instituirea vrednicei de prezbiter-duhovnic) şi au anulat-o în timpul Episcopului Nectarie potrivit următoarei întâmplări: O femeie nobilă a venit către prezbiterul duhovnic şi detaliat şi-a mărturisit (χατά μέρος έξομολογίται) păcatele sale, care le săvârşise după Botez. Prezbiterul i-a poruncit să postească, pentru ca prin pocăinţă ea să poată arăta şi cazul pocăinţei destoinice. Peste o oarecare perioadă aceeaşi femeie a recunoscut faţă de el încă un păcat, şi anume că ar fi fost într-o legătură păcătoasă cu diaconul bisericesc. Când aceasta s-a descoperit, diaconul a fost excomunicat din Biserică iar în popor s-a produs o nervozitate: nu se gândeau doar la fapta în sine, dar şi la ceea, că cele întâmplate au condus la supărarea Bisericii şi la întinarea ei. Aşa cum corespunzător toate cele duhovniceşti erau luate în râs, un oarecare preot Evdemon, născut în Alexandria, i-a dat Episcopului Nectarie un sfat: să anuleze destoinicia prezbiter-duhovnic şi să permită fiecăruia să pornească către Taina judecăţii personale cu ajutorul conştiinţei sale; ori doar prin această metodă se putea avea grijă ca Biserica să nu fie întinată. Eu atunci i-am spus lui Evdemon: Dumnezeu ştie prezbitere, dacă va aduce sfatul tău folos sau nu. Văd că el a dat creştinilor un pretext de a nu se expune unul pe altul greşelelor şi să nu observe poruncile apostolice, care grăiesc: "Să nu fiţi părtaşi la faptele cele fără roadă ale întunericului, ci mai degrabă osândiţe-le pe faţă" (Efeseni V, 11)[231]. Despre acelaşi lucru vorbeşte şi Sozomen, dar cu unele deosebiri care aruncă o lumină deosebită în ceea ce priveşte anularea vredniciei de prezbiter-duhovnic. Observând, că pentru novaţieni instituirea acestei vrednicii nu era necesară şi excluzând novaţienii în toate celelalte societăţi creştine ea se întâlneşte până astăzi, Sozomen anunţă în continuare: "cu atenţie se păstrează ea şi în Bisericile apusene, în deosebi în Biserica din Roma…. Iar în Biserica Constantinopolului a fost încredinţat celor ce se pocăiesc un prezbiter, care a fost pus peste de ei până când, o femeie nobilă (τις τῶν εὐπατριδῶν), primind poruncă de la prezbiter, pentru păcatele ei mărturisite să postească şi să roage pe Dumnezeu, din cauza acestei pricini găsindu-se în Biserică, nu a deschis faptul că a fost dezonorată de către un diacon (τούτου χάριν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διατρί-

[231] Socrate, *Histor Eccles*. Lib. V, cap. XIX, apud, Casiodor, Istoria Bisericească tipărită, cap. 35, în P.S.B., vol. 75, trad. De Liana şi Anca Manolache, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p.366.

βουσα, ἐκπεπορνεῦεσθαι πας᾽ ἄνδρος διακόνου κατεμήνυσεν). Aflând despre asta, poporul a fost foarte iritat din cauza că Biserica a fost insultată şi a dojenit persoana instituită. Nedându-şi seama cum să procedeze în acest caz, Nectarie a deposedat persoana vinovată de gradul diaconesc şi, când unii l-au sfătuit să dea voie fiecăruia să ia în seamă glasul conştiinţei şi ghidindu-se de propria îndrăzneală (ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαῤῥεῖν δύναιτο), să se cuminice cu Sfintele Taine, a anulat vrednicia de prezbiter-duhovnic asupra credincioşilor. Începând cu acea perioadă aşa şi a rămas; antichitatea cu stricteţea ei de atunci a şi început, gândesc, încetul cu încetul să renască printr-un mod de viaţă nepăsător; dar mai înainte, se pare, erau mai puţine păcate, o parte după ruşinea acelora, care singuri au anunţat păcatele lor, o parte după stricteţea care a fost pusă asupra acestor judecători[232]. Acestea sunt mesajele acestor doi istorici despre anularea vredniciei prezbiter-duhovnic. Ne întrebăm, dacă se poate vedea în aceste mesaje indicaţii nu doar de anulare a vredniciei amintite aici, dar şi în general a mărturisirii?[233]. Răspunsul poate fi doar unul negativ. Mai întâi de toate, anularea funcţiei de prezbiter-duhovnic, într-adevăr, a fost legată de anularea mărturisirii tainice, atunci se întreabă, în ce mod la urmaşul indirect al Sfântului Nectarie, Sfântul Ioan Hrisostom şi la alţi scriitori bisericeşti ai sec. al V-lea, se întâlnesc indicaţii transparente despre mărturisirea tainică? În ce mod, dacă ele sunt întâlnite şi în sec. al V-lea şi al VI-lea, nu înţeleg mărturisirea ca ceva nou instituit, dar se referă la ea ca la un act, care de mult este sfinţit şi practicat neîntrerupt? Pe de altă parte, chiar prin însăşi existenţa mărturisirii nu se poate să se găsească aici un răspuns pozitiv. Instituirea funcţiei prezbiter-duhovnic nu este nici într-un mod aceeaşi cu instituirea mărturisirii. Ultima fiind tainică şi publică, fapt ce s-a văzut şi nu mai este îndoială că a existat şi mai înainte de această funcţie. Instituirea acestei funcţii, nu a fost nimic altceva decât o instituire a unui factor nou în relaţie cu mărturisirea şi special pentru administrarea funcţiilor care au legătură cu acest caz şi nimic mai mult. Concomitent cu acestea, dacă Sozomen şi Socrate aduc mărturii exclusive despre distrugerea demnităţii prezbiter-duhovnic, atunci un astfel de mesaj atinge întrebarea despre distrugerea şi funcţiilor, care au fost destinate pentru această vrednicie. Ultima după înţelesul discursurilor lui Socrate şi Sozomen trebuie să rămână în putere, doar-prin îndeplinirea prin alt factor. Dacă ultimul până la funcţia tratată era Episcopul, el trebuia să apară prin sine însăşi după înlăturarea acestei funcţii[234]. Foarte natural printre altele este şi faptul că o astfel de schimbare în istoria mărurisirii a fost însoţită dacă nu de distrugere rapidă, atunci printr-o slăbire puternică a

[232] Sozomen. *Histor Eccles*. Lib. VII. cap. XVI, apud, *Ibidem*, p. 367.
[233] Arhim. Inokentii, *op.cit.*, pp. 428-429.
[234] Chardon, *Histoire des sacraments*. Migne. Curs. Compl. Theolog. t. XX, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 57.

practicii *pocăinţei* publice[235] pentru că existenţa celui din urmă organ deosebit, îi dădea o putere şi o tărie mare; dar aceasta este foarte departe de faptul, pentru ca în noutăţile istoricilor citaţi, a desprinde indicaţii despre distrugerea mărturisirii în general. Împotriva unei astfel de concluzii puternic vorbeşte faptul că: aproape în mod solemn şi la Socrate şi la Sozomen se întâlneşte concluzia că distrugerea funcţiei prezbiter-duhovnic se egala cu permiterea "fiecăruia, luând în seamă glasul propriei conştiinţe să se ghideze de propriile convingeri şi să se apropie de Sfintele Taine", după cum s-a amintit mai sus. Probabil, într-o astfel de observaţie avem o evidentă contradicţie a părerii apărate de noi; dar acestă contradicţie este imaginară. Această observaţie indică doar spre faptul că odată cu distrugerea funcţiei prezbiter-duhovnic nu este deja loc pentru un control strict şi vigilent asupra păcătoşilor, aşa că ei pot câteodată să se îndrepte spre Taina Euharistiei şi fără o pocăinţă, conducându-se de propriile convingeri.

Răspunzând la cealaltă întrebare pusă mai sus, trebuie să spunem că mărturisirea înainte de instituirea funcției de prezbiter-duhovnic cu siguranţă era tainică. Aceasta se justifică chiar prin motivul instituirii acestei funcţii, care, după cum se ştie, a fost intenţia de a introduce în practică mărturisirea tainică. Nicidecum nu se excludea posibilitatea celui ce se mărturisea după o vigilenţă deosebită, după voinţa lui liberă, să mărturisească păcatul lui şi public. Era important, ca păcatul să fie mărturisit, dar cum, aceasta nu lăsa o importanţă deosebită pentru viziunea Bisericii din perioada studiată. Doar respectând această condiţie şi alături de mărturisirea tainică faţă de prezbiterul-duhovnic putea să se practice şi mărturisirea publică.

Afirmând că faţă de prezbiterul-duhovnic mărturisirea era tainică şi având în vedere informațiile lui Socrate şi Sozomen amintite mai sus, este neapărat să se clarifice încă o întrebare: în ce mod în cazul acesta a fost deschis mulțimii păcatul femeii care a avut efectul marea ispită şi anularea vredniciei prezbiter-duhovnic? Este greu de răspuns pentru că nu a atras atenţia niciunui cercetător, dar cu toate acestea poate fi socotită ca fiind încă deschisă. Mai întâi de toate poate fi presupus că femeia nobilă amintită, din proprie voinţă public şi-a mărturisit păcatul său[236]. În sprijinul acestei păreri vorbeşte faptul ce nu se pune sub semnul îndoielii că mărturisirea faţă de prezbiter-duhovnic nu excludea şi mărturisirea publică, dar şi modelul discursului lui Socrate asupra acestui caz şi în mod special la Sozomen ("găsindu-se în Biserică a descoperit"), confirmă acelaşi lucru. Dar, în primul rând, este un lucru îndoielnic ca femeia şi încă „*nobilă*", descoperind păcatul ei, să nu fi fost un lucru scandalos pentru onoarea ei, şi în sfârşit, ivindu-se posibilitatea să se mărturisească şi tainic, a găsit de cuviinţă să se mărturisească deschis din voinţă proprie. Iar pe

[235] Prof. Suvorov, N.S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции…op.cit.,* p. 95; După Şimanski la sfârşitul perioadei Sinoadelor Ecumenice (sec. al VIII-IX-lea), pocăința publică dispare şi este înlocuită cu cea tainică, apud, Şimanski G. I., *op.cit.*, p. 27.
[236] Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., pp. 68-70.

de altă parte, prin această explicaţie rămâne deschisă întrebarea: în ce mod acest păcat deschis a fost util unei pietre de seducţie aşa de mare că a impus pe Nectarie să anuleze funcţia de prezbiter-duhovnic? Se poate în continuare presupune că acesta s-a descoperit involuntar, singur de la sine, ori prin caracterul însuşi a pocăinţei impus de prezbiterul-duhovnic, ori pentru că, neprivind la calitatea ei secretă, mărturisirea avea aici un element public[237]. Mărturisirea era secretă (caracter public avea ispăşirea prin pocăință, nu şi mărturisirea)[238]. Având temei a presupune că duhovnicii (mai ales într-un scaun atât de vizibil, ca cel Constantinopolitan), tot timpul se alegeau oameni înţelepţi, este foarte puţin probabil a considera neconformitatea epitemiei pentru cazul dat. Se poate presupune că duhovnicul, din anumite considerente a destăinuit păcatul fiicei sale duhovniceşti. În folosul unei astfel de supoziţii grăieşte acea circumstanţă că în perioada sec. al IV-V-lea, probabil nu exista încă o prescripţie pozitivă, care să pedepsească duhovnicul pentru descoperirea păcatelor mărturisite lui; se presupunea doar ca duhovnicul să primească tainic mărturisirea, conţinutul căreia după necesitățile anumitor circumstanţe el putea să nu-l ascundă[239]. Mărturisirea publică nu implica iertarea-legarea şi dezlegarea-de către comunitate. Aceasta rămânea dreptul şi datoria ierarhiei[240].

Dar şi astfel de explicații rezistă opoziţiei, anume că ambii istorici dau de înţeles că femeia singură şi-a mărturisit păcatul; iar în continuare ei, nu indică nici o informație că această femeie să fie văduvă; în funcţia de duhovnic se alegeau oameni *tăcuţi* şi *înţelepţi,* (πρεσβύτερον δὲ τῶν ἄριστα πολιτευομένων, ἐχεμύθόν τε καὶ ἔμφρονα), dar un astfel de duhovnic nu putea preveni acele urmări, care însoţeau în cazul dat descoperirea păcatelor sau să nu spună nimic despre el; în sfârşit, o astfel de neatenţie a duhovnicului nu ar fi adus către o concluzie dezavantajoasă despre instituţia prezbiter-duhovnic, având consecință distrugerea ei. De data aceasta era suficient să se limiteze la o simplă schimbare de către unul, care s-a dovedit nu la înălţimea vocaţiei lui de duhovnic-o altă faţă. Există încă o părere, şi anume: în deschiderea păcatului a fost vinovat, cu siguranţă, prezbiterul, dar nu ca duhovnic, ci ca amestecare a acestei vrednicii cu funcția de judecător duhovnic; primind mărturie din mărturisirea femeii despre păcatul diaconului cu ea, el a interpretat aceasta ca învinuirea diaconului, şi întreprinzând după această învinuire o judecată formală, nu a putut să acţioneze tacit şi pentru aceea a fost impus să descopere păcatul femeii[241]. Dar şi o astfel de explicaţie nu este veridică. Pentru ea nu avem

[237] *Ibidem*
[238] Leon cel Mare, *Epistola către episcopii Campaniei*; P.L LIV, 1211 şi 1217; Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Filadelfieni*, VIII, 1 şi 2, în trad. Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979, p. 180; Sfântul Nil Ascetul, *Tractatus de monastica exercitatione*, 81; P.G., LXXIX, 719-810; Sfântul Ambrozie, *Expositio in Lucam*, 5; P.L., XV, 1723, apud, Drd. Michael Tița, *Temeiurile doctrinare ale Tainei Pocăinței*, în „Ortodoxia", XXXVIII (1986), nr. 3, p. 112.
[239] Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 70
[240] Prof. N. Chițescu, *art.cit.*, p. 529.
[241] Prof. Suvorov, N. S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции…op.cit.,* pp. 89-90.

mărturii din faptul scandalos urmărit a scoate necesitatea distrugerii funcţiei prezbiter-duhovnic; aici era suficient a se împăca doar cu anumite limite în relaţie cu drepturile acestei funcţii şi anume, de a-i lăsa denumirea exclusiv de duhovnic şi de a exclude din referinţa ei doar funcţia judecătorească. Pe lângă toate şi judecata asupra diaconului- duhovnicul a avut întreaga posibilitate de a o face nu public. După cum presupune Suvorov, problema dată putea fi soluţionată astfel. Descoperirea publică a păcatului căruia a adus la un rezultat trist, a fost deschis cu siguranţă de însăşi femeia nobilă, după cum este clar din spusele ambilor istorici. Nu există nici un temei a presupune că acest anunţ public al păcatului a fost un rezultat sau o recomandare[242], sau o cerinţă obligatorie, sau instigare cu scop stângaci[243] din partea prezbiterului-duhovnic. Într-o măsură egală, ilogic este a presupune că acesta era un păcat nou, săvârşit de femeie deja după perioada ispăşirii pocăinţei ei publice. Femeia a recunoscut păcatul mărturisit duhovnicului, şi a recunoscut fără o inducere laterală către faptul că ar fi spus în chip autocrat, dar a mărturisit într-o circumstanţă exclusivă, care dintr-o dată în toate părţile Constantinopolului a subminat orice respect faţă de autoritatea prezbiterului-duhovnic, şi într-o măsură puternică a privat încrederea faţă de el, astfel încât în perspectivă se imagina pentru viitor o absenţă totală de la el, a celor ce ar fi dorit să se mărturisească. O astfel de circumstanţă după presupunerile lui Suvorov a fost faptul, exact opus celui, pe care se bazează ultima părere dintre cele mai sus prezentate- duhovnicul nu a utilizat din cauza anumitor supoziţii (poate să fi fost din cauza insuficienţei dovezilor, poate că se temea să nu ispitească), dreptul său de a-l preda pe diacon judecăţii formale. Întregul fapt s-a petrecut astfel: femeia, după hotărârea duhovnicului, a primit să execute pocăinţa publică dată ei, acţiune, în orice caz grea chiar şi pentru o femeie simplă, cu atât mai mult pentru una de viţă nobilă, cum era femeia în cazul dat şi a cărei posibilitate nu trebuie omisă cu vederea... Şi iată, aflându-se printre cei ce se pocăiau, ea vede vinovatul ruşinei ei publice nepedepsit, care trimite obligaţiile sale şi se prea poate, a fost invidioasă pe acele clase de păcătoşi, între care ea stătea atunci umilită... În femeia-aristocrată, în femeia inteligentă nu putea să nu vorbească aici sentimentul de alarmă-vrednicia ofensată şi, desconsiderând marea ruşine publică, ea se răzbună pentru această umilire publică descriind legătura ei păcătoasă... Discursul ei excitant trebuia să producă o impresie uimitoare asupra acelor ascultători şi asupra prezbiterului-duhovnic, care se prea poate se afla în acel moment la vedere, şi care în ochii lor nu era nimic altceva decât, un ascunzător al greşelilor unor clerici şi un pedepsitor nedrept al femeii slabe. Scandalul într-adevăr, a fost unul mare şi încă unul, care în

[242] Cu ce scop ar fi putut el recomanda mărturisirea publică ca fiind atât de incomodă pentru cinstea Bisericii, păcatul şi încă păcatul de departe instructiv pentru ceilalţi şi foarte scrupulos singur prin el?... Nemaivorbind de faptul, că aceasta nu ar fi fost în conformitate cu vrednicia de prezbiter-duhovnic, care trebuia să recunoască eficientă chiar şi mărturisirea tainică, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 62.

[243] Aceasta putea fi, cum presupune Prof. Suvorov în vederea relaţiilor personale a prezbiterului faţă de cel suferind, în cazul dat diaconul, apud, Prof. Suvorov, N.S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции…op.cit.*, p. 84.

vederea originii femeii ivite, trebuia să aibă o participarea deosebită a celei mai influente clase, cea aristocrată. Fapta dată nu se putea lăsa doar cu pamflete la adresa ierarhiei, dar şi cu o serioasă răcire a societăţii faţă de Biserică. În vederea unei astfel de întâmplări scandaloase, Episcopul constantinopolitan Nectarie, într-adevăr, nu avea o altă soluţie, decât să anuleze funcţia de prezbiter-duhovnic şi întreaga disciplină publică, să anuleze se prea poate, nu pentru totdeauna, ci cu speranţa că după o vreme, se vor calma nemulţumirile poporului vizavi de Biserică[244]. Dar, dacă a fost distrusă o astfel de instituţie, ca să o învii din nou era foarte greu. Societatea timpului lui Nectarie, după spusele istoricilor, nu se ghida în viaţa lor de începuturile morale foarte dure de care se conduceau primii creştini, dar şi fără acest fapt, deja se observă că erau adepţii pocăinţei publice. Prin aceasta se explică de ce după porunca lui Nectarie şi în alte eparhii independente de el, această instituţie a duhovniciei după cum observă Sozomen, repede a ieşit de pe scenă[245].

Nu s-au păstrat mărturii directe care erau rânduielile şi acţiunile externe de săvârşire a mărturisiri în sec. al IV-lea şi al V-lea. Nu este nici o îndoială că în această perioadă practica dezvolta o formă cât de cât stabilă, care răspundea conţinutului intern al actului, dar din ce anume ea era alcătuită, nu se ştie. A presupune, că în această perioadă rânduiala pocăinţei sacramentale se întâlnea în scrieri şi s-a pierdut, nu avem nici-un temei, dacă e să luăm în considerare, că un astfel de fapt nu este aplicabil aici chiar şi în relaţie cu rânduiala Liturghiei. Dezlegarea păcatelor mărturisite şi-n această perioadă, se săvârşea printr-o rugăciune, dar nu propriu-zis printr-o formulă. Citirea unei astfel de rugăciuni, era însoţită de punerea mâinilor de către săvârşitorul Tainei, având în vedere că acest gest era prezent în rânduiala Tainei încă din sec. al III-lea după spusele Sfântului Ciprian. În cazul în care, obiectul mărturisirii slujeau păcatele uşoare, cum se exprimă Origen „generale”,-însăşi dezlegarea se dădea desigur în funcţie de mărturisire. Dar dacă păcatele mărturisite erau grave, atunci în funcţie de gravitatea păcatului, dezlegarea era îndepărtată de momentul mărturisirii câteodată foarte departe, uneori până la sfârşitul vieţii sau până la săvârşirea de către cel ce s-a mărturisit a faptelor de pocăinţă. Astfel, în ultimul caz, pe de o parte, pocăinţa sacramentală era înţeleasă în general a fi un act greu, pe de altă parte, era un element constitutiv în rândul altor acţiuni externe unei astfel de pocăinţe sacramentale.

[244] În favoarea acestei idei vorbește acel fapt, că Episcopul Nectarie a acționat în cazul dat în grabă, nesfătuindu-se cu alți Episcopi, pe care distrugerea demnității prezbiter-duhovnic nu putea să nu îi intereseze, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь…op.cit*., p. 63.
[245] *Ibidem.*

1.7 Mărturisirea în perioada secolelelor al V-X-lea

Perioada începând cu sec. al V-lea şi până în momentul când există posibilitatea a urmări istoria obiectului mărturisirii după informaţii oficiale, până în sec. al X-lea, trebuie să recunoască importanţa deosebită în istoria pocăinţei sacramentale. Pentru această perioadă, a apărut şi o descriere scrisă a ritualului mărturisirii şi tot atunci, fără dubii a avut loc demararea hotărârilor bisericeşti ce se refereau la săvârşirea mărturisirii, (în esenţă) erau funcţionabile în perioada dată. Din păcate, istoria nu ne-a păstrat din această perioadă documente autentice. Căderea educaţiei bizantine în general, este o situaţie alarmantă şi câteodată grea pentru Biserică, în sfârşit dezvoltarea extremă a începuturilor ascetice în viaţa creştină, au dus la faptul că în decursul întregii perioade a sec. al VI-IX-lea, am primit în moştenire literatura ascetică vastă, câteodată conţinând puţine informaţii pentru istoria ritualului creştin. Din această cauză nu este surprinzător faptul că pentru perioada dată dacă se şi poate spune ceva despre mărturisire, atunci în cele mai multe cazuri este intuitiv şi din indicaţii indirecte.

În ce mod anume se săvârşea în această perioadă mărturisirea, cel puţin de la sfârşitul sec. al VI-lea sunt indicaţii în izvorul special destinat pentru aceasta: ritualul mărturisirii constantinopolitan a Patriarhului Ioan Postitorul. În perioada de până la sec. al X-lea nu ni s-a păstrat nici un document a acestui ritual; pe de altă parte, documentele ce vorbesc despre rânduiala mărturisirii după Sfântul Ioan Postitorul, care s-au păstrat după secolul menţionat se evidenţiază prin mari diferenţe. Având în vedere ambele idei, nu avem dreptul să ne imaginăm că baza săvârşirii mărturisirii în perioada dată este preluată din ritualul Postitorului ci se pot utiliza aici doar acele date care se pot extrage din caracterul general al acestui ritual. Ghidându-ne după cele din urmă, se poate concluziona, că din punctul principial de vedere deja în sec. al VI-lea, în a doua jumătate a lui, mărturisirea se săvârşea în Biserica de est aproximativ la fel, cum se practică şi astăzi. Către această perioadă s-a format o importantă grupă de rugăciuni după conţinutul lor, care au legătură cu săvârşirea mărturisirii. Aceste rugăciuni au primit un caracter înalt de stabilitate, deoarece întregul lor conţinut, mult timp s-a întrebuinţat în întreaga perioadă ce a urmat şi noile lor redactări cât şi noile rugăciuni cu referire la mărturisire în general. Fără nici o îndoială, în diferite ţări din teritoriul creştin, motivele alcătuirii acestor rugăciuni din perioada dată nu au fost identice; dar în perioada Sfântului Ioan Postitorul, se poate presupune că în baza acestei relaţii au început să aspire spre uniformitate, de aceea Bisericile cunoscute au primit practica rugăciunilor mărturisirii şi a altor Biserici[246]. În ultimul caz iarăşi introducându-se în

[246] Pavlov A., *Номоканонъ при большомъ требнике* (Nomocanonul și Trebnicul mare), Odesa, 1872, p. 24; Despre acest subiect tratează următorii autori: Andrei Şaguna, *Краткое изложение каноническаго права*, (O scurtă prezentare a dreptului canonic), Sankt-Petersburg, 1872, p. 97; Parvov A., *Практическое изложение церковно-гражданскихъ постановлений*, (Expunere practică a reglementărilor social-bisericeşti), ediția a VI-a,

conţinutul ritualului mărturisirii Bisericilor cunoscute, rugăciunile involuntare, erau motive involuntare față de diferența, volumul şi acurateţea ritualului dat. Prin rugăciune în această perioadă se săvârşea şi dezlegarea de păcate. Această dezlegare, era dublă, una-după mărturisirea, alta- după îndeplinirea de către cel ce se mărturisea a epitemiei stabilite. Prima avea scopul de dezlegare a păcatelor şi pentru aceasta era sacramentală, a doua-era dezlegare doar pentru Împărtăşanie. În ceea ce priveşte mărturisirea în sine, se referea nu doar către anumite păcate separate sau exclusive, dar în general către toate păcatele celui ce se pocăia precum de la cel ce se pocăia se cerea nu numai descoperirea păcatului, dar şi a câtorva circumstanţe secundare care dădeau posibilitatea duhovnicului singur şi conştient să judece întreaga gravitate a păcatului mărturisit. Caracterul mărturisirii din Est şi în perioada dată printre altele se confirmă de câteva documente secundare indirecte şi prin faptul că în Vest în perioada dată se cerea mărturisirea în acelaşi mod din punct de vedere al caracterului ei general ca şi în Est[247].

Însăşi mărturisirea, cu siguranţă, se săvârşea tainic. Concomitent era admisă şi mărturisirea publică, referitor la aceasta istoria nu ne-a păstrat indicaţii. Pocăința publică în înţelesul ei propriu a existat şi în sec. al VII-lea. Anumite indicaţii despre aceasta pot fi găsite în canonele Sinodului VI Ecumenic şi mai târziu în canoanele Sfântului Nichifor Mărturisitorul[248]. Dar această pocăinţă nu mai era deja rezultatul mărturisirii publice voluntare, ci o pedeapsă dată, după o formulă a instanţei bisericeşti. Acest fapt poate fi desprins clar şi din canoanele citate mai sus şi anume cele de la Sinodul Trulan şi cele ale Sfântului Nichifor Mărturisitorul. Primele tratează despre pocăinţa publică a unei femei care în timpul vieţii soţului ei, recăsătorindu-se cu altul utilizează expresia: „şi încă se va putea aprecia”, care înlătură în cazul dat recunoaşterea voluntară, a unei astfel de femei, iar la Sfântul Nichifor Mărturisitorul supoziţiile se îndreptăţesc prin însăşi textul canonului care spune: „adulterul... criminalul... dacă îşi vor mărturisi toate păcatele, care nu sunt cunoscute altora, se îndepărtează de la împărtăşanie..., dar în Biserică stau

---

Sankt-Petersburg, 1880, p. 71; Zabelin, A., *Права и обязаниости пресвитеровъ*, (Drepturile şi obligaţiile preoţilor), vol. I, Kiev, 1884, p. 211; Neciaev P., *Учебникъ по практическихъ руководствъ для пастырей*, (Abecedar cu reglementări practice pentru preoți), Sankt-Petersburg, 1884, p. 130.

[247] Iată ce spune Sfântul Grigorie cel Mare: “trebuie să absorbim vina şi apoi să întrebuinţăm puterea de a lega şi dezlega păcatele. Trebuie de privit, ce vină a precedat, sau ce pocăință a urmat după mărturisire, pentru ca păstorul să poată să dezlege pe cei pe care Dumnezeu îi vizitează cu darul frângerii de inimă. Dezlegarea judecătorului exterior devine adevărată atunci, când ajunge de acord cu gândul judecătorului interior.... Aceasta pe scurt a fost spus despre ordinea dezlegării pentru că păstorul Bisericii cu o deosebită acrivie se străduia să lege sau să dezlege. Aşadar, păstorul în mod egal trebuie să dezlege cât şi să lege dacă este cazul” (*Dialog asupra evangheliei*, XXVI, Curs. Patrolog. S. Lat. t. LXXVI; După stabilirea sinoadelor apusene din sec. al VIII-IX-lea nu odată s-a susținut ideea, că preotul trebuie cu mare atenție să asculte mărturisirea păcatelor tainice, să întrebe în ce mod și care a fost cauza păcatului, și să-i stabilească o pocăință în conformitate cu păcatele, apud, Prof. Suvorov N. S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции…op.cit.,* p. 150.

[248] Dr. Nicodim Milaş, *op.cit.*, vol. I, partea I, Sinodul VI Ecumenic, canonul 87, trad. De Uroş Kovincici şi Dr. Nicolae Popovici, Tipografia Diecezană, Arad, 1930, pp. 464-470.

până la rugăciunea despre cei chemaţi; când păcatele lor sunt evidente, atunci ei îndeplinesc epitemia după pravila bisericească (desigur, cea canonică)"[249].

„Printre monumentele scrise în Biserica-veche se numără şi Constituţiile Apostolice; lucrarea atribuită lui Dionisie Areopagitul: „*Despre ierarhia bisericească*" şi tainicile învăţături ale Sfântului Chiril al Ierusalimului. Toate aceste lucrări sunt tratează în mod principal obiectul ritualului creştin vechi. Cel puţin primele două lucrări din cele amintite mai sus, se opresc asupra ritualului creştin într-un mod detaliat, dând mărturii chiar şi despre detalii secundare. Având în vedere aceste date, ar fi fost straniu să întâlnim în monumentele indicate o tăcere deosebită despre ritualul mărturisirii, dacă mărturisirea s-ar fi săvârşit în perioada scrierilor lor după un set de reguli cunoscute şi exacte. În primul din aceste manusrise-Constituţiile Apostolice se găsesc câteva mărturii care tratează nu despre mărturisirea propriu zisă, ci despre pocăinţă ca urmare a ei. Pentru creştinii care păcătuiesc după Botez există penitența. Pe urmele Didascaliei, Constituțiile condamnă rigorismul ca atitudine inumană care-i împinge pe păcătoşi spre păgânism, iudaism sau erezii, cartea a doua fiind un amplu ghid pastoral pentru Episcop despre cum să-i judece, dar şi să-i trateze şi reconcilieze cu Biserica pe cei ce se pocăiesc. O atitudine de milă şi înțelegere față de aceştia e cerută nu numai de la Episcop, ci şi de la creştinii laici, cărora li se cere să evite certurile şi să caute pacea şi împăcarea... Procedura judiciară e urmată de procesul penitențial al cărui scop e acela de a asigura îndreptarea şi reintegrarea păcătosului care acceptă penitența. Mustrat şi exclus temporar din comunitate de Episcop pentru a-i provoca pocăința, păcătosul e în acelaşi timp chemat de acesta la întoarcere şi schimbare. Dacă după trei chemări şi întrevederi acesta nu recunoaşte, e respins şi tratat ca un păgân; dacă arată semne şi roade ale pocăinței, e admis şi i se impune o perioadă de post, durere şi suspin alături de grupul penitenților pocăiți admişi la Liturghia Cuvântului, dar concediați cu rugăciune specială înainte de Euharistia propriu-zisă. Durata excluderilor penitențiale pare mai degrabă scurtă, iar penitența este repetabilă; nu se face nici o aluzie la cele patru clase de penitenți atestate în alte surse; prevederea mărturisirii păcatelor în cadrul adunării, de care vorbeşte Didahia, este omisă. Reintegrarea în comunitate se face prin rugăciunea întregii comunități şi punerea mâinilor de către Episcop"[250].

În Constituțiile Apostolice în cartea a VIII-a capitolul al IX-lea este o rugăciune pentru cei aflați în pocăință/penitență, şi anume: „După care, să vestească aceasta: Cei în pocăință, rugați-vă! Cu dinadins să ne rugăm toți pentru frații noştri care sunt în pocăință ca Iubitorul de îndurare Dumnezeu să le arate calea pocăinței, să primească întoarcerea şi mărturisirea lor, să-l zdrobească degrabă pe Satana sub picioarele lor (Rm. XVI, 20), să-i izbăvească de cursele diavolului (2 Tim.

[249]Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, Note şi comentarii*, Nichifor Mărturisitorul, Canonul 29, ediția a III-a îmbunătățită, ediție îngrijită de Dr. Sorin Joantă, Sibiu, 2005, p. 507.
[250] Diac. Ioan Ică Jr., *op.cit.*, p. 261.

II, 26) şi de uneltirile demonilor şi să-i scoată din orice cuvânt neîngăduit, din orice faptă nelalocul ei şi din orice gând rău; Iartă-le toate greşelile lor cele de voie şi cele fără de voie, şterge zapisul cel împotriva lor (Col. II, 14) şi scrie-i în cartea vieții (Dan.XII,1; Ap. 20,15), curăţeşte-i de toată întinăciunea trupului şi a duhului (2 Co. VII,1) şi restabilindu-i uneşte-i iarăşi în sfânta Lui turmă. Căci El ştie plămada noastră (Ps. 102,14) şi cine se va lăuda că are inima curată sau cine se va proclama cu îndrăzneală liber de păcat (Pr. XX, 9)? Fiindcă toți suntem în pedepse (Sir. VIII, 5). Încă ne rugăm pentru ei, pentru că bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte (Lc. XV, 7), ca întorcându-se de la orice lucru neîngăduit să se alipească de toată fapta cea bună, ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să primească degrabă şi cu bunăvoință implorările lor, să-i restabilească în vrednicia lor dintâi, să le dea lumina mântuirii şi să-i întărească cu un duh conducător (Ps. 50, 14), ca să nu se clatine picioarele lor (Ps. 16,5), ci să se învrednicească să se facă părtaşi ai dumnezeieştilor Taine, ca arătându-se vrednici de înfiere, să dobândească viața veşnică. Cu dinadisnul să ne zicem toți pentru ei: Doamne, miluieşte! Mântuieşte-i, Dumnezeule, şi ridică-i cu mila Ta!

-Ridicându-vă pentru Dumnezeu prin Hristosul Lui, plecați-vă capetele să fiți binecuvântați!

Iar Episcopul să se roage acestea:

-Dumnezeul Atoatețiitor şi veşnic, Stăpâne a toate, Creatorule şi Conducătorule al celor ce sunt, Care prin Hristos l-ai arătat pe om podoabă a lumii si i-ai dat lui lege înnăscută şi scrisă ca să viețuiască în chip legiuit ca o ființă rațională şi Care, păcătuind el, i-ai dat zălog spre pocăință bunătatea Ta, priveşte peste cei care Ți-au plecat grumazul sufletului şi a trupului, pentru că nu vrei moartea păcătosului, ci pocăința lui, ca să se întoarcă de la calea lui cea rea şi să fie viu (Iz.XXXIII, 11; XVIII, 23). Care ai primit pocăința ninivitenilor (Iona III), Care vrei ca toți oamenii să se mântuiască şi la cunoaşterea adevărului să vină (1 Tim. II, 4), Care din pricina pocăinței lui l-ai primit cu afecțiune părintească pe fiul care şi-a cheltuit în desfrânări viața lui (Lc. XV, 13.20), Însuți şi acum primeşte părerea de rău a rugătorilor Tăi, pentru că la Tine nu este nimeni fără de păcat (3 Rg. VIII,46), căci dacă te-ai uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea (Ps. 129,3-4). Restabileşte-i în Sfânta Biserica Ta în vrednicia şi cinstea lor dinainte prin Hristos Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, prin Care Ție fie slava şi venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

Şi diaconul să spună:-Cei în pocăință sunteți liberi!”[251].

„ În continuare, în rândul manuscriselor Bisericii-vechi care au proprietate pur de literatură, deşi se întâlnesc tratate (cum spre exemplu la Tertulian şi la Sfântul Ciprian) dedicate

[251] *Ibidem*, pp. 742-743.

obiectului pocăinţei, în toate lucrările asemănătoare tratând despre obiectul dat, mai mult tratând din punct de vedere teoretic, nu ne dau nici măcar cea mai mică indicaţie asupra ritualului mărturisirii. Apoi, până în prezent s-a păstrat, deşi este într-un singur exemplar, dar excepţional după interpretarea lui şi solid după conţinutul *Evhologhioanelor* sec. al VIII-IX-lea, Codicele Barberini. În codicele Barberini graecus 336 la capitolul 19, 201 se întâlneşte: *Rugăciunea pentru cei ce se căiesc*: Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care prin profetul Tău Natan i-ai dăruit lui David care se căia iertare pentru greşelile lui..., iar la 19, 202 este *Rugăciunea pentru cei ce se mărturisesc*: Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei le-ai dăruit prin lacrimi iertarea păcatelor..."[252].

Cunoaşterea directă a unui astfel de manuscris preţios ne dă o bază solidă pentru a presupune că el este o copie sigură a ritualului timpului nu doar pentru că, corespunde cu redactarea lui, dar incomparabil şi mai devreme. Posedând un cerc plin de documente cronologice care se referă la ritualul privat, un astfel de manuscris, nu aminteşte în întregul său conţinut rânduiala mărturisirii. Acest lucru nici nu trebuie să fie aici, dacă rânduiala de care ne preocupăm a fost reglementată aproximativ încă din sec. al VI-lea al erei creştine. Nu negăm, printre altele, în practica greacă ritualul săvârşirii mărturisirii nu era înţeles ca o parte necesară din conţinutul *Evhologhionului* redactat. Acest fapt capătă o importanţă în jurul sec. al X-lea. În cele din urmă aceste supoziţii sunt susţinute de faptul că Sfântul Ioan Postitorul care a trăit în a doua jumătate a sec. al VI-lea, nu a simţit nevoia să reglementeze şi din nou să compună «ἀκολουθία καὶ τάξις ἐπὶ ἐξομο λογουμένων», dacă această rânduială fiind formulată clar în cele scrise, a avut loc şi până la el. A presupune că Sfântul Ioan Postitorul, redactându-şi *Nomocanonul*[253] său a avut ca scop să dea duhovnicilor un ghid nu spre săvârşirea mărturisirii însăşi, ci doar pentru stabilirea epitemiei, nu avem nici un temei, fiindcă informaţiile despre săvârşirea mărturisirii ocupă în acest *Nomocanon* un volum destul de mare, dacă nu chiar o jumătate din conţinut. Pe de altă parte, nu se poate presupune faptul că rânduiala mărturisirii a fost adăugată în acest *Nomocanon* mai târziu; împotriva acestei supoziţii hotărât vorbeşte succesiunea logică, care este urmărită în expunerea lucrării citate a Sfântului Ioan Postitorul[254].

Afirmând, că până la sfârşitul sec. al VI-lea în practica veche a Bisericii de Răsărit nu a fost formulată clar o rânduială a mărturisirii, nu se doreşte o recunoaştere a faptului, că în această perioadă în ceea ce priveşte mărturisirea în Biserica de Răsărit exista o libertate deplină.

[252] *Ibidem*, pp. 998-999.
[253] Canoanele Sfântului Ioan Postitorul se împart în trei grupe: 1) Canoane despre păcatele împotriva credinţei (canoanele 1-2); 2)Canoanele despre păcatele împotriva moralei (canoanele 4-30); 3)Canoanele despre păcatele împotriva aproapelui (canoanele 31-48), apud, Pr. Constantin Mitu, *Din disciplina penitențială a Bisericii*, în "Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 5-6, p. 441.
[254] Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной...op.cit.*, p. 71.

Împotriva acestui fapt ar fi vorbit însăşi existenţa ei. Putem admite faptul că până în secolul menţionat lipsea în utilizarea generală a expunerilor scrise ritualul mărturisirii în formă finală, definitivă, care îmbrăţişează toate părţile obiectului lucrării din literatură. În ceea ce priveşte elementele constitutive personale ale ritualului mărturisirii care, după cerinţele existenţei obiectului mărturisirii, mai mare importanţă o au rugăciunile, atunci formulele instituite existau şi până în sec. al VI-lea. În perioada Sfântului Ioan Postitorul rânduiala mărturisirii era următoarea: "Preotul şi penitentul stând în faţa Sfântului Altar, după ce citesc Psalmii 6, 24, 50, 31, 69 şi 101 şi după cântarea unor tropare, preotul citeşte rugăciunea: „Doamne, Dumnezeul nostru, Părintele tuturor, Domnul a toate văzătorul...". Apoi preotul împreună cu penitentul fac trei închinăciuni, după care preotul rosteşte o atenționare-îndemn: „Iată, fiule duhovnicesc, mărturisirea ta nu o primesc eu, nici nu-ți dau eu dezlegarea de păcatele tale, ci Dumnezeu primeşte mărturisirea păcatelor tale şi prin gura noastră dă iertare, precum însuşi prin gura Sa a mărturisit zicând în îndurarea Sa cea mare şi nemărginită: „Oricâte veți dezlega...". Descoperă aşadar, şi mărturiseşte înaintea sfinților îngeri cum că toate câte le-ai făcut în ascuns, le vei mărturisi lui Dumnezeu, Cel ce cunoaşte cele ascunse ale inimii şi El va şterge toate câte ai descoperit...Nu întârzia nici nu te ruşina a mărturisi înaintea lui Dumnezeu şi a sfinților îngeri. Deşi ți-ar părea lucru ruşinos şi defăimător a-ți descoperi faptele cele ruşinoase şi defăimătoare, totuşi fii convins că, prin ruşinea prezentă, vei scăpa de cea viitoare şi că prin ascultarea poruncilor te vei face vrednic nu numai de îndurare, ci şi de cunună prin Hristos Domnul nostru, căruia să-I fie slava în veci. Amin".

După rânduiala dată se spune că de este bărbat trebuie să-şi descopere capul. În cercetarea penitentului, duhovnicul se ajută de chestionarul pe care rânduiala Tainei îl pune la îndemână. După ascultarea mărturisirii preotul rosteşte trei rugăciuni de dezlegare. Semnificativ este conținutul celei dintâi: „Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos să te ierte pe tine de toate câte le-ai mărturisit nevredniciei mele în faţa Lui". O dată cu încheierea acestor rugăciuni duhovnicul este îndemnat să dea sfat fiecăruia în funcție de păcatele săvârşite şi mărturisite. În încheiere se citesc două pericope scripturistice: una din profeția lui Iezechiel şi alta din Evanghelia după Luca. Acestui ritual îi succed o serie de povățuiri referitoare la administrarea epitemiilor, pentru diferite categorii de penitenți şi moduri de a săvârşi păcatele[255]. În ceea ce priveşte canonul, Pr. Prof. Petre Vintilescu observă că "reprezintă un mijloc pozitiv mai dur pentru continuarea, adâncirea şi desăvârşirea pocăinței, cerută de natura specială a anumitor păcate. Canoanele de pocăință sunt o scurtă indicație pentru penitent cu privire la calea, pe care trebuie să apuce pentru exercițiul ulterior şi conlucrarea tuturor sentimentelor bune şi a tuturor dispozițiilor virtuoase, de care este

[255] Dr. V. Mitrofanovici, *art.cit.*, în "Candela", nr.3, 1884, pp. 157-160.

animat chiar în timpul pocăinței. Canonul reprezintă, deci, de fapt însuşi începutl îndreptării lui"[256].

Primul ritual pentru săvârşirea mărturisirii de la sfârşitul sec. al VI-lea era pentru duhovnici şi făcea parte din cuprinsul *Nomocanoanelor* atribuite Sfântului Ioan Postitorul, Patriarhul constantinopolitan. Acest manuscris rapid a trezit interes pentru învăţaţi[257] şi, după o necesitate indirectă asupra sa, pentru lămurirea altor manuscrise, a fost obiectul unui studiu serios la ruşi[258]. Motivul cauzal intern pentru o astfel de atenţie din partea învăţaţilor a fost redactările multe ale acestui *Nomocanon*, redactări bune şi din punct de vedere a expunerii externe şi după caracterul conţinutului său. Până în prezent sunt cunoscute patru astfel de redactări. Deosebirile acestor redactări, în general, destul de clar sunt indicate în lucrarea lui Gorciacov: **„***Despre istoria Nomocanoanelor ce conţin epitemii***".** Neintrând într-o caracterizare generală a lor, în scopul studiului Tainei este necesar a observa despre ele doar următoarele. Trei redactări ale acestei lucrări răspund *Nomocanonului* cu epitemii, şi anume: Πηδάλιον şi Εξομολογητάριον, recunoscute de codexul canonic oficial al Bisericii Greceşti şi în cele din urmă, redactarea publicată de Nikon din Cernigor în binecunoscutul lui *Taktikon*. În ceea ce priveşte a patra redactare, cea mai veche dintre toate, ea este atât un monument canonic cât şi unul liturgic. În trecut era înţeleasă a fi o lucrare în totalitatea ei cu proprietăţi liturgice. De aceea în toate cunoscutele manuscrise ea niciodată nu se intitulează *Nomocanon* de epitemii (χάνονες sau έπιτιμία, ci tot timpul: «Ἀκολουθία καὶ τάξις ἐπὶ ἐξομολογουμένων»[259]

În sec. al VIII-lea a apărut ritualul pocăinței din mănăstirea Studion, starețul căreia a fost Sfântul Teodor Studitul. După ritualul studit, mărturisirea tainică avea loc în timpul fiecărei utrenii la începutul cântării a treia a canonului, când egumenul ieşea din cor se aşeza şi primea mărturisirea fraților vindecându-l pe fiecare după cum i se cuvenea. În mănăstirea studită au fost alcătuite minuțios canoanele cu referire la îndrumările duhovniceşti. Responsabilitatea duhovnicului era a egumenului. În învățătura sa către egumen Sfântul Teodor Studitul scria: „Nu

[256] Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania şi duhovnicia*, Bucureşti, 1939, p. 291, apud, Drd. Grigore Pătrulescu, *Epitemiile canonice şi ascetice în general,* în "Studii Teologice", XXXII (1980), nr. 3-6, p. 539.

[257] Iată de ce el se și redactează foarte devreme, anume- prima dată prescurtat a fost editat în 1648. Alliație amintește de *Nomocanoanele* Postitorului în lucrarea sa „*De Ecclesiae orientalis et occidentalis perpetua consensione*", Ed. Colon Agrippinae, 1648, pp. 1313-1319; apoi, 3 ani mai târziu (în 1651), el a fost editat în diferite izvoare-Morinus în lucrarea sa: "*Commentarius de sacram, poenitentae*" (pp. 616-644), de unde este reeditat în Bruxel în 1685, în Veneția în 1702, și, în sfârșit, în *Migne, Curs. Patrolog.* t. XLXXXVIII, col. 1890-1930, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной...op.cit*, p. 72.

[258] Pavlov A., *op.cit.*, pp. 19-26; Gorciacov M., *Къ истории епитимийныхъ номоканоновъ* (Istoria Nomocanoanelor cu epitemii), Sankt-Petersburg, 1874, pp. 81-91; Idem, *Къ истории византийскихъ номоканоновъ*, (Istoria Nomocanoanelor bizantine) Sankt-Petersburg, 1874, pp. 102-103.

[259] Alte liste mai dezvoltate se întâlnesc în manuscrisele din Biblioteca națională din Paris, collect. De Coisilin, Nr. 364 (colecție canonică pe pergament, 1295), filele 297-332; Biblioteca Vatican.-Ottobonian. Nr. 344 (pergament εύχολ. sec. al XIII-lea, pp. 73-100; Biblioteca Barberini (εύχολ, sec. al XII-lea) manuscris Nr. 233, pp. 107-139, apud, Almazov A.I., *Таиная исповедь въ православной...op.cit,* p. 72.

primeşti asupra ta responsabilităţile economice şi păstrarea trezoreriei, dar cea mai mare responsabilitate a ta să fie grija faţă de suflete-să legi şi să dezlegi după cum spune Sfânta Scriptură"[260].

Sfântul Simeon al Tesalonicului vorbind despre Sfânta Împărtăşanie aminteşte de Taina premergătoare Cuminecării cu Trupul şi Sângele Mântuitorului şi anume el recomanda credincioşilor mireni ca „*adesea*, prin spovedanie cu zdrobirea inimii şi prin cucernicia sufletului, să se cuminece şi nimeni din cei ce se tem şi iubesc pe Domnul să nu treacă peste 40 de zile"[261]. Tot el spunea: „Toţi au nevoie de pocăinţă: mireni şi monahi, clerici, preoţi şi episcopi...Nimeni nu trebuie să se încreadă în sine"[262], „Pocăinţa lucrează iarăşi îndreptarea noastră după cădere. De vreme ce după Botez, noi greşind, nu ne putem îndrepta fără de nevoinţă şi fără de osteneală, decât numai prin întoarcere, prin lacrimi, prin mărturisirea păcatelor şi prin părăsirea de răutăţi; pentru aceea s-a dat acest mare har, întru care se cuprinde şi cinul cel călugăresc, ca cela ce este făgăduinţa pocăinţei"[263]. "Spovedania trebuie a se face nu oricum, ci în loc cinstit, sfânt şi deosebit şi duhovnicul care primeşte mărturisirea să şadă liniştit, cu bună cucernicie şi blând cu sufletul, arătând cu căutarea feţei sale dumnezeiască dragoste. Iar cel ce se spovedeşte să stea cu îndrăzneală, cu frică dumnezeiască şi cu cucernicie înaintea duhovnicului şi, mai bine să zic, înaintea lui Hristos Însuşi, de vreme ce-şi spune păcatele prin duhovnic lui Hristos, Cel ce dă şi

---

[260] Prof. Smirnov spune că duhovnic în mănăstiri puteau să fie nu doar ieromonahii, ci şi stareţii, care nu erau hirotoniţi prezbiter, dar care au dobândit o destoinicie duhovnicească înaltă, apud, Smirnov S., Prof., *Древнерусский духовник: иследование по истокам церковного быта*, (Vechiul duhovnic rus: studiu asupra originii vieţii Bisericii) Moscova, 1913, pp. 22-23; A se vedea următoarele lucrări ale aceluiaşi autor în care tratează subiectul Mărturisirii: *Исповедь и покаяние в древних монастырях Востока: Сакраментальная исповедь* (Mărturisirea şi pocăinţa în vechile mănăstiri ale Răsăritului: mărturisirea sacramentală) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1905, vol. 1, nr. 2, pp. 371–400; nr. 3, pp. 453–480; vol. 2, nr. 4, pp. 733–774; *Кто совершал таинство покаяния в Древней Церкви*? (Cine săvârşea taina pocăinţei în Biserica primară?) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1906, vol. 1, nr. 3, pp. 469–502; nr. 4, pp. 607–638; vol. 2, nr. 5, pp. 1–33; *Древнее духовничество и его происхождение* (Речь перед защитой магистерской диссертации "*Духовный отец в древней Восточной Церкви*") (Duhovnicia primară şi originile ei (Cuvântare rostită înainte de apărarea disertaţiei cu titlul: „Duhovnicul în Biserica primară de Răsărit")) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1905, vol. 2, nr. 7-8, pp. 369–382; *Исповедь земле* (Mărturisirea pământului) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1912, vol. 4, nr. 11, pp. 501–537; *Русские духовники и раскол старообрядчества* (Duhovnicii ruşi şi răscoala lipovenilor) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1913, vol. 3, nr. 11, pp. 506–532; nr. 12, pp. 701–724; *Духовный отец, или старец, в древних восточных монастырях* (Părintele duhovnicesc sau stareţul în vechile mănăstiri răsăritene) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1904, vol. 3, nr. 11, pp. 473–508; nr. 12, pp. 682–716.

[261] Simion, arhiep. Tesalonic, Despre slujba îngropării, cap. 360, P.G., t. CLV, col. 672. În traducere română intitulată *Tractat asupra tuturor dogmelor noastre ortodoxe*..., Bucureşti, 1865, cap. 242, apud, Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Împărtăşirea la Sfânta Liturghie privită sub aspecul spiritualităţii creştine*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXI (1963), nr. 9-10, p.968.

[262] Symeon Thessalonicensis, De poenitentia, cap. 252 e 264 (P. G., 155, 472.488), apud, George Wagner, Liturgie et remission des pèchès, în Bibliotheca "Ephemerides Liturgicae". "Subsidia" 3, Roma, 1975, p. 263 pp. 251-264.

[263] Sfântul Simeon Arhiep. Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, vol. I, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2002, p, 91.

iertarea. Şi poruncindu-i-se de către duhovnic să spună fără îndoială şi cu smerenie adevărul, neascunzând nimic"[264].

Sfântul Grigorie Palama referindu-se la mărturisire spune: „Cuvântul care contribuie la mântuirea sufletelor noastre joacă rolul unei semințe. Deci aşa cum plugarii lucrează mai întâi pământul cu plugul, după care aruncă în el semințele, tot aşa şi noi trebuie să ne lucrăm şi să ne pregătim pre noi înşine spre primirea seminței cereşti, adică a cuvântului înțelepciunii duhovniceşti. Căci nu suntem un pământ neînsuflețit şi insensibil, ca să ne primim cultivarea şi semințele de la alții, ci suntem un pământ cuvântător şi însuflețit care respiră. De aceea trebuie să ne pregătim pe noi înşine prin pocăință. Iar ca să vă arăt şi începutul pocăinței şi cultivării sufletului, aceasta e ceea ce făceau de la ei înşişi cei ce veneau la Botezul lui Ioan, căci zice Scriptura: „Ieşeau şi se botezau în Iordan mărturisindu-şi păcatele lor" (Mt. III, 5 şi Mc. I, 5). Aşadar mărturisirea păcatelor e începutul acestei cultivări, adică al pocăinței şi pregătirii ca să primească cineva în sine cuvântul lui Dumnezeu care poate să mântuiască sufletele noastre; căci şi plugarii de aceea au inventat aratul, pentru că acesta scoate din sânul pământului rădăcinile sălbatice şi-l face în stare să primească semințele şi răsadurile noastre. Acelaşi lucru îl face şi mărturisirea ogorului cuvântător al inimii: dezgroapă şi scoate patimile rele din ascunsul ei şi o face gata spre primirea sfintelor semințe şi în stare de cultivarea şi purtarea roadelor virtuților. De aceea e necesar, fraților, ca fiecare din noi să aibă un părinte duhovnicesc şi să vină la el cu credință, să se smerească înaintea lui şi să-i vestească patimile rele ale inimii şi, primind medicina duhovnicească, să scoată din suflet spinii şi pălămida păcatului...Dacă însă ne apropiem cu o rea conştiință, nedobândind prin mărturisire iertarea de la cel ce a primit puterea de a lega şi dezlega unele ca acestea, înainte de a ne fi întors de la Dumnezeu, înainte de a ne fi îndreptat după îndreptarul evlaviei, atunci ne apropiem negreşit spre osânda noastră şi pedeapsă veşnică, alungând înseşi îndurările dumnezeieşti şi răbdarea Lui față de noi, „căci am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, am socotit sânge comun sângele testamentului cu care ne-a sfințit şi am batjocorit harul Duhului"(Evr. X, 29)...[265].

„Nu se poate concepe un act de smerenie mai autentic şi mai profund decât mărturisirea sinceră şi integrală a greşalelor noastre, în genunchi, la picioarele altui om-a duhovnicului. Chiar şi numai atitudinea de îngenuncheat constituie o înfrângere apreciabilă a semeției omeneşti. Cine se spovedeşte *se acuză* în vreme ce pornirea firească a omului este să se scuze. Cine se spovedeşte *se învinovățeşte* în vreme ce natura lui îl mână să se dezvinovățească pururea. Cine se spovedeşte *se recunoaşte păcătos* şi se vîră în boxa delicvenților, în vreme ce impulsul său înăscut îl împinge

[264] *Ibidem*, vol. II, 2003, p. 11.
[265] *Împărtăşirea continuă cu Sfintele Taine-dosarul unei controverse mărturiile Tradiției*, studiu introductiv şi traducere de diac. Ioan Ică.Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2006, pp. 427-430.

să se distingă, să iasă din comun. Cine se spovedeşte *se apasă singur* când atât de tare îi dă ghes dorința să se înalțe şi să predomine peste ceilalți semeni ai săi. Cine se spovedeşte *se critică pe sine*, îşi vede bârna din ochiul propriu în timp ce cu atâta plăcere suntem gata totdeauna să criticăm pe alții, să vedem paiul din ochiul fraților noştri. Cine se spovedeşte *se ocărăşte pe sine* în vreme ce setea de laude şi foamea după glorie îl tulbură încă"[266].

„Taina Pocăinței este Taina minunatei pedagogii divine pentru însănătoşirea sufletului slăbit de păcat şi întoarcerea fiului risipitor la casa părintească. Ea purifică, dar şi întăreşte; purifică de păcatele trecute şi întăreşte în lupta virtuții ce stă în fața celui pocăit. De aceea mărturisirea este un mijloc folositor pentru biruirea păcatului şi avântul în virute"[267].

Capitolul II

Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă Română

II.1 Un scurt istoric a limbii liturgice şi primele tipărituri din Biserica Română cu referire la Taina Mărturisirii

"Unitatea de cult a Ortodoxiei este aproape perfectă în ceea ce priveşte *textele liturgice* sau formularul cântărilor şi al rugăciunilor care alcătuiesc partea principală a sfintelor slujbe şi conținutul cărților de ritual ale Ortodoxiei (*Ceaslovul, Liturghierul, Evhologhiul, Octoihul, Triodul, Penticostarul şi Mineile*). Din limba originală greacă, în care a fost urzit şi oficiat la început cultul creştin, textele liturgice au fost traduse succesiv în limbile naționale ale mai tuturor popoarelor ortodoxe: Georgiana în sec. al VI-lea, paleo-slava sau slava bisericească în sec. al IX-lea (rămasă până astăzi în uz la toate popoarele ortodoxe de origine slavă), româna în sec. al XVI-XVII-lea, araba la sirieni şi melchiți în sec. al XVII-XVIII-lea, şi aşa mai departe fără să se mai vorbească despre traducerile mai noi, făcute pentru folosința comunităților apusene de diverse naționalități, trecute la confesiunea ortodoxă (francezi, italieni, germani, englezi, spanioli, etc.). Dacă uniformitatea textelor liturgice ortodoxe traduse în diverse limbi folosite în cultul ortodox a fost relativă până la apariția tiparului, ea devine aproape absolută după tipărirea cărților liturgice (începând de la sfârşitul sec. al XV-lea), întrucât fidelitatea şi corectitudinea traducerilor se puteau verifica mai uşor după textele originale care serveau ca model. Totuşi, unele din Bisericile Ortodoxe au introdus în cărțile lor de cult creații şi dezvoltări noi, mai ales în *Mineie*, prin slujbele

[266] Teofil, Episcopul Romanului, *Spovedania clericilor*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXI (1955), nr. 10-11, p. 700.
[267] Mitr. Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevschi, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgrean, *op.cit.*, p. 478.

Sfinților naționali, canonizați succesiv în Biserica Greacă, în cele slave (mai ales cea rusă), iar în timpul din urmă şi în Biserica Română.

Astfel, privind în general, Bisericile Ortodoxe se pot împărți, din punctul acesta de vedere, în trei grupuri, după cele trei limbi liturgice principale, întrebuințate în ritul bizantin: cea greacă, cea slavă (cu diferitele ei variante: slavo-rusă, slavo-bulgară, etc.) şi cea românească. Cărțile liturgice ale popoarelor din grupul lingvistic slav (ruşi, bulgari, sârbi, ruteni, cehi, slovaci, polonezi, etc.) reprezintă, fără îndioală, o copie destul de fidelă a celor greceşti, după care au fost traduse, dar au trebuit să adauge şi să consacre cu timpul, şi unele dezvoltări sau particularități cu caracter local, regional sau național; mai ales *Mineiele* au resimțit aceste influențe ca cele ale geniului creator rus, îmbogățindu-se treptat cu cinstirea şi slujbele unor sfinți naționali mai noi. Cât priveşte cărțile româneşti de slujbă, ele reproduc de asemenea, destul de fidel, originalele greceşti după care au fost traduse, dar poartă şi urmele unei duble influențe slave: una moştenită din epoca în care la români s-a slujit în slavoneşte şi alta venită ulterior din partea Bisericii Ruse. Aşa se face că, în textele liturgice ale cărților româneşti de cult, aflăm unele puncte comune cu cărțile greceşti, altele comune cu cele slave, iar altele care sunt proprii şi specifice Bisericii Române; ele reprezintă deci o sinteză sau o poziție intermediară între cele de limbă greacă şi cele de limbă slavă"[268]. În ceea ce priveşte influența slavă este o influență dublă şi anume: "una moştenită din vechile cărți de slujbă de limbă paleo-slavă, care au fost în uz în Biserica Română atât timp cât în Biserica Română s-a slujit în slavoneşte (adică până la sfârşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea) şi care au servit în parte traducătorilor ca originale, alături de cele greceşti, iar alta venită ulterior, de la Biserica Rusă. Marele popor rus nu s-a mulțumit doar să primească neschimbat cultul bizantin, a cărui splendoare fusese determinată pentru ei în adoptarea creştinismului sub forma ortodoxă, ci i-a adăugat şi ceva din geniul specific evlaviei ruse, prin dezvoltarea unor amănunte de ritual şi prin sporirea şi accentuarea pompei, a fastului şi a strălucirii în săvârşirea sfintelor slujbe. Unele din aceste dezvoltări şi particularități ale cultului Bisericii Ruse s-au transmis apoi şi în practica sau chiar cărțile româneşti de slujbă, prin intermediul edițiilor tipărite la Iaşi, Neamț şi Chişinău"[269].

Biserica Română şi-a alcătuit disciplina Tainelor, pe două cărți[270]: "*Pravila mică* cu *Îndreptarea Legii* şi *Pidalionul*. Este clar faptul că *Nomocanoanoanele* slavoneşti circulând în manuscrise împlineau nevoile dicasteriilor eparhiale. Dar *Pravila* cea cu largă răspândire, ajunsă

[268] Pr.Prof. Ene Branişte, *Uniformizarea Tipicului şi a textelor liturgice în cult şi săvârşirea tainelor*, în "Ortodoxia", XV (1963), nr.2, pp. 217-218.
[269] Pr. Prof. Ene Branişte, *Unitate şi varietate în cultul liturgic ortodox*, în "Studii Teologice", VII (1956), nr. 7-8, p. 428.
[270] Enumerarea manuscriselor care cuprind aceste Pravile a se vedea la Magistrand Stelian Izvoranu, *art.cit.*, pp.51-53.

prin preoți, dascăli şi călugări ştiutori de carte, până şi la urechile credincioşilor evlavioşi, este *Pravila mică cu Îndreptarea Legii*. *Pravila Mică*, tipărită la Govora 1640, cuprinde numai tocmele bisericeşti, iar *Îndreptarea Legii*, tipărită la Târgovişte 1652, cuprinde în partea a II-a *Nomocanonul* prescurtat al lui Alexie Aristen (sec. al XIII-lea). Aceste cărți au pus la îndemâna duhovnicilor rugăciunile de spovedanie în traducere românească cu canoanele sobornicești şi tâlcuirea lor; au povățuit pe moşii şi strămoşii noştri când şi cum să se spovedească, să-şi facă canonul şi să se împărtăşească"[271]. E vrednică de reținut mențiunea *Pravilei* de la Târgovişte din 1652: „Şi tuturora trebue să ne pocăim, arhierei, episcopi, popi, călugări, călugărițe, bărbații, muerile, şi nici unul să nu se despartă sau să fugă de pocăianie şi dela ispovidanie, pentru că toți greşim, ori cu cuvântul, ori cu lucrul, ori cu vederea"[272]. În România s-au tipărit cele mai multe pravile decât în oricare altă Biserică. Pe lângă cele menționate mai sus mai amintim: *Pravila lui Coresi*, Braşov, 1561-1580; *Pravila bisericească* de la Iaşi, 1644 şi *Pravila lui Vasile Lupu sau Pravilele împărăteşti*, Iaşi, 1646[273].

"Cărțile de învățătură pentru preoții români de odinioară reprezintă cele dintâi începuturi şi încercări de literatură pastorală la români. Răsfoindu-le în ele pot fi găsite prețioase sfaturi, reguli şi îndrumări adresate duhovnicilor, în legătură cu buna administrare a Tainei Mărturisirii, atât din punct de vedere liturgic, cât şi mai ales, pastoral. Luate din cărți mai vechi, din practica tradițională sau din experiența pastorală a autorilor, multe din aceste sfaturi şi îndrumări sunt încă valabile şi pot fi utile pentru duhovnicii zilelor noastre, iată care sunt cărțile: 1.*Învățătura preoților pe scurt de(spre) şapte taine ale Bisericii, cu drepte dovediri din Pravila Sfinților Părinți*, tipărită de mitropolitul Teodosie al Țării Româneşti, la Buzău 1702 (retipărită, cu acelaşi titlu dar cu altă prefață, de către mitropolitul Antonie al Moldovei, la Iaşi 1732); 2.*Învățătura bisericească foarte folositoare obştei preoțeşti şi a tot creştinescului norod...*, tipărită de mitropolitul Antim Ivireanul, la Târgovişte 1710 (retipărită la Bucureşti în 1741 şi în 1744 de mitropolitul Grigorie, precum şi la Râmnic în 1746, cu titlul: *Învățătura bisericească pe scurt pentru şapte taine*)[274]; 3.*Preoția (sau) în ce chip are datorie preotul şi diaconul să săvârşească tainele bisericeşti*, tipărită de episcopul Grigorie al Râmnicului, la Râmnic 1749; 4.*Sinopsis adecă adunarea a celor şapte taine şi a celor şapte laude*, tipărită de mitropolitul Iacov Putneanul al

[271] Tit Simedrea, *Însemnări despre Împărtăşanie şi duhovnic*, în "Mitropolia Olteniei", VII (1955), nr. 7-8, p.401.
[272] Pr. G. Vedeanu, *Mărturisirea preoților, necesitatea şi folosul ei* (Referat asupra tezei: Mărturisirea preoților, rostit la conf. pastorală a protopresvitoratului Rădăuți (11.X.1928)), în "Candela", XXXIX, (1928), nr.6-8, p. 218.
[273] Pr. Prof. Liviu Stan, *Legislația Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian*, în "Ortodoxia", XX (1968), nr.2, p. 289.
[274] Partea a doua a acestei cărți, cu titlul: *Învățătura pentru ispovedanie*, a fost retipărită şi aparte, de mitropolitul Grigorie al Țării Româneşti, la Bucureşti în 1781, sub titlul: *Prăvilioara cu învățătură bisericească de taina ispovedaniei*, iar mai târziu de episcopul Galaction al Râmnicului, la Râmnic în 1813, cu titlul: *Învățătura pentru ispovedanie, împreună şi cu alte molitve şi canoane, aleasă din Pravila Sfinților Părinți*, apud, Pr. Prof. Ene Branişte, *Sfaturi şi îndrumări pentru duhovnici în vechile cărți româneşti de învățătură pentru preoți*, în "Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 10-12 p. 617.

Moldovei, la Iaşi în 1751 (una din cele mai bune cărţi de acest fel tipărite în vechea literatură bisericească românească)[275]; 5.*Îndreptarea păcătosului cu duhul blândeţelor precum dohtorilor celor duhovniceşti aşa şi celor ce să dohtoresc de la dînşii păcătoşilor celor ce să pocăesc întru folos aşezată...,* tipărită de episcopul Vichentie Ioanovici Vidac al Timişoarei şi Lipovei (cu text slavo-român), la Iaşi în 1765; 6.*Scurtă învăţătură părinţilor duhovniceşti*, tipărită la Beciu (Viena) în 1787 (fără nici o indicaţie asupra autorului sau alcătuitorului); 7.*Detorinţele presviterilor parohialnici* (traducere din ruseşte a cărţii *Kniga o doljnostiah presviterov prihodskih*, scrisă de episcopul Partenie Soncovschi al Smolenscului), tipărită la Buda în 1817 şi retipărită la Chişinău în 1823, cu titlul: *Pentru datoriile presviterilor de popor*, apoi la Iaşi în 1838, cu titlul: *Datoriile preoţilor de popor*. Traducere mai nouă, de C. Mavrula, cu titlul: *Doctoriile preoţilor, compuse din cuvîntul lui Dumnezeu, din canoanele Soboarelor şi de la învăţătorii Bisericii...,* Bucureşti 1852, retipărită de Sfântul Calinic al Râmnicului, la Râmnic în 1861; 8.*Epistolii sau scrisori, despre datoriile sfinţitei dregătorii preuţăşti*, scrise în rusă de boierul moldovean Alexandru Sturza şi traduse în română de Arhimandritul Filaret Scriban, la Iaşi în 1843 (2 volume); *Canonicile îndatoriri ale preoţilor*, de arhimandritul Visarion, Bucureşti 1865/66.

Toate aceste cărţi de învăţătură se ocupă de preferinţă de Taina Mărturisirii şi îndatoririle duhovnicilor. Astfel, în cea de la numărul 7 cel mai mare capitol este consacrat Tainei Pocăinţei (în ediţia Rîmnic 1861, pp. 131-200)[276], iată care este titlul întreg al acestei cărţi: *Manual de pravilă bisericească, sau Culegere din Canoanele Sfinţilor Apostoli şi dintr-ale Sfintelor Soboare, precum şi din cele cuprinse în Pravila bisericească veche.* Tipărită a treia oară întocmai după cea din Sfânta Mitropolie din anul 1854. Cu binecuvântarea Prea Sfinţii-Sale Părintelui Episcop al Rîmnicului Noului Severin, D.D. Calinic. În zilele binecredinciosului domnitor al Principatelor-Unite, Romania şi Moldavia, Alecsandu Ioan I-iu. Rîmnicul Vîlcii. Tipografia Calinicu Rîmnicu, 1861. După cum se vede din titlul *Pravilei*, Sfântul Ierarh Calinic al Rîmnicului Noului Severin, care fusese sprijinitor hotărât al unirii Principatelor şi al alegerii domnitorului Alexandru Cuza, pomeneşte numele domnitorului în titlul cărţii, lucru foarte rar datorită puţinelor cărţi bisericeşti tipărite în vremea lui Cuza Vodă[277]. Numeroase sunt rânduielile vrednice de remarcat din *Pravile,* în legătură cu Sfintele Taine şi îndeosebi cele în legătură cu Sfânta Taină a Nunţii. După o seamă

[275] Învăţătura pentru ispovedanie, care alcătuieşte partea a doua a acestei cărţi (f.19 şi urm.), e tot cea din Învăţătura bisericească, a lui Antim Ivireanul, dar aici este urmată de o dezvoltată Învăţătură pentru canoane, cum să cade a da pentru fieştecare păcat, din canoanele Sfintei Pravili (f. 37-47), apud, *Ibidem*, p. 618; Învăţătura pentru canoane din această "carte de învăţătură", p. 37 corespunde întocmai cu învăţătura pentru canoane din ms. Românesc nr. 5595. Iar învăţătura pentru spovedanie din cartea amintită, pp. 19-22, corespunde întocmai cu cea din ms. Slav, nr. 334, pp. 27-30, apud, Magistrand Stelian Izvoranu, *art.cit.,* p.49.

[276] *Ibidem.*

[277] Pr. Prof Liviu Stan, *Pravila Sfântului Calinic un veac de la apariţia ei*, în „Mitropolia Oltenie", XIV (1962) nr. 3-4, 1962, p. 211.

de norme şi îndrumări privitoare la Botez, Cuminecătură, Maslu şi la administrarea Sfintei Taine a Pocăinței chiar şi de către preoții care nu au duhovnicia[278], pravila se ocupă de toate aspectele Tainei Nunții. Iar cea de la numărul 8 are o întreagă secțiune închinată Mărturisirii şi anume 12 scrisori, care alcătuiesc cartea a III-a a volumului I (pp. 110-200). Ceva mai mult, precum se vede chiar din titlu, unele din ele sunt consacrate exclusiv spovedaniei şi duhovniciei, cum sunt cele de la numerele 5 şi 6; îndeosebi prima din aceste două e un adevărat manual de spovedanie, mai dezvoltat decât toate cele de mai înainte, tratând în chip destul de amănunțit, deşi nu prea sistematic, despre tehnica spovedaniei şi terapeutica duhovnicească a păcătoşilor prin duhovnic. Unele din aceste cărți şi-au păstrat utilitatea practică, valoarea şi puterea de circulație chiar şi după traducerea în româneşte a *Exomologhitarului* (Manualului de spovedanie) scris de Sfântul Nicodim Aghioritul, cu titlul *Carte (foarte) folositoare de suflet* (Bucureşti 1799), care reprezintă cel dintâi tratat complet şi sistematic despre spovedanie şi duhovnicie, scris în Ortodoxie"[279].

II.2 *Molitfelnicul* Bisericii Ortodoxe Române

„Molitfelnicul[280] românesc a fost tradus după *Evhologhionu*l (=*Molitfelnic*) grecesc tipărit de Nicolae Glyki la Veneția în anul 1691. Aşa aflăm dintr-o însemnare tipărită la sfârşitul *Molitfelnicului* de la Târgovişte, din 1713. *Molitfelnicul* de la Neamț din anul 1848 reproduce *Molitfelnicul* de la Buzău din anul 1835, care se aseamănă întru totul ca text cu *Molitfelnicele* din veacul al XVIII-lea"[281]. Dată fiind importanța lui din cadrul cultului şi în viața credincioşilor, *Molitfelnicul* a fost cartea de cult cea mai frecvent copiată şi apoi tipărită[282].

În studiul publicat de D-l D. Bejan, s-a arătat că de la 1564, când apare la Braşov *Molitfelnicul* lui Coresi, până la 1926, ar fi fost 53 de ediții ale acestei cărți. Autorul articolului arată motivele acestei răspândiri: "1. Nevoia de a potoli setea norodului de graiul românesc; 2. Nici preoții nu înțelegeau cele ce citeau sau cântau în limba străină în biserică; 3. Slăbind influența slavonă în biserică şi în viața politică îi ia locul graiul românesc"[283].

Aceste trei cauze sunt numai constatarea unui fapt, dar nu ne lămuresc, de ce poporul a avut atâta nevoie de *Molitfelnic*, înaintea oricărei alte cărți, ca să ajungă să fie tipărită atât de mult.

---

[278] Pravila Sfântului Calinic, care are titlul: *Manual de Pravilă Bisericească*, Rîmnicul Vîlcii, 1861, p. 106, apud, Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila Sfântului Calinic..., art.cit*, p. 217.
[279] *Ibidem.*
[280] Despre titlul acestei cărți cum s-a numit şi cum se numeşte a scris Pr. Niculae M. Popescu în studiul său: *Diortosind Molitfelnicul* în "Biserica Ortodoxă Română", LV (1937), nr. 11-12, pp. 695-698.
[281] Idem, *Slavă sau mărire?* în „Biserica Ortodoxă Română", LV, (1937), nr. 7-10, p. 494.
[282] Pr. Victor Popescu, *Molitfelnicul , cartea de evlavie a poporului*, Bucureşti, 1937, apud, Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 60
[283] D-l D. Bejan, *Edițiile româneşti ale Molitfelnicului*, Bucureşti, 1937, extras din revista „Biserica Ortodoxă Română", LIV (1936), nr. 11-12, pp. 688-692.

Răspunsul la o asemnea întrebare se poate găsi numai ținând seamă de cuprinsul acestei cărți de ritual, care este cu totul deosebit de a celorlalte. *Molitfelnicul* cuprinde rânduiala Tainelor primite de credincioşi, a ierurgiilor şi multe rugăciuni la toată nevoia, făcute în afara bisericii. *Molitfelnicul* nu este o carte alcătuită cu o anumită rânduială, cum ar fi *Liturghierul*, ci viața religioasă a credincioşilor a făcut să se adune la un loc toate aceste rânduieli şi rugăciuni.

Sfânta Liturghie şi cultul din jurul ei are nevoie de multe cărți de ritual. Evlavia credincioşilor a avut nevoie de *Molitfelnic*. Este cartea care merge în toate casele. Celelalte rămân în biserică. *Molitfelnicul* merge în casa femeii lăuze, la sfințirea aghesmei, la Maslu, la înmormântare, la toate bucuriile şi necazurile, la toate cererile şi mulțumirile aduse lui Dumnezeu. Până şi după moarte, la pomeniri, se citeşte tot din *Molitfelnic,* deci această carte de cult însoțeşte credinciosul pe tot parcursul vieții.

Dintre toate cărțile de ritual, numai *Molifelnicul* este numit *Cartea*. Când preotul merge prin sat cu botezul şi ajunge în casa unde este un bolnav, cineva din casă întreabă dacă preotul are cartea cu el. Nici nu înțelege că preotul i-ar putea face fără carte rugăciunea de care are nevoie, chiar dacă ar şti-o pe dinafară. *Cartea* dă autoritate rugăciunii, iar nu preotul care o spune. Ea îi garantează că rugăciunea a fost bine făcută. De aceea când cineva vine la preot cu o nevoie, zice:"*am venit, părinte să-mi citeşti*"! Nu zice: "*am venit, părinte, să te rogi*". Este aceasta o lipsă de înțelegere, o neprețuire a rugăciunii personale, sau poporul nostru crede că nici un om şi niciodată nu poate să se roage aşa de bine cum îl învață cartea? El vede *Molitfelnicul* rupt pe la colțuri, picurat de ceară pe aproape toate paginile, şi înțelege că din cartea aceasta s-a citit tuturor credincioşilor, morți şi vii, din tot satul şi *de toată legea ca şi el.*

Molitfelnicul cuprinde viața religioasă a întregii lumi ortodoxe după rânduiala canonică. *Molitfelnicul* s-a îmbogățit împreună cu întreaga dezvoltare a cultului ortodox, potrivit rânduielilor canonice cu izvor în Sfânta Scriptură şi în Tradiție. Aceasta face ca *Molitfelnicul* să fie o carte de temelie a ritualului Bisericii ortodoxe, îndestulând şi hrănind evlavia specifică a întregii lumi creştine ortodoxe de răsărit. *Molitfelnicul* este cartea din care omul ştie că se îndestulează cu apă vie, fiindcă doar rugăciunile ce au în centrul lor numele lui Hristos pot să facă omul să-şi simtă sufletul împlinit[284].

"Când preotul merge cu *Molitfelnicul* la credincioşi acasă, mai totdeauna îl aşează pe masă stând lângă el lumânări aprinse, Sf. Cruce şi uneori Evanghelia. Până ce preotul începe slujba, credincioşii care stau în jurul mesei sau la patul bolnavului, au prilejul să-şi arunce ochii acolo unde este deschisă cartea. Ei trebuie să vadă că şi înlăuntru e tot aşa deosebită de celelalte cărți,

[284] Pr. Victor N. Popescu, *O nouă ediție a Molitfelnicului*, în „Biserica Ortodoxă Română", LV, (1937), nr. 7-10, pp. 518-520.

ca şi pe dinafară. Dacă văd numai litere mici ca în alte cărți, socotesc că este o carte ca oricare alta. Văzând la începutul Tainei Botezului, pe Sfântul Ioan Botezătorul, aşa cum s-a făcut în ediția din 1926, creştinul îşi aduce aminte de botezul Domnului, cu care acum se învrednicesc toți creştinii şi pruncii; la începutul spovedaniei fiind pusă pilda cu fiul care se întoarce din păcat şi este iertat de tatăl său, păcătosul îşi aduce aminte de îndurarea lui Dumnezeu, şi prinde curaj ca să-şi spună toate păcatele; la începutul nunții fiind minunea din Cana Galileii îl încredințează că Dumnezeu binecuvintează pe cei cari se cunună, aşa cum Domnul Hristos a binecuvântat apa ca să se facă vin, spre înveselirea celor care făceau nunta la care lua parte Mântuitorul şi Maica Domnului"[285].

Mărturisirea este Taina iertării şi a împăcării cu Dumnezeu, Taina reintegrării în Har; ea acordă ridicarea celor căzuți din starea de Har prin păcat, aducând curățirea de păcate şi reîmpăcarea cu Dumnezeu. Pentru ca Taina dată să fie completă şi eficace ea trebuie să cuprindă patru etape sau trepte psihologice: căința sau regretul pentru păcatele comise, mărturisirea păcatelor în fața duhovnicului, dezlegarea şi epitemia, certarea sau canonul de pocăință[286]. "Mărturisirea păcatelor, înainte de primirea Împărtăşaniei, se cere mai ales celor ce au săvârşit păcate de moarte şi au rupt legătura cu Biserica pentru o perioadă mai lungă"[287]. Părintele Schmemann spune: "Nu se poate spune că aceste păcate-păcătoşenia, slăbiciune şi nevrednicia întregii noastre vieți în general-nu au nevoie de pocăință şi de iertare. (Cei cu astfel de păcate-n.n.) nu au nevoie de Taina Spovedaniei, de dezlegare sacramentală, cea din urmă aplicându-se numai celor excomunicați. Păcatele noastre <nu cele de moarte> şi păcătoşenia noastră sunt mărturisite de membrii Bisericii de fiecare dată când ne adunăm pentru Taina Prezenței lui Hristos, iar întreaga viață a Bisericii constituie această permanentă pocăință"[288]. Părintele Schmemann afirmă că "prin transformarea Tainei Spovedaniei într-o condiție formală şi, de fapt, unica condiție pentru Împărtăşanie, ea *înlocuieşte* adevărata pregătire pentru Împărtăşanie, pregătire ce constă…în adevărata pocăință lăuntrică"[289].

---

[285] *Ibidem*, p. 521

[286] Pr. Prof. Ene Branişte, *Deosebiri interconfesionale cu privire la Sfintele Taine*, în "Ortodoxia", XI, (1959), nr. 4, p. 512. Despre aceste trepte sau condiții relatează şi Pr. Prof. Dr. Liviu Streza în studiul său: *Despre rânduiala şi semnificația Sfintei Taine a Mărturisirii în Biserica Ortodoxă*, publicat în „Mitropolia Olteniei", XLI, (1989), nr.4: „Trei condiții trebuie să îndeplinească penitentul cu ocazia primirii dezlegării: 1. Mărturisirea cu viu grai a păcatelor pe care le-a săvârşit de la ultima mărturisire 2. Căința sau zdrobirea inimii pentru păcatele săvârşite 3. Hotărârea fermă de îndreptare. Se înțelege că fără aceste trei condiții, spovedania rămâne invalidă". În esență ambii teologi vorbesc despre aceleaşi condiții care trebuie să le îndeplinească penitentul, legat de Taina Mărturisirii, cu adăugirea faptului că Părintele Branişte aminteşte şi de actul liturgic al dezlegării păcatelor. Prot. I Pricop mai adaugă şi îndeplinirea canonului dat de duhovnic ca o datorie sufletească pentru însănătoşire, apud, Prot. I Pricop, *Sfânta Taină a Mărturisirii*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LII, (1976), nr. 3-4, p. 267.

[287] Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Liturghie după Liturghie, o tipologie a misiunii apostolice şi mărturiei creştine azi*, Ed. Athena, Bucureşti, 1996, p. 62.

[288] Alexander Schmemann, *Postul cel Mare*, trad. De Andreea şi Laurențiu Constantin, ediția a II-a, Ed. Doris, Bucureşti, 1998, p. 166.

[289] *Ibidem*, p. 167.

II.3 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicelor* publicate din 1545-1705

Rânduiala actuală a Mărturisirii din Biserica Română s-a dezvoltat pe baza tradiţiei apostolice, păstrând structura şi elementele principale ale acesteia. Această rânduială atestă, în acelaşi timp, legătura ei organică cu rânduiala Botezului din care s-a desprins, constituind o slujbă aparte. Mai întâi aceasta poate fi dedusă din faptul că rânduiala Tainei Mărturisirii nu începe cu "Binecuvântarea mare", ci cu binecuvântarea mică, dovedind legătura cu o altă Taină, care nu poate fi decât Botezul. Taina Mărturisirii este singura numită "al doilea Botez". De precizat că locul unde se săvârşeşte spovedania este pronaosul bisericii acolo unde se săvârşeşte şi Botezul şi unde stăteau la Sfânta Liturghie catehumenii şi penitenţii[290].

Cea mai veche formă a Rânduielii complete a Mărturisirii, după ritul liturgic ortodox, se întâlneşte în *Molitfelnicele* manuscrise slave şi române, începând cu cel tipărit în anul 1545 la Târgovişte în limba slavonă, care este prototipul ediţiilor posterioare din grupa I de *Molitfelnice,* grupă alcătuită de către Magistrandul Chiţu Viorel[291].

Iată care este rânduiala Ispovedaniei în *Molitvănicul* de la Bălgrad: "Cela ce vrea a să pocăi de păcatele sale, întră în besearecă[292] cu frică şi cu smerenie şi cu mâinile strânse la piept, sau în loc fără de gâlceavă, îl ia pre el preotul şi-i dzice: Închină-te lui Dumnedzău, cătră care ai scăpat. Şi să închină de trei ori până la pământ înaintea svântului oltariu, dzicând: Greşit-am, Doamne, iartă-mă, priimeaşte-mă, pre care mă căiesc şi mă miluiaşte, Doamne, curăţeşte-mă, păcătosul, cela ce m-ai zidit, Doamne, şi mă miluiaşte. Fără de număr am greşit, iartă-mă, pentru numele Tău cel svânt. Şi ia preotul Svânta Evanghelie[293] şi o pune pre năloghiu înaintea svântului oltariu[294] şi vine cela ce va să să spoveduiască şi pune mânile şi capul pre Sfânta Evanghelie. Şi dzice preotul: Благословень Бог нащ... (Binecuvântat este Dumnezeul nostru...) Прийдите поклонимся...(Veniţi să ne închinăm...)[295], apoi Psalom 50[296], 4[297] după aceasta se roagă preotul

[290] Pr. Prof. Dr. Liviu Streza, *Despre rânduiala..., art.cit.,* p. 27.
[291] Magistrand Chiţu I. Viorel, *Rânduiala Mărturisirii în Molitfelnicele româneşti şi slavo-ruse*, în „Ortodoxia", XII, (1960), nr.3, pp.433-436.
[292] Locul administrării Tainei Mărturisirii este biserica, acolo unde Hristos, stă de faţă permanent în chip nevăzut. După un obicei statornicit în biserică, această Taină se administrează în pridvor sau în pronaos, locul care odinioară era rezervat penitenţilor, apud, Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania şi Duhovnicia*, ediţia a II-a, Alba Iulia, 1995, pp. 61-64.
[293] "Sfintele Taine orientează pe primitorul lor spre Hristos. În rânduiala a trei Sfinte Taine se întâlneşte acelaşi ritual, care în esenţă are aceeaşi semnificaţie, şi anume în Taina Botezului, Cununiei şi Hirotoniei. Prezenţa Evangheliei este prezenţa lui Hristos, sub chipul cuvântului. Aceasta înseamnă că toata viaţa subiectului Tainei, trebuie să fie orientată spre Hristos şi să graviteze în jurul lui Hristos", apud, Pr. Viorel Sava, *op. cit*., p. 15; Se poate observa că odată Sfânta Evanghelie era prezentă şi în cadrul Tainei Mărturisirii.
[294] În *Molitvelnicul* lui Dosofeti nu se menţionează despre analogul din faţa Sfântului alatar, a se vedea în vol. III al cărţii de cult la p. 182.
[295] "Veniţi să ne închinăm…", lipseşte numai din *Molitfelnicul* slavon publicat la Târgovişte în 1545, apud, Magistrd. Chiţu I. Viorel, *Rânduiala Mărturisirii în Molitfelnicile româneşti şi slavo-ruse*, în „Ortodoxia" XII (1960), nr.3, p. 436

pentru dânsul Domnului [să ne rugăm]: Doamne, Dumnedzăul spăseniei (mântuirii) noastre, Milostivule şi Îndurate, îndelung-Răbdătoriule şi Mult-milostive, plecat-ai ceriul şi ai pogorât spre mântuirea rodului omenesc, nevrând moartea păcătosului, ce întoarcerea întru viiață. Tu, Despuitoriule, carele să roagă robul Tău, (ИМЕРЁК/numele), dă-i loc şi vreame de adevărată pocăință, că ştii păcatele şi curățeşti fărădelegile, lasă-i şi-i iartă toate păcatele lui ceale cu voie şi fără de voie, adaoge-l şi-l împreuneadză pre el cătră svântă besearecă a Ta, că a Ta iaste Ținerea şi a Ta-i împărățiia, puterea şi mărirea, a Tatălui şi a Fiului şi a Duhului Svânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin. Urmează Ps. 6 după care rugăciunea: Domnitoriule Doamne, Atoatețiitorule, cela ce chiemi direpții întru svințenie şi păcătoşii la îndreptare, Tu priimeaşte pocăința şi ispovedaniia (mărturisirea) robului Tău (ИМЕРЁК), carele cade către mărirea Ta şi cealea ce au greşit iartă-i lui, Bunule, şi-l izbăveaşte pre el de toate păcatele trupeşti. Iartă-i lui, Bunule, şi-l izbăveşte pre el de toate spurcăciunile şi ştiința îi curățeaşte şi-l întăreaşte spre lucrul învățăturilor Tale şi-l spodobeaşte pre el stării svântului oltariu şi părtaş svintelor dumnedzăieştilor Taine, ca întru curat suflet şi trup făcând rod şi înturnându-să să să unească Svântului Tău Duh şi va fi moştenitoriu împărăției Tale ceii cereşti, cu darul şi cu îndurarea şi cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiiului Tău, cu carele blagoslovit eşti, cu Preasvântul şi Bunul şi de-viiață-Făcătoriul Tău Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin. În continuare se rosteşte Ps. 12[298], după care rugăciunea: Doamne, Mântuitoriul mieu, carele cu proorocul Tău cu Nathan, pocăindu-să David de păcatele sale, iertare i-ai dăruit şi a lui Manasie pocăința şi rugăciunea ai priimit, Tu şi pre robul Tău acesta, (ИМЕРЁК), ce să căiaşte de păcatele sale, priimeaşte-l cu obiceaiul iubirei Tale de oameni, trecându-i lui toate greşelile. Că Tu eşti, Doamne, Carele ai poruncit de şapte ori cât şaptedzăci a ierta celora ce cad în păcate, pentru că cumu-i mărirea Ta, aşea-i şi mila Ta, că Tu eşti Dumnedzăul celora ce se căiesc şi-Ț pare rău de toate nedereptățile noastre. Că Tu eşti Dumnedzăul nostru, Dumnedzău a milui şi a ne mântui pre noi, şi Ție slavă trimitem, Tatălui şi Fiiului şi Duhului Svânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin[299], urmează *Învățătură*: De-acii rădică preotul pre cela ce să ispoveduiaşte şi-l întreabă cu dragoste, lin, cu smerenie şi cu blândețe, chiemând pre Dumnedzău mărturie şi pre sine punându-să păcătos. Şi-i dzice lui: Acum, fiiule, pre mine mă numiş ție părinte[300] şi vei să te ispoveduieşti

[296] „În manuscrisul *Molitfelnic* slavon editat în Moldova la 1639, în loc de Ps. 50 este Ps. 31 (ff. 67v-68), şi în loc de Ps. 4 se află Ps. 94, urmați de troparele de umilință din ectenia păcii: "Cu pace Domnului să ne rugăm…". De-abia acum urmează o rugăciune al cărei cuprins este asemănător cu al celei de a doua rugăciuni de până la mărturisirea păcatelor din rânduiala de astăzi. După care urmează mărturisirea propriu zisă a păcatelor", apud, *Ibidem.*

[297] În *Molitfelnicul* lui Dosoftei rânduiala Tainei Mărturisirii este identică cu cea din *Molitfelnicul* de la Bălgrad, însă un lucru curios este faptul că psalmii ce se întâlnesc în rânduiala dată în *Molitfelnicul* lui Dosoftei au începutul în slavă, iar rugăciunile sunt scrise în slavă.

[298] Psalmii care au fost menționați până acum, au rostul preparator pe care îl au, de exemplu la utrenie, așa numiții hexapsalmi, apud, Prot. Gh. Ciuhandu, *Rânduiala sfintei Mărturisiri*, în „Candela", XLIII, (1932), nr. 1-12, p. 60.

[299] Aceasta este prima molitvă din rânduiala de astăzi a Mărturisirii.

[300] Părinte sufletesc este expresia din *Molitfelnicul* lui Dosoftei, a se vedea p. 186.

către a mea smerenie[301], deci nu-ț fie ruşine de mine[302], păcătosul, ce-ț mărturiseaşte toate păcatele şi să nu ascundzi la tine nice o greşală, câte vei fi greşit, din tinereațe, până astădz, nu numai cu lucrul, ce şi cu cuvântul şi cu gândul, că toate le ştie Dumnedzău. Derept aceaea, ispovedeaşte[303] toate păcatele tale şi să credzi lui Dumnedzău că, de vei spune toate, ierta-te-va de însăle, că iartă Svinţiia Sa pre ceia ce să pocăiesc cu adevărat, iară de te vei ruşina de mine şi nu-ț vei spune toate păcatele, lepădat vei fi de la împărăţiia ceriului şi vei mearge în munca veacinică![304]. Avertismentul duhovnicului adresat celui ce se mărturiseşte apare formulat în unele ediţii ale *Molitfelnicului* pe un ton imperativ, având scopul nu atât de a înfricoşa, cât mai ales pentru a trezi conştiinţa penitentului[305]. În cele mai multe din *Molitfelnicile* grupei întâia după împărţirea Magist. Chiţu Viorel, avertismentul duhovnicului către penitent se continuă astfel: "Iată, frate, îngerii lui Dumnezeu ne stau înainte, ştergând greşelile tale, pe care le mărturiseşti. Iar pentru cele care nu le vei mărturisi, dar le vei şti, ori cât de mici ar fi ele, vei fi osândit la a doua venire a Domnului Hristos. Căci îți sînt scrise greşelile tale şi dacă nu vei primi iertare pentru ele, atunci se vor vedea înaintea îngerilor şi a oamenilor. Vai nouă, păcătoşilor, căci ne înşelăm ca într-un vis în această lume şi mult greşim şi pentru greşale, atunci, vom primi muncile fără de sfârşit. O cîtă durere şi plâns va fi la aceia care aci (pe pământ) nu se vor pocăi cu pocăinţă curată. Deci să năzuim la Mântuitorul sufletelor noastre şi să rîvnim mult păcătoşilor (de demult): desfrânaţi, tîlhari, vameşi, care într-un ceas s-au pocăit şi au dobîndit îndată raiul pe veci. Căci aşa zice Domnul Hristos: *Bucurie se face în ceruri pentru un păcătos care se pocăieşte.* Aşa şi tu, fiule, străduieşte-te să faci cu pocăinţa ta bucurie în ceruri, nu numai îngerilor, ci şi lui Dumnezeu, ca să te facă şi pe tine moştean al bucuriei celei veşnice"[306].

După acel avertisment, urmează întrebările legate de credinţă[307], aici apare doar întrebarea: dacă crede în Sfânta Treime?, apoi rosteşte Crezul, îl întreabă dacă este în vreun eres după care

[301] ...întru a mea smerenie..., apud, *Ibidem.*
[302] ...ție stâdeală (ruşine) de faţă de om că toţi suntem greşiți..., apud, *Ibidem.*
[303] ...spovedeşte-ț..., apud, *Ibidem.*
[304] ... şi molitva ta preute învaţă-l pentru păcatle sale să nu pue vina pre una şi pre alta ce să pue pre sine înainntea lui Dumnezeu, vinovat de păcatele sale, cu umilenie şi inemă frântă şi smerită şi cu jeale de la suflet..., apud, *Ibidem*, p. 187.
[305] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 65.
[306] Acest avertisment lipseşte numai din *Molitfelnicele* nr. 1, 2, 3, 61, apud, Magistrd. Chiţu I. Viorel, *art.cit.*, pp. 437-438.
[307] Numai *Molitfelnicul* lui Dosoftei, înainte de chestionarul de la Mărturisire, sfătuieşte astfel pe duhovnic: „Preute, învață-l pentru păcatele sale să nu puie vina pe unî și pre alții ca să (se) puie pre sine înaintea lui D(umne)dzău, vinovat de păcatele sale. Cu umilenie și cu inimă frîntă și smerită și cu jale de suflet". În ceea ce priveşte felul cum duhovnicul trebuie să pună întrebările penitentului, acelaşi *Molitfelnic* se adresează celui dintîi, astfel: "Di acii (de aici) îl întreabă de păcate, spurcături trupeşti, cîte să pot de să fac, negrăbind. (Căci sînt) tot feliu de păcate, spurcături trupeşti, cîte să pot de să fac, că pizmaşul s(u)f(le)telor noastre multe feliuri de păcate au îndemnat: ucideria, curvia…", apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, Iaşi, p. 188.

urmează[308] o învățătură despre folosul spovedaniei şi o listă de păcate[309] prin care poate să supere Creatorul[310]. După ce-ş va spune păcatele toate, zice popa Molitva şi el, după popa, cu lacrămi: Ispoveduiescu-mă lui Dumnedzău şi Preacuratei Maicei Lui[311] şi tuturor svinților şi ție, părinte, toate păcatele meale, şi toate lucrurile meale ceale reale, ceale ce am gândit şi am grăit, ceale ce am făcut cu voia mea sau fără de voie, ceale ce-mi aduc aminte şi ceale ce nu-mi aduc aminte, ceale ce am făcut dintâi de la botedzul mieu, tocma şi până într-această dzi[312], toate aceastea le mărturisesc lui Dumnedzău Celuia ce toate I să pot şi ție, părinte şi mi-i voia[313] să mă pocăiesc, să-mi va agiuta Dumnedzău, iară tu, părinte, mă iartă[314] şi te roagă pentru mine, păcătosul. Aicea îi dzice popa să cadză la pământ[315] şi ceteaşte Molitva aceasta: Doamne, Dumnedzăul nostru, Carele lui Pătru şi curvei[316], cu lăcrămile, păcatele le-ai iertat şi pre vamăş ce ş-au cunoscut păcatele sale l-ai îndreptat, priimeaşte ispovedania[317] robului tău, (ИМЕРЁК), şi ceale ce au greşit şi păcatele lui cu voie şi fără de voie, cu cuvântul sau cu lucrul sau cu gândul, ca un bun, treci-i-le. Că Tu singur ai puteare a ierta păcatele. Că eşti Dumnedzăul milelor şi cruțărilor şi Ție slavă trimitem, Tatălui şi Fiiului şi Duhului Svânt, acum şi pururea şi în veacii veacilor[318]. Amin, urmează Apostolul cătră Timotheiu[319] trimitere a Svântului Pavel Apostol cetenie, (I Tim. II, 3-7) Evanghelia de la Mathei[320] (IX, 9-13)[321]. după care Înțelepciune... Ceea ce eşti mai

[308] În *Molitvelnicul* editat la Buzău în 1699 după ce se încheie mărturisirea se întâlneşte îndemnul: Iată acuma frate, sau fiule, sau dumneata stau îngerii nevăzuți de şterg păcatele care le mărturiseşti şi de vor fi altele măcar cît de puțin ceva şi nu vei mărturisi pentru aceea te vei judeca la a doua venire a lui Hristos, p. 108.

[309] „În toate edițiile *Molitfelnicului,* preotul duhovnic este ajutat în scaunul mărturisirii de un chestionar care vizează păcatele frecvente şi posibile pentru diferite categorii de credincioşi. Variațiile de conținut ale acestor chestionare în diferite ediții ale *Molitfelnicului* sunt nesemnificative", apud, Pr. Viorel Sava, *op.cit.,* p. 66.

[310] În *Molitfelnicul* lui Dosoftei la momentul acesta este o adăugire şi anume: Multe ța-ş grăi fiiule dară nu țea şe ştiu greşealele. Iară tu țea le spune ce vei fi greşit lui Dumnezeu Ziditorului Tău. Carele ştie păcatele noastre ceale făcute cu cuvântul, cu lucrul, şi cu gândul. Că nu este acela păcat carele să nu-l potea omul al face Dară Dumnezeu iubitoriul de om, pre cel ce să pocăeaşte ku totea inema, primeaşte, aşea şi tu fiiule ispovedueaşte-ț greşealele tale, ca să te iarte Mltivul (Milostivul) Dumnezeu, să te mântuieşti, apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 188.

[311] …Maicii Sfinției Sale..., apud, *Ibidem.*

[312] ...şi până astăzi..., apud, *Ibidem,* p. 189, „în *Molitfelnicul* din 1545 editat la Târgovişte între cuvintele ...astăzi şi pe toate le mărturisesc..., apare formula: ...cîte le ştiu şi cîte nu le ştiu...", apud, Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit.,* p. 438.

[313] ...şi am voie..., apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 189.

[314] ... mă prosteaşte (mă iartă)..., apud, *Ibidem.*

[315] şi poruncindui lui ca să îngenuncheze, apud, *Molitvelnic* editat la Buzău în 1699, p. 109.

[316] ... bludniței (desfrânatei), apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 189.

[317] ...şerbului..., apud, *Ibidem.*

[318] ...şi-n veacii de veaci..., apud, *Ibidem,* „Ediția *Molitfelnicului* din 1545 după rugăciunea: "Doamne Dumnezeul nostru Carele lui Petru…" prevede a se zice: "Mărire Ție Dumnezeul nostru…" şi Hristos adevăratul Dumnezeul nostru… O rugăciune în cuprinsul căreia se dezvoltă tema pocăinței Apostolului Petru şi a femeii desfrânate, şi iertarea lor de către Domnul. C. Cornescu a întâlnit-o şi între rugăciunile ce se citesc la însemnarea pruncului din Rânduiala Botezului (rugăciunea a treia). Aceasta însă dispare din uzul liturgic", apud, C. Cornescu, *Rânduiala Sf. Taine a Cununiei, Mărturisirii şi Maslului în diferitele ediții ale Molitfelnicului slav şi român folosit în Biserica Română,* în "Mitropolia Olteniei", XIV, (1962), nr. 10-12, p. 611.

[319] „Citirile din Apostol şi Evanghelie se mai întâlnesc în edițiile din 1635, 1689, 1699 şi 1701. Tot în aceste ediții se întâlneşte şi acea formulă simplă de dezlegare: "Fiule, iartă-te Hristos nevăzut şi eu", apud, C. Cornescu, *art.cit.,* p. 615.

[320] Rânduiala Mărturisirii din *Molitvelnicul* editat la Buzău în 1699 este în slavonă şi numai Apostolul şi Evanghelia sunt scrise în română.

cinstită....Aicea să socotească preotul, de va fi destoinic să-l priceştuiască Svintelor Taine, atunci să-l înveațe mult şi să-l iarte pre el, grăind: Fiiule, iartă-te Hristos Dumnedzău pre nevădzut, şi eu[322]. Şi aşa, ceteaşte Molitva iertăciunei: Dumnedzău, Carele au iertat pre Nathan, pre David proorocul, ce ş-au ispovedit păcatele sale, şi lepădarea lui Petru, plângându-să cu amar, şi pre curvă, care lăcrăma înaintea preacinstitelor picioarelor Lui[323], şi pre Manasie şi pre vamăş şi pre fiiul curvariu i-ai spăsit, cum dzice: Ispovediți-vă păcatele unul altuia (IacovV, 16) şi, de vom ispovedi păcatele noastre, credincios iaste şi derept ca să ne iarte noao greşealele noastre şi să ne curățască de tot păcatul[324] (I Ioan 1, 19). Acela Însuş, Domnul Isus Hristos, Spăsitoriul (Mântuitorul) nostru, ca să-ț iarte toate câte ai mărturisit înaintea Lui şi smereniei meale şi în acest veac de acum şi în cela ce va să fie şi neosîndit să te spodobească a sta înaintea la giudețul[325] Lui, fiind blagoslovit în veacii veacilor. Amin.

Iară de nu va fi destoinic a să priceştui Svintelor Taine, să-i dai vreame, după puteare, cât să poată purta, ca să nu audzi Spăsitoriul grăindu-ți: Amar voao, cărtularilor şi fariseilor, purtători orbi, că încărcaț spre oameni sarcini greale şi nu-i lesne a le purta, iar voi nice cu un deaget nu vă atingeți de eale. Şi după aceaea, învață pre ispoveadnic cu toată smereniia. În *Molitfelnicul* de la Târgovişte urmează un cuvânt de învățătură pe care duhovnicul îl adresează penitentului, zicându-i: „Fiule, nu-ți fie greu a te pocăi. (Eu) îți recomand a sta afară din biserică patruzeci de zile, căci aceasta este rânduiala de la Dumnezeu, dată Sfinților Apostoli şi prea cuvioşilor părinți, ca să ne curățim cum se cuvine şi să fim vrednici a ne împreuna cu Trupul şi Sângele Domnului, grăind: Să se ispitească omul pe sine şi aşa din pîine să mănînce şi din pahar să bea sieşi osîndă (I Cor., XI, 28-29). Chiar Domnul zice: Nu dați cele sfinte cîinilor (Mt. VII, 6). Drept aceea, să nu mai slujim poftelor pântecelui, şi să agonisim lucruri vrednice de pocăință"[326]. În continuare urmează învățătura despre importanța vredniciei omului pentru a se împărtăşi cu Cinstitele Taine. Iară plinindu-ş vreamea pocăinței cel ispovedit, dezleagă-l cu această Molitvă: Milostive şi miluitorule Doamne[327], dulce-Iubitoriule de oameni, pentru îndurările[328] Tale ai trimes pe Unul-Născut Fiiul Tău în lume ca să rumpă zapisul păcatelor noastre, să dezleage pre cei legați de păcate şi

---

[321] Menționea citirii pericopelor din Apostol şi Evanghelie lipseşte numai din patru *Molitfelnice* ale grupei întâia şi anume din cele cu nr. 1, 2, 63 şi 68, din tabelul alcătuit de Magistr. Chițu Viorel în *art.cit.*, p. 439 (toate numerele *Molitfelnicelor* citate în acest capitol corespund numerelor din tabelul alcătuit de autorul mai sus menționat); C. Cornescu întrebându-se care ar putea să fie cauza înlăturării citirilor scripturisitice presupune că se datorează caracterului privat, individual, care se accentuează pentru Sfânta Taină a Mărturisirii şi care în consecință a cerut şi o simplificare cât mai mare a rânduielii, apud, C. Cornescu, *art.cit.*, p. 617.

[322] Fiule iartă-te Hristos nevăzut şi eu, apud, *Molitvelnicul* editat la Buzău în 1699, p. 113.

[323] …Sânții Sale...apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 192.

[324] ... de la totea nedreptatea..., apud, *Ibidem.*

[325] ... giudekata..., apud, *Ibidem.*

[326] Magistrd. Chițu Viorel crede că acele 40 de zile cât trebuia să stea în afara bisericii simbolizează oprirea de la împărtăşanie pe aceeaşi perioadă, apud, Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit.*, pp. 439-440.

[327] Milosule şi Milostivule Doamne..., apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 193.

[328] ... dintra tale cruțări..., apud, *Ibidem.*

prădaților slobozie să le dea. Tu, Despuitoriule[329], pre carele au venit, robul Tău (ИМЕРЁК), slobozeşte-l de legăturile ce zac spre el, cu darul Tău cel bun; şi-i dăruiaşte lui în tot locul şi în toată vreamea fără de păcat să să apropie de mărirea Ta, cu îndrăznire şi cu ştiință curată şi a ceare de la Tine mila Ta cea bogată. Că să blagoslovi şi să proslăvi preacinstit şi de mare cuviință numele Tău, a Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Svânt. Acum şi pururea şi în veacii veacilor. Amin. Altă Molitvă[330] de iertare a ispoveadnicului: Biruitoriul[331], Domnul nostru Iisus Hristos, Ucenicilor Săi şi Apostolilor au poruncit a ierta păcatele; de la carii şi noi am luat această destoinicie[332] pentru mila cea nespusă, care puteare ca aceaea au dăruit; Acela singur ca să-ți iarte toate, care ai greşit în viiața ta cu voie şi fără de voie şi câte până într-această vreame părinților sufleteşti pentru nepriceaperea sau pentru uitarea nu le-ai ispovedit, cu nemică pentru acealea să nu fii strâns în dziua giudețului, ce toate să ți le iarte Domnul, ca un bun[333] şi de-oameni-iubitoriu"[334].

Cercetând *Molitfelnicul* mitropolitului Dosoftei, C. Cornescu a constatat că în rânduiala Mărturisirii foloseşte următoarele izvoare: „Până după rugăciunea ce urmează Ps. 12, adică: „Doamne Mântuitorul meu, Carele prin proorocul Tău Natan...", sursa de inspirație este ediția din 1545 sau o copie a acesteia, tradusă de Dosoftei. Numai ediția din 1545 şi Dosoftei indică doar începutul psalmilor 4,6,12[335]. În partea a doua a rânduielii totul este tradus după ediția din 1635. Dacă în celelalte rânduieli ale Sfintelor Taine, Dosoftei foloseşte în primul rând un izvor grecesc şi numai pentru completare, *Molitfelnicul* slav, în rânduiala Mărturisirii singura sursă pentru el este izvorul slav. Această rânduială a Mărturisirii, tradusă de Dosoftei, nu se va repeta decât în ediția de la Bălgrad 1689 şi parțial în ediția de Buzău 1699, 1701"[336].

Molitfelnicul de la Valea-Mare din 1705, Manuscrisul acesta conține foarte puține slavonisme, folosind o limbă românească curgătoare, cu expresii şi cuvinte alese, multe dintre ele surprinzătoare pentru acea vreme. Ceea ce caracterizează acest manuscris este şi folosirea lui "de"

[329] ... Domnitoriule..., apud, *Ibidem.*
[330] Stăpîne Doamne Iisuse Hristoase Cela ce Ucenicilor şi Apostolilor Tăi ai propovăduit să ierte păcatele oamenilor..., astfel este redată rugăciunea dată în *Molitvelnicul* editat la Buzău în 1699, se poate observa că expresiile sunt la fel ca şi în *Molitfelnicul* contemporan.
[331] Domnitoriul..., apud, *Molitfelnicul* lui Dosoftei.
[332] …drept aceasta şi noi nedestoinicii dobândind această destoinicie..., apud, *Ibidem.*
[333] … Că blagoslovit easte în vecii de veci amin...apud, *Ibidem.*

[334] *Molitvănic* Bălgrad 1689-2009, Ediție îngrijită, studiu introductiv şi glosar de Ana Dumitran, Alin-Mihai Gherman şi Dumitru A. Vanca, cu un cuvînt înainte şi binecuvîntarea Înalt Preasfințitului Andrei Arhiepiscopul Alba Iuliei, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, pp. 357-393.

[335] C. Cornescu descriind mss.167, despre care spune că este copia din a doua jumătate a sec. al XVI-lea a unui original de la începutul sec. al XV-lea, aminteşte despre existența altor trei psalmi ce se citeau la începutul rânduielii şi anume ps. 31, 94, 69, rânduiala detaliată a acestui manuscris a se vedea la C. Cornescu, *art.cit.*, p. 614.
[336] C. Cornescu, *art.cit.*, p. 612.

în locul prepoziției "pentru": încă ne rugăm de viață, pace, sănătate, de spăsenie şi de ertare păcatelor robului lui Dumnezău…[337]

"Rânduiala este foarte lungă. Manuscrisul nu conține colecția de canoane obişnuită pentru stabilirea epitemiilor, cum este de pildă în ediţiile cu litere latine: „Cel ce vrea a să pocăi de păcatele sale intră în biserică, cu frică şi cu smerenie şi cu mîinile strînse la piept îl ia preotul şi zice: închină-te lui Dumnezeu la carele ai scăpat" (după care citeşte din Evanghelie pilda cu famenii). La rânduiala spovedaniei, în fața icoanei, pe tetrapod, se așează Sfânta Evanghelie. După citirea Evangheliei urmează rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce pe Avraam... „ şi apoi binecuvântarea şi rugăciunile începătoare. Rugăciunea a doua: „Doamne Dumnezeule al spăseniei noastre, Milostivule...," Ps.şase, „Doamne Dumnezeule care cu proorocul Tău Natan...", ridicându-se penitentul din genunchi se pun întrebările prevăzute la Taina Spovedaniei, după ce preotul îi rosteşte îndemnul: „Iată fiule Hristos...". Terminându-şi de mărturisit păcatele, penitentul „să cază la pământ" pentru a i se face dezlegarea (care este precedată de un şir de rugăciuni, precum şi o pericopă din Apostol şi Evanghelie). Se citeşte rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru carele lui Pătru şi curvei, cu lăcrimile păcatele le-ai iertat...", Apostolul I Tim I, 15-17[338], cu introducerile îndătinate la citire lecturilor biblice, Evanghelia Mt. IX, 9-13. Preaînțelepciune drepți şi apolisul. Se rosteşte din nou rugăciunea: „Dumnezău carele ai iertat pe Natan...". Înainte de rostirea acestei rugăciuni, copistul în mod simbolic, a desenat o mână cu degetul arătător îndreptat spre nota tipiconală: „Aici să socotească preotul de va fi destoinic, să pricestuiască svintelor taine atuncia să-l învețe mult şi să-i iarte pre el grăind: Fiule iartăte Hs. Dumnezău prenevăzut".

După rostirea rugăciunii acesteia, este desenată o altă mână în forma amintită anterior, atrăgând atenția preotului, în calitate de învățător "prin puterea care îmi este dată mie", nu eu, ci Hristos grăieşte prin mine, „de nu va fi destoinic a se priceştui svintelor taine săi dai vreme, după putere, cît să poată purta ca să nu auzi spesitoriul (Mântuitorul) grăind: amar vouă fariseilor...". Urmează nişte povățuiri privind importanța Tainei Mărturisirii, pentru penitent, după care preotul rostea două rugăciuni de dezlegare, cu care se sfârşeşte rânduiala spovedaniei. Rugăciunile acestea sunt deosebite şi ca conținut de cele din formularele de astăzi"[339].

În Biblioteca de Alba-Iulia care era sub grija Părintelui Jellmann se găseşte un *Evhologhion* românesc scris cu mâna, datând din anul 1724. Cartea fusese proprietatea profesorului Temesvary, un anume V.M. căci astfel este semnat articolul din care dau acum cetire, care a studiat acest manuscris iată ce spune despre el: "Cu îngăduința celor mai mari de acolo, am

[337] Marin Mălinaş, *Manuscrise liturgice din Bihor*, în "Biserica Ortodoxă Română", XCIII (1975), nr. 9-10, p. 1136.
[338] Se poate observa că în acest manuscris este indicat a se citi un alt pasaj din Epistola către Timotei.
[339] Marin Mălinaş, *art.cit.*, p. 1136.

putut să examinez mai deaproape frumosul manuscris, care nu este altceva decât o copie fidelă, un apograf, al *Molitvenicului* "izvodit din Slovenie pre limba Rumâniască…supt Crăirea şi biruinţa Prealuminatului şi Milostivului Domn Mihail Apafi cel mai Mare, din Mila lui Dumnezeu Craiul Ardealului,…şi cu Blagoslovenia Preasfinţitului părinte Kir Varlaam Mitropolitul Belgradului, Anii Domnului 1689, Aprilie 22 de zile"[340]. Rânduiala Ispovedaniei din acest manuscris începe cu următoarea rubrică: "Cel ce va vrea a se pocăi de păcatele sale, intă în biserică cu frică şi cu smerenie, şi cu mâinile strânse la piept, sau intră în loc fără de gâlceavă. Îl i-a pe el Preotul şi-i zice: Închină-te lui Dumnezeu către care ai scăpat. Şi se închină de 3 ori până la pământ înaintea sfântului altar, zicând: Greşit-am Doamne, iartă-mă, primeşte-mă pe care mă căesc etc. Şi ia preotul Sfânta Evanghelie şi o pune pe analog înaintea Sfântului Altar şi vine cel ce vrea să se spovedească, şi pune mâinile şi capul pe Sfânta Evanghelie". Preotul după ce face obişnuitul început, zice psalmii 50, patru, şase, 12 iar printre ei zice şi trei rugăciuni, asemănătoare cu cele din actualul *Molitfelnic*. Apoi "ridică Preotul pe cel ce se spovedeşte şi-l întreabă cu dragoste lină, cu smerenie şi cu răbdare, chemând pe Dumnezeu de mărturie şi pe sine numindu-se păcătos. Şi zice lui: acum fiule pe mine mă numişi ţie părinte şi vrei să te ispovăduieşti cătră a mea smerenie...". Iar după ce îl încurajează, ca să facă o mărturisire sinceră şi deplină, îl întreabă, de crede „în Tatăl, în Fiul, şi în Duhul Sfânt, şi dacă nu ţine vre-un erez, şi dacă ţine neclătită credinţa sfintei sobornică şi apostolească Biserică, că aceasta-i capul mântuinţii (mântuirii)". Apoi după ce l-a întrebat şi de alte păcate, şi după ce le va fi spus pe toate zice *Popa* Molitva,-o molitvă, care seamănă aidoma cu Confiteor al Bisericii latine!-şi el după Popa zice cu lacrămi: „Ispovăduescu-mă lui Dumnezeu şi Preacuratei Maicii lui şi tuturor Sfinţilor, şi ţie Părinte, toate păcatele mele şi toate lucrurile mele cele rele: cele ce am gândit şi am grăit: cele ce am făcut cu voia mea sau fără de voie, cele ce-mi aduc aminte şi cele ce nu-mi aduc aminte: cele ce am făcut dintâi dela botezul meu, tocma şi până în ziua de astăzi. Toate acestea le mărturisesc lui Dumnezeu celui ce toate ii se pot, şi ţie Părinte: şi mi-i voia să mă pocăiesc, să mi va ajuta Dumnezeu: iară tu Părinte, mă iartă şi te roagă pentru mine păcătosul". Aici îi zice Preotul să cază la pământ şi îi citeşte o Molitvă de deslegare (care este influenţată de calvinism, aşa cum se întâlneşte la Varlaam), după care se citeşte Apostolul din I Timotei I, 15-17 şi Evanghelia de la Matei IX, 9-13. Iar una din Molitvele *ispovednicului* sună aşa: "Biruitorul Domnul nostru Iisus Hristos ucenicilor săi şi apostolilor a poruncit a ierta păcatele: de la carii şi noi am luat acesta destoinicie, pentru mila cea nespusă care putere ca aceea au dăruit: acela singur ca să-ţi ierte toate care ai greşit în viaţa ta, cu voie şi fără de voie: şi câte până întraceastă vreme părinţilor sufleteşti pentru nepriceperea sau pentru uitarea nu le-ai ispovedit cu nemica pentru acelea să nu fii strâns

[340] V.M., *Un interesant manuscris al Molitfelnicului românesc*, în "Cultura Creştină"-Revistă lunară, Blaj, XXI, (1941), nr. 10-12, p. 649.

în zua (ziua) giudeţului (judecăţii), ce (ci) toate să ţi-le ierte Domnul, ca un bun şi de oameni iubitoriu”[341].

II.4 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicului* din grupa a doua

Începând cu *Molitfelnicul* tradus şi tipărit la Rîmnic în anul 1706 de Antim Ivireanul, şi până la *Molitfelnicul* tipărit la Bucureşti în anul 1764, se întâlneşte o rânduială a Sfintei Taine a Mărturisirii, cu totul nouă, faţă de aceea de până atunci. Este vorba apariţia: “*Învăţăturii pe scurt pentru ispovedanie*” care se află în a doua parte a cuprinsului fiecărui *Molitfelnic* din această grupă[342].

„Înainte de a se începe rânduiala propriu-zisă a slujbei, aici se dă un „Cuvânt de învăţătură”, adresat preoţilor care doresc să fie duhovnici. Cuprinsul acestei învăţături are caracter pur pastoral. Apoi-ne spune mai departe rânduiala- când va veni înaintea lui (a duhovnicului), cela ce va vrea să se ispoveduiască, să stea amândoi în picioare înaintea icoanei lui Hristos şi să zică duhovnicul: Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc...de trei ori, Tatăl nostru..., Doamne miluieşte, de 12 ori, Mărire... Şi acum..., Veniţi să ne închinăm..., apoi Psalmul 50. De acia duhovnicul să şază cu cinste, ca cum aduce închipuirea lui Hristos, iar cel ce să ispovăduiaşte să stea cu capul gol, cu mâinile strânse la piept, plecându-şi capul în jos cu cucernicie şi cu frica lui Dumnezeu. Iară duhovnicul să zică: “Iată, fiule, că stă Hristos nevăzut, aşteptând mărturisirea ta; ci să nu te ruşinezi, nici să te temi de mine şi să ascunzi vreun păcat, ci cu îndrăznire spune toate câte ai făcut, ca să iai iertăciune de la Domnul nostru Iisus Hristos, că de vei ascunde ceva dintr-însele, vei avea păcatul îndoit. Socoteşte dară, de vreme ce ai venit la doftor, să nu mergi netămăduit”. (Acest avertisment dat penitentului de către duhovnic este acelaşi cu cel din Rânduiala Mărturisirii de azi, însă are unele arhaisme în formulare). “Şi îl întreabă duhovnicul de toate pre rând. Apoi, după ce-şi va spune toate păcatele, îl învaţă şi-l canoneşte după cum îi va cunoaşte greşalele şi după cum îl v alumina Duhul Sfânt într-acel ceas”.

Spre deosebire de varianta întâia a Rânduielii Mărturisirii şi de rânduiala de astăzi, care dă o călăuză amănunţită a interogării penitentului şi a aplicării canonului, *Molitfelnicele* din grupa a doua doar pomenesc de aceste două momente principale din rânduială, trecând repede peste ele.

După aceea, preotul rosteşte troparele de umilinţă: Miluieşte-ne pre noi, Doamne…Slavă…Doamne miluieşte-ne pre noi…Şi acum…Uşa milostivirii deschide-o nouă (care sunt prevăzute şi în rânduiala de astăzi), îi citeşte penitentului două molitve de iertăciune: “Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Carele prin proorocul Tău Natan...”; “Doamne Isuse Hristoase,

[341] *Ibidem*, pp. 651-652.
[342] Ca prototip pentru Rânduiala Mărturisirii din această grupă, se foloseşte *Molitfelnicul* nr.9 din tabel (pp. 488-490), apud, Magist. Chiţu Viorel, *art.cit.*, p. 442.

Fiule al lui Dumnezeu Celui viu…"[343], care sunt aceleaşi din rânduiala de azi. Toate elementele din Rânduiala Mărturisirii din *Molitfelnicele* grupei a doua se află şi în rânduiala de astăzi a Mărturisirii, dar nu în aceeaşi ordine. Troparele de umilință, în rânduiala actuală sunt la începutul slujbei, urmate de cele două molitve de iertare, şi înainte de mărturisirea păcatelor de către penitent. În rânduiala *Molitfelnicelor* din grupa a doua, după cele două molitve de iertare a păcatelor celui ce s-a mărturisit, preotul rosteşte ectenia întreită: Miluieşte-ne pre noi Dumnezeule, după mare mila Ta, rugămu-ne Ție, auzi-ne şi ne miluieşte…Această ectenie este asemănătoare dar nu identică cu ectenia din rânduiala de astăzi a Mărturisirii. După care duhovnicul face otpustul cel obişnuit: "Hristos, adevăratul Dumnezeul nostru…". Cu aceasta se încheie rânduiala Mărturisirii din *Molitfelnicele* grupei a doua"[344].

II.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicului* din grupa a treia

Foarte multe *Molitfelnice* din această perioadă au o rânduială destul de bogată, chiar dacă rugăciunile sunt mai puține şi lipsesc cu desăvârşire textele scripturistice. Dintre aceste *Molitfelnice* vom lua ca exemplu *Molitfelnicul* din 1794 publicat la Bucureşti, dat fiind faptul că rânduiala Mărturisirii acestei cărți de cult este una solidă, urmând ca diferențele de rânduială sau de expresie să fie specificate ulterior. Rânduiala Mărturisirii din *Molitfelnicele* acestei categorii demarează nu prin începutul obişnuit ci cu Învățătura pentru ispovedanie[345], apoi urmează Cuvântul de învățătură către preotul ce va să fie duhovnic[346]. „Învățătura pentru cei ce se ispoveduesc[347] are dintru început îndemnul: Se cuvine ca duhovnicul, primind pre cei ce vin a se mărturisi[348], să-i cheme unul câte unul, iar nu doi sau mai mulți, şi însuşi stând înaintea Icoanei

[343] "Formula de dezlegare în această grupa a doua a *Molitfelnicelor* lipseşte. Locul acesteia este ținut de cele două rugăciuni indicate în text . Această afirmație se întemeiază pe faptul că aceste două rugăciuni sunt rostite de preot după ce a ascultat mărturisirea penitentului", apud, Pr. Viorel Sava, *op.cit*., p. 70.
[344] Magist. Chițu Viorel, *art.cit*., pp. 442-443.
[345] Învățătura pe scurt pentru Ispovedanie: „Preotul carele va vrea să fie duhovnic şi să primească această sarcină grea, cu nevoie a Ispovedanii, trebuie întîi să aibă voie de la Arhiereul locului..., în continuare se enumeră virtuțile ce trebuie să le posede un duhovnic, apud, *Molitfelnic*, Iaşi, 1749, p. 533.
[346] Cuvântul de învățătură către preotul ce va să se facă Duhovnic, cum să învețe fără sfială pre cei ce vin către dânsul, astfel este notată această învățătură în *Molitfelnicul* din 1874 editat la Bucureşti, p.493, "Aceste cuvinte de învățătură lipsesc din *Molitfelnicele* nr. 24, 25, 26, 31, 32, 71, 72, iar în *Molitfelnicul* nr. 34 (ff. 27-28), textul învățăturii care se dă celor ce se mărturisesc, diferă complet față de cel din celelalte *Molitfelnice* din această grupă", apud, Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit*., p. 443.
[347] Rânduiala Ispovedaniei adekă a Mărturisirii păcatelor, astfel este numit capitolul cu rânduiala propriu zisă a Tainei Mărturisirii în *Evhologhion* adecă *Molitvenik* publicat la Braşov în 1811; În *Molitvenicul* editat la Iaşi în 1829 titlul acestui capitol este: Rînduiala Mărturisirii, apud, *Molitvenicul,* Tipografia de la Iaşi, 1829, p. 123.
[348] În *Molitfelnicul* editat la Rîmnic în 1747, despre cel ce se mărturiseşte se menționează: Iară cel ce să ispovedueşte să stea cu capul gol cu mîinile strînse la piept plecîndu-şi capul în jos cu cucerie şi cu frica lui Dumnezeu, apud, *Molitfelnicul* editat la Rîmnic în 1747, p.236.

Domnului Hristos, îmbrăcat în toate veşmintele preoţesti[349], şi chiar de ar fi vre-o grabă, fără Epitrahil si Felon să nu îndrăznească a mărturisi pre nimeni[350]. Urmează: Blagoslovit (Binecuvântat) este Dumnezeul nostru..., rugăciunile începătoare, Doamne miluieşte de 3 ori[351], Veniţi să ne închinăm...(de trei ori), Ps. 50, după care urmează troparele de pocăinţă[352], apoi Molitfele de iertăciune: Dumnezeule Mântuitorul nostru Carele ai dăruit prin mijlocul proorocului Tău Natan lui David iertarea pentru păcatele lui..., urmează cealaltă rugăciune: Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule.... Deci şezând duhovnicul în jîlţul (jeţ), cu faţa veselă ca (şi) cînd ar închipui iubirea lui Dumnezeu de oameni, să zică către Dînsul acestea: „Iată, fiule, Hristos stă nevăzut...", aici nu se întâlnesc răspunsurile la întrebările despre Sfânta Treime şi despre Biserică. Dacă este şcolit atunci se rosteşte Crezul[353], dacă nu, atunci repetă după preot ceea ce va zice, apoi urmează învăţătura către boier[354], şi muiere, după încheierea mărturisirii[355] urmează rugăciunea: „Doamne Dumnezeule Cela ce eşti mântuirea robilor tăi..."[356]. După ectenie[357] se face otpustul[358], după care urmează formula de dezlegare[359]: Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, Cu darul şi cu îndurările iubirii sale de oameni să te ierte pe tine fiule(numele) şi să-ţi lase toate păcatele. Şi eu nevrednicul preot şi Duhovnic. Cu puterea ce iaste dată mie[360] te ert şi te dezleg de toate păcatele tale. În numele Tatălui şi al Fiului

[349] În *Prăvilioara* editată la Iaşi în 1785 la p. 60 se spune: ...şi duhovnicul să-şi puie epitrahilul dară pentru mai mare evlavie de va vrea să se îmbrace şi cu sfita iară la vreme de nevoie poate duhovnicul a săvârşi taina pocăinţei şi fără de aceste amândouă.

[350] În *Evhologhion* adecă *Molitvinik* publicat la Bucureşti în 1764 la p. 558, se întâlneşte următorul îndemn: penitentul trebuie cu 2-3 zile mai înainte de a se mărturisiri, să se pregătească, să se gândească când ultima dată s-a mărturisit. Să cerce să afle duhovnic iscusit care să fie cu evlavie şi învăţat la Dumnezeieştile şi sfintele pravile şi canoane, îndemn ce nu l-am mai întâlnit într-un alt *Molitfelnic.*

[351] Unele *Molitfelnice* indică a se rosti de 12 ori Doamne miluieşte.

[352] În acelaşi *Evhologhion* amintit mai sus şi în Evhologhionul adecă *Molitvelnic* tipărit la Iaşi 1749, *Prăvilioara* editată la Iaşi în 1785, troparele de pocăinţă dimpreună cu rugăciunile de iertăciune se citesc după încheierea mărturisirii penitentului. Rugăciunile de ertăciune în cel de-al doilea *Molitfelnic* sunt la p. 370 iar în rânduiala Tainei este indicată pagina de unde pot să fie citite.

[353] Magistrd. Chiţu I. Viorel în articolul său spune că pentru prima dată rostirea Crezului apare în ediţia *Molitfelnicului* din Sibiu din 1874, concluzie stranie dat fiind faptul că rostirea Crezului am întâlnit-o încă din ediţia despre care vorbesc în lucrare la acest subcapitol.

[354] A se vedea *Mic manual de spovedanie şi mângâiere a bolnavilor şi muribunzilor*, trad. De Ioan Ică Jr., Ed. Deisis Sibiu, 2006, pp. 28-33.

[355] În *Evhologhion* adekă *Molitvenik* editat la Sibiu în 1833, la p.554 după încheierea mărturisirii se întâlneşte următorul îndemn: acestea toate zicînd către dînsul, şi ispitindu-l cu deadinsul şi el iarăşi cu deadinsul pre rînd de la sineşi mărturisindu-le şi descoperindu-le să zici lui: pleacă-ţi grumajii, şi el plecînduşi capu să-i citeşti molitva aceasta.

[356] Rugăciune care în *Molitfelnicul* lui Antim Ivireanul din 1713 este numită: „molitva la dezlegarea de păcate", rugăciune care corespunde în ediţia lui Dosoftei, cu rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru carele lui Petru şi desfrânatei...", apud, C. Cornescu, *art.cit.*, p. 613.

[357] În *Molitfelnicele* nr. 34, 49 şi 72 nu se întâlneşte nici o ectenie, apud, Magistrd. Chiţu I. Viorel, *art.cit.*, p. 445.

[358] În *Prăvilioara* editată la Iaşi în 1802 este amintită şi formula de început al otpustului: slavă Ţie Hristoase Dumnezeul nostru slavă ţie şi face otpustul, apud, *Prăvilioara* editată la Iaşi în 1802, p. 144.

[359] În ediţia *Molitfelnicului* editat la Blaj în 1784, formula de dezlegare este indicată înainte de otpust, iar în ediţia din Bucureşti, 1937, după otpust, apud, C. Cornescu, *art.cit.*, p. 616.

[360] Formula de dezlegare în marea majoritate a *Molitfelnicelor* este aceeaşi, însă câteva dintre *Molitfelnice* au nişte formulări specifice şi anume: ...cu puterea care mi-au dat..., apud *Evhologhion* adecă *Molitfelnic* editat la Blaj în 1757, 1784, 1815. *Molitfelnicul* din 1784 dimpreună cu cel editat la Braşov în 1811, sunt singurele din cele studiate

şi al Sfântului Duh. Amin[361]. Şi blagoslovindu-l[362] să zici: Cade-se să te fericim cu adevărat... Însă pentru cele mari păcate să zici către dânsul aşa: Fiule atâția ani poruncesc Dumnezeieştii Părinți să nu te pricestuieşti cu Sfintele Taine, apoi urmează: Învățătura pentru canoane[363]. Cum se cade a da pentru fieşte care păcat din Canoanele Sfintei Pravile[364], rânduiala se încheie cu îndemnul scris cu roşu: Ia seama Duhovnice să ştii care păcate opresc Preoția, ca să nu te ameţeşti:

De se va strica copilul de mic de cineva, sau el copil fiind va strica pe altul

De au curvit muerea cu bărbat cu dobitoc cu pasăre sau cu alte juganii

De sau aflat cu femeie peste fire

De au fost cu alta logodită sau femeia lui nu a fost fecioară

De iaste cu a doua nuntă, sau de au stricat pre logodnica lui mai înainte de cununie sau de au preacurvit muerea după ce au luat-o

De au făcut ucidere, de au jurat, de au furat calul, sau boul cuiva sau din sfintele veşminte ceva, sau vasele Bisericii, care se cheamă furt de cele sfinte

De au fost cu tâlharii, sau în oaste au omorât sau este cetitoriu de stele, vrăjitoriu sau fermecătoriu, vărsătoriu de ceară, sau plumb, de este legătoriu de fiară, de lupi sau legătoriu de nuntă

De s-a lepădat vreodată de Domnul Hristos de voe sau de nevoie, sau de au făcut altceva din păcatele cele oprite sau nu îndrăzneşti al arăta şi al mărurisi vrednic Preoției, că şi tu şi el vă veți osândi în focul nestins, şi ia aminte la aceasta Duhovnice să nu dai voie ca să nu moşteneşti munca iadului, şi te vei socoti ca Iuda pentru că dai sfințenia oamenilor nevrednici. Iară de va fi

---

în care Taina Mărturisirii urmează imediat după cea a Botezului. În *Molitfelnicul* editat la Buzău în 1699 Rânduiala Tainei Mărturisirii se află după Rânduiala la a doua Cununie.

[361] Iară după aceasta cere iertăciune de la preot cel ce s-au ispoveduit şi preotul blagoslovindu-l îi zice: Darul prea Sfântului Duh, prin mine smeritul te are ertat şi dezlegat de toate păcatele tale câte ai mărturisit înaintea lui Dumnezeu şi înaintea nevredniciei mele şi de vreme ce te-ai făcut sănătos, caută să nu mai greşeşti ca să nu-ți fie ție alt ceva mai rău, apud, *Prăvilioara*, Tipografie în Sfânta Mitropolie Iaşi, 1785, 1802, p.31. Prot. Gh. Ciuhandu spune că această formulă se întâlneşte în *Prăvilioara* editată la Bucureşti în 1781, apud, Pr. Gh. Ciuhandu, *art.cit.*, p.62.

[362] „Începând cu *Molitfelnicul* din 1820, toate ediţiile din grupa a III-a recomandă în chip direct ca preotul să facă semnul crucii pe creştetul penitentului, atunci când sfârşeşte citirea formulei de dezlegare", apud, Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit.*, p. 445.

[363] În *Prăvilioara* de la Iaşi, 1785, canoanele sunt împărțite pentru bărbați, pentru muieri, pentru preoți. După care sunt enumerate păcatele ce opresc primirea darului preoției, apud, *Prăvilioara*, Tipografie în Sfânta Mitropolie Iaşi, 1785, pp. 41-46.

[364] În *Molitfelnicul* din 1834 publicat la Iaşi este folosită expresia Legiuiri, a se vedea la p. 74; În *Prăvilioara* editată la Iaşi în 1802 după Învățătura pentru canoane urmează Rugăciunea care *o citeşte Arhiereul sau Duhovnicul de ertare de toate păcatele cele de voie şi cele fără de voie şi spre tot jurământul şi blestemul* şi cea *la dezlegarea de blestem*, pp. 170-173; În *Molitfelnicul* din Rîmnic 1747 rugăciunile date urmează imediat după otpustul rânduielii Mărturisirii, p. 238; În *Molitfelnicul* din Iaşi 1829 pe lângă canoanele obişnuite sunt adăugate canoanele de la Calcedon, Soborul 4 şi 7, pp. 158-176.

preot şi va cădea în vreunele de acestea să se caterisească după I Canon al Marelui Vasile. De au păcătuit cineva păcate de moarte mai înainte de Hirotonie şi după Hirotonie umilindu-se şi-au adus aminte şi ş-au mărturisit păcatul să se caterisească. Adecă să fie oprit în toată viața lui de Sfânta Liturghie. Iară la altele la toate să-şi aibă cinstea Preoției lui. Că de ar avea fapte bune atâtea cât şi morții să-i învie, iară sfânta slujbă nu o va mai putea săvârşi, după cum învață Marele Vasile

Cîți vor asculta, şi cu dragoste vor priimi a face Canonul carele îl vei da lor pre aceia să-i aibi fii duhovniceşti, iară cîți nu te ascultă nici vor să se supue învățăturii tale, pre unii ca aceea, învață-i cu blândețe ca să pue început bun, şi cu veselă față îi chiamă iarăşi către părinteasca dragoste, iară să nu dai obraz celor ne supuşi, ca să nu te faci pre sineți părtaş păcatelor străine. Şi aşa să socoteşti păcatele celor ce se mărturisesc către tine, ca şi cum ar fi ale tale şi să te întristezi ca şi cum ai avea da seama la Dumnezeu pentru dînsul. Iar de nu te va asculta, să se părăsească. Nu te ruşina de obraz, că el însuşi va da seamă de păcatul său. Fieți în grijă duhovnice, şi socoteşte foarte bine, ca nu cîndva să îndrăzneşti a cere ceva de la cei ce se ispoveduiesc, sau să se priceştuiască, ca luînd plată te vei socoti ca cel ce vinde sfintele şi vei avea vecinică osîndă. Iară deți va da cineva de buna voia lui, ca în chip de milostenie să primeşti, făcând Paraclis şi Liturghie pentru sufletul lor"[365].

Molitfelnicele grupei a doua şi a treia (inclusiv cele de azi) nu mai au în Rînduiala Mărturisirii pericopele din Apostol şi Evanghelie, care se întâlneau în Rânduiala Mărturisirii din primele ediții ale *Molitfelnicului.* Cartea de slujbă cu Sfintele Evanghelii, păstrează însă şi azi pericope evanghelice pentru slujba Mărturisirii, încadrate între Evangheliile pentru toată trebuința de la sfârşitul acestei cărți, şi anume: pentru mărturisirea bărbaților, pericope din Evanghelia după Luca XV, 1-10 sau Matei IX, 9-13, iar pentru mărturisirea femeilor Evanghelia după Ioan XVI, 19-36. Unii preoți mai vârstnici citesc şi acum Evanghelia la slujba Mărturisirii, pentru a da o mai mare solemnitate acestei sfinte taine (când spovedesc grupuri mai mari de credincioşi)[366].

În ceea ce priveşte Binecuvântarea de început a Tainei, Protoprezbiterul Ciuhandu spune că nu este deacord cu minimalizarea acestor două Taine anume Maslu şi Mărturisirea, fiindcă doar aceste două au binecuvântarea mică. Pr. Ciuhandu spune: „Datorită caracterului dogmatic-mistic şi haric al Tainei ar fi mai corect, dacă la săvârşirea sfintei Taine a Mărturisirii s-ar adăuga aceeaşi binecuvântare principală, deoarece toate sfintele Taine sunt mijloace harice de primă importanță dogmatică şi sfințitoare, în cuprinsul mijloacelor de mântuire şi în raport cu

[365] *Molitfelnic* din 1719 publicat la București, pp. 281-310.
[366] Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit*., p. 445.

necesitățile de sfințire ale omului creştin"[367]. El afirmă: „ îndată după citirea molitfei de împăcare şi împreunare cu Biserica: "Doamne Dumnezeule Cela ce eşti mântuirea robilor Tăi…", este la locul său să se adaoge binecuvântarea cea mare, deoarece în partea de ritual ce urmează culminează lucrarea de taină a preotului, prin dezlegarea ce se dă penitentului[368].

"Învățătura pentru Ispovedanie" tipărită la Rîmnic în 1813 cu binecuvântarea episcopului Galaction, după ce păstrează rugăciunile introductive, dimpreună cu Psalmul 50 şi troparele de umilință, are trei molitve în loc de cele două dintâi obişnuite. Cea dintâi: "Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru, Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu, Păstorule şi Mielule…", are o redactare mai lungă, care nu a fost arătată în nici unul din ritualele menționate până acum. Ea este notată a fi "Rugăciune care o grăieşte Arhiereul sau duhovnicul" şi este identică cu rugăciunea ce se întâlneşte cu acelaşi titlul şi în *Molitfelnicele* actuale, în afara ritualului mărturisirii. După această molitvă, ritualul de la Rîmnic încadrează cele două molitve menționate şi obişnuite care se întâlnesc şi în ritualul contemporan al Tainei Mărturisirii. După aceste trei molitve (cărora le urmează interogatoriul penitențial), se adaugă molitva împăcării care se întâlneşte întâia oară în ritualul episcopului Partenie de la Râmnic, 1768: "Doamne…Cela ce eşti mântuirea robilor tăi…"[369].

În *Arhieraticonul* din 1748 a lui Inochentie Micu-Klein se întâlneşte Rânduiala Sfintii Ispovedanii pre scurt, iată care este rânduiala: "venind înaintea duhovnicului cela ce va vrea să se ispoveduiască, să stea amândoi în picioare înaintea icoanii lui Hristos şi să facă duhovnicul: Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc..., Sfinte Dumnezeule... Tatăl nostru..., Doamne miluieşte de trei ori şi citirea psalmului opt, după care nu urmează nici o rugăciune de iertare cum se întâlneşte în mod obişnuit în *Molitfelnic* ci îndemnul: Iată, fiiule, că stă Hristos nevăzut.... După mărturisire şi canonisire urmează troparele de pocăință, după care urmează formula de dezlegare: „Domnul şi Dumnezeul nostru Isus Hristos iartă-te, fiiule, spre nevăzut, şi eu, nedestoinicul preot, cu putearea ce mi s-au dat dela Domnul Hristos, te iert şi te dezleg de toată afurisaniia, în cât poci şi ție ți-i de lipsă. Şi iară te iert şi te dezleg de toate păcatele tale câte înaintea mea ai mărturisit. În numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt. Amin".

Apoi: "Pătimirea Domnului Nostru Isus Hristos, şi orice vei face bine sau rău vei pătimi, să-ți fie ție întru iertarea păcatelor şi viiața de veaci. Amin" Apoi ecteniia: Miluiaşte-ne, Dumnezeule după mare mila Ta, rugămu-ne Ție auzi-ne şi ne miluieşte. Încă ne rugăm pentru mila, viața pacea, sănătatea, mântuirea, cercetarea, lăsarea păcatelor robului lui Dumnezeu (cutare) şi pentru ca să i să iarte lui toată greşala cea de voie şi fără de voie. Vozglaşenie: Că milostiv şi iubitoriu de

[367] Protopr. Dr. Gh. Ciuhandu, *art.cit.*, p.66.
[368] *Ibidem.*
[369] *Ibidem,* pp.62-63.

oameni Dumnezeu eşti şi Ţie mărire înălţăm Tatălui şi Fiiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în veacii veacilor. Urmează rugăciunea la dezlegarea de blestem: "Îndura-te, Doamne, bunule şi iubitorule de oameni, Carele pentru îndurările Tale ai trimis pre unul născut…", Vozglaşenie: Că milostiv şi iubitoriu de oameni…"[370]

„În *Evhologhionul* de la Sibiu din 1874 şi *Aghiasmatarul* din Bucureşti din 1923 se concretizează ritualul mărturisirii, în forma, cum se săvârşeşte această Sfâmtă Taină, în Biserica Română astăzi. Ele amândouă, se prezintă ca o continuare şi ca o fixare nouă a ritualului în formele cunoscute de mai înainte, dar totuşi ele nu sunt identice întru toate. În partea lor cea mai mare nu există deosebiri între ele, decât după molitva de împăcare: "Doamne Dumnezeule…mântuirea robilor Tăi…" *Molitvenicul* din Sibiu are următoarea ectenie: "Cu pace Domnului să ne rugăm, Pentru lăsarea şi iertarea păcatelor robului lui Dumnezeu…, etc. şi ecfonisul: Că Ţie se cuvine…", ce se deosebeşte de ectenia din *Aghiasmatarul* de la Bucureşti: Miluieşte-ne pre noi Dumnezeule…Că milostiv.... Cu privire la aceste ectenii sunt de remarcat următoarele lucruri: şi una şi cealaltă lipsesc din ritualul lui Dosoftei. Ectenia din ritualul aredelean (Cu pace Domnului să ne rugăm...) se găseşte în *Molitvenicul* de la Rîmnic din 1768 şi 1813; iar cealaltă (Miluieşte-ne pe noi Dumnezeule...) în celelalte două ritualuri de la Rîmnic din 1706 şi 1758, Blaj 1784 şi 1808 şi Bucureşti 1781. În Muntenia din sec. al XVIII-lea se întâlnesc ambele ectenii în ediţiile de la Rîmnic din 1758 şi 1768, aşadar un ritual deosebit, deosebire ce se menţine şi în sec. al XIX-lea în cuprinsul aceleiaşi mitropolii"[371].

Pr. Ciuhandu spune că ar fi necesară o regulă în această privinţă, pentru a înceta diversitatea în practica acestei lucrări sfinte. Şi mai ales trebuie să se ţină seamă de dilema: Dacă, în general, se îngenunchiază la cele două molitve dintâi, care nu au mare importanţă şi efect decât molitva a treia, atunci de ce la această din urmă molitvă, a împăcării cu Biserica, penitentul să dea mai puţină expresie umilinţei şi supunerii sale, adică numai grumajii să şi-i plece, fără de a îngenunchia? Evident, în această privinţă, se va cere îngenunchierea şi nu numai plecarea capului sau a grumazului[372].

După cum spunea Pr. Ciuhandu partea a doua a Tainei trebuie să se introducă cu binecuvântarea mare: "Binecuvântată este împărăţia…." Acesteia să-i urmeze una din acele două ectenii[373]. Părintele este de părerea că ectenia din ritualul ardelean, care este ectenia cea mare, a păcii, prescurtată şi întocmită în sens penitenţial este cea mai indicată pentru a fi rostită aici,

[370] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon,* Ediţie după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului Florica Nuţiu şi Ioan Chindriş, Cluj-Napoca, 2000, pp. 75-76.
[371] *Ibidem*, pp. 63-64.
[372] Protopr. Dr. Gh. Ciuhandu, *art.cit*, pp. 76-77.
[373] În *Molitfelnicul* de la Blaj din 1784, Bucureşti, *Prăvilioara* de la Iaşi, 1785, *Molitfelnicul*, editat la Blaj 1815, Rîmnic 1747, Iaşi 1829 se întâlneşte ectenia întreită.

deoarece ectenia păcii vine în frunte şi la slujirea altor Taine, după binecuvântarea mare. Iar după ectenie să urmeze rugăciunea sau formula de dezlegare dimpreună cu otpustul. În asemenea caz, partea aceasta a ritualului mărturisirii şi-ar primi, întocmai ca Sfânta Liturghie şi ca celelalte slujiri de Sfinte Taine, expresia sa de serviciu unitar, având un început şi un sfârşit propriu, cu bună rânduială bisericească[374].

Pentru toate *Molitfelnicele* studiate este caracteristic capitolul Rugăciuni de multe trebi, iar în cadrul acestui capitol se întâlnesc 2 rugăciuni care sunt intitulate a fi pentru cei ce se pocăiesc[375]. Rugăciunile respective sunt primele 2 care apar începând cu *Molitfelnicul* lui Antim Ivireanul, în cadrul rânduielii propriu zise a Tainei Mărturisirii, care în rânduială sunt notate a fi de ertăciune. În *Molitfelnicul* publicat la Bucureşti în 1748 *Rugăciunea la dezlegare de blestem:* „Îndurate Doamne , Bunule şi iubitorule de oameni carele pentru îndurările tale ai trimis pe Unul născut...,"[376] este urmată de *rugăciunea care o citeşte Arhiereul sau Duhovnicul de ertare de toate păcatele cele de voie şi cele fără de voie şi spre tot jurământul şi blestemul:*: „Doamne Dumnezeul nostru, Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu, Păstorule şi Mielule...,"[377] care este asemănătoare cu rugăciunea a doua de iertare din Rânduiala Mărturisirii, doar că aici este într-o redactare vastă, iar imediat după cea din urmă urmează *Învățătura pentru ispovedanie*. În toate *Molitfelnicele* studiate se întâlneşte *Rânduiala ce să face că de se va întîmpla foarte de grabă celui bolnav să i se dea Priceştanie*[378]. În *Molitfelnicul* din 1749 de la Iaşi, această rânduială este redată în întregime, iar ceea ce merită reținut este faptul că din această rânduială face parte şi rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce ai iertat păcatele lui Petru şi ale curvei prin lacrămi..."[379], rugăciunea ce este prima de iertare din rânduiala mărturisirii din grupa I a *Molitfelnicelor*.

II.6 Rânduiala actuală a Tainei Mărturisirii

Molitfelnicele actuale încep cu un îndemn către duhovnic: "Duhovnice, venind la tine cei ce vor să se mărturisească, să stai tu îmbrăcat în toate veşmintele preoțeşti înaintea icoanei

[374] Protopr. Dr. Gh. Ciuhandu, *art.cit*, p.82.
[375] În *Molitfelnicul* editat la Bucureşti în 1722, cele două rugăciuni după titlu ne dăm seama că sunt pentru cei ce se pocăiesc adică de ertăciune, p. 372, iar rânduiala Tainei Mărturisirii lipseşte din acest *Molitfelnic*; În *Molitfelnicul* de la Iaşi din 1814 cele două rugăciuni sunt numite: rugăciuni pentru cei ce se pocăesc adekă de eretici, p. 372.
[376] Rugăciunea respectivă este aceeaşi cu prima rugăciune de iertare din *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 126.
[377] Rugăciunea respectivă în *Molitfelnicul* din Sibiu din 1833, conține expresia specifică: „....care sau făcut de robii tăi aceştia (sau de robul tău de va fi unul)...", p. 368.

[378] În *Molitfelnicul* din 1874 de la Blaj, rânduiala dată se încheie prin formula de dezlegare a păcatelor penitentului şi ectenia întreită, pp. 143-151; În *Molitfelnicul* din 1815 în rânduiala mai sus menționată, formula de dezlegare a penitentului are specificul: „cu puterea care miau dat", după care urmează ectenia întreită, p. 159.
[379] *Molitfelnic*, Iaşi, 1749, p. 287.

Stăpânului Hristos şi, chiar dacă ar fi mărturisirea în grabă, fără epitrahil şi felon să nu îndrăzneşti a mărturisi. Apoi fă început, zicând aşa: Binecuvântat este Dumnezeul nostru....şi începutul obişnuit. Apoi citeşte aceste rugăciuni de iertare. Domnului să ne rugăm. „Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care, prin proorocul Tău Natan, ai dăruit lui David, cel ce s-a pocăit, iertare pentru păcatele lui...", altă rugăciune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule...", Apoi duhovnicul cheamă numai câte unul din cei cărora le-a citit molitfele[380], nu câte doi sau mai mulți, şi şade pe scaun cu fața senină, ca şi când ar închipui iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Iar cel ce se spovedeşte să stea cu capul descoperit, cu mâinile strânse la piept, plecându-şi capul în jos cu umilință şi cu frică de Dumnezeu. Şi duhovnicul zice către cel ce se mărturiseşte acestea: Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te ruşina, nici nu te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată, şi sfânta Lui icoană este înaintea noastră. Iar eu sunt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui toate câte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să ştii că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama, dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat. Şi aşa să-l întrebi pe el cu de-a dinsul pe rând, una câte una; şi să-l aştepți până când va răspunde la fiecare întrebare. Şi de va şti cele 10 porunci, să le zică; iar de nu va şti, arată-i-le toate pe rând, desluşindu-i fiecare poruncă şi îndemnându-l ca să le învețe pe dinafară. Urmează cele 10 porunci dumnezeieşti[381], apoi întrebările despre credință. Şi de va crede drept şi fără îndoială şi de va şti carte, să zică Simbolul credinței până la sfârşit. Iar neştiind carte, să-l înveți să zică acestea...şi urmează îndrumarul pentru spovedanie[382]. Iar de va fi slujbaş sau om cu dregătorie înaltă, să-l întrebi acestea, zicând către el aşa: Socoteşte acestea, fiule iubit al Sfintei noastre Biserici de Răsărit..., după care urmează înrumarul de spovedanie caracteristic acestor persoane, urmează îndrumarul caracteristic femeilor. Şi aşa, cu toată socoteala şi purtarea de grijă, să iei seama celor ce se mărturisesc la tine, ținând seamă de este slujbaş sau dregător sau om simplu; de este sănătos sau bolnav; cărturar sau necărturar; şi învățându-l să-i zici aşa: Iată de acum, de toate acestea dator eşti să te păzeşti, de vreme ce te-ai botezat cu al doilea botez, după rânduiala Tainelor creştineşti. Pune, dar, de acum început bun, nădăjduind spre Dumnezeu, Cel ce poate să-ți ajute; şi mai vârtos te păzeşte ca să nu te mai întorci la greşelile pe care le-ai făcut, ca să nu fii de râs şi batjocură diavolilor şi lumii. Căci păcatele nici un folos nu aduc creştinilor, ci neputință, boală, sărăcie şi multe feluri de necazuri în această lume; iar pentru cealaltă, arvunesc osândă veşnică şi chinul iadului. Drept aceea datori suntem toți, mici şi mari, săraci şi bogați, ca fiecare din noi cu frica lui Dumnezeu şi cu cucernicie să viețuim, ca pururea să fim întăriți cu harul lui Dumnezeu.

[380] În *Molitfelnicul* din 1971 acest îndemn se găseşte înainte de începutul obişnuit, apud, *Molitfelnic*, ediția a II-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1971, p. 50.
[381] A se vedea *Mic manual de spovedanie*…trad.cit., pp. 17-28.
[382] *Molitfelnic*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002, pp. 63-67.

Acestea toate zicându-le către dânsul şi ispitindu-l cu de-amănuntul, şi el iarăşi cu de-amănuntul pe rând mărturisindu-le şi descoperindu-le, să-i zici lui: Pleacă-ți capul. Şi, plecându-şi el capul şi îngenunchind, citeşte-i această rugăciune: „Stăpâne Doamne, Dumnezeule, Cel ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Îndurate şi Îndelung-răbdătorule...", după rugăciune urmează ectenia întreită, după vozglas urmează îndemnul: Şi fă sfârşitul: Slavă Ție, Hristoase Dumnezeule, nădejdea noastră, slavă Ție. După aceea, punând mâna pe capul lui, zi această Rugăciune: Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu îndurările iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine fiule (N), şi să-ți lase ție toate păcatele. Iar eu, nevrednicul preot şi duhovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin

Şi, zicând sfârşitul dezlegării acesteia, fă semnul sfintei cruci cu mâna[383] pe capul celui ce s-a mărturisit. Apoi zi: Cuvine-se cu adevărat să te fericim... Şi aşa, slobozindu-l cu pace, să-i dai canonul după potriva păcatelor lui; şi, dacă va fi făcut păcate mai multe şi mai mari, să-i dai canon mai mare, adică să fie oprit de la Sfânta Împărtăşanie mai mulți ani; iar cele mai uşoare păcate să i le ierți lui, pentru canonul cel mai mare ce l-ai dat. Însă, pentru păcatele mari, să zici către dânsul aşa: urmează învățături despre importanța canonului epitemic[384]. După care urmează: Învățătură despre canoane scoasă din Canoanele sfintelor sinoade şi ale sfinților părinți, şi cum trebuie date pentru fiecare păcat"[385].

„Este cunoscut faptul că numai preotul care are hirotesia[386] întru duhovnic poate săvârşi Taina Mărturisirii. Astăzi, această calitate se dă cu oarecare uşurință şi de multe ori la preoți foarte tineri care sunt total lipsiți de această experiență. Dar, dacă necesitățile parohiilor pentru care sunt hirotoniți o cer, acest lucru nu mai poate fi comentat"[387].

Iată care este rânduiala Hirotesiei întru duhovnic preluată din *Arhieraticon*:

„Dacă hirotesia în duhovnic se face când arhiereul nu liturghiseşte, atunci arhiereul intră în sfântul altar, uşile împărăteşti fiind deschise, îşi pune epitrahilul şi omoforul şi vine în fața Sfintei Mese. Diaconul, din mijlocul bisericii zice: Binecuvintează Prea Sfințite Stăpâne.

[383] Elementul prezenței mâinii lui Dumnezeu, lucrătoare în Taine este tratat solid de către Pr. Sava Viorel în *op.cit*., pp. 15-17.
[384] *Molitfelnic, ed.cit*., Bucureşti, 2002, pp. 67-76.
[385] *Ibidem*. Rânduiala Mărturisirii se cuprinde în acest *Molitfelnic* între paginile 63-78.
[386] Numai trei pravile afirmă că preotul fără hirotesie poate spovedi: ms. Românesc, nr. 1428, f.15; ms. Românesc, nr. 2471, f. 68-68v (*Să începem cu Dumnezău tocmeala Sfinților Apostoli şi de preoți şi de călugări şi de oameni şi de toate învățăturile*)-*Pravilă* copiată de Mihail Moxalie, în sec. al XVII-lea (în acest manuscris se arată la f. 153 şi 21 că atunci când duhovnicul trebuie să mărturisească o femeie, mai întâi să se întărească pe sine cu rugăciune şi cu rugări şi să citească Ps.50); şi ms. Românesc, nr. 5211, f. 12 (*Pravila de ispravă oamenilor şi de toate păcatele şi greşelile*)-datează de la începutul sec. al XVII-lea, Manuscrisele date se întâlnesc în Biblioteca Academiei Române, apud, Magistrand Stelian Izvoranu, *art.cit.,* p.53.
[387] Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae D. Necula, *Tradiție şi înnoire…*, *op.cit*., pp. 202-203.

Arhiereul, din fața Sfintei Mese, dă binecuvântarea, zicând: Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Strana zice: Amin. Slavă Ție, Dumnezeul nostru, slavă Ție, Împărate ceresc…, Sfinte Dumnezeule…, Preasfântă Treime…, Tatăl nostru… Arhiereul: Că a Ta este împărăția şi puterea şi slava a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin. Candidatul merge în mijlocul bisericii şi face trei metanii mari. Arhiereul vine între uşile împărăteşti, pe solee, iar diaconul, luând pe candidat, plecându-l puțin de cap, îl aduce arhiereului, zicând: Porunceşte, porunciți, porunceşte Prea Sfințite Stăpâne, spre cel ce vi se aduce înainte, pe prea cucernicul şi alesul între preoți (N), spre a fi hirotesit duhovnic pe seama bisericii cu hramul (N) din parohia (N).

Ajuns în fața arhiereului, candidatul îngenunchează, iar arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori.

Diaconul zice:Domnului să ne rugăm.

Strana: Doamne miluieşte

Arhiereul se roagă: Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce ai dăruit celor doisprezece ucenici slujba apostolească şi duhovnicească, poruncindu-le lor de a lega şi a dezlega greşelile oamenilor, Însuți şi acum, pe robul Tău (N), care s-a ales de către mine, deplin fiind întru tot harul, arată-l pe dânsul vrednic de apostoleasca şi duhovniceasca Ta slujire, prin a noastră smerenie, de a lega şi a dezlega greşelile celor nevrednici. Că Tu eşti Dătătorul bunătăților şi Ție slavă înălțăm: Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Diaconul:Cu înțelepciune drepți, să ascultăm Sfânta Evanghelie

Arhiereul: Pace tuturor

Strana: Şi Duhului Tău

Arhiereul:Din Sfânta Evanghelie de la Ioan, citire

Strana: Slavă Ție, Doamne…

Diaconul: Să luăm aminte!

Arhiereul citeşte Evanghelia:Fiind seară în ziua aceea, într-una din sâmbete, şi uşile fiind încuiate, unde erau ucenicii adunați, de frica iudeilor, a venit Iisus şi a stat în mijloc, şi a zis lor: Pace vouă! Şi acestea zicând, le-a arătat lor mâinile şi coasta Sa. Şi s-au bucurat ucenicii văzând pe Domnul. Şi iarăşi a zis lor Iisus: Pace vouă; precum M-a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit

pe voi. Şi acestea zicînd, a suflat şi a zis lor: Luați Duh Sfânt, cărora veți ierta păcatele, se vor ierta lor şi cărora le veți ține, ținute vor fi.

Strana: Slavă Ție, Doamne…

Diaconul: Să luăm aminte!

Arhiereul, punând mâna pe capul candidatului, zice:

Smerenia noastră, prin Harul întru tot Sfântului Duh, Începătorul desăvârşirii, te prohiriseşte pe tine prea cucernicule preote (N), duhovnic, spre slujba de părinte duhovnicesc; în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin.

Şi zicând acestea îl binecuvintează pe cap de trei ori, îl ridică în picioare şi-l prezintă poporului, rostind: Vrednic este?, dându-i pe rând Crucea de binecuvîntare şi *Molitfelnicul.* Strana răspunde: Vrednic este. Apoi noul hirotesit se pleacă spre popor, iar arhiereul face apolisul.

Dacă arhiereul liturghiseşte, hirotesia o face, de regulă, la sfârşitul Liturghiei, după Rugăciunea Amvonului. Atunci, îndată după rugăciune, candidatul la hirotesie face trei metanii în mijlocul bisericii şi diaconii, luîndu-l unul de o parte şi celălalt de alta, îl aduc la arhiereu, rostind:

Porunceşte, porunciți, porunceşte Prea Sfințite Stăpâne, spre cel ce vi se aduce înainte, pe prea cucernicul şi alesul între preoți (N), spre a se hirotesi duhovnic pe seama bisericii cu hramul (N) din parohia (N).

Şi se urmează rânduiala ca mai sus, afară de Evanghelie, care nu se zice"[388].

II.7 Practici necanonice din cadrul rânduielii Tainei Mărturisirii

„Spovedania este un mijloc extraordinar de pastorație individuală, de dialog, de discuții deschise cu penitentul, de comentare şi interpretare a păcatelor sau faptelor mărturisite, de analizare a circumstanțelor atenuante şi agravante ale săvârşirii păcatelor, de cercetare a stării psihologice a penitentului, pentru a vedea starea de căință, de părere de rău, care se impune, ca o condiție a iertării, iar nu simpla enumerare a păcatelor"[389]. „Duhovnicul şi penitentul trebuie să aibă grijă de a nu privi Spovedania ca pe ceva foarte obişnuit, banal, de rutină, formal, ci ca pe Taina care te apropie de Dumnezeu şi de Biserică. Lipsa de educație şi instrucție religioasă îi face pe mulți să solicite Spovedania după ce preotul a început, duminica sau în zi de sărbătoare, slujba

[388] *Arhieraticon,* Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, pp. 106-108.
[389] Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae D. Necula, *Tradiție şi înnoire…*, *op.cit,* p. 203.

Utreniei sau chiar a Liturghiei. Sunt credincioşi care vin la Spovedanie fără nici un fel de pregătire şi aşteaptă să fie întrebați de preot asupra păcatelor, ceea ce este total nepotrivit, acest lucru se întâmplă din neştiință fie din banalizarea importanței acestei Taine"[390]. „Unii preoți obişnuiesc să adauge şi *Rugăciunea pe care o citeşte arhiereul, sau preotul, pentru iertarea tuturor păcatelor celor de voie şi a celor fără de voie şi pentru tot jurământul şi blestemul,* pentru a avea un tablou complet, o listă sau un sumar a căror păcate trebuie a fi mărturisite"[391].

Părintele Spiridon Cândea spune că în cadrul unor mănăstiri din România unii călugări au început să aplice în ultimul timp o metodă nouă la spovedirea credincioşilor, au început să practice o inovație în ceea ce priveşte săvârşirea acestei Taine. Iată care este inovația: "Preotul, duhovnic şi călugăr, nu mai primeşte pe penitenți în chip individual pentru mărturisire, ci îi primeşte şi îi mărturiseşte pe toți deodată, în masă. Credincioşii sunt puşi să îngenuncheze în fața duhovnicului, iar acesta citeşte cu glas tare rugăciunile prescrise în *Molitfelnic* la rânduiala spovedaniei. Duhovnicul citeşte apoi rugăciunea care urmează după evanghelia a şasea din rânduiala sfântului Maslu. Cu glas tare rosteşte în continuare: "*Rugăciunea pe care o rosteşte arhiereul, sau duhovnicul, pentru iertarea tuturor păcatelor, celor de voie şi celor fără de voie şi la tot jurământul şi blestemul*". Cu prilejul citirii acestei rugăciuni duhovnicul se opreşte la fiecare păcat enumerat în rugăciune, întreabă şi penitenții răspund cu glas mai tare sau mai încet "da". Prin acest răspuns ei mărturisesc că au săvârşit păcatul respectiv. Unii din penitenți nu răspund nimic, ceea ce însemnează că nu au săvârşit păcatul respectiv. Răspunsul se dă în aşa fel încât preotul duhovnic nu poate înregistra cine a răspuns dar şi cine nu a răspuns nimic. De altfel, nici nu îl interesează în această mărturisire acest lucru. În cele din urmă, duhovnicul citeşte *"Rugăciunea la deslegarea de blestem*". După aceasta, preotul duhovnic rosteşte cu glas tare şi pentru toți deodată rugăciunea dezlegării de toate păcatele lor şi îi invită la sfânta împărtăşire, fără să mai aplice epitemii, fără să mai dea canoane de pocăință şi de îndreptare.

Este adevărat că preotul spune penitenților, la sfârşitul acestei mărturisiri şi aceea că dacă există cineva între ei, care să aibă şi alte păcate decât cele cuprinse în rugăciunea citită, sau dacă vreunul dintre ei doreşte să facă şi o mărturisire individuală, el, duhovnicul, este gata să-l asculte şi în această formă. Totul rămâne însă la aprecierea şi dorința penitenților.

Cercetați şi întrebați asupra acestei inovații, cei în cauză au justificat procedura în felul următor: 1. Aplicarea acestei metode de mărturisire se bazează pe practica sfinților părinți. Prin urmare ei nu recunosc că este o inovație, ei susțin că o asemenea procedură au întrebuințat şi sfinții părinți. 2. Prin mărturisirea individuală şi secretă prescrisă de Biserică, preoții au pus-după

[390] *Ibidem*, p. 205.
[391] *Molitfelnic*, Bucureşti, 2002, pp. 63-65 şi 353-356, apud, Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae D. Necula, *Tradiție şi înnoire …op.cit*., p. 208.

părerea şi afirmaţiile acestor monahi-piedici grele în calea creştinilor de a se împărtăşi în număr cât mai mare şi cât mai des cu trupul şi sângele Mântuitorului. Prin procedura lor ei susţin că înlătură aceste greutăţi şi împărtăşesc foarte des şi pe foarte mulţi credincioşi"[392]. Ca răspuns acestei practice necanonice Pr. Prof. Necula spune următoarele: "În primele două veacuri creştine a fost în uz în întreaga Biserică creştină mărturisirea secretă, făcută de penitent în faţa duhovnicului. În veacul trei şi patru a existat, alături de mărturisirea secretă şi o mărturisire făcută în public. O asemenea mărturisire era ceva sporadic şi excepţional. Ea era numai pentru păcatele grave şi pentru cele cunoscute de lume, pentru cele care deveniseră oarecum publice. Mărturisirea publică se făcea numai la cererea şi îndrumarea preotului. Ea consta în aceea că penitentul îşi declara cu voce tare în faţa duhovnicului şi în prezenţa creştinilor, toate păcatele sale, cerând să fie iertat. Începând cu sfârşitul veacului al patrulea în răsărit şi prima jumătate a veacului al cincelea în apus s-a pus capăt mărturisirii publice. Ea a fost interzisă de Biserică pentru motive serioase şi valabile spre a justifica o asemenea măsură. De atunci şi până astăzi s-a predat învăţătura şi s-a aplicat fără întrerupere numai mărturisirea individuală şi secretă, făcută în faţa duhovnicului. Orice abatare de la această învăţătură şi practică ortodoxă constituie o inovaţie, o greşeală, o rătăcire. În sistemul mărturisirii şi împărtăşirii acelor călugări pot foarte uşor să se strecoare şi să se împărtăşească cu trupul şi sângele Mântuitorului, oameni care nu au fost dezlegaţi şi curăţiţi de păcatele lor, dar ei pot fi eterodocşi, necredincioşi sau chiar nebotezaţi"[393].

Una dintre prejudecăţile unor preoţi este că ei neputând pierde harul dumnezeiesc nu au trebuinţă să-l recâştige prin Taina pocăinţei. În consecinţă zeci de ani ei nu se spovedesc. Spre a înlătura această părere greşită este de trebuinţă absolută a se face o distincţie, o deosebire. Harul preoţiei e adevărat că nu se poate pierde, dar harul care îndreptează, acela se poate pierde şi de fapt se pierde prin orice păcat greu. Profesorul Hristu Andrutzos în *Manualul* său *de Dogmatică* observă în capitolul despre Harul dumnezeiesc: "Mulţi eretici din trecut şi de azi afirmă (sprijiniţi pe unele locuri din Sfânta Scriptură care cuprind evident altă idee) că Harul ce îndreptează nu se mai poate pierde. Dar teoria această a fost dezaprobată totdeauna de Biserică şi de Sfinţii Părinţi. Este de prisos să mai repetăm că după învăţătura aceasta a Bisericii, despre păcatele grele care aduc cu ele căderea din Har şi din mântuire, nimenea nu poate fi sigur de mântuirea lui, odată ce nu cunoaşte cu siguranţă de se va putea reţine în viitor de la păcatele grele şi de va putea rămânea în starea de dreptate"(p.259)

Preoţia este o împuternicire, o delegaţie dată de Dumnezeu care nu şi-o retrage nici de la persoana care păcătuieşte greu adică face păcate de moarte. Dar harul justificării numit şi harul

[392] Pr. Prof. Spiridon Cândea, *Mărturisirea păcatelor*, în "Mitropolia Olteniei", VI (1954) nr. 9-10, p. 457; despre această practică necanonică a tratat Pr. Prof. Dr. N. Nicolae D. Necula în lucrarea: *Tradiţie şi înnoire...op.cit.,* pp. 171-174.
[393] Pr. Prof. Dr. N. Nicolae D. Necula, *Tradiţie şi înnoire..., op.cit.*, pp. 476-477.

sfinților sau harul care îndreptează aceasta, fuge de la oricine săvârşeşte păcate de moarte. Andrutzos zice: "Credinciosul păcătuind greu cade din Harul care îndreptează cum mărturiseşte în mii de locuri Sfânta Scriptură, îndemnând pe drepți să nu cadă din Har în dreptate şi învățând că prin păcatele grele omul poarte pierde dreptatea şi prin urmare şi viața veşnică"(p. 258). Prin numirea de credincios, dogmatistul înțelege orice creştin deci şi pe preot, episcop sau diacon. Dacă nu ar pierde harul sfinților nici un preot nu s-ar osândi[394]. Clericii, fie preoți, fie Episcopi, trebuiesc spvediți, căci "purtând trup şi viețuind în lume" ei pot greşi mult. Potrivit cu învățătura Mântuitorului, că celui ce i s-a dat mult, mult i se va cere, sau sluga care a ştiut voia stăpânului său şi nu a îndeplinit-o, se va bate mult, greşeala unui cleric se socoteşte mult mai gravă decât a unui credincios de rând[395]. Sfântul Ioan Hrisostom scrie, în această privință următoarele: "Înainte de vremea profeților, Dumnezeu, voind să arate că mult mai mare pedeapsă se cuvine păcatelor săvârşite de preoți decât celor săvârşite de oamenii de rând, a poruncit ca pentru păcatele preoților să se aducă o jertfă tot atât de mare cât se aducea pentru păcatele întregului popor (Lev. 4,3, 14). Asta nu arată altceva decât că păcatele preotului au nevoie de mai mare ajutor, tot atât de mare cât ajutorul dat întregului popor. Şi n-ar avea nevoie de un ajutor mai mare dacă păcatele lui n-ar fi mai grele; nu prin natura lor, ci prin dregătoria preotului care le săvârşeşte (Lev. 21,9)"[396].

Prin păcat se ucide în suflet o viață tainică şi se declanşează o stare lăuntrică plină de mizerie. Penitentul care a ajuns la cunoaşterea vieții sale interioare simte că cea mai gravă urmare a faptei sale e însăşi degenerarea sufletului său şi că această boală nu poate fi vindecată decât printr-o liberă, dar grea lepădare de sine. Epitemia sau canonul pe care îl primeşte de la duhovnic în scaunul mărturisirii, trebuie să aibă semnificația unei libere "penitențe", prin care îşi restabileşte ordinea vieții sale spirituale. Canonul nu este o normă bisericească juridică, pe care preotul o aplică din afară, iar penitentul o priveşte ca ceva străin de aspirațiile sale intime. Dimpotrivă, e o normă ce exprimă condițiile adevăratei urmări a lui Hristos. "Oricine voieşte să vină după Mine să se lepde de sine, să-şi ia crucea şi să-mi urmeze. Că cine va voi să-şi mântuiască sufletul, îl va pierde, iar cine va pierde sufletul său, pentru Mine şi pentru Evanghelie, acela îl va mântui" (Mc. VIII, 34-35). Aceste cuvinte ne lămuresc şi greutatea de a fi adevărat creştin. Totdeauna în contrast cu păcatul penitentului, canonul nu e atât de mult o pedeapsă, chiar când după Scriptură trebuie să fie dat de către duhovnic (Iuda 22-23), cât o deprindere de fortificare în bine. Preotul duhovnic trebuie să-l prescrie cu chibzuință, iar penitentul să-l împlinească în întregime şi cu strictețe. Mulți dintre credincioşii ce vin la Spovedanie primind

[394] Teofil, Episcopul Romanului, *art.cit.*, pp. 701-702.
[395] Ierom. N. Sachelarie, *Pravila Bisericească*, manual, Cernica, 1940, p. 55, apud, Prot. Nicodim Belea, *Îndatoririle duhovnicului...art. cit*., p. 490.
[396] Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie din Nazianz, Sfântul Efrem Sirul, *Despre preoție*, VI, 11, traducere, introducere şi note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Biserica Ortodoxă, Bucureşti, 2004, pp. 181-182.

Canon, fie unul uşor fie unu mai greu îşi pierd din credința importanței ca această Taină să fie împlinită până la bun sfârşit, iar atunci când merg la medic şi primesc o serie de medicamente ce trebuie a fi şi procurate prind încredere ca şi cum deja au fost tămăduiți[397].

"Epitemia rânduită de duhovnic penitentului are un caracter ispăşitor sau unul medicinal? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să observăm că prin călcarea legii morale prin păcat, e perturbată o ordine stabilită de Dumnezeu, iar cel ce a distrus-o a devenit vrednic de pedeapsă. În întreaga existență nu e pildă mai vie despre necesitatea pedepsei pentru păcat decât este aceea pe care ne-o descoperă istoria mântuirii. Restabilirea legăturii celei dintâi cu Dumnezeu, în urma căderii protopărinților, nu s-a putut săvârşi decât prin patima şi moartea Fiului lui Dumnezeu. "El a luat asupră-şi bolile noastre şi cu durerile noastre s-a împovărat, pe când îl socoteau ca pedepsit, ca bătut de Dumnezeu şi oropsit. Ci el fusese străpuns pentru păcatele noastre şi zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mântuirea noastră şi prin ranele Lui noi toți ne-am vindecat" (Is. LIII, 4-5).Mai putem concepe iertare fără pedeapsă? Dar ce ar putea da omul ca pedeapsă în schimbul iertării? El nu poate da nimic, pentru că prin toate bunurile sale este îndatorat lui Dumnezeu. De aceea, în iertarea din forul intern, în iertarea ce i se comunică pe linie de conştiință, celui greşit nu i se aplică decât epitemii pentru îndreptare, iar nu de expiere. Pedeapsa pentru toate păcatele lumii a fost suportată de către Hristos, care, după spusa Sfântului Apostol Pavel: "S-a dat pentru căderile noastre şi a fost înviat pentru îndreptarea noastră" (Rom. IV, 25). Crucea Domnului e unicul mijloc de ispăşire, credinciosului nu-I rămâne decât lepădarea de sine şi urmarea lui Hristos. Păcatul este uitarea de Dumnezeu, convertirea presupune uitarea de sine"[398]. Spovedania reprezintă unul dintre puținele prilejuri pe care preotul le are pentru îndrumarea pastorală individuală a credincioşilor săi, într-o formă sistematică şi cu valoare eficientă unică[399]. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ca duhovnic a înțeles să dea credincioşilor epitemii cu caracter practic şi cu efecte pentru îndreptarea vieții pastorale[400]. Asemenea procedee au fost practicate de Prea Fericirea Sa în decursul a peste 20 de ani de pastorație: "Am fost învrednicit să privesc cu ochii mei cum multe dintre nevoile obştei şi a celor ce alcătuiau au fost dezlegate tocmai pe această cale"[401]. Epitemiile cu carcater practic recomandate de preot în scaunul mărturisirii pot fi numeroase şi variate. Ca unul care cunoaşte bine viața păstoriților săi, preotul ştie lipsurile şi necazurile lor şi în felul acesta îi poate

[397] Teofil, Episcopul Romanului, *art.cit.*, p. 702.
[398] Pr. Conf. Ilie Moldovan, *art.cit.*, p. 580.
[399] Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Spovedania prilej de pastorație individuală*, în "Studii Teologice", I (1949), nr. 9-10, p.696.
[400] *Apostolat social*, vol. IV, p. 344, apud, Drd. Diac. Iulian A. Şchiopu, *Norme pastorale pentru preoțimea ortodoxă română de azi în activitatea şi opera scrisă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVII (1969), nr. 11-12, p.1171.
[401] *Ibidem.*

ajuta. Gravitatea păcatelor se poate ispăşi şi cu mulţimea faptelor bune făcute de către credincios, la care se adaugă părerea de rău[402].

Mitropolitul Teodosie al Ungro-Vlahiei vorbind despre chestiunea "Paştelui mic" spune: "Poruncim aceea să nu se mai facă, pentru multe şi adevărate pricini şi pentru multă strâmbătate ce se face pentru dânsele legii noastre cei pravoslavnice. Întâi că oamenii să lasă în nădejdea Paştilor, şi nu să ispoveduesc în postul cel mare şi nu să împreună cu Trupul şi Sângele Domnului. Şi pentru că mulţi nepricepuţi şi neînvăţaţi pot să socotească, că destul le va fi lor către spesenie (mântuire) a lua Paşti precum şi sunt mulţi, şi aşa în toată viaţa Paşti numai ce iau şi necumenicându-se, rămân asemenea dobitoacelor până la moarte. Şi mulţi pot şi în eres ca acesta să cadă, zicând: că această anafură cu vin este Taină ca şi Sfânta Cuminecătură, părându-le că acea pâine proastă şi acel vin prost (adică simple, de rând obişnuite) iaste Trupul şi Sângele lui Hristos…Celor ce nu s-au cuminecat niciodată, pentru nepurtarea de grijă a mântuirii sale, de să vor fi ispoveduit, să le daţi anaforă neamestecată cu vin, sau cu bună socoteală şi aghiazmă să daţi celuia ce se va fi ispovăduit, şi se va fi gătit cu gătire bună, şi să-i cercetaţi cu învăţătură cuvioasă, să se gătească în celelalte posturi ce vor veni, ca să se cuminice. Iară celor neispoveduiţi niciodată şi celor ce nu se supun jugului Legii, nici aghiazmă, nici anafură să nu le daţi, ca să vadă că şi acelea sunt daruri sfinţite şi nu se cade a le da tuturor"[403].

Săvârşirea spovedaniei numai cu epitrahilul, generalizată din nefericire mai peste tot, împotriva prescripţiei lămurite din *Molitfelnic*, care impune îmbrăcarea duhovnicului cel puţin cu epitrahilul şi felonul (pentru comoditate şi mai ales când spovedania nu se face în biserică, ci acasă-de ex. Pentru bolnavi-, preoţii îşi pun numai epitrahilul; ar trebui însă măcar atunci când spovedania se face la biserică, preoţii să respecte regula prescrisă în *Molitfelnic*, adică să îmbrace şi felonul, păstrând astfel atmosfera de solemnitate în care se cuvine să oficieze această sfântă taină, atât de importantă pentru viaţa religioasă a credincioşilor)[404]

„Dacă evenimentul literar al anului bisericesc 1936 a fost tipărirea Sfintei Scripturi într-o traducere nouă, evenimentul literar al anului bisericesc 1937 este noua orânduire şi tipărirea îndreptată a *Molitfelnicului*. Lucrarea a fost săvârşită, din încredinţarea Sf. Sinod, de P. C. Sa Pr. Nicolae M. Popescu. Ediţiile vechi ale *Molitfelnicului* au un cuprins străin de spiritul sistemului. Ediţia nouă ne prezintă pentru prima dată un cuprins sistematizat al *Molitfelnicului*, alcătuit după firea dogmelor bisericii şi după trebuinţele vieţii omului. Astfel Taina Mărturisirii urmează după

[402] *Ibidem.*
[403] Biserica Ortodoxă Română, XXVIII, nr. 2, pp. 136-140, apud, Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Anafora sau antidoron*, în "Studii Teologice", V(1953), nr. 1-2, pp. 143-144.
[404] Prof. Pr. Ene Branişte, *Despre "inovaţii" în săvârşirea serviciilor divine*, în "Studii Teologice", V(1953), nr. 3-4, p.293.

cea a Botezului, cu ritul ei şi cu învăţăturile pentru spovedanie, duhovnic şi canoane. În unele dintre vechile ediţii ale cărţilor rituale şi îndeosebi a *Molitfelnicului*, în loc să se îmbunătăţească, s-a stâlcit prin neologisme atât de mult vechea limbă bisericească, încât i s-a răpit orice farmec şi orice frumuseţe. Ediţai nouă a *Molitfelnicului* are o limbă curată şi dulce ca mierea. Sfinţia Sa Pr. Nicolae M. Popescu este un artist al slovei; un maestru ce ştie a împăca limba vechilor tipărituri româneşti cu cerinţele limbii literare moderne şi aşa, după confruntarea cu izvoadele şi cu tipăriturile vechi şi după cercetarea greşelilor de limbă strecurate în tipăriturile noi, ne dărueşte o ediţie a *Molitfelnicului*, desăvârşită[405]. Astfel, cu noua tipărire a *Molitfelnicului* se restaurează stilul vechilor tipărituri bisericeşti în privinţa limbii şi a traducerii corecte[406]. Prima ediţie, tipărită în 1950, aproape concomitent cu *Liturghierul*, a fost reprodusă după ediţia anterioară din 1937, diortosită prin osteneala preotului Prof. Univ. Niculae M. Popescu. Această primă ediţia a fost tipărită, ca şi cea precedentă, în bune condiţii grafice, pe o hârtie de calitate şi păstrându-se stampele şi vignetele ediţiei model, datorită pictorului Gh. Russu[407]. Repede epuizată, ediţia din 1950 a *Molitfelnicului* se cerea înlocuită cu alta nouă, care a apărut în 1965-1966. Avâna la bază pe cea precedentă, noua ediţie reprezintă însă şi o treaptă nouă în îmbunătăţirea acestei cărţi româneşti de slujbă, prin diortosirea graiului rugăciunilor de către Prea Fericitul Patriarh Justinian însuşi, căruia se datoreşte şi întregirea cuprinsului cărţii cu unele rugăciuni şi slujbe de folos preoţilor"[408].

În tabelul de mai jos vor fi enumerate mai întâi ediţiile slave şi româneşti, tipărite în Biserica Română apoi *Molitfelnicele* manuscrise slave şi române, care au putut fi studiate, împărţite în cele trei grupe şi înşirate în ordinea cronologică a apariţiei lor.

Grupa întîia

Titlul cărţii	Data scrierii	Locul	Limba	Filele (paginele) cu Rânduiala mărturisirii	Cota Bibl. Academiei Române
1. Molitvenic slavon	1545	Tîrgovişte	slavonă	f. 27- 34	C. V. 6

[405] Pr. Ilarion V. Felea, *Molitfelnicul de Bucureşti* (1937), în "Revista Teologică", XXVIII, (1938), nr.5, pp.212-213.
[406] În ediţia *Molitfelnicului* din 1937 se înlocuieşte cuvântul Slavă cu Mărire, acesta fiind şi înţelesul adevărat al grecescului doxa. Iată ce spune şi cum justidică P.C. Sa Pr. Nicolae M. Popescu: înlocuirea aceasta, în lămurirea-cu tâlc-de la sfârşitul *Molitfelnicului*: "Mărire e o tristă poveste din viaţa cuvintelor vechi româneşti ce se lasă fugărite din ciubul lor, ca rândunica harnică de îndrăzneaţa vrabie"(p.630), apud, Pr. Ilarion Felea, *art.cit*., p. 213.
[407] Cp. şi Pr. O. Căciulă, *Cartea de cult în ultimul deceniu (1948-1958)*, în „Glasul Bisericii", XVII (1958), nr. 6-7, p. 556, apud, Pr.Prof. Ene Branişte, *Cărţi de cult tipărite între 1948-1968*, în „Studii Teologice", XX (1968), nr. 5-6, p. 473.
[408] Pr.Prof. Ene Branişte, *Cărţi de cult tipărite...art.cit*., p. 474.

2. Molitvenic slavon	Sec. XVI	Țara Românească	slavonă	f.1-9	C. V. 4A
3. Molitvenic slavon	1635	Cîmpulung(Țara Românească)	slavonă	f.58-67	C.V. 35
4. Molitvelnicul lui Dosoftei	1681	Iaşi	slavonă	f. 184-195	F.C. 366
5. Molitvenic	1689	Bălgrad	Română-slavonă	f.44-51	C.V. 87
6. Molitvenic slav şi românesc	1699	Buzău	slavonă	f. 101-117	
7. Evhologhion adecă Molitvenic	1701	Buzău	slavonă şi română	f. 42-51	C.V. 123

Grupa a doua

8. Evhologhion adecă Molitvenic slav şi românesc	1706	Rîmnic	slavonă şi română	p. 445- 447	C.V. 150
9. Evhologhion adecă Molitvenic, slav şi românesc ed. a II-a	1713	Tîrgovişte	slavonă şi română	p.488- 490	C.V. 164
10. Evhologhion adecă Molitvenic (românesc) ed. a III-a	1722	Bucureşti	română	p. 531-533	Nr. 196/1923
11. Evhologhion adecă Molitvenic	1729	Bucureşti	română	p. 531- 534	R.V. I 142 Nr. 196-1923
12. Molitvenic	1730	Rîmnic	română	p. 489-492	C.V. 200
13. Invățături preoțești despre Taine	1732	Iaşi	română	p.23-29	R.V. II 346
14. Evhologhion adecă Molitvenic	1741	Bucureşti	română	p.531- 533	C.V. 221
15. Molitvenic	1747	Bucureşti	română	p. 532-534	C.V. 257
16. Molitvenic	1747	Rîmnic	română	p. 282-310	R.V. II.302
17. Evhologhion adecă Molitvenic	1747	Buzău	română	p.531-534	C.V. 258
18. Evhologhion adecă Molitvenic	1749	Iaşi	română	p. 531-633	R.V.D. 159 III 5
19. Molitvenic	1754	Iaşi	română	p.531-533	C.V. 291

20. Evhologhion adecă Molitvenic	1757	Blaj	română	p.38-56	RV III-11
21. Molitvenic	1758	Rîmnic	română	f. 275v-276	C.V. 308
22. Evhologhion adecă Molitvinic după rânduiala celui grecesc	1764	Bucureşti	română	p.531-534	RV III-11

Grupa a treia

23. Evhologhion adecă Molitvenic	1764	Iaşi	română	p. 652-711	C.V. 338
24. Molitvenic	1768	Rîmnic	română	f. 283-308v	C.V. 358
25. Prăviloară de taina ispovedanii	1781	Bucureşti	română	p.16-27v	C.V.450
26. Molitvenic	1782	Rîmnic	română	p.282v-308	C.V.453
27. Evhologhion adecă Molitvenic	1784	Blaj	română	p.54-70	R.V. III 17
28. Prăvilioară	1785	Iaşi	română	p. 24-43	R.V. II 345
29. Evhologhion adecă Molitvenic	1785	Iaşi	română	p.724-730	C.V.492
30. Molitvenic	1793	Rîmnic	română	p.284-308	R.V. III-190
31. Molitvenic	1794	Bucureşti	română	p.282-300	R.V. II 322-1
32. Molitvenic	1802	Iaşi	română	p.725-731	-
33. Prăvilioara	1802	Iaşi	română	p.120-172	R.V. II-65
34. Evhologhion	1808	Bucureşti	română	p. 282-308	R.V. III-50
35. Evhologhion adecă Molitvenic	1811	Braşov	română	p.43-50 p.524-548	R.V. III-64
36. Evhologhion adecă Mîlitvinic	1814	Iaşi	română	p.572-575	R.V. II 19-TR
37. Evhologhion adecă Molitvenic	1815	Blaj	română	p. 64-70	R.V. III-215
38. Molitvenic bogat	1819	Bucureşti	română	p.282v-308	C.V. 1041
39. Molitvenic	1820	-	română	p.40-51v	C.V.1077
40. Trebnic	1820		slavonă		L.R..2739
41. Molitvenic	1829	Iaşi	română	p.138-176	R.V. II 310
42. Molitvenic bogat	1832	Bucureşti	română	p. 454-485	II 65030
43. Evhologhion adecă Molitvenik	1833	Sibiu	română	p.533-556	C.R. III 864
44. Evhologhion adecă Molitvenic bogat	1833	Rîmnic	română	p.533-565	II 141135
45. Evhologhiu sau	1834	Iaşi	română	Δ-θ (la	C.R. II 717

Molitvenic				sfârşitul cărţii)	
46. Molitvenic bogat	1835	Buzău	română	p.534-565	-
47. Evloghion adecă Molitvenic bogat	1849	Sibiu	română	p.454-475	C.R. III 683
48. Molitvenic	1853	Sibiu	română	p.467-520	I 184904
49. Molitvenic	1854	Bucureşti	română	p.453-484	III 141683
50. Evhologhiu sau Molitfelnic	1858	Bucureşti	română	p.408-437	II 141750
51. Molitvenic	1863	Bucureşti	română	p.	Nr. 433
52. Evhologhiu	1864	Bucureşti	română	p.409-438	II 268025
53. Evhologhiu adecă Adunare de Rogaciuni	1868	Blaj	română	p.48-53	II 141901
54. Aghezmatariu bogat	1868	Iaşi	română	p.51-63	Nr.7229
55. Molitvenic	1874	Sibiu	română	p. 484-529	C.R. III 682
56. Trebnic	1885	Belgrad	slavă		Nr.2568
57. Evhologhiu ed. a I-a	1888	Bucureşti	română	p.537-551	II. 154773
58. Evhologhiu bogat ed. a II-a	1896	Bucureşti	română	p.393-425	Nr.2566
59. Trebnic	1908	-	română	p.67-85	-
60. Evhologhiu bogat ed. a III-a	1910	Bucureşti	română	p.393-414	III 23745
61. Evhologhiu bogat ed. a IV-a	1920	Bucureşti	română	p.380-401	-
62. Evhologiu bogat ed. a V-a	1926	Bucureşti	română	p.379-399	-
63. Molitfelnic bogat	1937	Bucureşti	română	p. 46-68	-
64. Molitfelnic bogat	1950	Bucureşti	română	p.52-71	-

Tot în grupa a treia se încadrează şi *Trebnicile* slavo-ruse din secolele 19 şi 20. Dintre acestea au fost cercetate următoarele ediţii:

65. Trebnic slavo-rus	1845	Kiev	Slavonă	f. 27v-36	-
66. Trebnic slavo-rus	1906	Moscova	slavonă	f.37v-48	-
67. Trebnic slavo-sârbesc	1956	Belgrad	Slavonă	p. 70-86	-
68. Trebnic în două părţi al Patriarhiei din Moscova	1956	Moscova	slavonă	f. 37v-48	-

II. Manuscrise

Grupa întâia

69. Molitvenic romîno-slav	sec. 16-17	Moldova	Română şi slav	f. 149-160	Ms. R. 275
70. Evhologhion ce se zice Molitvenic	sec. 17	-	română	f. 38v-46	Ms. R. 1668
71. Molitvenic slavon	1639	Moldova	slavonă	f.67-83	Ms. R. 167
72. Molitvenic	1686	Orşova	română	f. 28-36	Ms. R. 545
73. Molitvenic	1688	Transilvania	română	f. 43-60	Ms. R. 4216
74. Molitvenic	1699	-	română	f. 90-104	Ms. R. 707
75. Molitvenic slav şi românesc	1701	Şiria (Ardeal)	română şi slavonă	f. 38-49v	Ms. R. 4215
76. Molitvenic	1708	Maramureş	română	f. 71-78	Ms. R. 577
77. Evhologhion ce se zice Molitvenic	1724	Transilvania	română	-	Bibl. Diecezană din Alba-Iulia
78. Molitvelnic	1725	Maramureş	română	f. 49-60	M. R. 3515
79. Molitvenic de înțăles al lui Dosoftei (fragment)	-	Moldova	română	f. 21-29v	M. R. 452

Grupa a doua

Molitfelnicele manuscrise care se încadrează în epoca acestei grupe (1706-1764) şi care au putut fi cercetate, sunt incomplete, şi nu cuprind Rânduiala Mărturisirii

Grupa a treia

80. Molitfelnic	Sec. 18	-	română	f. 138-151	Ms. R. 1830

81. Molitvenic	Sec. 18	-	română	f. 157r-157v	Ms. R. 5206
82. Molitvenic	Sec. 19	-	română	p. 40-42	Ms. R. 4316

[409]

Capitolul III

Ritualul Tainei Mărturisirii în *Molitfelnicul* Bisericii Ruse de la primele tipărituri până în sec. al XVII-lea

III.1 Istoria formării cultului Bisericii Ruse

„Rusia este sfântă prin mulțimea cuvioşilor care au strălucit pe pământul ei. Începând cu fiii Sfântului Vladimir, binecredincioşii regi Boris şi Gleb, primii care s-au proslăvit prin minuni în Rusia, şi cu însuşi botezătorul Rusiei, Sfântul Vladimir şi bunica sa, cuvioasa împărătească Olga, o mulțime nesfârşită de sfinți au trăit şi s-au proslăvit prin sfințenie şi minuni pe pământul Rusiei. Aceşti sfinți cuvioşi erau „rodul cel frumos" al dreptmăritoarei Rusii, carne din carnea şi os din osul poporului rus. Ei nu erau străini de popor prin credințele şi prin modul lor de viață, ci erau doar expresia mai puternică şi vie a năzuințelor întregului popor. De la încreştinarea Rusiei şi până în zilele noastre nu a existat, se pare, nici un singur ceas în care să nu fi trăit pe undeva pe pământul Rusiei vreun sfânt, care după sfârşitul său să nu fie mijlocitor pentru pământul Rusiei. Toate regiunile Rusiei, de la Rusia Subcarpatică (Cuvioşii Moise Ugrin şi Efrem Novotorjski), până la Alaska, ce aparținuse până nu demult Rusiei (Cuviosul Gherman), şi-au avut nevoitorii lor. Fiecare parte a Rusiei, aproape fiecare oraş important îşi avea sfinții săi. Centrele ei spirituale erau mănăstirile care influențau satele şi oraşele. Fiecare colț de pământ, fiecare grai, s-a sfințit prin slujirea lui Dumnezeu. Istoria Rusiei, plină de dovezi minunate ale grijii lui Dumnezeu față de ea, este istoria chivernisirii lui Dumnezeu, este noua istorie sfântă. Înrâurirea sfinților bărbați ai Rusiei asupra evenimentelor istorice este atât de copleşitoare, încât istoria statului rus nu poate fi despărțită de istoria Bisericii. Toată orânduirea şi modul de viață al poporului rus erau pătrunse de duhul Bisericii. Chiar şi politica externă a Rusiei era, în mare măsură, o expresie a chipului ei duhovnicesc"[410]. Găsim în unul din letopiseţe, despre cum a acţionat predica asupra cneazului Vladimir, care este redată prin cuvintele: „Filosoful Kiril învăţându-l multe pe Vladimir, după

[409] Tabelul Cronologic cu edițiile *Molitfelnicelor* tipărite a fost preluat din articolul Magistrd Chițu Viorel, *art.cit.*, pp. 433-435.
[410] Sfântul Ioan Maximovici, *Predici şi îndrumări duhovniceşti,* Ed. Sophia, Bucureşti, 2006, pp. 5-6.

care i-a spus şi despre a doua venire a lui Hristos şi despre Înfricoşătoarea Judecată, i-a înmânat o icoană unde erau reprezentate acestea din urmă, văzându-le pe acestea, Vladimir l-a întrebat pe Kiril: Ce este aceasta? Kiril i-a răspuns iată va veni Dumnezeu să judece pe cei drepţi şi pe cei păcătoşi, şi pe drepţii săi îi va trimite la fericirea veşnică, iar pe cei păcătoşi îi va trimite în gheenă, în focul veşnic şi la munci veşnice"[411]. Tot aici surprindem un alt dialog: „Mitropolitul îl întreabă pe Vladimir: de ce nu îi pedepseşti pe cei răi? Iar cneazul răspunde: fiindcă mă tem de păcat. Mitropolitul şi stareţii i-au spus: tu eşti aşezat conducător de la Dumnezeu pentru pedepsirea celor răi şi miluirea celor buni; iar pe cei răi trebuie să-i pedepseşti cu încercări; iar dacă nu vei face asta atunci vei face rău celor buni, şi se vor înmulţi cei răi; dar pedepsindu-i pe cei răi, cei buni vor trăi în pace"[412]. Precum poporul rus îşi are istoria sa în ceea ce priveşte încreştinarea, tot aşa şi cultul Bisericii Ruse îşi are istoria sa. Iar orice Biserică din momentul în care s-a încreştinat nu a putut să aibă un tipic al său personal şi original, astfel îl împrumuta pe cel care era cel mai răspândit şi pe cel care avea influenţa cea mai mare. În această perioadă erau pe larg răspândite două tradiţii şi anume cea ierusalimiteană şi cea constantinopolitană. Tradiţia constantinopolitană a intrat pe teritoriul Rusiei încă din sec. al X-XI-lea. Pe lângă aceasta o influenţă a avut şi practica bisericilor din muntele Athos, pe cât şi practica Bisericii Bulgare şi Sârbă, aceastea din urmă au avut o influenţă mai mică. Biserica Rusă până în sec. al XIV-lea s-a folosit de ritualul Studit. Liturghia şi Tainele până în sec. al XIV-lea se săvârşeau după rânduiala *Evhologhionului* constantinopolitan din sec. al X-XI-lea. Istoria cultui bisericesc rus poate fi împărţit în câteva perioade: 1) formarea tradiţiei liturgice (sec. al X-XI-lea) 2) monopolul deţinut de ritualul Studito-Alexeean în vechea redactare constantinopolitană cu rânduiala Liturghiei şi a Tainelor (sec. al XI-XIV-lea) 3) trecerea de sub influenţa Athosului, Bisericii Sârbe şi Bulgară la ritualul ierusalimitean (sec. al XIV-XV-lea), 4) monopolul ritului ierusalimitean, începutul apariţiei tradiţiei ruse în completare cu cea greacă (sec. al XV-XVII-lea) 5) influenţa cărţilor greceşti, apariţia celor de rit vechi (sec. al XVII-lea) 6) perioada sinodală (sec. al XVIII-lea-încep. sec. al XX-lea) 7) sec. XX[413]. O altă periodizare o găsim în cartea Arhimandritului Serghie "*Польный миней Востока"* (*Mineiul deplin al răsăritului*). Cercetătorul rus Odinţov, împărţea istoria cultului bisericesc din Rusia în 3 perioade, iar fiecare perioadă s-a ghidat de un ritual

[411]*Culegere de manuscrise letone,* vol. II, p. 254, apud, Заозерский Н. А., *Государь, Церковь и народ (Ко дню священного коронования их Императорских Величеств)* (Regele, Biserica şi poporul/Ziua încoronării Împărăilor)// Богословский вестник, (Vestitorul Teologic) vol. 2, № 5, Сергиев Посад, 1896, p. 273.

[412]*Ibidem,* p. 260, apud, *Ibidem.*

[413]Pr. Mihail Jeltov, *Богослужение Русской Церкви X-XX вв*, Русская Провославная Энциклопедия, (Cultul Bisericii Ruse în sec. al X-XX-lea / Enciclopedia Ortodoxă Rusă) data publicării 25.10.2005, data preluării articolului 11.01. 2011 ora 16:27.

anume. Astfel prima perioadă se prelungeşte până în 1070, în care Biserica Rusiei s-a ghidat de ritualul mănăstirii necunoscute din Constantinopol, Arhimandritul Serghie înclină să creadă că este mănăstirea închinată Sfântului Gheorghe. Perioada a doua, începe (după spusele lui Odinţov) în 1070 şi durează până în sec. al XIV-lea. În tot acest timp, cultul bisericesc este dirijat de ritualul studit, mai concret de ritualul patriarhului Alexie, ritual ce se găseşte într-un manuscris din sec. al XII-lea din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 330. În cele din urmă, perioada a treia începe cu sec. al XV-lea, care se prelungeşte până în zilele noastre, şi este sub patronajul unui ritual ierusalimitean, ce se întâlneşte în manuscrisul din muzeul Rumeanţev, Nr. 445. Sunt câteva neclarităţi în ceea ce priveşte prima perioadă. Ritualul patriarhului Alexei datează din perioada (1025-1043), dar Biserica s-a inspirat din alte surse şi până atunci, din cauza lipsei de informaţii e dificil a se găsi izvoarele primare . Odinţov, consideră că, cultul bisericesc rus s-a inspirat din ritualul studit pentru că derivă de la numele mănăstirii Studion, care se bucura în acea perioadă de o mare influenţă (p. 116)[414]. Sfântul Alexei al Moscovei (1354-1378) a introdus ritualul ierusalimitean în mănăstirea întemeiată de el „Minunea Arhanghelului Mihail", în ceea ce priveşte schimbarea ritualului Bisericii Ruse cu cel ierusalimitean şi introducerea practicii ruse a săvârşirii Liturghiei şi Tainelor în conformitate cu ritualul bizantin contemporan cu acea perioadă, acest lucru a fost făcut de către predecesorii săi, Mitropoliţii Ciprian şi Fotie. Sfântul Ciprian[415] venind în fruntea Mitropoliei din Moscova în 1390, a întreprins un şir de acţiuni asupra revizuirii şi îmbunătăţirii slujbelor bisericeşti din Biserica Rusă. În particular, din porunca sa a fost transcris şi trimis la fiecare biserică o bună parte dintre cărţile bisericeşti. Printre ele şi *Molitfelnicul* revizuit de către Ciprian, de origine bulgară alcătuit în timpul Patriarhului Eftimie al II-lea, *Molitfelnicul* include şi *Diataxis-ul* Patriarhului Filotei. În afară de aceasta, Sfântul Ciprian a tradus din greacă câteva texte liturgice. Mitropolitul Fotie (1408-1431) a continuat osteneala Sfântului Ciprian în ceea ce priveşte unitatea liturgică în Biserica Rusă, bazându-se pe ritualul ierusalimitean, care în perioada sa a dominat Rusia. În sec. al XV-lea Biserica Rusă a renunţat la ritualul Studit. În sec. al XVI-lea tipicurile studite erau transcrise doar în unele mănăstiri. Ritualul schitului, se referea la faptul că odată cu apariţia monahismului au apărut şi diferite reguli referitoare la slujba anahoreţilor, care nu aveau binecuvântare şi care trăiau în singurătate. Acest ritual a avut o influenţă mare asupra formării ritualului savait, care a devenit principal pentru ritualul Studit şi Ierusalimitean. Ritualul prescrie monahilor să săvârşească în fiecare zi toate slujbele zilei (în afară

[414]A. Dimitrevski, *Богослужение в Русской Церкви за первые пять веков* // Православный собеседник, (Cultul Bisericii Ruse în primele cinci secole/Interlocutor Ortodox), Ediția a II-a, Cazani, 1882, pp. 166-169.

[415] Despre personalitatea acestui mitropolit şi reforma din cult întreprinsă de el tratează detaliat Job Getcha în lucrarea sa: *La réforme liturgique du métropolite Cyprien de Kiev. L' Introduction du typikon sabaïte dans l'office divin*, Paris, Cerf, 2010.

de utrenie care se săvârşea în comun) după ritualul ierusalimitean, dar cu adăugirea unui număr de 10 catisme. În afară de aceasta, se prescria a rosti cât mai des rugăciunea lui Iisus şi a face închinăciuni. Toate slujbele după rânduiala ritualului din schit, se practicau în Rusia de către monahii din schituri mai mici (în particular în pustiul preacuviosului Nil Sorski anume a fost primit ritualul schitului) dar şi pentru cei care se aflau în lume şi aveau dragoste de a săvârşi toate slujbele.

Consecinţele reformelor din sec. al XIV-XV-lea au fost stabilirea în două categorii a cărţilor de cult: cele care conţin rânduiala tainelor-*Molitfelnic* şi cele care cuprind acţiunile sfinte-*Trebnic*. Primul neapărat cuprinde rânduiala Liturghiei, Vecerniei şi a Utreniei, celălalt conţine rânduiala tuturor Tainelor şi a acţiunilor sfinte în afară de Liturghie şi Hirotonie. *Molitfelnicele* din sec. al XV-XVII-lea pe lângă Liturghii destul de des conţin şi rânduiala Tainelor. Ritualul mărturisirii în sec. al XV-XVII-lea iese în evidenţă printr-o varietate vastă. A. I. Almazov scoate în evidenţă 3 rânduieli principale. Fiecare rânduială cuprindea şi îndrumar de spovedanie, unde se întâlnesc întrebări ajutătoare adresate penitentului. Întrebările din ritualul mărturisirii se bazau pe ritualul mărturisirii atribuit Sfântului Ioan IV Postitorul (582-595). Aceste întrebări erau împărţite în mod special, pentru fiecare în parte şi anume pentru mărturisirea bărbaţilor, a femeilor, a monahilor, a slujitorilor sfinţi, pentru Kneji, Ţari şi Patriarh. În această perioadă a fost răspândit ritualul pocăinţei din schit, care nu avea caracter de taină. Mai apoi acest ritual a înlocuit taina pocăinţei în unele locaşuri ale lipovenilor.

Cu toate că revizuirea cărţilor a început cu mult timp înainte de patriarhul Nikon (1652-1658), cele mai importante modificări sunt legate de numele său. Reforma slujbelor bisericeşti după modelul grec a fost ideea Ţarului Alexei Mihailovici, iar primele semne ale reformei se observă încă din timpul patriarhului Iosif. Baza care a stat la promulgarea acestei concepţii a fost ideea că „Moscova este a treia Romă" conform căreia ţarul rus era moştenitorul basileului bizantin şi care trebuia să conducă nu doar Rusia ci şi întreaga lume creştină. După unirea Ucrainei cu Rusia din 1654, a apărut necesitatea creării unei norme generale ruse, a slujirii şi a limbii liturgice. Orientarea spre lumea greacă a condus Biserica Rusă la acceptarea normei nord-ruse şi nu pe cea moscovită, care era mai aproape de textele şi tradiţiile greceşti din sec. al XVII-lea. Pentru revizuirea cărţilor de cult, ruşii s-au orientat spre ediţiile nord-ruse şi veneţiene-greceşti de la începutul sec. al XVII-lea. Textele primei cărţi îndreptate, a *Molitfelnicului* din 1655 urmează exact textele *Evhologhionului* grec-veneţian din 1602, şi aproximativ sunt la fel cu textele *Molitfelnicului* Episcopului Ghedeon Balaban, Episcop al Constantinopolului în 1602. După Patriarhul Nikon a urmat Ioachim (1647-1690), el a unificat toate slujbele şi a creat o singură normă pentru întreaga Rusie, care avea şi o limbă liturgică

unică. La sfârşitul sec. al XVII-lea începutul sec. al XVIII-lea în Ucraina au apărut atitudini de nemulţumire în ceea ce priveşte schimbarea normei limbii liturgice. Din cauza numărului mare de intervenţii şi din neştiinţa istoriei slujbelor şi a diferenţei culturii bisericeşti din Rusia, cărţile continuau să fie redactate cu greşeli. La sfârşitul sec. al XVII-lea a încetat îndreptarea cărţilor şi de atunci, de circa 300 de ani, cărţile bisericeşti se reeditează fără modificări, păstrându-şi chiar şi greşelile lor tehnice. Rezultatul reformei a fost determinarea concretă a cuprinsului contemporan al *Molitfelnicului* (care conţine rânduiala Tainelor, în afară de Liturghie) şi a *Trebnicului*. Din sec. al X-XI-lea până în zilele noastre nu a ajuns nici o carte, care să conţină rânduiala Tainelor[416].

[416] Pr. Mihail Jeltov, *art. cit.*

III.2 Rânduiala Mărturisirii în sec. al XI-XIV-lea

În literatura liturgico-canonică rusă, până în prezent nu a fost editată o lucrare care să cuprindă toate manuscrisele în care se regăseşte rânduiala mărturisirii. *Molitfelnicul* care s-a editat rar, nu conţinea Taina Mărturisirii, aceasta era încadrată în culegeri, în cărţile canonice, psaltiri, sau rânduieli bisericiceşti. Se întâlnesc frecvent manuscrise, care cuprind două sau chiar trei rânduieli ale Tainei[417], şi chiar câte patru[418]. Aceste rânduieli ies în evidenţă prin faptul că sunt voluminoase, cu precădere cele care sunt mai aproape de sec. al XVII-lea. Există cazuri în care această rânduială ocupă o jumătate din *Molitfelnic*, dar au existat şi situaţii, când li se dedicau manuscrise întregi, speciale, cu denumirea: "mărturisitorul"[419]. Toate acestea se completează şi prin faptul că ele sunt foarte diferite. Din 100 de rânduieli (în prealabil în ceea ce priveşte rugăciunile de dezlegare) 80 dintre ele în mod evident se diferenţiază una de alta şi după ordinea părţilor constitutive, şi după caracterul conţinutului. Această diferenţă se referă în prealabil la particularităţile lor, dar nu la manuscrise în întregimea lor. Ele pătrund însă toate rânduielile, încât după o comparaţie şi analiză atentă, se pot observa caracteristicile unui sau altui manuscris. Astfel de diferenţieri se întâlnesc până la începutul sec. al XVIII-lea. Toate acestea dovedesc, că studierea rânduielii mărturisirii în Rusia este destul de anevoioasă[420]. Studii speciale asupra istoriei slujbelor bisericeşti ortodoxe în literatură răsăriteană nu sunt prea multe, iar în literatura rusă practic nu sunt deloc. Referitor la cercetarea slujbelor bisericeşti în Biserica Rusă, acestea deveneau câteodată obiectul lucrărilor ştiinţifice, dar toate încercările nu depăşeau mai mult decât studiul unui singur anumit ritual, sau o anumită partea a cultului bisericesc. În ceea ce priveşte taina pocăinţei din sec. al XI-lea, sunt câţiva autori care amintesc de existenţa ei. Se găsesc câteva lucrări de referinţă la: Cuviosul Teodosie în "Epistola despre sacrificarea animalelor, despre postul în zilele de miercuri şi vineri"; monahul Iacov în „Epistola către Izeaslav"; Mitropolitul Nichifor, în "Învăţăturile la săptămâna mare şi în Epistolele către

[417]*Molitfelnicul,* manuscris Nr. 1102, 1583, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia; manuscrisul Nr. (0. I) 35 din Biblioteca Publică Imperială, şi altele, apud. Almazov A.I., *Таиная исповедь в Православаной восточной Церкви: Опыт внешней истории (*Исследование преимущественно по рукописям), vol. 2: Специальные уставы, отдельные молитвословия и церковно-гражданские постановления, относящиеся к исповеди (Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă de Răsărit: Experienţa istoriei externe. Cercetare-predominant după manuscrise/Ritualuri special, rugăciuni independente şi hotărârile laico-bisericeşti cu referire la mărturiire) Одесса, 1894, p. 234.

[418]A se vedea spre exemplu Culegerea de manuscrise Nr. 6/1083, din 1482, din Biblioteca Kiril-Beloz, apud, *Ibidem.*

[419]A se vedea manuscrisul Nr. 547/804, Biblioteca Kiril-Beloz, apud, *Ibidem,* p. 235.

[420]Almazov A.I., *Таиная исповедь в Православаной восточной..., op. cit.,* p. 235.

necunoscutul cneaz Iaroslav"[421], dar rânduială concretă nu se întâlneşte. Într-un *Molitfelnic* din sec. al XII-lea se întâlneşte rugăciunea: „de dezlegare a celui ce se mărturiseşte în ziua a 8-a: Milostive şi Iubitorule de oameni Dumnezeul nostru, Cel ce Te-ai întrupat pentru noi, Cel ce Ți-ai asumat păcatele lumii întregi, prin milostenia Ta nemărginită, şi eu smeritul, te iert frate de tot păcatul ce l-ai mărturisit mie nevrednicului în fața Domnului, Cel ce a răscumpărat toate greşelile în lumea aceasta şi în cea viitoare, Cel ce doreşte mântuirea tuturor oamenilor. Mărit este numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[422]. Nu se cunoaşte în ce situație se citea această rugăciune dar ea se regăseşte şi în *Evhologhionul* lui Goar, unde este intitulată: „rugăciune pentru cei ce urmează a fi dezlegați de epitemie"[423], deşi această specificare nu stabileşte scopul existenţei ei în *Molitfelnicul* din sec. al XII-lea.

Abea în 1877 Odinţov în cartea: „*Порядок общественного и частного богослужения в древней России до XVI века: Церковно-историческое исследование* (*Ordinea cultului public şi personal în Rusia veche până în sec. XVI:cercetare istorico-bisericească)*", în care descrie istoria cultului bisericesc rus. În acea perioadă cartea a stârnit interesul viu atât al oamenilor din sfera teologică cât şi din cea lumească. Cartea a trezit interesul Comisiei de Învăţământ, iar anumite capitole au început a fi publicate în revista: Церковный Вестник-Vestitorul Bisericesc, începând cu Nr. 3, 1881. Referitor la sec al XIII-lea, Odinţov remarcă: „acest secol după cum este cunoscut, a fost unul foarte greu pentru Rusia, perioada cuceririi ei de către tătari; evenimente care au atras toată atenţia letopiseţilor, iată de ce, ni s-au păstrat foarte puţine manuscrise despre cultul bisericesc" (p.104). Alături de Odinţov s-a ocupat de această problemă şi A.S. Pavlov, care a editat ajutat de comisia arheologică cartea „*Памятники древнерусского канонического права: Памятники XI–XV вв* (*Manuscrisele ale dreptului canonic vechi: Manuscrisele sec. al XI-XV-lea)*". În ceea ce priveşte Taina Mărturisirii, Odinţov evidențiază faptul că ritualul mărturisirii din sec. al XII şi XIII-lea nu s-a păstrat până la noi. În manuscrisele din sec. al XII-lea se întâlnesc doar 3 rugăciuni: „Doamne Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan..."; „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor păcatele le-ai iertat şi pe vameşul care şi-a recunoscut greşelile l-ai iertat, primeşte mărturisirea robului tău (numele), şi tot ce a greşit cu voie sau fără de voie cu cuvântul, fapta sau

[421]Introducerea la vol II *История Русской Церкви*,(Istoria Bisericii Ruse) Makarie, p. 336,360 şi 354; *Manuscris*, sec. XII, p. 189, 194, 199, 200 şi 201, apud, N. Odinţov, *Порядок общественного и частного богослужения в древней Росии до X века:Церковно-историческое исследование*, (Ordinea cultului public şi particular în vechea Rusie până în sec. X: Cercetare istorico-bisericească), Sankt-Petersburg, 1881, p. 84.

[422]*Провославный Собиседник Русской Литературе*, (Interlocutorul ortodox al literaturii Ruse) vol. I, p. 119. vol. II, p. 3; vol. III, p. 9, 1858, apud, *Ibidem.*

[423] *Ibidem*, vol. I, p. 81; *История Русской Церкви,* 1840, vol. IV, p. 462, apud, *Ibidem.*

cu gândul iartă-I. Tu eşti singurul care ai puterea a ierta păcatele, Tu eşti Dumnezeu milostiv şi bun şi Ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[424] şi „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule..."[425]. Prima rugăciune şi a treia se întâlnesc şi în *Molitfelnicele* actuale în cadrul aceleiaşi taine[426], iar cea dea doua se află în ritualul pocăinţei, atribuit Sfântului Ioan Postitorul[427]. Profesorul Pavlov A. S, în ultima sa carte: *Номоканон при Болъшом Требнике(Nomocanonul-Trebnicul cel mare),* editat la Moscova în 1897, ne-a lăsat câteva date despre lucrarea veche-*Nomocanonul* Sfântului Ioan Postitorul. Această carte se găseşte în culegerea de manuscrise din sec. al X-lea, a Bibliotecii regale din Moscova, Nr. 498.

Profesorul Pavlov s-a inspirat din, copia acestei cărţi făcută încă din 1877 de către învăţatul german Karl Miüller. Din această lucrare putem desprinde faptul că în sec. al X-lea, duhovnicul grec nu avea un ghid al epitemiilor care să cuprindă orice fel de păcat. Autorul era convins că învăţătura părinţilor unită cu epitemiile Sfântului Vasile conţin prin sine rânduiala mărturisirii/pocăinţei, care nu răspunde la multe întrebări, însă nu aminteşte de majoritatea păcatelor, sau despre disciplina mănăstirească[428]. În manuscrisul din Biblioteca Sinodală Nr. 343 din Moscova, se întâlneşte rugăciunea care este intitulată:"rugăciunea de dezlegare a celui ce se căieşte în ziua a 8-a", care are următorul conţinut: "Multmilostive Bunule şi Iubitorule de oameni, Care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Fiul Tău cel Unul născut în lume, ca să şteargă zapisul păcatelor, să dezlege nodurile legate prin păcat, Tu Stăpâne, pe robul Tău (numele), prin harul Tău slobozeşte-l de păcate, şi dăruieşte-i nepăcătuire pentru întreaga viaţă şi hotărâre să purceadă la Mărirea Ta şi cu conştiinţa curată să ceară de la Tine, milostivire bogată. Tu eşti Mult Milostiv Doamne, şi Iubitor de oameni şi Ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin"[429].

---

[424] Rugăciunea dată se întâlneşte în *Molitfelnicele* grupei I după împărţirea Magist. Chiţu Viorel şi este prima rugăciune de iertare.

[425]*Molitfelnic,* manuscris Nr. 343, Biblioteca Sinodală din Moscova, p. 24, apud, A. Dimitrevski, *art. cit.*, Православный собеседник, Казань, 1883, p. 198.

[426]*Trebnic,* 1866, p. 68, 70, apud, *Ibidem.*

[427]Jog. Morin, *Commentarius historicus de disciplina in administratione poenitentiae* 1702, Veneţia, p. 628, apud, *Ibidem.*

[428] N. S. Suvorov, *Вероятный состав древнейшего исповедного и покаяного устава в Восточной Церкви* //Византийский временник, (Conţinutul probabil a Ritualului mărturisirii şi cel al pocăinţei în Biserica Răsăriteană)/Periodicul Bizantin Nr. 8, Sankt-Petersburg, 1901, p. 361.

[429]*Trebnic* tipărit sub Domnia Elizavetei şi a nepotului Petru I şi cu binecuvântarea Sfântului Sinod, Manuscris Nr.1235, Biblioteca centrală a Lavrei Sfânta Treime, Moscova, 1761, pp. 62-63; Cu mici deosebiri de text aceasta este prima rugăciune de dezlegare a penitentului în *Molitfelnicul* lui Dosoftei, a se vedea *Molitfelnicul* lui Dosoftei, p. 126.

În sec. al XIII-lea odată cu întărirea în Constantinopol a Tipicului neo-savait, apare reacţia contra uşurării canoanelor vechi ale Sfântul Vasile cel Mare, reacție venită din partea duhovnicilor Studiţi, care s-au exprimat în *Nomocanonul* Patriarhului Nicolae III Gramaticul, care până în prezent se editează ca Introducere la *Trebnicul mare* din Moscova[430].

Din sec. al XIV-lea, conform cercetărilor lui Odinţov, s-a păstrat doar un singur manuscris ce conține rânduiala Tainei Mărturisirii. Iată care era rânduiala Tainei Mărturirsirii din acest manuscris: penitentul intra şi stătea în pridvorul bisericii, până când venea preotul şi luându-l de mână îl ducea lângă altar. Aici penitentul se închina de 3 ori rostind: „Doamne, cel ce am greşit iartă-mă", iar preotul în timpul acesta citea rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce chemi pe cei drepţi la sfânta slujbă, poruncindu-le să se căiască...". Imediat după rugăciunea aceasta se citea psalmul şase, după care preotul ridica penitentul de jos şi îl întreba despre faptele săvârşite. Cel ce se căia se aşeza în genunchi, iar preotul după începutul obişnuit, citea psalmii 50 şi 69, apoi: Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., Doamne miluieşte de 12 ori, iar penitentul rostea următoarele cuvinte: „Mă mărturisesc Ţie Doamne, Dumnezeu-Tată al cerului şi pământului". Apoi preotul îi adresa câteva întrebări credinciosului, după care penitentul cădea la pământ rostind: „Doamne, cel ce am greşit iartă-mă", iar preotul citea rugăciunile: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea, pe Petru care a plâns cu amar, pe desfrânata care a vărsat lacrimi pe Preacinstitele Tale picioare, pe vameşul şi desfrânatul, Cel ce ai zis: "Mărturisiți-vă unul altuia" şi să mărturisim păcatele noastre, căci credincios şi drept este Domnul şi ne va ierta greşelile noastre, ne va curăți de orice păcat, Însuşi Mântuitorul nostru Domn şi Hristos te va ierta de tot ce ai mărturisit în fața Lui şi a nevredniciei mele, în veacul acesta şi în cel viitor şi nu te va judeca când te vei înfățișa în fața scaunului de judecată, căci binecuvântat este în veci. Amin"[431]. Observăm că această rugăciune are o alcătuire surprinzătoare şi anume: jumătate de rugăciune este rostită cu participarea duhovnicului şi a penitentului şi este îndreptată către cea dea doua Persoană a Sfintei Treimi, cealaltă parte a rugăciunii cuprinde înştiințarea penitentului despre care este efectul mărtusirii. Apoi urmează: „Mărindu-Te te preaslăvesc pe Tine Doamne, Cel ce ai privit la smerenia mea...", „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..." şi în cele din urmă: „Doamne,„Doamne, Dumnezeule Atotțiitorule, Atotputernice şi Milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat, tuturor mărturisirea o asculți, Cel ce ne-ai dăruit mărturisire şi milă cu îndrăzneală, distruge toate legăturile păcătoase prin mărimea slavei Tale şi

[430]A se vedea WAG:260. După părerea lui Wagner anume acest *Nomocanon* se editează ca introducere a *Trebnicului* mare din Moscova, apud, M. Arranz, *op.cit*., p. 23.

[431] Această rugăciune în *Molitfelnicele* grupei a I-a, din Biserica Română, se rostește după citirea pericopelor scripturistice şi apolisul obişnuit şi este destinată credincioşilor vrednici de a se împărtăşi cu Sfintele Taine. Este numită a fi Molitva de iertare a păcatelor.

învredniceşte-ne să ne împărtăşim cu cinstitele Tale Taine. Apără-ne de toate necazurile, cu puterea Ta ajută-ne să păstrăm mărturisirea curată, precum vameşul, desfrânata şi Petru care pocăindu-se, prin milostivire s-au făcut părtaşi Împărăției Tale, dimpreună cu toți cei bineplăcuți Ție din veac. Pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor Sfinților Tăi. Că Tu eşti Cel ce ierți greşelile noastre Dumnezeul nostru şi Ție slavă înălțăm dimpreună cu Tatăl". Această rugăciune este intitulată: „rugăciune de dezlegare a penitentului". În ceea ce priveşte sec. al XIV-lea, Odinţov aminteşte că până la noi s-a păstrat un singur manuscris, deşi pe lângă acest manuscris se întâlnesc altele două în Bibliotecile din Moscova. Ritualul mărturisirii din *Trebnicul* Bibliotecii Tipografice, ce se regăseşte în manuscrisul Nr. 129 are următoarea rânduială: „Dorind a intra în Biserică cu frică şi cu smerenie şi cu mâinile smerite, preotul îi zice penitentului: închină-te lui Dumnezeu şi către El aleargă". Penitentul se închina de trei ori în faţa altarului şi repeta după preot: Doamne, cel ce am greşit miluieşte-mă şi iartă-mă, apoi preotul aşeza pe analogul care stătea în faţa altarului, Crucea şi Sfânta Evanghelie, iar penitentul se apropia şi aşeza capul şi mâinile peste Sfânta Evanghelie. Preotul rostea: Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., după care citea Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., Doamne miluieşte de 12 ori, Veniţi să ne închinăm..., Psalmul 50, rugăciunea : „Doamne Dumnezeule mântuirea noastră, Îndelung răbdătorule şi Mult Milostive, Tu ai pogorât cerul pentru mântuirea noastră, Cela ce îți pare rău de greşelile noastre şi nu vrei moartea păcătosului ci să se întoarcă şi să fie viu, milosteveşte-te de robul Tău (numele), Cel ce ai dat pocăința pentru iertarea şi dezlegarea păcatelor, iertându-i toată greşeala cea cu voie sau fără de voie, împacă-l şi uneşte-l cu sfinții Bisericii Tale, a Domnului nostru Iisus Hristos, că dimpreună cu El Ți se cuvine cinste şi mărire, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[432], psalmul şase, rugăciunea: Doamne Cela ce chemi pe cel drept întru sfinţenie iar pe cel păcătos întru îndreptare..., psalmul 12: Până când mă vei uita Doamne..., rugăciunea: "Doamne Mântuitorule, Cela ce prin proorocul Tău Natan....", preotul în timp ce se citeau rugăciunile indicate, ridica penitentul, care stătea la podea, iar acesta cerea cu dragoste, în tihnă şi cu smerenie, iertare, care este adevăratul rod al pocăinţei şi rugându-l să nu se facă de batjocură oamenilor, preotul îi zicea: De acum, copile eu sunt tatăl tău duhovnicesc şi de vei vrea poţi să mărturiseşti nevredniciei mele, toate păcatele tale. Crede în Unul Dumnezeu, căci mărturisindu-te vei fi iertat de păcate. După întrebările adresate penitentului, preotul citea, iar penitentul repeta: "Îmi mărturisesc păcatele Domnului şi Preacinstitei Maicii Sale şi tuturor sfinţilor Săi, şi Ție, Tată, toate păcatele mele şi toata fapta cea rea a mea, făcută cu gândul sau cu fapta, cu voie sau fără de voie", după care rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor le-ai iertat

[432] Rugăciunea dată se citeşte după rostirea psalmului patru, rugăciune ce se întâlneşte în grupa a I-a a *Molitfelnicelor* Bisericii Române.

păcatele...". Ritualul se încheia printr-un otpust obişnuit, care urma imediat după rugăciunea amintită. După ritualul mărturisirii în manuscrisul respectiv, urma rugăciunea de iertare a păcatelor, citită de Arhiereu celui ce dorea să se împărtăşească: „Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru, Iisuse, Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule..."[433].

Din aceeaşi perioadă datează încă un manuscris care este foarte apropiat de cele de proveniență sârbă[434] şi este intitulat: „Ritualul mărturisirii Sfântului Ioan Monahul, copilul care a ascultat învăţăturile Sfântului Vasile, despre deosebirile mărturisirii şi despre mărturisirea penitenţilor în taină a păcatelor şi cei ce primesc adevărul fără să-l ispitească Dumnezeu şi de Dumnezeu cercetat". Pentru stabilirea epitemiei, preotul nu trebuie să acorde atenţie nici la mulţimea păcatelor, nici la gravitatea lor ci doar la cererea milostivirii lui Dumnezeu, şi să aşeze penitentul pe calea pocăinţei sincere şi plină de speranţă, fiindcă pocăinţa sinceră duce la iertarea deplină şi la curăţirea sufletului. Tot aici se găseşte şi rânduiala mărturisirii penitentului. Preotul luând de mână penitentul îl va aşeza lângă altar, dacă va fi în Biserică, dacă nu atunci într-un loc curat şi retras. După începutul obişnuit se citeau psalmii 50 şi 69, Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., Doamne miluieşte de 12 ori, după aceasta i se descoperea capul chiar dacă era însuşi cneazul, excepție făceau doar femeile, cădea lângă altar şi rostea: „Îmi mărturisesc toată adâncimea tainei inimii mele, Domnului cerului şi al pământului". După rostirea acestor cuvinte preotul îl aşeza pe penitent lângă intrarea în altar, acesta îşi aşeza mâinile peste grumazul preotului şi îşi mărturisea toate păcatele mici sau mari. Apoi urmau întrebările, la care penitentul răspundea: „Doamne iartă-mă". După încheierea întrebărilor, cădea în genunchi în faţa altarului rostind: „Doamne, cel ce am greşit Ție, curăţeşte-mă pe mine păcătosul, Cel ce m-ai creat miluieşte-mă, cel ce am greşit fără de număr cu fapta sau cu cuvântul cu gândul cu voie sau fără de voie. Mă căiesc de toate păcatele şi iartă-mă", iar preotul citea următoarele rugăciuni asupra penitentului: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea ...", „Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine Doamne...."; „Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; „Doamne Dumnezeule, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..." şi „Doamne Dumnezeule mântuirea noastră, Multmilostive, Multîndurate...". Apoi preotul ridica penitentul, îi acoperea capul, se aşeza lângă el, îl ruga ca fără ruşine să urmeze epitemia şi

[433]*Trebnic,* manuscris Nr. 129, Biblioteca Tipografică din Moscova, pp. 180-189, apud, Dimitrievskii A. A., *Богослужение в Русской Церкви за первые пять веков,* (Cultul în Biserica Rusă în primele cinci secole) Православный собеседник , Типография Императорскаго Университета , Казань, 1883, p. 201.

[434]*Trebnic* sârb, manuscris Nr. 22, adunat de Gilferd, Biblioteca Publică Imperială din Moscova, pp. 6-15.

citind rugăciunile de dezlegare: „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit...” şi „Doamne Atotţiitorule, Atotputernice şi Multmilostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”, îl lăsa să plece acasă[435].

Cele trei rânduieli după cum s-a observat se deosebesc semnificativ. Mitropolitul Ciprian al Kievului într-un răspuns către egumenul Atanasie spunea: „călugărul să fie primit la pocăinţă, la fel ca şi mireanul: îl conducem în Biserică, acolo unde să fim singuri, şi, după obicei, se va cânta troparul obişnuit: „Milueşte-mă Dumnezeule…”, apoi preotul fiind aşezat, adresează întrebări celui ce se pocăieşte cu o mare străduinţă şi atenţie, şi cu frica Domnului, şi cu umilinţă, propunând iubirea de oameni a Domnului, şi după cercetarea a tot lucrul, dă epitemie după vârsta şi înţelegerea, după înţelepciunea şi neînţelepciunea fiecăruia: fiind ori în gândirea naivă a copiilor, ori fiind matur, ori chiar dacă a greşit la bătrâneţe, fiind înţelegător ori neînţelegător, sau dacă a greşit cu voie sau fără de voie, rob sau liber, ori fiindu-i ceva interzis: totul îi revine a cerceta şi a judeca părintelui duhovnicesc. Pentru preoţi şi pentru diaconi cercetările şi lucrurile interzise sunt aceleaşi: dacă a greşit şi cu cuvântul şi cu fapta, şi cu gândul, şi a trădat învăţătura scrisă a sfinţilor părinţi ori nescrisă, la toate acestea este necesară o reflectare minuţioasă: epitemia se dă celor râvnitori, iar celor lenoşi sau neputincioşi nu li se dă, fiindcă nu se doreşte ai duce la o stare de deznădejde”, după care urmează enumerarea epitemiilor pentru păcatele menţionate[436].

Principalele manuscrise ale ritualului mărturisirii din practica Bisericii Ruse până la apariţia cărţilor de cult au fost trei[437]. Conţinutul, asemănările şi istoria apariţiei lor, pe baza

---

[435]*Trebnic*, manuscris, Nr. 5, Biblioteca Mănăstirii Întâmpinarea Domnului, pp. 65-83; *Culegere de manuscrise greceşti,* Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 455, pp. 72-75; *Trebnic* sârb, adunat de Gilferd, Nr. 22, pp. 6-15, apud, Dimitrievskii A. A., *Богослужение в Русской Церкви...art.cit.*,1883, p. 202.

[436]*История Русских Библиотек,(*Istoria Bibliotecilor Ruse*)* 1880, vol. VI, p. 246, apud, Almazov A.I., *Таиная исповедь в Православной...vol.II, op.cit.*, p. 236

[437]Fără dubii listele acestor manuscrise au fost foarte răspândite în Rusia (*Nomocanon*, manuscris-culegerea lui Pogodin Nr. 258, fila 1-7; Nr. 246, filele 1-12; culegerea lui Ukdolskii Nr. 35, pp. 1-22; Nr. 36, pp. 1-7; Culegerea de manuscrise Nr. 506, din Biblioteca Volokol, pp. 1-7; un manuscris Nr. 191, din sec.al XVII-lea în Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Moscova, pp. 1-12; *Molitfelnic*, manuscris Nr. 861, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, pp. 123-135, rânduiala este semnată cu numele: „sfântul părinte al nostru Ioan Arhiepiscop al Constantinopolului. Despre deosebirile mărturisirii”. În toate aceste liste ale manuscriselor se aminteşte doar de o singură rugăciune de dezlegare: ”Doamne Cel ce prin proorocul Tău Natan...”, mereu în aceeaşi traducere, care se regăseşte în lista Canoanelor, manuscris Nr. 230 din sec. al XIII-lea, din cadrul Muzeului Rumeanţev; *Culegerea de manuscrise* Nr. 542, din Biblioteca Volokol, pp. 30-37 semnată: „Ioan monahul, copilul marelui Vasile. *Nomocanonul* Sfântului Vasile, copiat de Ioan ucenicul lui, care a învăţat ascultarea şi mărturisirea păcatelor tainice”; rugăciunea de după mărturisirea păcatelor deşi este tot aceeaşi, are o altă expunere. O listă asemănătoare se găseşte şi în Canoane, manuscris cules de A. I. Hludov, Nr. 76, pp. 13-16). Dar în toate aceste cazuri ritualul Postitorului era practicat datorită importanţei lui canonice, dar şi pentru utilizarea practică în ceea ce priveşte practica liturgică, apud, *Ibidem.*

manuscriselor cunoscute, reprezintă obiectul de studiu al cercetării noastre. În cuprinsul primei rânduieli a mărturisirii, denumită pe scurt „ritualul mărturisirii" intrau în partea premărturisirii, în afară de începutul obişnuit şi troparele de pocăinţă, doar doi psalmi: 50 şi 69; pe durata rânduileii se întâlnesc şapte rugăciuni, acestea sunt: 1) "Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; 2) „Mărindu-Te te preaslăvesc pe Tine Doamne..."; 3)"Doamne Dumnezeule Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea..."; 4) "Doamne Dumnezeul nostru, Care prin lacrimile lui Petru şi a desfrânatei le-ai dăruit iertarea păcatelor..." 5) „Doamne Dumnezeule...Cel ce ai pogorât cerurile...." 6) „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăției Tale le-ai încredințat lui Petru mai marelui între Apostoli şi pe el ai zidit Biserica, Ia-i dat putere, ca prin harul Tău să lege şi să dezlege păcatele pe pământ, ascultă-ne pe noi nevrednicii care te chemăm spre curățirea robului Tău (numele), pogoară peste el milostivirea Ta, mântuieşte-i pe cei ce îşi pun nădejdea în Tine. Tu ai spus prin buzele purtătoare de Dumnezeu ale proorocului Tău: "Veniți la mine şi eu vă voi odihni pe voi" şi "nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu". Tu iubitorule de oameni nu îndepărta pe robul Tău acesta (numele) care vine pe drumul său şi care cere de la tine curățire, ridică-l prin marea mila Ta şi poposeşte în inima lui cu milostivire. Tu eşti Dumnezeul celor ce se pocăiesc şi către Tine aleargă cei ce caută mântuirea şi Ție slavă înălțăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin" 7)"Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...". După citirea acestor rugăciuni duhovnicul, dacă va socoti că cel ce se mărturiseşte este vrednic de împărtăşire, va rosti: „Fiule, te iartă pe tine Hristos Cel ce stă nevăzut, de toate greşelile", apoi se citea încă o rugăciune numită „de iertare". Ultima era rostită de Arhiereu sau Duhovnic celui care dorea să se împărtăşească cu dumnezeieştile şi de viaţă dătătoarele taine, iertându-i toate greşelile cele cu voie şi fără de voie şi orice jurământ şi blestem: "Doamne Iisuse Hristoase, Fiule şi Cuvântul Domnului celui viu, Păstorule şi Mielule...". Cu această rugăciune se şi încheie rânduiala mărturisirii. Pentru cazurile când duhovnicul nu îl găsea destoinic pe penitent să se împărtăşească şi îi stabilea o epitemie, între ritualul mărturisirii şi rugăciunea mai sus amintită, existau alte trei rugăciuni de dezlegare a epitemiei: (rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte) "Atotputernice, Dumnezeul Cel veşnic, robului Tău ce Ți S-a mărturisit, pentru curățirea Lui, iartă-i păcatele, căci mai mult îl vei învăța să ajungă la înțelepciunea Ta şi îl vei îndruma să se izbăvească de chinuri şi să ajungă la milostivirea, ajutorul şi harul Tău, a Fiului Tău, Domnul Iisus Hristos, Care dimpreună cu El viețuieşti şi împărățeşti prin unirea Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin", „Doamne Atotţiitorule, Cela

ce eşti ajutorul iertării păcatelor...” şi (rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte) „Multmilostive Doamne, care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău în lume, ca să şteargă zapisul păcatelor, şi să dezlege nodurile legate prin păcat, prin porunca Ta minunată , pe robul Tău (numele) cu harul Tău slobozeşte-l de păcate, şi dăruieşte nepăcătuire pentru întreaga viață, daruieşte-i hotărâre pentru a purcede la Mărirea Ta şi prin conştiință curată să înalțe rugăciuni. Că Tu eşti Mult Milostiv Doamne şi Iubitor de oameni şi Ție slavă înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin”[438].

„Observăm, că în *Molitfelnicile* ruseşti, apare rugăciunea pe care duhovnicul o citeşte la încheierea canonului, ca dezlegare de epitemie, rugăciune identică cu cea din *Molitfelnicul* românesc, numită *Rugăciune de dezlegare de blestem*. Aceasta arată că puterea de a lega şi dezlega este dată de Hristos preoţilor slujitorilor Săi, pe de altă parte scoate în evidenţă relaţia spirituală dintre duhovnic şi fiul duhovnicesc, relaţie realizată şi întărită în scaunul spovedaniei şi dependenţa spirituală a celui din urmă faţă de cel dintâi. În Evanghelia după Sfântul Luca ni se relatează vindecarea celor 10 leproşi (17, 12-19). Acelora Mântuitorul le spune să meargă şi să se arate preoţilor pentru faptul că la poporul evreu slujitorii templului aveau calitatea de a constata vindecarea leprei. În tradiţia ortodoxă păcatul a fost asemănat adesea cu „lepră a sufletului”. Dacă preotul duhovnic are calitatea de a constata existenţa acestei boli sufleteşti, de a cerceta profunzimea ei şi de a prescrie tratamentul potrivit, tot el este acela care constată şi vindecarea. Duhovnicul este acela spre care se orientează textul scripturistic: „mergeţi şi vă arătaţi preoţilor” iar rugăciunea amintită descoperă clar şi în toată plinătatea, existenţa acestor realităţi duhovniceşti”[439].

Este uşor de dedus că o astfel de rânduială a tainei mărturisirii este o copie a rânduielii Sfântului Ioan Postitorul întâlnită în cele mai multe izvoare greceşti. O astfel de concluzie este indubitabilă, dacă e să luăm în considerare, că izvorul rânduielii Postitorului, cu adevărat a fost întrebuinţat în Rusia ca rânduială a mărturisirii în înţeles propriu zis, iată şi de ce a fost introdus (doar cu careva adăugiri canonice) în cuprinsul *Trebnicului* vechi-rus. Acest cunoscut *Trebnic* este după cum se pare unicul şi este alcătuit din porunca unui cneaz[440]. Cu toate acestea între

---

[438]*Trebnic*...Nr. 1235, *ed.cit.*, pp. 62-63.

[439] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 74.

[440]*Trebnic*, pergament, manuscris, sec. al XVI-lea, Biblioteca mănăstirii Minunii Arhanghelului Mihail, Nr. 5, pp. 65-83. Aici se întâlneşte o însemnare care ne duce cu gândul la cneazul Borovschii (+ 1426). În conformitate cu această însemnare, este evident, că acest manuscris a fost scris la dorinţa acestui cneaz, apud, Almazov, A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви*...*op.cit.*, p. 237.

rânduieli sunt câteva diferenţe esenţiale: 1) în izvorul indicat al rânduielii mărturisirii Postitorului se întâlnesc doar primele 5 rugăciuni de dezlegare (în aceeaşi ordine) şi nu are o formulă de dezlegare scurtă, rugăciunea de iertare este: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...” şi rugăciunea a treia de dezlegare a epitemiei; 2) rugăciunile de dezlegare după mărturisire nu au nici o numerotare. Aceste deosebiri sunt destul de importante. Conform manuscrisului rus, centrul obiectiv al rânduielii, este format de dezlegare şi rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...” în rânduiala Postitorului acest centru cade asupra rugăciunilor de după mărturisire; pe de altă parte, numerotarea acestor rugăciuni în ritualul rus cere citirea neapărată a tuturor rugăciunilor, în rânduiala Postitorului, absenţa acestei numerotări, presupune o alegere liberă a citirii rugăciunilor.

III.3 Rânduiala Tainei Mărturisirii în *Molitfelnicele* sec. al XV-lea

Manuscrise cu rânduiala tainei mai sus menţionată, s-au păstrat foarte puţine şi acestea doar din sec. al XV-lea[441]. Majoritatea dintre ele se deosebesc de original. Deosebirile constau din următoarele nuanțe:

1) În unele manuscrise, rânduiala tainei se încheia cu rugăciunea a 5-a de dezlegare, după care se amintea doar formula generală: „Miluieşte-mă Dumnezeul nostru”, adăugându-se învăţătura: “Că Dumnezeu pedepseşte şi iartă mult”[442]. Astfel de rânduieli, sunt mai apropiate de rânduiala Postitorului, dar ele se întâlnesc şi mai târziu, fiind în conformitate cu caracterul ritualului mărturisirii vechi-rus. Ritualul mărturisirii trebuie să aibă aplicare în aceeaşi măsură atât asupra mirenilor cât şi asupra slujitorilor altarului[443].

2) Până la mărturisire se citea începutul obişnuit şi erau admişi psalmii 50 şi 69, iar după mărturisire, se rostea de către cel ce se pocăieşte: „Doamne miluieşte” de 40 de ori, cădea cu faţa la pământ, şi se cuvenea o singură rugăciune: „Doamne, Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...”, după care se rostea aceeaşi rugăciune şi otpustul: Hristos adevăratul

---

[441]Pe lângă rânduiala indicată, mai este cunoscută alta, întâlnită în *Trebnicul* editat sub Arhiepiscopul, Gherontie, Ed. Lavrei Sfânta Treime, manuscris Nr. 224 din 1474 din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, pp.202-217.

[442]*Molitfelnicul* din *Trebnicul*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 891, pp. 102-107, apud, Almazov, A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви... , op. cit.*, p. 238.

[443]În manuscris după ritualul împărtăşirii, este amintit şi un ritual cracteristic slujitorilor altarului cu titlul:„Ritualul mărturisirii iereului şi a diaconului”, după care urmează observaţia: „....toate rugăciunile....” (A se vedea, *Ibidem*, pp. 109-110), apud, *Ibidem.*

Dumnezeu....”[444]. Astfel manuscrisul original, admite în ritualul mărturisirii din tot cuprinsul rugăciunilor drept prototip doar una singură. Acesta este practic singurul care este cel mai scurt.

3) Înainte de vozglasul ritualului: „Binecuvântat este Dumnezeul nostru...”, este adăugată observația: „se roagă împreună către Dumnezeu, iar cel ce se pocăieşte rosteşte: “Doamne milostiv fii mie păcătosului. Doamne curăţeşte-mă de toate păcatele mele şi miluieşte-mă, cel ce am greşit fără de număr, Doamne iartă-mă. Cel ce m-ai creat Doamne, miluieşte-mă. Cel ce am greşit fără de număr iartă-mă, după care urmează o închinăciune, apoi: „Pentru rugăciunile Preacuratei Maicii Tale şi ale Îngerului Păzitor, ale Preacuvioşilor Părinţilor noştri, şi ale purtătorului de Dumnezeu părintele nostru egumenul Serghei făcătorul de minuni, Varlaam, Kiril şi Nikon şi a tuturor Sfinţilor Tăi Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu miluieşte-mă. Amin”[445]. O astfel de adăugire, după cum este evident, are menirea să precede însuşi rânduiala printr-o introducere formală, deosebită-de o consistenţă pur subiectivă. Nefiind importantă din acest punct de vedere, ea este importantă din punct de vedere istoric, ca fiind o adăugire de origine exclusiv rusă. Un astfel de manuscris este caracteristic secolului al XVI-lea.

4) După învăţătura de început a duhovnicului şi înainte de mărturisire era aşezată citirea rugăciunii: ”Doamne Dumnezeul nostru, Cela celui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor....”. După ce criterii a fost izolată de alte rugăciuni, şi a fost introdusă aici, nu este clar, cu atât mai mult că o parte din ritual şi anume jumătate din învăţătura dinainte de mărturisire, aici nu ni s-a păstrat. Partea de după mărturisire într-un astfel de manuscris coincide (doar din punct de vedere a rugăciunilor) cu rânduiala principală, dar sunt excluse din rânduială, ultimele două rugăciuni de dezlegare după mărturisire (şi rugăciunea de iertare: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”, deşi există trimitere la ea), iar trei rugăciuni „de dezlegare a păcătosului” au o enumerare întreagă generală (А-Г-numerotarea rusă)[446].

5) Din şapte rugăciuni de după mărturisire, în redactarea principală sunt amintite doar trei: „Doamne Dumnezeule, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne Cela ce prin proorcul Tău Natan....” şi „Doamne, Cel ce ai iertat pe David prin Natan de mărturisirea sa cea rea…” (rugăciunea a patra, a treia şi întâia). Dintre rugăciunile de „iertare a păcătosului” este exclusă prima, iar în schimb, la cele rămase a fost adăugată una nouă: „Stăpâne Doamne Iisuse

[444]*Molitfelnicul* din *Trebnicul* manuscris (sec. al XVI-lea) Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 851, pp. 92-96, apud, *Ibidem,* p. 239.

[445]Ritualul din *Trebnicul* manuscris (sec. al XVI-lea) Biblioteca Publică Imperială, Nr. 100 (F.I.) pp. 157-164, apud, *Ibidem.*

[446]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Nr. 588/1080, pp. 1-46, apud, *Ibidem*, p.240.

Hristoase mântuirea noastră, Cela ce singur ai puterea de a ierta păcatele, Cel ce eşti bun şi iubitor de oameni Doamne, iartă toate păcatele robului Tău (numele) făcute cu ştiinţă şi cu neştiinţă şi învredniceşte-l să primească cinstitele Tale Taine, nu spre osândă şi spre chin, ci spre curăţirea trupului şi a sufletului ca să fie părtaş al Împărăţiei Tale. Tu eşti ajutorul, zidul cel tare şi Cel ce cerţi vrăjmaşul şi curăţirea de păcatele lui. Căci milostiv şi iubitor de oameni eşti Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"; Aceste din urmă rugăciuni au o enumerare generală (А- Г) şi de aceea sunt înţelese ca fiind o unitate. Scopul lor este de a ţine locul rugăciunii de dezlegare: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule..." în rânduiala principală şi de aceea sunt înţelese ca fiind centrul elementului obiectiv al rânduielii. În ceea ce priveşte dezlegarea de epitemie, în acest scop aici sunt adăugate încă alte două rugăciuni noi, şi anume: „Doamne Atotputernice care vezi neputinţa noastră..." şi „Stăpâne Doamne... Cela ce Te-ai asemănat neamului omenesc…"[447], care sunt intitulate: „rugăciuni de iertarea a celui ce se mărturiseşte"[448].

6) Rugăciunile de după mărturisire lăsate aici sunt aceleaşi ca şi în cazul anterior, doar cu o singură modificarea şi anume adăugirea rugăciunilor: „Doamne Dumnezeule...Cela ce ai pogorât cerurile" (rugăciunea a cincea din redactarea principală) şi „Milostive şi Iubitorule de oameni Dumnezeul nostru, Cel ce Te-ai întrupat pentru noi, Cel ce Ţi-ai asumat păcatele lumii întregi, prin milostivirea Ta nemărginită şi eu smeritul, te iert frate de tot păcatul ce l-ai mărturisit mie nevrednicului în faţa Domnului, Cel ce a răscumpărat toate greşelile în lumea aceasta şi în cea viitoare, Cel ce doreşte mântuirea tuturor oamenilor. Mărit este numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin", rugăciuni care sunt propriu zis de dezlegare după moarte. La rugăciunile indicate sunt adăugate aceleaşi „rugăciuni de dezlegare a celui ce se mărturiseşte" şi în aceeaşi ordine, ca şi în redactarea principală, dar cu adăugirea începuturilor rugăciunilor: „Stăpâne Doamne, Cel ce singur ai puterea de a ierta păcatele..." şi „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele), după marea mila Ta, creează pe slujitorul tagmei preoţiei sfinte a Ta şi mijloceşte pentru cei ce greşesc şi aleargă cu pocăinţă la Tine, Cel ce vrei ca tot omul să ajungă la adevăr, să se cunoască şi să se mântuiască, Care nu vrei moartea păcătosului ci să se întoarcă şi să fie viu, primeşte rugăciunea mea, care o înalţ în faţa bunătăţii Tale, greşelile robului Tău (numele) care a venit la pocăinţă şi s-a mărturisit îndreptează-I-le şi iartă toată greşeala lui şi a noastră, cu inimă curată să fim

[447]A se vedea aceste rugăciuni în rândul celor de izbăvire de jurământ în *Molitfelnicul* din 1636, pp. 212-213, apud, *Ibidem.*

[448]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1068, pp. 84-99. Partea premergătoare a ritualului nu s-a păstrat, apud, *Ibidem.*

vrednici a-Ţi sluji şi să ne învrednicim de bucuria veşnică, căci sub stăpânirea Ta tot timpul suntem păziţi şi ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin". Toate aceste rugăciuni sunt înţelese aici, ca fiind de dezlegare anume de epitemie, de aceea şi sunt însemnate: „rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte, în momentul în care se încheie mărturisirea şi intrarea lui în Biserică"[449]. Cel din urmă ritual al mărturisirii este însemnat: „rânduiala mărturisirii".

7) În schimbul tuturor rugăciunilor de dezlegare din rânduiala principală, în partea de după mărturisire, sunt lăsate doar două rugăciuni: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Fiule Unule-Născut şi Cuvântul Tatălui, Cel ce toată mulţimea greşalelor noastre le-ai stârpit, şi ai suflat peste faţa apostolilor Tăi şi le-ai spus: Luaţi Duh Sfânt, cărora veţi ierta păcatele vor fi iertate şi cărora veţi tine, vor fi ţinute. Tu însuţi Stăpâne ai dăruit Apostolilor Tăi în perioada slujirii sfinte, în Biserica Ta, pe pământ să lege şi să dezlege totalitatea păcatelor, ne rugăm Ţie pentru fratele nostru (numele), care stă în faţa Ta, dăruieşte-i milostivire ca să piară toate păcatele săvârşite dintru neştiinţă, nepăsare sau din slăbiciunea duhului. Cel ce vezi slăbiciunea omenească, Stăpâne, Care eşti bun şi iubitor de oameni, iartă-i toate păcatele cele cu voie şi fără de voie săvârşite de el, Tu eşti înlănţuirea pornirilor păcătoase, nădejdea celor fără de nădejde, alinarea celor căzuţi, pe robul Tău acesta, slobozeşte-L de mulţimea păcatelor. Că S-a proslăvit numele Tău cel sfânt dimpreună cu Tatăl Tău cel fără de început şi cu Sfântul Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin" şi „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele)…"[450]. În situaţia dată se întâlneşte o expunere forţată a rânduielii principale, lucru ce îngreuiază faptul de a determina originele ei. Rugăciunile indicate de după mărturisire, nu se mai întâlnesc şi în altă rânduială şi în mod evident, li se arată şi o importanţă obiectivă. Ritualul dat este intitulat: „Pocăinţa şi mărturisirea Ţarului, Kneazului şi a tuturor creştinilor dreptmăritori, care vin cu credinţă şi cu inima smerită şi mâini smerite".

8) La psalmii obişnuiţi din rânduiala începutului mărturisirii s-au alăturat unul sau doi psalmi, psalmul şase[451] şi 12[452]. În primul caz rugăciunile de după mărturisire care se cuveneau,

---

[449]*Trebnic,* publicat sub Patriarhul Filaret Romanov în 1623, manuscris din Biblioteca Publică Imperială, din Moscova, Nr. 125, p. 155.

[450]*Culegere de manuscrise* (sec. al XVII-lea), Biblioteca Volokol. Nr. 517, pp. 1-23, apud, A. Almazov, *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit,* p. 239.

[451] *Trebnic* editat de Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris (sec. XVI) Biblioteca Lavrei Sfânta Treime Nr. 232, 1592, pp. 24-37; manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz. Nr. 535/782, pp. 161-182; *Molitfelnic* pergament manuscris (sec. al XIII-lea) Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 524, pp. 64-73 (psalmul evidenţiat în acest manuscris este cel dintâi). În ultimul manuscris se întâlneşte cea mai veche rânduială a

erau: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...” şi „Doamne Atotputernice....robului ce ţi S-a mărturisit...” (prima rugăciune este de dezlegare după mărturisire, cea de a doua este numită: „rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”, ca fiind de dezlegare după epitemie)[453] sau doar propriu-zis rugăciunea după mărturisire din rânduiala principală, dar fără rugăciunile: ”Mărindu-Te, Te preaslăvesc pe Tine Doamne…” şi „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cel ce cheile Împărăției cerurilor le-ai încredințat lui Petru…”, în schimbul cărora, la celelalte rugăciuni este adăugată rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”[454], sau după cum s-a văzut în rânduiala celui de-al patrulea izvor, doar cu schimbarea rugăciunii: „Milostive Doamne, Care ai trimis pe ai Tăi pentru milostivire...”, prin rugăciunea de dinainte de împărtăşanie: ”Stăpâne Doamne..., care singur ai puterea de a ierta păcatele...”[455]. În cel de-al doilea caz, rugăciunile de după mărturisire erau: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; „Doamne...Cel ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne... Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...” şi rugăciunea de izbăvire de puterile necurate[456]. Conţinutul şi ordinea celei de-a doua rânduieli, a fost alta. În partea de dinainte de mărturisire aici cu desăvârşire lipsesc psalmii, şi pe lângă începutul obişnuit, se întâlneşte doar o singură rugăciune: „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăției Tale le-ai încredințat lui Petru…”.

Partea de după mărturisire este expusă astfel: (după mărturisire) duhovnicul rosteşte: „Dumnezeu, copile, îţi iartă prin harul nevăzut toate greşelile ce le-ai mărturisit mie nevrednicului în fața Lui”; după citirea rugăciunilor care urmau, el aşeza mâna dreaptă a celui ce se mărturisea peste umărul său şi rostea cea dea doua formulă de dezlegare: „Dumnezeu, copile,

---

ritualului mărturisirii rus cunoscut; din păcate, în marea lui parte este deteriorat, încât de-l refăcut este practic imposibil, apud, *Ibidem.*

[452]*Molitfelnicul* din *Trebnicul* manuscris (prima jumătate a sec. al XVI-lea) Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 841, pp. 234-238, apud, *Ibidem.*

[453]*Trebnic,...* Nr. 232, *ed.cit.*, pp. 12-37; ritualul deşi este notat aici: „ritualul înnoirii copiilor duhovnici iconomi”, în realitate se referă şi la mireni.

[454]*Trebnicul* manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 535/792. Deşi această rugăciune este intitulată: „rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte de toată greşeala”, iar cea care îi precedează: „Doamne... Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”, este intitulată: „rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”- dar ambele în aceeaşi măsură sunt rugăciuni de dezlegare a păcatelor după mărturisire, la fel cu celelalte rugăciuni amintite aici, ceea ce se şi demonstrează, prin enumerarea generală, caracteristică lor în cazul dat (А-Г), apud, Almazov, A.I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви ..., op. cit., p.* 240.

[455]*Molitfelnicul,* manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz Nr. 524, pp. 64-73, apud, *Ibidem.*

[456]*Molitfelnicul* din *Trebnicul* din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia Nr. 841, pp. 234-238. Penultima rugăciune este notată aici: „rugăciunea de iertare de păcate”, şi evident ca şi cea care i-a precedat, are menirea de iertare a păcatelor propriu zis după mărturisire, apud, *Ibidem.*

te iartă pe tine, şi eşti iertat acum în ceasul acesta de toate greşelile mărturisite de tine în veacul acesta şi în cel viitor şi să te învrednicească să stai nejudecat în faţa scaunului de judecată a binecuvântatului Dumnezeu în veci. Amin". Apoi urma cuvântul de învăţătură, după care cel ce se mărturisea îngenunchea, citea psalmul 50, iar preotul citea rugăciunea: „Doamne Mântuitorul nostru, Care prin proorocul tău Natan...", apoi cel ce se mărturisea, păstrând poziţia anterioară citea psalmul patru, iar preotul rostea rugăciunea: „Doamne, Care lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...", cel ce se mărturiseşte citea psalmul şase, preotul rostea rugăciunea: „Doamne Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea…". După care cel ce se mărturisea se ridica, iar preotul citea asupra lui rugăciunile de dezlegare-*Ashalona*: „Frate şi fiule (numele), prin frângerea inimii mult ai arătat..."; „Doamne Preasfinte, care eşti izvorul milostivirei şi al harului..."; „Stăpâne Doamne, care chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...", şi în cele din urmă: „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele)...". La sfârşitul ritualului a apărut rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...", dar cu ce scop, nu este indicat[457]. Oprindu-ne la această rânduială a ritualului mărturisirii, în ceea ce priveşte relaţia ei cu prima rânduială, se poate observa că este asemănătoare doar în primele trei rugăciuni de după mărturisire. Cu toate acestea lor li se acordă nu puţină importanţă; atenţia cade pe cele patru rugăciuni care urmează după primele trei. Astfel, în rânduiala pe care se urmăreşte elementele esenţiale ale ritualului mărturisirii sunt altele, în comparaţie cu prima rânduială. Nici la greci nici la slavii de nord nu se întâlneşte o astfel de rânduială a ritualului mărturisirii. În Rusia ea a fost destul de răspândită şi a avut o influenţă evidentă asupra altor rânduieli ale ritualului. În baza acestor factori nu va fi greşit a presupune că cel puţin din punctul de vedere al cuprinsului, rânduiala dată este de origine rusă. De aceasta ne convinge şi metoda de triere a alcătuirii ei. Judecând după ciclul rugăciunilor introduse în această rânduială, pentru alcătuirea acesteia au servit ca şi materiale: 1) prima rânduială analizată mai sus; 2) rânduiala răspândită a ritualului mărturisirii la slavii din nord şi 3) în cele din urmă

[457]*Molitfelnicul,* editat de Pr. Elisei Omelianov, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, din Lavra Sfânta Treime (sec. al XVII-lea), Nr. 221, 1620, pp. 91-110 (În acelaşi timp după rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu... Păstorule şi Mielule..." aici urmează şi rugăciunea (subiectivă) către Domnul Iisus Hristos, a lui Kiril Turovschii: "Multmilostive şi Atotmilostive..." (pp. 107-110). Judecând după faptul că imediat după ea urmează alte ritualuri scurte ale mărturisirii, se poate presupune, că ea este aşezată în rândul rugăciunilor cu referire la mărturisire din rânduiala dată. Fiind o rugăciune subiectivă, desigur, ea nu a adus ceva nou în ritualul mărturisirii din punct de vedere intern, dar în cazul dat este foarte importantă încercarea de a adăuga la Taina Mărturisirii o rugăciune de origine rusă); Rânduiala Mărturisirii din *Trebnicul* Bibliotecii Publice Imperiale Nr. 100 (F..I) pp. 165-176 (după rugăciunea: Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu Celui viu...Mielule şi Păstorule..." nu există o altă rugăciune care să urmeze); *Trebnicul*, manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz. Nr. 532/789, pp. 2-24 (Aici între ultima rugăciune de dezlegare şi rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase...Păstorule şi Mielule" a fost introdusă cerinţa-să se citească Simbolul de Credinţă şi rugăciunea Îngerul păzitor) această cerinţă este introdusă după finalul rânduielii, şi este singurul loc unde se întâlneşte, apud, *Ibidem,* p. 243.

un articol deosebit despre pocăinţă/curăţire destul de cunoscut şi în Biserica Rusiei tradus şi de timpuriu cunoscut din manuscrisele greceşti, articol despre care se va vorbi în continuare[458]. Se poate presupune că perioada apariţiei ei, nu poate să fie mai veche decât cea analizată până acum. Această supoziţie îşi găseşte îndreptăţire în faptul că manuscrisele ruse ale unui astfel de ritual al mărturisirii datează nu mai înainte de sec. al XVI-lea. Ritualul mărturisirii cu o astfel de rânduială, este atribuit Sfântului Ioan Damaschinul[459]. Din punctul de vedere al micilor particularităţi, şi al prezentării exterioare sunt urmărite în această Taină două rânduieli[460].

În această rânduială în partea de după mărturisire se regăsesc doar patru rugăciuni: „Doamne Dumnezeule, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie..."; „Dumnezeul Cel milostiv să te miluiască..."; „Doamne pe robul ce ţi se mărturiseşte...". Deasupra primei dintre rugăciuni se găseşte titlul: „Rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte şi se pocăieşte", iar fiecare dintre rugăciunile care urmează se intitulează: „rugăciunea aceluiaşi"[461]. Este dificil de explicat, ce importanţă li se dă acestor titluri, care sunt singurele de acest gen. Judecând după locul care îl ocupă în ritual, ar trebui înțelese ca fiind de dezlegare după mărturisire, iar după conţinut, mai degrabă sunt de dezlegare după încheierea epitemiei. Această nesiguranță de determinare este cu atât mai inevitabilă, cu cât aici este de cercetat un manuscris deteriorat. Reiese că din manuscrisul studiat nu este vorba propriu zis de mărturisire, iar rugăciunile indicate intră în contact direct cu rugăciunea amintită înainte de mărturisire; Ritualul mărturisirii este alcătuit mecanic, cu câteva înnoiri plasate la final care nu sunt însoţite de nici un comentariu.

Existând în acelaşi timp cu prima rânduială, cea dea doua rânduială deseori se suprapunea cu cealaltă. De aici se dezvăluie noi particularităţi caracteristice, tipuri ale ritualului mărturisirii. Sunt cunoscute două astfel de tipuri: 1) Pe lângă psalmii obişnuiţi ai primei rânduieli (50 şi 69) s-a adăugat o singură rugăciune de dinainte de mărturisire din rânduiala a doua; în partea de după mărturisire, din ciclul obişnuit al rugăciunilor de după mărturisire, primite şi în rânduiala a doua, se înlătură rugăciunea: „Doamne Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan...", şi rugăciunea *Ashalona,* iar în locul lor se introduce rugăciunea: „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...", în afară de aceste rugăciuni de după mărturisire

[458]Almazov A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви...op.cit.*, p. 244.
[459]*Ibidem*, p. 245

[460]*Molitfelnicul* ..., Nr. 221, ed.cit., şi Manuscrisul din Biblioteca Publică Imperială, Nr. 100 (F.I.), *loc. cit.*, altul-în manuscrisul Bibliotecii Kiril-Beloz, Nr. 512/769, *loc. cit*., apud, *Ibidem.*

[461]*Trebnic* manuscris din Biblioteca Publică Imperială, Nr. 35 (O.I.), p. 15-35. Ritualul la fel, este atribuit Sfântului Ioan Damaschinul, apud, *Ibidem.*

este amintită şi rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Cel viu, Mielule şi Păstorule...”[462]. În aranjarea acestor rugăciuni s-au ghidat după ordinea existentă în a doua rânduială. În ritualul mărturisirii schimbările substanţiale sunt atribuite Sfântului Ioan Damaschin. Este curios că ritualul este adaptat nu doar din punct de vedere al elementului mărturisirii, ci şi din punctul de vedere al textelor rugăciunilor dedicate special femeilor (cel mai probabil pentru monahii).

2) Modalitatea opusă era că la rugăciunea de dinainte de mărturisire în rânduiala studiată s-au adăugat psalmii 50 şi 69 iar apoi şi şase. În partea de după mărturisire astfel de rânduieli foarte uşor se diferenţiază între ele şi de originalul lor. Astfel, în unele sunt lăsate doar două rugăciuni: „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcate....” şi „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...”, rugăciuni care sunt necesare să fie rostite după mărturisire[463]. În altele la fel sunt indicate doar două rugăciuni, şi anume: *Ashalona* şi „Doamne Iisuse Hristoase... Mielule şi Păstorule...”, ultima rugăciune era ascultată de către cel ce se mărturisea stând în genunchi şi citind el singur psalmii şase şi 50[464]. Conținând un număr restrâns de rugăciuni de după mărturisire, aici au fost adăugate alte (care nu se întâlnesc în nici unul dintre alte ritualuri) rugăciuni de dezlegare după epitemie, care sunt notate: „rugăciuni de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”, şi anume: “Doamne...Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcate...”[465]; „Doamne... Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne, Cela ce l-ai iertat prin Natan pe David de mărturisire sa cea rea...”; „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”; „Dumnezeul Cel Preamilostiv să te miluiască...”, şi în cele din urmă: „Doamne Atotputernice, robului ce Ţi se mărturiseşte...”. În al treilea rând în acelaşi timp după mărturisire

[462]*Trebnic*, manuscris Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 547/808, pp. 2-24. După această rugăciune urmează Rugăciunile: „Doamne Mântuitorul nostru, Cel ce ai iertat prin Natan pe David ...” şi „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...” (apoi foarte multe înnoiri), dar ele fără de nici o bază sunt atribuite altui transcriitor, care începe cu jumătate din rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”. În general această rânduială trebuie plasată în rândul acelora care nu sunt îndreptate, ca fiind scrise de autori diferiți. Ceea ce este demn de luat în seamă este că între prima formulă de dezlegare şi citirea înnoirii (cum aceasta este în textul ritualului celei de a doua redactări) este introdus un caiet întreg scris de mână (pp. 37-44), transcris din *Trebnicul* publicat la Moscova în 1636, care cuprinde dialogul de până la adresarea întrebărilor din partea duhovnicului către cel ce se mărturiseşte (Întreabă cu blândeţe...asupra Simbolului de Credinţă; a se vedea *Trebnicul* din 1636, pp. 161-164). Introducerea dată aduce la cunoştinţă, că odată cu apariţia ritualului mărturisirii publicat, ritualul o lungă perioadă a avut o importanţă practică. Aceasta, cum se va urmări în cele ce urmează, îndreptăţeşte şi istoria publicării, apud, *Ibidem*, p. 246.

[463]*Culegerea de manuscrise* (1482) Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 6/1683, p. 121-153, apud, *Ibidem*, p. 247.

[464]*Trebnic* manuscris (1583), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1102, p. 178-204 (şi aici şi în cazurile precedente ritualul este atribuit Sfântului Ioan Damaschinul), apud, *Ibidem.*

[465]Fiecare dintre rugăciunile care urmează sunt notate simplu: ”rugăciunea aceluiaşi”, apud, *Ibidem.*

sunt aşezate aceleaşi rugăciuni, ca şi în cazul doi, cu deosebirea că nu se aminteşte nimic de citirea psalmilor, iar rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...” este destinată doar pentru dezlegarea celor ce se mărturisesc în mănăstiri, iar rugăciunea *Ashalona* este rugăciune de dezlegare după mărturisirea preoților. În general, după mărturisire aici este necesară doar o singură rugăciune de dezlegare; ca şi în cazul precedent din rândul rugăciunilor de dezlegare de epitemie, aici este omisă rugăciunea: „Dumnezeu Atotmilostivul să te miluiască...”, în schimb este adăugată rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...”[466]. În al patrulea rând, partea de după mărturisire a rămas la fel ca şi în prototip, cu deosebirea că la sfârşit au fost înlăturate rugăciunile: către „Îngerul Păzitor” şi „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...” iar în locul lor, între rugăciunile: ”Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...” şi rugăciunea *Ashalona*, au fost introduse rugăciunile: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”, şi „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască...”[467], care se rosteşte asupra capului penitentului. Tuturor se iartă păcatele, se cere milă de la duhovnic şi binecuvântarea sfântă. În tipul de ritual în care se măreşte ciclul de rugăciuni de dezlegare de după mărturisire, o importanţă esenţială se acordă rugăciunilor adăugate. În cele din urmă, în aceeaşi parte se cuveneau aceleaşi rugăciuni şi în aceeaşi ordine ca şi în prototipul primei rânduieli[468].

3)A treia rânduială, a fost cea mai răspândită. Dacă în primele două centrul elementului rugăciunilor cădea asupra părţii de după mărturisire, în cazul dat ne întâlnim cu o apariţie total opusă: după începutul obişnuit săvârşitorul ritualului rosteşte psalmii 50 şi patru; apoi citeşte următorii psalmi şi rugăciunile: „Doamne Stăpâne, Cel ce ai pogorât cerurile” şi psalmul şase; rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepți întru sfințenie...”, psalmul 12, şi în cele din urmă, rugăciunea: „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan....”. După mărturisire preotul rostea doar o singură rugăciune, ca fiind

---

[466]*Culegere de slujbe,* manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia Nr. 514, pp. 307-328. Ritualul mărturisirii este notat aici fără numele Sfântului Ioan Damaschinul, ci simplu: „ritualul mărturisirii monahilor şi monahiilor” (a se vedea *Ibidem*, p. 307), apud, *Ibidem.*

[467]*Trebnic,* editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, (manuscris sec. al XVI-lea), Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 233, 1589, pp. 40-46. Numele Sfântului Ioan Damaschinul nu este destinat pentru însăşi ritualul mărturisirii, ci învățăturii despre pocăinţă care îi precedează.

[468]*Culegere de manuscrise* (1483), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 6/1063, pp. 147-153. Ritualul este expus pe scurt fără amintirea textelor rugăciunilor, apud, A. Almazov, *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit,* p. 248.

de dezlegare pentru cel ce se mărturisea, şi anume: „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor păcatele le-ai iertat..."[469].

Este evident, că această rânduială reprezintă un împrumut din practica slavilor din nord, împrumut făcut, odată cu primirea creştinismului în Rusia. Fiind rânduiala care a fost utilizată cel mai des în practica Bisericii Ruse, ea a trecut prin mai multe modificări:

1) În loc de rugăciunea obişnuită de dezlegare din rânduială, era necesară rostirea unei singure rugăciuni: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule..."[470]. Astfel, ritualul în acest caz este precedat de un titlu extins: „Mărturisirea celui de-al 7-lea sinod de la Niceea. Cei ce nu se mărturisesc au păcate. E necesar ca toţi oamenii care au comis fapte de necredinţă, să meargă să se mărturisească până când vor veni la credinţă. Ne este încredinţată această învățătură prin Patriarhul sobornicesc Nikifor". Rugăciunea: "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...", este utilizată în forma scurtă, ceea ce reprezintă o raritate. După citirea acestei rugăciuni, urmează citirea Apostolului (I Tim. IV, 9-16) şi Evanghelia de la Sfântul Matei (Ev. Mt. IX, 9-13), ectenia care în afară de cererile generale, conține două cereri speciale: „Încă ne rugăm pentru primirea mărturisirii robului Tău, iertarea, şi ca fără de osândă să primească preacuratele Tale Taine"; „Încă ne rugăm pentru lăsarea oricărui păcat săvârşit de cel ce se mărturiseşte"[471].

2) La rugăciunea principală de după mărturisire : „Doamne Dumnezeule, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...", s-au adăugat rugăciunile de dezlegare după epitemie: "Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; "Doamne, din milostivirea Ta ai trimis pe Fiul Tău Cel Unul-Născut din pântecele binecuvântat…" (ca rugăciune de dezlegare a celui ce se mărturiseşte)[472], sau aceleaşi rugăciuni dar cu adăugirea următoarelor: „Doamne Iisuse

[469]*Trebnicul* din *Molitfelnicul*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Sfânta Sofia Nr. 869, pp. 114-117, *Molitfelnic,* manuscris (sec. al XVI-lea) din aceeaşi Bibliotecă Nr. 1017, pp. 103-109; *Trebnic,* manuscris (sec. al XVI-lea sau începutul sec. al XVII-lea) din aceeaşi Bibliotecă Nr. 1088, pp. 92-870 (intitulată: „ritualul pocăinţei"); (la fel sec. al XVI-lea), Nr. 1061, pp. 187-202; (ritualul este notat aici: „pocăinţa şi întrebările pentru toţi dreptmăritorii care vor să se căiască" (cap. 59); în conformitate cu o notarea dată, rugăciunea de după mărturisire este precedată de o mulţime de îndemnuri legate de mărturisire); *Trebnicul-ma*nuscris (începp. sec. al XVI-lea), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 617/1074, pp. 163-169; (sec. al XVI-lea); Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Cazul Nr. 599/1007, pp. 55-58; *Trebnicul* din *Molitfelnicul* editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime (sec. al XVI-lea, Nr. 225, 1588, pp. 171-181, apud, *Ibidem.*

[470] *Trebnic,* manuscris (sec. al XVI-lea alcătuit de A. I. Hludov, Nr. 119, pp. 242-258), apud, *Ibidem,* p.249.

[471]A se vedea *Trebnicul* manuscris adunat de A. I. Hludov, Nr. 119, p. 242, şi 251-253, apud, *Ibidem,* p. 250.

[472]*Molitfelnic,* manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1017, pp. 106-113. Aici ritualul este notat scurt: „ritualul mărturisirii la greci", apud, *Ibidem.*

Hristoase...Mielule şi Păstorule..."[473], sau "Atotputernice şi veşnice Doamne robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."; „Doamne....Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; "Stăpâne Doamne Dumnezeule Atotțiitorule, Tatăl Domnului Dumnezeu şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Cela ce ai creat prin cuvânt toată ființa văzută şi cea nevăzută şi ai adus pe toate dintru neființă întru ființă Ție ne rugăm şi pe Tine te rugăm, prin voia Ta miluieşte pe robul Tău (numele), curățeşte-l de tot păcatul şi de toată întinăciunea pe cel ce a venit la sfânta Ta Biserică, ca să fie vrednic să se împărtăşească cu cinstitele Tale Taine, binecuvintează-l, sfințeşte-l, înțelepțeşte-l. Tu eşti Cel ce arăți lumina, învredniceşte-l să fie părtaş luminii la timpul cuvenit, să fie părtaş la turma sfântă a Unului-Născut Fiului Tău, ca dimpreună cu El Slavă să înălțăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[474] şi "Dumnezeu Preamilostivul să te miluiască..."[475], sau tot aceleaşi, dar cu adăugirea rugăciunii: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule..."[476]. În toate aceste cazuri tabloul general al rânduielii principale rămâne neschimbat.

3) La aceeaşi rugăciune principală de după mărturisire s-au adăugat: a) „Milostive...Iubitorule de oameni...ai trimis pe Unul născut Fiul Tău...", ca rugăciune de dezlegare după mărturisire şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...", ca rugăciune de dezlegare în general;[477] b) „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea ...", aici fiind valabilă prima indicare cât şi cea dea doua[478]; c) rugăciune de dezlegare după mărturisire: „Doamne...Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...", mai concret este rugăciune de dezlegare după epitemie, însă aici se încadrează o singură rugăciune, aceasta este

[473] *Trebnic*, manuscris, muzeul Rumianţev (adunat de Piskarev, Nr. 30) Nr. 465, pp. 238-240. În manuscris s-a păstrat propriu zis începutul şi sfârşitul ritualului. Cu ce scop este adăugată aici rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...", din cauza pierderii începutului ei, nu se poate de determinat, apud, *Ibidem.*

[474] Rugăciunea dată care diferențiază ca şi conținut este Molitva a treia de iertare şi împărtăşire în *Molitfelnicul* 1,2,3 şi 61 din tabelul alcătuit de Magist. Chițu Viorel, a se vedea *art.cit*, pp. 440-441.

[475] *Molitfelnicul* din *Trebnicul...* Nr. 224, *ed.cit.*, pp. 70-78 (cu titlul: ritualul celor ce se mărturisesc); primele trei rugăciuni sunt numerotate: А-Г „pentru dezlegarea păcatelor celui ce se mărturiseşte; după încheierea mărturisirii.

[476] *Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 311, pp. 27-41. Noua rugăciune are aici titlul obişnuit, iar celelalte rugăciuni au aici vechile lor notări, doar rugăciunea: „Dumnezeu Preamilostivul să te miluiască..." este prima, apud, A. Almazov, *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit.*, p. 250.

[477] *Trebnic* pergament, manuscris sec. al XVI-lea adunat de Pogodin, Nr. 75, pp. 122-146; Biblioteca Tipografică din Moscova (manuscris sec. al XIV-XV.lea), Nr. 129 (=1278), pp. 180-189. În primul manuscris ultima rugăciune nu se regăseşte, dar acest fapt se poate explica mai degrabă prin pierderea paginilor dedicate ei, apud, *Ibidem*, p. 251.

[478] *Molitfelnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1023 (încep. sec. al XVI-lea) pp. 252-272 Ritualul este intitulat:"Începutul mărturisirii păcatelor a celui ce se căieşte către părintele său duhovnicesc", apud, *Ibidem.*

rugăciune de izbăvire de întinăciune[479]; d) Toate rugăciunile indicate mai sus, cu excepţia celei principale, care este înţeleasă ca rugăciune de dezlegare de epitemie, nu doar rugăciune de izbăvire de întinăciune, dar şi rugăciunea: „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...". Pe lângă rugăciunile indicate, după ritual, se mai întâlnesc rugăciunile: „Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierţi nouă toate cele făcute, şi pentru a noastră mântuire ne ajuți pe noi, căci până şi în prezent puterile Tale dumnezeieşti ne sunt ajutătoare, şi eu păcătosul şi nevrednicul robul Tău de necomparat voi fi în fața ochilor Tăi: fiindcă nu pot să mă pocăiesc cu vrednicie de toate păcatele săvârşite de mine în viața aceasta, dar prin milostivirea Ta-esența recunoaşterii vinovăției este mântuirea întregului neam omenesc, fii şi mie ajutor întru mântuire, milostiveşte-te către mine şi dăruieşte-mi putere, binecuvintează-mă şi întăreşte-mă cu dreptate şi credință pentru a-Ți sluji Doamne, Căci Tu singur ai venit în lume să mântuieşti pe cei păcătoşi fii şi mie mântuire şi izbăvire Hristoase Doamne Fiul Tatălui, iartă păcatele lumii, orice binevoieşti fă cu mine robul Tău, Multmilostive Doamne dăruieşte-mi ajutor mie robului Tău, Tu singur ştii Doamne care este esența necazurilor mele, îmi încred inima şi mintea în milostivirea şi dragostea Ta Doamne, vindecă-mi ura mea, opreşte de la mine toată fapta şi vorba cea păcătoasă, milostivirea Ta arat-o spre mine, prin Numele Tău cel sfânt izbăveşte-mă de tot răul Doamne, Cel ce eşti slăvit în veci. Amin", (fără titlu), „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule..." şi „Dumnezeul Cel preamilostiv să te miluiască..."[480]; e) rugăciunea: „Dumnezeu preamilostivul să te miluiască..." este de dezlegare după mărturisire, precum şi rugăciunile mai sus întâlnite: „Dumnezeule Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; „Multmilostive şi iubitorule de oameni Cela ce ai trimis pe Fiul Tău Cel Unul-Născut..."[481]. Deosebirile de rugăciuni indicate în câteva liste ale manuscriselor, au fost însoţite şi de altele, care sunt mai puţin importante. Astfel listele celui de-al doilea tip, ce conțin rânduiala mărturisirii, expusă aici, sunt scoase din rânduiala mărturisirii căreia i-a precedat; rânduiala mărturisirii aici este cea mai bună, dar din păcate a fost realizată doar de un singur autor al acestui manuscris. În manuscrisele celui de-al treilea tip, celui

---

[479]*Trebnic* manuscris (încep. sec. al XVI-lea, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 522/779, pp. 107-113); *Culegere de manuscrise* (anul 1483) din aceiaşi Bibliotecă Nr. 6/1063, pp. 57-67; *Molitfelnicul* din *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 837, pp. 337-343 (în primul manuscris nu se întâneşte rugăciunea de izbăvire de întinăciune, iar în al doilea manuscris rugăciunea introdusă după mărturisire este prima; în acelaşi manuscris ritualul este notat: „mărturisirea oamenilor mireni", iar cel din urmă „începutul mărturisirii"), apud, *Ibidem.*

[480]*Trebnic*, manuscris, sec. al XVI-lea, Biblioteca Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Cazul Nr. 589/1007, pp. 58-67. Ritualul mărturisirii denumit: „Mărturisirea expusă pe scurt"- este scris aici prescurtat, practic începe cu a doua jumătate şi cu înnoiri, apud, *Ibidem.*

[481]*Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 848, pp. 225-257 (notat: „Începutul mărturisirii"; ultimele două rugăciuni sunt notate scurt: „rugăciuni de dezlegare", apud, *Ibidem.*

ce se mărturiseşte i se recomandă să asculte rugăciunile de dezlegare căzând la picioare[482] sau stând în genunchi[483]. Într-unul dintre manuscrisele acestui tip, rugăciunii de dezlegare îi precede o scurtă formulă de dezlegare: „Domnul să te ierte şi să te miluiască", rostită asupra celui ce se mărturiseşte, penitentul fiind căzut la picioarele preotului. În acelaşi manuscris rugăciunea: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea..." este atribuită Sfântului Ioan Postitorul, pentru că autorul a întâlnit această rugăciune în rânduiala mărturisirii acestui Patriarh[484]. După listele celui de-al cincilea tip, prima dintre rugăciunile de după mărturisire, cel ce se mărturiseşte trebuie să o asculte căzând la picioare, iar pe cea dea doua "stând în picioare"[485] . Manuscrisul este intitulat: „ritualul mărturisirii mirenilor", rugăciunile de dezlegare de după mărturisire sunt: „Dumnezeul Cel preamilostiv să te miluiască..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...", ele sunt intitulate: „rugăciunea celui ce mărturiseşte", şi în cele din urmă: "Doamne, Cela ce ai venit la apostolii Tăi prin uşile încuiate..."[486]. Acest manuscris are o semnificație aparte. În partea de după mărturisire se întâlneşte otpustul (înainte de care preotul sărută Evanghelia): „Pe Sfânta Masă stând în chip luminos şi prin duh dumnezeiesc, ai binevoit să te naşti pe pământ din Fecioara Maria cea nenuntită, Cela ce ai fost model de curăţie, iar nouă celor ce am greşit nădejde de mântuire, ai dăruit din iubirea Ta de oameni pocăinţa. Hristos adevăratul nostru Dumnezeu pentru rugăciunile Preacuratei Maici ale Sfântului şi întru tot lăudatului şi Înainte mergătorului şi Botezătorului Ioan, prin slava atotlăudaţilor Apostoli, ale Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu şi Sfântului Ioan Postitorul şi a tuturor Sfinţilor, miluieşte-ne şi ne mântuieşte ca Cel ce eşti iubitor de oameni". În partea de dinainte de mărturisire este introdusă (după ultima rugăciune: "Doamne, Care prin prooocul Tău Natan...") troparele de pocăință: „Multmilostive Doamne, Cela ce vezi smerenia mea..."; "Mă cutremur gândindu-mă la mulţimea

[482]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 522/779 (a adopta o astfel de poziţie aici se recomandă, dar doar pentru citirea rugăciunii: „Doamne Cela ce ai iertat pe David prin Natan..."). , apud, *Ibidem*, p. 252.

[483]*Molitfelnic* din *Trebnicul*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 837; aici rugăciunile mai sus menţionate, care sunt de dezlegare de epitemie, se pare că sunt înţelese ca fiind de dezlegare şi după mărturisire. Acest lucru poate fi afirmat şi conform amplasării rugăciunilor din ritual şi după titlul rugăciunii întâi:"rugăciune de dezlegare pentru cei ce se mărturisesc", apud, *Ibidem.*

[484]*Culegere de manuscrise*, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 6/1083, apud, *Ibidem.*

[485]A se vedea nota 444, apud, *Ibidem.*

[486]*Trebnic*, alcătuit de către Pr. Filat Nikiforov, Ed. Mănăstirea Stromânskii, manuscris (sec. al XVI-XVII-lea), BibliotecaLavrei Sfânta Treime, Nr. 227, 1640, pp. 268-276.

faptelor mele cele rele...", şi „Aşează-mă pe calea mântuirii Născătoare de Dumnezeu.. ." şi citirea Evangheliei de la Luca (Ev. Lc. cap. XIII, vers. 1-9).

4) Pe lângă rugăciunea obişnuită de dezlegare este necesară şi rostirea rugăciunii: „Doamne, Cela ce ai iertat pe David prin Natan...", valabilă atât pentru mărturisirea mirenilor, cât şi pentru cea a clericilor. La aceste rugăciuni pentru dezlegarea de epitemie după mărturisirea bărbaţilor mireni este adăugată încă o rugăciune ce este intitulată: „Rugăciunea de dezlegare a copiilor duhovniceşti": "Multmilostive şi iubitorule de oameni Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...". În ceea ce priveşte mărturisirea femeilor, se pare că se ofocia Taina, după ciclul aceloraşi rugăciuni ce sunt intitulate: „Rugăciuni de dezlegare pentru femei"-"Atotţiitorule Doamne.... Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..." şi „Atotputernice Doamne robului Tău celui ce ţi se mărturiseşte..."- "pentru toţi"- „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule..." (sunt intitulate obişnuit) şi „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască..."[487]. Cu referire la ultimele rugăciuni, nu se poate afirma cu siguranţă, că ele sunt destinate pentru dezlegarea de epitemii; judecând după aranjarea rugăciunilor în relaţie cu mărturisirea femeilor, pot fi înţelese ca fiind şi de dezlegare după mărturisire. Acest fapt este caracteristic şi pentru rugăciunea, care este indicată la mărturisirea bărbaţilor, ca fiind de dezlegare după epitemie. Aici avem de-a face cu un ritual, dacă nu deteriorat, atunci format instantaneu, fără o anumită pregătire în prealabil.

5) Referitor la relaţia clerici şi mireni, pentru dezlegarea după mărturisire se cuvine, pe lângă rugăciunea obişnuită: "Doamne Dumnezeule, Cela ce Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...", „rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune". Prin rugăciuni „de dezlegare a celui ce se mărturiseşte" se înţeleg rugăciunile: "Multmilostive...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...." şi „Doamne Dumnezeule, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...". Ritualul este alcătuit din rugăciunile: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...";

„Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...". Despre momentul stabilirii acestor două rugăciuni nu găsim date concrete, dar singure după dânsele, nu este cu putinţă a afirma ceva concret. Acest ritual are o structură deformată, din cauza aceasta, toate tipurile de rugăciuni expuse în acest ritual, sunt aranjate într-o formă total opusă celorlalte ritualuri. Aceasta a depins de încercarea nereuşită a unui astfel de ritual de a separa elementele regulilor scrise de elementul

[487] *Molitfelnic* din *Trebnic,* manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 849, pp. 143-156., apud, A. Almazov, *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit.*,p. 253.

rugăciunilor. Cu toate defecţiunile, ritualul s-a bucurat de o mare popularitate, iată de ce se găsesc încă câteva liste de-ale lui pompoase[488].

6) La rugăciunea obişnuită după mărturisire s-a adăugat încă una, pentru dezlegarea de epitemie[489]. Lista ritualului nu s-a păstrat bine, astfel că prezenţa primei rugăciuni nu se poate presuspune cu siguranţă. Ce fel de rugăciune este aceasta, autorul nu ne spune, fiindcă textul ei nu s-a păstrat. Nu se va greşi, dacă se va presupune, că aici este vorba de rugăciunea bine ştiută: ”Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai dat lui Petru Apostolul...”. Aceasta a fost inclusă în categoria de rugăciuni ce se citeau celor ce au căzut de la dreapta credinţă şi s-au întors în staulul Bisericii.

7) Înainte de ritualul mărturisirii, dar nu separat de el, erau necesare rugăciuni care să specifice mărturisirea: „Prin nebunie s-a separat pe sine... (Sfântul Anastasie Sinaitul)” „Milostivule....Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...”; de dezlegare a oricărui blestem: „Stăpâne...Cel te-ai asemănat oamenilor ai dormit pe pământ...”; pentru cei ce singuri s-au blestemat: „Stăpâne, Cela ce toată mulţimea noastră de păcate prin voinţa Ta le stârpeşti...”; cei ce se trufesc: „Doamne...Care ai privit la neputinţă...”; pentru iertarea fiului duhovnicesc de epitemie: „Stăpâne... Cela ce ai propovăduit ucenicilor Tăi şi Apostolilor să ierte păcatele...”; dacă este legat cu o epitemie de mai înainte: „Stăpâne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...”[490]. După mărturisire se întâlneşte următoarea dezlegare: „ Duhovnicul va pune mâna sa dreaptă peste mâna dreaptă a celui ce se mărturiseşte, iar cel ce se pocăieşte va face la fel, şi preotul va zice: „Dumnezeu, copile, să te ierte pe tine de toate păcatele spuse acum, în veacul acesta şi în cel ce va să vină”. După o astfel de iertare se rostea rugăciunea: „Doamne... Cela ce ai pogorât cerurile...”, care este intitulată: „rugăciune de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”. Pe lângă aceste detalii aici se mai întâlneşte citirea unui pasaj din Evanghelia de la Sfântul Matei (Ev. Mt., IX, 10-13); rugăciunea de dezlegare a celui ce se pocăieşte de epitemie: ”Doamne...Cela ce pe apostolul Tău Petru piatra de temelie al Bisericii l-ai arătat...” rugăciunea de primire a celui ce se pocăieşte: „Stăpâne, pe mine cel nevrednic...”şi în cele din urmă

---

[488]*Trebnic,* manuscris (sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 316, pp. 120-147; a doua jumătate a sec. al XVI-lea, Biblioteca Kiril-Beloz., Nr. 527/784, pp. 103-152; (sec. al XVI-lea) Nr. 529/786, pp. 76-118. În lista a doua de rugăciuni pentru dezlegarea de epitemie ele sunt notate: „rugăciuni de dezlegare”., apud, *Ibidem*, p. 254.

[489]*Molitfelnic* din *Trebnicul*, manuscris (prima jumătate a sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 850, pp. 45-53 (Ritualul este intitulat: „începutul mărturisirii”), apud, *Ibidem.*

[490]Almazov A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op.cit*., p. 255.

rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule..."[491]. Toate aceste elemente ale ritualului mărturisirii din manuscris au fost adăugate mecanic. Răspunsul la întrebările când se citeşte Evanghelia şi de ce anume este amintită aici rugăciunea mai sus amintită, nu se cunoaşte.

8) În partea de dinainte de mărturisire, psalmul a fost înlăturat, iar psalmul şase a fost lăsat pentru sfârşitul rânduielii. Acelaşi psalm a fost schimbat cu psalmul 12. În primele două situații trecerea cu vederea a psalmului şi schimbarea locului din rânduială, au fost nişte măsuri întreprinse conştient, pentru a urma o alternanţă strictă între psalmi şi rugăciuni. În partea de după mărturisire, în primul caz la rugăciunea obişnuită s-a adăugat, rugăciunea de dezlegare de epitemii: „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."[492], iar după ea era necesară citirea Evangheliei de la Matei (Ev. Mt., IX, 10-13); apoi preotul, dacă găsea pe cel ce se mărturisea vrednic de dezlegare, rostea formula de dezlegare: „copile, te iartă Hristos Dumnezeu Cel ce stă în chip nevăzut aici" şi citea încă odată rugăciunea mai sus amintită[493]; rugăciunii celei din urmă i s-a atribuit o importanţă mult mai largă. În ce-l deal doilea caz rugăciunea era schimbată prin rugăciunea: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..." căreia i se mai adăuga rugăciunea de dezlegare de epitemie: „Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."[494].

În continuare se vor enumera acele categorii ale ritualului mărturisiri, unde este evidentă influența altor rânduieli:

a) în partea de dinainte de mărturisire ultima rugăciune: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...", este înlăturată sau este schimbată cu rugăciunea: „Doamne..Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor....", sau i se adaugă aceasta din urmă. Primul caz se poate de explicat şi prin pierderea manuscrisului; în celelalte cazuri deosebirea dată este rezultatul unei înțelegeri incorecte a rugăciunii, care a fost repetată. După mărturisire se întâlnesc doar următoarele rugăciuni: "Stăpâne...cheile Împărăţiei Cerurilor le-ai dat lui Petru Apostolul..."; „Doamne, Cela ce l-ai arătat pe Petru ca fiind piatra Bisericii..."; „Doamne Cela ce ai venit la Apostolii Tăi prin uşile încuiate..."; „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...";

[491]*Molitfelnic* din *Trebnicul*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 836, pp. 179-205, apud, *Ibidem*, p. 256.

[492]*Molitfelnic* din *Trebnicul*, (sec. al XVII-lea) manuscris din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 870, pp. 233-245+pp. 386-389, apud, *Ibidem.*

[493]*Trebnic*, manuscris, (sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 309, pp. 80-84, apud, *Ibidem.*

[494]*Trebnic*, editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris Nr. 235 (sec .al XVI-lea), Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, 1590, p. 20.

„Doamne... Cela ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne Cela ce chemi pe cei drepţi...”[495]. Cuprinsul rugăciunilor, după cum este evident, este deosebit, iar ultimele trei rugăciuni sunt luate din prima rânduială[496]. Se întâlnesc apoi rugăciunile: „Multmilostive şi Iubitorule de oameni, Cel ai trimis pe Fiul Tău Cel Unul-Născut...”(rugăciunea a patra), „Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei Cerurilor lui Petru Apostolul le-ai dat...”; „Stăpâne....robului Tău ce ţi se mărturiseşte...” (rugăciunea a cincea) şi apoi cel ce se mărturiseşte se roagă: „ Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierţi nouă toate cele făcute, şi pentru a noastră mântuire ne ajuţi pe noi...”[497]. Enumerarea rugăciunilor ne duce cu gândul că modalitatea aceasta este împrumutată din prima rânduială. În cel de-al treilea caz, în partea de după mărturisire se observă acelaşi lucruri, ca şi în originalul redactării principale; deosebirea constă doar în faptul că toate rugăciunile de după mărturisire au o rugăciune premergătoare: ”Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...”, iar la rugăciunile de dezlegare de epitemie (înaintea rugăciunii: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...”) este adăugată şi rugăciunea pentru izbăvirea de toată întinăciunea[498]. Luând în considerare cuprinsul părţii de după mărturisire din acelaşi manuscris, putem observa că sunt intrepătrunse două rânduieli ale mărturisirii, caracteristice primului ritual

b) În partea de dinainte de mărturisire se rostesc toţi psalmii (cu excepţia psalmului 69 care este înlocuit cu psalmul şase) erau precedaţi de rugăciuni. A doua modalitate: rămâneau doar psalmii, sau se anulau toţi psalmii (în afară de psalmul 50) şi rămâneau (rugăciunea „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...”precede psalmii) doar rugăciuni. În primul caz rugăciuni de dezlegare erau: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule” şi rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune. La aceste rugăciuni s-au mai adăugat binecunoscuta rugăciune: „Doamne Atotputernice...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut…”, rugăciunile de iertare după adormire (de dezlegare a fiului duhovnicesc): „Doamne sfinte...Care cu dragoste nemărginită…” şi a mitropolitului rus Ciprian[499]. Cu ce scop au fost adăugate aceste două rugăciuni nu se ştie, dar se poate considera că autorul a înţeles că

[495]*Canonic*, manuscris, Biblioteca mănăstirii Kiril-Beloz., Nr. 123/380, pp. 187-208, apud, Almazov, A. I., *Таиная исповедь в Православаной восточной Церкви ..., op. cit.*, p. 257.

[496]În confirmare-enumerarea rugăciunilor (şi doar rugăciunile):”Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David...”(rugăciunea a cincea); „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi...” rugăciunea a şasea. Aceste două rugăciuni sunt notate (celelalte nu au nici o notare):”rugăciune de dezlegare”, iar scopul lor este de dezlegarea de epitemie. După citirea primelor rugăciuni cel ce se mărturiseşte rosteşte: „Doamne miluieşte” de 30 de ori, apud, *Ibidem.*

[497]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Publică Imperială, Nr. 35 (O. I.), pp. 35-76. Aici sunt adăugate şi înnoiri pentru clerici, după care este amintită doar o singură rugăciune de dezlegare:*Ashalona*, apud, *Ibidem.*

[498]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 633/790, pp. 1-52. Numerotarea rugăciunilor de după mărturisire a rămas aceeaşi, ca şi în original, apud, *Ibidem*, p. 258.

[499]*Molitfelnic* , manuscris (sec.al XI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 852, pp. 127-136, apud, *Ibidem.*

aceste rugăciuni aparţin tainei mărturisirii[500]. În cel de-al doilea caz, rugăciunile de dezlegare după mărturisire erau: ”Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea...”; „Doamne Dumnezeule, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...” şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”[501]. Pentru dezlegarea de epitemii se utiliza rugăciunea: „Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit...”, şi rugăciunea pentru izbăvirea de întinare[502]. În cel de-al treilea caz se întâlneşte rugăciuni doar după mărturisire cum ar fi: „Doamne....Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”, „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”, „Multmilostive şi Iubitorule de oameni...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut” şi „Stăpâne robului Tău ce ţi S-a mărturisit...”[503], sau doar primele două din acestea, cu introducerea între ele a rugăciunii: „Doamne Cela ce ai venit la Apostolii Tăi prin uşile încuiate...”.

c) Între primul şi al doilea psalm din rânduiala principală a fost introdus psalmul 69. În partea de după mărturisire în aceste cazuri se întâlneşte doar o singură rugăciune (care se citeşte asupra capului celui ce se mărturiseşte): „Multmilostive Doamne ...Care pentru noi te-ai întrupat...[504]”, sau „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David...”; „Doamne Cela ce prin proorocul tău Natan...”; „Doamne robului Tău ce ţi S-a mărturisit...” şi „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...” (ultimele două rugăciuni sunt pentru dezlegarea de epitemii)[505], sau aceleaşi rugăciuni, numai cu schimbarea celei de a doua rugăciuni cu: „Doamne... Petru şi desfrânatei....” şi „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile...”. Aceste rugăciuni sunt enumerate: A-E şi deşi sunt intitulate: „rugăciuni de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”, sunt mai degrabă de dezlegare după mărturisire. La aceste rugăciuni este adăugată rugăciunea iereului: „Mărindu-Te, Te preaslăvesc pe Tine Doamne...”[506] , sau la final aceleaşi rugăciuni ca şi în prima rânduială, fără

---

[500]Se presupune că este aşa fiindcă urmează ritualul primirii ereticilor, ceea ce denotă că rânduiala poartă un alt caracter. Ritualul în acest manuscris este semnat cu numele Ioan monahul, apud, *Ibidem.*

[501]*Molitfelnic,* alcătuit de Egumenul Serghie, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris (sec. al XVI-lea), Lavra Sfânta Treime, Nr. 226, 1540, p. 185.

[502]*Molitfelnic* din *Trebnic,* manuscris (sec. al XV-lea) adunat de Nevostruev, Nr. 2, pp. 317-330. Ultimele rugăciuni se citesc neapărat după mărturisire deşi notarea deasupra primei dintre ele a rămas aceeaşi, apud, Almazov, A.I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit.,* p. 259.

[503]*Molitfelnic* din *Trebnic,* manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 869, pp. 117-123 (notat:„ritualul pocăinţei”). Rugăciunile de după mărturisire sunt numerotate; *Trebnic,* manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Publică Imperială, Nr. 625 (Q.I.), pp. 145-158, apud, *Ibidem.*

[504]*Molitfelnic,* manusris (sec. al XVI-ea), Academia Duhovnicească din Sankt- Petersburg, Nr. P/149, pp. 110-117, apud, *Ibidem.*

[505]*Molitfelnic,* manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 716, pp. 99-109, apud, *Ibidem.*

[506]*Trebnic,* manuscris (sec. al XVII-lea) Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1093, pp. 45-84. Scopul acestei rugăciuni: „Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine...”, cel mai aproape de adevăr se întâlneşte doar în această rânduială, apud, *Ibidem.*

rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”. În schimbul ei sunt adăugate la ritual, rugăciuni pentru dezlegarea de jurăminte: ”Doamne Atotputernice...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...” (în două rânduieli), „Stăpâne...Cela ce Te-ai învrednicit...”; „Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce singur ierți păcatele noastre şi pentru mântuirea noastră lucrezi cu noi toți în taină, până şi acum puterile Tale dumnezeieşti se fac simțite, şi eu păcătosul, nevrednicul robul Tău, nimicnicie sunt în fața ochilor Tăi, mă căiesc de păcatele mele săvârşite în viață, deşi nu pot să mă pocăiesc cu vrednicie, dar alerg la bunătatea Ta Cel ce doreşti mântuirea întregii omeniri, fii şi mie ajutor întru mântuire, milostiveşte-Te spre mine şi dăruieşte-mi putere, binecuvintează-mă întăreşte-mă cu dreptate şi credință întru slujba Domnului, Tu singur ai venit în lume să izbăveşti păcătoşii, fii mie mântuire şi izbăvire Hristoase Doamne, Fiul Tatălui Ceresc iartă păcatele omului, fă tot ce vrei cu mine robul Tău, Doamne milostive Dumnezeule, ajută-mă pe mine robul Tău, întru Tine este toată nădejdea şi scăparea de necazurile mele, dăruieşte-mi milostivirea Ta Doamne inimii şi minții mele, întru dragostea ta este viața mea, cuvântul şi fapta mea cea bună desăvârşeşte-o Doamne, arată milostivirea Ta întru mine păcătosul robul Tău, izbăveşte-mă Doamne de tot răul, căci numele Tău este slăvit Doamne în veci. Amin” şi rugăciunile „de iertare a fiului duhovnicesc”: ”Stăpâne Doamne, Cela ce ai propovăduit ucenicilor şi Apostolilor Tăi...” şi „de dezlegare a fiului duhovnicesc”: „Doamne sfinte, Cela ce eşti iubire nemărginită...”. Toate aceste rugăciuni din urmă sunt adunate din două ediţii diferite ale *Trebnicului*. Rugăciunea de dezlegare prezentă este caracteristică mărturisirii preoților: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..”[507]. Nu este greu de observat că şi în cazul dat avem de a face cu un manuscris în care două rânduieli ale mărturisirii se întrepătrund şi formează una aşa cum s-a observat şi mai sus.

d) Introducerea psalmului 69 în partea de dinainte de mărturisire era însoțită uneori de rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, eu nevrednicul robul Tău (numele)...”[508], sau „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David ...”, (în cazul acesta erau înlăturaţi psalmii şase şi patru) sau rugăciunea: „Doamne...Petru şi defrânatei prin lacrimile lor...” ce ocupa locul psalmului omis, iar psalmul era decalat la sfârşitul părții de dinainte de mărturisire). În primul caz, în aceeaşi parte de dinainte de mărturisire a fost adăugat un alt element şi anume: rostirea ecteniei, în care erau prezente cererile: Încă ne rugăm pentru izbăvirea de păcatele acestea... şi pentru mântuirea robului lui Dumnezeu (numele), „să asculte Dumnezeu rugăciunea noastră şi să

[507] *Trebnic,* manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 839, pp. 178-213, apud, *Ibidem.*

[508] Această rugăciune în cazul dat ocupă o poziție centrală, iar ordinea obişnuită a psalmilor şi rugăciunilor principale- se încalcă, apud, *Ibidem,* p. 260.

ne miluiască", „să primească mărturisirea robului şi să-l învrednicească de luminare". În aceste rânduieli, în partea de după mărturisire existau doar rugăciunile: „Stăpâne.. Cela ce ai pogorât cerurile..."[509]; „Doamne, Cela ce lui Petru şi defrânatei..."; „Doamne Cela ce ai venit la sfinţi Tăi Apostoli prin uşile încuiate..."; „Doamne... Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."; „Doamne...Cela ce ai iertat prin Natan pe David...", şi în final înainte de otpust rugăciunea (de dezlegare după moarte) „Dumnezeu, pentru noi S-a întrupat..."[510]. Primele liste, care se referă direct la mărturisire, sunt corecte. În cele secundare centrul obiectiv se concentrează în rugăciunea mai sus menționată, care este rostită după cuvântul de învăţătura de după mărturisire. Aceste rânduieli, sunt atribuite Sfântului Ioan monahul[511]. În cel de-al doilea caz după mărturisire se întâlnesc rugăciunile de după mărturisire: „Doamne...Petru şi desfrânatei..."; „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; „Multmilostive Iubitorule de oameni, din marea Ta iubire de oameni ai trimis pe Fiul Tău..."[512]; uneori la acestea se mai adăuga şi rugăciunea: "Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."[513]. Ritualul mărturisirii este intitulat: „rugăciune de pocăinţă, atunci când cel credincios doreşte să se mărturisească duhovnicului şi îşi plânge greşelile sale cu lacrimi"[514]. Înainte de rugăciunile de după mărturisire indicate, se utiliza uneori o formulă de dezlegare unică. Este interesant faptul că formula de dezlegare, a apărut aici în funcţie de cel ce se mărturisea, şi anume, după mărturisirea călugărilor se întâlnea formula de dezlegare: „Dumnezeu, pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale Înainte mergătorului şi botezătorului Ioan şi ale cuvioşilor părinţi să te ierte şi să te miluiască" sau „Prin harul Său Dumnezeu să te ierte şi să te miluiască"; sfinţi-călugări: „Dumnezeu să te ierte copile de toate greşalele tale, pentru care te căieşti în veacul acesta şi în cel viitor, iar dacă vei ascunde ceva pentru aceasta vei fi judecat"; preoţii: „Prin harul său Dumnezeu să te ierte, să te miluiască şi să

[509]*Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 836, pp. 204-205. La sfârşitul ritualului sunt adăugate rgăciuni intitulate: „rugăciuni pentru cei ce doresc să se împărtăşească": „Doamne, nefiind vrednic..." şi „Dumnezeu cel Preamilostiv să te miluiască..", apud, *Ibidem.*

[510]*Trebnic,...*, Nr. 232, *ed.cit.*, p.23.

[511] Una dintre înnoiri este notată: „Ritualul mărturisirii păcatului lui Nichifor patriarhul Ţarigradului, kneazul, şi a orice suflet îndurerat pentru a învrednici penitentul de o reînnoire a pocăinţei". După Dimitrevski acestă notare este a unui ritual întreg, apud, Dimitrevski A., *О службах Русской Церкви из XVI- B.*,(Despre cultul Bisericii Ruse în sec. al XVI-lea) vol. I, Kazani, 1884, p. 323.

[512]*Molitfelnic* manuscris (începutul sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 576, pp. 95-110. Rugăciunile sunt notate: „rugăciuni de dezlegare a celor ce se mărturisesc", şi au şi o enumerare generală, apud, Almazov A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви...op.cit.,* p. 261.

[513]*Trebnic* manuscris, sec. al XVI-lea, Biblioteca Publică Imperială, Nr. 100 (O. I.), pp. 1-55. Rugăciunile sunt notate aici: „rugăciunea de dezlegare", apud, *Ibidem.*

[514] Această notare se întâlneşte doar într-o singură listă; în ceea ce priveşte alt ritual, practica lipseşte (din cauza pierderii listelor) a părții de până la mărturisirea păcatelor, nu se poate să nu se observe că din punctul de vedere al mărturisirii, lista nedeplină indicată se diferențiază față de celelalte, apud, *Ibidem.*

te binecuvinteze în toate zilele vieţii tale"; Călugărul: „Copile, Hristos Cel ce stă în chip nevăzut aici, să te ierte, şi eu păcătosul te iert şi te binecuvintez. Dumnezeu să te ierte, Domnul nostru Iisus Hristos acum şi în veci"; mireni: „Prin harul său Dumnezeu să te ierte de toate greşalele tale şi să te miluiască "; femei: „Dumnezeu să te ierte, Domnul nostru Iisus Hristos de toate faptele rele, acum şi în veci, amin"[515]. În al treilea caz aceleaşi rugăciuni erau utilizate în aceeaşi ordine, având aceeaşi importanţă ca şi în prototipul primei rânduieli doar că fără rugăciunile: „Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."; „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi la sfinţenie..."[516].

e) În partea de dinainte de mărturisire se introducea rugăciunea: „Stăpâne, Cela ce ai dat cheile Împărăţiei cerurilor lui Petru Apostolul...". Această rugăciune era plasată de obicei după psalmul 50, uneori chiar în centru[517], sau la sfârşitul părţii înainte de mărturisire[518]. Alteori după mărturisire se introducea doar o singură rugăciune: „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...."[519] sau „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."[520], ori erau introduse aceste rugăciuni împreună, cu adăugirea la ele a rugăciunilor, într-un caz: „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; „Doamne Dumnezeul nostru Care singuri ierți nouă toate cele făcute..."; „Multmilostive...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...", în alt caz: „Mărindu-Te, Te preaslăvesc pe Tine Doamne...", cu ciclul rugăciunilor de dezlegare de epitemie: „Atotputernice şi veşnice Doamne... robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."; „Multmilostive Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău..."; „Doamne Dumnezeul nostru Care singur ierți nouă toate cele făcute..."[521], în al treilea caz: „Doamne, Cela ce ai pogorât cerurile..." şi rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune şi de dezlegare de epitemie: „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..." şi „Multmilostive Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău..."[522], în al patrulea caz: "Atotputernice şi veşnice Doamne, robului tău ce ţi S-a mărturisit..." cu aceleaşi rugăciuni pentru epitemie, sau: „Stăpâne..Cela ce singur ai puterea de a ierta păcatele..."; aceste rugăciuni sunt destinate pentru

---

[515]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Publică Imperială, Nr. 100 (O. I.), apud, *Ibidem*, p. 262.

[516]*Ceaslov*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 277/534, pp. 263-324, apud, *Ibidem.*

[517]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1061, pp. 215-270, apud, *Ibidem.*

[518]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1098, pp. 32-40, apud, *Ibidem.*

[519]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1070, pp. 378-387, apud, *Ibidem.*

[520]Acest fapt este caracteristic doar pentru mărturisirea preoților, apud, *Ibidem*, p. 263.

[521]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Publică Imperială, Nr. 851, pp. 142-182, apud, *Ibidem.*

[522]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), adunat de A. I. Hludov, Nr. 120, pp. 354-431. În ritualul dat otpustul este atribuit numelui Sfântului Ioan Postitorul, apud, *Ibidem.*

a fi citite după mărturisire[523]. În cele din urmă avem un manuscris, unde după mărturisirea pentru mireni şi călugări sunt enumerate rugăciunile mai sus amintite, cu schimbarea prepriciastnei cu rugăciunea: „Mărindu-te, Te preaslăvesc pe Tine Doamne...”şi cu adăugirea rugăciunii: „Doamne Dumnezeul nostru Care Singur ierţi nouă toate cele făcute...”; după ce mărturisea, preotul rostea rugăciunea *Ashalona* şi binecunoscutele 2 rugăciuni: ”Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...”şi „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...”, care aveau menirea de a fi rugăciuni de dezlegare de epitemie[524]. Într-un astfel de manuscris, în partea de după mărturisire, se poate de observat participarea celor trei rânduieli ale ritualului mărturisirii[525]. În acest manuscris, se întâlneşte otpustul: „Hristos adevăratul Dumnezeu, pentru rugăciunile Preasfintei lui Maici, cu puterea cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci, cu ale Sfinţilor şi slăviţilor Apostoli cu ale sfântului a căruia este hramul (numele), cu ale Sfântului a căruia este pomenirea, şi a Sfântului părinte ţarul oraşului, învăţătorul a toată lumea şi îndrumător al pocăinţei, ale preacuvioşilor şi purtătorilor de Dumnezeu părinţilor noştri şi ale tuturor Sfinţilor, miluieşte-ne şi ne mântuieşte pe noi. Că bun şi iubitor de oameni eşti”[526].

e) În aceeaşi parte, înainte de mărturisire se introduceau psalmii 69 şi rugăciunea menționată. În partea de după mărturisire se citeau rugăciunile: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David...”; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit...”; „Doamne...Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat” şi „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...”, ca fiind rugăciuni după mărturisire şi rugăciunile: ”Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”; „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască...”, ca fiind rugăciuni de dezlegare de epitemie[527]; sau doar primele din aceste patru rugăciuni, dar cu separarea lor în două grupe (a câte două rugăciuni), dintre care prima grupă este formată din rugăciunile: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”, era înţeleasă ca fiind rugăciune după mărturisire, iar cea de a doua: „Stăpâne, Cela ce ai pogorât cerurile...”- ca fiind

[523]Pentru mireni şi monahi, iar pentru preoţi şi aici rugăciunea *Ashalona* este de dezlegare. Manuscris din *Trebnic* (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 875, pp. 110-167, apud, *Ibidem.*

[524]*Trebnic*, manuscris (sec.al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 308, pp. 215-323, apud, *Ibidem.*

[525]Lucru caracteristic întregii categorii de manuscrise,Ceaslo*vul*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1126, pp. 80-82 şi Culegerea de manuscrise (sec. al XVI-lea) din aceeaşi Bibliotecă, Nr. 508, pp. 300-394; partea de după mărturisirea păcatelor în aceste liste nu s-a păstrat, apud, *Ibidem*, p. 264.

[526]*Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 308, p. 320, apud, *Ibidem.*

[527]*Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 890, pp. 161-194, apud, *Ibidem.*

rugăciune de dezlegare de epitemie[528]; ori cu rugăciunile primului caz, în afară de „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...", dar sunt înţelese ca fiind rugăciuni după epitemie, iar după mărturisire erau destinate ultima dintre acestea prin adăugarea rugăciunilor: "Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine Doamne..."; „Stăpâne Doamne...Cela ce ai pogorât cerurile..." şi „Stăpâne...Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor i le-ai dat lui Petru Apostolul..."[529]. În ultima listă ultima rugăciunea era aceeaşi, atât în partea de dinainte cât şi după mărturisire. În exemplul ce a premers acestui caz, se observă că în afară de rugăciunile indicate, pentru dezlegarea credinciosului după mărturisire se utiliza şi o dezlegare deosebită, care în manuscris zice aşa: „Iar după rugăciune îl va primi iereul şi îi va porunci să se ridice de la pământ îl instruieşte, îi aşează mâna pe Evanghelie şi pe cinstita Cruce zicând acestea: „Copile, păcatele tale Dumnezeu pe Cruce le-a răstignit şi pe satana l-a legat. Dumnezeu, copile, îţi iartă toate păcatele mărturisite de tine, în veacul acesta şi în cel ce va să fie, iar Dumnezeu nu va sustrage de la tine greşalile tale ci de pe grumazul meu"[530]. În general rugăciunile de după mărturisire în manuscrisele studiate erau: "Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Doamne...Petru şi defrânatei prin lacrimile..."; „Doamne...Cela ce ai pogorât cerurile..."; „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."; „Atotputernice...robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."[531]; rugăciunile de dezlegare de epitemie, de obicei absentează şi doar într-o singură listă sunt amintite rugăciunile: "Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule..." şi „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască..." şi acestea pentru dezlegare după mărturisirea monahilor.

f) Introducerea aceloraşi rugăciuni şi psalmi câteodată era însoţită de: a) repetarea în partea de dinainte de mărturisire a psalmului şase[532] b) schimbarea ultimei rugăciuni cu rugăciunea „Doamne...Petru şi defrânatei prin lacrimile lor..."[533] c) scoaterea psalmului indicat şi adăugarea rugăciunii mai sus amintite[534] d) doar acestea din urmă[535] e) scoaterea psalmului 12[536] şi f) nu era

[528]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1090, pp. 454-516, apud, *Ibidem.*

[529]*Trebnic*, manuscris, 1582, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1102, pp. 21-73+79-98, apud, *Ibidem*, p. 265.

[530]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1090, pp. 454-516, apud, *Ibidem.*

[531]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1073, pp. 13-27 (ritualul este notat: „înnoirea copiilor duhovniceşti") rugăciunile indicate au o enumerare generală; *Trebnic* adunat de Pogodin, Nr. 306, pp. 3-29; în manuscris pe lângă rugăciunile obişnuite este adăugată şi rugăciunea: „iereului pentru sine":"Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine Doamne...", apud, *Ibidem.*

[532]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 524/781, pp. 3-28; manuscris (sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 314, pp. 157-184, apud, *Ibidem.*

[533]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Publică Imperială, Nr. 595 (Q.I.), p. 64 şi 92; manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1097, pp. 108-156, apud, *Ibidem*, p. 266.

[534]*Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 861, pp. 151-163 (psalmul 69 şi rugăciunea: „Stăpâne...Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor lui Petru Apostolul le-ai înmânat...", sunt introduse separat), apud, *Ibidem.*

însoţit de nimic, ci se făcea la sfârşitul părţii înainte de mărturisire[537]. În primul caz, în partea de după mărturisire se întâlnesc rugăciunile: ”Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”; „Doamne, Cela ce ai iertat pe David prin Natan...” şi „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...” sau ”Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David...”; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit...” pentru mărturisire şi „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”; „Multmilostive Doamne...din marea Ta iubire de oameni ai trimis pe Fiul Tău...” pentru dezlegarea de epitemii. În cel de-al doilea caz aceleaşi rugăciuni, ca şi în ultimul manuscris, dar cu adăugirea la rugăciunile pentru dezlegarea de epitemii a rugăciunii: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...” şi „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască...”[538]. În cazul al treilea: ”Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne...Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...” şi „Multmilostive Doamne, Care din iubirea de oameni ai trimis pe Fiul Tău...”, iar apoi din motive necunoscute este adăugată (după otpust) rugăciunea *Ashalona*. În al patrulea caz, rugăciunea *Ashalona* iar apoi toate rugăciunile care se întâlnesc în manuscrisul din Biblioteca Publică din Sankt-Petersburg, Nr. 595, cu schimbarea doar a rugăciunii: „Doamne... Cela ce prin proorocul Tău Natan...” cu rugăciunea: „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile” şi iarăşi rugăciunea: „Stăpâne...Cela ce cheile Împărăţiei Cerurilor le-ai înmânat lui Petru apostolul...”, cu adăugirea rugăciunii pentru izbăvirea de întinare. În cazul numărul cinci, din motiv că listele s-au pierdut, este destul de greu de stabilit cu exactitate tot cuprinsul părţii de după mărturisire, de aceea se poate scoate în evidenţă doar faptul că pentru dezlegarea preotului alb sau negru, în afara rugăciunii generale *Ashalon*, aici sunt necesare rugăciuni diferite, şi anume pentru cel din urmă: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”, iar pentru cel dintâi: ”Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne Cela ce ai iertat pe David prin Natan...” şi cele precedente. În cazul numărul şase, rugăciunea *Ashalona*, „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...” şi în cele din urmă, „Stăpâne...ucenicilor şi Apostolilor Tăi ai propovăduit...:, rugăciunile de după mărturisire sunt tot aceleaşi, ca şi în

[535]*Trebnic*, manuscris (sec.al XVI-lea), Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 528/785, pp. 7-48, apud, *Ibidem.*

[536]*Trebnic*, manuscris (sfârşitul sec. al XV-lea sau începutul sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 310, pp. 118-154, apud, *Ibidem.*

[537]*Trebnic* manuscris (începutul sec. al XVII-lea), Biblioteca Asociaţiei Scriitorilor Vechi, Nr. CCXII (Q), pp. 156-173, apud, *Ibidem.*

[538]În manuscrisul al doilea toate aceste rugăciuni sunt înţelese ca fiind după mărturisirea păcatelor, rugăciunea: „Dumnezeul Cel Preamilostiv să te miluiască...”, este înlăturată, iar în locul ei este adăugată rugăciunea iereului pentru sine: „În faţa ochilor Tăi de necomparat voi fi..”. În ambele manuscrise se întâlneşte otpustul:”Pe prestolul de foc luminător...”, iar în primul manuscris înainte de otpust se înâlneşte ectenie, deşi nu se ştie care anume, apud, *Ibidem.*

Trebnicul vechi-pentru epitemii. În ceea ce priveşte ultima rugăciune de după mărturisire, observăm că, ea se citea în momentul în care penitentul punea mâinile pe duhovnic, iar după citirea ei preotul rostea (împreunând mâinile): „Peste grumazul meu sunt păcatele tale, copile, şi nu te va chinui pe tine Hristos Domnul, când va veni întru slava sa la Înfricoşătoarea Judecată".

g) Prin introducerea aceloraşi elemente, în ritualul mărturisirii primul loc îl ocupă rugăciunea: „Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei Cerurilor le-ai înmânat Apostolului Tău Petru...", iar psalmul 69 servea ca rezervă pentru psalmul patru; psalmul şase nu ocupa acelaşi loc în partea de dinainte de mărturisire; în marea majoritate a cazurilor el servea drept rezervă pentru psalmul 12, care era omis din ritual[539]. În partea de după mărturisire, în manuscrisele de acest gen uneori apare o singură rugăciune: „Doamne... Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."[540], sau aceeaşi cu adăugirea rugăciunii: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David..." ca fiind rugăciune de după mărturisire şi "Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule..."; „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască..."-pentru epitemie[541], sau primele trei rugăciuni din cele indicate ca adăugiri, pe lângă acestea şi rugăciunile: „Doamne, Cela ce ai venit la sfinţii Tăi Apostoli prin uşile încuiate..."[542] sau „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."; „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."; „Multmilostive Doamne....Cela ce ai trimis pe Fiul Tău..."[543], iar câteodată la final apăreau rugăciunile din primul caz cu adăugirea rugăciunilor: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască...", şi rugăciunea *Ashalona*; pe lângă rugăciunile de dezlegare a epitemiei, în ultimul caz s-a adăugat şi rugăciunea: "Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule..."[544]. În titlurile tuturor rânduielilor din această categorie, apare numele Sfântului Ioan Damaschinul.

---

[539]*Culegere de manuscrise* din Biblioteca Volokol., Nr. 414, pp. 17-106; Nr. 676, pp. 256-289; *Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 305, pp. 161-187, apud, *Ibidem*, p. 268.

[540]*Culegere de manuscrise* (sec. al XV-XVII-lea) Biblioteca Volokol, Nr. 414, pp. 17-106, apud, *Ibidem.*

[541]*Trebnic* manuscris (jumătatea sec. al XVI-lea), adunat de Pogodin, Nr. 305, pp. 161-187, apud, *Ibidem.*

[542]*Molitfelnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 722, pp. 121-128 (după ritual urmează otpustul:"Cela ce pe prestol de foc luminător..."), apud, *Ibidem.*

[543]*Culegere de manuscrise* (sec. al XVI-lea), Biblioteca Volokol, Nr. 676, pp. 256-289, Ritualul nu este scris până la sfârşit, apud, *Ibidem.*

[544]*Trebnic* manuscris (sec. al XVI-XVII-lea), Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Cazul Nr. 429/900, pp. 112-163. Rugăciunea: "Doamne....Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..." este destinată aici nu pentru toţi, ci doar pentru cei „slabi". Pe lângă toate rugăciunile, caracteristice mărturisirii, se cuvine încă o dezlegare deosebită, prin punerea mâinilor peste grumazul preotului, apud, *Ibidem.*

h) Pe lângă aceleaşi adăugiri, elementul rugăciunilor în partea de după mărturisire ajunge în următorul cuprins prescurtat: „Stăpâne, Cela ce ai înmânat cheile Împărăţiei cerurilor lui Petru, Apostolul Tău...", psalmul 50, rugăciunea: „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile...", psalmul 69, rugăciunea: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...", şi în cele din urmă psalmul şase. Ritualul cu o astfel de rânduială a fost destul de răspândit. În loc de ultimul psalm şi ultima rugăciune, în câteva cazuri se utilizau rugăciunile: „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie..." şi „Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."[545]. În astfel de manuscrise în partea de după mărturisire, în mod obişnuit se cuvin doar două rugăciuni: Ashalona[546] şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule..."[547], doar câteodată se adăuga rugăciunea: „Dumnezeul Cel preamilostiv să te miluiască..."[548]. Dacă se utilizau în partea de după mărturisire schimbările mai sus amintite atunci era prezentă o singură rugăciune dintre ele[549], sau toate trei[550] şi erau întrebuinţate doar la mărturisirea preotului, iar pentru cei ce se mărturiseau în general se citeau rugăciunile: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan...."; „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile..."; „Doamne....Petru şi desfrânatei....", şi „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."[551] sau aceleaşi fără rugăciunea a treia, dar cu adăugirea rugăciunii: „Doamne...Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat" (rugăciunea de dezlegare a celui ce se pocăieşte) şi „Multmilostive...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...", pentru dezlegarea de epitemie.

i) Pe lângă adăugirea psalmului 69 şi a rugăciunii: „Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai dat Apostolului Tău Petru..." s-au adăugat psalmii 12 şi 102. Partea de dinainte de mărturisire în cazul dat era alcătuită astfel: psalmul 50, cei doi psalmi amintiţi, apoi introducerea

[545]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1095, p. 66; manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, p. 205-257, apud, *Ibidem*, p. 269.

[546]Rostită în timpul citirii psalmului 50 şi şase, apud, *Ibidem.*

[547]*Molitfelnic*, manuscris (prima jumătate a sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 575, pp. 295-323;*Trebnic*, manuscris (începutul sec. al XVI-lea) din aceeaşi Bibliotecă, Nr. 1023, pp. 212-251; (sec. al XVI-lea -începutul sec. al XVII-lea), Nr. 1088, pp. 49-72; (sec. al XVI-lea), Biblioteca Publică Imperială, Nr. (Q.I.), 852, pp. 11-27 (începutul ritualului nu s-a păstrat), apud, *Ibidem.*

[548]*Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 314, pp. 117-156, apud, *Ibidem.*

[549]*Trebnic* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1095, pp. 55-66, apud, *Ibidem.*

[550]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, pp. 205-257, apud, *Ibidem.*

[551] *Ibidem.*

precedentă[552] şi la sfârşit toată rânduiala[553], partea de dinainte de mărturisire a ritualului în forma ei principală[554]. Manuscrisele de acest gen în comparaţie cu perioada anterioară, au fost foarte răspândite. În partea de după mărturisire a ritualului mărturisirii se întâlnesc următoarele rugăciuni: „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne, Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...” (rugăciuni de dezlegare a celor ce se mărturisesc); „ Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierți toate cele făcute de noi...” şi pentru epitemie (rugăciune de dezlegare) „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...”[555], uneori cu introducerea rugăciunii: „Atotputernice veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit...”[556]; ”Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...” şi „Dumnezeul Cel preamilostiv să te miluiască...”[557], uneori toate rugăciunile indicate, pentru dezlegarea de epitemie a doar două rugăciuni, ultimele amintite şi schimbarea rugăciunii „iereul pentru sine” cu rugăciunea: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan....”[558] sau patru rugăciuni, indicate doar în primul caz având aceeaşi importanță, doar pentru mărturisirea mirenilor, a preoţilor, aceleaşi ca şi în cazul precedent doar cu schimbarea rugăciunii: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan...” cu rugăciunea: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...” şi cu evitarea rugăciunii: „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...”[559] sau aceleaşi rugăciuni obişnuite pentru mărturisire fără deosebirea categoriilor de oameni ce se mărturisesc[560] sau pentru mărturisire: ”Doamne Dumnezeule, Cela ce lui Petru şi desfrânatei...”; „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan...” şi „Doamne, Cela ce ai pogorât cerurile...” iar pentru epitemie (rugăciune de dezlegare a celui ce se mărturiseşte atunci când va îndeplini epitemia): „Doamne, Cela ce eşti ajutorul

---

[552]Psalmul 69, era evitat, în afară de manuscrisele mai jos amintite, în *Trebnicul* manuscris (sec. al XVI-XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1089, (sec. al XVI-lea), Nr. 1062 şi (sec. al XVII-lea), Nr. 1065 şi (sec. al XVI-XVII-lea) muzeul Rumeanţev, Nr. 1419, apud, *Ibidem*, p. 270.

[553]În *Molitfelnicul* manuscris, adunat de Nevostruev, Nr. 2 şi în cele amintite mai sus; psalmul 50 în cazul dat nu se citea, fiindcă era citit mai înainte, apud, *Ibidem.*

[554]În *Molitfelnic* manuscris, adunat de K. I. Nevostruev, Nr. 2, pp. 317-322, pe lângă cele amintite, psalmul şase nu se citea; rugăciunea „Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor lui Petru Apostolul Tău le-ai înmânat...” nu se citea, apud, *Ibidem.*

[555]*Trebnic*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1064, pp. 87-103. Din cauza neexprimării corecte a ritualului, se pare că şi ultima rugăciune este înţeleasă a fi după mărturisire, apud, *Ibidem.*

[556]*Molitfelnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 667, pp. 231-243 (rugăciunea iereului pentru sine nu se citea), apud, *Ibidem.*

[557]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1067, pp. 46-66; manuscris (sec.al XV-lea), muzeul Rumeanţev, Nr. 231, pp. 1-11, apud, *Ibidem.*

[558]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1065, pp. 1-33, apud, *Ibidem.*

[559]*Trebnic*, manuscris (sec.al XVI-lea), muzeul Rumeanţev, Nr. 1670, pp. 225-243, apud, *Ibidem.*

[560]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1089, pp. 70-110, apud, *Ibidem*, p. 271.

scăpării de păcat...” (rugăciunea preotului pentru sine): ” Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierți toate cele făcute de noi...”; „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...”; „Stăpâne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit...”; „Stăpâne, Cela ce singur ai puterea de a dezlega păcatele...”[561] sau în cele din urmă, doar două: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...” şi „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor păcatele le-ai iertat...”[562]. Toate listele ritualului mărturisirii de acest tip depind unele de altele şi se caracterizează prin neclaritate din punctul de vedere al expunerii lor.

j) În cuprinsul de dinainte de mărturisire sunt amintiţi doar psalmii 69 şi 24. Ordinea obişnuită a psalmilor şi a rugăciunilor de dinainte de mărturisire e total schimbată. În partea de după mărturisire aici sunt amintite doar rugăciunile de după mărturisire: ”Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan...”; „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”; „Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine Doamne...”; „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...” şi rugăciunea izbăvirii de întinăciune[563]; penultima rugăciune câteodată era omisă[564]. Într-una dintre listele de genul acesta, se întâlneşte (după rugăciunile indicate) o formulă de dezlegare clară şi extraordinară: „Cu harul Său Dumnezeu să te ierte pe tine frate (ori soră) în chip tainic, prin putere dumnezeiască iar eu părintele tău duhovnicesc, te iert pe tine şi te binecuvintez şi te dezleg în veacul acesta şi în cel viitor de toate greşelile tale, pe care mi le-ai mărturisit cu sinceritate din inima ta fiule duhovnicesc (ori soră duhovnicească) (numele)”[565]. Ritualul dat este notat „mărturisirea mirenilor”.

k) Prin introducerea psalmului 69 şi a rugăciunii: „Stăpâne Doamne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat Apostolului Tău Petru...”; rugăciunile: ”Doamne Cela ce ai pogorât cerurile” şi „Stăpâne...Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”, au fost schimbate cu rugăciunile: ”Doamne....Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”şi „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...”. În partea de după mărturisire a acestor gen de manuscrise, se întâlnesc rugăciunile

[561]*Trebnic*, manuscris (sec. al XVI-XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1042, pp. 180-217, apud, *Ibidem.*

[562]*Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris adunat de K. I. Nevostruev, Nr. 2, pp. 317-322. Aici sunt adăugate câteva rugăciuni, care se referă la mărturisire, dar nu la ritualul mărturisirii. Ritualul mărturisirii este semnat aici cu numele Sfântului Ioan Monahul, apud, *Ibidem.*

[563]*Ritualul mărturisirii*, manuscris Uspenski, pp. 1-39; *Culegere de manuscrise* (sec. al XVII-lea), Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg , Nr. A IV/7, pp. 91-100. În manuscris din cauza nescrierii întregii rânduieli se întâlnesc doar rugăciunile de după mărturisire întâia, a treia şi a patra, apud, *Ibidem.*

[564] *Trebnic*, manusris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1101, pp. 162-201, apud, *Ibidem.*

[565]Citat din manuscrisul lui Uspenski, p. 22 şi 25, apud, *Ibidem*, p. 272.

(care sunt rostite imediat după citirea de către cel ce se mărturiseşte a psalmilor 50 şi şase): *Ashalona*; „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele), ...”; „Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...”; „Stăpâne, Cel ce Te-ai asemănat neamului omenesc...”; „Stăpâne... Cuvântul Tatălui Unul Născut...toate păcatele noastre prin libera dorinţă le-ai stârpit...”; „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”[566] şi „Stăpâne...Cel ce ai propovăduit ucenicilor şi Apostolilor Tăi să dezlege păcatele...”[567], iar uneori înainte de această rugăciune din urmă se adăuga: ”Stăpâne...Cel ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...”; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit...”; „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”; „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău Cel Unul Născut...” şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu...Păstorule şi Mielule...”, pe lângă toate acestea şi rugăciunea de dezlegare de epitemie: „Stăpâne...Cela ce ai arătat pe Apostolul Petru a fi stâlpul Bisericii...”[568] şi „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...”[569]. Ultima rugăciune din partea de după mărturisire se citea prin punerea mâinilor celui ce se mărturisea pe umerii preotului, acesta fiind motivul pentru care preotul după citirea rugăciunii rostea: „peste grumajii mei păcatele tale, şi să nu te chinuie Hristos Dumnezeu, când va veni în slava Sa la înfricoşătoarea judecată”. După această formulă urma citirea Apostolului din Epistola Apostolului Iacov (Iac. V, 10-16) şi Evanghelia de la Luca (Ev. Luca, XV, 1-10), apoi urma ectenia prin care preotul se ruga: „Încă ne rugăm Dumnezeului nostru să miluiască pe robul său (numele) care se căieşte să se izbăvească de toate necazurile, întinăciunile, nevoile şi de toate bolile trupeşti şi sufleteşti, şi să-i ierte toată greşeala cea cu voie sau fără de voie mărturisită de el”, (Doamne miluieşte de 40 ori)[570] şi otpustul: „Cela ce pe prestolul de foc luminător…”. Această rânduială este cea mai grea dintre toate. În partea de după mărturisire sunt adunate toate rugăciunile de dezlegare de după

[566]În *Canonicul*, manuscris sec. al XVII-lea, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 157/414 înainte de această rugăciune se întâlneşte observaţia: „Această rugăciune, duhovnicul o rosteşte iertându-l (pe cel ce se mărturiseşte)”, p. 299, apud, *Ibidem*.

[567]*Trebnic*, manuscris, adunat de A. I. Hludov, Nr. 120, p. 268-354. Rânduiala este destinată mirenilor şi este singurul care s-a păstrat în întregime dintre rânduielile studiate, apud, *Ibidem*.

[568]*Canonic*, manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 157/474, pp. 274-218 (s-a păstrat doar partea de după mărturisire a ritualului), apud, *Ibidem*.

[569]În *Trebnic*, manuscris (sec. al XVII-lea), adunat de Pogodin, Nr. 307, pp. 467-480, unde s-a păstrat doar finalul ritualului mărturisirii (cu ectenia); pentru dezlegarea de epitemie se întâlneşte doar o singură rugăciune, apud, *Ibidem*, p. 273.

[570]În *Canonic*, manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 157/415, iată care este cererea: „Încă ne rugăm Domnului Dumnezeului nostru să miluiască pe robul Său (numele) să se izbăvească el şi noi”, iar în manuscrisul citat aici, sunt 2 cereri: „Să primească mărturisirea robului Tău (numele) şi să fie iertat de toată greşeala, cea cu voie sau fără de voie” şi „Încă ne rugăm să se învrednicească de primirea preacuratelor Taine să fie dezlegat de orice legătură păcătoasă, pentru sănătatea şi mântuirea lui”, apud, *Ibidem*.

mărturisire răspândite în Biserica vechii Rusii. Rânduiala iese în evidenţă prin continuitate, claritate şi siguranţă în expunere. Cu toate că datează din sec. al XVII-lea ea s-a păstrat până în prezent nu doar într-o singură listă.

Pe lângă rânduielile mai sus amintite mai sunt cunoscute altele două:

Rânduiala care în partea de dinainte de mărturisire conţine doar o singură rugăciune: ”La locul cel sfânt te-ai învrednicit de convingerile tale (să stai)...”; cuprinsul părţii de după mărturisire era compus din: psalmul 50, rugăciunea: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; psalmul 42 şi rugăciunea: „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”, psalmul şase şi rugăciunea: „Doamne.. Cela ce ai iertat prin Natan...”, psalmul 12 şi rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...” şi rugăciunea *Ashalona*-pentru mărturisire, ”Stăpâne, iubirea este nemăsurată...” pentru epitemie[571] . Ultima rugăciune se schimba prin rugăciunile obişnuite: „Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”; „Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierţi toate cele făcute de noi...”; „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul- Născut...” şi „Atotputernice şi veşnice Doamne robului tău ce ţi s-a mărturisit...”[572]. Psalmii de după mărturisire, după cum s-a observat mai sus, erau rostiţi de cel ce se mărturisea. Rânduiala a apărut destul de târziu şi a fost utilizată foarte rar; la baza ei stă una dintre rânduielile nord-slave ale ritualului mărturisirii. Rânduiala mărturisirii în cazul dat este intitulată: „Ritualul mărturisirii pe care iereul îl foloseşte pentru cel ce vine pentru prima dată la mărturisire...” sau „ritualul mărturisirii monahilor alcătuit de Sfântul Ioan Damaschinul”.

După exemplul celorlalte rânduieli precedente şi această rânduială s-a întrepătruns cu altele. În singurul manuscris al acestei rânduieli a mărturisirii, în urma unei astfel de intrepătrunderi, cuprinsul ritualului în acest caz capătă următoarea formă: rugăciunea indicată din rânduiala principală de dinainte de mărturisire, toată partea de până la mărturisire a rânduielii precedente, în afară de psalmul patru, rugăciunea: „Doamne...Petru şi desfrânatei...”, psalmul patru şi rugăciunea: „Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai dat lui Petru Apostolul Tău” până la mărturisire, şi rugăciunile: „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”; „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-

[571]*Trebnic,*editat de Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 234, 1593, pp. 102-120.

[572]*Trebnic,* alcătuit de Ieromonahul Antipa, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris din aceiaşi Bibliotecă, Nr. 237, 1647, pp. 105-123.

Născut..."; „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască..." şi rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune, după mărturisire[573]. Citirea acestor rugăciuni era însoţită de rostirea formulei de dezlegare cunoscută, unită cu punerea mâinilor celui ce se mărturiseşte peste umerii preotului.

În conformitate cu redactarea ritualului mărturisirii din Biserica Rusă, partea de dinainte de mărturisire era alcătuită din psalmul 50 şi rugăciunile: "Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; „ Doamne Atotțiitorule Atoputernice veşnice şi milostive Doamne, Cel ce ai dăruit omului iertarea păcatelor prin pocăință..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan..."; „Stăpâne Cela ce ai propovăduit ucenicilor şi Apostolilor Tăi să ierte păcatele...". După mărturisire în cazul dat se cuvenea următorul ciclu detaliat de rugăciuni (cel mai extins dintre cele cercetate) în număr de 15: „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele), ..."; „Doamne Cela ce ai pogorât cerurile..."; „Doamne....Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."; „Multmilostive Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut..."; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi S-a mărturisit..."; „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."; „Doamne sfinte, Cela ce eşti izvorul nesecat al milostivirii şi al harului..."; rugăciunea *Ashalona*; „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule..."; „Doamne...Cela ce ai venit la Apostolii Tăi prin uşile încuiate...", „Doamne, Cela ce cunoşti slăbiciunile..."; „Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut..."; „Stăpâne.. Cela ce Te-ai învrednicit să Te cobori..."; „Stăpâne... Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie..." şi „Dumnezeu cel preamilostiv să te miluiască...", pe lângă acestea pentru dezlegarea de epitemie s-au mai adăugat rugăciunile: „Doamne...pe Apostolul Petru stâlpul Bisericii l-ai arătat..." şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule..."[574]. Este de ajuns o privire pe orizontală, pentru a înţelege că această rânduială cât şi cea precedentă sunt dependente din punctul de vedere al cuprinsului de toate celelalte redactări precedente. Ultima redactare se întâlneşte doar într-un singur manuscris.

III.4 Rânduieli prescurtate ale Tainei Mărturisirii

Din cuprinsul rânduielilor mărturisirii este uşor de observat că ritualul mărturisirii în marea majoritate a cazurilor arătate mai sus, se deosebeşte prin mărimi impunătoare. Înţelegerea

[573]*Molitfelnic* din *Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 838, p. 181-199, apud, Almazov, A.I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit.,* p. 274.

[574]*Ritualul mărturisirii*, manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 900, pp. 19-69, apud, *Ibidem,* p. 275.

elementelor cunoscute ale întregului ritual al mărturisirii nu sunt de neapărată trebuinţă, ceea ce a dus la faptul că în rând cu rânduielile detaliate din perioada studiată (apariţia ritualului redactat) la ruşi au început să apară şi rânduieli ale mărturisirii prescurtate până la *nec plus ultra*. Astfel de ritualuri, împrumutau conţinutul lor din rânduieli detaliate, astfel încât nu le putem considera rânduieli independente. Datorită prescurtării lor şi în special absenţa părţii de dinainte de mărturisire, rar se iveşte ocazia de a stabili, care este rânduiala de care e dependent ritualul prescurtat. Este demn de observat că în comparaţie cu deosebirea internă a ritualurilor din aceeaşi categorie, aceasta este destinația doar pentru slujbele bisericeşti, doar unele dintre ele au o utilizare generală. Rânduielile date sunt împărțite astfel: generale apoi rânduieli ale mirenilor, călugărilor şi cele destinate preoţilor.

1) Rânduielile generale. Aceste rânduieli, nu includ elementul rugăciunii în partea de dinainte de mărturisire; în ceea ce priveşte partea de după mărturisire, se pot întâlni rugăciunile: ”Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...”; „Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan...”[575] sau tot aceleaşi dar cu adăugirea rugăciunii: „Doamne...Petru şi defrânatei prin lacrimile lor...”[576] ori, la final prima dintre cele indicate pentru mărturisire şi ”Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat...”; „ Doamne Dumnezeul nostru, Care singur ierți toate cele făcute de noi...” şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...” (prima este notată „rugăciune de dezlegare a celui ce se mărturiseşte”) a doua şi a treia sunt pentru epitemie[577]. În primul caz rânduiala este intitulată: ”ritualul mărturisirii”, în celelalte este intitulată: „mărturisire prescurtată”. Judecând după faptul că în cel de-al doilea caz o astfel de rânduială e juxtapusă ritualului cuminecării, considerăm că în confomitate cu ultimele două manuscrise ea era destinată pentru oamenii bolnavi. 2) Pentru mireni. Astfel de rânduieli sunt cunoscute dintr-un singur manuscris care este intitulat: „începutul cu trezvie al pocăinței mirenilor”. Din această cauză, ritualul are şi partea de dinainte de mărturisire în care intră psalmii 50, 90 şi Simbolul de credinţă. După mărturisire (propriu zis după înnoiri) se întâlnesc rugăciunile (care sunt numerotate (A-D)): „Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Doamne, Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...”; „Multmilostive Doamne.. Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...” şi „Stăpâne...robului Tău ce ţi S-a mărturisit...”[578].

[575] *Molitfelnic*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Tipografică, Nr. 134, pp. 333-343, apud, *Ibidem*, p. 276.

[576] *Molitfelnic* din *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 845, pp. 230-231, apud, *Ibidem.*

[577] *Trebnic*, manuscris, sec. al XVII-lea, Biblioteca din Biserica Sfânta Sofia, Nr. 1070, pp. 387-483 (este notat: „mărturisire-prescurtat”), apud, *Ibidem*, p. 277.

[578] *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 526/785, pp. 359-366, apud, *Ibidem.*

3) Călugării. Aceste rânduieli s-au păstrat în cea mai mare parte. Între ele sunt câteva, în care (sunt notate „Ritualul mărturisirii călugărilor") este amintită o înnoire pentru monahi, „Începutul, rugăciunile şi otpustul după rânduiala mirenilor"[579] Se găsesc şi rânduieli care sunt intitulate: „cu mai puţine înnoiri". După înnoiri este amintită doar rugăciunea: "Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan..."[580] sau rugăciunea: "Doamne Iisuse Hristoase...Petru şi desfrânatei..."[581]. Acestea sunt părţi extrase din rânduielile detaliate. Pe lângă acestea, în practica Bisericii vechi Rusă exista o rânduială specială a mărturisirii destinată monahilor. Era notată în mod obişnuit: „înnoire pentru călugări" sau „înnoire pentru schimnici" de obicei începea prin cuvintele: „Făcând 40 de închinăciuni..." şi celelalte[582]. În partea de dinainte de mărturisire în astfel de rânduială se rostesc psalmii 50, 69 şi Simbolul de credinţă. În partea de după mărturisire sunt: "rugăciuni după mărturisire"[583] sau rugăciunile: "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule..."; „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan..." şi „Doamne, Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."[584] sau tot aceleaşi, doar cu schimbarea rugăciunii a doua: „Doamne... Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."[585] sau numai prima dintre ele, dar cu

---

[579]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1088, pp. 87-90, apud, *Ibidem.*

[580]*Trebnic* din *Molitfelnic*... Nr. 225, *ed.cit.*, pp. 202-208.

[581]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 580/787, pp. 145-161. Ritualul conţine îndrumări dedicate mărturisirii călugărilor şi monahiilor şi anume întrebări adresate schimnicilor şi tuturor monahilor, bărbaţilor egumeni şi preotului negru, şi iarăşi bărbaţilor şi schimnicilor", toate acestea se cuprind în capitolul cu înnoiri. După fiecare întrebare (până la urmă) se adaugă o formulă scurtă „iertaţi" din partea celui ce se pocăieşte şi în răspuns o formulă de dezlegare simplă: „Doamnul să te ierte pe tine copile şi să te binecuvinteze...", iar după înnoirea pentru schimnici, le este spus: „şi rosteşte aceiaşi rugăciune de dezlegare scrisă în pocăinţa mirenilor". La fel şi otpustul şi îl învaţă să facă bine, apoi rugăciunea: „Doamne Cela ce Petru şi desfrânatei...". Ritualul nu este notat, apud, A. Almazov, *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви..., op. cit.,* p.277.

[582]Excepţie este lista lui din manuscrisul citat aici la pp. 65-86, unde este notat: „Ritualul mărturisirii pentru cei ce doresc să se pocăiască să se închine şi să aşeze capul pe Sfânta Evanghelie" şi celelalte; *Molitfelnicul...,* Nr. 221, *ed.cit,* pp. 113-120, unde ritualul este notat: „înnoire pentru preot călugăr" (începutul: iereul îi zice celui ce doreşte să se pocăiască: închină-te...). În partea de până la mărturisirea păcatelor nu se găseşte nimic decât: „aceleaşi rugăciuni scrise în ritualul mărturisirii monahilor înainte de spovedanie", apud, *Ibidem,* p. 278.

[583]Este amintit otpustul: „Cela ce pe prestolul de foc luminător...", *Trebnic,* manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 547/804, pp. 14-31, apud, *Ibidem.*

[584]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 560/787, pp. 65-86; mănăstirea Edinov, Nr. 92, pp. 134-139 (prima rugăciune, în ambele cazuri este amintită aici a fi rugăciune după mărturisire. Pentru manuscrisul Nr. 560/787. această dublă întrebuinţare a aceleiaşi rugăciuni într-un singur ritual, se poate explica astfel: după partea indicată de până la mărturisirea păcatelor, este amintită „mărturisirea (înnoire) călugărilor prescurtată", după care se cuvine rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...", apoi urmează „mărturisirea călugărilor (pentru cei intelectuali) către Domnul nostru Iisus Hristos", după care urmează toate rugăciunile de după mărturisire indicate, iar rânduiala se încheie cu otpustul (pe lângă acestea este adăugată şi „mărturisirea (înoită) preoţilor călugărilor şi diaconilor către Domnul nostru Iisus Hristos şi către Tatăl Său")), *Molitfelnicul...,* Nr. 221, *ed.cit.,* pp. 113-120. în ritual sunt amintite trei mărturisirii ale monahilor (revizuite) iar rugăciunile sunt aşezate după prima mărturisire (pp. 113-116), se întâlneşte aici şi o trimitere indirectă la formula: „Dumnezeu să te ierte pe tine copile şi să te binecuvinteze"-după care rosteşte rugăciunea de iertare; apud, *Ibidem.*

[585]*Trebnic* manuscris, Biblioteca Publică Imperială (adunat de Tolstoi , Nr. 10) Nr. 35 (O. I.), pp. 124-158. Prima rugăciune este notată: „rugăciunea asupra unui cap sau a două sau a mai multe pentru iertarea greşalelor cele de voie

trimitere la alte rugăciuni din rânduielile depline[586]; uneori cu adăugirea rugăciunii: ”Dumnezeu Preamilostiv să te miluiască...” (rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte), „Multmilostive Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut” (pentru călugări) şi rugăciunea: „Atotputernice veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit”, după care „Stăpâne... Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat Apostolului Tău Petru...” (pentru preoţii călugări)[587] sau rugăciunea: ”Dumnezeu cel Premilostiv să te miluiască...” şi toate rugăciunile de după mărturisire şi de după epitemie (având aceeaşi importanţă) îşi aveau baza în prima redactare, dar cu introducerea penultimei rugăciuni: „Doamne Iisuse Hristoase....Mielule şi Păstorule...” rugăciune pentru izbăvirea de întinăciune[588], sau în cele din urmă, toate rugăciunile de după mărturisire din aceeaşi redactare[589]. Se evidenţiază în mod special doar o singură rânduială, în care până la mărturisire, pe lângă psalmii indicaţi, sunt adăugate patru rugăciuni: „Stăpâne Cela ce ai înmânat cheile Împărăţiei cerurilor Apostolului Tău Petru...”; „Doamne, Cel ce ai pogorât cerurile...”; „Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”; „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”, iar după mărturisire rugăciunile (cu notarea: rugăciunea de dezlegare a celui ce se mărturiseşte): „Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele),...”; „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit...”; „Doamne Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...”; „Doamne Iisuse Hristoase...Mielule şi Păstorule...”. Toate aceste rugăciuni au fost numerotate A-3. Există un singur manuscris ce conţine o asfel de rânduială[590].

şi cele fără de voie”, iar cea de a doua-care se întâlneşte o singură dată, este atribuită Sfântului Chiril al Ierusalimului, apud, *Ibidem,* p. 279.

[586]*Culegere de manuscrise*, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 6/1088, p. 93-112. Deşi ritualul aici este intitulat: „înnoire pentru schimnici”, are în cuprins părţi dedicate mărturisirii pentru călugări, întrebări către soţii, iarăşi înnoiri pentru schimnici, înnoiri către preoţii călugări şi către preoţii mireni. Ritualul indicat al părţii de după mărturisire se referă la mărturisirea preoţilor călugări; pentru preoţii mireni, unde înnoirile sunt spre final, pe lângă rugăciunea dată care este notată: „rugăciune ce se citeşte de către duhovnic asupra capului penitentului”, este indicată şi o altă rugăciune notată:”Rugăciune de iertare” şi anume: „Dumnezeu cel Preamilostiv să te miluiască...” (pp. 111-112), apud, *Ibidem.*

[587]*Trebnic*, manuscris, sec. al XV-lea, muzeul Rumeanţev, Nr. 1748, pp. 178-192, apud, *Ibidem.*

[588]*Trebnic*, manuscris, sec. al XV-XVI-lea, muzeul Rumeanţev, Nr. 1419, pp. 191-235, Rugăciunile de după mărturisire aici sunt numerotate, A-3, dar rugăciunea:”Dumnezeu cel preamilostiv să te miluiască...”, este în afara acestei numerotări, apud, *Ibidem,* p. 280.

[589]*Canonic*, alcătuit de Tihon din Kazani, Ed. Lavra Sfânta Treime, mauscris din sec. al XVII-lea, Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 272, 1635 p. 176-218. Ritualul este destinat nu doar pentru călugări, dar şi pentru preoţi.

[590]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 517/774, pp. 2-26, apud, Almazov, A. I., *Таиная исповедь в Православаной восточной Церкви ..., op. cit.,* p.280.

4) În paralel, pe lângă rânduielile speciale pentru călugări, au apărut rânduieli speciale pentru preoţi. Conţinutul unor astfel de rânduieli este mai simplu. În mod obişnuit ele încep cu înnoirile pentru preoţi, după care urmează foarte rar rugăciunea: „Doamne Cela ce prin Natan..."[591] sau "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule..." şi „Dumnezeu cel Preamilostiv să te miluiască..."[592], uneori sunt introduse între ele rugăciunile: „Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; „Doamne Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."; „Doamne Cela ai iertat prin Natan..." şi „Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."[593] sau doar una dintre ele, cel mai probabil cea din urmă (cu titlul: „rugăciune pentru preot atunci când mărturiseşte")[594]; ultima împărțire: rugăciunea *Ashalona* şi „Doamne sfinte, Cela ce eşti izvorul nesecat al milostivirii şi al iubirii..."[595]. În încheierea acestei părți a cercetării, putem să expunem cuprinsul elementului rugăciunii a câtorva rânduieli ale mărturisirii care nu au o structură corectă:

a) Rânduiala cu titlul: „rânduiala mărturisirii preotului călugăr şi a diaconului călugăr". În rânduială nu se indică conţinutul părţii de până la mărturisire, iar după înnoiri urmează psalmul 26, apoi rugăciunile de dezlegare pentru cel ce se mărturiseşte: „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."; "Multmilostive Doamne, din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Fiul Tău cel unul-Născut..."; după care urmează înnoirea pentru monahi, care este însoţită de rugăciunile: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan..."; „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu...Mielule şi Păstorule..." (cu titlul: „rugăciuni pentru dezlegarea celui ce se mărturiseşte"), „Doamne, Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..." şi otpustul. La acestea este adăugată şi mărturisirea monahilor (întrebări către călugări şi înnoirile destinate călugărilor), după care rugăciunea de dezlegare: „ Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele), ...". Ultima secvență din ritualul respectiv (în conformitate cu textele vechi) se consideră a fi rugăciunea de dezlegare *Ashalona*, după care, "iereul îi va

[591]Ritualul din *Trebnic,* manuscris (sec.al XVI-lea), Biblioteca Publică Imperială, Nr. 10 (F.I.), pp. 154-155. Ritualul este notat: "Ritualul pocăinţei preoţilor călugări", apud, *Ibidem.*

[592]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1064, pp. 115-123. Ritualul este notat: „Ritualul pocăinţei preoţilor călugări", apud, *Ibidem.*

[593]*Trebnic...,* Nr. 227, *ed.cit*, pp. 123-127.

[594]*Molitfelnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 732, pp. 155-157. Ritualul este notat: „mărturisirea preoţilor". (În cazul dat, în loc de înnoiri sunt întrebări, care sunt precedate de psalmul 50, apud, Almazov, A. I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви... op. cit.*, p. 281.

[595]*Molitfelnic,* manuscris, Biblioteca Tipografiei din Moscova, Nr. 134, pp. 336-343. Manuscrisul este notat :„Ritualul mărturisirii preotului". După înnoire preotul rosteşte formula de dezlegare: „Domnul, copile să te ierte pe tine de toate greşalele mărturisite în veacul acesta şi în cel viitor, şi să nu ceară de la tine Dumnezeu păcatele tale ci de la grumazul meu"; după care urmează o învăţătură scurtă, apoi sunt indicate rugăciunile, prima fără de nici o notare, iar cea dea doua este însemnată simplu: „rugăciunea de dezlegare", apud, *Ibidem.*

porunci să se aşeze în genunchi...")[596] şi va citi rugăciunea: „Doamne...Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...”[597].

b) Rânduiala are începutul obişnuit şi partea introductivă al înnoirilor, care aparţin ritualului: „pocăinţa schitului”. După înnoirile destinate călugărilor şi părintelui sunt aşezate: „rugăciunile de dezlegare”: ”Doamne....Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor...” şi „Multmilostive Doamne, din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău...”, după care urmează otpustul[598].

c) Ritualul în care partea de după mărturisire la fel absentează, dar se întâlnesc următoarele indicaţii: după mărturisirea preotului şi diaconului este amintită rugăciunea *Ashalona* sau aceasta şi „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...”, apoi pentru mărturisirea călugărilor sunt destinate rugăciunile: „Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan...”; „Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; „Doamne Cela ce ai venit la Apostolii Tăi prin uşile încuiate...”; „Doamne Atotputernice Cela ce ştii slăbiciunile...”; „Doamne Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...”; „Stăpâne Cel ce te-ai asemănat neamului omenesc...”; „Doamne Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”; „Dumnezeu Cel preamilostiv să te miluiască...” şi pentru dezlegarea de epitemie: „Doamne Cela ce pe Apostolul Tău Petru Stâlpul Bisericii L-ai arătat...”; „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...”. După toate acestea se întâlneşte notiţa: ”preotul va rosti rugăciunile asupra capului celui ce se căieşte”, apoi rugăciunile: „Doamne...Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; „Doamne Cela ce dăruieşti omului iertarea greşalelor...” şi „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...”. Învălmăşeala rugăciunilor continuă la nesfârşit, iar autorul nu specifică care este scopul rugăciunii: „Stăpâne, Cela ce ai propovăduit Apostolilor şi ucenicilor Tăi...”, apoi urmează cuvântul de învăţătura înainte de mărturisire, o scurtă înnoire şi rugăciunile de dezlegare: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele), ...”; „Doamne, Cela ce ai pogorât cerurile...”; „Doamne...Petru şi desfrânatei...”; „Multmilostive Doamne...Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...”; „Stăpâne Atotţiitorule şi veşnice...”; „Doamne Dumnezeule Atotţiitorule şi Atotputernice....” pentru dezlegarea fiului duhovnicesc: ”Doamne, Cela ce eşti Izvorul nesecat al milostivirii....”. La final urmează o parte din învăţătura de dinainte de mărturisire, pe care autorul o înţelege a fi după mărturisire, pe motivul că, prin

[596]A se vedea *Trebnic*, Moscova, 1636, p. 201, apud, *Ibidem*, p. 282.

[597]*Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 306, pp. 285-310, apud,*Ibidem.*

[598]*Culegere de manuscrise*, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 508, pp. 289-299, apud, *Ibidem.*

această învăţătură se încheie rânduiala mărturisirii[599]. Dacă în primele două cazuri deteriorarea manuscrisului ce conţine rânduiala ritualului mărturisirii, se poate observa vag, la ultimul evidenţa erorii e incontestabilă. Reiese că în sec. al XV-lea numărul manuscriselor care tratează ritualul mărturisirii a crescut semnificativ. După caracterul lor, pot fi împărţite, după cum spune Odinţov în trei categorii. Relaţia dintre manuscrisele cultului bisericesc al ruşilor şi cele ale Bisericii Greceşti, Odinţov o demonstrează într-un mod pozitiv, fiindcă acest ritual este o traducere a ritualului pocăinţei atribuit Sfântului Ioan Postitorul, Patriarhul Constantinopolului. Diferenţa dintre manuscrise constă în faptul că autorii ruşi au adăugat sau au omis câte ceva din rânduială după bunul lor plac. Dimitrevskii consideră cauza majoră a diferenţierii dintre manuscrise, prezenţa acestor manuscrise de acest gen în Biserica Greacă şi Sârbă, unde numărul manuscriselor a fost destul de semnificativ. Despre mulţimea manuscriselor ce se referă la ritualul pocăinţei Sfântului Ioan Postitorul găsim confirmare cercetătorilor apuseni cum ar fi Morinus[600], Migne[601], Petrei[602]. Ultimul menţionează câteva manuscrise cu referire la acest ritual[603], căruia îi sunt cunoscute, dar care el, din păcate nu le scoate la lumină, sunt aceleaşi manuscrise care sunt amintite de Alleaţie[604], Goar[605], Morinus[606], profesorul Gorciacov[607], şi cei care sunt cunoscuţi din manuscrisele Bibliotecii Sinodale din Moscova[608] şi muzeul Rumeanţev[609]. Cauza diferenţelor din rânduială nu constă în libertatea scriitorilor ruşi, ci în relaţia pe care o avea Biserica Rusă cu cea Greacă şi cu cele nord-slave. Biserica Rusă chiar a cerut şi aducerea cărţilor de cult de la aceste Biserici surori[610].

---

[599]*Molitfelnic*, alcătuit de Pr. Elisei din Omelianov, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, sec. al XVI-lea, Biblioteca, Lavra Sfânta Treime, Nr. 220, 1620, pp. 222-247.

[600]*De Sacrament. Poenitent.* Morin. p. 615, apud, Almazov, A.I., *Таиная исповедь в Православной восточной Церкви...* , *op. cit* , p. 290.

[601]*Patrol. Curs. Complet.* Mign. t. 88, p. 1887,apud, *Ibidem.*

[602]*Juris ecclest Graecor Histor. Et monument.* Pitra t. II, p. 233,apud, *Ibidem.*

[603] *Ibidem.*
[604]*De eccles. Occ. Et orient. Perpet. Consens.* l. III, c. XVII, p. 1313-1319, apud, *Ibidem.*
[605]*Evhologhion*, Goar, pp. 673-682, apud, *Ibidem.*

[606]*De sacrament. Poenitent.* pp. 616-667, apud, *Ibidem.*

[607]*Nomocanonul Bisericii Ortodoxe,* 1874, Nr. 1, p. 37, apud, *Ibidem.*

[608]*Culegere de manuscrise,* Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 455, pp. 72-74, apud, *Ibidem.*
[609]*Evhologhion*, manuscris, adunat de Sevast, Nr. 473, p. 191-192, apud, *Ibidem.*

[610]A. Dimitrevski, *art.cit*, Православный собеседник, Казань, 1882, vol.3, p. 213.

Pentru a clarifica în ce mod şi sub influenţa cui au apărut diferenţe între listele ritualului pocăinţei care s-au păstrat în manuscrisele din sec. al XIV-lea şi al XV-lea, Odinţov ajunge la concluzia că vinovaţi sunt scriitorii ruşi. ”O astfel de diferenţiere a listelor ritualului pocăinţei, scrie Odinţov, era condiţionată desigur, de libertatea scriitorilor, care schimbau şi adăugau fiecare după bunul lor plac. Au modificat acest ritual în Grecia, dar şi pe pământul nord-slav şi în *Rusia veche, iar acest fapt a adus la schimbările sale”.* Această situaţie el încearcă să o îndreptăţească prin manuscrise şi prin împărţirea făcută de el în trei categorii a listelor acestui ritual. „Categoriile de rânduieli ale ritualului pocăinţei în mod clar arată, răspândirea necontenită a conţinutului acestui ritual. Cea mai scurtă redactare prezentată mai sus în lista primei categorii de manuscrise în perioada studiată, care coincide cu rânduiala acestui ritual în secolul al XIII-lea este fără îndoială cu mult mai veche. Următoarea treaptă, în răspândirea ritualului pocăinţei, o alcătuiesc listele celei de a doua categorii, care se deosebesc printr-o ordine unică în comparaţie cu lista originală a ritualului mărturisirii Sfântului Ioan Postitorul. De aceea una dintre listele acestei de-a doua categorii, se întâlneşte într-unul dintre *Molitfelnicele* sârbe, datorită acestui fapt se poate presupune, că această unică ordine a rânduielii mărturisirii a existat şi este posibil să fi fost cea mai răspândită, predomina în Bisericile din pământurile nord-slave şi de acolo s-a mutat la ruşi. În ceea ce priveşte listele celei de a treia categorie, judecând după conţinutul lor, trebuie plasate într-o perioadă mai târzie. Ele alcătuiesc ultima treaptă în răspândirea conţinutului ritualului pocăinţei din perioada cercetată. Unde a apărut această ultimă redactare a ritualului pocăinţei, nu se ştie, dar fără îndoieli ea s-a format sub influenţa listelor care aparţin primelor două categorii. Spaţiul de formare a acestei editări a ritualului pocăinţei a fost Rusia, dar nu mai degrabă decât după apariţia listelor acestui ritual din prima şi a doua categorie”. După părerea lui Dimitrevski, împărţirea făcută de Odinţov nu este una foarte bună. Un autor rus a scris anumite rugăciuni separate, care se caracterizează prin simplitate şi lipsă de artă, în ordine generală a uneia dintre rânduieli; fiind aşezate după asociere, aici dimpotrivă, rânduiala prescrie scriitorului rus o mult mai mare originalitate, o încercare de a alcătui o nouă categorie de rânduieli, pentru care cărturarii ruşi vor alcătui o unitate a listelor celor două categorii. Odinţov, a afirmat că: „diferenţa listelor ritualului pocăinţei, condiționată de libertatea autorilor, care au modificat şi au adăugat fiecare după cum credea”. Despre originea ultimei editări a ritualului pocăinţei nu se poate afirma ceva pozitiv, însă se poate face o singură observaţie: „ea s-a format sub influenţa primelor două categorii”. În ceea ce priveşte listele ritualului pocăinţei caracteristice primelor două categorii, ele sunt aproximativ apropiate după conţinutul lor de

ritualul pocăinţei Sfântului Ioan Postitorul iar „una dintre listele caracteristice celei de-a doua categorii se întâlneşte într-unul dintre *Molitfelnicele* sârbe”[611].

III.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XVI-lea

Nici una dintre rânduielile din sec. al XVI-lea, nu a ieşit în evidenţă atât de mult prin numărul de manuscrise precum ritualul mărturisirii. În manuscrisele din această perioadă este greu de găsit trei-patru liste în care acest ritual sa fie expus la fel. Chiar într-unul şi acelaşi manuscris se întâlnes câteva liste ale ritualului mărturisirii, care nu numai că au foarte puţin în comun, dar chiar şi sunt alcătuite de autori diferiţi: Sfântul Ioan Monahul[612], Sfântul Ioan Damaschinul[613], Sfântul Grigorie de Nissa[614], Sfântul Grigorie Sinaitul[615], Nichifor patriarhul Ţarigradului[616], iar uneori se întâlneşte observaţia: „începutul mărturisirii după predania sinodului ecumenic a făcătorilor de fapte frumoase şi a părinţilor”[617]. De aceea este dificil a găsi sau să se intuiască originea rânduielilor. Se cunoaşte că listele din manuscrisele Bisericii Greceşti[618] şi Sârbă[619] sunt la fel de numeroase şi au tot atâtea diferenţe ca şi manuscrisele din Biserica Rusă. Acest lucru este uniform confirmat de: Morinus[620], Migne[621] şi Petrei[622].

---

[611] *Ibidem*, pp. 214-215.

[612]*Trebnic*, manuscris, sec. al XIV-lea, mănăstirea Ciudov, Nr. 5, p. 65; manuscris sec. al XV-lea, din Biblioteca K. I. Nevostr, Nr. 2, p. 317; manuscris din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 232, p. 12, apud A. Dimitrevski, *Богослужение в Русской Церкви в XVI В...op.cit.,* p. 323.

[613]Manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 259; Nr. 1099, p. 336; manuscris din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, p. 205; manuscris din Biblioteca K. I. Nevostr, Nr. 2, p. 331; manuscris adunat de Pogodin (Biblioteca Publică Imperială), Nr. 314, p. 117, apud, *Ibidem.*

[614]Manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 259; Nr. 1089, p. 243; Nr. 1090, p. 96; Nr. 1104, p. 118; Nr. 1105, p. 31; manuscris din Biblioteca K. I. Nevostr, Nr. 2, p. 330; manuscris adunat de Pogodin, Nr. 314, p. 115, apud, *Ibidem.*

[615]Manuscris din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, p. 261, apud, *Ibidem.*

[616]*Molitfelnic...*, Nr. 232, *ed.cit*., p. 18.

[617]Manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 274, apud, A.Dimitrevski, *Богослужение в Русской Церкви в XVI B...op.cit* , p. 324.

[618]*Evhologhion*, manuscris adunat de Sevast, Nr. 473; Allat. *De eccles. Occident. Et oriental. Perpet Cons. Liber* III,caput. XVII, p. 1313-1319; Morin. *Comment Historic de Sacrament poenitentiae* ed. Venet. 1702 an. pp. 616-619; Migne *Patrol. Curs. Complet t.* 88, p. 1889-1932; *Evhologhion Goar*, p. 673-682; *Culegere de manuscrise greci* din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 455, pp. 72-76, apud, *Ibidem.*

[619]*Trebnic* sârb, manuscris din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 307, pp. 206-210; manuscris adunat de Sevast., Nr. 1449, pp. 134-146; manuscris adunat de Grigorov, Nr. 1713, pp. 74-90; Nr. 1714, pp. 6-12; manuscris adunat de Hitrov, Nr. 893, pp. 59-70; ediţia de la Veneţia din 1538 şi 1570, pp. 1-6; manuscris adunat de Gilferd, Nr. 22,

În perioada respectivă mărturisirea se săvârşea ca şi în prezent, exclusiv în postul cel mare, deşi se putea merge la spovedanie în oricare altă perioadă. Conform lui Gerberştein, credincioşii „se mărturiseau, în apropiere de praznicul Învierii Domnului, apropiindu-se cu mare frică de Dumnezeu şi cu inimă înfrântă”[623]. Locul unde se mărturiseau oamenii era biserica sau „într-un spațiu curat”[624]. Despre locul mărturisirii Gerberştein remarcă: “cel ce mărturiseşte stă împreună cu cel ce se mărturiseşte în mijlocul bisericii, îndreptându-şi faţa către icoana unui sfânt, special aşezată pentru aceasta”[625]. Săvârşitorul mărturisirii era preotul, referitor la acest fapt, în manuscrisele Bisericii Ruse din perioada amintită, se întâlnesc câteva detalii surprinzătoare. Astfel de exemplu, femeile trebuie să fie mărturisite doar de către stareţi; aceştia având posibilitatea să primească la spovedanie nu mai mult de 15-20 de persoane. Se interzicea mărturisirea femeilor de către monahii simpli-schimnici, preoţii feciorelnici „ca nu cumva cu gândul să se ispitească, fiindcă diavolul va face ocară cu monahii şi sfinţii”. Preoţii tineri de asemenea erau opriţi să mărturisească, „orb pe orb dacă va îndruma vor cădea ambii în prăpastie”[626]. Femeile erau mărturisite nu în faţa altarului, ci în pridvorul bisericii, pentru a evita ispita[627]. Duhovnicul trebuia să primească pe cel ce se mărturiseşte având o anumită pregătire: înainte de a vorbi cu penitentul(a), să ai faţa liniştită, blândă şi chipul vesel, pentru a-l chema spre sinceritate, trebuie să i se adreseze întrebările: „ce fapte a săvârşit, care este starea sufletului, ce fapte bune a săvârşit în viaţa sa?”[628]. Mărturisirea, preotul o asculta stând în picioare, dar nu se interzicea cu desăvârşirea să se aşeze. „După tropare şi rugăciuni stând (preotul), după cum spunea Mitropolitul Ciprian Egumenului Atanasie, întreabă penitentul cu interes şi cu atenţie”[629].

---

pp. 6-15; Nr. 24, p. 16, 17; manuscris adunat de Hludov, Nr. 118, pp. 27-36; Euchol. Geitl, pp. 122-147, apud, *Ibidem.*

[620]*Comment. Histor De Sacrament. Poenit,* p. 615, apud, *Ibidem.*

[621] *Curs. Complet.* t. 88, p. 1887, apud. *Ibidem.*

[622]*Pitr Juris ecclest Graecor Histor. Et monum.* vol. II, p. 223, apud, *Ibidem.*

[623] *Comment. Rer Moscovit.* S. Herbest. p. 28, apud, *Ibidem*, p. 325.

[624]*Trebnic* manuscris din Biblioteca mănăstirii Ciudov, Nr. 5, p. 66; *Culegere de manuscrise greceşti* din BibliotecaSinodală din Moscova, Nr. 455, p. 72; *Trebnic* sârb, manuscris, adunat de Gilferd, Nr. 22, pp. 6-7; *Trebnic,* manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 279; Nr. 1086, p. 92; Nr. 1089, p. 119; Nr. 1090, p. 81; Nr. 1092, p. 184; Nr. 1099, p. 159; Nr. 1104, p. 86; Nr. 1105, p. 18; Nr. 1020, p. 92, apud, *Ibidem.*

[625]*Comment. Herberst.* p. 28, apud, *Ibidem.*

[626]*Molitfelnic,* manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1020, pp. 121-122, apud, *Ibidem.*

[627]*Ibidem.*

[628]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1099, p. 336, apud, *Ibidem,* p. 326.

[629]Русская Библиотическая История (Istoria Rusiei din Biblioteci) *1880,* vol. VI, p. 246, apud, *Ibidem.*

În ceea ce priveşte persoanele care veneau la mărturisire se fac câteva observaţii interesante. Cel ce venea la mărturisire făcea mai întâi trei închinăciuni în faţa Sfintei Evanghelii şi punea mâinile şi capul peste Sfânta Evanghelie[630]. Bărbaţii se aşezau în partea dreaptă a preotului iar femeile în partea stângă[631]. Schimnicul îmbrăca mantia şi se mărturisea ca un simplu om[632]. „Iar dacă se va mărturisi un preot sau un diacon atunci cel ce va mărturisi să fie îmbrăcat în toate veşmintele şi să facă mărturisirea în altar în faţa Sfintei Mese, iar în cazuri extreme mărturisirea se putea face în casă şi atunci duhovnicul să îmbrace măcar epitrahilul"[633].

Referitor la expunerea rânduielii ritualului mărturisirii, se observă că toate listele acestor rânduieli, oricât de multe ar fi, sunt împărţite în trei grupe, fără a lua în considerare listele (ce cuprind rânduiala mărturisirii) atribuite Sfântului Ioan Postitorul, Sfântului Chiril al Alexandriei care mai sunt numite: „pocăinţa schitului". În ceea ce priveşte prima grupă aici se integrează rânduiala celei mai simple redactări. Ritualul începe obişnuit, cu citirea rugăciunilor obişnuite până la psalmul 50, după care preotul îi zice celui ce se căieşte: „închină-te către Dumnezeu către care ai venit", acesta închinându-se până la pământ rostea: „Doamne curăţeşte-mă pe mine păcătosul", apoi rostea după preot: „Mărturisesc Domnului Dumnezeului cerului şi al pământului toate tainele inimii mele", după care preotul citeşte rugăciunile: „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, Multmilostive şi îndelung-răbdătorule, Cel ce ai pogorât cerurile..." şi „Stăpâne Doamne Dumnezeule Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie..." şi atenţionează pe cel ce doreşte să se spovedească să se pocăiască cu sinceritate de greşalele sale. În continuare urmează însăşi mărturisirea, după care penitentul cădea la podea rostind cuvintele: „Doamne curăţeşte-mă pe mine păcătosul" apoi se citea Simbolul de credinţă. Preotul rostea rugăciunea: „Doamne Mântuitorul nostru Cela ce prin proorocul Tău Natan...", apoi îl întreba pe penitent: "nu ai uitat cumva să mărturiseşti careva păcate?" şi continua cu rugăciunea: „Doamne

[630]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 279, 274; Nr. 1086, p. 92; Nr. 1089, p. 119; Nr. 1090, p. 81;Nr. 1091, p. 34; Nr. 1092, p. 184; Nr. 1099, p. 159; Nr. 1104, p. 86; Nr. 1105, p. 18; Nr. 1020, p. 92; manuscris din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 310, p. 183; manuscris adunat de Pogodin, Nr. 314, p. 157; manuscris Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1061, p. 187; Nr. 1063, p. 69; Nr. 1066, p. 16; Nr. 1085, p. 156, apud, *Ibidem.*

[631]Manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 274; manuscris din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1063, p. 70; Nr. 1066, p. 16; Nr. 1085, p. 152; Nr. 1086, p. 131; Nr. 1087, p. 32, apud, *Ibidem.*

[632]Manuscris din Biblioteca Soloviov, Nr. 1089, p. 244; Nr. 1090, p. 96; Nr. 1104, p. 119; Nr. 1105, p. 32; a se facecomparaţie cu *Trebnicul* sârb manuscris adunat de Gilferd, Nr. 22, pp. 6-7, apud, *Ibidem.*

[633]Manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1063, p. 69; Nr. 1066, p. 16; Nr. 1085, p. 153; Nr. 1086, p. 131; Nr. 1087, p. 33, apud, *Ibidem*, p. 326.

Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrmile lor păcatele le-ai iertat...” şi rugăciunile de dezlegare”[634].

Ritualul mărturisirii din rânduiala a doua, este cel mai des practicat în Biserica Rusă din sec. al XVI-lea, şi după împărțirea lui Dimitrevski este plasat în grupa a doua. Aici rânduiala începe cu adresarea preotului către penitent: „închină-te, copile, către Dumnezeu către care ai şi venit” la care cel din urmă răspundea: „Doamne curăţeşte-mă pe mine păcătosul, Cel ce am greşit fără de număr iartă-mă, Cel ce mai zidit iartă-mă, Doamne iartă mulţimea greşelilor mele. Primeşte-mă pe mine păcătosul” şi făcând o închinăciune către preot merge lângă analog punând mâinile pe Sfânta Cruce iar capul îl aşeza pe Sfânta Evanghelie. Preotul rostea apoi vozglasul obişnuit de început, după care se citeau rugăciunile începătoare, Doamne miluieşte de 12 ori, uneori psalmul 50, şi rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat lui Petru Apostolul...”. Rugăciunile se perindau cu psalmii. După rugăciunea amintită urma psalmul patru şi rugăciunea: „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, Multmilostive, îndelung răbdătorule, cel ce ai aplecat şi ai pogorât cerurile pentru mântuirea neamului omenesc...”, psalmul şase şi rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie şi pe cei păcătoşi la dreptate...”, psalmul 12 şi rugăciunea: „Doamne, Cela ce prin proorcul Tău Natan...”. Cu aceasta se încheia prima parte a ritualului mărturisirii. Preotul începea să adreseze penitentului întrebări despre păcate[635].

În alte liste, prima rugăciune nu se întâlnea, urmau psalmii 50 şi patru; psalmii nu precedau rugăciunile ci urmau după ele[636]. După prima rugăciune: „Doamne Dumnezeule mântuirea noastră...” urma psalmul patru, rugăciunea a doua, psalmul 12, iar după a treia psalmul şase[637]. Numărul rugăciunilor era acelaşi ca şi în lista principală a acestei redactări, doar cu deosebirea că în loc de rugăciunea a patra: „Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...” era rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor ai iertat păcatele...”; psalmii erau alţii şi erau aranjaţi astfel: psalmul 50 înainte de rugăciunea a treia, psalmul 69 înainte de rugăciunea a patra iar după dânsa

---

[634]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 274-278, apud, *Ibidem*, p. 327.

[635]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 279; Nr. 1089, p. 119; Nr. 1090, p. 81, Nr. 1104, p. 86; Nr. 1105, p. 18; manuscris din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1061, p. 187; Nr. 1062, p. 180, apud, *Ibidem.*

[636]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1091, p. 34, Nr. 1092, p. 184, apud, *Ibidem.*

[637]Manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1086, pp. 92-94; Nr. 1020, pp. 92-93, apud, *Ibidem*, p. 329.

nu mai era nici un psalm[638]. Din grupa a treia a acestei redactări fac parte astfel de manuscrise în care rugăciunea a treia lipseşte iar ordinea primei părţi este următoarea: troparele obişnuite, Doamne miluieşte de 12 ori, rugăciunea: "Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor...", psalmul 50, rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru miluieşte cu darurile Tale Multmilostive...", psalmul 69, rugăciunea: „Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...", şi în cele din urmă psalmul şase[639]. Aceste două feluri ale celei de a doua redactări ale ritualului mărturisirii în unele manuscrise sunt semnate cu numele Sfântului Ioan Damaschinul[640].

Ritualul mărturisirii după rânduiala a doua se încheie prin citirea următoarei rugăciuni: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..." (o altă recunoaştere a păcatelor după ce se putea întâmpla ca penitentul să uite ceva la prima mărturisire) „Doamne Atotţiitorule Atotputernice Milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat pentru toţi cei ce se căiesc..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David proorocul..."; „Milostive, Bunule Doamne şi Iubitorule de oameni care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut..."; „Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, Cela ce ucenicilor Tăi ai propovăduit să ierte păcatele..."; „Doamne Atotputernice şi veşnice, robului Tău ce ţi s-a mărturisit...." după care otpustul obişnuit[641]. Dar un astfel de cuprins al rugăciunilor în a doua jumătate a ritualului mărturisirii şi ordinea lor se cunoaşte conform unei singure liste, în celelalte sfârşitul rânduielii este altul, şi anume: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David proorocul...."; "Mărindu-Te, te preaslăvesc pe Tine, Doamne..."; "Atotputernice şi veşnice Doamne robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."; "Doamne Atotţiitorule Atotputernice, Veşnice Milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..."; "Milostive Doamne, Iubitorule de oameni..."; "Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce ierți toate cele făcute de noi...", Doamne miluieşte de 40 de ori, penitentul face acelaşi număr de închinăciuni până la pământ. La sfârşit, preotul rosteşte iertarea: „copile, te iartă Hristos Dumnezeu în mod nevăzut iar eu te binecuvintez şi te iert în veacul acesta şi în cel viitor"[642] sau astfel: „Doamne miluieşte de 40 de ori, rugăciunea preacuviosului Arhiepiscop

[638]Manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, pp. 205-213, apud, *Ibidem.*

[639]Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 259-261, apud, *Ibidem.*

[640]Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1083, p. 259; manuscris Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, p. 205, manuscris adunat de Pogodin, Nr. 413, p. 117, apud, *Ibidem.*

[641] *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 282-284, apud, *Ibidem*, p. 330

[642] Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1089, pp. 139-143, Nr. 1090, pp. 90-91, Nr. 105-109, Nr. 1105, pp. 28-30, apud, *Ibidem.*

Mihail, numită *Ashalona*: Frate (numele), cel ce prin inima înfrântă ai arătat că ai crescut duhovniceşte...". Apoi penitentul îngenunchează şi repetă după preot psalmii şase, 50 şi rugăciunile: „Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu celui viu..." şi „Dumnezeu cel Preamilostiv să te miluiască..." după care preotul citeşte învăţătura de încheiere : „Copile dacă nu te vei căi adânc te voi îndepărta de biserică"[643].

Sunt câteva manuscrise cu următoarea ordine a rugăciunilor: Doamne miluieşte de 40 de ori, „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Doamne Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan..."; „Milostive Doamne, Care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut..."; „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat lui Petru Apostolul..."; „Stăpâne, Atotputernice, veşnice robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."; „Doamne Dumnezeule Atotţiitorule Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat..."; „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce ierți toate cele făcute de noi...", Sfinte Dumnezeule..., Tatăl nostru..., Doamne miluieşte de 12 ori, otpustul obişnuit şi sfat către penitent: „Copile, dacă nu te vei căi cu adevărat..."[644].

În afară de listele acestea ale ritualului mărturisirii, mai sunt cunoscute încă altele două, unde sfârşitul ritualului este: Doamne miluieşte de 40 de orişi rugăciunile: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."; „Atotputernice şi veşnice Doamne robului Tău ce ţi S-a mărturisit", Doamne miluieşte de 40 de ori[645] sau: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei...", otpustul obişnuit şi cuvântul de învăţătură: „Dacă nu te căieşti de păcate te voi îndepărta de biserică 40 de zile". În această listă la sfârşit se întâlnesc câteva rugăciuni de dezlegare: „Atotputernice şi veşnice Doamne robului Tău ce ţi S-a mărturisit, (numele)..."; „Doamne Iisuse Hristoase, Atotputernice Doamne, Cela ce ai făcut pe cele dintru nefiinţă întru fiinţă..."; „Doamne Atotţiitorule, Atotputernice Milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat..." şi „Dumnezeu Cel Preamilotiv să te miluiască, Domnul Hristos să-ţi dăruiască iertarea..."[646].

---

[643]Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1089, pp. 267-368, Nr. 1090, p. 109, Nr. 1104, pp. 147-148, Nr. 1105, p. 49,apud, *Ibidem.*

[644]Manuscris, Biblioteca Saloviov, Nr. 1086, pp. 101-106; *Molitfelnic* manuscris din aceiaşi Bibliotecă, Nr. 1020, pp. 101-107, apud, *Ibidem*, p. 331.

[645]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, pp. 289-291, apud, *Ibidem.*

[646]Manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1092, pp. 194-199, apud, *Ibidem*, p. 332.

În cuprinsul grupei a treia a ritualului mărturisirii intră listele celei de a treia redactări. Iată care este ordinea acestui rânduieli după una dintre liste: începutul obişnuit, Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru.., psalmii 50, 37 şi 69, Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., troparul: Miluieşte-ne pe noi Doamne..., Slavă..., ”Doamne miluieşte-ne pe noi...”, Şi acum...”Uşa milostivirii deschide-ne nouă...”, Doamne miluieşte de 12 ori, rugăciunile: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor ...”, „Domnului să ne rugăm” (aceasta se zicea şi înaintea altor rugăciuni), „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, Milostive, Bunule...”; „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”; „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei....”[647]. După alte liste această primă jumătate a rânduielii arată aşa: începutul obişnuit, Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., psalmii 50, 36, 102 şi 69, Slavă.. Şi acum.., Doamne miluieşte de trei ori, Slavă... Şi acum..., troparele: „Miluieşte-ne pe noi Doamne...” şi celelalte, „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor....”, psalmul nouă, „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, miluieşte-ne...”, psalmul şase, „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie...”, “psalmul 12 şi rugăciunea: „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”[241]. După alte liste, ritualul pocăinţei se începe cu citirea psalmilor 50 şi patru, rânduiala de mai departe este la fel cu cea indicată acum[648] sau la psalmii indicaţi se mai adaugă şi psalmii şase, 69 şi troparele: „Miluieşte-ne pe noi Doamne...” şi celelalte, care se citesc la sfârşitul ritualului[649] sau în cele din urmă se adaugă doar psalmul 16[650].

A doua jumătate a rânduielii, după unele liste este aceeaşi cu anumite liste din redactarea a doua. După mărturisirea însăşi, penitentul cade la podea, rosteşte Doamne miluieşte de 40 de ori, iar preotul citeşte rugăciunile: „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan...”; „Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit...”, urmează otpustul obişnuit, apoi preotul rosteşte iertarea: „Iartă-mă, copile, te iartă Hristos de toate păcatele tale în chip nevăzut”, după care rugăciunile de iertare: „Doamne Atotţiitorule, Atotputernice, veşnice, milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul izbăvirii de păcat...” şi „Milostive Iubitorule de oameni Doamne, Cela ce ai trimis pe

[647]Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1099, pp. 160-161, apud, *Ibidem.*

[648]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1062, pp. 181-183, apud, *Ibidem.*

[649]*Molitfelnic,* manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1020, p. 92, 93; *Trebnic,* manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 310, p. 183; manuscris Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1061, pp. 188-190, apud, *Ibidem,* p. 333.

[650]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1063, pp. 77-117; Nr. 1068, pp. 16-23; Nr. 1085, pp. 153-160; Nr. 1086, pp. 132-138; Nr. 1087, pp. 33-39, apud, *Ibidem.*

Fiul Tău cel Unul-Născut..."[651]. După alte liste sfârşitul ritualului este în felul următor: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Doamne Mântuitorul nostru..."; „Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ţi s-a mărturisit..."; „Doamne Atotţiitorule, Atotputernice şi Veşnice, Milostive Doamne..."; „Milostive Iubitorule de oameni Doamne, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut...", Doamne miluieşte de 40 de ori, Slavă.. Şi acum... şi otpustul: „Cela ce pe prestolul de foc stai împreună cu Tatăl şi cu dumnezeiscul Duh, Care ai binevoit să te naşti pe pământ din Maică nenuntită, exemplu fiind pentru noi de curăţie şi celor păcătoşi nădejde de mântuire, şi pocăinţă oamenilor dăruind, Hristos adevăratul Dumnezeu"[652]. Sunt liste ale acestei redactări, în care a doua jumătate a ritualului constă din trei rugăciuni: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei..."; „Doamne Cela ce ai iertat prin Natan pe David..."; „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru..." şi otpustul obişnuit[653], sau doar o singură rugăciune: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei...."[654]. Câteodată în timpul citirii acestor rugăciuni penitentul cădea la pământ şi rostea „Doamne miluieşte" de 40 de ori şi psalmul şase şi 50[655].

O altă listă a ritualului care se deosebeşte de celelalte studiate până acum, este intitulată: „ritualul Sfântului Ioan monahul". Intrând credinciosul în biserică, preotul lua Evanghelia şi o aşeza lângă altar. Urma începutul obişnuit cu rugăciunile începătoare, psalmul 50, apoi: „Domnul este ajutorul meu...", Simbolul de credinţă, troparele: Miluieşte-ne pe noi Doamne..., slavă..., Nădejdea lumii Născătoare de Dumnezeu..., şi acum... Uşa milostivirii..., Doamne miluieşte de 50 de ori. Preotul ridica apoi penitentul, capul căruia stătea pe Evanghelie, şi-i zicea: „Copile, închină-te lui Dumnezeu către care ai alergat şi zi: Doamne, am greşit iartă-mă, Cel m-ai zidit miluieşte-mă, Fără de număr am greşit iartă-mă", după care preotul rostea ectenia mare, din care scoatem în evidenţă două cereri: „Ascultă Doamne Dumnezeule cererile noastre şi ne miluieşte" şi „Primeşte Doamne mărturisirea robului Tău, şi să te învrednicească- Dumnezeu de luminare". După vozglas preotul citea rugăciunile: „Doamne Dumnezeule mai puţin slab, nevrednic robul Tău (numele) după marea milostivirea Ta...", psalmul: „Doamne Nu cu

[651]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 251-253, Nr. 1099, pp. 172-174, apud, *Ibidem.*
[652]Manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1089, pp. 92-96, apud, *Ibidem*, p. 334.

[653]Manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1062, pp. 192-207, apud, *Ibidem.*

[654]Manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 310, p. 183, apud, *Ibidem.*

[655]Manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1063, pp. 117-119, Nr. 1066, pp. 98-100; Nr. 1085, pp. 234-235;Nr. 1086, pp. 207-210; Nr. 1097, pp. 118-121, apud, *Ibidem.*

mânia...", credinciosul cade la pământ, în timp ce se rosteşte: „Doamne Dumnezeule Mântuitorul nostru miluieşte-mă..."; „Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie..."; „Doamne Dumnezeul meu, Cela ce prin proorocul Tău Natan...", după care preotul ridica de la pământ penitentul, îndemnându-l să se căiască cu sinceritate de păcatele sale: „De acum copile, sunt tatăl tău duhovnicesc", la care penitentul răspundea: „Mă mărturisesc eu păcătosul Domnului Dumnezeului meu şi Preacuratei Maicii Sale, tuturor puterilor cereşti şi tuturor sfinţilor Lui"[656].

Cunoaştem că manuscrisele sec. al XVI-lea, conţin încă trei liste care nu au nimic în comun cu rânduielile indicate, dar prezintă un interes aparte. Astfel ritualul pocăinţei schitului care este atribuit Sfântului Chiril al Alexandriei, este cunoscut doar după canoanele acestei perioade şi „pocăinţa preotului".

Pocăinţa schitului, începe cu citirea rugăciunilor începătoare, Doamne miluieşte de 12 ori, după care urmează Simbolul de Credinţă, Prea Sfântă Treime miluieşte-ne pre noi..., troparul: „Toată nădejdea mea spre Tine o pun.."; Cu rugăciunile tuturor sfinţilor Tăi Doamne, Născătoare de Dumnezeu lumea Ta ai dat-o nouă. După mărturisirea păcatelor se citeşte doar o singură rugăciune pentru primirea Sfintei Euharistii: „Mărindu-Te, Te preaslăvesc pe Tine Doamne..."[657].

Ritualul mărturisirii atribuit Sfântul Chiril al Alexandriei constă din trei psalmi 50 37 şi 102 după care urmează rugăciunea: „Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat Apostolului Tău..."[658].

Nu mai puţin interesante sunt listele ritualului pocăinţei care sunt intitulate astfel: „pocăinţa preotului". După structura sa, această listă aminteşte mai ales în prima jumătate a ritualului de ritualul pocăinţei schitului. După începutul obişnuit şi citirea rugăciunilor obişnuite, urmează psalmii 50 şi patru, rugăciunea: „Prea Sfântă Treime Tatăl Fiul şi Duhul Sfânt miluieşte-mă pe mine păcătosul...", după care preotul adresează întrebări. Apoi preotul citea rugăciunea: „Doamne milostiv fii mie păcătosului, Cel ce mai zidit miluieşte-mă, Fără de număr am greşit Doamne iartă-mă, Mă mărturisesc Ţie Doamne Dumnezeul cerului şi al pământului", rugăciune atribuită Sfântului Ioan Hrisostom: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu

[656]*Trebnic*, Nr. 232, *ed.cit*, pp. 12-16.

[657]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1089, pp. 179-180, apud, A. Dimitrevski, *Богослужение в Русской Церкви в XVI В..., op.cit.*, p. 336.

[658]*Nomocanon*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 476, p. 260, Nr. 477, p. 210, apud, *Ibidem.*

celui viu, Mielule şi Păstorule...” şi otpustul obişnuit unde se pomenea între toţi sfinţii părinţi şi marele luminător, învăţătorul pocăinţei Sfântul Ioan Hrisostom, patriarhul capitalei”[659]. Pe baza acestui ritual a mărturisirii se poate concluziona că şi în manuscrisele ruse, ca şi în cele greceşti după spusele lui Petrei[660] şi Migne[661], scrierile Sfântului Ioan Postitorul nu foarte rar se amestecau cu cele ale Sfântului Ioan Hrisostom dar erau semnate cu numele celui din urmă.

La finalul ritualului pocăinţei în marea majoritate a manuscriselor ruse din această perioadă se întâlnesc rugăciuni aparte, care, nu au titlu, dar care pot fi încadrate în ritualul mărturisirii. Astfel de rugăciuni sunt două şi inscripţia pe care o au este: „rugăciuni de la Arhiereu sau iereu pentru cel ce doreşte să se împărtăşească cu Sfintele Taine”, iată care sunt rugăciunile: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mântuitorul şi Cuvântul lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule...”; „Dumnezeu Cel Preamilostiv să te miluiască, şi să te ierte de toate păcatele...”[662]. Adeseori aceste rugăciuni sunt plasate în afara ritualului printre rugăciunile pentru orice trebuinţă[663]. În particular, listele din grupa întâi şi a treia după particularităţile lor sunt mai aproape de listele ritualului mărturisirii din Biserica Greacă[664] şi doar o parte din ele sunt asemănătoare cu cele sârbe[665], iar listele grupei a doua exclusiv se aseamănă cu cele sârbe[666].

În ritualul mărturisirii, după cum se ştie, mărturisirea orală a păcatelor se împarte în două părţi. Mărturisirea orală este precedată, în conformitate cu practica Bisercii Greacă şi Sârbă, de adresarea către penitent din partea preotului a îndemnului: „sincer să se căiască de păcatele sale, care au fost făcute din tinereţe până în ceasul acela”. Iată argumentul pentu mărturisirea sinceră:

---

[659]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1092, pp. 65-75, apud, *Ibidem.*

[660]*Histor et monument. Juris eccles.* vol. II, p. 223, apud, *Ibidem.*
[661]*Patrol. Curs. Complet.* vol. 88, p. 1887, apud, *Ibidem*, p. 337.

[662]Manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 253-255;284-286; Nr. 1086, pp. 108-111; Nr. 1090, pp. 92-94; Nr. 1104, pp. 110-114; Nr. 1105, pp. 50-52; *Molitfelnic* manuscris, din aceeaşi Bibliotecă, Nr. 120, pp. 72-75; Nr.1026, pp. 36-39; Nr. 1029, pp. 62-68, apud, *Ibidem.*

[663]*Ibidem.*

[664]*Evhologhion*, manuscris adunat de Sevast, Nr. 473; Allat. *De eccles occident. Et orient.* Lib. III, cap. XVII, pp. 1313-1319; Morin. *De Sacrament. Poenitent.* pp. 616-669; Migne, *Patrol. Curs. Complet.* t. 88, pp. 1889-1932; *Evhologhion.* Goar, pp. 673-682; Gorciacov, *Номоканон Православной Церкви* (*Nomocanonul Bisericii Ortodoxe)*, p. 37; *Culegere de manuscrise greceşti,* Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 455, pp. 72-76, apud, *Ibidem* , p. 338.

[665]*Molitfelnic*, manuscris, adunat de Grigorov, Nr. 1713, pp. 74-82, apud, *Ibidem.*

[666]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 307, pp. 206-210; manuscris adunat de Sevast, Nr. 1449, pp. 134-146; manuscris adunat de Grigorov, Nr. 1714, pp. 6-12; manuscris adunat de Gilferding., Nr. 22, pp. 6-15; Nr. 24, p. 16, 17; manuscris adunat de Hludov, Nr. 118, pp. 27-36; manuscris adunat de Hitrov, Nr. 893, pp. 59-70; *Trebnic*, ediţia de la Veneţia, 1570 şi 1538, pp. 1-6, A se vedea *Eucholog.* Geitler, pp. 122-147, apud, *Ibidem.*

„Când se desparte sufletul de trup şi vine Sfântul Înger în aer...". La aceasta penitentul răspundea: „Iartă-mă sfinte părinte, şi binecuvintează-mă, am greşit în toate zilele vieţii mele". Preotul iarăşi se adresează către penitent: „Acum, copile, îngerii stau în chip nevăzut aici şi scriu mărturisirea ta, şi se bucură mulţime de îngeri de pocăinţa ta, şi dacă te pocăieşti de toate păcatele, atunci totul se şterge". Apoi preotul îl convinge să nu se ruşineze de el, de duhovnic, pentru că el este doar ascultător şi de la Dumnezeu nu se poate nimic de ascuns, iar dacă vei tăinui ceva acum, atunci va fi descoperit la Înfricoşătoarea Judecată". Apoi în tihnă îl întreabă preotul de tot lucrul ce a greşit[667].

Enumărarea păcatelor, este înfăptuită în listele ritualului mărturisirii din Biserica Greacă într-un capitol aparte[668], care în traducere în limba slavă, sub influenţa câtorva manuscrise din Biserica Greacă[669], a început să se împartă în câteva întrebări independente. Această parte a ritualului mărturisirii în manuscrisele ruse din sec. al XVI-lea este intitulată: „întrebări către kneji şi boieri", „întrebări către soţi" „întrebări către soţii". Câteodată aceste întrebări se unesc cu epitemiile, necesare pentru păcate, numite după adresarea întrebării[670]. „Interogarea" avea loc atunci, când penitentul nu avea studii. Despre această mărturisire, manuscrisele ruse observă, se realiza: „faţă către faţă spunând câte un cuvânt"[671]. A apărut această metodă de mărturisire, pentru a da posibilitatea penitentului să spună toate păcatele sale, făcute de el nu doar ca om, dar ca şi persoană, care poartă asupra sa anumite obligaţii, date lui de către Biserică, conducere şi societate. Mărturisirea sub forma întrebărilor, pentru fiecare gen, vârstă, este cunoscută în Rusia, după toată probabilitatea de timpuriu. „Preotul şi diaconul, scria mitropolitul Ciprian egumenului Atanasie, în sec. al XVI-lea, călugării cercetează şi interzic Sfânta Cuminecătură. Mai este amintit faptul că, călugărul este necesar a îngenunchea deoarece călugărul trebuie să fie îngerul Domnului"[672].

Dar mărturisirea orală sub forma interogării, după toată probabilitatea, nu satisfăcea, atât pe cel ce se mărturisea cât şi pe cel ce primea mărturisirea, de aceea la sfârşitul sec. al XV-lea, a

[667]Manuscris, Grebn., Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 274; *Trebnicul* sârb, Biblioteca Sinodală din Mscova, Nr. 307, p. 207; manuscris adunat de Sevast, Nr. 1449, p. 138; manuscris Hitrov, Nr. 893, p. 70, apud, *Ibidem*, p. 339.

[668] Allat. *De eccles. Cons.*, p. 1315; Morin *De Sacrament poenitent*, p. 617; Migne *Patrol. Curs. Complet.*, vol. 88, pp. 1893-1896, apud, *Ibidem.*

[669]Morin *De Sacrament poenitent*, p. 616, apud, *Ibidem.*

[670]*Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1090, pp. 85-86; Nr. 1090, p. 180; Nr. 1104, pp. 94-96, apud, *Ibidem*, p. 340.

[671]*Molitfelnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1020, p. 121, apud, *Ibidem.*

[672]*Русская Библиотическая История* 1880, vol. VI, p. 246, apud, *Ibidem.*

început să fie schimbată, înnoiri, prin care se înţeleg exemple ale mărturisirii, care să fie pe măsura aşteptărilor fiecărui credincios. De aici şi ritualul mărturisirii în unele din manuscrisele sec. al XVI-lea se intitulează: „ritualul mărturisirii kneazului şi ţarului şi a tuturor credincioşilor dreptmăritori". "Înnoirile" sunt aceleaşi; "capitolul cu întrebări" şi-a schimbat doar denumirea, în general conţinutul mărturisirii a rămas acelaşi, cum a fost şi mai înainte. Dacă mai înainte erau necesare întrebările către „kneaz şi boieri", „întrebări către preot şi egumen", „întrebări către soţ", „întrebări către soţie" atunci în sec. al XVI-lea s-a ivit necesitatea a avea mărturisirea: „călugărului" „mărturisirea preotului", „pocăinţă boierilor", etc."Înnoirile au apărut în manuscrisele ruse, fără îndoieli sub influenţa manuscriselor Bisericii Greceşti cu scopul de a da posibilitatea penitentului să-şi mărturisească toate păcatele". Manuscrisele ruse, nu fără influenţa practicii Bisericii Greceşti[673] recomandă penitenţilor să-şi noteze păcatele pe hârtie, iar preotul să aibă câteva hârtii de acestea, ca să dea credinciosului în funcţie de necesitate[674]. Mărturisirea de pe hârtie se desfăşura astfel: „mai întâi spune preotul apoi credinciosul repetă după el", iar dacă călugărul are studii atunci singur să citească de pe foaie. Dar şi această formă a mărturisirii ca şi prima nu era pe măsură aşteptărilor şi chiar avea un caracter negativ. Dacă mărturisirea orală cu întrebările preotului, ducea spre o oarecare nedeplinătate şi nu ajuta nici preotul nici penitentul de a scăpa de uitare, de o falsă ruşinare a penitentului, atunci mărturisirea prin ajutorul aşa numitelor înnoiri, se limita la o citire mecanică ori chiar repetare după cel ce citea lista păcatelor numeroase, care adeseori nu avea nici o relaţie cu conştiinţa penitentului, mintea şi inima nu participau la ceea ce se citea. Aceste înnoiri au început să introducă păcate caracteristice personalităţii individuale cunoscută a penitentului, iar păcatele enumerate aparţin unui anume tip de personalitate. „Aceasta este baza scrisă şi de mine spusă, se aminteşte în una dintre înnoiri, totul este adevărat şi înfăptuit de mine"[675]. „Mărturisesc toate păcatele mele, citim în altă înnoire, care singur le-am scris ca să-mi amintesc toate păcatele de mine săvârşite"[676].

Printre înnoirile pentru preoţii mireni, în afară de păcatele generale, sunt indicate şi păcate, atribuite lor ca feţe duhovniceşti, aşa cum ar fi: primirea preoţiei în mod nedestoinic, împărtăşirea celor nedestoinici „a plăti bir din cauza măririi", ruşinarea de fiul duhovnicesc, nu a fost întărit penitentul cu epitemie, cu nedestoinicie ai împărtăşit şi de la împărtăşanie ori de la mărturisire ai primit bir, slujirea fără epitrahil, scoaterea părticelor din anumite prescuri fără

[673]*Culegere de manuscrise greceşti,* Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 455, p. 74, apud, *Ibidem*, p. 341.

[674]*Molitfelnic,* manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1020, p. 121, apud, *Ibidem.*

[675]*Trebnic,* manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 106, p. 242, apud, *Ibidem*, p.342.

[676]Manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1105, p. 34, apud, *Ibidem.*

citirea rugăciunilor necesare, îndreptarea, atribuirea a ceva ce aparţine bisericii, minciuni sau greşeli s-au înfăptuit în rugăciuni în general ori în botezul copiilor sau în petrecerea celui decedat în particular, graba în săvârşirea rapidă a slujbelor religioase, neatenţie în biserică-biserica nu ai păstrat-o în curăţenie, trupul lui Hristos l-ai lăsat mâncare şoarecilor, cununia a treia ai săvârşit, binecuvântarea celei de a patra căsătorie, folosirea cărţilor de cult cu neatenţie, cântarea cântecelor lumeşti, şah ai jucat, mergerea la magi, invitarea lor la casa preotului[677].

În câteva dintre manuscrisele sec. al XVI-lea la finalul ritualului mărturisirii se întâlneşte o formulă deosebită de dezlegare a păcatelor: „După ce îi va spune tot celui ce primeşte mărturisirea, îl va lua iereul de mână şi o va aşeza peste grumazul lui zicându-i acestea: Domnul, copile, te iartă şi eşti deja iertat în ceasul acesta de toate păcatele spuse şi făcute de tine, în veacul acesta şi în cel viitor, şi nu cere de la tine păcatele, ci de la grumazul meu şi mâna mea. Apoi îndepărtează mâna de la grumazul său"[678]. În alte manuscrise se spune că preotul aşează mâna penitentului pe Sfânta Evanghelie şi pe Sfânta Cruce, iar mâna stângă peste grumazul lui spunând: „Copile, păcatele tale Hristos pe Cruce Le-a răstignit şi pe satana l-a legat. Dumnezeu, copile te iartă de tot ce tu ai mărturisit în veacul acesta cât şi în cel viitor, iar păcatele nu le cere de la tine, ci de pe grumazul meu"[679]. În manuscrisele Bisericii Greceşti şi Sârbă nu se întâlnesc aceste formule, dar se poate presupune că ele existau, căci despre aşezarea mâinii peste Evanghelie şi peste grumazul preotului se spune şi în alte manuscrise[680].

După mărturisire se stabilea epitemia mică sau mare, în funcţie de vinovăţia penitentului. „În semn de pocăinţă unora li se recomandă a posti, altora rugăciuni cunoscute; altora dacă au făcut un păcat mare îi spală cu apă, fiindcă la Arătarea Domnului, într-un un vas mic iau apă din izvor o sfinţesc şi o păstrează pe parcursul anului întreg pentru curăţire şi spălare a celor mai mari păcate". La fel este păcat cel săvârşit sâmbăta, doar că e mai uşor şi epitemia este mai blândă. După multe rânduieli nesemnificative ei nu sunt lăsaţi în biserică, sunt lăsaţi numai lângă uşa şi geamurile bisericii, iar de acolo putea să audă şi să vadă slujba nu mai puţin decât ar fi fost în interior[681]. Această informaţie este preţioasă, în primul rând pentru că se găsesc indicaţii la

---

[677] *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 250-251; Nr. 1086, pp. 98-99; Nr. 1089, pp. 132-150; 261-262; Nr. 1090, pp. 106-109; Nr. 1092, pp. 75-76; Nr. 1099, pp. 170-172; Nr. 1104, pp. 140-143; Nr. 1105, pp. 45-49; Nr. 1020, pp. 98-99; manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 310, pp. 160-161; Nr. 898, pp. 243-251, 237-240, apud, *Ibidem*, p. 344.

[678] *Molitfelnic*, manuscris, Biblioteca Kirilov, Nr. 532, p. 14; Nr. 547, p. 58, apud, *Ibidem*, p. 348.

[679] *Trebnic,* mauscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1090, p. 491, apud, *Ibidem.*

[680] *Ibidem.*

[681] S. Herbest, *Rerum moscovit commentar*, p. 28, apud, *Ibidem*, p. 349.

existenţa în practica Bisericii Ruse din sec. al XVI-lea a canoanelor bisericeşti severe din epoca veche-creştină, în ceea ce priveşte păcatele mari, iar pe lângă aceasta sunt indicaţii deşi nu concrete asupra existenţei tradiţiei: cei cu păcate grave în locul Sfintelor Taine primeau apă sfinţită. Manuscrisele ruse pentru acest caz au chiar şi o rânduială numită: „Despre apa care se sfinţeşte la Arătarea Domnului, când nu este nimeni care să se împărtăşească cu preacuratele şi de viaţă făcătoarele taine, cu trupul şi sângele lui Hristos”[682]. În cazul dat cercetătorul străin curios a fost dus în eroare. În ceea ce priveşte îndepărtarea de biserică a păcătoşilor, despre care vorbeşte Gerberştein, se confirmă şi de alte documente istorice. „Ar trebui să fie luat în mănăstire fără de nici o preîntâmpinare, scrie în 1543 Teodosie Episcopul Novgorodului, Egumenului Corneliu, în ceea ce priveşte neprimirea la mărturisire a unui slujitor al Bisericii-stareţul Savatie, care a păcătuit greu, de la început a fost anunțat că trebuie să trăiască după pravilă, şi de biserică se apropia după toate pravilele doar la început, dar a stat în faţa bisericii în toate zilele până la sfârşitul oricărei pravile, iar dacă dorea să intre în biserică, nu-i dădeau voie, nu i se dădeau nici prescură nici pâinea sfințită, din câte ştim noi, în trapeză i se permitea să intre, nu ieşea în afara mănăstirii, nu se ducea prin chilii, doar stătea în faţa bisericii, zicea toate rugăciunile necontenit din timpul tuturor pravilelor, iar la trapeză citea rugăciunea cu lacrimi şi toată atenţia o avea la greşalele sale”[683]. Încă şi mai elocventă a fost primirea acestei tradiţii de către sinodul sfinţilor părinţi din 1572 în ceea ce priveşte a patra căsătorie a ţarului Ivan Vasilivici cel Cumplit. „Binecredinciosul ţar, datorită pocăinţei lui calde şi umile, este iertat şi dezlegat de toate păcatele, se citeşte în hotărârea părinţilor Bisericii Ruse în ceea ce priveşte această faptă a ţarului, iar pentru curăţirea de păcate, această poruncă ţarul trebuie să o asculte: în biserică să nu intre până la Înviere” Iar la Înviere ţarul să intre în biserică, după binecuvântarea şi iertarea părinţilor şi să guste şi din cozonac pentru luminata înviere a lui Hristos.

Pentru oamenii simpli epitemia consta din post, rugăciuni şi închinăciuni. Indicaţii asupra acestui fapt se găsesc în manuscrisele din sec. al XVI-lea[684] şi în scrierile citate ale lui

[682] *Trebnic*, manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, p. 455; Nr. 1090, p. 111; Nr. 1099, p. 302; Nr. 1104, p. 178; Nr. 1105, p. 281; manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova Nr. 377, p. 166; Nr. 378, Nr. 356, p. 102; Nr. 358, p. 113; Nr. 360; *Molitfelnic*, manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1025, p. 260; Nr. 1021, p. 109, apud, *Ibidem.*

[683] *Старая Русская Библиотека*, (Biblioteca veche Rusă), partea a XIV-a, p. 162, apud, *Ibidem*, p. 349.

[684] *Trebnic*, manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1090, pp. 85-86, Nr. 1092, pp. 191-192, Nr. 1104, pp. 94-96, apud, *Ibidem.*

Gerberştein[685]. În general stabilirea epitemii se practica în duhul *Nomocanonului* Sfântului Ioan Postitorul.

În loc de epitemie preotul poruncea credinciosului să săvârşească canonul, care este înscris în manuscrisele ruse „pentru epitemie". Ordinea acestui canon este următoarea: „după vozglasul de început obişnuit şi rugăciunile începătoare se citeau psalmii patru, 19, 31, 40, 69 şi şase, după care iarăşi se repeta Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., troparele: Miluieşte-ne pe noi Doamne, Doamne miluieşte-ne pe noi..., Uşa Milostivirii..., urma citirea canonului glasului şase, care se încheia cu citirea: Vrednic este..., Sfinte Dumnezeule..., Tatăl Nostru..., şi troparele obişnuite. Canonul se începe cu stihul: Doamne Atotţiitorule Dumnezeul părinţilor noştri..."[686].

III.6 Viziunea cercetătorilor străini cu privire la rânduiala Tainei Mărturisirii din sec. al XVI-XVII-lea

Iată care este concluzia cercetătorilor străini în ceea ce priveşte Taina Mărturisirii în Biserica Rusă. Viziunile autorilor străini asupra faptului cum se săvârşea mărturisirea la ruşi nu este aceeaşi. Fabri, spre exemplu observă corect că, în general, „moscoviţii primesc Taina Pocăinţei total în conformitate cu învăţătura Bisericii ortodoxe-catolice" (pp. 9-10). Mai târziu, Petrei, scoţând în evidenţă ideea anterioară, la fel scrie corect „(ruşii) presupun, că acei care, se pocăiesc de păcatele lor şi doresc să meargă la mărturisire, primesc fericirea veşnică". Tot pe urmele lui, Olearie, mult mai detaliat şi mai pozitiv spune: „ruşii socot mărturisirea ca ceva de neapărată trebuinţă pentru adresare şi împăcare personală cu Dumnezeu şi cei maturi şi copiii răspunzători de faptele lor de neapărată trebuinţă trebuie să se mărturisească mai înainte de Taina Cuminecării" (p. 358). Pe lângă aceste informaţii, şi alţi autori străini au lăsat câteva însemnări care au un caracter straniu. Gerberştein îşi începe expunerea sa despre spovedanie astfel: „deşi după tipic la ei (ruşi) mărturisirea se întâlneşte, dar poporul simplu o socoate a fi o Taină caracteristică cu precădere pentru kneji, obligatorie pentru domnii oneşti şi oamenii înţelepţi". Petrei observă ca şi Gerberştein faptul că: „cei săraci şi nefericiţi nu au necesitate de ea, ci numai cei bogaţi, înţelepţi şi cei puternici" (p. 431). Observaţiile acestor doi autori îşi găsesc susţinere chiar şi la autorul străin care a trăit cu mult după ei, Sederberg, iată ce spune acesta: „Însuşi ţarul şi slujitorii palatului, adeseori se mărturisesc, postesc trei sau patru zile... şi iată de ce poporul simplu presupune, că mărturisirea şi posturile au fost instituite doar pentru cei

[685]*Comment rerum moscovit.* Herberst, p. 28, apud, *Ibidem.*

[686]*Trebnic* manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085, pp. 287-292, apud, *Ibidem.*

de provenienţă înaltă, iar poporului îi este suficient să creadă în Sfânta Treime şi să trăiască în conformitate cu Evanghelia" (p. 33). Din cauza absenţei altor date, este greu de răspuns, care sunt bazele unor astfel de afirmaţii. Se crede că autorii străini nu au înţeles corect acea viziune, caracteristică vechiului om rus: cel bogat şi puternic are mai multă şansă de a greşi şi păcatele omului pedepsit de destin într-o oarecare măsură sunt răscumpărate deja de însăşi existenţa pe pământ care este de compătimit.

Ruşii primesc Taina Mărturisirii, după spusele cercetătorilor străini, o singură dată pe an[687], în postul mare. „se mărturisesc, conform lui Gerberştein (p. 62) şi lui Gvanino (p.21), în jurul praznicului Învierii". Avântul credincioşilor spre mărturisire se petrecea în săptămâna patimilor. Cel puţin asta se poate desprinde din spusele lui Olearie. „Deşi fiecare, scrie el, poate să se mărturisească şi să se împărtăşească, când va dori, dar în general pentru pocăință, se străduie să utilizeze perioada Sfintei Învieri, se pocăiesc intens în săptămâna patimilor, câţiva şi mai înainte se mărturisesc, marea majoritate în ziua de vineri, iar apoi în Sâmbăta Patimilor se împărtăşesc" (p. 358)[688]. Chiar dacă era preferat postul mare pentru mărturisire totuşi Taina se oficia şi în alte perioade. „Pocăinței, scrie Fabri, îi este stabilită perioada sa: aceasta, după rânduiala bisericii, în fiecare an se oficiază înaintea praznicului Sfintei Învieri; dar mulţi alţii se mărturisesc şi în alte zile praznicale. În tot cazul, mai adaugă el, dacă cineva nu respectă sau nu se încadrează în perioada Sfintei Învieri, atunci acesta, faţă de toţi riscă excomunicarea, toţi se întorc cu spatele şi i se interzice chiar intrarea în Biserică" (p. 10). Greşeala care o expune Fabri, se repetă mult mai târziu şi la Petrei, când menționează că „se mărturisesc în mod general la marile praznice" (p. 434).

De la câţi ani trebuiau să se prezinte credinciosul la mărturisire, cercetătorii străini nu menţionează; ei, în general, înţeleg pe cel ce se mărturiseşte ca fiind persoană matură. Pentru ca mărturisrea să fie destoinică, ea trebuie să fie precedată de pocăință p.35 „Cel ce vrea să se pocăiască cu destoinicie, spune Fabri, ca să participe cu vrednicie la marea Taină a trupului şi

---

[687]Gerberştein, (1517-1526, traducere rusă I. Anonimov, Sankt-Petersburg, 1866; acum în culegerea *„Historiae Ruttenicae scriptores exteri saeculi XVI* ", Ed. Starczewsky, vol. I, Nr. VII)p. 62;Fabri, p. 10; Gvanino (anul 1560- Ed. Starczewsky, vol. I, Nr. VIII), p. 21; Adam Olearie, (anii 1633-1638 în *„Въ Чтенияхъ Московского Институте Истории и Древностей*"(În citările de Istorie şi Antichităţi din Moscoa) din Moscova, vol. III, IV)p. 358; P.Petrei, (anul 1620 în *„Въ Чтенияхъ Московского Институте Истории и Древностей"* din Moscova, 1867, vol. II) pp. 434-435. Cea mai clară observaţie aparţine lui Marjaret (1590-1606- în "*Сказанияхъ современниковъ о Димитрии Самозванцъ*"(Povestirile contemporanilor despre Sfântul Dimitrie al Rostovului), Sankt-Petersburg, 1859, vol. I")(p. 259)., apud. A. Almazov, *Сообщения западных иностранцев XVI-XVII вв. о совершении Таинств в Русской Церкви : Церковно-археологический очерк*, (Mărturiile cercetătorilor contemporani din sec. XVI-XVII despre săvârşirea Tainelor în Biserica Rusă/studiu arhelogico-bisericesc) Cazani, 1900, p. 33.

[688]Autorul, se pare, prezintă această rânduială din cele transmise pe cale orală şi de aceea şi expunerea este cu întreruperi şi cu greşeli, apud. *Ibidem,* p. 35.

sângelui lui Hristos, mai întâi, trebuie să-şi osândească trupul iar carnea să o aducă până la robie; alte roade: pocăinţă destoinică şi îndurerată" (p. 10). Olearie, determinând perioada pocăinței şi caracterizând partea ei exterioară, printre altele, spune următoarele: "opt zile înainte de mărturisire ei (ruşii) îşi înăspresc trupul lor printr-un post sever, nu mănâncă şi nici nu beau nimic, exceptând pâine, kvas şi alte băuturi acide. În afară de post, pocăința era însoțită de abţineri trupeşti. Astfel, după cunoştinţele lui Olearie, în această perioadă „nimeni nu îndrăzneşte să aibă legături trupeşti cu femeia sa, sub frica de a cere socoteală unei sume de bani consistente. Olearie presupune, că după spusele celor vinovaţi de astfel de păcate, erau pedepsiți cu amenzi-bani luaţi din impozit" (p. 357). O deosebire originală a disciplinei vechi-ruse era reglementarea cu bani a pedepsei pentru păcate (aceasta se poate găsi spre exemplu în Ritualul lui Iaroslav Înţeleptul).

Mărturisirea, conform cecetătorilor străini se spunea „la ureche"[689]; „fiecare păcătos trebuie sincer să-şi mărturisească toate păcatele şi să nu ascundă de preot chiar şi gândurile rele"[690]. Pe lângă aceste observaţii generale, cercetătorii străini au informații cu un caracter mai personal, îndreptate spre elucidarea săvârşirii rânduielii mărturisirii. Aceastea sunt observaţiile lui Gerberştein, Fabri şi alţii. Primul remarcă că: „Se mărturisesc (ruşii)... cu credinţă mare şi cu inima înfrântă şi smerită" Cel ce mărturiseşte stă împreună cu cel ce se mărturiseşte în mijlocul bisericii, se îndreaptă cu faţa către icoana, special amplasată acolo. După încheierea mărturisirii şi stabilirii canonului în funcţie de cele greşite, ambii fac câteva închinăciuni către acel chip şi însemnează fruntea şi pieptul cu semnul Crucii; în sfârşit cu suspin adânc strigă: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-ne pre noi"! Aceasta este rugăciunea lor obişnuită" (pp. 62-63)[691]. La Fabri se găseşte o observaţie asemănătoare, dar mai generală şi anume: "fiecare om matur ori care a ajuns la o astfel de vârstă, care poate să se folosească de puterile minţii sale, să facă deosebire între bine şi rău, ce este corect şi ce este incorect, cu umilinţă trebuie să recunoască, că el este păcătos. Cu duh umilit cel ce se căieşte cade la picioarele preotului şi detaliat îi mărturiseşte, cu lacrimi şi loviri în piept, despre toate păcatele sale, pe care

[689]Marjaret, *op. cit.*, p. 259, apud. *Ibidem*, p. 36.

[690]N. Varcoci, p. 34, apud, *Ibidem*, p. 36.

[691]Acestea sunt informaţiile şi ale lui Gvanino, cu careva deosebiri nesemnificative: (mărturisirea) spune el, este în felul următor: „duhovnicul, dimpreună cu cel ce se pregăteşte pentru mărturisire, cu mare frică de Dumnezeu şi cu inimă înfrântă şi smerită se aşează în mijlocul Bisericii, îndreptându-şi faţa către chipului unui sfânt. După pocăinţă, în conformitate cu păcatele săvârşite, duhovnicul şi cel ce se mărturiseşte cu aceeaşi frică de Dumnezeu şi cu credinţă se închină în faţa icoanei şi, făcând semnul Crucii de cât mai multe ori peste frunte, piept şi umeri, cu răsuflare adâncă rostesc rugăciunea generală: Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu cel viu, miluieşte-ne pre noi!" (p.21), apud, *Ibidem*, p. 37.

doar memoria putea să le păstreze în sine; după care primeşte dezlegare" (p.21). Acestea sunt informaţiile cercetătorilor străini despre rânduiala mărturisirii în decursul sec. al XVI-lea.

În sec. al XVII-lea se întâlnesc date mult mai de credibile. Astfel, Petrei evidenţiază că: „cel ce doreşte să se mărturisească trebuie să stea cu tatăl duhovnicesc în mijlocul bisericii cu capul descoperit şi cu faţa aţintită spre chipul unui sfânt: acesta este aşezat special pentru aceasta, iar cel ce se mărturiseşte trebuie să se închine în faţa lui, să-şi facă semnul Crucii, să-şi plece capul pe cât se poate de jos şi să spună: „Milostiveşte-te asupra mea, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu!" Apoi şopteşte încet la urechea părintelui, recunoscându-şi păcatele şi fărădelegile săvârşite, promite că se va pocăi şi că îşi va îndrepta viaţa sa; când mărturisirea se va termina şi el va primi dezlegare, preotul îi stabileşte canonul pentru păcatele pe care el le-a recunoscut"... (pp. 434-435). Observaţia făcută în cazul dat de către Olearie, se pare că nu aduce ceva nou. "Pocăinţa, după spusele lor, trebuie să fie săvârşită în mijlocul bisericii, sub cupola rotundă, în faţa preotului. Cel ce se pocăieşte în timpul mărturisirii trebuie să-şi ţină ochii aţintiţi către icoana de dinainte pregătită, să spună preotului într-un mod hotărât toate păcatele sale, pe care le ştie, şi să dea promisiunea că va duce o viaţă mai bună. Apoi preotul îi rosteşte formula de iertare a păcatelor şi îi stabileşte epitemia" (p. 359). După Sederberg: „când se termină la ei postul merg la biserică, se adresează către un anume sfânt şi îşi recunosc păcatele unul după altul ca şi la catolici, promite că se va îndrepta, după care preotul iartă păcatele... (p. 33)"

Din acest text este greu de înţeles dacă cel ce se mărturiseşte o face în faţa preotului sau a unui sfânt?

Cu privire la cel ce se pocăia, după cum se poate observa din informaţiile prezentate se dădea epitemie. Practic toţi cercetătorii străini spun că ele erau diferite. Spre exemplu Gerberştein spune: „ca formă de pocăinţă se aplică posturi, după alte informaţii rugăciuni (ori rugăciunea Domnului ştiută de puține persoane), cineva care a făcut un oarecare păcat mare, este spălat cu apă. La Arătarea Domnului ei iau cu un vas apă din izvor curgător şi sfinţindu-o, o păstrează pe durata anului întreg în biserică pentru curăţirea şi spălarea celor mai grele păcate. Este socotit a fi păcat şi cel săvârşit în zi de sâmbătă dar este unul mic iar epitemia pentru el este mai uşoară. După multe rânduieli neimportante ei nu sunt admişi în biserică; cei excluşi stau un timp lângă uşile bisericii şi a ferestrelor bisericii de unde văd şi aud slujba la fel de bine dacă ar fi fost în biserică" (p. 63)[692] . Petrei într-un mod mai detaliat şi cu mult tâlc expune această parte.

[692]A. Gvanino doar parafrazează cuvintele lui Gerberştein, rugăciunile pentru dezlegarea de epitemie stabilite de către duhovnic, le numeşte „uşoare şi scurte", iar făcând referire la rugăciunea Dumnezeiască, că din poporul simplu o ştiu nu foarte mulți, adaugă: "această rugăciune trebuie să fie ştiută de către domni şi preoți, care nu sunt ocupați cu nici o muncă" (p. 21), apud, *Ibidem*, p. 38.

Conform relatărilor, cel ce se pocăieşte, în ceea ce priveşte epitemia „trebuie o anumită perioadă să postească, sau să citească în fiecare zi câteva rugăciuni, să plece şi să închine capul în faţa icoanei şi sub nici o formă să nu aibă relaţii trupeşti cu femeia. Pentru alţi vinovaţi în rubricile păcatelor, se indică o astfel de epitemie, că păcatele pot fi dezlegate doar prin îmbăierea cu apă sfinţită în ziua Arătării Domnului. Preoţii o păstrează de-a lungul anului în biserici, o întrebuinţează pentru îmbăierea de păcate şi o vând pentru bani mulţi. Unora li se dă şi o astfel de epitemie, pentru ca ei să nu îndrăznească să meargă la biserică, să stea în afara ei înaintea uşilor şi ferestrelor, până când nu vor primi iertarea”... (p.435). Olearie ghidându-se după autorul precedent, enumeră aceleaşi feluri de epitemii, dar în ceea ce priveşte închinăciunile observă, că ele erau prescrise câteodată „câteva sute, şi chiar mii, în faţa icoanei dimpreună cu rostirea cuvintelor „Doamne miluieşte!” (pp.358-359). Pe lângă acestea Sederberg aminteşte şi de mergerea la rugăciune (p.33). Din spusele unor cercetători străini, în practica Bisericii Ruse în cazul dat una dintre epitemii era şi excomunicarea. „Pe cei care păcătuiesc public, spune Fabri, îi urmăreşte excomunicarea-de toată comuniunea cu cei apropiaţi, de toată unirea cu biserica” (p.22). După informaţiile lui Olearie, în ceea ce priveşte anumiţi păcătoşi, excomunicarea se întindea pe toată durata vieţii lor. „Feţelor cunoscute, spune el, şi anume: infractorii ce au încălcat legea, ucigaşii sau alți membri ai bisericii care au comis păcate mari şi grele, care au făcut pocăinţă, împărtăşania se dă la ruşi, nu mai înainte decât atunci când ei vor sta pe patul de moarte” (p. 363). În general după cum spune Sederberg, dezlegarea de păcate se dă doar în cazul în care, „ei se vor pocăi de greşelele lor şi vor arăta semnul îndreptării sincere” (p.12)[693]. Pentru cei ce au primit o astfel de pedeapsă bisericească nu doar că le era interzis a intra în biserică, dar, cum am văzut deja, chiar şi icoana la care se închina penitentul era scoasă din biserică până la împăcarea celui excomunicat înapoi cu biserica”[694]. În rând cu epitemiile, ca urmare a unei observaţii superficiale, cercetătorii străini găseau la ruşi şi indulgenţă. O astfel de informaţie, este lăsată de Fabri. „ Indulgenţe de la arhiepiscopi şi episcopi ruşi, iau penitenții”, scrie el. „În această privinţă la ei mărturisirea se face mult mai curat decât la catolici. Dar nu este onest să vinzi altora pentru bani mulţi ceea ce singur primeşti în dar...” (p11). Neavând nici un motiv a suspecta de data aceasta autorul de tendenţionizm, trebuie să gândim, că el după toată probabilitatea a pus pe aceeaşi balanţă indulgenţa cunoscută lui cu cea obişnuită la ruşi, dar total diferită faţă de cea dintru început; nu lasă date detaliate despre obiectul tratat; dar pe de altă parte se diferenţiază printr-o veridicitate clară, care se vede în alte cazuri. Cei drept şi aici se întâlnesc

[693]După informațiile autorului dat, afirmația dată se adresa „acelora care evident au greşit, sau au fost prilej de ispită” (pp. 12-19), apud, *Ibidem*, p. 40.

[694]Maierberg, *op. cit.*, pp. 50-51, apud, *Ibidem,* p. 41.

greşeli (cum ar fi spre exemplu perioada primirii mărturisirii), dar ele în general sunt inevitabile în ceea ce priveşte informaţia cercetătorilor străini legată de cultul rus, dar în afară de aceasta, în cazul dat se referă doar la particularităţi. Un alt lucru caracteristic, care se observă aici, din cele spuse de cercetătorii străini, este unitatea informaţiilor. Din toate cele spuse de ei se poate conchide că majoritatea dintre autorii citaţi mai sus în ceea ce priveşte tema pocăinţei, se foloseau de însemnările lui Gerberştein.

Legat de tema pocăinţei, cercetătorii străini adeseori tratează despre împărtăşirea bolnavilor. Atenţia lor se îndreaptă mai mult spre pregătirea darurilor de rezervă pentru bolnavi, decât însăşi împărtăşirea lor. Ziua când se pregătesc darurile de rezervă, toţi cercetătorii străini în unanimitate indică ziua de joi din săptămâna patimilor[695]. Darurile pregătite în ziua aceasta, după informaţiile lor, cu cucernicie se păstrează pe durata întregului an[696]. Locul pentru păstrare este, în general biserica, în particular, după Gvanino, un vas curat (p.21), iar după Olearie, un porumbel din lemn („pe care îl atârnă deasupra altarului" (p. 360). Actul pregătirii este descris de către Olearie. „Pâinea binecuvântată în Joia Mare, spune el, este destinată doar pentru bolnavi şi se pregăteşte în felul următor. Se ia pâinea coaptă special pentru aceasta, cu reprezentarea răstignirii la mijloc. Asupra pâinii se cântă: „Agnus Dei" şi se rosteşte binecuvântarea, iar mai apoi acea părticică a pâinii, peste care este reprezentată răstignirea, se taie cu un cuţitaş de fier, care are forma copiei, şi părticelile tăiate se aşează în porumbelul de lemn, pe care îl atârnă deasupra altarului, pentru ca pâinea să nu fie atinsă de către şoareci, sau altceva necurat" (p. 360). Însăşi procesul de împărtăşire este expus de către cercetătorii străini la fel, şi cu careva diferenţieri în particularităţi. După Gerberştein, pentru împărtăşirea celui bolnav, preotul „ia o bucăţică din pâinea pregătită, pe care o pune în vin şi bine înmuiată, o dă celui bolnav, mai apoi adaugă şi puţină apă caldă" (p. 63). Dar după informaţiile mai clare ale lui Gvanino actul se săvârşeşte în felul următor: „când preotul are intenţia să dea (pâinea) celui bolnav, atunci toarnă puţin vin şi puţină apă caldă şi înmuind bine părticica, o dă bolnavului cu ajutorul linguriţei din potir. Dar când omul este foarte slab, încât nu poate să primească pâinea, atunci i se toarnă în gură din potir o picătură din vinul sfinţit" (p. 21). După Kobenţel pâinea pregătită „se propune celor bolnavi în două cu apă puţin caldă, luând o părticică din sfintele daruri cu linguriţă de argint"(p. 135)[697]. În sec. al XVII-lea Olearie, expune astfel actul respectiv."Dacă cineva pe parcursul anului se va îmbolnăvi şi va dori să se împărtăşească cu sfintele taine, atunci din porumbel i-au

[695]Gerberştein,o*p. cit,* p. 63; Gvanino, *op. cit.*, p. 21, apud, *Ibidem*, p. 41.

[696]Gerberştein, *Ibidem,* Gvanino, *Ibidem,* apud, *Ibidem.*

[697]Pernştein, p. 6, apud, *Ibidem,* p. 42.

în felul următor (cum el a spus mai sus) din pâinea sfinţită o părticică nu mare, picură trei picături de vin roşu şi o pun în potir; mai apoi adaugă puţină apă, câteodată apa nu se mai adaugă, în funcţie de cum poate primi darurile cel bolnav; astfel se dau darurile celui bolnav cu linguriţa. Câteodată, dacă bolnavul nu poate să înghită pâinea, se dă doar vinul" (p. 360). Împărtăşirea celui bolnav, în mod normal, era precedată de mărturisire şi era însoţită de cuvântul de învăţătură. „La venire (pentru îndrumarea pe calea dreaptă), spune Petrei, preotul convinge bolnavul să mărturisească toate păcatele sale, îl îndrumă, îi dă dezlegare şi îl curăţeşte pe el, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, de toate păcatele, făcute în vedenii şi în afara vedeniilor, cu cuvântul, cu fapta cu gândul, şi doar dacă era statornic în credinţă, îl făcea părtaş sfintelor daruri. După aceasta preotul alina bolnavul cu câteva rugăciuni şi psalmi ale proorocului David (p. 439).

III. 7. Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile slave ale *Molitfelnicului* din Biserica Română

„În ediţiile slave din sec. al XV-XVIII-lea, rânduiala Tainei Mărturisirii are următorul conţinut: „Cel ce vrea să se spovedească, vine la biserică cu frică şi smerenie şi cu mâinile strânse la piept (ed. 1545) sau în loc fără de gâlceavă (ed. 1635 şi 1689), iar preotul îi spune: închină-te lui Dumnezeu către care ai năzuit... Şi se închină el de trei ori (până la pământ, ed. 1635, 1689, 1699, 1701) înaintea Sfântului Altar, zicând: „Greşit-am, Doamne, iartă-mă (ed. 1545, 1635, 1689, 1699, 1701)... primeşte-mă pe mine care mă căiesc şi mă miluieşte. Doamne curăţeşte-mă (pe mine) păcătosul, cela ce m-ai zidit Doamne şi mă miluieşte. Fără de număr am greşit iartă-mă; pentru numele tău cel sfânt" (toate ediţiile slave, în afară de cea din 1545). Se face apoi începutul cu binecuvântarea mică: „Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., Sfinte Dumnezeule..., Prea Sfântă Treime... Tatăl nostru... Doamne miluieşte-ne (12 ori) Psalmul 50..., şi Psalmul patru" (din care ediţia din 1545, redă numai începutul)[698]". Urmează rugăciunea: „Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Milostivule şi Îndurate...apoi Psalmul şase şi rugăciunea a doua: „Stăpâne Doamne Atotţiitorule Cela ce chemi drepţii întru sfinţenie...", care se continuă cu Psalmul 12 şi rugăciunea: „Doamne Mântuitorul meu, carele pe proorocul Tău Natan...". În continuare se dă o „învăţătură" pentru preotul duhovnic, urmată de rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, carele lui Petru şi desfrânatei..."[699]. Până aici rânduiala este aceeaşi (cu deosebirile de formă constatate), în continuare ea se diferenţiază. Ediţiile 1635, 1689, 1699,

[698]La fel şi pentru psalmii şase şi 12 cuprinşi în această rânduială, apud. C. Cornescu, *art.cit*, p. 611.

[699]O rugăciune în cuprinsul căreia se dezvoltă tema pocăinţei Apostolului Petru şi a femeii desfrânate, şi iertarea lor de către Domnul se întâlneşte şi între rugăciunile ce se citesc la însemnarea pruncului din rânduiala Botezului (rugăciunea a treia). Aceasta însă dispare din uzul liturgic, apud, *Ibidem.*

1701 indică îndată citire din Apostol (I Timotei III, 1) şi Evanghelia de la Matei IX, 9, după care preotul zice: „Înţelepciune...Ceea ce eşti mai cinstită...” şi se face otpust.

Ediţia din 1545 după rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru Carele lui Petru...” prevede a se zice: „Măreţie Ţie Dumnezeul nostru...Ţie Hristos adevăratul Dumnezeul nostru...” după care urmează învăţătura pentru spovedanie: „Fiule să nu-ţi fie greu a te pocăi”.. şi-i continuă: „Să-i dai lui canon cât va putea purta” (urmează o scurtă înşirare a canoanelor).

Presupunând canonul împlinit, se zic rugăciunile de dezlegare[700]:

1. Molitva de cuminecare: „Domnul prea milostiv să te învrednicească...”

2. Molitva de dezlegare: a) „Atotputernice şi veşnice Dumnezeule...”, b) „Stăpâne Atotţiitorule, Atotputernice şi Atotmilostive...”.

3. Molitva la frăţie: „Doamne Dumnezeul nostru carele tuturora mântuire ne-ai dăruit...”.

Celelalte ediţii slave (1635, 1689, 1699, 1701) după otpustul ce urmează Evangheliei, indică: „Aicea să socoată preotul de va fi destoinic să-l pricestuiască Sfintelor Taine, atuncea să-l înveţe mult şi să zică: „Fiule, te iartă Hristos nevăzut şi eu”. Apoi rugăciunea: „Dumnezeule, carele prin Natan ai spovedit păcatele lui David proorocul şi pe Petru prin rugăciuni şi plângere fierbinte...”. În continuare se spune: „Iar de nu va fi destoinic pentru Împărtăşire, să-i dai canon după putere cât va putea purta, ca să nu auzi pe Mântuitorul grăind ţie: Amar vouă cărturari şi farisei, povăţuitori orbi, ce puneţi pe oameni sarcini grele şi nelesne a le purta, iară singuri nici cu un deget nu vă atingeţi de acelea. Şi după aceasta, de va din din cei de sub canonul oprirei, învaţă pre el, cu toată smerenia, grăind: Fiule nu-ţi fie greu a te pocăi”... (1635 f 45R, 1689 f 51 r, 1699 şi 1701 f. 48v). Şi rânduiala se încheie cu două rugăciuni de dezlegare, altele decât în ediţia din 1545:

1. „Milosârde şi milostive Doamne, Binecuvântate iubitorule de oameni..”

2. „Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, care ucenicilor şi Apostolilor tăi ai poruncit...””[701].

Acestea sunt datele istorico-bibliografice despre rânduiala mărturisirii în Biserica Rusă, extrase din studiul a 130 de liste întregi, 30-scurte şi trei povestite. În concluzie în practica veche

[700]Cele patr rugăciuni de dezlegare, prevăzute de ediţia din 1545, au fost traduse din limba slavă de Pr. dr. Gh. Ciuhandru în *Rânduiala Sfintei Mărturisiri la Români”,* 1933, pp. 33-35, apud, *Ibidem.*

[701]Rugăciunile se găsesc traduse la magistrandul Chiţu Viorel, *Rânduiala Tainei Mărturisirii în Molitfelnicele Româneşti şi slavo-ruse,* în Ortodoxia, XII, (1960), Nr. 3, pp. 431-447, apud, *Ibidem,* p. 612.

a Bisericii Ruse erau în uz până la cinci redactări ale rânduielii mărturisirii[702]. Este dubios, ca mai înainte de acestea să fi fost şi alte redactări. În ceea ce priveşte redactările principale, pot fi considerate a fi adevărate şi credibile[703]. Sunt unele rânduieli care Almazov nu le-a acordat atenție şi care cuprind anumite deosebiri de rânduială. Posibilitatea existenţei acestor variaţii, nu va adăuga ceva preţios şi deosebit la istoria rânduileii ruse a mărturisirii.

Rânduiala Tainei Mărturisirii din această perioadă este destul de anevoioasă şi a evoluat odată cu trecerea timpului. Este de la sine înțeles acest proces, fiindcă orice început îşi are riscurile şi greutățile sale. Apoi perioada dificilă prin care a trecut Rusia în primele secole ale mileniului doi a complicat şi mai mult dezvoltarea rânduielii Tainei date. În cadrul acestei Taine sunt prezente numeroase rugăciuni, care nu se întâlnesc în *Molitfelnicele* româneşti, care nu au ajuns în tradiția românească tocmai din cauza lipsei stabilității acestei rânduieli.

[702]Descoperirea redactărilor ritualului rus al mărturisirii, precum a fost în manuscrise i-a preocupat şi pe alţi autori. Primul care s-a ocupat de studiul ritualului mărturisirii a fost N. Odinţov în cartea sa: *Порядок общественного и частного богослужения в древней Росии до XVI В* (Ordinea slujbelor publice şi particulare în Rusia veche până în sec. XVI), Sankt-Petersburg, 1881, pp. 268-272. Ghidându-se în studiul său doar de manuscrisele Bibliotecii Bisericii Sfânta Sofia şi de descrierea manuscriselor Bibliotecii Sinodale din Moscova, autorul evidenţiază doar două redactări ale mărturisirii, care după ordinea care este folosită în lucrarea dată este prima şi a treia (A se vedea şi opera aceluiaşi autor „Rânduiala tainelor în Biserica Rusă în sec. al XVI-lea după manuscrisele Bibliotecilor din Sofia şi cea Sinodală din Moscova", în revista Stranik, 1880, Nr. 9/10, pp. 34-64). Ca exemplu al primei redactări autorul indică singura listă care este destul de departe de prototipul său. În ceea ce priveşte redactarea a doua, autorul indică câteva manuscrise, care sunt deosebite după cuprinsul rugăciunilor şi după ordinea lor, el nu se ocupă cu studiul-care a fost prima rânduială a mărturisirii în redactarea respectivă? Aceste neajunsuri ale cercetării lui Odinţov în cazul dat sunt reale, deoarce de rânduiala mărturisirii în cartea sa, el se ocupă superficial, şi se ghidează doar de manuscrisele Bibliotecii din Biserica Sfânta Sofia. Ritualul Tainei Mărturisirii a fost cercetat de A A. Dimitrevski în cartea sa „*Богослужебные службы в Русской Церкви в XVI В* (Cultul în biserica rusă în sec. al XVI-lea"), vol.I, Cazani, 1884, pp. 326-328. Autorul nu indică nici o bază după care s-a ghidat în studiul său. Şi după cum se pare el nu a avut-o nici pentru sine însăşi, dacă argumentează această împărţire doar prin aceste cuvinte: „Toate listele ritualului mărturisirii,deoarece ele nu sunt multe (autorul a vrut să spună, cum ele nu sunt diferite) noi...împărţim în trei grupe" (*Ibidem*, pp. 326-327). Aceste trei grupe nu sunt altceva decât manuscrisele ritualului mărturisirii din redactarea a treia după numerotarea lui Almazov, apud, Almazov A.I., *Таиная исповедь в Православаной восточной..op.cit.,* p. 285

[703] Variațiile date după unele din manuscrise, la care Almazov nu a avut acces se pot observa în lucrările citate ale autorilor Odințov, A.A. Dimitrevski. Manuscrisele sunt puține la număr şi sunt nesemnificative (în comparație cu cele indicate de Almazov) după esența lor, încât nu merită a fi amintite. Excepție poate fi un singur caz, amintirea rugăciunii necunoscute de Almazov, care de fapt este o pregătire pentru ritual: "Stăpâne, Doamne Dumnezeule, Cela ce chemi pe cei drepți la sfânta slujbă, şi le-ai poruncit să se căiască…" (Ritualul mărturisirii după *Arhieraticon* (sec. al XIV-lea), Biblioteca Bisericii Sfâmta Sofia, Nr. 1056, p. 97), A se vedea şi la Odințov în lucrarea citată pp. 155-156, apud, *Ibidem*, p. 286.

Capitolul IV

Ritualul Tainei Mărturisirii în Molitfelnicul Bisericii Ruse

din sec. al XVII-lea până în prezent

Ritualul dumnezeiesc al mărturisirii în această perioadă este expus în *Molitfelnice*, într-un mod solemn, iar pe lângă aceasta, reprezintă şi o practică unică pentru perioada dată în întreaga Biserică, perioadă-pentru care sunt în uz cărţile de cult editate. În istoria cultului Bisericii Ruse, cărţile de cult (excluzând Evanghelia şi Apostolul, care au fost editate mai înainte) apar chiar de la începutul sec. al XVII-lea. Aproape pe toată durata sec. al XVII-lea , în ceea ce priveşte rânduiala Tainei Mărturisirii nu a existat unitate. Singura cauză era diferenţa sau deosebirea de organizare externă a Bisericii Ruse în decursul acestei perioade. Biserica Rusă pe lângă unitatea credinţei dogmatice, după cum se ştie, aproximativ în decursul întregului sec. al XVII-lea, mai precis până în 1685 în relaţiile administrative s-a împărţit în două jumătăţi şi anume sud-apuseană şi nord-răsăriteană, două jumătăţi independente una faţă de alta. Lipsa cărţilor de cult în perioada sec. al XVII-lea, desigur, s-a răsfrânt la fel în ambele jumătăţi administrative indicate mai sus. Judecând după faptul, că fiecare din aceste două jumătăţi era condusă în mod independent, satisfacerea acestei cerinţe a fost abordată în perioade diferite, dar ceea ce este important, independent una faţă de alta. Ţinând cont de aceasta, era de aşteptat, ca într-o oarecare măsură, să existe diferenţe de opinii între cărţile de cult, care se editau în partea sud-apuseană şi în partea nord-răsăriteană. În ciuda acestui fapt, odată cu apariţia cărţilor de cult, editate în cadrul Bisericii Ruse, nu o dată s-a instituit o rânduială unitară. Se cere cercetarea separată a istoriei ritualului, mai întâi în partea sud-apuseană apoi în partea nord-răsăriteană, deoarece având în vedere ordinea dată, ritualul mărturisirii a apărut mai repede în partea sud-apuseană decât în partea nord-răsăriteană.

IV.I Rânduiala Mărturisirii în sec. al XVII-lea

Prima ediţie completă a rânduielii mărturisirii, în partea de sud a Bisericii Ruse, apare către 1606 şi anume, în Ediţia *Trebnicului* din Ostroj. Editorul *Trebnicului* a avut ca bază pentru alcătuirea ritualului mărturisirii, *Evhologioanele* sud-slave şi dacă şi-a permis careva abateri de la un astfel de original, sunt abateri de o importanţă exclusivă. În particular, ritualul mărturisirii în *Trebnicul* dat a fost editat după următorul cuprins: o parte, din învăţătura de până la mărturisirea păcatelor este expusă la fel ca în rânduiala mărturisirii sud-slave, excluzând faptul că pe analogul ce era înaintea celui ce se mărturisea, în cazul dat este necesar a aşeza, dintre obiectele sfinte, doar Evanghelia (despre cruce nu se aminteşte nimic). Rugăciunile de înainte de mărturisirea păcatelor sunt precedate de observaţia: “se roagă iereul pentru el (cel ce se

mărturiseşte)". Pe lângă aceasta, după ediția de la Ostroj, în aceeaşi parte a rânduielii, din începutul obişnuit, nu se regăseşte citirea psalmului 50. Învățătura dinainte de mărtursire, care în ritualul sud-slav schimba partea cu întrebările, se repetă şi aici; dar în cazul dat, este asemănătoare cu partea din rânduială care cuprinde întrebările şi astfel nu se produce nici o schimbare[704]. O diferență se poate observa prin faptul că în ediția dată la începutul învățăturii înainte de mărturisirea păcatelor se introduce întrebarea: "Crezi în Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh? Cel ce este întrebat răspunde: "Cred", după care rosteşte Simbolul de Credință. Apoi preotul îl întreabă dacă nu este adeptul anumitor erezii şi dacă îşi menține credința întru sfinții Bisericii Apostolice Universale, căci aceasta este esența mântuirii?". Astfel de întrebări premergătoare, după cum este cunoscut nu sunt o noutate, ele se practicau în rânduielile mărturisirii şi se întâlnesc şi în învățătura sud-slavă dinainte de mărturisire; dar în cazul rânduielii date, prezența lor este mult mai indicată şi mai logică.

Înainte de învățătura dinainte de mărturisire, chiar şi în edițiile care sunt studiate în această lucrare, se cere, după cum era în mod obişnuit în rânduiala mărturisirii sud-slavă, rostirea de către cel ce se mărturisea a unei formule scurte şi generală: "Mă mărturisesc Domnului şi Preacinstitei Maicii Sale şi tuturor sfinților". Această formulă aici este precedată de următoarea observație: "Preotul va rosti primul, iar penitentul va repeta după el cu lacrimi", observație care are o importanță pur subiectivă, care printre altele, se întâlneşte şi în ritualul sud-slav. După mărturisire şi aici este aşezată aceeaşi rugăciune, ca şi în ritualul sud-slav şi anume: "Doamne,Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor le-ai iertat păcatele…", dar aici nu are menirea de a fi rugăciune de iertare. După rugăciunea dată sunt aşezate aceleaşi citiri din Evanghelie şi Apostol, după cum se întâlneşte şi în *Trebnicul* din Streatin[705], şi otpustul după care urmează observația: "Îl va cerceta iereul pe el dacă va fi vrednic să se împărtăşească cu Sfintele Taine. Învățându-l şi pedepsindu-l mult, îl iartă zicându-i: Te iartă Hristos Domnul Cel ce stă nevăzut şi eu nevrednicul". Apoi rosteşte rugăciunea de iertare: "Doamne, Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea…". În conformitate cu rânduiala dată centrul obiectiv cade pe ultima rugăciune. În ceea ce priveşte rugăciunea: "Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor le-ai iertat păcatele…" este înțeleasă în mod subiectiv, ca şi rugăciunile dinainte de mărturisire, fiindcă au aceeaşi observație: "se roagă iereul pentru el prin rugăciunea dată". Rânduiala dată a mărturisirii se întâlneşte şi în *Trebnicul* de la Streatin, în care rugăciunea de iertare citată în cazul dat este adăugată ritualului cu notarea obişnuită: "Rugăciune de dezlegare a penitentului rostită de către duhovnic". Despre rugăciunea dinainte de mărturisire:

[704]*Trebnicul*, ediția din Ostroj 1606, pp. 1-4 şi *Trebnicul* pergament manuscris (începutul sec. al XV-lea) Nr. 184, pp. 52-56, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Moscova, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь въ Православной...vol.2*, p. 492.
[705] *Trebnicul* lui Ghedeon Balaban editat la Streatin, în 1606 pentru slavii gali, p.149, apud, *Ibidem*, p. 493.

"Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor le-ai iertat păcatele…" se întâlneşte observaţia obişnuită: "îţi poruncim, rugăciunea se rosteşte"[706]. Cum se va observa mai jos, ediţia de la Ostroj nu neagă că ultima rugăciune din *Trebnic* nu ar fi de dezlegare. După rugăciunea de dezlegare care are observaţia: "dacă penitentul nu va fi vrednic să primească cinstitele Taine" este adăugată o învăţătură obişnuită de după mărturisire, de proveniență sud-slavă: "Copile, de nu te vei pocăi cu sinceritate nu vei fi vrednic de împărtăşirea cu Sfintele Taine" care este transcrisă fără de nici o deosebire, afară de indicaţia din original, de a da epitemie, neapărat, fiecărui penitent timp de 40 de zile. Întregul ritual se încheie prin rugăciunea care este notată: "Rugăciune de dezlegare a penitentului atunci când îşi va încheia mărturisirea":"Multmilostive, Doamne, Care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău…" care nu este destinată pentru un astfel de scop în ediţia sud-slavă, dar care este recunoscută cu acelaşi scop în ediţia de la Streatin. La toate cele expuse, editorul adaugă şi rugăciunea: "Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, Cel ce ai propovăduit ucenicilor şi Apostolilor Tăi să ierte păcatele…", această rugăciune are însemnarea: "Altă rugăciune pentru a ierta penitentul". Rugăciunea dată, judecând după însemnarea ei, are aceeaşi importanţă ca şi rugăciunea: "Doamne, Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea…". În rânduielile sud-slave ale mărturisirii, rugăciunea dată nu se întâlneşte în rândul rugăciunilor de dezlegare după mărturisire. Având în vedere conţinutul ei, ea este de dezlegare a fiului duhovnicesc după moarte, în ciuda însemnării pe care o are în ritualul respectiv, nu este exclusă o astfel de destinaţie. Analizând întreaga rânduială expusă aici, nu se întâlneşte nici o modificare deosebită. Toate elementele esenţiale au fost aceleaşi şi până la apariţia acestei rânduieli. Ceea ce este interesant, este faptul că autorul acestei rânduieli nu a găsit de cuviinţă să consulte şi manuscrisele greceşti, sau să ia în considerare, rânduiala mărturisirii, care era în sec. al XVII-lea în Rusia. Autorul s-a ghidat exclusiv doar de izvoarele sud-slave. Se poate presupune că s-a condus şi de ediţia de la Streatin a *Trebnicului* care a apărut în acelaşi an, adică în 1606. În ambele cazuri, autorul nu s-a văzut obligat să urmeze în mod orbeşte originalele de care dispunea. Autorul *Trebnicului* din Ostroj nu doar a transcris în *Trebnicul* său originalul sud-slav, ci a manifestat seriozitate faţă de orice element alcătuitor al rânduielii mărturisirii. Datorită acestui fapt, ritualul mărturisirii a fost redactat lămurit, determinând clar scopul fiecărei părţi componente. Ediţia de la Ostroj a ritualului mărturisirii lasă cu mult în urmă prototipul său, şi anume ediţia sud-slavă şi, după cum se pare mai mult se inspiră din cea de la Streatin. Fiind prima ediţie redactată şi bine expusă şi, în cele din urmă, fiind sfinţită de practica de până la ea, ediţia de la Ostroj a ritualului mărturisirii nu a trecut neobservată de Biserica sud-apuseană. Nu după mult timp, rânduiala dată a

[706] *Trebnic*, ediţia de la Streatin, pp. 152-153 şi p. 146, apud, *Ibidem.*

mărturisirii, se reeditează, şi anume, în ediţia *Trebnicului* din Vilensk din 1628[707], ediţie ce este o copie fidelă a ediţiei precedente. După zece ani, ediţia din Ostroj iarăşi a început să editeze rânduiala dată, şi anume în *Trebnicele*, editate în Eviu[708], apoi, în Vilnius în 1638[709], şi nu după mult timp, aproximativ cu aceeaşi structură ca în cazul ultimei ediţii, este editată în *Trebnicile* din Lvov din 1644 şi 1645[710]. Singura deosebire esenţială a ultimelor două ediţii, tipărite în mod solemn, ediţii care se deosebesc de prototipul lor prin faptul, că în loc de îndrumarea de după mărturisire care nu este inclusă aici, se întâlneşte observaţia: "Să ştii. Dacă penitentul va fi nevrednic să primească preacinstitele taine, dă-i epitemia după puteri, cât poate duce. Nu auziţi pe Mântuitorul care zice: Vai vouă, cărturarilor, fariseilor îndrumători orbi, care încărcaţi oamenii cu epitemii grele, dar voi înşivă nu vă atingeţi de ele. Şi pe lângă toate acestea învaţă penitenţii cu toată smerenia"[711]. După cum se va observa în continuare, influenţa ediţiei din Ostroj asupra Bisericii sud-apusene nu se încheie aici.

Deşi o atenţie sporită s-a acordat primei ediţii din Ostroj, totuşi ea nu a fost singura. În 1628 se reeditează ediţia de la Ostroj, dar până la această reeditare apare o ediţie care se diferenţiază de ediţia *Trebnicului* utilizată până atunci. Aceasta era ediţia *Trebnicului* din Vilensk din 1618. Ritualul mărturisirii aici are următoarea rânduială: După rugăciunile începătoare, urma psalmul şase, după care urmează troparele pocăinţei. Apoi se citesc două rugăciuni: „Multîndurate, şi Milostive Doamne, Cela ce cercetezi inima...." (ca fiind rugăciunea ce se adresează către duhovnic), "Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce nu vrei moartea păcătosului…". Prima rugăciune este împrumutată din acelaşi izvor şi anume din *Trebnicul* din Vilnius din 1618, pp. 39-40; în ceea ce priveşte rugăciunea a doua, în originalul grec deşi se întâlneşte o rugăciune ce are un început asemănător, conţinutul fiind însă altul, este destinată pentru a fi citită la ieşirea sufletului din trup. Nici la slavii de sud nici la ruşi nu se întâlneşte în ritualul mărturisirii o rugăciune asemănătoare. Structura ei este identică celei din *Molitfelnicul* lui Petru Movilă[712]. Citirea primei rugăciuni nu era obligatorie. Acest lucru poate fi desprins din următoarea observaţie: "De se va mărturisiri penitentul, în cazuri excepţionale să se citească rugăciunea", această observaţie este aşezată după rugăciunea a doua. Această rugăciune, după cum s-a observat, a fost preluată din *Trebnicul* editat la Streatin.

[707] *Trebnic*, Vilensk, 1628, pp. 56-62 (Un exemplar a ritualului mărturisirii se află în Biblioteca Publică Imperială, care nu s-a păstrat în totalitate ci numai începutul şi sfârşitul rânduielii), apud, *Ibidem*.
[708] *Trebnic*, Eviu, 1638, pp. 88-90, apud, *Ibidem*, p. 496.
[709] *Trebnic*, Vilnius, 1638, pp. 88-97, apud, *Ibidem*.
[710] *Trebnic*, Lvov, 1644, pp. 71-77, 1645, pp. 62-72. În afară de toate ediţiile mai sus amintite, ritualul mărturisirii a fost editat şi în *Trebnicul* din Vilensk din 1624-ediţie cunoscută doar după ce Petru Movilă a amintit despre acest *Trebnic*, în cartea sa „λιτος", apud, *Ibidem*, p. 497.
[711] *Trebnic*, Lvov, 1644, p. 77; în *Trebnicul* din 1645 nu este amintită învăţătura de după mărturisire de proveniență sud-slavă, ci de obicei este adăugită îndrumarea despre epitemie, apud, *Ibidem*.
[712] *Molitfelnicul* lui Petru Movilă, Kiev, 1646, pp. 347-349.

După citirea rugăciunilor indicate, penitentul rostea ori de sine stătător, ori după preot, o formulă scurtă înainte de mărturisire, care se întâlneşte şi în *Molitfelnicul* lui Petru Movilă. După această formulă, trebuia să urmeze mărturisirea. În ediția dată, nu se întâlneşte nici o formulă care să preceadă mărturisirea, nici o îndrumare pentru duhovnic, ci doar observația: "Penitentul să-şi mărturisească cu inimă frântă păcatele sale, să se depărteze de la rău şi să facă bine după mărturisire. Să-şi aducă aminte că se va înfăţişa în faţa Înfricoşatei Judecăți, în faţa Domnului după spusele Proorocului: "Voi pierde fărădelegile Tale şi păcatele tale nu le voi pomeni, tu nu pomeni şi nu vorbi despre fostele tale fărădelegi, ci îndreptează-te". Duhovnicul să cerceteze penitentul de păcatele săvârşite, cu mintea, cu cuvântul, cu lucrul". Astfel, în conformitate cu această observație, se cere o mărturisire deplină şi sinceră. După încheierea mărturisirii, penitentul trebuie să rostească următoarea frază: "Mă căiesc de toate păcatele mele cele mărturisite şi de cele de care nu am putut să-mi aduc aminte, Domnului Dumnezeu şi Preacinstitei Maicii Sale şi tuturor Sfinților şi ție tată duhovnicesc, cerând dezlegare şi epitemie, pentru toate păcatele mele". Apoi urmează îndrumarea: "Iereul îl învață viața bineplăcută lui Dumnezeu, după care îi dă epitemie după puterea sa: să postească şi să ierte". După toate acestea preotul rosteşte rugăciunea asupra penitentului: "Stăpâne, Multmilostive, Cel ce pe Apostolul Tău Petru, ai zidit Biserica Ta şi cheile Împărăției cerurilor….". Rugăciunea dată (expunerea căreia este la fel ca şi în *Trebnicul* mitropolitului Petru Movilă) este de cerere şi nimic mai mult. Acest fapt se desprinde şi din însemnarea ce precede rugăciunea şi din expunerea de după rugăciune unde se spune: „Dezleagă iereul penitentul, spunând acestea: Domnul nostru Iisus Hristos cu harul şi cu iubirea sa de oameni...", se atestă aceeaşi formulă care se întâlneşte şi în *Molitfelnicul* lui Petru Movilă (dar fără cuvântul iereu). Această dezlegare se rostea (ca şi în ultima ediție) în timp ce duhovnicul, cu mâna dreaptă, binecuvânta în semnul crucii penitentul. În încheiere aici este adăugată la ritual tot pentru dezlegare de jurământ, rugăciunea care se întâlneşte şi în *Molitfelnicul* lui Petru Movilă[713]. Această rugăciune este alcătuită, în mod evident, sub influența rugăciunii de după mărturisire, amintită mai sus, dar în afară de expresiile dintru început, asemănări nu sunt. În general, după structură are un caracter inovativ, care aminteşte de formula de dezlegare după mărturisire. Ritualul mărturisirii cu o astfel de

[713] *Molitfelnic*, Petru Movilă, Kiev, 1646, pp. 157-158. În ediția de la Vilensk din 1624, textul acestei rugăciuni este următorul: "Doamne Iisuse Hristoase Cela ce cheile Împărăției cerurilor le-ai încredințat mai marelui Tău Apostol Petru, şi pe el ai zidit Sfânta Ta Biserică şi i-ai dat lui toată puterea, cu harul Tău să lege şi să dezlege păcatele, oamenilor pe pământ. Pentru milostivirea Sa, să te dezlege pe tine prin puterea Înainte mergătorului şi a sfinților apostoli Petru şi Pavel şi a Preasfințitului Mitropolitului nostru şi episcop (numele), te iert pe tine de tot jurământului şi de toate păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin", pp. 43-44.

rânduială[714] nu a fost editat-transcris în nici-un *Trebnic* sud-apusean cunoscut, el a servit însă, ca bază pentru toate ediţiile ritualului mărturisirii de proveniență sud-apuseană[715].

Rânduiala dată din punct de vedere al cuprinsului, a fost total nouă în comparaţie cu rânduiala mărturisirii de până la cea despre care se vorbeşte aici. Se încearcă să se găsească o legătură cu rânduiala din *Trebnicul* din Streatin, dar această legătură se referă cel puţin la fiecare parte din rânduiala mărturisirii. Din rânduiala *Trebnicului* de la Streatin, sunt împrumutate doar troparele de pocăinţă (care se referă la partea de introducere a rânduielii) şi o rugăciune pur subiectivă; dintr-un împrumut atât de limitat, cel mai esenţial element este rugăciunea amintită pentru mărturisirea în cazuri deosebite. Se poate observa legătura rânduielii date cu celelalte rânduieli şi prin prezenţa aici a rugăciunii de după mărturisire: „Stăpâne, Multmilostive, Cela ai zidit Biserica pe mai marele Tău Apostol Petru...". Această rugăciune, aici nu este una de dezlegare, cum era în marea majoritate a cazurilor de până acum, fiind expusă aici într-o redactare deosebită. Rânduiala despre care se vorbeşte acum, nu are nici o analogie cu rânduielile mărturisirii de până la ea. În particular, noutatea rânduielii descrise, constă în faptul, că în totalitate este ignorată partea de dinainte de mărturisire, care este oarecum greoaie prin faptul că este prezent acest ciclul numeros de rugăciuni şi psalmi, care aveau un scop penitenţial. În rânduiala dată, contrar cursului firesc al lucrurilor, pe lângă psalmul şase care este plasat la începutul obişnuit, în partea înainte de mărturisirea păcatelor se întâlneşte doar o singură rugăciune, rugăciune care nu a fost întrebuinţată până acum şi care are un scop special. Din acest punct de vedere, se observă câteva apropieri ale rânduielii mărturisirii despre care se vorbeşte de rânduiala mărturisirii practicată în decursul sec. al XVII-lea în Biserica Greacă, unde, la fel, în partea de până la mărturisire, elementul rugăciunii a fost îndepărtat uneori chiar în totalitate. Din rânduiala mărturisirii din Vilensk din 1618 se înlătura totalmente anumite părţi determinante care se utilizau până atunci, cum ar fi învăţătura înainte de mărturisire, învăţătura de după mărturisire şi cu atât mai mult întrebările. Rânduiala dată evidenţiază în mod categoric, necesitatea tuturor acestor acţiuni legate de mărturisire, dar metoda după care se practică ele este libera alegere a duhovnicului. Din rânduiala dată sunt înlăturate toate rugăciunile de după mărturisire, care până atunci erau în uz, în schimb baza rânduielii este absorbită de formula de dezlegare, în înţeles direct, formulă recunoscută şi acum. În ritualul rus al mărturisirii se observă tendinţa de a introduce în practică aceeaşi metodă de dezlegare. Excluzând cazurile rare, astfel de încercări până la urmă rămâneau nefinalizate, adăugând formula la rugăciunile de dezlegare existente, dar nu excluzându-le total pe acestea din urmă. În procesul substituirii formulei cu rugăciunile

[714] Întregul ritual se regăseşte în *Trebnicul* din Vilensk, din 1624, pp. 39-44. Ediţia este intitulată: „*Molitfelnic* sau *Trebnic*… tradus din limba greacă în slavă şi cu adevărat cercetat", apud, Karataev I., *Описание русско-словянских книг,* Sankt-Petersburg, 1883, p. 346

[715] Karataev I*., Описание русско-словянских книг..., op.cit*., p. 348.

indicate, se remarcă influența indirectă a învățăturii teoretice apusene despre forma săvârşirii mărturisirii. În cele din urmă, în ediția dată pentru prima dată se întâlneşte, excluderea penitentului de la dezlegarea de epitemii . Se poate observa aici, o evidentă dorință a editorului, de a schimba şi rugăciunile de până acum, acele de dezlegare pentru cazurile particulare; adică a schimba printr-un cuprins nou care se apropie de înțelesul formulei de dezlegare în înțeles restrâns. Astfel, ediția rânduielii mărturisirii de la Vilensk din 1618 a fost deplin nouă şi din punct de vedere a elementelor sale componente şi din punct de vedere a structurii sale interne. Contrar edițiilor de până la cea din Vilensk, ea se diferențiază şi prin elementul lingvistic şi anume prin atestarea expresiilor naționale pure[716].

Ce motiv a servit în cazul dat pentru o astfel de prelucrare evidentă a ritualului mărturisirii? Răspunsul ar fi că această prelucrare a avut loc datorită dorinței de a contracara influența uniaților în sfera săvârşirii mărturisirii. Întru susținerea acestei supoziții sunt următoarele argumente: a) o limbă vie şi înțeleasă de toți, în care este expus rânduiala dată şi care a alcătuit o caracteristică uniată a ediției practico-bisericeşti; b) impropierea, contrar ritualului catolic, a importanței obiective a formulei de dezlegare, nu prin elementul rugăciunii, cum era anterior, ci exclusiv prin formula de anunțare; c) frecvența rugăciunilor incomplete în partea de după mărturisire; d) determinarea clară chiar şi a detaliilor cuprinsului general al ritualului, ceea ce este caracteristic şi pentru rânduielile Bisericii romano-catolice. Judecând după detaliile titlului *Molitfelnicului* dat, se poate presupune că alcătuitorul, prelucrând ritualul mărturisirii s-a ghidat de originalele greceşti. O astfel de supoziție însă, nu este suficient argumentată. În practica Bisericii Greceşti, pentru dezlegarea de jurământ se utilizau alte rugăciuni şi nicidecum rugăciunea: „Stăpâne...cheile Împărăției cerurilor le-ai înmânat lui Petru...", rugăciune ce nu a avut loc în ritualul dat al mărturisirii. În virtutea acestui fapt se poate de presupus că alcătuitorul a utilizat izvoarele sud-slave şi ruse. Pe lângă părțile componente ale rânduielii mărturisirii de până la mărturisirea păcatelor, care sunt împrumuturi din izvoarele ruse, este inclusă rugăciunea de după mărturisire, indicată mai sus. Este evident faptul că din aceste izvoare, este împrumutată de *Molitfelnic* şi formula de dezlegare, care este asemănătoare cu cea din manuscrise. Studiind ambele surse, alcătuitorul a valorificat în cazul dat acele rânduieli ale mărturisirii care i-au fost la îndemână, acestea reprezentând un material brut. Despre aceasta certifică cuprinsul nou şi expunerea generală a ritualului mărturisirii ce se regăseşte în *Trebnicul* din Vilensk din 1618. Rânduiala dată a mărturisirii nu s-a mai repetat în edițiile *Trebnicului* de proveniență sud-apuseană care au urmat după ediția de la Vilensk, însă a fost recunsocută de

[716] *Ibidem*, pp. 349-350; Idem, *Хронологическое роспространения славянскихъ книг*, (Răspândirea cronologică a cărților slave), Sankt-Petersburg, 1861, pp. 181-185; Rodoskii A.S., *Каталогъ старопечатныхъ книгъ*, (Catalogul cărților vechi de cult), Sankt-Petersburg, 1890, p. 288.

persoane în mod particular. În schimb ea a atras atenţia mitropolitului Petru Movilă, atunci când a alcătuit ritualul mărturisirii din *Trebnicul* său[717].

Ediţia *Trebnicului* lui Petru Movilă, a avut misiunea să aducă duhovniciei sud-apusene, nu doar o carte de cult oficială revizuită, ci şi o îndrumare practică, vastă şi deplină pentru toate cazurile de săvârşire a cultului particular. Desigur că acelaşi scop l-a avut mitropolitul în ceea ce priveşte săvârşirea mărturisirii. Datorită acestui fapt, în *Trebnicul* său, Petru Movilă, sau altfel spus în *Evhologhionul* lui Movilă, îi dedică rânduielii mărturisirii un text vast şi independent cu titlul: "Ritualul Tainei Pocăinţei", în care mitropolitul istoriseşte despre existenţa acestei Taine şi despre toate condiţiile corecte şi de drept ale săvârşirii ei. Faptul că acest ritual este un împrumut direct din ritualul roman, redactat pentru prima dată în timpul lui papa Paul al V-lea (1603)-este indicat încă de mai de mult[718]. Pe lângă planul general, utilizat de Petru Movilă în *Trebnicul* său, stimularea pentru introducerea unei astfel de rânduieli, în relaţie cu pocăinţa, pentru el putea să fie şi absenţa a ceva anume, deşi ceva asemănător, în ediţiile precedente ale *Trebnicului* s-a întâlnit intenţia de a exclude după posibilitate, întregul element ritualistic din rânduială. Cele din urmă episoade nu au fost omise în totalitate.

Rânduiala din *Trebnicul* lui Petru Movilă este intitulată: „Ritualul mărturisirii păcatelor ce se săvârşeşte pentru cel ce se pocăieşte". Expunerea rânduielii aminteşte de faptul că, cel ce doreşte să se pocăiască trebuie să se pregătească pentru mărturisire "cu bunătate, să-şi cerceteze conştiinţa sa, să-şi aducă aminte de toate păcatele, să aibă nădejde tare şi credinţă statornică. În continuare se observă ca mărturisirea trebuie să se săvârşească, dacă în biserică, atunci să fie în faţa uşilor împărăteşti, să se săvârşească având şi Evanghelia aşezată pe analog, iar dacă se săvârşeşte în afara bisericii, atunci să fie în faţa unei icoane care să fie îndreptată spre răsărit. Înainte de mărturisire, credinciosul, în conformitate cu invitaţia duhovnicului: "Închină-te lui Dumnezeu, aleargă la El, care cheamă păcătoşii la pocăinţă" face trei închinăciuni mari, după care primeşte binecuvântare de la duhovnic". Mitropolitul expune în continuare rânduiala: "După începutul obişnuit şi psalmul 50, duhovnicul citeşte două rugăciuni: "Doamne Dumnezeule, Cela ce ai aplecat şi ai coborât cerul…"; "Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce nu vrei moartea păcătoşilor...". Prima dintre aceste rugăciuni este împrumutată din ediţiile vechi ale rânduielii mărturisirii, cea de a doua-din *Trebnicul* editat la Vilensk în 1618. Judecând după faptul că înainte de a doua rugăciune, Mitropolitul observă: "Fiind bun, iereul, după obicei, după ce penitentul se mărturiseşte, adaugă şi rugăciunea dată care este aşezată aici pentru a fi citită",

[717] Krîjanovokii E. M., *Собрание сочинений* (Scrieri adunate), vol. I, Kiev, 1890, p. 138.
[718]Hoinaţkii A. *Западно-русские униятские Требники-сравнительно с Требниками православными и латинскими*, (*Trebnicile* uniate apusene ruse în comparaţie cu cele ortodoxe şi latine), Academia Duhovnicească din Kiev, partea a I-a, 1867, p. 146.

el nu acordă aceeaşi atenţie acestor două rugăciuni şi presupune a fi cu putinţă să limiteze cuprinsul rânduielii, astfel încât înainte de mărturisire, să fie doar începutul obişnuit şi psalmul 50. Pe de altă parte, aceeaşi observaţie, care reprezintă prin sine un împrumut din ediţia de la Vilensk din 1618, în mod evident vorbeşte despre faptul că viziunea Mitropolitului, asupra rugăciunilor indicate, nu sunt de neapărată trebuinţă a fi ele înainte de mărturisire, este abordare sub influenţa acestei ediţii din urmă. Nu se poate să nu se observe faptul că această viziune din cadrul rânduielii mitropolitului, este susţinută de faptul că se referă la rugăciunile identice după caracterul lor. După citirea uneia dintre ele sau a ambelor rugăciuni indicate, moment în care penitentul stătea în genunchi, duhovnicul ridica penitentul rostind: "Scoală-te, cântă şi învia din morţi, şi te va lumina Hristos". Apoi urma însăşi mărturisirea. În continuare, după rânduiala *Trebnicului* lui Petru Movilă, penitentul trebuie să stea în picioare, fiindcă este judecat, iar duhovnicul fiind judecătorul Domnului, trebuie să stea "pe strana sfintei Evanghelii, care trebuie să fie mai dinainte pregătită", după cum spune mitropolitul. Înainte de mărturisire, duhovnicul rosteşte pe scurt cuvintele: "puterea şi înţelepciunea Sfântului Duh". Petru Movilă nu aminteşte nimic de îndrumarul pentru mărturisire, fiindcă după el, păcatele trebuie enumerate activ de însuşi penitent, şi doar în cazul nepăsării penitentului, el trebuie să fie cercetat cu o serie de întrebări adresate de către duhovnic. Mărturisirea este precedată de aceleaşi formule de introducere şi de încheiere, care au fost indicate în ediţia *Trebnicului* din Vilensk din 1618[719]. Rugăciunea de dezlegare de blestem care urmează, este preluată de către mitropolitul Movilă în întregime din acelaşi *Trebnic* din Vilensk. Singurele modificări esenţiale sunt: a) formula de dezlegare (care, trebuie să observăm, în conformitate cu ritualul dat, trebuie să fie rostită asupra penitentului, care stă în genunchi) şi are o notare deosebită: "Forma sau săvârşirea Tainei Sfintei Pocăinţe" b) cuvintele de început ale rugăciunii de după mărturisire sunt schimbate astfel: "Stăpâne, Multmilostive Doamne Iisuse Hristoase, mai marelui Tău Apostol şi celorlalţi Apostoli ai Tăi le-ai înmânat cheile Împărăţiei cerurilor…" şi c) răspândind prin expresii mai puternice şi clare rugăciunea de dezlegare de blestem, la fel schimbă cuvintele dintru început şi anume în felul următor: "Doamne şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cheile Împărăţiei cereşti, Apostolilor Tăi înmânându-le şi dăruindu-le putere să lege şi să dezlege păcatele…". În anumite rugăciuni, sunt permise modificările enumerate mai sus, acest fapt este înţeles fără a fi nevoie de vreun comentariu. Însemnarea deosebită a formulei de dezlegare, evident este făcută cu scopul de a

[719] Formula de încheiere, este expusă aici pe larg şi are în primul rând tendinţa de a scoate în evidenţă rolul duhovnicului în ceea ce priveşte dezlegarea şi legarea păcatelor, şi anume: " de toate aceste păcate şi alte nenumăratele ale mele păcate, şi altele care trebuiesc să fie amintite şi recunoscute, mă căiesc şi mă învinovăţesc în faţa Domnului Dumnezeului meu şi rog pe Preasfânta Fecioara Maria, şi toate puterile cereşti, să se roage pentru mine păcătosul, Domnului Dumnezeului meu, tot astfel şi ţie părinte cinstite , mă rog, cel ce ai de la Hristos Domnul puterea să ierţi păcatele, dezleagă-mă şi iertându-mă dăruieşte-mi epitemie pentru toate greşelile mele, mă căiesc şi am dorinţă să mă pocăiesc Domnului ajutorul meu", apud, Almazov, A. I., *Тайная исповедь въ Православной...*, *op.cit.*, p. 504.

anula importanţa exclusiv obiectivă a acestei formule. În afară de schimbările mai sus menţionate, în comparaţie cu textul din ediţia de la Vilensk, Petru Movilă completează *Trebnicul* printr-un capitol, prin care face concluzia întregii expuneri a rânduielii mărturisirii, reprezentând explicaţia logică şi în funcţie de circumstanţe, a dreptului preotului să dezlege pe cel ce se află sub "jurământ, interdicţie şi depărtare de la trupul tainic al Bisericii"[720].

Comparând rânduiala mărturisirii mitropolitului cu rânduiala mărturisirii din *Trebnicul* de la Vilensk din 1618, se poate spune că mitropolitul repetă aproape în totalitate cu mici deosebiri, rânduiala cea din urmă. Petru Movilă a schimbat psalmul şase cu 50 şi prima rugăciune înainte de mărturisirea păcatelorcu altă rugăciune, dar această modificare nu este atât de importantă. În cazul dat este mai importantă cererea mitropolitului ca duhovnicul să stea aşezat în timpul săvârşirii mărturisirii, cerinţă care reprezintă singura inovaţie din rânduiala mărturisirii, a mitropolitului. Toate celelalte deosebiri dintre rânduiala mărturiririsirii a mitropolitului Movilă şi ediţia de la Vilensk se referă la libertatea expunerii. Din punctul acesta de vedere, ritualul dat se deosebeşte prin exactitate şi printr-o exprimare metaforic elevată.

În numele marii autorităţi a personalităţii mitropolitului Petru Movilă, şi mulţumită confortului care se descoperă odată cu săvârşirea mărturisirii-"Ritualul Tainei Mărturisirii", care înlătură orice dubiu al duhovnicilor în toate cazurile grele ale practicii mărturisirii şi, în cele din urmă, datorită clarităţii şi simplităţii expunerii şi a unei urmări rigide al cuprinsului intern,-ritualul mărturisirii, editat de Petru Movilă a fost întâmpinat în partea sud-apuseană destul de bine. De aceea a şi fost reeditat fără de nici o modificare. Rânduiala a fost reeditată în *Trebnicile* din Lvov-1668[721], 1682[722], 1695[723] şi 1719[724] şi Kiev-1681[725]. Unica deosebire, şi în acelaşi timp esenţială a acestor *Trebnice*, de original, constă în faptul că înainte de începutul obişnuit a fost introdusă în toate ediţiile: "Rugăciunea rostită în taină despre sine şi penitent":"Multîndurate şi Milostive Doamne, Cela ce cercetezi inimile oamenilor…", adică rugăciunea care se întâlneşte în ediţia de la Vilensk din 1618[726].

---

[720] Întregul ritual se întâlneşte în *Trebnicul* lui Petru Movilă între pp 330-360. Întreaga rânduială este asemănătoare cu cea care se întâlneşte în manuscrisul Nr. 1463 din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia din Novgorod, pp. 207-219.
[721] *Trebnic*, Lvov, 1668, pp. 91-96, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной ..., op.cit.,* p. 507.
[722] *Ibidem*, 1682, pp. 91-96, apud, *Ibidem.*
[723] *Ibidem*, 1695, pp. 91-98, apud, *Ibidem.*
[724] *Ibidem*, 1719, pp. 91-99, apud, *Ibidem.*
[725] *Ibidem*, 1681, pp. 120-131,apud, *Ibidem.*
[726] Această rugăciune nu a fost introdusă sub influenţa ediţii de la Vilensk, ci sub influenţa *Trebnicului* lui Petru Movilă, deoarece ea a primit loc în "ritualul pocăinţei" alcătuit de Mitropolit (*Trebnic*, Petru Movilă, Kiev, 1646, pp. 340-341). În conformitate cu adăugirea cuvântului din ritualul lui Petru Movilă: (penitentul) ascultă atent rugăciunile rostite de iereu, iar iereul îl binecuvintează, în ediţiile indicate, această expresie este înlocuită cu expresia: "Iereul ascultă această rugăciune cu toată atenţia şi umilinţa (urmează rugăciunea introdusă, cu notarea indicată)", iar după rugăciune se spune: "Şi îl binecuvintează cu mâna. Apoi începe în mod obişnuit spunând…" (*Ibid*em, ediţia din 1681, pp. 92-93); sau simplu persistă titlul rugăciunii indicate, cu aceleaşi cuvinte după ea

Urmând ideea, că ediția *Trebnicului* lui Petru Movilă în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii, nu este nimic altceva decât un izvor deosebit al ediții de la Vilensk din 1618, se poate afirma, că în sec. al XVII-lea, în partea de sud a Rusiei se practicau două redactări ale ritualului mărturisirii, şi anume cea de la Ostroj din 1606 şi cea de la Vilensk din 1618. Deosebirea dintre ele a dus la apariția unor dubii în ceea ce priveşte, faptul care ediție să fie inclusă în practică. Pentru înlăturarea acestei evidente incertitudini, s-a ajuns la concluzia, că ar fi indicat, a nu ignora cu desăvârşire una ori alta dintre redactări, acestea să fie unite într-una singură. Prima dată acest lucru s-a făcut în ediția de la Kiev în *Trebnicul* mic din 1652. În acest *Trebnic*, întreaga primă parte a ritualului, până la rugăciunea de dezlegare (inclusiv), a urmat cursul ediții de la Ostroj, partea această se întâlneşte în ediția *Trebnicului* din Lvov din 1644. În continuare, în loc de rugăciunea de dezlegare, cunoscută din izvorul original (Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David…) urmează, rugăciunea de după mărturisire, care se întâlneşte în *Trebnicul* lui Petru Movilă (Stăpâne, Multmilostive,…Cela ce cheile Împărăției cerurilor mai marelui Tău Apostol…). Apoi iarăşi urmează introducerea preluată din ediția de la Ostroj, şi anume observația despre îndrumarea penitentului, care nu este vrednic de Sfânta Împărtăşanie, care în edițiile *Trebnicului*, ce cuprinde cele două ediții unite a lăsat locul învățăturii de după mărturisire de proveniență sud-slavă din originalul *Trebnicului* (Copile, dacă nu te vei pocăi cu osârdie…)[727]. Apoi urmează cuvintele: "După rugăciune, dezleagă…" , iar după concluzie, iarăşi urmează un împrumut din ritualul mărturisirii din *Trebnicul* lui Petru Movilă[728]. Aproximativ la fel a fost editată şi rânduiala mărturisirii în *Trebnicul* din Kiev în 1676[729], şi Vilnius în 1697[730]. După cum spune Mihail Arranț în studiul său, *Trebnicul* lui Petru Movilă împrumută în mare parte rânduiala sa şi *Trebnicului* Moscovit din 1999[731].

(*Ibidem*, ediția din 1695 şi 1719 şi Kiev, 1681), apud, Almazov A. I., *Тайная исповедь в Православной…, op. cit*., p. 508

[727] Această observație se întâlneşte în *Trebnicul* de la Lvov din 1644, apud, *Ibidem.*

[728] Acest împrumut în ultimul caz, începe cu formula de dezlegare, se încheie prin cuvintele observației despre puterea preotului de a dezlega ceea ce este legat prin jurământ: "…pedepseşte eruperea celor căzuți" (A se vedea la Petru Movilă în *Trebnicul* editat în 1646, p. 358). Însăşi rânduiala din *Trebnic*, editat în Kiev, 1652, se regăseşte la pp. 89-98, apud, *Ibidem*, p. 509.

[729] *Trebnic*, Kiev, 1676, pp. 55-63, apud, *Ibidem.*

[730] *Trebnic*, Vilno, 1697, pp. 59-64, apud, *Ibidem.*

[731] Mihail Arranz, *op.cit.*, p. 363.

Trebnicul de la Ostroj, 1606	**Trebnicul de la Streatin, 1606** **Ritualul Mărturisirii, cum trebuie să îl primească cel ce doreşte să se pocăiască şi să-şi mărturisească păcatele sale**	**Trebnicul de la Vilensk, 1618**
Începutul obişnuit -În biserică se află analogul pe care este aşezată Evanghelia -Învățătura dinainte de mărturisire, ce cuprinde şi câteva întrebări legate de credința penitentului, după care urmează observația: "Preotul va rosti primul, iar penitentul va rosti după el cu lacrimi următoarele: "Mă mărturisesc Domnului şi Preacinstitei Maicii Sale şi tuturor sfinților"	-Penitentul, intrând în Biserică, face 3 închinăciuni rostind următoarele:"Cel ce am greşit, Doamne iartă-mă" -În biserică se află analogul, ce este mai dinainte pregătit, pe el este aşezată Evanghelia, iar penitentul punând mâna pe Evanghelie îşi va mărturisi păcatele la momentul potrivit -După începutul obişnuit urmează: -Rugăciunea: "Doamne Dumnezeule Atotputernice, Ție mă voi mărturisi…", după care urmează psalmul patru şi rugăciunea: " Doamne Cela ce ai plecat şi ai coborât cerul…", psalmul 12, rugăciunea:"Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepți…", psalmul 50, rugăciunea:"Doamne Cela ce ai dăruit iertarea păcatelor lui David prin proorocul Tău Natan…, şi în cele din urmă psalmul 31 şi rugăciunea: "Milostive Doamne, Cela ce	După rugăciunile începătoare, urmează psalmul şase, după care urmează troparele pocăinței. Apoi urmează două rugăciuni: „Multîndurate, şi Milostive Doamne, Cela ce cercetezi inima...." (ca fiind rugăciunea ce se adresează către duhovnic), "Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce nu vrei moartea păcătosului…" (De se va mărturisiri penitentul, în cazuri excepționale să se citească rugăciunea-acest lucru este spus după rugăciunea a doua) -Penitentul să-şi mărturisească cu inimă frântă păcatele sale, să se depărteze de la rău şi să facă bine după mărturisire. Să-şi aducă aminte că se va înfățişa în fața înfricoşatei judecăți, în fața Domnului după spusele proorocului: "Voi pierde fărădelegile Tale şi păcatele tale nu le voi pomeni, tu nu pomeni şi nu vorbi despre fostele tale fărădelegi, ci îndreptează-te
După mărturisire -"Doamne, lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor le-ai iertat păcatele…" Apostolul şi Evanghelia ca şi în rânduiala mărturisirii din *Trebnicul* de la Streatin otpustul după care citim: "Îl va cerceta iereul pe el dacă va fi		

vrednic de a se împărtăşi cu Sfintele Taine. Învățându-l şi pedepsindu-l mult, îl iartă zicându-i: Te iartă Hristos Domnul Cel ce stă nevăzut şi eu nevrednicul". rosteşte rugăciunea de iertare: "Doamne Cel ce ai iertat prin Natan pe David de mărturisirea sa cea rea… învățătura: Copile, de nu te vei pocăi cu sinceritate nu vei fi vrednic de împărtăşirea cu Sfintele Taine "Rugăciune de dezlegare a	cercetezi inima…", toată această primă parte a rânduielii se încheia cu rugăciunea:"Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce nu vrei moartea păcătosului…", în timp cât se citeau aceste rugăciuni şi psalmi, penitentul stătea în genunchi -Se enumeră întrebările pentru mărturisire caracteristice poruncii a şaptea, apoi rugăciunea: „Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei..." în redactare scurtă, după care urmează învățăturile dinainte	-Mă căiesc de toate păcatele mele cele mărturisite şi de cele de care nu am putut să-mi aduc aminte, Domnului Dumnezeu şi Preacinstitei Maicii Sale şi tuturor Sfinților şi ție tată duhovnicesc, cerând dezlegare şi epitemie, pentru toate păcatele mele -Apoi urmează îndrumarea: "Iereul îl învață viața bineplăcută lui Dumnezeu, după care îi dă epitemie după puterea sa: să postească şi să ierte". După toate acestea, preotul rosteşte rugăciunea

penitentului atunci când îşi va încheia mărturisirea”: “Multmilostive, Doamne, Care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău…”; “Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, Cel ce ai propovăduit ucenicilor şi Apotolilor Tăi să ierte păcatele…”, această rugăciune este precedată de observația: “Altă rugăciune pentru a ierta penitentul”	de mărturisire, apoi începe mărturisirea -Se recomandă stabilirea epitemiei în conformitate cu scrierile canonice din *Nomocanonul* Sfântului Ioan Postitorul, apoi se citeşte rugăciunea de dezlegare, asupra capului plecat al penitentului :”Doamne Cela ce lui Petru şi desfrânatei…”în redactare lungă, psalmul 53, rugăciune: „Doamne primeşte mărturisirea păcătosului robului Tău…” -După rugăciunea de dezlegare se citeşte Apostolul din Epistola către Timotei: I Tim. IV, 9-12 şi Evanghelia de la Matei, IX, 9-13 -Rugăciunile de dezlegare de epitemie ce are titlul:Rugăciunea pentru dezlegarea penitentului, rostită de duhovnic:”Doamne Cel ce ai iertat pe David prin Natan...”; „Multmilostive Doamne,Cel ce ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău în lume..”. Prima dintre ele, după rânduiala mărturisirii Postitorului, este de dezlegare după mărturisire. Atunci când va vrea să se împărtăşească credinciosul, se citesc rugăciunile: „Doamne, Cel ce ai arătat pe Apostolul Tău Petru, a fi stâlpul Bisericii...”; „Frate, cel ce ai arătat mult prin zdrobirea inimii...”	“asupra penitentului”: “Stăpâne, Multmilostive, Cel ce pe Apostolul Tău Petru, ai zidit Biserica Ta şi cheile Împărăției cerurilor….” -Dezleagă iereul penitentul, spunând acestea: Domnul nostru Iisus Hristos cu harul şi cu iubirea sa de oameni...”, în timpul rostirii acestei rugăciuni, duhovnicul însemnează în semnul Crucii penitentul - “Doamne Iisuse Hristoase Cela ce cheile Împărăției cerurilor le-ai încredințat mai marelui Tău Apostol Petru…”

IV.2 *Trebnicul* uniat

Odată cu apariţia *Trebnicilor* uniate în sensul propriu zis al cuvântului, în partea sud-apuseană a Rusiei, s-a menţinut anume ceea ce este expus în rânduiala obişnuită a ritualului mărturisirii, cu câteva omiteri nesemnificative, aşa cum a fost spre exemplu în *Trebnicul* din Lvov din 1720[732]. În scurt timp, toate redactările rânduielii mărturisirii de proveniență sud-apuseană au fost excluse din practica uniaților[733]. În locul lor, în *Trebnicile* uniate, cu titlul "Ritualul Tainei Pocăinţei", au început să se editeze diferite rânduieli ale mărturisirii. Cea din urmă nu a fost o modificare pentru toți; în esență, rânduiala mărturisirii a fost o prelucrare a aceluiaşi ritual a Tainei Pocăinţei, care mai înainte s-a făcut cunoscut părții ortodoxe sud-apusene a Rusiei, prin *Trebnicul* lui Petru Movilă. Prima ediție cunoscută a unui *Trebnic* uniat, este editată la Poceaev în 1741[734]. Conform acestei ediții, ritualul cu partea de până la mărturisire, reprezintă o formă prescurtată a „ritualului tainei pocăinţei" amintit de *Trebnicul* lui Petru Movilă[735]. Întregul ritual al mărturisirii are următoarea rânduială: înainte de mărturisirea păcatelor, penitentul îngenunchează, se însemnează cu semnul Sfintei Cruci; iereul însemnându-l la rândul său în semnul Sfintei Cruci, rosteşte: "Domnul nostru Iisus Hristos să fie în inima ta, şi pe buzele tale, cu vrednicie şi cu dreptate să mărturiseşti păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin". Însăşi mărturisirea se începe cu rostirea din partea penitentului a formulei de introducere, în care el spune că mărturiseşte toate păcatele "de la Sfântul Botez, de la şapte ani şi de la ultima mărturisire". Mărturisirea se practica prin întrebări. În cazul în care penitentului i se stabilea epitemia, era obligatoriu să se ia în calcul vârsta, puterile, starea penitentului, pentru păcatele tainice să nu se dea o epitemie grea, iar "pe cei care sunt ținuți de nedezlegarea Papei de la Roma, sau episcop" să nu li se dea dezlegarea. "După mărturisire şi după epitemie, iereul aşează mâna dreaptă pe capul penitentului şi rostea formula de dezlegare". Această formă a rânduielii este aceeaşi care se întâlneşte în ediția *Trebnicului* din Lvov din 1720[736]. Deşi este o rânduială vastă, ea este indicată a fi utilizată doar pentru mărturisirea

[732] *Trebnic*, Lvov, 1720, pp. 85-92. În această ediție, în formula de dezlegare după cuvintele: "te dezleg" (*Trebnic* Petru Movilă, p. 157), sub influența evidentă a ritualului romano-catolic a fost adăugată expresia: "de tot jurământul, interdecția şi testamentul, tu ceri, iar eu te iert de toate păcatele…", p. 91. Aceeaşi formulă se întâlneşte şi în ritualul mărturisirii din *Trebnicul* din Lvov din 1719, care tot este uniat, apud, Hoinațkii A. *Западно-русские униатский Требник…op.cit.,* pp. 118-133.

[733] Înlăturarea s-a petrecut începând cu 1739, apud, Almazov A. I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.,* p. 510.

[734] *Trebnic*, Poceaev, 1741, pp. 28-31, apud, *Ibidem.*

[735] Sunt prescurtate următoarele părți ale ritualului mărturisirii din *Trebnicul* lui Petru Movilă. A 2-a parte, ultima înainte de rugăciunea : "Stăpâne…Cela ce cercetezi inima…", iar după ea: (despre locul deosebit); 2) (despre epitrahil); 3) (despre poziția penitentului şi a duhovnicului în timpul mărturisirii); 4) (despre învățarea smereniei, unde este adăugată observația despre însemnarea cu sfânta cruce a penitentului); 5) (învățătura despre rugăciuni şi Simbolul de credință); 6) (despre întrebările din timpul mărturisirii cu atenție); 7) (despre epitemiile pentru păcatele tainice); 8) (înțelepciune în timpul dezlegării); după care urmează partea de după mărturisire, apud, *Ibidem.*

[736] În ceea ce priveşte expresia din formula "şi Testamentul" special este observat faptul: "Dacă se mărturiseşte un mirean, atunci cuvântul Testament rămâne", apud, *Ibidem*, p. 511.

obişnuită, iar atunci când circumstanţele o cer - şi la ieşirea sufletului rostind pe scurt formula: „Te iert de tot jurământul şi de toate sarcinile canonice şi de toate păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin". Aproape la fel este şi rânduiala uniată a mărturisirii din *Trebnicul* din Kiev din anul 1744[737]. În ediţia *Trebnicului* de la Poceaev din 1771, rânduila dată a fost puţin modificată şi astfel a fost reeditată tot la Poceaev în anul 1786[738].

Ultima dintre ediţiile uniate cunoscute, se îndreaptă către anul 1807[739]. Această ediţie într-o oarecare măsură, s-a apropiat de prototip. Acest lucru este vizibil în partea ritualului de până la mărturisire; această parte aici este expusă aproximativ la fel (după cuvintele „papei ori episcopului roman"), cum se întâlneşte şi în ediţia de la Poceaev din 1741[740]. Iar partea de după mărturisire este expusă într-un alt duh şi anume: „După mărturisire iereul rosteşte: Să te miluiască Atotputernicul Dumnezeu, Cel ce a propovăduit lăsarea păcatelor tale, să te conducă în sânul veşnic. Amin". Aşezând mâna dreaptă asupra capului credinciosului, iereul rosteşte: "Dezlegarea, lăsarea şi eliberarea păcatelor tale, să ţi-o dăruiască Atotputernicul şi Atotmilostivul Dumnezeu. Amin". Tot aici întâlnim şi observaţia despre înlăturarea expresiei "despre Testament" atunci când sunt iertaţi mirenii, după care se rostea: "Patimile Domnului nostru Iisus Hristos, încuviinţarea Preabinecuvântatei Fecioare Maria şi a tuturor sfinţilor, care au săvârşit bine, sau au pătimit, să-ţi fie întru lăsarea păcatelor, înmulţirea harului şi dobândirea vieţii veşnice. Mergi în pace şi să nu mai greşeşti". La final şi aici se recomandă să se dezlege păcatele prin formula mai sus menţionată fără alte adăugiri, pentru cazul: "Când vor fi mai mulţi la mărturisire în timpul unei sărbători, pentru o mărturisire mai grabnică". Rânduiala, este foarte asemănătoare cu alta descrisă în unul dintre manuscrisele de provenienţă apuseano-greacă, în ceea ce priveşte Taina Mărturisirii.

IV.3 Ediţiile ritualului mărturisirii din *Nomocanon*

În acelaşi timp cu ediţiile din partea sud-apuseană a Bisericii Ruse, a apărut o nouă redactare a ritualului mărturisirii. Este acea redactare, care, în prezent este recunoscută de către întreaga Biserică Ortodoxă Rusă. Apariţia ei în Rusia, în cazul dat, nu a fost o noutate. Nu se ştie

[737] *Trebnic*, mănăstirea Unievskii, 1744, pp. 28-31, apud, *Ibidem.*
[738] *Trebnic*, Pociaev, 1786, unde rânduiala mărturisirii este intitulată: "Ritualul despre rânduiala Tainei Pocăinţei", pp. 60-63; după care urmează rânduiala cu titlul: "Ritualul Tainei Pocăinţei", pp. 63-68. În ediţiile *Trebnicului* de la Poceaev din 1778 şi 1791, ritualul mărturisirii nu se regăseşte. În ediţia din 1786 sunt adăugate (capitolul cu titlul-forme deosebite, pp. 68-75), o mulţime de dezlegări speciale, transcrise din originalul catolic. apud, Hoinaţkii A, *Западно-русские униятские Требники..., op. cit*, vol. III, pp. 101-108.
[739] *Trebnic*, Vilno, 1807, pp. 31-42. Expunerea dată a părţii de după mărturisire nu este o noutate, ci reprezintă o simplă transcriere dintr-un *Trebnic* mai vechi editat în Unev, apud, *Ibidem*, vol. II, pp. 224-225.
[740] Observaţia despre îngenuncherea celui ce urmează să se mărturisească şi binecuvântarea lui de către preot, în conformitate cu cuvintele mai sus citate, se regăseşte aici, în partea de înainte de mărturisirea păcatelor(după cuvintele "papei ori episcopului roman"), apud, Almazov, A. I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 512.

dacă până în sec. al XVII-lea această rânduială, a avut o importanţă practică în Biserica Rusă; dar că ea în general a fost cunoscută aici până la această perioadă, este indubitabil, având în vedere materialele ce s-au păstrat până în prezent, şi anume o parte din rânduiala Tainei care datează încă din sec. al XVI-lea[741].

Apariţia acestei redactări în Rusia, după cum au demonstrat oamenii de ştiinţă, a avut loc în anul 1620, fiind introdusă în ediţia din Kiev a *Nomocanonului*[742] cu epitemii, care se utilizează în prezent în cadrul *Trebnicului* celui Mare. La puţin timp după aceasta, ediţia a fost reeditată în partea sud-apuseană a Rusiei şi anume, în Kiev, în anii 1624 şi 1629 şi, în cele din urmă, în Lvov la 1646. Atât prima apariţie, cât şi celelalte nu s-au bucurat de o întrebuinţare masivă în această parte a Rusiei. De cele mai dese ori, aceste redactări s-au întâlnit în *Nomocanonul* mai sus amintit, care, în acea perioadă, se edita fără întrerupere. Prin acest fapt se explică de ce această rânduială a mărturisirii, care se edita împreună cu *Nomocanonul*, nu a apărut, în nici o ediţie a *Trebnicului* din partea de sud-apuseană a Rusiei şi nu au fost înlăturate, adăugirile din ultimele ediţii ale aceleiaşi rânduieli. Acelaşi lucru se atestă şi în ediţiile din Kiev din 1620 şi 1624 care erau notate "îndrumătoare de legi", unde în introducere[743] se indică necesitatea utilizării acestor ediţii. Rânduiala dată se întâlneşte aici pentru a înţelege care este scopul părţii introductive, care precede *Nomocanonul*, parte introductivă, care se regăseşte chiar şi în originalul grec. Astfel, doar intenţia de a edita o traducere integrală a originalului a îndrumat autorii ediţiei *Nomocanonului* din 1620 şi 1624, să editeze şi rânduiala mărturisirii, care este recunoscută în practica contemporană din Rusia.

Dorinţa de a edita un text tradus al rânduielii mărturisirii din *Nomocanon*-cât mai aproape probabil (din punct de vedere a conţinutului) de original, este una binevenită, dar de mai multe ori, autorii au omis unele fragmente din original. Astfel de omiteri au fost atestate chiar şi în

[741] *Psaltirea,* manuscris sec. al XV-XVI-lea, Nr. 90 (Q I), Biblioteca Publică Imperială, pp. 378-379. (A se vedea *Номоканонъ,* Kiev, 1620, p. 7) apud, *Ibidem.*

[742] *Nomocanonul*, se întâlneşte de obicei la sfârşitul *Trebnicului* celui Mare, şi reprezintă un sumar de canoane prescurtate şi prelucrate, împrumutate din codexul canonic al Bisericii Ortodoxe. De aici vine şi denumirea sa deplină de *Nomocanon*, adică Pravilă,în care se regăsesc în mod prescurtat canoanele Sfinţilor Apostoli, Sfântului Vasile cel Mare şi a Sinoadelor Ecumenice şi locale. Corespondentul *Nomocanonului* în Biserica Română este *Pidalionul*-tradus din greacă de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Veniamin Costachi, îndreptat şi îndeplinit de Protosinghelul Neofit Scriban în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamţul, în anul 1844 de Ieromonahul Teofan şi de Monahul Cleopa tipograful. La început *Nomocanonul* se edita aparte, menirea lui era mai întâi de toate să fie îndrumar pentru duhovnici. Primele scrieri ale *Nomocanonului* au apărut la sfârşitul sec. al XV-lea, şi se păstrează în muzeul din Marea Britanie şi Biblioteca Universităţii din Tübingen. *Nomocanonul* din *Trebnicul Mare* reprezintă doar o parte şi anume partea a doua a originalului grec. Prima jumătate are un caracter liturgico-pastoral şi conţine calităţile religios-morale ale duhovnicului, rânduiala mărturisirii şi îndrumarul pentru stabilirea epitemiilor. Partea aceasta a originalului grec în ediţiile ruse este aparte de *Nomocanon* şi este introdusă în *Trebnic* la rânduiala mărturisirii.

[743] A. S., Pavlov, *op.cit*, p. 230.

prima ediție, adică în acea din 1620. Iată care era cuprinsul acestei rânduieli: la începutul rânduielii se întâlneşte învățătură despre calitățile duhovnicului, ce are titlul după originalul grec: "*Νουθεσία πρός τόν πνεματιχόν*". La această învățătură mai este adăugată observația canonică, despre dreptul de a primi la mărturisire doar penitenții ce au permisiunea Episcopului, observație, care, la fel, se întâlneşte şi în originalul grec. După ea urmează „Rugăciunea duhovnicului despre sine": "Milostive Doamne, Cela ce cercetezi inima…". Această rugăciune este o abatere de la original şi este un împrumut din *Trebnicul* din Streatin, după care urmează însăşi rânduiala mărturisirii, cu adăugirea învățăturii: "Cum trebuie să pregătească duhovnicul pe cei ce vor să se mărturisească lui?". Atât prima, cât şi cea de a doua sunt o traducere simplă după original, fără de nici o adăugire sau prescurtare[744].

În ediția din 1624, se regăsesc foarte multe expresii schimbate față de textul primei ediții, pe lângă acestea mai sunt şi adăugiri, care nu sunt foarte importante, dar destul de voluminoase. Iată care este începutul capitolului cu întrebări: "După cum spune Apostolul, celui ce vine la Dumnezeu: ca mai întâi de toate este necesar să creadă. La fel şi Sf. Ambrozie spune: Credința este rădăcina şi baza tuturor faptelor bune, este rodul faptelor şi virtutea făcătorilor de bine" (Sf. Ambrozie din *Cuvântul său despre Cain şi Abel*). După care, mai întâi de toate, îl întreabă despre credință: "Spune-mi, copile, crezi tu…?", această întrebare se întâlneşte şi în *Trebnicul* contemporan după citirea Simbolului de credință[745]. Tot aici se înscriu şi câteva adăugiri, care nu sunt nimic altceva decât explicații[746], iar după finalul acestei părți, din rânduiala mărturisirii, este introdusă enumerarea păcatelor de moarte, care este prezentă chiar şi în ritualul contemporan al mărturisirii. Apoi urmează: "Învățătura" de după mărturisire, în care a fost introdusă o vastă preîntâmpinare pentru duhovnici şi penitent, astfel încât, la mărturisire, primul să nu întrebe, iar cel de-al doilea să nu descopere numele coparticipanților la păcatele trupeşti: "hotărăşte, copile, anii şi genul apropierii, vina greşelilor, şi să mărturiseşti orice fel de păcat"[747]. Pe lângă acestea, a fost răspândită mai mult de jumătate din rânduiala ultimei părți a mărturisirii, intitulată: "*Despre cartea lui Matei*" şi anume partea: "*Cum trebuie să pregătească părintele duhovnicesc, pe cel ce doreşte să se mărturisească lui?*"[748]. Ediția din 1629 repetă cu desăvârşire ediția mai sus amintită, excluzând doar două adăugiri, şi anume, câteva pasaje din operele Sfântului Ioan Hrisostom-despre pedepsele aplicate de duhovnic[749] şi formula generală a pocăinței : "Mă

[744] *Номоканонъ*, Kiev, 1620, pp. 5-21, apud, Almazov A. I., *Тайная исповедь в Православной...,op. cit*, p. 514.
[745] În dreptul primei întrebări se întâlneşte observația : "din *Trebnicul* vechi a marii Rusii", *Номоканонъ*, Kiev, 1624, p. 7, apud, *Ibidem.*
[746] Astfel, după întrebarea despre vrăjmăşie şi invidie sunt adăugate următoarele: invidia diavolească, desfrânarea şi preadesfrânare sunt cele mai grele păcate (după spusele Sfântului Ioan Hrisostom), *Ibidem* p. 10, apud, *Ibidem.*
[747] *Ibidem*, pp. 12-13, apud, *Ibidem*, p. 515.
[748] *Ibidem*, pp. 23-26 a se face comparație cu prima ediție a cărții *Номоканонъ* , pp. 20-21, apud, *Ibidem.*
[749] *Номоканонъ*, Kiev, 1629, pp. 20-21, apud, *Ibidem.*

mărturisesc Domnului…" introdusă pentru a fi rostită, înainte de rugăciunea de dezlegare[750]. Aici este înregistrată observația despre atenția pe care trebuie să o aibă duhovnicul atunci când stabileşte epitemia, care trebuie să fie aplicată în funcție de numărul şi persistarea în anumite păcate, observație care se întâlneşte şi în ediția din 1624[751]. Pe lângă acestea, este adăugat îndrumarul pentru stabilirea epitemiilor care este întâlnit, de obicei, în ritualul mărturisirii de proveniență sud-slavă[752]. Ediția de la Lvov din 1646 nu a fost nimic mai mult decât o transcriere a ediției din Kiev, o transcriere fără de nici o schimbare în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii[753]. Toate edițiile enumerate ale ritualului mărturisirii, sunt cereri propriu zise ale *Nomocanonului*, dar cu toate acestea, rânduiala cea din urmă este cea, care s-a răspândit peste tot şi a pregătit calea pentru introducerea *Nomocanonului* în practica generală a Bisericii Ruse.

Rânduielile independente din partea sud-apuseană se unesc cu toate edițiile amintite mai sus. Aruncând o privire de ansamblu asupra istoriei ritualului mărturisirii, se poate observa că în partea sud-apuseană, începând cu prima ediție, sunt înlăturate rânduielile mărturisirii, care aveau o importanță practică până la perioada apariției rânduielii redactate a mărturisirii. În partea sud-apuseană, pe durata existenței edițiilor independente ale *Trebnicului*, duhovnicii nu s-au oprit asupra nici uneia dintre edițiile lui. Se mai poate de observat faptul că se practicau diferite rânduieli ale Tainei Mărturisirii din diferite redactări. Astfel, pe durata sec. al XVII-lea, în istoria ritualului mărturisirii în partea sud-apuseană a Bisericii Ruse, au avut loc noi introduceri, ce au dus la diferențe între rânduieli, atât din punct de vedere intern, cât şi extern.

IV.4 Istoria Tainei Mărturisirii în partea nord-răsăriteană a Bisericii Ruse

Istoria Tainei, în partea nord-răsăriteană a Bisericii Ruse şi anume cea din Moscova, nu este foarte diferită față de isotoria părții sud-apusene. Deşi în partea sud-apuseană, slujitorii demonstrau o atitudine îngăduitoare față de toate înnoirile în ceea ce priveşte cultul totuşi ei s-au hotărât să înlăture ritualul, care se practica până la acea perioadă. Cu atât mai mult era de aşteptat ca aceste lucruri să se întâmple şi în partea nord-răsăriteană, unde, în ceea ce priveşte ritualul bisericesc, tot timpul se urma tradiția, ceea ce s-a şi întâmplat.

În prima ediție a ritualului mărturisirii, care a apărut în *Trebnicul* din 1623, neavând nici un original mai corect şi mai bun, slujitorii bisericeşti au adus în prim plan rânduiala, care se bucura de cea mai mare utilizare în practică şi respect în perioada dată. În conformitate cu aceasta, editorii *Trebnicului* din 1623 au introdus rânduiala mărturisirii care era cea mai

[750] *Ibidem*, pp. 13-14, apud, *Ibidem.*
[751] *Номоканонъ*, Kiev, 1624, p. 26; ediția din 1629, pp. 27-28, apud, *Ibidem.*
[752] *Trebnic*, Moscova, 1636, pp. 209-210, apud, *Ibidem.*
[753] *Номоканонъ*, Lvov, 1646, pp. 1-14, apud, *Ibidem*, p. 516.

răspândită în acea perioadă şi anume a treia după enumerarea din capitolul dat, în forma în care se întâlnea rânduiala în manuscrisele din sec. al XVII-lea. Editorii nu au îndrăznit să facă careva schimbări sau adăugiri semnificative şi au editat rânduiala mărturisirii cu toate masivele adăugiri existente la acea perioadă, care au apărut la sfârşitul sec. al XVI-lea începutul sec. al XVII-lea. Câteva din aceste adăugiri erau supuse revizuirii, atunci când urmau să fie editate, dar, în general, conform caracterului lor, au rămas aceleaşi. Îmbunătățirea esențială a ritualului mărturisirii după prima ediția moscovită a *Trebnicului,* a constat în faptul că adăugirile făcute au fost aşezate în expunerea generală a cuprinsului şi au fost aranjate după ordinea logică a lucrurilor. Pentru a înțelege mai bine această ordine, se va analiza cuprinsul acestui ritual al mărturisirii editat în partea nord-răsăriteană a Rusiei.

Ritualului mărturisirii îi preced două adăugiri şi anume: a) Sfântul Grigorie de Nissa cu scrierea sa : *Despre cei ce se mărturisesc* (sau pentru cei care cu adevărat vor să vină la tatăl duhovnicesc pentru mărturisire) şi b) o parte din *Nomocanonul* Sfântului Ioan Postitorul după redactarea lui Nikon monahul, ce are titlul:"*Vrednicia iereilor de a primi mărturisrea* (Cum trebuie să fie turma sa duhovnicească după legile dumnezeieşti, cum trebuie să o cerceteze, pentru a putea lega şi dezlega?").[754] Prima dintre aceste adăugiri se întâlneşte şi în manuscrise, dar, în cazul dat, îi este alăturată o bună parte, încât ea s-a mărit aproximativ de trei ori după volumul său. Această adăugire, la rândul ei, constă din două părți; din care, prima este alcătuită dintr-o simplă învățătură înainte de mărturisire, de proveniență sud-slavă, care este adresată nu către cel ce se pocăieşte, ci către duhovnic; în cealaltă parte, se prescrie duhovnicului de a cerceta penitentul, dacă a fost până atunci la un alt părinte duhovnicesc şi dacă nu este în vreo oprire de la el, iar dacă este sub oprire să se dezlege cea din urmă oprire, numai în cazu, când cel din urmă nu mai este în viață sau dacă sunt argumente clare pentru a se retrage de la el; a nu primi la mărturisire penitenți care sunt în vrăjmăşie cu cineva şi penitenții pe care "conştiința nu îi ceartă", a stabili o epitemie corectă. Cum se observă mai sus, aceste învățături în mod eronat au fost atribuite Sfântului Grigorie de Nissa. În ceea ce priveşte scrierile lui Nikon Monahul, amintirea lor aici, poate fi înțeleasă ca fiind o adăugire. Din punctul intern de vedere, această scriere este o adăugire a celei dintâi: prima vorbeşte despre posibilitatea cercetării penitentului, cea din urmă vorbeşte despre stabilirea epitemiei. După această parte introductivă a ritualului, urmează deja rânduiala propriu zisă a Tainei, care este intitulată (titlu ce se întâlneşte încă în manuscrise): "Ritualul mărturisirii țarului şi a kneazului ortodox, şi a tuturor bărbaților şi femeilor creştine, călugărilor, preoților, diaconilor pentru alungarea păcatelor, pentru curățirea sufletului după învățătura părinților ce şi-au împodobit sufletul, părinților purtători de

[754] *Trebnic*, Moscova, 1623, pp. 227-231, apud, *Ibidem*, p.517.

Dumnezeu"[755]. Însăşi expunerea rânduielii, este precedată de nişte observaţii, în care, ca şi mai înainte, este prezentă ideea că mărturisirea se săvârşeşte în biserică, în faţa uşilor împărăteşti, iar dacă biserica lipseşte, în orice loc retras şi liniştit, iar penitenţii (în afară de femei) trebuie să fie cu capul nedescoperit, monahii participând la mărturisire având culionul. În continuare, aici se prescrie ca bărbaţii să fie aşezaţi la dreapta, iar femeile la stânga. În cele din urmă se prescrie ca preotul, atunci când mărturiseşte într-un loc retras, să îmbrace doar epitrahilul, iar când mărturisirea are loc în biserică, preotul sau diaconul, se îmbracă în toate veşmintele, iar celelalte feţe bisericeşti să se îmbrace cu veşminte, nu se specifică ceva mai mult. Rânduiala începe cu trei închinăciuni ale penitentului până la pământ, şi după începutul obişnuit, se citeau psalmii 50 şi patru, apoi rugăciunea: "Doamne, Cel ce ai plecat şi ai coborât cerurile…"; psalmul şase şi rugăciunea: "Stăpâne Cela ce chemi pe cei drepţi întru sfinţenie…"şi "Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan…"; psalmul 12 şi rugăciunea: "Stăpâne, Cela ce cheile Împărăţiei cerurilor le-ai înmânat lui Petru…"; în cele din urmă psalmul 69, apoi urma Sfinte Dumnezeule…, troparul gl. şase şi celelalte. Această parte de până la mărturisirea păcatelor a fost practicată înainte de redactarea a treia, dar a avut câteva asemănări ale aceleiaşi părţi din redactarea a doua. O astfel de asemănare este o apariţie obişnuită în manuscrise, dar în cazul dat ea este permisă cu deosebirile esenţiale că elementele ambelor părţi sunt aranjate aici în sens invers, iar în general, întreaga ordine a psalmilor şi a rugăciunilor, (şi anume datorită aranjării părţilor amintite), nu sunt într-o armonie strânsă. După citirea tuturor psalmilor enumeraţi, urma învăţătura de până la mărturisirea păcatelor[756]. Ea se încheia cu cercetarea penitentului (dacă el este învăţat) prin intermediul unei serii întregi de întrebări[757], în ceea ce priveşte dreapta credinţă, după care penitentul trebuie să rostească Simbolul de credinţă. Urmează observaţia pentru duhovnic, ca în cazul în care penitentul va recunoaşte vreun păcat trupesc, duhovnicul să cerceteze toate circumstanţele căderii în păcat, sunt amintite aici o serie întreagă de formule interogative şi înnoiri pentru mireni (bărbaţi, femei lumeşti dimpreună cu fecioarele), călugări, monahi şi preoţi dimpreună cu ieromonahi[758].

Întrebările adresate bărbaţilor mireni sunt numite: "*Întrebări adresate mirenilor, care au venit pentru prima dată la mărturisire*", preluate din acelaşi izvor unde se practicau (cu modificări nesemnificative), şi în manuscrisele de la sfârşitul sec. al XVI-lea şi începutul sec. al XVII-lea. Întrebările date se împărţeau în mai multe capitole, unul dintre aceste capitole începea cu următoarea întrebare: (partea introductivă, care tratează exclusiv doar despre păcatele trupeşti)

[755] Întreaga rânduială se încadrează între paginile 232-315, apud, *Ibidem.*
[756] *Trebnic*, manuscris Nr. 184, 1632, Academia Duhovnicească din Moscova, pp. 52-54.
[757] Cu care ne-am întâlnit deja, spre exemplu în manuscrisul Nr. 308, adunat de Pogodin, Biblioteca Sinodală din Moscova, p. 278; manuscris Nr. 898, Biblioteca Sinodală din Moscova, p. 212.
[758] *Trebnic*, Moscova, 1623, pp. 255-303, apud, Almazov, A. I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit,* p. 520.

"Cine este vinovat de astfel de păcate: desfrânare cu cineva căsătorit(ă), văduv(ă), dacă ai fost ispită?". La această categorie de întrebări sunt alăturate întrebările "oamenilor care dau ordine şi care deţin putere", care sunt de volum mediu. Redactarea scurtă şi lungă ce se practica în manuscrise, întrebările ce sunt preluate din scrierile lui Pogodin şi dintr-un manuscris al unei Biblioteci din Moscova[759], nu prezintă nimic nou după conţinutul lor. În ceea ce priveşte manuscrisele, acelaşi lucru trebuie spus şi despre întrebările adresate femeilor mirene, doar cu deosebirea că a fost acceptată împărţirea pe categorii, care a fost observată şi în primele ediţii. În ceea ce priveşte înnoirile pentru bărbaţi şi femei, cu mici deosebiri în ambele cazuri sunt aceleaşi, mai mult decât atât, prezintă o unire a două redactări, unire care s-a folosit şi în manuscrise[760]. Prima redactare de bază pare a fi, cea pentru mărturisirea bolnavilor. La înnoirile pentru mireni-bărbaţi, se alătură înnoirile pentru reprezentanţii aristocraţiei şi înnoirile pentru copiii mici. Prima se referă la redactările manuscriselor, ca şi întrebările mai sus menţionate pentru reprezentanţii aristocraţiei, dar din punct de vedere al conţinutului, aici se amintesc şi câteva păcate speciale, cum ar fi: "mersul la vânătoarea de păsări şi animale, chinuirea creaturii necăjite, în loc de îndeletnicirea cu lucruri duhovniceşti, te-ai veselit pe câmpii. Aici mai este adăugată şi mărturisirea copiilor mici". În aceeaşi măsură întrebările către monahi şi monahii nu sunt noi, ci reprezintă o redactare prelucrată mai demult[761]. În ceea ce priveşte înnoirile pentru monahi şi monahii, cu excepţia câtorva versete despre păcatele împotriva celei de a şaptea porunci, în ambele cazuri sunt solemne. În ceea ce priveşte esenţa cuprinsului, ele pot fi numite nu mai mult decât introducere pentru prima redactare principală, introducere care exclude păcatele principale. Din punctul acesta de vedere ele se diferenţiază de înnoirile pentru monahi, care au început să se practice nu foarte târziu de la apariţia rânduielii mărturisirii redactate. În cele din urmă, aceste redactări nu reprezintă nimic nou în comparaţie cu redactările manuscriselor şi întrebările speciale adresate preoţilor şi înnoirile pentru preoţi. Întrebările sunt cele obişnuite din prima redactare[762], iar în ceea ce priveşte înnoirea este acelaşi lucru, în afară de o adăugare nesemnificativă, precum s-a întâlnit în redactarea vastă de mai înainte[763].

Cu privire la importanţa înnoirilor din ritualul mărturisirii, editorii au considerat că nu este necesară nici o explicaţie. De obicei, după fiecare îndrumar de spovedanie, fără altă observaţie, se alătura înnoirea cu titlul „mărturisire". În conformitate cu o astfel de rânduială şi

[759] *Trebnicul*, manuscris adunat de Pogodin, Nr. 308, *ed.cit.*, pp. 281-284; *Trebnic* manuscris Nr.851, Biblioteca Publică Imperială din Moscova, *ed.cit.*, pp. 153-158.
[760] *Trebnic*, manuscris Nr. 184 Academia Duhovnicească din Moscova, *ed.cit.*, p. 54.
[761] A se vedea întrebările pentru monahi din *Trebnicul*, manuscris Nr. 54 din mănăstirea Minunea Sfântului Arh. Mihail, pp. 215-216, iar întrebările adresate monahiilor, după *Trebnicul*, manuscris Nr. 308 adunat de Pogodin, ed.cit., pp. 313-314, apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 521.
[762] *Trebnic* manuscris adunat de Pogodin, Nr. 310, Biblioteca Sinodală din Moscova, pp. 228-234.
[763] *Ibidem*, pp. 241-260.

intitulare, se poate presupune că după ritualul vechi, esența mărturisirii consta în citirea înnoirii. Dacă e să amintim aici metodele de cercetare a penitentului, care precedau întrebările şi înnoirile, atunci este evident că aici, esența mărturisirii este răspunsul penitentului la întrebările duhovnicului; în ceea ce priveşte înnoirile, ele nu sunt decât nişte îndrumări subiective de pocăință, ce sunt permise la mărturisirea păcatelor, care au fost uitate întâmplător după ce duhovnicul a întrebat, dar şi pentru exprimarea de către penitent a pocăinței depline în fața Domnului pentru toate păcatele vieții.

Imediat după toate cele enumerate mai sus, urmează: „După ce preotul rosteşte rugăciunea de dezlegare: "Stăpâne mai puțin destoinic…", penitentul care urmează să primească dezlegare, trebuie să cadă la pământ şi să citească psalmii şase şi 50, iar duhovnicul citeşte rugăciunile de dezlegare : "Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei prin lacrimile lor..."; "Doamne Cel ce ai plecat şi ai coborât cerurile..." şi "Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan…"[764]. Nu poate să nu se observe că această parte a rânduielii mărturisirii este expusă destul de gângav. Prima observție: "apoi preotul rosteşte rugăciunile de dezlegare" este amintită aici în zadar, sau mai precis, înainte de vreme. Rugăciunea care urmează după observația dată, deşi a fost utilizată în manuscrisele ce conțineau ritualul mărturisirii, totuşi este de dezlegare după mărturisire[765], dar în conformitate cu conținutul ei, poate fi înțeleasă a fi şi o simplă rugăciune a duhovnicului pentru dezlegarea păcatelor penitentului[766]; astfel, dezlegarea în înțeles propriu zis, urmează după rugăciunea dată. Prima rugăciune şi a treia mereu sunt de dezlegare a penitentului, atât în prima cât şi în a treia redactare a rânduielii mărturisirii din manuscrise. În ceea ce priveşte a doua rugăciune de dezlegare (împrumutată din prima redactare) ea nu îşi găseşte locul aici, deoarece ea se regăseşte şi în partea de după mărturisire. În ultimul caz ea este expusă mai detaliat şi utilizează şi alte expresii, dar esența este aceeaşi. După citirea rugăciunilor de dezlegare urmează otpustul. După care penitentul se adresează către duhovnic cu formula de dezlegare, la care duhovnicul, în cazul în care găseşte penitentul destoinic de dezlegare pentru împărtăşire răspunde: "Copile, te iartă Hristos, Cel ce stă aici în chip nevăzut, şi eu nevrednicul", iar dacă nu îl găseşte vrednic de dezlegare pentru împărtăşire îi stabileşte epitemia "după puterile lui" şi îi propune să facă şapte fapte bune prin care "se pot ispăşi păcatele".

În rânduiala dată a mărturisirii urmează cinci rugăciuni cu următoarele notări:"după ce se va săvârşi epitemia primită de la părintele duhovnicesc, dacă vor dori să se împărtăşească cu dumnezeieştile şi de viață făcătoarele Taine, părintele rosteşte rugăciunea pentru penitenți:

[764] *Trebnic,* Moscova, 1623, pp. 304-306, apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit*., p. 522.
[765] *Trebnic,* manuscris Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 220, ed.cit., pp. 222-247.

[766] *Trebnic,* manuscris adunat de Pogodin, Nr. 306, Biblioteca Sinodală din Moscova, pp. 300-310.

"Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce pe mai marele Tău Apostol Petru l-ai arătat stâlpul Bisericii…". Rugăciunea a doua se citeşte de către Arhiereu sau duhovnic celui care doreşte să se împărtăşească cu dumnezeieştile şi de viață făcătoarele Taine, iertându-i toată greşeala cea cu ştiință sau cu neştiință, blestem şi orice jurământ: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Mielule şi Păstorule...", după care urmează rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, de neasemănat voi fi în fața ochilor Tăi...". Rugăciunea de dezlegare a penitentului: "Atotputernice şi veşnice Doamne, robului Tău ce ți S-a mărturisit..."; "Doamne, Cela ce prin pocăință dăruieşti omului iertarea păcatelor…", şi rugăciunea de dezlegare a penitentului: „Multmilostive Doamne, Care din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău în lume..."[767]. Ediția dată, ce tratează rânduiala mărturisirii, trezeşte întrebări şi suferă de neajunsuri esențiale. Primele trei rugăciuni, după cum este evident, alcătuiesc o grupă de rugăciuni, ce sunt destinate pentru dezlegarea de epitemie. Primele două rugăciuni, care sunt destinate pentru dezlegarea de epitemie, au ca argument practica rusă[768]. În ceea ce priveşte rugăciunea a treia, ea trebuie să fie aşezată după mărturisirea penitentului, şi nicidecum să fie de dezlegare de epitemie. În manuscrise însă ea se întâlneşte şi cu o astfel de destinație, dar aceasta doar o singură dată[769]. În ceea ce priveşte importanța practică a acestor trei rugăciuni, editorii *Trebnicului* din 1623, abia au putut să dea un răspuns concret. Aceste rugăciuni, în ritualul nord-slav al mărturisirii, sunt mereu rugăciuni de dezlegare, după îndeplinirea epitemiei. De aici, fără de nici un dubiu au fost introduse în ediția mai sus amintită. Ele au fost introduse în ediția dată cu menirea lor de a fi de dezlegare de epitemie. Au fost introduse aici cu notări nu foarte clare, cum de fapt se întâlnesc şi în rânduiala mărturisirii de proveniență sud-slavă şi fără nici o explicație, aceleaşi rugăciuni, din punct de vedere a utilizării practice a ediției amintite mai sus, au servit numai ca izvor de nedumerire în plus şi au dus spre practica diferită a săvârşirii mărturisirii.

După expunerea tuturor rugăciunilor aminite mai sus, în ediția *Trebnicului* din 1623 din Moscova urmează o serie întreagă de diferite adăugiri, şi anume: a) cuvântul de învățătură de după mărturisire de proveniență sud-slavă („despre folosul îndreptării sufleteşti"), îndrumări pentru stabilirea epitemiei; b)două rugăciuni, ce au legătură cu răspunsul lui Anastasie Sinaitul la întrebările: „Ce trebuie a face? Cum trebuie să fii sub jurământul de a face bine? Dacă poți să închei epitemia şi să doreşti să fii dezlegat"-una dintre rugăciuni: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce ai trimis pe Fiul Tău...". Rugăciunea este precedată de următorea învățătură: „Dacă te-ai

[767] *Trebnic*, Moscova, 1623, pp. 305-315, apud, Almazov A. I, *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 524.
[768] *Trebnic*, manuscris din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 220, *ed.cit.*, pp. 222-247; Ritualul mărturisirii, manuscris Biblioteca Sinodală din Moscova Nr. 906, pp. 65-69; Canonic, manuscris Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 157/414, pp. 312-318, apud, *Ibidem.*
[769] *Trebnic*, manuscris Biblioteca Publică Imperială Nr. (O. I) 35, pp. 73-76, apud, *Ibidem.*

îndepărtat prin nebunie, dacă eşti destoinic singur să te legi, sau după necesitate să juri, despre toate acestea se roagă duhovnicul prin rugăciunea dată". O altă rugăciune este:"Stăpâne Cel ce Te-ai învrednicit a semăna pe pământ...", rugăciune ce este notată: "Rugăciune tot despre aceeaşi"; c) "Rugăciune dacă eşti sub epitemie sau singur pe tine cu blestem te-ai legat,sau din necesitate": "Stăpâne, Doamne Iisuse Hristoase, Cuvântul Tatălui Unul-Născut, Cela ce toate legăturile noastre păcătoase le dezlegi…"; d) "Rugăciunea pentru cel ce se jură cu îndrăzneală în zadar": "Doamne Cela ce ştii neputinţa neamului omenesc…"; e) Rugăciune de dezlegare a fiului duhovnicesc (de dezlegare înainte de moarte) "Doamne Sfinte, Cela ce eşti izvorul milostivirei…"; f) Învăţătura către copiii duhovniceşti-prezentă în redactarea a doua a ritualului Tainei Mărturisirii[770]; şi în cele din urmă g) Învăţătură către preot către ieromonah şi diacon[771]. Toate aceste adăugiri[772] nu reprezintă introduceri noi, ci sunt împrumutate din ritualul Tainei Mărturisirii de proveniență sud-slavă scris din manuscrise.

Cu această rânduială a ieşit ritualul mărturisirii în prima ediție a *Trebnicului* din Moscova, care ocupă aici în jur de 200 de pagini. În baza cuprinsului prezentat până acum, se poate afirma următorul lucru: în ciuda cuprinsului greoi, rânduiala dată în nici unul dintre cazuri, nu are nici măcar cea mai nesemnificativă înnoire. O bună parte a acestei rânduieli este preluată din scrierile lui Nikon, dar acest lucru este unul mai mult aparent, deoarece astfel de preluări, numai că de întinderi mai mici, au fost împrumutate şi în perioada mai veche[773]. Ritualul dat al mărturisirii neprezentând nimic nou, îşi ia întregul conținut din rânduielile care se practicau deja în Biserica Rusă. Este clar faptul că prima ediție a *Trebnicului* din Moscova nu a folosit nici măcar originalele greceşti ale manuscriselor. Editorii nu au socotit de cuviință să apeleze la edițiile străine ale *Trebnicului*, care erau pe larg răspândite în acea perioadă, aşa cum spre exemplu au făcut cei de la Vilnius din 1618, Kiev-1620, etc. Ei s-au ghidat exclusiv de rânduielile ce se practicau în Biserica Rusă[774]. Se prea poate ca rânduielile Tainei să fi fost asemănătoare cu cele de proveniență nord-slavă, dar şi aceasta este sub semnul îndoielii, dat fiind faptul că astfel de rânduieli au fost cunoscute şi se practicau şi în partea nord-răsăriteană a Bisericii Ruse. Cu toate acestea, acest lucru nu poate fi, o confirmare a neîncrederii ruşilor față

[770] *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, p.233, apud, *Ibidem*, p. 526.
[771] *Trebnic*, manuscris adunat de A. I.Hludov, Nr. 120, pp. 427-431, apud, *Ibidem.*
[772] *Trebnic*, Moscova, 1623, toate acestea se înscriu între pp. 315-332, apud, *Ibidem.*
[773] În cartea prof. Gorciakov M. "*К истории епитемийныхъ номоканоновъ*"(Istoria cărții Nomocanonul cu epitemii) se întâlneşte părerea, precum că această preluare este din ritualul Tainei, ce se întâlnea încă din manuscrise. Este mai corect a presupune faptul că în *Trebnicile* din manuscrise, ea a fost introdusă din edițiile editate. Cel puțin în ceea ce priveşte *Trebnicul* manuscris adunat de Pogodin Nr. 313 care este citat de Gorciakov, acest lucru poate fi confirmat fără de nici un dubiu, apud, *Ibidem*, p. 526.
[774] Câteva din aceste rânduieli, corespund şi după cuprins şi după alcătuirea generală, cu rânduiala editată în 1623, ce poate fi considerată a fi chiar originalul ediției. Astfel este ritualul din *Trebnicul* manuscris din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 898, apud, *Ibidem.*

de greci, din prima jumătate a sec. al XVII-lea, ci se poate de afirmat faptul că editorii s-au supus ritualului bisericiesc rus.

Neaducând nimic nou din punct de vedere al cuprinsului, editorii ritualului mărturisirii, din 1623 au aranjat toate elementele de bază, mai mult sau mai puțin la locul potrivit. În ceea ce privește particularitățile, partea esențială a acestei ediții şi anume partea de după mărturisire, suferă de neajunsuri esențiale. Nu sunt evidențiate în mod clar nici rugăciunile de iertare de după mărturisire, nici rugăciunile de dezlegare de epitemie. În ultimul caz sunt introduse rugăciuni în plus , prezența cărora a dus la pratica diferită a Tainei. Necăutând la aceste neajunsuri esențiale, rânduiala mărturisirii după *Trebnicul* din 1623 a fost primită de Biserica din partea nord-răsăriteană a Rusiei, fără nici o obiecție. Prin aceasta se explică, de ce ea se reeditează fără nici o schimbare în *Trebnicile* din Moscova din 1625, 1633 şi 1636[775].

Cu toate că era voluminoasă, în scurt timp a fost declarată insuficientă din punct de vedere al ciclului de întrebări şi înnoiri. În rândul ultimelor adăugări, necăutând la numărul lor impunător, nu ajungeau întrebările şi înnoirile pentru autoritățile-duhovniceşti şi conducătoare, țar şi Patriarh. Editorul, gândindu-se că aceste întrebări pentru fețele mai sus menționate ar fi în plus în ritual, a editat o rânduiala specială pentru țari şi pariarhi. Cărțile editate în acest scop, au fost tipărite într-un număr restrâns neavând indicat nici anul apariției[776]; dar fără nici un dubiu, şi cea dintâi şi cea dea doua au fost editate în 1639. În ambele cazuri, rânduiala chiar şi din punctul de vedere al adăugărilor, este expusă la fel ca şi în *Trebnicile* amintite mai sus. Însă iată care sunt deosebirile în "ritualul mărturisirii pentru țarul ortodox şi marele kneaz al Moscovei şi al întregii Rusii": în partea de înainte de mărturisirea păcatelor se regăseşte o scurtă învățătură despre modul mărturisirii, când penitentul este preot sau diacon, iar în partea de după mărturisire, învățătură este doar pentru preoți. Aici sunt păstrate doar întrebările şi înnoirile către femei şi fecioare, înnoirile pentru bărbați-mireni (fără adăugirea care să se refere la kneaz sau boier) şi înnoirea pentru copiii mici, şi în cele din urmă întrebările adresate către mireni (fără întrebările adresate către kneaz şi boieri), sunt puțin modificate. Aceste modificări nu constau în nimic altceva decât în faptul că sunt prescurtate. Întrebările către mireni (care sunt notate "Întrebări către mireni, către cei nou veniți la mărturisire") preced (atât partea de început) întrebările principale, fapt despre care indică, notarea aşezată deasupra ei: "Întrebări adresate către binecredinciosul domn şi marele kneaz (numele) al Moscovei şi al întregii Rusii"[777]. Prin întrebările date se cercetează țarul, iată care sunt ele: "Nu ai primit tu tronul forțând lucrurile; nu

[775] *Trebnic*, editat în Moscova-1625, 1633, 1636, pp. 43-218. *Trebnicul* din 1633 din punct de vedere ortografic este mai corect decât cel din 1636, apud, *Ibidem.*
[776] Manuscris în Biblioteca Publică Imperială sub Nr. 6/17, p. 184, apud, *Ibidem,* p. 528.
[777] Ritualul mărturisirii dedicat țarilor, pp. 14-16, apud, *Ibidem,* p. 529.

l-ai învinuit pe nedrept pe cineva; nu te-ai căsătorit cu a patra soție; dacă nu ai luat la palat vreo femeie a cuiva pentru a săvârşi păcat; nu ai dat fata sau sora de soție unui necredincios; ai ales judecători înțelepți şi corecți; ai ales Patriarhul sau episcopul fără consiliul duhovnicesc sau de la slujire l-ai îndepărtat; în judecățile duhovniceşti nu ai intervenit cu forța; nu ai subjugat bisericile prin dări...?". În general, întrebările date au fost alcătuite sub influența întrebărilor existente, adresate deja oamenilor "de la putere". Cu toate acestea pot fi socotite pe deplin a fi de sine stătătoare şi răspund cu strictețe scopului lor.

În ritualul mărturisirii opus celui al țarilor, adică "Ritualul mărturisirii Preasfințitului Patriarh al Moscovei şi al întregii Rusii"- din întrebările şi înnoirile, care au fost editate în rânduiala mărturisirii din *Trebnic,* au fost înlăturate cele, ce erau destinate mirenilor:bărbați-femei şi călugărilor. În rest totul a rămas nemodificat, excluzând doar faptul că expresia: "dacă se va pocăi preotul sau diaconul", a fost înlocuită prin expresia: "Preasfințitul se va pocăi". În rânduielile precedente, întrebările adresate mirenilor erau precedate de întrebările adresate țarului; astfel este şi aici: întrebările adresate preoților sunt precedate de întrebările speciale: "către Preasfințitul Patriarh al Moscovei şi al întregii Rusii"[778]. Întrebările date sunt alcătuite exclusiv după dreptul canonic, care tratează despre drepturile şi obligațiile episcopului în general, iată de ce nu conțin rădăcini a careva păcate speciale, care ar putea să fie caracteristice Patriarhului, mai ales Patriarhul Bisericii Ruse. Patriarhul era cercetat prin următoarele întrebări: "nu a lăsat soția de izbelişte în păcate; nu a primit episcopia fiind căsătorit a doua oară; nu a fost tuns în schimnic până a primi rangul de episcop sau după ce a devenit episcop; nu a poruncit preoților şi diaconilor să slujească în eparhia sa, fără să fie numiți de consiliul duhovnicesc; nu a cerut bani celor care au venit în rangul clericilor; nu a poruncit bărbaților să se despartă de femeile lor în afară de învățăturile sfinților părinți; dacă a hirotonit preot pe cineva mai înainte de a împlini 30 de ani; nu a ascuns la sine cărți eretice"? Fiind alcătuite exclusiv după izvoarele amintite, întrebările date, trebuie de observat, puteau fi utilizate şi la mărturisirea episcopului.

În 1639, în loc de *Trebnicul* general, s-au editat două *Trebnice* speciale-pentru călugări şi mireni şi în loc de o singură rânduială a mărturisirii au fost alcătuite două speciale-pentru călugări şi mireni. Această împărțire a fost făcută zadarnic, deoarece aceste două rânduieli sunt solemne, excluzând formula întrebărilor şi înnoirilor. Din aceste formule, în rânduiala mărturisirii dedicate mirenilor sunt păstrate întrebările şi înnoirile doar pentru mireni-femei şi bărbați, iar în ceea ce priveşte rânduiala adresată călugărilor, sunt introduse aceleaşi întrebări

[778] Ritualul mărturisirii dedicat Patriarhului Moscovei şi al întregii Rusii, pp. 15-17, apud, *Ibidem.*

caracteristice păcatelor ce pot fi săvârşite de monahi, monahii şi preoţi[779]. Toate întrebările sunt aceleaşi care se întâlnesc în ultima ediţie a *Trebnicului* din Moscova, doar careva deosebiri nesemnificative sau careva adăugiri şi prescurtări[780]. În ambele cazuri întreaga rânduială nu se diferenţiază de ediţia precedentă[781]. Singura adăugire este permisă doar în partea de după mărturisire; după citirea Apostolului care este din Epistola Sfântului Ap. Pavel către Timotei (I Tim. IV, 9-12) şi Evanghelia de la Matei (Ev. Mt., IX, 9-13), urmează psalmul 31, iar în cele din urmă, după Sfinte Dumnezeule…, urmează troparele de pocăinţă[782]. După cum este evident, această adăugire este influenţată de rânduiala mărturisirii din *Trebnicul* din Streatin[783]. Faptul curios este că psalmul 31 dimpreună cu troparele din ediţia de la Streatin, sunt aşezate în partea dinainte de mărturisire.

Rânduiala mărturisirii din *Trebnicul* din 1639 a devenit averea *Trebnicilor* editate la Moscova şi anume cel din 1642[784], 1647[785] şi 1651[786]. În ultimul din aceste *Trebnice* se întâlneşte şi ultima ediţie a vechii rânduieli a mărturisirii. Astfel în nordul Bisericii Ruse, în decursul sec. al XVII-lea, în ediţiile redactate ale Tainei Mărturisirii se propunea duhovnicilor, tot timpul una şi aceeaşi redactare a ritualului mărturisirii, solemnă după toate ediţiile, care nu

[779] Întrebările şi înnoirile pentru preoţi se întâlnesc şi în *Trebnicul* ce are rânduiala mărtrurisirii dedicată mirenilor, pp. 193-210, apud, *Ibidem*, p. 530.

[780] O înnoire mai evidenţiată este introdusă în *Trebnicul* ce cuprinde rânduiala mărturisirii dedicată mirenilor, legată de învăţătura adresată duhovnicului, despre cum să cerceteze penitentul (a se vedea *Trebnicul* din 1636,pp. 164-165; *Trebnicul* din 1639, p. 171). În *Trebnic* rânduiala mărturisirii dedicată monahilor iese în evidenţă prudenţa, în ceea ce priveşte mărturisirea monahiilor a păcatelor împotriva poruncii a 7-a care spune: „dacă este curată şi neîntinată, atunci să nu se mai întrebe de nici o întinare în ceea ce priveşte desfrânarea, pentru a nu fi ispitită". *Trebnic*, Moscova, 1639, pp. 142-143, apud, *Ibidem.*

[781] În *Trebnic* rânduiala pentru mireni este de la p. 159 până la 217, apud, *Ibidem*, p. 531.

[782] *Trebnic*, 1639, rânduiala pentru mireni se încadrează între pp. 201-203; cea pentru monahi se încadrează între pp. 155-156, apud, *Ibidem.*

[783] *Trebnic*, Streatin, 1606, pp. 125-126. În ediţia din 1639, care este diferită în comparaţie cu ediţiile precedente, se întâlneşte prescris, celui ce mărturiseşte, ca în timpul citirii rugăciunilor de dezlegare să se rostească şi psalmii şase şi 59, apud, *Ibidem.*

[784] *Trebnic*, editat de Burţev, Moscova, 1642, pp. 12-25. În acest *Trebnic*, din rânduiala destinată mirenilor nu sunt amintite întrebările şi înnoirile monahilor şi monahiilor; mai mult decât atât, aici este înlăturată îndrumarea pentru epitemie de provenienţă sud-slavă ce se întâlneşte după învăţătura de după mărturisirea păcatelor, apud, *Ibidem*, p. 532.

[785] *Trebnic*, Moscova, 1647, pp. 1-114. În *Trebnicul* dat, pasajele din învăţătura Sfântului Nikon al Cernigovului nu sunt amintite. Deşi ritualul este notat: "Ritualul mărturisirii monahilor şi monahiilor, ieromonahilor şi a diaconului negru la disperare", el este destinat mirenilor. Din această cauză întrebările şi înnoirile adresate către monahi şi monahii nu sunt amintite, apud, *Ibidem.*

[786] *Trebnic* (cel mare), Moscova, 1651,pp. 132-198. La sfârşitul sec. al XIX-lea, nu se ştie unde dar se pare că la Poceaev, în baza acestei ediţii (după cum se specifică la sfârşitul cărţii) a fost editat "Ritualul mărtursirii mirenilor" (şi împreună cu el şi ritualul împărtăşirii bolnavilor) care are următoarea rânduială: Pentru rugăciunile sfinţilor Părinţilor noştri Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, miluieşte-ne pe noi. Amin. Împărate ceresc…, Sfinte Dumnezeule…, Tatăl Nostru…, Doamne miluieşte de 40 de ori, Slavă..Şi acum…, Veniţi să ne închinăm…, Ps. 50, Crezul, Mărturisirea propriu zisă; apoi urmează înnoirea pentru mireni până la partea destinată knejilor, expusă la fel ca şi în *Trebnicul* din 1636, pp. 169-174. După înnoire aici se citeşte doar: Cu vrednicie este…, Sfinte Dumnezeule…, iar după Tatăl nostru urmează troparele gl. întâi, după care urmează otpustul. Apoi duhovnicul îi porunceşte să se închine până la pământ rostind: Iartă-mă sfinţite părinte şi roagă-te pentru mine păcătosul (Cerere obişnuită în ritualul mărturisirii după rugăciunile de dezlegare). În conformitate cu expunerea dată, nu este greu a observa faptul, că în ediţia dată nu este vorba despre ritualul propriu zis al mărturisirii, ci de un ritualul al mărturisirii independent, apud, *Ibidem.*

scapă din vedere nici măcar detaliile nesemnificative; dacă în cazul dat au fost careva încercări legate de înnoiri, au avut un rezultat nesemnificativ. Aceste înnoiri nu au atins construcţia ritualului, nici ciclul elementelor din care este cuprins, ci s-au limitat doar la adăugiri, care nu reprezintă propriu zis o înnoire. Prin intermediul ediţiilor redactate, marii duhovnici ai sec. al XVII-lea, indirect au făcut cunoştinţă cu o altă rânduială a mărturisirii, anume cu rânduiala, ce se practică şi în prezent în Biserica Rusă. Rânduiala data se editează pentru prima dată în *Trebnicul* din 1639[787]. În partea de sud, acelaşi ritual prima dată s-a numit, nu din punct de vederea a utilizării practice, ci în conformitate cu originalul său grec. Partea rânduielii ce trebuie să fie introdusă în *Nomocanon*, se întâlneşte şi în partea de sud, în care, prima ediţie a acestui ritual după *Trebnciul* indicat s-a motivat prin aceeaşi explicaţie. Pe această bază, ritualul despre care se vorbeşte a şi fost editat în *Trebnicul* din 1639, dimpreună cu *Nomocanonul* cu epitemii, care face referiri la ritual ca fiind o adăugire deosebită. Trebuie de observat, că ediţia *Trebnicului* din 1639 nu este nimic altceva decât transcrierea ediţiei a doua din Kiev din 1624[788], după care a fost redactată ediţia din Moscova a *Trebnicului* din 1651[789]. După 7 ani, anume în *Trebnicul* lui Nikon din 1658, rânduiala dată se propune duhovniciei ruse, ca fiind unica care schimbă rânduiala anterioară (veche). În urma acestei propuneri, îndrumarul oficial, pentru săvârşirea mărturisirii, se va separa de *Nomocanon* şi se va edita la locul potrivit în rândul celorlalte rânduieli ale *Trebnicului*[790].

---

[787] După cum se ştie la expoziţia arheologică de la Moscova din 1890 s-a amintit faptul că în oraşul Bolişakov a fost expoziţia ediţiei *Trebnicului* din Moscova din 1624, după care se pare a fost editat şi ritualul Tainei Mărturisirii şi *Номоканонъ,* care sunt întâlnite acum în *Trebnicul* Mare. Dacă acest fapt este corect, atunci marii duhovnici au făcut cunoştinţă cu ritualul mărturisirii în anul 1624. Nu se poate să nu se observe că această informaţie este în acord cu informaţia furnizată de către tipografia Sinodală din Moscova a Sfântului Sinod, legată de cererea Sfântului Sinod din 22 iulie 1745, de a trimite originalul grec al *Номоканонъ*, iată ce se spune în acea informaţie: "în Biblioteca Tipografică din Moscova se găseşte un *Trebnic* cu *Номоканонъ,* alcătuit din cărţi vechi, care este semnat cu vara anului 7132 (1624) dar încheiat în 7133 în timpul ţarului Mihail Teodorovici şi Patriarhul Filaret", apud Pavlov A.S., *op. cit*., pp. 7-8.

[788] *Номоканонъ*, Kiev, 1624, pp. 6-26; *Trebnic*, Moscova, 1639,pp. 5-14. *Номоканонъ* cât şi ritualul mărturisirii au fost redactate atât în *Trebnicul* pentru monahi cât şi cel pentru mireni. Dintru început ele au fost redactate propriu zis în *Trebnicul* dedicat monahilor (a se vedea A. S. Rodosski, *Въ память 75-лётнего юбилея Спб. Дух. Академий. Каталогъ старопечатныхъ книгъ Спб. Дух. Академий* (În amintirea jubileului de 75 de ani de viaţă a Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg. Catalogul cărţilor vechi din biblioteca Academiei) 1888, Nr. ¾,pp. 184-185), de unde a fost transcris în *Trebnicul* pentru mireni. Transcrierea din ediţia "*Номоканонъ*" din 1624, în cazul dat nu a fost identică. Editorii *Trebnicului* din 1639, au lăsat în afara ritualului esenţa sa, şi anume citirea rugăciunii de dezlegare, astfel în *Trebnicul* indicat a fost introdusă nu rânduiala mărturisirii, ci doar totalitatea observaţiilor care se referă la rânduială. Destul de dubios, este faptul că această ediţie a fost acţiunea unei cercetări întâmplătoare; mai corect este a presupune, că a fost alcătuit special pentru a pune în lumină pozitivă importanţa practică a rânduielii vechi a mărturisirii, întâlnită în acea perioadă în *Trebnic*. În conformitate cu acestea, în ediţia dată nu se poate să nu se observe exprimarea acelei idei, precum că ritualul dat este editat în *Trebnic,* exclusiv în conformitate cu certitudinea, că el genetic este legat cu *Номоканонъ* cu epitemii , care urmează imediat după el, apud, Almazov, A. I., *Тайная исповедь в Православной…, op. cit*., p. 534.

[789] *Trebnic*, Moscova, 1651, pp. 667-675, apud, *Ibidem.*

[790] *Trebnic*, Moscova, 1658, pp. 59-80, apud, *Ibidem*, p. 535.

Prin ce a motivat Nikon schimbarea din ediția *Trebnicului* său, a rânduielii existente până atunci cu alta, şi încă o rânduială care până la acea perioadă nu a avut în Biserica Rusă vreo importanță practică? Se pare că Nikon a fost sub influența ediției *Nomocanonului* cu epitemii din 1620 de proveniență nord-rusă. Dacă acesta a fost motivul intern al schimbării, s-ar fi putut realiza în condiții mai bune şi până la Patriarhul Nikon, deoarece rânduiala mărturisirii introdusă de către Patriarh era bine cunoscută în partea de sud a Rusiei încă cu 20 ani mai înainte de editarea *Trebnicului* dat. Dacă e să admitem această influență, pentru Patriarhul Nikon era mai bine să fi introdus în practica rusă, spre exemplu rânduiala din *Trebnicul* lui Movilă, ca fiind mult mai clară şi mai prelucrată. Mult mai veridic este a presupune faptul, că Nikon a fost influențat de manualele greceşti contemporane lui[791]. Veridicitatea acestei presupoziții are argumentele sale. Este un fapt demonstrat ştiințific, faptul că Patriarhul Nikon în corectarea şi reorganizarea cultului, s-a asemănat estului grec. În acest scop, după cum se ştie, în est a fost trimis Arsenie Suhanov, pentru a face cunoştință cu, cultul grec contemporan, pentru achiziționarea cărților greceşti prin care se deschidea posibilitatea de a verifica corectitudinea rânduielilor primite de Biserica Rusă[792]. Tot acest Suhanov a trecut şi prin Moldova şi Țara Românească, iată ce spune Înalt Prea Sfințitul Laurențiu Streza despre el: "Pelerinii au fost cei dintâi călători ruşi care, mergând la Ierusalim sau la Muntele Athos, au trecut prin Țările Române, lăsând însemnări de călătorie.

În revistele ruseşti "Pravoslavnîi i Palestinskii Sbornik"(care a apărut începând cu 1881) şi "Ruskii Palomnik" (care a apărut începând cu 1885) s-au tipărit numeroase descrieri de călătorii ale pelerinilor, începând cu cele ale egumenului Daniil, din anii 1106-1107, şi ale urmaşilor lui, între care şi cea a starețului Zosima de la mănăstirea Troițko-Serghievski, din 1419-1420[793]. "Starețul mănăstirei Troițko-Serghievski Arsenie Suhanov care provenea dintr-o familie grecească stabilită la Moscova, în 1649 din porunca țarului Alexei Mihailovici, devine însoțitorul Patriarhului Paisie al Ierusalimului, iar în perioada anilor 1649-1651 ei vizitează de trei ori Moldova şi Țara Românească, ei spun că Rânduielile slujbelor din Țările Române sunt prezentate ca modele de ortodoxie, în conformitate cu rânduiala tipiconală tradițională. În concluzie Pr. Prof. Liviu Streza spune că descrierile de călătorie ale unor pelerini ruşi care au

[791] Despre faptul că *Trebnicul* din 1658 a fost editat sub influența documentelor greceşti, este indicat clar "în actul sinodului de la Moscova din 1656 din octombrie" unde se vorbeşte despre această ediție că: este tradusă din cărțile vechi greceşti. După altă carte în afară de aceasta îndreptată, nimeni nu a îndrăznit să săvârşească tainele bisericeşti, apud, Mitr. Makarie, *История Русской Церкви*, (Istoria Bisericii Rusă) vol. XII, Sankt-Petersburg, 1872, p. 198.

[792] *Православный собиседник*, vol. III, 1866, pp. 334-347, apud, Almazov A. I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 536.

[793] Scrierea starețului Zosima a fost publicată şi în lucrarea *Ittinéraires russes en Orient*, traduits pour la Sociétè de l'Orient Latin, Genève, 1889. Tradusă în rom. De B.P. Haşdeu, a fost publicată în revista „Arhiva istorică a României", 1865, nr. 13, p.49, apud, Pr. Prof. Liviu Streza, *Relatările unor pelerini ruşi din secolele XVI-XVIII, în trecere prin Țările Române, despre viața liturgică ortodoxă şi locaşurile de cult româneşti,* în Biserica Ortodoxă Română, CVI, (1988), nr. 3-4, p. 101.

trecut prin Țările Române, evidențiază mai întâi fraternitatea şi comuniunea din cadrul Ortodoxiei ecumenice. Ei constată şi afirmă în Ortodoxie identitatea de credință, identitatea structurală a slujbelor şi rânduielilor liturgice, identitatea rânduielilor monahale, identitatea în privința praznicelor şi sărbătorilor anului bisericesc, în cinstirea sfinților şi a sfintelor moaşte"[794].

Astfel Nikon, nu putea să nu ştie că în perioada sa, după cum s-a demonstrat fără dubii mai sus, în estul grec în practica exclusivă şi generală, a fost anume acea rânduială a mărturisirii, care în traducere slavă pentru prima dată a fost editată în *Nomocanonul* din Kiev în 1620, şi care era deja cunoscută şi în nordul Bisericii Ruse. Pe de altă parte, Patriarhul Nikon nu putea să nu ştie că un astfel de ritual (care desigur era utilizat în perioada sa) se edita în *Trebnicile* ruse în mod independent. Având în vedere faptul că exista posibilitatea de a introduce adăugiri, la greci acest lucru nu era permis. Datele pozitive, preluate din practica greacă contemporană Patriarhului, îndreptățesc această schimbare. Existența acestei rânduieli vechi-tradusă, şi apariția ei în două ediții ale *Trebnicului* din 1639 şi 1651, a uşurat misiunea întreprinsă de către Nikon. Acționând aici exclusiv sub influența practicii greceşti, Patriarhul Nikon nu a ignorat totalmente edițiile *Trebnicului* de proveniență nord-rusă. Nedorind să urmeze orbeşte practica greacă (fapt ce nu a avut susținere în sec. al XVII-lea) şi dând de înțeles că el a întreprins reforma în ceea ce priveşte Taina Mărturisirii în mod conştient, Nikon odată cu editarea *Trebnicului* său, a apelat şi la edițiile nordice, ceea ce a lăsat în rânduiala mărturisirii redactată de el, o urmă neimportantă din punct de vedere extern, dar esențială din punct de vedere intern şi anume formula de dezlegare de după mărturisire.

Necăutând la faptul, că rânduiala dată era cunoscută de mult, schimbarea petrecută în *Trebnicul* lui Nikon a fost surprinzătoare. Se poate spune că în nici un alt caz, în ceea ce priveşte rânduiala mărturisirii, care face parte din cuprinsul *Trebnicului*, nu şi-a pus amprenta atât de mult, ca aici. În esență, ritualurile vechi şi cele noi, în ceea ce priveşte legătura dintre ele, sunt diametral opuse atât din punct de vedere intern cât şi extern. Primul adică cel vechi se caracterizează prin volum mare, lasă în urmă după volum toate celelalte rânduieli cuprinse în *Trebnic*; cuprindea pe lângă rânduială şi tot felul de forme ale săvârşirii mărturisirii, rânduiala cuprindea un ciclu lung de rugăciuni şi psalmi. Cel de-al doilea dimpotrivă, se deosebeşte prin faptul că este de volum mic, având cea mai mică rânduială dintre toate Tainele, scoate din cuprinsul său tot felul de forme ale săvârşirii mărturisirii, în afară de întrebări, şi contrar rânduielii vechi, în rânduiala nouă centrul obiectiv nu sunt rugăciunile, ci formula deosebită de dezlegare. În vederea acestor deosebiri esențiale, nu este uimitor, că mult timp după apariția ritualului lui Nikon, susținătorii ritualului vechi au găsit multe neajunsuri. Astfel, rascolnicii în

[794] *Ibidem*, pp. 105-107.

răspunsurile, alcătuite la acele 130 de întrebări (în jurul anului 1719) ale Preasfințitului Pitrim al Nijnenovgorodului enumerau părțile componente ale cuprinsului "Manuscrisului" din rânduiala nouă: "Începutul pocăinței prin închinăciuni, Doamne curățește-mă pe mine păcătosul, patru psalmi şi trei rugăciuni şi anexarea rugăciunii la rânduiala editată după Patraiarhul Nikon; în cea veche nu se întâlneşte.

Cercetarea penitentului avea loc prin următoarele întrebări: dacă cunoaşte învățătura sfântă despre credința dreptmăritoare, despre Sfânta Treime, despre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, despre toți Sfinții şi puterea lor. Aceste întrebări sunt părți componente ale rânduielii celei vechi, în cea nouă toate acestea sunt trecute cu vederea. Adresarea întrebărilor speciale către penitent, mirenilor căsătoriți şi văduvi, oamenilor de la conducerea statului, copiilor mici, fecioarelor şi femeilor, monahi şi monahii, ieromonahi, preoți mireni, egumeni, se întâlnesc doar în rânduiala cea veche. Dacă rânduiala veche se întindea pe 120 file, atunci cea nouă numai pe 50 de file"[795]. Rugăciunile de până la mărturisire păcatelor, care sunt indicate a fi înlăturate din rânduială, niciodată nu au avut conținutul dat, în nici un prototip al tuturor rânduielilor mărturisirii, în afară de rânduiala mărturisirii atribuită Sfântului Ioan Postitorul; dacă despre unele din ele, s-a presupus, că au fost astfel în practica greacă, atunci numai în riturile de provenineță vest-greacă. În perioada apariției acestei critici-1719, nu trei rugăciuni au fost înlăturate înainte de mărturisire, ci numai două. Rugăciunea: "Doamne…Mielule şi Păstorule…" în rânduiala nouă este aşezată înainte de mărturisire, această rugăciune este una dintre cele mai vechi rugăciuni şi numai datorită altor scopuri din redactări mai vaste, a fost ataşată rânduielii vechi a mărturisirii. Primele întrebări prescurtate, care se referă la dreapta credință a penitentului, după cum ne este cunoscut, şi-au găsit loc şi în primele ediții din Kiev ale ritualului mărturisirii. Capitolele cu întrebări din ultima rânduială nu se referă la rânduiala în sine şi nu pot fi socotite a fi de neschimbat, chiar şi în rânduiala veche apar abia în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. În ceea ce priveşte înnoirile, prezența lor în rânduiala veche, este un lucru în plus, care fără de nici un dubiu nu a avut tot timpul importanța practică care ar fi trebuit, şi nu au avut nici o legătură cu esența şi corectitudinea mărturisirii. Astfel de înnoiri se întâlneau doar în rânduielile ruse şi nu făceau decât rău penitentului. Rugăciunea de după mărturisire: "Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, fiind eu nevrednicul robul Tău (numele)... " denumirea căreia, abia de o pot determina însăşi cei de rit vechi, a primit dreptul de a fi recunoscută odată cu apariția primei rânduieli redactate, până atunci mai mult decât rar se întâlneşte în manuscrise. Amânarea adresării penitentului către duhovnic pentru iertare-după mărturisire, rostirea de 40 de ori a „Doamne

[795] *Раскольничный Сборникъ*, (Culegere de manuscrise lipovene) manuscris sec. al XVIII-lea, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, Nr. A, II, 136, p. 102, apud, Almazov A. I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit*, p. 539.

miluieşte" şi citirile din ritualul dat, nu au preocupat deloc editorii să determine concret, momentul de dezlegare (propriu zis sacramental) din rânduiala mărturisirii. Revizuirea acestei rânduieli din toate punctele de vedere de vedere sau chiar înlocuirea ei, pentru un reformator atât de energic din istoria cultului Bisericii Ruse, precum a fost unul dintre cei mai buni, anume Patriarhul Nikon, a fost un fapt inevitabil care era de mult râvnit şi necesar. Ritualul mărturisirii a fost introdus de către Patriarhul Nikon în *Trebnicul* editat de dânsul, fiind preluat din ediţiile sud apusene cunoscute ale "*Dreptului canonic bisericesc*". Judecând după detaliile capitolului cu întrebări din rânduiala mărturisirii, aşa cum a fost editat în *Trebnicul* lui Nikon şi precum se editează şi în prezent, se poate concluziona că a fost preluat din ediția Kieveană din 1624. Ritualul mărturisirii din *Trebnicul* din 1658 a fost editat cu următoarele deosebiri: învățătura către penitent înainte de mărturisire lipseşte; lipsesc troparele şi rugăciunile din partea de dinainte de mărturisire, astfel după psalmul 50, urmează adresarea duhovnicului către penitent: "Acum, copile Hristos în mod nevăzut…"; prescrierea despre metoda săvârşirii mărturisirii, cât şi întreaga parte de după mărturisire până la otpust, este expusă la fel, cum se întâlneşte şi în prezent cu abaterile indicate de la prototip. Cuvintele: "şi învață părintele duhovnicesc copilul său duhovnicesc, după mărturisirea păcatelor sale", sunt legate de cele care urmează după ele "învățătura de la tatăl duhovnicesc către copilul duhovnicesc după mărturisirea păcatelor" lipsesc aici. Partea ritualului, care era indicată că urmează după învățătura de după mărturisire, era expusă aprope la fel ca şi în *Trebnicul* din 1639 şi în *Nomocanonul* Kievean din 1624[796]. Astfel partea de înainte de mărturisirea păcatelor din ediția *Trebnicului* din 1658, a fost expusă pe scurt, în comparație cu, cuprinsul contemporan. Partea de după mărturisire în relație cu elementul canonic, era expusă detaliat, toate acestea se explică prin urmarea exclusivă a ediţiilor ritualului mărturisirii, ce au precedat ediția mai sus amintită.

Rânduiala mărturisirii editată de către Patriarhul Nikon, dacă nu din punct de vedere al esenței, atunci din punct de vedere al particularităților, a rămas pentru totdeauna neschimbată în *Trebnicul* rus. Astfel careva schimbări, rânduiala a suferit în ediția *Trebnicului* mic, care mai apoi a apărut în 1662 şi anume: partea canonică (care începe prin cuvintele: Atunci îi va da canonul…şi celelalte până la sfârşit) este expusă aici deja cu acele prescurtări, cu care se editează şi în prezent; după partea dată, care se aseamănă cu mărturisirea , sunt alăturate binecunoscutele grupe de întrebări-răspunsuri ale Sfântului Anastasie dimpreună cu două rugăciuni de dezlegare de blestem atribuite Sfântului[797] şi rugăciunea obişnuită pentru izbăvirea de întinăciune[798]. În afară de acest lucru se urmăreşte în ediția dată şi formula de dezlegare după mărturisire care este

[796] Până la cuvintele " despre îndreptarea penitentului", şi numai întrebarea atribuită Patriarhului Nicolae al Constantinopolului nu se întâlneşte (a se vedea *Номоканонъ,* 1624, p. 23), apud, *Ibidem.*
[797] *Trebnic*, Moscova, 1636, pp. 211-212, apud, *Ibidem*, p. 543.
[798] *Trebnicul mic*, Moscova, 1662, pp. 54-64, apud, *Ibidem.*

acceptată şi în prezent. În *Trebnicul* din 1671, rânduiala mărturisirii se apropie de felul în care se editează şi acum, excluzând faptul că încă nu se întâlneşte cuvântul de învăţătura de până la mărturisirea păcatelor şi după mărturisire. Astfel în ediţia dată, rânduiala conţine aceleaşi elemente ca şi în prezent, în partea de până la mărturisirea păcatelor se întâlnesc troparele de pocăinţă şi rugăciunile: "Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan…",; "Doamne,… Mielule şi Păstorule…", iar în partea de după mărturisire, se întâlneşte o rugăciune şi formula de dezlegare; în schimb (cum spre exemplu se întâlneşte în *Trebnicul* din 1662) în loc de rugăciunea de dezlegare, pentru cazurile deosebite care s-au alăturat anterior, este introdusă aici acea rugăciune care se întâlneşte în prezent în cadrul ritualului mărturisirii din *Trebnicul* mic[799].

În *Trebnicul* editat în 1677 la Moscova, apropierea ritualului mărturisirii de cel din sec. al XIX-lea, are loc definitiv. În ediţia dată apar deja cuvântul de învăţătură şi până la mărturisire şi după mărturisirea păcatelor; aici poate să observa încă o deosebire, şi anume rugăciunilor de dezlegare de epitemie care se editează acum şi în *Trebnicul* mic, le preced rugăciunile care sunt editate şi în *Trebnicul* din 1636, sub capitolul 46[800] şi 50[801] şi rugăciunea pentru dezlegarea de întinăciune[802], dar această deosebire nu are nici o importanţă, având în vedere faptul că rugăciunile indicate (în afară de rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune) se editează şi în prezent (în *Trebnicul* Mare).

Începând cu 1677, ritualul mărturisirii ce se întâlneşte şi în sec. al XIX-lea, se editează în *Trebnicul* din Moscova şi Kiev, fără de nici o modificare, doar că în *Trebnicul* mare se editează în întregime, iar în cel mic se înlătură ambele învăţături, iar în schimb, tot timpul se alătură rugăciunea indicată deja: Rugăciunea pentru cel ce este dezlegat de oprire de la împărtăşire: "Doamne, Milostive şi Iubitorule de oameni, Care ai trimis pe Fiul Tău cel Unul-Născut în lume…". În *Trebnicul* Mare, această rugăciune se editează în afara rânduielii, într-un capitol aparte[803]. Profesorul Almazov pentru a afirma că rânduiala actuală a ritualului mărturisirii se aseamănă cu cea din sec. al XVII-lea, rânduială editată în *Trebnicele* mai sus amintite, se bazează pe rânduiala a numeroase *Trebnice* mari[804] şi mici[805] studiate.

---

[799] Date privind *Trebnicul* editat la Moscova în 1671 în ceea ce priveşte relaţia lui cu Taina Mărturisirii, în descrierea cărţilor vechi din Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, sunt amintite de A. S. Rodosski, *Въ память 75-лѣтнего юбилея Спб. Дух. Академий..., op. cit*., 1891, nr. 3-4, pp. 327-328, apud, *Ibidem.*

[800] Rugăciunea pentru cei ce s-au legat cu vreun blestem: "Stăpâne Doamne…Cela ce toate păcatele noastre le stârpeşti…" *Trebnic* 1636, pp. 212-213, apud, Almazov A.I., *Ibidem,* p.544.

[801] Rugăciunea pentru cei ce cu îndrăzneală speriau lumea: "Doamne, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, care eşti esenţa umanităţii, vezi neputinţa noastră…" *Ibidem*, p. 213, apud, *Ibidem.*

[802] *Trebnic*, Moscova, 1677, pp. 105-155, apud, *Ibidem.*

[803] *Trebnicul* Mare, Moscova, 1817, cap. 49, apud, *Ibidem.*

[804] *Trebnicile* Mari: Moscova-1689, pp. 25-38; 1708, pp. 24-32; 1800, 1817 şi 1842; Kiev, 1805, 1873 şi 1875, apud, *Ibidem.*

Comparând ritualul rus al mărturisirii din sec. al XIX-lea, aşa precum se editează în *Trebnicul* mare şi cel mic cu originalul său grec, se poate observa că primul în comparație cu cel din urmă este îngreuiat prin introducerea în partea de până la mărturisirea păcatelor, a troparelor de pocăință şi a rugăciunilor: ”Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan…” şi “Doamne Iisuse Hristoase…Mielule şi Păstorule…”, adăugarea formelor de învățătură înainte şi după mărturisirea păcatelor, ataşarea rugăciunii care dezleagă pe cel ce este oprit de la Împărtăşanie şi în mod deosebit prin introducerea formulei de dezlegare de după mărturisire. De unde sunt toate aceste noi elemente introduse în ritualul mărturisirii?

Troparele de pocăință, pentru prima dată au fost introduse, în ediția din 1671 şi s-ar fi putut face fără de nici o influență, doar din punctul de vedere al faptului că sunt necesare în rânduiala pocăinței. Este mult mai greu a explica de ce dintr-o serie întreagă de rugăciuni de până la mărturisirea păcatelor, care au fost importante în rânduielile vechi anterioare ale mărturisirii de proveniență greacă şi în mod deosebit slav-rusă, este introdusă aici doar rugăciunea: „Doamne, Cela ce prin proorocul Tău Natan...”; tot aşa sau chiar mai greu este de explicat apariția celei de a doua rugăciuni de până la mărturisirea păcatelor, care până atunci era cunoscută foarte puțin în practica mărturisirii din Rusia şi în general puțin întrebuințată în rânduiala Tainei Mărturisirii, iar în practica greacă era mai mult cunoscută a fi rugăciune de dezlegare. A presupune influența asupra autorilor *Trebnicului* din 1671, a careva codex vechi grec sau rus, este puțin probabil. Din timpul lui Nikon, după cum este deja cunoscut, ruşii în ceea ce priveşte corectarea cultului au început să se ghideze nu atât de mult de tradiția veche cât de practica din est. Dacă este să ne ghidăm de cauza dată, atunci împrumutul rugăciunilor tratate, poate fi explicat prin influența *Evhologhionului* grec redactat, care a fost contemporan cu *Trebnicul* Moscovit din 1671. În *Evhologhionul* dat se întâlneau multe rugăciuni, chiar formau şi un tot întreg în aceeaşi rânduială, iar prima era notată: Εύχή έπί μετοούντον, iar cea dea doua: Έτέπα εύχή, notări care răspund pe deplin scopului acestor rugăciuni pentru cazul dat[806]. Dacă s-ar fi cunoscut, că printr-o metodă, ritualul mărturisirii care se tipărea în *Evhologhionul* grec, era cunoscut deja în Rusia în 1671, atunci s-ar fi putut afirma cu siguranță, că nu numai rugăciunile care sunt tratate, dar şi troparele indicate mai sus, sunt preluate din ritualul dat, pentru că în cel din urmă toate aceste elemente ale rânduielii mărturisirii, se întâlnesc în partea de înainte de mărturisirea păcatelor doar că în ordine inversă[807].

---

[805] *Trebnic* Mic: Moscova-1687, 1688, pp. 48-53; 1704, pp. 43-59; 1725, pp. 39-54; 1743, 1808,1857, 1863, 1867, Kiev-1753, pp. 33-55; 1805, 1808, 1836 şi 1846 şi Sankt-Petersburg-1866, apud, *Ibidem.*
[806] Εύχολ, Benet, 1851, σελ. 223-224, apud, *Ibidem*, p. 546.
[807] *Ibidem*, σελ. 220-221, apud, *Ibidem.*

De către cine au fost alcătuite învățăturile dinainte şi după mărturisirea păcatelor care se întâlnesc în ediția din 1677, nu ne este cunoscut; fără dubii este faptul că a doua învățătură a fost alcătuită special pentru ediția dată pentru că mai înainte, ea nu se întâlneşte niciunde. În ceea ce priveşte esența învățăturilor nu putem să nu facem câteva observații. Principala misiune a învățăturii dinainte de mărturisire, rămâne tot aceeaşi, care i-a fost atribuită şi mai înainte, şi anume de a convinge penitentul să mărturisească toate păcatele fără sfială şi ruşine. Unul dintre argumentele pentru a convinge penitentul, este de a-şi uşura sufletul fiecărui om în fața tuturor la înfricoşătoarea judecată, este expus aici prin expresii care se întâlnesc şi mai înainte. Alcătuitorul aduce un singur argument de importanță practică, şi anume cunoaşterea păcatelor mărturisite doar de către un singur duhovnic. Pentru scopul neobişnuit, caracteristic pentru o astfel de învățătură, autorul, trebuie să observăm, introduce aici şi alte particularități, spre exemplu explică care păcate trebuiesc a fi mărturisite, dacă trebuie să se amintească particularitățile, etc. Învățătura de după mărturisire nu are analogie cu altele mai vechi. Expunerea vastă, ne duce cu gândul la talentul oratoric al autorului. Nu se poate să nu afirmăm că din punctul intern de vedere, din punct de vedere al conținutului, ea este săracă.

În ceea ce priveşte rugăciunea de dezlegare de oprire pentru a se împărtăşi cu Sfintele Taine, ar fi putut fi împrumutată din ediția veche a *Trebnicului*[808], sau ceea ce este mai probabil din *Evhologhionul* grec, unde se edita şi se editează cu aceeaşi notare[809].

Dar cel mai important element este formula de dezlegare de după mărturisire. Ea fost împrumutată, din ediția *Trebnicului* lui Petru Movilă. Prin ce s-a motivat această introducere? Se prea poate că în partea de sud ştiau că utilizarea unei formule deosebite de dezlegare, avea loc şi în ritualurile mărturisirii de proveniență greacă şi în unele dintre manuscrisele de proveniență rusă. Dar cel mai probabil trebuie de presupus, că această introducere a venit pe fondul intenției de a face o analogie mai mult sau mai puțin apropiată a formei săvârşirii mărturisirii din alte Taine, ca spre exemplu Botezul, Cununia, etc. Din punct de vedere extern, pentru alegerea expresiei formulei, anume aşa şi nu altfel, în cazul dat putea să fi fost influențată de cunoaşterea ei în partea de nord a Bisericii Ruse, iar această formulă, se regăseşte într-o ediție atât de veche şi ortodoxă a ritualului mărturisirii, precum este *Trebnicul* din Vilensk din 1618. Aducând în prim plan acest împrumut din *Trebnicul* lui Petru Movilă, şi ştiind că acest *Trebnic* are câte ceva din ritualul roman, în nordul Rusiei se acționa de data aceasta destul de atent, fiindcă exista certitudinea că formula dată, are un caracter ortodox şi este utilizată în practica mărturisirii din Rusia. În cazul dat, cu atât mai mult trebuie de presupus că şi în sec. al XIX-lea exista supoziția,

[808] *Trebnic*, Moscova, 1636, p. 208, apud, *Ibidem*, p. 547.
[809] Εύχολ, Benet, 1851, σελ. 223, apud, *Ibidem.*

că această formulă ar fi de proveniență catolică[810], supoziție, care nu este îndreptățită nici de istorie[811], nici de ritualul roman[812], nici de esența formulei[813]. Odată cu introducerea formulei de dezlegare trebuie de adăugat, rugăciunea de dezlegare care-i preceda după originalul grec, se coboară la nivelul unei simple rugăciuni pentru iertarea păcatelor mărturisite şi nimic mai mult.

IV.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XVIII-lea

Începând cu 1677, ritualul mărturisirii de proveniență rusă, se editează fără de nici o modificare, doar în *Trebnic*. În ceea ce priveşte editarea sa în afara cărții de cult, schimbările neesențiale care au mai avut loc, nu au încetat. Începutul acestor modificări încep cu anul 1723 şi şi-a găsit loc în *Последование о Исповедание "Rânduiala mărturisirii*" editată în acest an de Sfântul Sinod. Însăşi mărturisirea, în ceea ce priveşte elementul rugăciunilor a rămas neschimbată, din punct de vedere al volumului şi ordinei, dar în ceea ce priveşte celelalte elemente, ediția dată este plină de deosebiri. Obişnuita "Introducere", apoi învățătura înainte de mărturisirea păcatelor sunt înlăturate; astfel expunerea începe cu însăşi rânduiala[814]. După citirea rugăciunilor de după mărturisire, rânduiala se expune foarte solemn în conformitate cu *Trebnicul;* mai apoi, odată cu notarea: „învățătura de după rugăciuni din partea duhovnicului, care trebuie să fie citită cu glas tare şi nu în particular", urmează o învățătură nu mare înainte de mărturisire. Această învățătură este îndreptată spre convingerea penitentului în veridicitatea dumnezeieştii porunci a mărturisirii (ceea ce autorul argumentează făcând referire la proorocul Iezechiel, Evanghelistul Ioan şi scrierile Sfântului Grigorie de Nazianz)[815]. După observația: "Apoi după aceasta duhovnicul lasă la sine pe unul, iar celorlalți le porunceşte să iasă…" urmează aceeaşi cercetare a penitentului prin intermediul întrebărilor, care se editează şi în *Trebnicul* actual.

---

[810] Suvorov N. S. *Следы западного-католическаго церкви права въ памятникахъ древне русскаго права*, (Influențele dreptului bisericesc catolic din manuscrisele vechi ale dreptului bisericesc rus), Ярослав, 1888, p. 17; A se vedea şi la Pavlov A., *Мнимые следы католическаго влияния въ древнейшихъ памятникахъ югословянскаго и русскаго церковнаго права*, (Minimile influențe catolice asupra manuscriselor slavo-nordice şi asupra dreptului bisericesc rus), Moscova, 1892, pp. 30-35; Prof. Krasnoselițev N. T., *Сведения о некоторыхъ литургическихъ рукописей Ватиканскои библиотеке*, (Date despre câteva manuscrise liturgice din Biblioteca Vaticanului), Kazani, 1885, p. 59.

[811] Pentru că această formulă se întâlneşte în practica rusă a mărturisirii mai înainte de *Trebnicul* lui Petru Movilă, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной…, op. cit*., p. 548.

[812] Krîjanonoki E. M. *Собрание его сочинений..., op. cit*., p. 142.

[813] Formula dată întru totul corespunde duhului ortodox, şi prin apsența impropierii "nu în măsura", dezlegarea se face prin persoana duhovnicului. Această idee este descoperită de mitropolitul Filaret al Moscovei când spune: „Dezlegare (după mărturisire) o rosteşte duhovnicul mai întâi prin numele Domnului Iisus Hristos, apoi adaugă „eu dezleg" dar ca să nu îşi atribuie nimic persoanei sale, el spune: „Prin puterea Lui ce-mi este dată mie", şi mai adaugă cu duh smerit: „eu nevrednicul", apud, Idem, *Собрание его отзывовъ и мнений*, vol. 4 Kiev, 1890, p. 407.

[814] Este demn de luat în seamă faptul că însăşi ediția *Trebnicului,* dintru început este intitulată "Rânduiala despre mărturisire", iar fiecare foaie este însemnată: "Ritualul mărturisirii" (a se vedea edițiile din 1795 şi 1862). Tot acelaşi lucru se întâlneşte şi în prezent în *Trebnicul* mare şi cel mic, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной…, op. cit.,* p. 549.

[815] Rânduiala despre mărturisire, Moscova, 1723, pp. 1-5, apud, *Ibidem.*

Trecând la cercetarea penitentului, duhovnicul mai înainte de întrebarea despre credință întreabă: dacă a fost penitentul vreodată la mărturisire, iar dacă a fost, atunci s-a mărturisit mai des decât o dată în an?, de ce şi-a lăsat fostul duhovnic şi dacă nu este sub oprire de la el?. În ceea ce priveşte ultima întrebare, ceea ce este oprit, noul duhovnic poate să dezlege doar „pe cel înțelept, iar pe ceilalți să îi trimită la duhovnicul precedent sau să se adreseze pentru explicații conducerii sale"(aici se înțelege că cel înțelept nu schimbă duhovnicul fără un motiv întemeiat, iar ceilalți care fug şi caută duhovnici blânzi, trebuie cercetați); pe patul de moarte, cel ce se căieşte cu adevărat, se dezleagă de orice jurământ sau oprire, numai dacă penitentul a fost ortodox. Apoi întrebând dacă "nu eşti în vrăjmăşie cu cineva, dacă nu ții ură pe cineva", duhovnicul adresează întrebarea despre credință, care se întâlneşte deja şi în *Trebnic* şi care aici este expusă pe scurt. După citirea "Simbolului de credință", care este socotit a fi răspuns la o astfel de întrebare, duhovnicul iarăşi se adresează către penitent cu învățătura în care-i dă de înțeles despre numărul, esența şi importanța poruncilor, şi încheie prin cuvintele: "poruncile şi păcatele ce sunt împotriva semenilor...eu le voi citi pe scurt, iar păcatele care sunt împotriva conştiinței tale-împotriva acelui păcat spune: am greşit împotriva Domnului, iartă-mă părinte sfinte..."[816]. În conformitate cu o astfel de încheiere, duhovnicul începe: „după poruncile Domnului" să indice, cu ce anume greşeşte penitentul şi întreabă despre orice încălcare a poruncii: „nu ai greşit cu ceva anume împotriva poruncii date?". Această rădăcină a poruncilor[817], cu explicarea păcatelor ce sunt împotriva lor, reprezintă capitolul cu întrebări. Explicarea păcatelor se încheie prin cuvintele: "aici eu ți-am spus pe scurt despre păcatele ce sunt împotriva poruncilor Domnului..., iar dacă sunt păcate care le-ai săvârşit şi aici nu s-au pomenit mărturiseşte-le acum şi nu te ruşina..., ca să-ți cureți conştiința".

După încheierea mărturisirii, duhovnicul se adresează către penitent cu acelaşi „Testament", care se întâlneşte şi în *Trebnic*; însă aici are de două ori mai multe cuvinte, şi se încheie cu îndemnul către penitent-să îngenuncheze, să plece capul, să aşeze „mâinile pe umeri" şi să se roage Domnului; duhovnicul citea în tot acest timp rugăciunea obişnuită de după mărturisire. După încheierea acestei rugăciuni, neridicându-se de la pământ, "cererea de iertare o citeşte penitentul dacă este şcolit, dacă nu, atunci duhovnicul o citeşte: Iartă-mă părinte sfinte, binecuvintează-mă pe mine cel ce am greşit cu sufletul şi cu trupul...şi cu toate simțurile mele sufleteşti şi trupeşti". Răspunsul la cererea dată era dezlegarea penitentului, iar după ea, urma încheierea întregii rânduieli, care este aproape la fel ca şi în *Trebnic*. Învățătura deosebită de după mărturisirea păcatelor, ce se regăseşte în *Trebnic* la Taina Mărturisirii, aici lipseşte. În schimbul ei se întâlneşte: a)o scurtă meditație despre „epitemii", care, având argument exemplul

[816] *Ibidem*, pp. 3-5, apud, *Ibidem*, p. 550.
[817] *Ibidem*, pp. 8-30, apud, *Ibidem.*

lui Zaheu, concluzionează, că scopul epitemiei este milostenia ”iar dacă penitentul este zgârcit şi nu poate milostenie să dea, atunci să uite supărările aproapelui, şi în viitor să se apere de a mai supăra pe cineva” şi b) „învățătura către cei ce doresc să repare ceva” care constă într-o situație-cu trimitere la Epistola Apostolului Pavel către Galateni[818].

La sfârşitul ediției este ataşată învățătura din *Духовнаго Регламента Regulamentul Duhovnicesc*, despre îndatorirea preotului în cadrul mărturisirii[819]. Această preluare se încheie cu mesajul: “Tot ce ai mărturisit să se topească prin îndeplinirea epitemiei şi să te pregăteşti pentru primirea dumnezeieştilor Taine prin pocăință sinceră...Dacă cineva îşi descoperă păcatele sale în fața duhovnicului, dar nu se căieşte de ele cu sinceritate, de exemplu mărturiseşte că este desfrânat, dar desfrânarea nu o alungă de la el, astfel de penitenți nu se vor îndrepta desăvârşit şi până când nu vor arăta roadele vrednice ale pocăinței, să nu fie dezlegați şi să nu fie învredniciți a se împărtăşi cu dumnezeieştile Taine”.

Astfel, în ediția dată, rânduiala mărturisirii este puțin modificată față de cea care se întâlneşte în *Trebnic*. Principalul motiv al acestei prelucrări au servit două intenții, prima: alcătuirea unui îndrumar mai înțelept şi mai sistematic pentru cercetarea penitentului, îndrumar, care după rânduiala din *Trebnic*, întradevăr nu se deosebeşte nici prin sistemacitate nici prin integritate, iar a doua intenție este de a crea condiții contemporane şi înțelepte, pentru stabilirea epitemiei. Pentru atingerea celui de-al doilea scop, în mod special s-a alcătuit enumerarea şi descoperirea păcatelor celor mai importante după Decalog. Comparând acest îndrumar cu cel care se întâlneşte în *Trebnic*, se poate observa o deosebire esențială, față de metoda şi caracterul expunerii. În loc de limba slavă care câteodată era neînțeleasă, aici este utilizată una vie şi accesibilă; în ediția dată, modul de exprimare câteodată chiar depăşeşte şi hotarele necesare. Această deosebire este din punct de vedere extern. Dar există şi o deosebire din punct de vedere intern, şi anume enumerarea păcatelor, are loc nu după formula obişnuită, ci în formă de discuție cu penitentul, care-i dă posibilitatea celui din urmă, ca în fiecare caz în mod conştient să-şi facă o închipuire despre acțiunile greşite care le-a făcut. În ceea ce priveşte conținutul, enumerarea păcatelor lasă mult în urmă capitolul cu întrebări din *Trebnic*. Autorul nu se opreşte doar la păcatele împotriva poruncii a şaptea, nu are preferință doar asupra păcatelor interioare, păcatele țăranului luate din viața lui personală, iar scopul său cu referire la fiecare poruncă, nu este să propună o rădăcină deplină a unor păcate concrete. El pune în prim plan păcatele făcute cu fapta, nu pe cele făcute cu mintea, păcate care sunt omeneşti, fiind om trăind în societate şi în Biserică; se prea poate ca întreaga nomenclatură a păcatelor, să nu intre în planurile sale. Autorul atrage

[818] *Ibidem*, p. 33, apud, *Ibidem*, p. 551.
[819] Această preluare din Regulamentul Duhovnicesc se încadrează între pp. 7-15, apud, *Ibidem.*

atenția penitentului asupra păcatelor obişnuite din viață, dar vorbeşte despre ele în aşa fel încât penitentului îi sunt clare mai mult păcatele particulare, care sunt legate de păcatul cunoscut. Perioada în care sunt alcătuite întrebările date, trebuie de adăugat a avut influența sa.

Pentru a înțelege mai bine, aducem la cunoştință rădăcina păcatelor, spre exemplu împotriva poruncii a treia. Expunând însăşi porunca, alcătuitorul continuă: "Împotriva acestei porunci greşeşte, cine vorbeşte sau gândeşte hulă împotriva Domnului Dumnezeu, Unul în Treime, sau împotriva sfintelor porunci, ori cinstitele Taine le huleşte, sau pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu şi toți Sfinții, ori cei ce se roagă pentru rău ca să le meargă în furt, sau într-o altă faptă rea ca Domnul să-i ajute. Nu ai greşit împotriva la ceva din ceea ce eu am citit?. Împotriva acestei porunci greşesc mulți. Cine sărută Crucea țarului şi îi slujeşte cu credință şi adevăr, după care minte şi fură, iată în ce constă marea hulă împotriva numelui Domnului. Cel care nu pentru Dumnezeu şi nu pentru mântuirea sufletului său, merge la biserică, ci numai pentru ca lumea să îl preamărească, ca şi cum ar fi iubitor de Dumnezeu. Cel care inventează o minciună măcar dear fi şi glumă, unii ca lumea să creadă în ei spun: Dumnezeu aşa vede"[820]. Când au fost alcătuite aceste explicații, de fiecare dată s-a avut în vedere caracterul general al *Regulamentului Duhovnicesc*.

Cui a aparținut inițiativa acestei redactări? Nu este un răspuns clar la această întrebare. Dar având în vedere şi caracterul general al întrebărilor şi epitemiile care sunt preluate din *Regulamentul Duhovnicesc*, putem presupune că a participat şi puterea clericală[821]. Alcătuitorul acestei ediții, după cum era cunoscut, a fost unul din marii duhovnici ai perioadei lui Petru cel Mare şi anume Gavriil Bujinskii[822] (+1731)[823]. Rânduiala mărturisirii după o astfel de prelucrare, după 1723 se editează mai apoi în 1766 la Moscova, 1796 la Sankt-Petersburg, 1823 în Kiev, 1862 a fost deja a şaptea ediție[824]. Toate aceste ediții care au urmat, poartă un caracter solemn, dar în ceea ce priveşte legătura lor cu prima ediție, ele, începând cu ediția din 1766 conțin careva deosebiri. Modul de exprimarea este îndreptat, iar astfel modul de exprimare este unul literar. Capitolului cu întrebări îi precede, începând cu 1796, un capitol special pentru mărturisirea

[820] Este preluat din ediția din Sankt-Petersburg, 1796, pp. 14-15, apud, *Ibidem,* p. 553.
[821] Supoziția dată se confirmă prin observația (preluată dintr-un izvor necunoscut) din cuprinsul cărții, care a ieşit de sub tipografia Lavrei Alexandru Nevskii, 1857, Nr.5, pp. 348-349-iar o ediție specială din 1723 a fost făcută la porunca celor mai mari, apud, *Ibidem,* p. 554.
[822] Gavriil a învățat la Colegiul Movilean din Kiev, în 1706 a fost chemat de către Mitropolitul Ştefan Eavorskii la Moscova şi a început să predea la Academia slavo-greacă-latină. Faima sa, a ajuns la urechea lui Petru I, care în 1714 l-a chemat la Sankt-Petersburg, iar în 1718 este numit ieromonah al flotei, în 1726 a devenit Episcop de Rezani.
[823] Pekarskii P. , *Наука и литература в Росий при Петре Великого,* (Ştiința şi literatura din Rusia în timpul lui Petru cel Mare),vol. II, Sankt-Petersburg, 1862, p. 529
[824] În 1882 sub influența directă a ediții despre care s-a vorbit mai sus, Comisia general Ortodoxă a editat la Kazani "*Чинъ исповедания и как причащати больнаго для крещеныхъ татаръ?*"(Ritualul mărturisirii şi cum trebuie să fie împărtăşit bolnavul ce provine dintre tatatrii botezați?), apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit*., p. 554.

minorilor, care constă din câteva întrebări scurte; ultimele sunt alcătuite reuşit, cuprinzând în conţinutul său, păcate ce sunt caracteristice exclusiv copiilor şi sunt însoţite de explicaţii. Aceste întrebări adeseori sunt de o înaltă educaţie. Pentru a confirma, amintim câteva întrebări: "Citeşti în toate zilele careva rugăciuni? Socoţi a fi păcat să trăieşti după adevăr? Nu minţi? Îi respecţi pe cei mai în vârstă? Dacă ai banii tăi nu îi cheltui pentru dulciuri sau pe alte lucruri nefolositoare?" Explicarea poruncii întâi a doua şi a patra este precară[825], iar explicarea poruncii a şaptea este revizuită[826].

Ediţia specială a ritualului mărturisirii din 1723 are în vedere pe cel ce se mărturiseşte exclusiv doar după vârstă[827]. Mărturisirea copiilor necesită o deosebită atenţie din partea duhovnicului. Pentru mărturisirea copiilor, trebuie de adresat întrebări deosebite, să nu aducă la cunoştinţă duhovnicul păcatele care nici nu le ştiu, iar întrebările propuse, trebuie să includă educaţia viitorului om moral, după poruncile dumnezeieşti. Nu este de mirarea că încă până la apariţia ediţiilor *Trebnicului,* la ruşi se întâlneau capitole deosebite, care erau destinate special pentru mărturisirea copiilor. Cererea de a mărturisi copiii, este înlăturată din ediţia *Trebnicului* din 1769 prin "Ritualul mărturisirii minorilor" special alcătuit de Inokentie Neciaev (Arhiepiscop de Pskovsk 1761-1798)[828]. Ediţia dată, este redactată după aceeaşi metodă, ca şi cele precedente, şi sub supravegherea celei din urmă.

Începutul obişnuit nu este introdus aici, iar în locul său, pe scurt se observă faptul că "începutul este după rânduiala bisericească". Rugăciunilor de înainte de mărturisirea păcatelor le precede observaţia: "Rugăciunea următoare o citeşte duhovnicul", iată care este rugăciunea:

[825] Anume în prima ediţie este adăugată: la explicarea primei porunci (capitolul patru), apud, *Ibidem.*

[826] Şi anume astfel: Împotriva acestei porunci greşesc, cei care desfrânează firesc sau împotriva firii, ori dacă nu îşi păzeşte gândurile de desfrânare, prin săruturi, îmbrăţişări, sau orice altceva de genul acesta, care duce direct spre desfrânare. Prin porunca dată, Dumnezeu a interzis omului, orice fel de desfrânare, care se împarte în două şi anume firească şi nefirească. Cea firească se numeşte aceea, în care genul masculin cu genul feminin desfrânează după fire, iar cea nefirească este atunci când bărbatul împotriva femeii sau femeia împotriva bărbatului desfrânează, oricare ar fi ea. Cea firească se împarte în cinci categorii: curvie, preacurvie, viol, amestecare de sânge, pedofilie. Desfrânare se numeşte aceea.... (acum este adăugat: păcatul este mare, tu nu ai greşit ?). Explicaţia pentru viol este următoarea: când bărbatul fără acceptul femeii desfrânează ca şi cu un trup mort. Pedofilia se referă la copiii din afara familiei care încă nu au împlinit 12 ani, este abuzat(ă), când fata nu are voinţă, nici accept, de unde poate să survină şi moartea sau să fie afectate grav organele, este un păcat foarte mare. Desfrânarea nefirească se împarte în trei categorii: malahie, homosexualitate, zoofilie. Malahia este acel păcat în care bărbatul sau femeia cu mâinile sale sau a altcuiva desfrânează, păcatul este mare. Cea de-a doua se numeşte aşa, atunci când bărbatul cu bărbat desfrânează ori femeile între ele, sau bărbatul deşi desfrânează cu femeia sa dar nu cu scop de procreare, păcat mare este. Zoofilia este atunci când bărbatul sau femeia cu o necuvântătoare desfrânează, păcatul este foarte mare (pp. 21-23), apud, *Ibidem.*

[827] Excluzând doar explicaţia poruncii a şaptea, unde sunt incluşi şi penitenţii cu vârste mici, apud, *Ibidem,* p. 556.

[828] Pe toată durata domniei Ecaterinei a II-a, Eparhia de Pskovsk a fost păstorită de Arhiereul Inokentie, pesoanlitate care a avut o influenţă mare asupra eparhiei. S-a născut la 1722 în Moscova. A terminat Academia slavo-greacă-latină şi a predat şi retorica aici. În 1758 a fost tuns călugăr. La 29 octombrie 1769 ocupă locul vacant al Episcopiei de Pskovsc, după moartea Episcopului Ghedeon. În 1769 se publică prima sa lucrare: *Чин исповедания отроком* (Ritualul mărturisirii adolescenţilor), a mai scris lucrări cum ar fi*: Слово в день бракосочетания великого князя Павла Петровича* (Cuvânt la ziua căsătoriei ţarului Pavel Petrovici), 1773; *Слово на открытие Рижского наместничества* (Cuvânt la deschiderea guberniei din Rijsk)- 1783 şi altele. La 1799 a fost înmormântat în Lavra Alexander Nevskii.

"Doamne…Mielule şi Păstorule…" este notată a fi "rugăciunea a doua". Învățătura după rugăciunile date (pentru unul sau mai mulți) este aceeaşi, ca şi în cazul precedent, dar conține numai prima jumătate. Şi aici este prezentă învățătura de până la mărturisirea păcatelor din *Trebnic* (Acum, copile, Hristos…), având o expunere de origine pur rusă pe final. Întrebările pentru mărturisire sunt aceleaşi, dar întrebarea (cu explicațiile adăugate) "despre oprire de la împărtăşanie" nu este. Înainte de întrebările despre credință, sunt necesare explicații pentru penitent, despre importanța credinței. După citirea Simbolului de credință, nu se întâlneşte nici o introducere deosebită pentru stabilirea păcatelor, care sunt împotriva celor zece porunci, iar în loc de aceasta, duhovnicul întreabă penitentul, dacă ştie poruncile, iar dacă ştie, îl impune să le citească, dacă nu indică asupra necesității cunoaşterii lor iar duhovnicul singur citeşte toate poruncile, apoi iarăşi porunceşte penitentului, să învețe poruncile şi Simbolul de credință şi măcar câteva explicații despre ele, apoi îl sfătuieşte să aibă la el catehismul, pe care să îl citească, mai ales duminicile şi în sărbătorile mari. După care preotul începe descoperirea păcatelor, dar nu după ordinea Decalogului. Trecând la această etapă, duhovnicul preîntâmpină penitentul: "La fiecare întrebare a mea, să răspunzi, dacă nu ai greşit: Domnul m-a apărat de aceasta; iar dacă ai greşit: Am păcătuit în fața Domnului". Această etapă a mărturisirii, este împărțită în 14 stihuri (ori rubrici), fiecare dintre ele, este după exemplul celorlalte din ediția anterioară. Din punct de vedere al conținutului, capitolul dat, nu conține nimic curios, deoarece aminteşte de păcate în general. La fiecare dintre stihuri se presupune orice răspuns al penitentului. La unul dintre stihuri anume la cel deal optulea, se întâlneşte următoarea idee: "Porunca Domnului, spune tuturor să se păstreze curățenia, să trăiți în castitate, iar bărbatul să fie credincios femeii, iar femeia bărbatului său, cine acționează împotrivă, acela greşeşte față de porunca Domnului. Şi trebuie să fie recunoscut a fi păcat: iar când Domnul te va binecuvânta să intri în familie, promiți să fii credincios femeii tale şi să păstrezi curățenia? Se indică chiar şi răspunsul la această întrebare: Recunosc desigur că acesta este păcat, şi promit când voi fi căsătorit, tot timpul voi fi credincios soției mele, şi pentru totdeauna să păstrez curățenia".

Aceasta este cercetarea penitentului, iar după ea urmează acea formulă mică a întrebărilor către copii, care s-a întâlnit şi în ediția precedentă. După care cheamă penitentul să mărturisească păcatele care au fost uitate; duhovnicul se adresează cu învățătura de după mărturisire, care aici special este alcătuită. În învățătura dată, prin expresii mici, duhovnicul convinge penitentul, să aibă părere de rău pentru păcatele săvârşite, cu promisiunea să nu mai greşească, să ierte celor ce i-au greşit, să ceară iertare pe cine a denigrat, şi îl încredințează că Dumnezeu iartă păcatele prin pocăință. Ca adăugire la această învățătură (după cuvintele: "După care duhovnicul se adresează către penitent") este adăugată şi învățătura (de după mărturisire) din *Trebnic,* de unde se expunea întreaga parte, care a mai rămas din rânduială.

La toate cele expuse sunt adăugate: a) " Cuvânt de Învățătură (pentru duhovnic) despre epitemii", în acest cuvânt de învățătură se vorbeşte despre faptul că epitemia pentru copii, se dă numai în cazul în care 1) păcatele sunt în contrast cu vârsta, 2) păcatele mărturisite s-au mai săvârşit, 3) atunci când mărturisirea se face fără părere de rău. Epitemii pentru copii pot fi: citirea rugăciunilor mici, închinăciuni şi postul. Perioada pentru astfel de epitemii (în funcție de păcate, ani, şi educație), trebuie să fie nu mai mult de "trei zile, o săptămână, sau o lună". b) "Învățătura pentru copii", căruia i se stabileşte epitemia. În această învățătură, se indică asupra necesității epitemiei, ca fiind o îndreptare duhovnicească, duhovnicul în cuvinte scurte spune ideea: că epitemia aminteşte penitentului de rădăcinile păcatelor, iată de ce ajunge să se întoarcă de la ele şi trezeşte în sine dorința de a se îndrepta. c) "Învățătura despre Sfânta Împărtăşanie, pe care trebuie să o citească duhovnicul după mărturisire unui sau mai multor deodată". Este scurtă şi dă de înțeles despre Euharistie şi explică importanța împărtăşirii pentru penitent. "Ea va curăța sufletul, vă va consolida în credință şi fapte bune, vă va uni cu Dumnezeu şi vă va face părtaşi Împărăției cereşti"-spune în cele din urmă duhovnicul. Ca şi precedenta ediție specială pentru săvârşirea mărturisirii, aceasta a fost revizuită de mai multe ori, s-a editat după 1769 şi se editează şi în prezent, de fiecare dată se editează fără de nici o modificare[829].

Astfel, în sec. al XIX-lea în Biserica Rusă, se editau trei rânduieli ale mărturisirii, dintre care una în *Trebnic* şi două care sunt artificiale-pentru maturi şi copii. Nu reprezintă deosebiri între ele din punct de vedere al rânduielii (deşi şi aici sunt permise câteva deosebiri neesențiale), aceste redactări, din punct de vedere al elementului constituitor, nu se înțeleg între ele. Ediția specială a ritualului mărturisirii, este destinată pentru toți în general, evident, dacă nu de *jure* atunci *de facto* sigur, complet exclude de la acțiune rânduiala mărturisirii, care s-a editat în *Trebnic*, ca cea care repetă rânduiala după ritualul dat şi care schimbă (ca având origini mai noi) toate elementele constituitoare ale ritualului. Având în vedere această relație apare întrebarea, pentru ce se editează în *Trebnic* ritualul mărturisirii după elementul constituitor învechit, care trebuie să nu mai acționeze, dacă e să privim la el din punct de vedere a ediției speciale a ritualului mărturisirii? Pe de altă parte, odată cu existența acestuia din urmă, nu se observă nici o necesitate pentru o ediție specială a „Ritualului mărturisirii pentru copii"; scopul practic a acestei ediții, va fi atins prin preluarea din ritual, a câteva elemente caracteristice scopului său în ediția anterioară. Şi această ne-necesitate, demult a fost alcătuită, fiindcă în 1796 din „Ritualul mărturisirii pentru copii", elementul practic şi esențial al său-întrebările speciale pentru copii-se mută în ediția specială: „*Rânduiala mărturisirii*", care se editează aparte în sec. al XIX-lea.

[829] Pe lângă ediția din 1769 au mai fost cercetate ediția de la Moscova din 1795, 1818, 1854 şi Kiev-1852, apud, *Ibidem,* pp. 559-560.

Apariția rânduielii mărturisirii redactată, nu odată a exclus de la acțiune, utilizarea sa în manuscrise. Importanța practică a ritualului mărturisirii din manuscrise şi apariția cărților de cult au putut să trezească, atât obişnuința față de manuscrise, cât şi un număr restrâns de exemplare a primelor ediții redactate ale *Trebnicului*. Conducerea bisericească din sec. al XVII-lea, socotea a fi un lucru corect şi inevitabil, utilizarea *Trebnicului* din manuscrise, până la apariția celor redactate, după cum ne dă de înțeles introducerea *Trebnicului* din 1639 unde se citeşte: „În toate *Trebnicile* pentru monahi nu este tipărită sfințirea bisericii, care mai înainte s-a editat de trei ori în *Trebnicile* din 1634, 1636, 1637" şi sunt procurate în mănăstiri şi în lume mai mult de 3000 de exemplare, viețuitorii din multe mănăstiri, au în posesie multe *Trebnice* transcrise, iar sfințirea o fac după fostele traduceri care au fost propuse[830]. Datorită acestor condiții se explică, de ce în acelaşi timp cu edițiile redactate ale ritualului mărturisirii, se întâlnesc o mulțime de liste ale acestui ritual. A fost transcris din edițiile redactate care au ieşit de sub tipar până la 1639-în acea perioadă când exista o criză de *Trebnice* redactate[831]. În toată deplinătatea sa, cu toate capitolele adăugătoare, ritualul mai sus menționat a fost transcris aici destul de rar; în marea majoritate a cazurilor în astfel de liste erau trecute cu vederea învățăturile care precedau ritualul redactat, învățături scrise din lucrările Sfântului Grigorie de Nisa, şi ale lui Nikon al Cernigovului[832]. Având în vedere persoanele, cu care transcriitorul urma să interacționeze, cum ar fi duhovnicul, în aceleaşi liste erau trecute cu vederea întrebările cât şi înnoirile pentru care nu s-a propus aplicare practică. Astfel, în listele pentru mireni şi preoți, erau lăsate aparte întrebările şi înnoirile pentru monahi şi monahii[833], şi invers, în listele pentru necesitățile mănăstireşti, nu erau amintite

[830] A.S. Rodosskii, *Каталогъ старопечатныхъ книгъ библиотеки Санкт-Петерсбурскаго..., op. cit*., p. 184, apud, *Ibidem.*

[831] Printre alte sunt cunoscute astfel (cu edițiile până la 1639) de liste din *Trebnic* cum ar fi manuscrisul din sec. al XVII-lea, Biblioteca Kirillo-Beloz, Nr. 525/782, pp. 109-169; Nr. 520/777, pp. 106-211, apud, *Ibidem*, p. 559.

[832] *Trebnic*, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1066, pp. 15-139; Nr. 1063, pp. 68-139 (curios este faptul că aici, lista este introdusă în manuscrisul din sec.al XVI-lea, în loc de precedentul manuscris, care a fost distrus; ritualul mărturisirii a păstrat începutul şi sfârşitul; lista a fost practicată); Nr. 1091, pp. 40-262; adunat de kneazul Veazemskii, Nr. CL (Q), pp. 447-611 (numai fără învățătura Sfântului Grigorie de Nisa; ritualul nu este încheiat); tot de kneaz adunat este şi mauscrisul Nr. L (O), pp. 1-22 (un fragment din *Trebnic*; ritualul este scris numai până la înnoirea pentru bărbații mireni); *Сборник рукописъ библиотеки Санкт-Петерсбурской Духобной Академий*,(Culegere de manuscrise ce se află în Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petrsburg) Nr. A IV/7, pp. 103-183 (din cauza faptului că s-au pierdut listele, s-a păstrat numai jumătate din înnoirea pentru preoți; în manuscrise se întâlneşte şi un alt ritual al mărturisirii care este mai vechi şi este scris de altcineva), apud, *Ibidem.*

[833] *Trebnic*, manuscris sec. al XVII-lea, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1092, pp. 107-186 (înnoirea pentru femei se aminteşte începând cu cuvintele "Dacă este bolnavă…", tot aici se întâlneşte şi învățătură către preoți; celelalte învățături mai sus indicate nu se întâlnesc); Nr. 1099, pp. 1-39 (din cauza pierderii listelor-începutul cu mijlocul întrebărilor pentru bărbații mireni nu se întâlnesc aici; în afară de învățăturile indicate, nu sunt amintite întrebările în mod ordonat, ambele înnoiri pentru mireni, încep prin formula: "Dacă este bolnav…"; înnoirea pentru copiii mici, este aşezată nu la locul său; ritualul se întrerupe la formula "iertării" care este rostită de penitent după mărturisire, apud, *Ibidem*, p. 560.

astfel de învățăturidedicate mirenilor[834]. Începând cu edițiile vechi după 1639, întrebuințarea listelor era foarte rară[835].

În afară de rânduielile întregi, din *Trebnicile* vechi, se extrăgeau câteodată doar elemente cunoscute din ritualul mărturisirii, cum ar fi spre exmplu: învățăturile, întrebările speciale şi înnoirile. Se poate presupune, că fragmentele menționate se referă la perioada introducerii în practică a ritualului nou. Se forțau în cazul dat prin faptul, că în ritualul nou-pe de o parte (cel puțin primele ediții) nu se întâlneau învățăturile, pe de altă parte exista doar un capitol general cu întrebări (şi acesta neprelucrat până la final) şi nu exista nici un îndrumar pentru mărturisire dedicat persoanelor cu o stare deosebită, cum ar fi spre exemplu, monahi, preoți, etc. O astfel de explicație se confirmă prin faptul că extrasele indicate, cuprind exclusiv întrebările şi înnoirile adresate monahilor, monahiilor[836] şi preoților[837] şi oricare dintre învățăturile care se refereau la mărturisire[838]; câteodată astfel de extrase erau destul de mari[839].

După necesitate, sau mai degrabă din curiozitate, rânduielile mărturisirii se transcriau nu doar din edițiile vechi ale *Trebnicului* editat la Moscova, dar şi din alte ediții. De fiecare dată, după un singur exemplar, sunt cunoscute listele ritualului din ediția *Trebnicului* din Streatin[840],

---

[834] *Trebnic*, manuscris sec. al XVIII-lea, Biblioteca Kirillo-Beloz, Nr. 528/795, pp. 65-88 (dimpreună cu învățăturile indicate; nu sunt amintite învățăturile preliminare şi învățăturile pentru copiii duhovniceşti, înțelegându-se-mirenii; lista cum se întâlneşte în manuscris, este alcătuită din *Trebnicul* editat în 1623),apud, *Ibidem*, p. 562.

[835] Sunt cunoscute 3-4 astfel de liste, una din ele este din *Trebnicul*-manuscris din Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1096, pp. 1-54 (fără întrebările către monahi şi monahii); Nr. 1069, pp. 39-25; manuscris adunat de Pogodin, Nr. 313, pp. 187-278 (în ambele învățături pentru preoți); manuscris, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, Nr. II/128, pp. 223-339 (cap. 20-21; judecând după titlul ritualului"Ritualul mărturisirii monahilor" care nu răspunde conținutului său, această listă este alcătuită propriu zis din *Trebnicul* Moscovit, editat în 1647), apud, *Ibidem.*

[836] *Сборникъ рукописей Общий Древний Писмености* (Culegere de manuscrise ale Scripturii antice) Nr. CXIX (Q), pp. 280-283(manuscrisul pare de origine rascolnică, sfârşitul sec. al XVIII-lea); *Trebnic*, manuscris sec. al XVII-lea, adunat de Pogodin, Nr. 307, pp. 219-238; Kanonic, manuscris *Общий Древний Писмености*, Nr. (O) XXII,1974, pp. 173-182, apud, *Ibidem*, p. 563.

[837] *Trebnic*, manuscris sec. al XVII-lea, Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 541/798, pp. 97-120 (în cceea ce priveşte întrebările şi înnorile monahilor şi monahiilor, sunt preluate cu exactitate din *Trebnicul* din 1636), apud, *Ibidem.*

[838] *Trebnic*, manuscris, sec. al XVII-lea, Biblioteca Bisercii Sfâmta Sofia, Nr. 1114, pp. 60-63 (învățătura copiilor duhovniceşti; *Trebnic*, 1636, pp. 214-216), apud, *Ibidem.*

[839] Ritualul mărturisirii,manuscris din prima jumătate a sec. al XVIII-le, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, Nr. A III/27. extrasul cuprinde învățătura înainte de mărturisire (Acum, copile, îngerii…)-*Trebnicul* din 1636, pp. 162-165) cât şi întrebările şi înnoirile monahilor şi preoților; acesta este întregul cuprins al manuscrisului, care este notat: „Ritualul mărturisirii pentru monahi, ieromonahi, şi diaconul negru pentru alungarea păcatelor şi curățirea sufletului" (Judecând după această notare, extrasul a fost făcut din *Trebnicul* editat în 1639), apud, *Ibidem.*

[840] *Trebnic*, Biblioteca Publică Imperială, Nr. (Q.I.) 510, pp. 70-83, apud, *Ibidem.*

Nomocanonul Kievean din 1620[841], *Trebnicul* lui Petru Movilă[842], ediția separată a rânduielii mărturisirii din 1723[843] şi în cele din urmă *Trebnicul* Moscovit din 1689[844].

Cei ce preferau ritualul mărturisirii din manuscris, alegând pentru rânduiala mărturisirii un original sau altul redactat, în mod deosebit în prima jumătate a sec. al XVII-lea, nu puteau să nu atragă atenție la diferența acestor originale. În vederea acestui fapt, unii duhovnici, câteodată aveau dubii în ceea ce priveşte, cărei rânduieli ai da întâietate? Cu această dilemă se confruntau duhovnicii din partea de sud a Bisericii Ruse, care acomodându-se cu ediţiile locale ale ritualului mărturisirii, din perioada alăturării Rusiei mici la Rusia Mare, trebuiau să se adreseze cu stimă şi față de ediţiile cărților de cult redactate în partea de nord. Pentru ieşirea din această dilemă, unii duhovnici au recurs la un tertip simplu, au scris în manuscrisul lor una lângă alta, rânduiala diferitelor ediţii redactate. Căruia dintre ele i se acorda întâietate nu se ştie. Se ştie doar un singur exemplu de comasare a rânduielilor redactate ale mărturisirii într-un singur manuscris, care se referă la o perioadă foarte târzie[845]. În manuscris metoda de unire indicată este una contemporană de origine rusă şi-n conformitate cu *Trebnicul* mitropolitului Petru Movilă. Ultima dintre aceste rânduieli este introdusă fără de nici o modificare[846]. În ceea ce priveşte o altă rânduială, este inclusă aici cu careva modificări, adăugiri şi anume, întreaga expunere are următoarea ordine: rânduiala în sine după rugăciunea: ”asupra celui dezlegat”; rugăciunea: „pentru cei ce sunt opriți de la Sfânta Împărtăşanie şi care s-au legat prin blestem” şi rugăciunea: „despre îndrăzneala celor ce au jurat”, apoi obişnuita „Introducere” pentru ritualul mărturisirii: „învățătura pentru cel ce se pocăieşte”, preluată probabil, dintr-o oarecare ediție a rânduielii mărturisirii din sudul Bisericii Ruse din sec. al XVII-lea[847](după aceasta se rosteşte această rugăciune, sau canonul pocăinței), rugăciunea celui ce se pregăteşte de spovedanie: “Stăpâne Cela ce eşti fără de început, Tată milostiv, şi a tuturor alinare Doamne, eu păcătosul şi nevrednicul robul Tău care mult am greşit….” (doxologia-: “Ție se cuvine slava”)[848], şi în cele din urmă, “Cuvânt înainte de spovedanie către penitent”, care se întâlneşte şi în *Trebnicile* din sec. al XIX-lea. Judecând după

[841] *Номоканонъ* manuscris, 1745, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, Nr. I.7.30 (lista întregului *Номоканонъ* Kievean din 1620), apud, *Ibidem.*
[842] *Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 317, Biblioteca Sinodală din Moscova, pp. 208-239.
[843] Culegere de manuscrise, sec. al XVIII-lea, Biblioteca Publică Imperială, Nr. (Q.I.) 642, pp. 105-136, apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 564.
[844] *Trebnic*, manuscris Biblioteca Kiril-Beloz, Nr. 539/798, pp. 26-36. Ritualul mărturisirii este împreună cu introducerea tuturor învățăturilor, apud, *Ibidem.*
[845] *Книга о исповедании Кающихся (*Cartea despre mărturisirea celor ce se pocăiesc*)*, manuscris, sec. al XVIII-XIX-lea, Biblioteca Academiei de Ştiințe, Nr. 57; manuscrisul după cum se pare era în uz, apud, *Ibidem*, p. 564.
[846] *Ibidem*, pp. 31-46, apud, *Ibidem.*
[847] Învățătura începe prin cuvintele: “Multmilostive Doamne, Cela ce nu vrei moartea păcătosului, ci vrei ca toți să se mântuiască (Iezechel 33) şi se încheie: bătându-se în piept şi zicând Doamne curățeşte-mă pe mine păcătosul şi iartă-mă”. Învățătura încearcă să convingă penitentul să urască păcatele, să se mărturisească în fața unui preot iscusit şi de a nu mai greşi, *Ibidem*, pp. 213-217, apud, *Ibidem.*
[848] *Ibidem*, pp. 27-29; Rugăciunea este împrumutată, se pare, din acelaşi izvor, apud, *Ibidem.*

rugăciunile speciale de dezlegare, lista dată, este alcătuită dintr-o oarecare publicație moscovită a *Trebnicului* de la sfârşitul sec. al XVII-lea.

Alți transcriitori, pentru atingerea aceluiaşi scop, recurgeau în cazul dat la o metodă mai grea, şi anume alcătuirea unui întreg, din diferite redacții ale rânduielilor deosebite ale mărturisirii. Cei ce au întreprins astfel de lucrări religioase au fost duhovnicii din partea de sud. De aceea, la baza acestor rânduieli în mod obişnuit, stă ritualul mărturisirii după *Trebnicul* lui Petru Movilă, completat prin adăugiri din alte rânduieli, sau din scrieri personale. Ne sunt cunoscute două astfel de prelucrări şi fiecare dintre ele este atât de curioasă, încât merită o descriere deosebită.

După una dintre ele, ritualul este intitulat: "Rânduiala Tainei Sfintei Pocăințe, mărturisirea păcatelor de către creştinii de genul masculin şi feminin". Toată partea de până la mărturisirea păcatelor este expusă aici la fel, cum este şi în *Trebnicul* lui Petru Movilă, dar cu următoarele deosebiri esențiale: după observația care se referă la aşezarea penitentului şi starea internă a celui care se îndreaptă spre mărturisire, urmează citirea evangheliei de la Marcu (Ev. Marcu, XI, 23-26). Vorbind de starea exterioară a duhovnicului, în loc de " şezând pe scaun", se foloseşte expresia "şezând pe loc"; învățătura înainte de mărturisirea păcatelor este amintită prin înlăturarea ultimei fraze, şi se aminteşte de "Învățătura a doua către penitent" care nu este nimic altceva, decât învățătura înainte de mărturisirea păcatelor după rânduiala actuală a mărturisirii (Copile, Hristos în chip nevăzut...), dar cu adăugirea unui citat vast dintr-o învățătură asemănătoare după ritualul vechi moscovit.

Îndrumarea generală despre chipul mărturisirii este preluată din *Trebnicul* lui Movilă, dar ataşarea, este făcută cu iscusința aceleiaşi îndrumări ce se găseşte în rânduiala din sec. al XIX-lea[849] . Pentru îndrumarea din cadrul rânduielii mărturisirii, este propus aici capitolul cu întrebări, special alcătuit: pentru mireni, femei, fecioare şi în cele din urmă, adăugirea deosebită intitulată: "întrebări către preoții de parohii" [850]. Primele întrebări sunt alcătuite după aceeaşi ordine ca şi până acum întâlnită, şi sunt împărțite în mai multe părți: despre credință, despre păcatele trupeşti, despre amestecarea sângelui, despre omor; dar în ele se observă clar urmele preluării din întrebările vechi redactate. Aceastea din urmă reprezintă un scurt împrumut citat, în care sunt introduse aici întrebările pentru femei şi fecioare. În ceea ce priveşte întrebările către preoți, nu sunt nimic altceva decât o schimbare neesențială a întrebărilor de acest gen în acelaşi izvor. Răspunsurile penitenților la întrebările duhovnicului, trebuie să se

[849] Colecție de manuscrise, sec. al XVII-lea, Biblioteca Publică Imperială Nr. (Q.I.) 235, pp. 1-7 (Lista era în uz), apud, *Ibidem*, p. 566.
[850] *Ibidem*, pp. 7-12 şi pp. 10-20, apud, *Ibidem.*

încheie cu aceeaşi formulă, care se găseşte în cazul dat în *Trebnicul* lui Petru Movilă. După mărturisire urma: "Cuvânt de învățătură către penitent". Acest cuvânt de învățătură reprezintă o compilație din : a) învățătura de după mărturisire din *Trebnicul* contemporan; capitolul despre şapte fapte din *Trebnicul* vechi, prin care se poate „ispăşi păcatele penitentului"; c) preluări din învățătura de după mărturisire din *Trebnicul* vechi de proveniență sudică; d) şi în cele din urmă, preluare din acelaşi cuvânt de învățătură recunoscut în *Trebnicul* contemporan. Partea de după mărturisire ce urmează după fraza de dezlegare: "Mergi în pace şi nu mai greşi", este aceeaşi ca şi în *Trebnicul* lui Petru Movilă[851].

Apoi se începe un lung rând de adăugiri şi anume: "întrebările către preoții de parohie" amintite mai sus, după care urmează observația: "După care duhovnicul citeşte rugăciunile de dezlegare, şi săvârşeşte Sfânta Taină după rânduiala mai sus amintită"; capitolul binecunoscut de întrebări-răspunsuri (fără rugăciuni) ale Sfântului Atanasie-preluat din *Trebnicul* vechi[852] ; observația canonică despre faptul că sunt cazuri când, stabilirea epitemiei nu corespunde cu păcatele mărturisite; observația: „cine de acum nu mărturiseşte nici un păcat, nu se cuvine a fi dezlegat"; "Doctoria sfinților părinți a celor şapte sinoade pentru oamenii ce cad în păcate". Îndrumarul dat constă din 25 de canoane, şi aminteşte următoarele păcate: lepădarea de credință, desfrânarea, furtul, lăcomia pântecelui, omorul, magia, defrânarea împotriva firii şi câteva păcate specifice femeilor. În general, *Nomocanonul*[853] este alcătuit după numărul şi ordinea păcatelor, amintite în capitolul cu întrebări, iar perioada epitemiilor se stabileşte în conformitate cu dreptul canonic. Din cuprins, putem să ne dăm seama că el este alcătuit special pentru rânduiala dată. Pe lângă toate acestea, sunt adăugate rugăciunile: „Despre esența opririi de la Sfânta Împărtăşanie şi pentru cei ce cu blestem s-au legat" şi „Despre brutalitatea celor ce s-au jurat" (aceleaşi care sunt întâlnite şi în lista anterioară) şi, în cele din urmă, „Legământul ce se referă la mărturisirea pentru femei"[854] . Acest legământ este scurt şi general după conținutul său.

Pe baza acelor două rugăciuni adăugate aici, se poate de presupus faptul, că compilația dată a apărut începând cu a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Făcând o conluzie a izvoarelor acestei compilații, se poate observa, că autorul s-a ghidat aici de ritualul mărturisirii din *Trebnicul* lui Petru Movilă, cel rus din perioada lui Nikon, *Trebnicul* vechi editat la Moscova şi se prea poate şi cel de la Streatin. Pe lângă acestea, după cum se pare, el a folosit şi „Canonul de rugăciuni pentru mărturisirea păcătosului", care nu se întâlneşte nici măcar în sec. al XIX-lea în *Trebnicul* Mare; cel puțin numai din izvorul dat, alcătuitorul a putut să introducă în ritualul

[851] *Trebnicul* lui Petru Movilă, Kiev, 1646, pp. 353-357.
[852] *Trebnic*, 1636, p. 214, apud, Almazov, A.I*., Тайная исповедь в Православной..., op. cit.*, p. 567.
[853] În manuscrisul citat este introdus la pp. 25-27, apud, *Ibidem.*
[854] *Ibidem*, pp. 28-29, apud, *Ibidem.*

mărturisirii, citirea indicată din Evanghelia după Matei. Rânduiala despre care am vorbit acum este una reuşită, are un curs firesc şi logic.

Într-o altă revizuire se poate observa o implicare a autorului nu atât de evidentă, dar în schimb sunt o mulţime de adăugiri. Această rânduială revizuită, cuprinde un întreg manuscris, alcătuit aproximativ în aceeaşi perioadă, ca şi precedenta rânduială, şi care este notată: *Книга о исповеди избранная отъ разныхъ книгъ „Cartea despre mărturisire alcătuită din diferite cărţi*" [855]. Expunerea rânduielii în sine, este precedată de un capitol teoretic intitulat: „Învăţătura pentru pocăinţă". Capitol care înlocuieşte "ritualul Tainei Pocăinţei" din *Trebnicul* lui Petru Movilă, care se ocupă cu explicarea întrebării: ce anume este pocăinţa? Indicând materia şi forma sa, autorul trece la enumerarea caracteristicilor adevăratei mărturisiri, unde enumeră 16[856], explică obligaţiile, care sunt legate cu „automulţumirea" pentru păcat, expune acţiunile păcătosului, obligaţiile sale pentru pregătirea către mărturisire, pentru mărturisirea în sine şi după încheierea ei. Acest tratat are o alcătuire destul de scolastică şi în întregime este preluat din scrierea practico-bisericească binecunoscută: „*Миръ с Богом*", alcătuită în partea de sud a Rusiei în sec. al XVII-lea, de către Inokentie Ghizel[857]. După o astfel de introducere urmează rânduiala mărturisirii după *Trebnicul* lui Petru Movilă, dar într-o prelucrare deosebită.

---

[855] Manuscris din Biblioteca Publică Imperială, Nr. (Q.I.) 268. Titlul indicat, este amintit la p. 262; de aici se poate de desprins ideea că în anul 1715, acest manuscris aparţinea preotului Bisericii ce poartă hramul Naşterea Născătoarei de Dumnezeu şi a Sfinţilor Cosma şi Damian şi Gheorghe Nikiforov. Prin mâna, posesorului la începutul şi sfârşitul său sunt introduse diferite adăugiri. Printre aceste adăugiri,la început (până la enumerarea paginilor manuscrisului) sunt: (fără de nici o notare) învăţătura de înainte de mărturisirea păcatelor din rânduiala mărturisirii din sec. al XIX-lea (Copile, Hristos stă nevăzut primind mărturisirea ta…) cu adăugirea unei deosebite învăţături, care repetă prin alte cuvinte, acelaşi idei, ce se regăsesc în învăţătură; b) (la fel fără de nici o notare) o formulă vastă a întrebărilor. Formula este alcătuită nu fără influenţa formulei ce se întâlneşte în *Trebnicul* din sec. al XIX-lea, dar se deosebeşte prin faptul că are sfârşit şi rânduială logică. Autorul, în mod sistematic se opreşte asupra păcatelor mai importante care se referă la dreapta credinţă, relaţiile sociale şi familiare, faptele săvârşite împotriva poruncii a 7-a, furturile, omorurile, iar mai apoi trece la păcatele mai puţin importante. Din punct de vedere al conţinutului, capitolul se deosebeşte prin întrebările concrete de viaţă. Cele mai curioase dintre ultimele, putem indica următoarele întrebări: "Rugăciunea lui Iisus cum o rosteşti? Nu corespondezi cu rascolnicii şi potrivnicii Bisericii? Rogi pe Dumnezeu pentru bunăstarea Împăratului nostru şi pentru întreaga sa familie? Rogi pe Dumnezeu pentru Sfântul Sinod? Te mărturiseşti în fiecare an părintelui duhovnicesc? La mărturisire spui toate păcatele? Nu blestemi pe copii tăi? nu îi dai în mâinile satanei? Nu laşi pe casnicii tăi înfometaţi ori să fie fără haine sau încălţăminte? Nu-i duci la dansuri? Îţi iubeşti vrăjmaşii? Binecuvintezi pe cei ce ţi s-au jurat? Faci bine celor ce te urăsc?". Astfel de întrebări sunt alcătuite pentru întrebuinţarea în practică, iată de ce sunt însoţite de indicaţia pentru dezlegarea de ele, ce se regăseşte în manuscris la p. 255 (întrebările date ocupă pp. 2-6). O altă enumerare mică a păcatelor, despre care trebuie să fie întrebat "penitentul" se regăseşte între pp. 7-8, enumerarea reprezintă după cum se pare, conspectul capitolului precedent cu întrebări. La sfârşitul cărţii se întâlnesc: a) patru învăţături "pentru cei ce doresc să se împărtăşească" (pp. 264-268) b) Darurile oricărui duhovnic-capitol în care se enumeră limita fiecărui păcat şi preluarea din ediţia din Kiev a *Номоканонъ* din *Trebnicul* Mare, apud, *Ibidem*, p. 568.

[856] "Toate caracteristicle mărturisirii propuse aici, sunt confortabile pentru amintirea conţinutului şi pot fi explicate pe scurt prin următoarele indicaţii: "mărturisirea trebuie să fie la scurt timp, deasă, liberă, tainică, smerită, cu părere de rău, să uşureze sufletul, clară, ruşinoasă, bărbătească, întreagă şi adevărată, conştiincioasă, urmărită" (*Ibidem*, p. 10), apud, *Ibidem*.

[857] Întregul tratat se regăseşte în manuscris la pp. 1-33; a se face comparaţie cu cartea citată "*Миръ с Богом*" pp. 5-24; 64-65 şi 431-435, apud, *Ibidem*, p. 570, Inokentie s-a născut în Prusia şi era adeptul Bisericii reformate. În adolescenţă a ajuns la Kiev unde a primit ortodoxia şi a fost tuns monah. Petru Movilă l-a trimis să studieze peste hotare. Întorcându-se de peste hotare a luptat împotriva iezuiţilor şi uniaţilor. Din 1645 a devenit egumen a mai

Rânduielii în sine îi preced învățăturile ce sunt până la mărturisirea păcatelor, care şi aici sunt alcătuite sub influența *Trebinicilor* vechi, cel a lui Nikon şi a lui Petru Movilă, dar altfel, nu ca în cazurile precedente[858]. După o astfel de învățătură urmează capitolul cu întrebări. Conținutului său, în înțeles propriu zis-îi preced, întrebările introductive de dublu tip: unele-pentru cei nou veniți la mărturisire, altele-pentru persoanele care au primit deja Taina. Prin intermediul primelor întrebări, duhovnicul studiază, dacă a venit pentru prima dată penitentul la mărturisire, dacă până atunci a fost la un alt duhovnic, dacă nu este sub oprire de la el, dacă este căsătorit, etc. În cele deal doilea tip-(care trebuie să fie aplicabile şi pentru penitenții nou veniți) duhovnicul întreabă: dacă ține minte penitentul jurămintele date de el la Botez, şi dacă ştie începutul credinței creştine? La cele din urmă se enumeră în afară de Simbolul de credință, rugăciunile Domnului, Decalogul şi celelalte multe a toate posibile săvârşiri: facerile de bine şi rodurile lor, poruncile, păcatele, etc. Întrebările date la final au o învățătură generală pentru necesitatea de a şti, elementele enumerate mai sus. În ceea ce priveşte formula întrebărilor, nediferențiindu-se printr-un conținut original, este curioasă după structura sa scolastică. Urmărind scopul de a cerceta penitentul pe cât posibil în toate păcatele, autorul a strâns toate grupele posibile de fapte bune şi de porunci, după care adresa întrebările penitentului, împărțind opera sa în mai multe capitole independente. În particular aici se amintesc păcatele caracteristice relației conjugale: a) trei virtuți creştine de bază (credința, nădejdea şi dragostea-sunt alcătuite întrebări pentru fiecare în parte); b) zece porunci (pentru fiecare în parte); c) zece porunci bisericeşti (ascultarea Sfintei Liturghii în zilele de sărbătoare, păstrarea posturilor, citirea din cărțile duhovniceşti, mărturisirea şi împărtăşirea anuală, necitirea cărților eretice, rugăciunea pentru autorități, ascultarea de epitemia duhovnicească în vreme de necesitate, nefolosirea numelor bisericeşti în necesitățile lumeşti, necununarea în zilele permise de Biserică); d) fapte satanice; persoanele ce săvârşeau următoarele păcate: invidia, iubirea de argint, desfrânarea, nemilostenia, neîncrederea, neprezentarea la Sfânta Liturghie în zilele de sărbătoare şi faptul că nu se ruga omul pentru cei apropiați, erau excluşi din Biserică; e) iarăşi cele zece porunci ale lui Moise; f) păcatele împotriva celor patru virtuți evanghelice; şi g) păcatele împotriva celor trei virtuți (postul, rugăciunile şi milostenia). Este un fapt dubios, dacă această scară a păcatelor atât de artificială şi infinită, prin repetările ei involuntare, ar fi putut să aibă o oarecare practicare comodă. Această fomulă a întrebărilor la fel este preluată din scrierea amintită a lui Inokentie Ghizel.

---

multor mănăstiri. În 1648 a devenit rector al Colegiului Movilean din Kiev. La 1656 a devenit Arhimandrit al Lavrei Pecerska din Kiev. O altă lucrare de a sa este *Киевский синопсис* (Sinopsis-primul tratat istoric ucrainean). A adormit la Domnul la 1683.

[858] Metoda compilativă a alcătuirii, este prezentă cel mai evident, pentru că împrumutul după ordinea izvoarelor indicate, se împarte cu o mare sinceritate şi se unesc între ele pur mecanic (Inokentie Ghizel, *Миръ с Богом*, pp. 40-45), apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit,* p. 570.

După rostirea formulei de încheiere a mărturisirii din *Trebnicul*[859] mitropolitului Petru Movilă, aici este introdusă învățătura de după mărturisirea păcatelor, care este foarte vastă dar care lasă de dorit din punct de vedere al conținutului[860]. Rugăciunea de până la mărturisirea păcatelor, amintită de Petru Movilă, este introdusă din rânduiala care se întâlneşte şi astăzi, iar textul acestei rugăciuni este răspândit printr-o oarecare introducere. Rânduiala se încheie la fel ca şi la Petru Movilă. În loc de adăugiri, la el se întâlnesc enumerarea „păcatelor de rang deosebit", şi o înnoire care nu este notată. Aceasta este cea din urmă listă (dar cu multe scăpări în a doua sa jumătate) a înnoirilor pentru mireni din *Trebnicul* vechi[861]. În ceea ce priveşte prima listă, ea reprezintă întrebări legate de mărturisire, evident, ele sunt amintite aici ca adăugire la formula generală de întrebări din rânduiala mărturisirii. Alcătuitorul acestor întrebări se referă: la preoți, duhovnici, domni şi doamne[862]. Întrebările pentru primii dintre persoanele amintite, aproximativ au acelaşi conținut (un pic mai sărac), ca şi în *Trebnicul* vechi; întrebările pentru duhovnici sunt o muncă zadarnică a autorului, deoarece păcatele enumerate în întrebările date pot fi caracteristice oricărei fețe ierarhice; întrebările pentru ultimele două categorii de persoane, nu reprezintă nimic deosebit.

Probabil, expunerea schimbării, a existat mai înainte în manuscris, ca şi capitol independent. Alcătuitorul cărții date despre mărturisire, nu a fost mulțumit de ea, şi a adăugat la ea, rânduiala ce se practica în sec. al XIX-lea, fără de nici o modificare[863] şi *Nomocanonul* din cadrul *Trebnicului* celui mare ce se editează acum[864]. La aceste două părți, în cele din urmă se adaugă: „Explicarea păcatelor caracteristice persoanelor deosebite". Prin persoane deosebite aici se înțelege: a) duhovnicii, b) soții şi domnii, c) conducerea de stat şi ziditorii bunătății d) mercenarii şi pictorii. Pentru duhovnici se amintesc păcatele caracteristice episcopilor, preoților, diaconilor, propovăduitorilor şi monahilor; în cea dea doua categorie-soți, logodiți, văduvi, părinți, feciori, fiice, copii, stăpâni, robi; în cel deal treilea caz: mari domni, consuli, judecători, avocați, martori (care sunt chemați la judecată); în cel deal patrulea caz: mercenari, doctori, învățători, studenți, bogați, săraci şi cârciumarii[865]. La această enumerare lungă sunt adăugate, învățăturile de după mărturisire, care tratează despre păcatele de moarte şi cele care se iartă, formula „de iertare", care este preluată din *Trebnicul* vechi, şi în cele din urmă, partea de după

[859] *Ibidem*, pp. 45-81; Ghizel, pp. 66-359 Preluarea este prescurtată, apud, *Ibidem*, p. 571.
[860] *Ibidem*, pp. 82-91, apud, *Ibidem.*
[861] *Ibidem*, pp. 108-112 şi *Trebnicul* din Moscova, 1636, pp. 109-174, apud, *Ibidem.*
[862] Aplicabil la faptul că aici în general sunt patru grupe independente cu notările caracteristice (*Ibidem,* pp.95-107), apud, *Ibidem*, p. 572.
[863] *Ibidem*, pp. 114-129. Rânduiala este copiată în modul, în care se editează în *Trebnicul* cel mic, incluzând aici şi rugăciunea de dezlegare şi cea pentru cei care sunt sub oprire (Ceea ce înseamnă că aici nu sunt cuvintele de învățătură înainte de mărturisire şi nici Introducerea), apud, *Ibidem.*
[864] *Ibidem*, pp. 131-190, apud, *Ibidem.*
[865] *Ibidem*, pp. 192-252, apud, *Ibidem*, p. 573.

mărturisire (de după formula de dezlegare) din ritualul mărturisirii după *Trebnicul* lui Petru Movilă[866]. În conformitate cu aceste adăugiri, este evident, şi partea dată în particularitatea ei a avut o menire practică. Deşi dacă s-ar aprofunda fiecare enumerarea a păcatelor, nu este necesar, fiindcă după conţinutul lor, ele reprezintă întrebări obişnuite, care şi fără de nici o îndrumare, orice duhovnic va găsi de cuviinţă să prezinte întrebările date persoanelor mai sus amintite. Din punct de vedere al originii lor, aceste enumerări de păcate, la fel reprezintă o preluare din cartea lui Ghizel „*Миръ с Богом*"[867]. Ghizel se pare că a utilizat pentru alcătuirea acestei liste de păcate, un oarecare original latin. Se presupune a fi aşa, deoarece doctorii, farmaciştii nu erau numeroşi în Rusia sec. al XVII-lea, pentru ca să fie incluşi în întrebările din cadrul ritualului mărturisirii.

Acestea sunt datele cunoscute pentru destinul istoric al ritualului săvârşirii mărturisirii în Biserica Rusă, din timpul apariţiei în cărţile de cult editate. Făcând concluzii, mai întâi de toate se poate observa că odată cu apariţia primei ediţii redactate a ritualului mărturisirii şi pe parcursul întregului sec. al XVII-lea, în Biserica Rusă nu a existat pentru el o singură redactare. În cazul dat se poate adăuga faptul că, diferenţa dată a fost necesară pentru practica Bisericii Ruse din sec. al XVII-lea nefiind influenţată de ritualul mărturisirii din practica Bisericii Greceşti, ci având o relaţie independentă prin editorii ruşi al cărţilor de cult, în ceea ce priveşte partea cu Taina Mărturisirii şi continuarea practicii precedente. Prima condiţie a avut putere în partea de sud a Bisericii Ruse din sec. al XVII-lea, cealaltă în partea de nord. În partea de sud, diferenţa rânduielilor redactate ale mărturisirii după cum se pare, a fost tributară influenţei practicii Bisericii Greceşti, după cum s-a expus în ediţia Kieveană din 1620 a *Trebnicului,* care se întâlneşte acum în întreaga Biserică Rusă. Această influenţă este aparentă, deoarece, cum s-a observat, în acest caz s-au ghidat de necesitatea de a edita nu însuşi ritualul mărturisirii, ci *Nomocanonul* cu epitemii. Nemaivorbind despre faptul, că această ediţie a fost utilizată nu pentru îndrumarea după originalul grec, ci după traducerea slavă.

Influenţa practicii greceşti în cazul dat, indubitabil se răsfrânge asupra practicii ruse începând cu perioada Patriarhului Nikon, când în partea de nord a Rusiei ritualul numai ce amintit se regăseşte în *Trebnic*, ca fiind singurul îndrumător pentru săvârşirea mărturisirii sacramentale, devine exclusiv, datorită urmăririi cu precădere a importanţei sale practice în Biserica Greacă din acea perioadă. Dar şi în cazul dat nu s-a mers cu ochii închişi după practica greacă, pentru că luând în considerare importanţa indicată a ritualului, la ruşi în acelaşi timp erau permise înnoirile, care ignorau practica greacă în cel mai esenţial moment al săvârşirii

[866] *Ibidem*, pp. 252-262, apud, *Ibidem.*
[867] Inokentii Ghizel, *Миръ с Богомъ*, pp. 372-428, apud, *Ibidem.*

mărturisirii. O astfel de atitudine față de originalul grec, s-a răsfrânt şi după Patriarhul Nikon, când complicând în 1671 rânduiala mărturisirii cu noi rugăciuni, ce au fost introduse fără dubii sub influența *Evhologhionului* grec, în acelaşi timp, erau introduse într-o ordine deosebită, şi nu s-au gândit să adauge la ritualul mărturisirii, capitole adăugătoare de proveniență rusă.

IV.6 Îndrumarele mărturisirii din sec. al XVIII-lea şi rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XIX-lea

Aproximativ începând cu 1685 în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii, în întreaga Biserică Rusă se stabileşte o uniformitate. Până la această perioadă lipsa uniformității se explica prin absența în Rusia sec. al XVII-lea a unui singur organ al conducerii bisericeşti. La sfârşitul sec. al XVII-lea ritualul mărturisirii a fost recunoscut a fi obligatoriu în întreaga Biserică Rusă, însă el nu a rămas perfect neschimbat. El a rămas doar ca rânduială a mărturisirii sacramentale; dar ca îndrumare pentru mărturisire, el încă în prima decadă a sec. al XVIII-lea a suferit schimbări esențiale care au fost permise în edițiile artificiale ce erau individuale. Aceste ediții, datorită Sfântului Sinod continuă să se editeze şi în sec. al XIX-lea. Ca răspuns la aceasta, la ruşi şi în sec. al XIX-lea nu există doar o singură rânduială a săvârşirii mărturisirii, rânduială, care este înțeleasă în sens larg ci există trei rânduieli ale mărturisirii, acestea sunt: rânduiala generală din *Trebnic*, aceeaşi rânduială într-o ediție aparte şi rânduiala mărturisirii pentru copii, dintr-o ediție artificială. De ultimele două rânduieli s-a ocupat conducerea de vârf a Bisericii Ruse. Aceste rânduieli au fost editate deja după rânduiala, care se regăsea în *Trebnic*, iar importanța practică a dictat-o Sfântul Sinod; în ceea ce priveşte rânduiala din *Trebnic*, ea rămâne ca bază imaginabilă a destoiniciei istorice a primelor rânduieli, care erau înțelese a fi ritual liturgic în înțeles restrâns. Această absență a uniformității din Biserica Rusă contemporană în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii, în mod decisiv nu are o importanță esențială. Ea nu se referă la elementul liturgic în înțeles propriu zis, ci se referă la ritualul mărturisirii, ca act sacramental al cultului ortodox. Ea se referă doar la acele elemente ale acestui ritual, care după esența lor nu doar pot, dar şi trebuie să se schimbe de fiecare dată, să fie aplicabile pentru condițiile neaşteptate ale săvârşirii mărturisirii.

Dintre rânduielile ce provin din manuscrise, sunt cunoscute două. Una dintre ele cuprinde traducerea lucrării: *Об исповеди* "*Despre mărturisire*" a duhovnicului grec N. Pashalevs. Cealaltă îşi propune un scop special, şi anume să servească exemplu pentru mărturisirea doar a episcopilor, ce (având titlul: „*Mărturisirea educativă, pentru mitropolit şi arhiepiscop*") cuprinde doar întrebări adresate către aceste fețe ierarhice. Aceste întrebări nu reprezintă ceva nou; ele sunt în esență modificările nesemnificative ale întrebărilor cunoscute, pentru mărturisirea Patriarhului, iată de ce, trebuie să gândim, că au apărut deja la sfârşitul sec. al XVII-

lea. Ca şi confirmare, ele sunt alcătuite sub îndrumarea directă a dreptului canonic, acestea din urmă destul de des demonstrează acest lucru, aici în cadrul întrebărilor[868].

Dintre îndrumările redactate în cazul dat, primul loc aparţine celor traduse, şi anume cunoscuta lucrare a mitropolitului Gavriil al Filadelfiei: *О Таинствахъ* "*Despre taine"*. Când a fost editată această traducere, nu se cunoaşte. Judecând după exemplarul care a fost în mâinile profesorului Almazov, sunt argumente a presupune, că ea a fost editată la Moscova încă din perioada Patriarhului Filaret[869]. În a doua jumătate a sec. al XVII-lea la ruşi a apărut propriul îndrumar, care era analogic cu ideea generală a îndrumarului mitropolitului Gavriil, ediția Kieveană din 1668 *О семи церковныхъ тайнахъ* „*Despre cele 7 taine bisericeşti*"[870]*,* care se referă masiv la Taina Mărturisirii. Această carte, s-a bucurat de un respect mare în practică; ca şi confirmare serveşte faptul, că ea a fost utilizată nu doar în ediţiile redactate, dar şi în manuscrise[871]. În ceea ce priveşte mărturisirea, în această carte în ediţiile obişnuite din sud în sec. al XVII-lea, se întâlnesc lucruri generale despre pocăință şi despre obligaţiile duhovnicului, în ceea ce priveşte săvârşirea mărturisirii, detaliat se expune dialogul penitentului cu duhovnicul care preced mărturisirea, se meditează asupra aspectului tainic al mărturisirii şi în încheiere, tratează despre acţiunile pocăinței[872].

În manuscrise această carte, ca şi dovadă a întrebuinţării practice, era însoţită câteodată de învăţătură vastă despre mărturisire, care se nota: „Învăţătură de la duhovnic pentru copiii săi duhovniceşti, care poate să fie şi după mărturisire". Învăţătura dată, judecând după caracterul scrisorii, provine din apusul rus, având în vedere şi întrebuinţarea citatelor din Sfintele Scrieri, din perioada când a fost editată. Această învăţătură tratează următoarele teme: despre credința în Dumnezeu (foarte pe lung se expune, ceea ce se regăseşte în Simbolul de Credință), despre urmarea celor 10 porunci (care sunt amintite aici), despre îndeplinirea poruncilor bisericeşti (mergerea de sărbători la biserică, închinarea la icoane, cinstirea preoţilor şi monahilor, a da zeciuială clerului) despre învăţătura către femeie şi copii, despre puterea ţarului, despre păstrarea tainelor ţarului şi a avea credincioşie faţă de el, despre dreapta judecată, despre obligaţiile ostaticilor şi robilor, despre săvârşirea mărturisirii, despre săvârşirea faptelor bune şi fuga de

[868] Despre sfinţenie, şase cuvinte ale lui Hrisostom, manuscris sec. al XVII-lea, Biblioteca Soloveţk, Nr. 610, pp. 359-361, apud, *Ibidem,* p. 578.
[869] Exemplarul acestei ediţii se regăseşte în Biblioteca Arhiepiscopului Inokentie din cadrul Seminarului Duhovnicesc de la Odesa. Ediția data are 200 de pagini şi s-a păstrat în întregime, dar despre timpul şi locul apariţiei nu se găseşte nici o indicaţie. În Bibliografia redactărilor slave cunoscute, această operă nu se aminteşte, apud, *Ibidem.*
[870] Karataev I. *Описание славяно-русскихъ книгъ..., op.cit.,* p. 356.
[871] Sunt cunoscute două astfel de manuscrise în liste asemănătoare, prima este din manuscrisul Bibliotecii Sinodale din Moscova, Nr. 668 (Învăţătură despre pocăință la pp. 21-43), cea de-a doua este sub Nr. 683 (despre pocăință, pp. 53-88), din aceeaşi Bibliotecă, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной...,op. cit*., p. 578.
[872] De data aceasta, cuprinsul acestei cărţi se regăseşte în citatele lucrării lui Ghizel „*Миръ с Богом*", care în multe cazuri coincide în întregime, apud, *Ibidem,* p.579.

păcate[873]. Începutul şi sfârşitul unei astfel de învățături, sunt demne pentru orice fiu duhovnicesc; în ceea ce priveşte cuprinsul, atunci în fiecare caz concret din învățătură, este indicat a se rosti doar locul cunoscut, care ar răspunde prin conținutul său, rangului deosebit al penitentului. Această caracteristică scolastică a acestei învățături, vorbeşte despre faptul că este de origine mai târzie.

În manuscrise, aceeaşi carte este însoțită şi de un capitol special cu întrebări: „Dezlegarea de păcate, după adresarea întrebărilor despre diferitele păcate şi anume împotriva celor 10 porunci". Părintele duhovnicesc este necesar şi folositor a şti şi „dezlegarea cazurilor în care s-a săvârşit unul dintre cele şapte păcate principale"[874]. Înainte de enumerarea păcatelor, împotriva fiecărei porunci (în mod obişnuit este precedat de întrebarea: "Care poruncă nu a respectat-o penitentul?"), alcătuitorul cu o deosebită dragoste se ocupă de soluționarea tuturor întrebărilor posibile în funcție de circumstanțele referitoare la păcatul cunoscut, când este de moarte şi când este de iertat. Din punct de vedere al conținutului, întrebările date reprezintă o parafrazare prescurtată a viziunii lui Inokentie Ghizel despre păcate, în cartea sa *Миръ с Богом* "*Lumea omului cu Dumnezeu*". Această ultimă scriere, este primul îndrumar practic special, pentru săvârşirea mărturisirii în perioada dată.

Structura generală a scrierii lui Ghizel se împarte în 3 părți. Prima parte, tratează "despre pocăința generală", ea alcătuieşte acea parte introductivă, cu care ne-am întâlnit într-unul dintre manuscrisele sec. al XVII-lea. Partea a doua "despre penitent" cuprinde acele enumerări ale păcatelor, care s-au repetat mai sus. Partea a treia este dedicată învățăturii "despre duhovnic", în care se expune obligația duhovnicului înainte, în timpul şi la sfârşitul mărturisirii iar apoi urmăreşte activitatea sa ca judecător şi ca doctor de boli sufleteşti. Partea dată şi în aceeaşi măsură şi întreaga carte, constă din învățătura despre soarta penitentului (despre obligația duhovnicului să nu spună păcatele descoperite lui), ca fiind una dintre obligațiile esențiale ale duhovnicului. În literatura rusă, sunt alcătuite două opinii, în ceea ce priveşte virtuțile interne ale acestei scrieri a lui Ghizel, şi ambele nu sunt satisfăcătoare. După observația caracteristică Preasfințitului Filaret, Arhiepiscopul Cernigovului: "aceasta este o scriere nu foarte puternică despre puterea pocăinței"[875]; după părerea mitropolitului Evghenie (Bolhovitinov): " cartea dată, în careva locuri permite tâlcuirea celor scrise în duh neortodox"[876]. Din punctul practic de vedere, scrierea lui Ghizel nu este foarte reuşită. Folosirea multor cuvinte în expunere, multe

[873] Manuscris, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 683, pp. 137-159, apud, *Ibidem.*
[874] *Ibidem*, pp. 257-340, apud, *Ibidem*, p. 580.
[875] Filaret, arhiepiscopul Cernigovului, *Обзоръ Русской духовной литературы*, (Revizuirea literaturii duhovniceşti Ruse) Cartea I, Sankt-Petersburg, 1884, p. 203.
[876] Evghenii,mitropolitul Kievului, *Словарь писателей духовнаго*, (Dicționarul scriitorilor duhovniceşti) partea a I-a, Sankt-Petersburg, 1818, pp. 210-211.

capitole diferite, care sunt supuse îndreptării scolastice a autorului, şi decizia câteodată nefolositoare şi curioasă de utilizare a întrebărilor cazuistice. Cu toate acestea, după înlăturarea detaliilor de prisos, această carte a fost bună pentru scopul ei din sec. al XVII-lea, având în vedere că nu se întâlneau altele asemănătoare ei. Scrierea lui Ghizel cu adevărat era înțeleasă în sec. al XVII-lea, a fi utilă pentru întrebuințarea practică, despre aceasta cel mai bine vorbesc citatele extrase din ea mai sus, care au o legătură strânsă cu rânduiala mărturisirii.

Doi ani mai târziu editării cărții lui Ghizel "*Миръ с Богом*", cu binecuvântarea sa, în Kiev în 1671 a ieşit o altă carte, care la fel a fost destinată duhovnicilor: "*Наука о тайне сф. покаяния о правдивои и сакраментальной исповеди,приданы к тому и ликарства на грехи и доводы о пожитку частой исповеди*"(*Ştiința despre Taina sfintei pocăințe despre mărtusirea adevărată şi sacramentală, medicamentele pentru păcate şi despre folosul desei mărturisiri*) . Cartea dată se împarte ca şi precedenta, în trei capitole, toate tratează despre cercetarea conştiinței penitentului aflat în păcate. Primul capitol vorbeşte despre păcatele împotriva Domnului, aproapelui şi a sine însăşi, al doilea tratează despre păcatele împotriva celor zece porunci dumnezeieşti şi cel deal treilea-despre înțelegerea celor şapte păcate de moarte şi "a celorlalte păcate, care din ele se nasc". La aceste trei capitole, mai este adăugată şi învățătura despre doctoriile pentru păcate şi despre mărturisirea deasă. Cartea are o introducere lungă, unde se tratează despre periferia păcatelor şi despre obligațiile penitentului din timpul mărturisirii. În introducerea dată se recomandă, ca cel care merge la mărturisire, mai înainte de începutul ei, să rostească formula introductivă obişnuită expusă aici, dar mai înainte rugăciunea deosebită "pentru cei ce se îndreaptă spre mărturisire": "O, mai înainte de veci Stăpâne, milostivirea Tatălui şi toate susținirile Domnului, eu nevrednicul şi păcătosul…", tot aceleaşi părți componente se întâlnesc şi în „*Cartea despre mărturisire alcătuită din cărți diferite*", amintită mai sus; penitentului i se propune aici să înalțe o rugăciune subiectivă după mărturisire: "Slavă Ție, Doamne…Izbăvitorul…, ce nu mai lăsat pe mine aşa până la sfârşit…". Ediția dată, după cum este evident, a fost destinată nu pentru duhovnic, ci propriu zis pentru penitent. În cazul dat ea reprezintă ediția greacă a cărții lui Nikifor Pashalevs. Pentru alcătuirea sa, autorul a apelat la scrierile mai sus menționate ale lui Inokentie Ghizel. "Ştiința" după cum se pare, nu este lăsată fără întrebuințare practică. Listele sale din manuscris, se găsesc şi în careva din edițiile mai sus menționate[877]. Cartea autorului Nikifor Pashalevs a apărut în anul 1673 la Veneția[878]. În afară de toate îndrumările evidențiate, în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii redactat şi cel din manuscrise, în sec. al XVII-lea, şi anume în 1685 la Cernigov, a fost editat încă un îndrumător cu

[877] Culegere de manuscrise, 1694, Biblioteca Publică Imperială Nr. (Q.I) 492, pp. 1-115, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit*., p. 582.
[878] A. A. Dimitrievski, *Современное богослужение на православном Востоке*, (Cultul contemporan al Răsăritului ortodox), Ediția a I-a, Kiev, 1891, pp. 82-83.

destinaţie pur practică, intitulat: "*Грехи собранные или наставление духовникамъ и приходящимъ къ исповеди*" (*Păcatele adunate sau îndrumare pentru duhovnici şi pentru cei ce vin la mărturisire*). Din păcate, acest îndrumar, în mod curios nu se întâlneşte în nici una dintre Biblioteci[879].

Apariţia noilor îndrumare redactate şi în manuscrise pentru săvârşirea mărturisirii, nu a încetat nici în sec. al XVIII-lea. Aceasta era de aşteptat, căci încă de la începutul sec. al XVIII-lea şi conducerea bisericească[880] şi chiar persoane particulare[881], care nu aparţineau ierarhiei duhovniceşti, vorbeau despre necesitatea acestor îndrumare. Dintre îndrumarile din manuscris din acea perioadă, cea mai veche carte despre mărturisire, este cea a Patriarhului Ierusalimitean Hrisant, traducerea căreia, după cum s-a observat, a apărut la ruşi în 1720.

Cam în aceeaşi perioadă şi probabil în partea de sud, a fost alcătuit un alt îndrumar, care la fel a rămas în manuscris şi în lista cunoscută care nu este notată. Acest îndrumar a fost alcătuit cu ajutorul multor ediţii redactate cum ar fi: "*Миръ с Богом*" a lui Inokentie Ghizel, *Trebnicul* mitropolitului Petru Movilă, *Trebnicile* vechi, *Regulamentul Duhovnicesc* şi altele. În îndrumar sunt incluse: *Увещание къ духовнымъ на исповедующихся* "*Cuvânt de învăţătură pentru duhovnici atunci când mărturisesc*"; *О епитемияхъ правильныхъ древнихъ* "*Despre epitemiile drepţilor"; Послание Нила Черноризца ко иерею сурово нападающему…* "*Epistola lui Nil Monahul către preotul care atacă agresiv*…"; despre vindecarea penitenţilor, care sunt pesimşti (preluată din cartea "*Миръ с Богом*") şi învăţătura către duhovnic (din *Trebnicul* vechi)[882]. O deosebită atenţie, alcătuitorul a acordat-o întrebărilor duhovnicului către penitent. Acestui capitol i se dedică cea mai mare parte din manuscris, care este notată: "Mărturisirea oricărei persoane după Decalog, dimpreună cu învăţătura sfinţilor părinţi şi învăţători bisericeşti"[883]. După cum indică titlul, întrebările sunt aranjate în ordinea celor zece porunci. Din punctul de vedere al originii, ele sunt compilative şi anume sunt alcătuite după întrebările care se găsesc în *Trebnicele* cele vechi şi cele noi. După multe întrebări, urmează diferite sfaturi şi explicaţii, care în mare parte sunt completate, cu exemple legendare, preluate din cartea: "*Миръ с Богом*". O deosebire demnă de luat în seamă a acestor întrebări, este faptul că sunt însoţite de epitemiile necesare

[879] Sopikov pomeneşte despre această carte şi observă faptul că este „rară" apud, *Ibidem.*
[880] Se înţelege acea meditaţie din adăugirea *Regulamentului Duhovncicesc*, unde se spune: "Preoţii trebuie să ştie cum să cunoască penitentul: cum este penitentul când se mărturiseşte, să observe cine vine fără ruşine şi umilinţă, să anunţe despre judecata lui Dumnezeu; pe cine îl va vedea că nu are încredere şi este pesimist, pe acela îl va întări şi-l va convinge de bunătatea şi milostivirea lui Dumnezeu", se mai adaugă, dacă este neputinţă pentru a aştepta toate cele enumerate de la preoţii slabi pregătiţi, este necesar să se alcătuiască o carte aparte, apud, *Ibidem.*
[881] Tromonin K. E., *Русская Достопамятности*, (Vrednicii de pomenire scriitori ruşi) vol. I, Moscova, 1815, pp. 181-186.
[882] Culegere de manuscrise, începutul sec. al XVIII-lea, adunat de Undolskii, Nr. 668, pp. 13-43, apud, Almazov, A.I.,*Тайная исповедь в Православной..., op. cit*., p. 583.
[883] Aceeaşi Culegere adunată de Undolskii, pp. 52-74, apud, *Ibidem.*

pentru păcatele săvârşite, concret se specifică câți ani sunt opriți de la împărtăşanie cei ce au greşit, numărul zilelor de post şi numărul de închinăciuni. În majoritatea cazurilor, aceste numere se stabilesc în funcție de vârsta penitentului, sau în funcție de rangul bisericesc. Pe lângă epitemii, pentru păcatele mari, se indică şi pedeapsa civilă. Unele dintre ele (pentru magie, desfrânare) sunt amintite în funcție de dreptul civil bizantin, şi care sunt introduse în partea a doua a *Trebnicului*.

În manuscris, deşi fără dubii, din originalul redactat este cunoscut din perioada dată, încă un îndrumar fără titlu[884]. Această carte mai degrabă era destinată pentru penitenți şi după anumite expresii ale ei, chiar pentru monahi. După caracterul conținutului, ea nu este atât de practică cât ziditoare. Îndrumarul este împărțit în 27 de capitole egale, dintre care primele opt enumeră caracteristicile mărturisirii adevărate, iar celelalte dau indicații despre cum trebuie să fie mărturisite anumite păcate (cu precădere cele interne), în ce mod anumite acțiuni sufleteşti pot fi înțelese a fi păcate şi cum trebuie să fie descris păcatul. Această scriere, se pare că este tradusă din greacă, fiindcă s-au păstrat careva expresii greceşti (cum ar fi spre exemplu "filateria", şi altele).

Dintre edițiile redactate din sec. al XVIII-lea, în rândul îndrumarelor despre care vorbim, trebuiesc a fi socotite cele studiate mai sus, anume ediția ritualului mărturisirii pentru mireni şi copii, care sunt înțelese a fi separate de însăşi "rânduiala mărturisirii". Lor li se potriveşte acel îndrumar cu referire la mărturisire, care a început să se redacteze începând cu sec. al XVIII-lea *Святительномъ поучение новопоставленому иерею "Învățătură sfântă pentru preotul nou hirotonit*" editată de către Sfântul Sinod. Îndrumar, care se ocupă propriu zis, de întrebările ce preced mărturisirea, şi anume recomandă duhovnicului să întrebe penitentul înainte de mărturisire: "Dacă îşi recunoaşte păcatele, cu care a supărat pe Dumnezeu? Îşi imaginează că din cauza lor poate să se reverse mânia lui Dumnezeu asupra lui? Îi pare rău de faptul că nu a ascultat de Dumnezeu? Are intenție clară ca în viitor să nu mai greşească? Cu toți s-a împăcat şi crede cu adevărat că se va împăca cu Dumnezeu?". Înainte de întrebări sunt adăugate doar 1) două observații cu referire la acele cazuri, cum trebuie să procedeze duhovnicul, când observă la penitent răceală sau pesimism şi 2) învățătura pentru cei ce se pregătesc de Sfânta Împărtăşanie. Autorul acestui îndrumar, a fost cunoscutul Gavriil Petrov, mitropolitul Sankt-Petersburgului. El a fost alcătuit, când Gavriil Petrov era încă episcop de Tversk (1763-1770).

Redactarea acestor îndrumare practice, pentru săvârşirea mărturisirii, au avut loc la ruşi şi în sec. al XIX-lea, cu precădere în a doua jumătate a secolului. Ceea ce este demn de luat în

[884] *Книга об Исповеди*,(Carte despre mărturisire) manuscris, sf. sec. al XVIII-lea, adunat de Pogodin, Nr. 1968, apud, *Ibidem*, p. 584.

seamă este faptul că responsabilitatea alcătuirii acestor îndrumare, şi-o asumă Preasfinţiţii arhipăstori. Se editau aparte, însă foarte puţine; din câte se ştie astfel de ediţii au fost trei.

Cea mai timpurie dintre ele, a apărut în jurul anilor 1859-1861. Această carte (editată în două părţi) a Preasfinţitului Platon, Episcop de Kostromsk (a apărut fără numele autorului). *Напоминание священнику объ обязанностяхъ его при совершении таинства покаяния "Amintirea preotului, despre obligaţiile sale atunci când săvârşeşte Taina Pocăinţei*". Întreaga ediţie prezintă în esenţă, un tratat practic asupra săvârşirii mărturisirii, şi se folosesc mai multe cuvinte decât sunt necesare. În prima parte se propun drepturile generale ce se referă la mărturisire, cercetarea, îndrumarea, vindecarea prin epitemie şi dezlegarea penitentului. Partea a doua, prezintă îndrumarea pentru penitent. În partea dată, se întâlnesc formulele cu întrebări, adresate aici către mireni (în diferite circumstanţe), copiilor, preoţilor şi feţelor duhovniceşti înalte. Întrebările alcătuiesc un element practic vizibil; din punctul de vedere al conţinutului, ele nu pot fi numite foarte reuşite[885]. În ciuda câtorva neajunsuri (cum ar fi spre exemplu lucruri mărunte de expunere, argumentarea slabă a câtorva situaţii), cartea în perioada ei a fost privită în mod pozitiv[886] şi s-a bucurat de mare succes[887].

Mai târziu a fost cunoscut îndrumarul protoiereului de Permsk, Evghenii Popov *Исповедь отроков и всехъ вообще* "*Mărturisirea copiilor pînă la şapte ani şi a tuturor în general*". Cartea, a ieşit în multe ediţii, deci se bucura de succes în rândul duhovnicilor[888]. Motiv pentru alcătuirea acestui îndrumar, după cum arată titlul său, a servit dorinţa de a avea o îndrumar bun pentru mărturisirea copiilor, chiar dacă cartea, cel mai mult tratează despre mărturisirea tuturor în general. Întreg conţinutul cărţii se împarte în cinci părţi. În prima parte pe lângă introducere, este ataşat ritualul mărturisirii în legătură cu ritualul împărtăşirii celor bolnavi. În partea a doua se găseşte un îndrumar pentru mărturisirea copiilor, a celor de şapte ani şi în general a celor ce vin pentru prima dată la mărturisire. Această parte este cea mai reuşită. A treia parte cuprinde întrebările pentru copii şi copile de la şapte ani până la 16, care sunt aranjate după ordinea Decalogului. Partea a patra, este destinată mărturisirii tuturor în general, aici este expusă nomenclatura păcatelor: împotriva lui Dumnezeu, împotriva celor apropiaţi şi împotriva propriei

[885] O parte din aceste întrebări încă în 1860 au fost redactate în jurnalul „Руководство для сельскихъ пастырей"(Ghidul păstorilor rurali); mai târziu au fost editate în cartea lui S. V. Bulgakov „*Настольная книга для священно-служителей",* (Cartea de căpătâi a sfinţilor slujitori), Harikov, 1892, pp. 727-728; 739-740, apud, *Ibidem*, p.586.

[886] Guleaev în jurnalul „Руководство для сельскихъ пастырей" 1860, vol. II, Nr. 25, pp. 189-209, apud, *Ibidem*, p. 586.

[887] În 1871 în Moscova a apărut a doua ediţie a acestui îndrumar, dar şi ea acum este o raritate bibliografică, apud, *Ibidem.*

[888] Aici este utilizată a doua ediţie a acestei cărţi (Perm, 1877). Această ediţie printre altele în perioada sa, a servit motiv pentru bibliografie. A se vedea revista Современность,(Contemporanietatea) 1877, Nr. 137 (reeditată la Moscova în 1877 Nr. 2, p. 15), apud, *Ibidem.*

persoane; tot aici mai apoi se expun păcatele grave (hula împotriva Duhului Sfânt şi cele de moarte). Partea a cincea, care este numită de către autor "Introducere", conţine lista păcatelor împotriva fiecărei porunci în particular. În conformitate cu metoda de expunere adoptată de autor (anume enumerarea păcatelor şi nu întrebări), această parte din urmă, cu adevărat poate fi aplicată în practica săvârşirii mărturisirii. Partea a patra devine astfel în plus. Din punct de vedere a structurii ultimlor două părţi, se observă influenţa îndrumrelor vechi din sudul Rusiei.

Cel deal treilea îndrumar, este cel al episcopului de Cighirinsk Porfirie Uspenskii: *Исповедъ кающагося грешника* "*Mărturisirea penitentului ce se pocăieşte*"[889] . După cum arată însăşi titlul, este destinat propriu zis pentru cei ce doresc să se mărturisească. El conţine exclusiv cercetarea penitentului de păcatele săvârşite. Această cercetare independentă are următoarele întrebări: Ce trebuie pentru mântuirea sufletului? Care sunt obligaţiile unui creştin adevărat şi ca familist în particular, ca soţ, soţie, adolescent, adolescentă, ca stăpân, ca supus? şi în cele din urmă care sunt caracteristicile creştinului desăvârşit? Acest îndrumar pentru duhovnic este neconfortabil.

Ediţiile îndrumarului pentru mărturisire în marea majoritate a lor, sunt de dimensiuni mici şi se întâlnesc în periodicile duhovniceşti. A se acorda atenţie specială acestor îndrumări nu este necesar, fiindcă sunt puţin întrebuinţate în practică. Printre ele sunt şi generale[890] şi speciale; ultimele prezintă exemple pentru mărturisirea preotului[891], sau pentru mărturisirea copiilor[892].

După cum se pare, un alt caracter poartă îndrumarele, care conţin exclusiv doar întrebări legate de mărturisire (către mireni şi către copii) care sunt editate de către Antonie episcopul de Smolensk, care mai apoi a devenit Arhiepiscop de Kazansk. Aceste îndrumare, sunt un mesaj pentru duhovnicii care se supun în relaţie bisericească autorului lor. După cum este evident, îndrumările sunt oficiale şi necesită să înlocuiască capitolul cu întrebări din *Trebnic*, cel puţin

[889] Ediţia din Kiev, 1866, apud, *Ibidem*, p.587.

[890] Astfel sunt spre exemplu a) Ivanov A. "*Напоминание готовящемся къ исповедъ*" (Învăţături pentru cei ce se pregătesc de mărturisire)(editat în Revista Eparhiei din Litovsk nr. 6, pp. 45-47), în care se propune o programă scurtă de cercetare a penitentului care este în strânsă legătură cu Simbolul de credinţă, cele 10 porunci şi 7 păcate de moarte; b) Alexandr Nikulin "*Бесъда о важности Св. Таинства Покаяния и о приготовлении себя к этому великому таинству*" (Dialogul despre importanţa Sf. Taine a Pocăinţei şi despre pregătirea penitentului pentru această mare taină) (a se vedea *Ibidem*, 1885, Nr. 8; articolul a fost reeditat în Revista Eparhială din Minsk 1885, Nr. 6, pp. 165-179). Dialogul constă exclusiv din "Întrebări, ce sunt necesare să se propună fiecărui creştin înainte de mărturisire, pentru ca să parcurgă calea maturităţii desăvârşite" şi "Întrebările adresate omului care a atins vârsta maturităţii", "Enumerarea păcatelor împotriva a trei porunci din Decalog" (Revista Eparhiei din Kaluj, 1871, Nr. 5, pp. 105-112), apud, *Ibidem*, p. 588.

[891] Pr. P. Lebedinţev, *Вопросы иерейской совести*, (Întrebări despre conştiinţa preoţilor) în Руководство для сельскихъ пастырей, nr.9, 1860, pp. 195-199; nr. 13, pp. 311-321; nr. 19, pp. 1-11; nr. 21, pp. 61-71; Articolele cuprind o programă vastă despre cerecetarea preotului în relaţiile sale cu făcătorii de bine şi faţă de obligaţiile lor pastorale.

[892] Pr. P. Lebedinţev, *Исповедъ для дитей -Исповедъ юкощей* (Mărturisirea pentru copii-mărturisirea adolescenţilor) , în Воскресъное Чтение, (Citire Duminicală) An. XXIX , 1865, nr. 46, pp. 1051-1056+1056-1059.

pentru perioada cât a păstorit autorul lor. Întrebările sunt scurte; propriu zis ele cuprind expunerea întrebărilor după Decalog (fără amintirea poruncii a şaptea), iar mai apoi fericirile evanghelice. Arhipăstorul explică foarte clar importanța mărturisirii anuale a copiilor, începând cu vârsta de şapte ani şi dă sfaturi generale referitoare la dialogul duhovnicului cu, copiii care vin la mărturisire. În duhovnicia rusă, ambele îndrumări ale Preasfințitului Antonie au fost primite foarte bine, deoarece au fost redactate în masă în Revistele Eparhiale[893].

IV.7 Asemănări şi deosebiri dintre rânduiala mărturisirii din Biserica Rusă şi cea Greacă

Făcând comparație acum, între destinul istoric al ritualului mărturisirii din practica Bisericii Ruse, din perioada studiată, cu ritualul mărturisirii din aceeaşi perioadă a practicii Bisericii Greceşti, se pot concluziona următoarele: din punct de vedere extern, o oarecare analogie iar din punct de vedere intern, o diferență esențială profundă. Analogia indicată se constată doar în faptul, că în practica Bisericii Greceşti în ceea ce priveşte ritualul mărturisirii, nu a fost statornic şi nu a avut uniformitate. În ceea ce priveşte diferența internă aminitită mai sus, poate fi caracterizată în general astfel: Mai întâi de toate, deşi *Evhologhionul*, în care trebuie să se regăsească şi ritualul mărturisirii, a apărut la greci, redactat încă în primul sfert al sec. al XVI-lea, acest ritual a fost redactat în *Evhologhion* doar în ultimul sfert al sec. al XVII-lea. La ruşi, ritualul mărturisirii este redactat odată cu apariția primelor tipărituri ale *Trebnicului* din sec. al XVII-lea. Prima redactare în Grecia a fost rezultatul unei întâmplări şi anume este tributară unei ediții a ritualului rezultată dintr-o cercetarea apuseană, care se referea la cultul grec. În Biserica Rusă, toate edițiile indicate ale primelor ediții ale ritualului mărturisirii, acționau conştient, făcând referiri la practica perioadei precedente. Pe baza condiției evidențiate a preluării ritualului, ritualul mărturisirii redactat în *Evhologhionul* grec, până la începutul sec. al XIX-lea, doar se număra în cuprinsul *Evhologhionului*, neavând nici cea mai mică importanță practică. La ruşi din punctul acesta de vedere este invers. Apoi nestudiind această perioadă despre care se vorbeşte în lucrarea dată, uniformitatea ritualului mărturisirii, în Biserica Greacă se ghida nu după ritualul redactat, ci după cel din manuscrise. În practica Bisericii Ruse este total invers. Odată cu apariția ritualului redactat, cum s-a observat şi mai sus nu numai o singură dată a rămas în urmă de ritualul din manuscrise; dar aceasta a fost rezultatul necesității,

[893] Întrebările generale editate în Revistele Eparhiale din: Smolensk, 1866, nr. 3, pp. 65-81; Orlovsk, 1867, nr. 16, pp. 1224-1231; nr. 16, pp. 1299-1303; nr. 18, pp. 1373-1378; Rezanisk, 1867, nr. 12, pp. 289-305; nr. 14, pp. 340-450; Kalujsk, 1866, nr. 4,pp. 104-118; Minsk, 1872, p. 327, 334 şi 349; Tulisk, 1873, nr. 2, pp. 67-78;. *Вопросы для дитей Наставление Казанскаго Высокопреосфещенаго Антония приходскимъ пастырямъ касательно исповеди детей* (Întrebări pentru copii-îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Antonie din Kazani pentru păstorii urbani referitoare la mărturisirea copiilor) în Kazan, 1874, nr. 7; Smolensk, 1874, nr. 10, pp. 311-317; Kalujsk, 1874, nr. 20, pp. 443-447; Vologodsk,1874, nr. 19, pp. 318-323; Reazansk, 1874, nr. 2, pp. 54-58; Veatsk, 1875, nr.5, pp. 158-162, apud, Almazov A.I., *Тайная исповедь в Православной..., op. cit*., p.589.

şi nu a liberei dorinţe, cum se întâlneşte în cazul dat în Biserica Greacă. Nu se poate să nu se adauge faptul, că diferenţa dată a apărut în urma unui motiv intern profund şi anume, la ruşi redactarea ritualului a fost preocuparea conducerii bisericeşti, în Biserica Greacă redactarea ritualului a fost preocuparea persoanelor fizice. În cele din urmă, având în vedere editarea de la începutul sec. al XIX-lea a Εξομολογητάπίον-ului, alcătuit de către ieromonahul Nicodim, care cuprinde prescripţii deosebite ce se referă la săvârşirea mărturisirii, ca acţiune sfântă sacramentală, iar apoi, în vederea ediţii din sec. al XIX-lea din Biserica Eladei a îndrumarului, pentru săvârşirea Tainei, ce cuprinde în sine prescripţii deosebite, în Biserica Greacă contemporană în general, nu numai că nu există un ritual liturgic uniform al mărturisirii, ci este şi greu de determinat, care anume ritual cu adevărat, se bucură de importanţa practică? În Biserica Rusă, necăutând la faptul lipsei uniformităţii depline a ediţiilor contemporane ale ritualului mărturisirii în general, în esenţă, acest ritual, fiind anume ritual liturgic acum este unul singur. La toate acestea trebuie de mai adăugat nedeterminarea indicată, a viziunii Bisericii contemporane a Greciei asupra ritualului sacramental al mărturisirii. Acolo nu se urmăreşte continuarea unui anumit ritual din acestea, sfinţit şi îndelungat, vast practicat în perioada precedentă. Biserica Rusă, prescriind a săvârşi mărturisirea după ritualul care se regăseşte acum în *Trebnic*, propune de data aceasta ritualul, care a fost cel mai mult practicat în Biserica dreptmăritoare a Răsăritului, ritualul a cărei destoinicie istorică, nu este dubioasă. Pe lângă rânduielile mărturisirii în înţeles propriu zis, redactate şi cele din manuscrise, începând cu sec. al XVII-lea, la ruşi apare o întreagă serie de îndrumare ajutătoarea pentru săvârşirea mărturisirii. Patria acestora din urmă, trebuie să fie Biserica de sud a Rusiei. Apariţia lor anume aici a fost reală, dacă e să luăm în considerare, că în rânduielile mărturisirii ce s-au editat în sec. al XVII-lea în partea de sud, cu desăvârşire au fost înlăturate capitolele alcătuite în funcţie de circumstanţe, legate de obiectul mărturisirii în înţeles propriu zis, unde spaţiul cel mai mare, îl ocupă îndrumarul amintit. În decursul sec. al XVII-lea în rândul acestor îndrumare, sunt cunoscute atât din cele redactate cât şi din manuscrise[894].

IV.8 Rânduiala Mărturisirii în sec. al XX-lea

În introducerea acestui subcapitol aş vrea să amintesc care a fost starea de spirit a ruşilor în ceea ce priveşte schimbarea limbii din cadrul cultului. Reformele sociale şi politice, prin care a trecut Rusia, la mijlocul secolului al XIX-lea, au acţionat nu numai asupra studenţilor, dar şi asupra intelectualilor liberali. Din perioada bisericească a acelor ani, se poate de înţeles faptul,

[894] Almazov A.I., *Тайная исповедь въ Православной...*, *op.cit.*, p. 577.

că ideile modernismului, setea de Reformă, modificările sunt distribuite pe o scară largă în comunitatea Bisericii şi în rândul laicilor, cât şi în rândul clerului, şi chiar printre unii dintre reprezentanții episcopatului. Intelectualii, după o obositoarea perioadă de ateism şi nihilism, au decis să se ocupe de căutarea lui Dumnezeu, dar absolut nu doreau să meargă la biserică, unde se ruga poporul simplu şi slujeau "preoți necărturari" într-o "limbă străină şi de neînțeles." Au fost multe conversații despre necesitatea "renaşterii Bisericii", "renaşterii credinței", etc, si mulți au văzut soluția în a simplifica cultul, în adaptarea acestuia pentru laicii din afara bisericii. Iată care era dorința multora: "Fă-ne mai scurt, mai confortabil şi mai uşor de înțeles, altfel vom părăsi biserica, blocată într-o literă moartă, şi în cântări inutile şi plictisitoare", această cerință nu era diferită față de atitudinea societății a consumatorilor acelor zile şi nu este dificil a vedea lucrul acesta prin compararea actualilor susținători ai reactualizării cultului.

În periodicele bisericeşti, au fost lansate dezbateri furtunoase asupra diferitelor "deficiențe religioase", şi asupra întrebării în ceea ce priveşte limba de cult, care cică era de neînțeleasă pentru credincioşi, printre altele, aceste întrebări au ocupat unele din locurile principale. Informații despre tonul şi conținutul discursurilor susținătorilor "actualizării" pot fi găsite, de exemplu, în articolele preotului A. Lihoviţkii din revista "Церковном вестнике" (Vestitorul Bisericesc) din 1906, iată ce spune el: "Cultul nostru minunat, emoționant, se pierde pentru poporul ortodox. Dacă Dostoievski a plâns la Giulgiu – cum ar fi râs toți dacă ar fi înțeles "priveghiul asupra sicriului Dătător de viață". Omul merge la biserică să se roage, să învețe; oamenii doresc de la Biserică "apa vie", cuvintele rugăciunii inteligibile, uşor de înțeles ... ", şi totul în acelaşi duh, care ne este cunoscut din expunerile reformatorilor contemporani"[895].

Mulți profesori au apărat limba slavonă, cum ar fi prof. univ. V.F. Pevniţkii, K.P. Pobedonoştev, P. Pokrovskii şi alții, care apoi, de asemenea, au fost numiți "conservatori" sau "străjuitori", ca şi actualii apărători ai tradiției Bisericii. Pr. A. Lihoviţki vede un panaceu a problemelor, prin traducerea cultului în limba rusă, care este înțeleasă de toți. Să presupunem că se va face acest lucru, cuvintele şi expresiile slave vor fi înlocuite cu cele ruseşti, dar prin această acțiune se va ajunge la claritatea perfectă a serviciilor divine publice, şi toți vor înțelege orice cuvânt rus din cult în mod clar şi determinant? Nu şi nu ... Traducere rusă a cuvântului liturgic, va pierde inevitabil pe alocuri puterea de exprimare şi caracterul sublim ... Înlocuirea consecventă, exactă a cuvintelor şi expresiilor slave din Rusia, va duce la o limbă a cultului trivială-nedorită"[896].

[895] A. Lihoviţkii, *К истории создания полной редакции Стоглава*, (Istoria alcătuirii întregii redactări a celor 100 de capete) în "Церковный вестник", (Vestitorul Bisericesc) 1906, nr. 16, p. 494.
[896] *Ibidem.*

Dispoziția radicală a "reformatorilor luminați", ce insistau asupra unei actualizări complete a cultului: cereau revizuirea statutului bisericesc, în scopul de a reduce slujbele pentru mireni, să simplifice cărțile liturgice bisericeşti din slavă, până la traducerea lor în limba rusă, cu dreptul enoriaşilor să decidă limba în care doresc să audă serviciul divin. Astfel, cu de 20 de ani înainte de revoluție a luat naştere mişcarea, care la începutul anilor 20 s-a format în mod organizat, şi care a primit numele "renovarea"

În vara anului 1905, Sinodul a trimis Episcopilor aspectele relevante pentru Soborul, ce urma să se întrunească. În lista cu întrebari trimisă de către Sinod, nu se regăsea un capitol aparte dedicat limbii cultului. În acelaşi timp, doar 28 de Arhierei din cei 80 prezenți la Sinod, număr care este o minoritate semnificativă, au considerat că este necesar sa "răspundă" la întrebarea limbii şi cărților liturgice. Aproape toți în aceleaşi cuvinte au scris cu privire la lipsa de înțelegere a limbii liturgice de către popor, despre indiferența şi neatenția față de slujbă, care decurg de aici, şi au vorbit despre necesitatea urgentă de a simplifica atât rânduiala cît şi limba cultului. Opiniile erau diferite nu numai în ceea ce priveşte modul refacerii, dar în însăşi abordarea întrebării despre limba slavonă, toți aceştia (cu excepția unuia), au fost în unanimitate. Despre expresiile publice de cult, scria Arhiepiscopul de Iaroslav, Iacov următoarele: "Serviciul nostru sublim, din cauza pasiunii față de o limbă moartă, se transformă într-o izvorâre de cuvinte neînțelese pentru cei ce cântă, citesc şi ascultă," şi a propune "a începe imediat o nouă traducere în limba slavă nouă, care este de către toți înțeleasă şi inteligibilă, este un lucru benefic"[897] . Asupra unor astfel de expuneri ale Arhierilor de la începutul sec. al XX-lea, fac trimitere, cu scop de propagandă a ideilor lor de reformare, cercetătorii contemporani, deşi motivele acestora din urmă sunt cu totul altele.

Despre cum se poate de făcut serviciul mai uşor de înțeles, au existat opinii diferite:

Douăzeci şi opt din episcopi, care nu formau majoritatea au crezut că este suficient, din nou a traduce locuri ce cu greu pot fi înțelese, sau să se simplifice limba slavă, adică a o apropia de limba rusă. Şase episcopi, au crezut că este nevoie să se facă o nouă traducere din limba greacă în limba slavă, şi au numit limba acestei traduceri slava nouă. Unii dintre ei au sugerat să se introducă cântarea generală în biserici, să se tipărească şi să se distribuie cărțile cu textul slujbelor.

Poziția cea mai radicală, au exprimat-o, numai trei episcopi (între ei - Arhiepiscopul Serghie (Stragorodskii)) şi două Consilii Eparhiale (Pskov şi Chişinău). Ei au insistat, nu doar

[897]Valentin Ciaplin, *Отзывы епархиальных архиереев по вопросу о церековной реформе*, (Răspunsurile Arhiereilor la întrebarea reformei bisericeşti), vol. I, Sankt-Petersburg, 1906, p.23.

asupra traducerii în rusă a textelor liturgice, dar şi asupra faptului ca străinii să săvârşească slujbele în limba lor. Consiliul Eparhial din Pskov propunea nu doar a trece la limba rusă, dar şi în zonele unde predomină străinii, slujbele să se facă în limba lor. Trecerea la limba rusă s-a propus să se facă treptat şi să se înceapă cu oraşe, unde oamenii sunt "mai dezvoltaţi", unde aceasta se va cere. Cu toate acestea, unii scriau despre revizuirea tipicului bisericesc, propuneau să înveţe poporul cântarea generală, iconostasul să se realizeze într-o formă redusă, în timpul Liturghiei uşile Împărăteşti să fie deschise.

Deşi opiniile cu privire la probabilitatea trecerii la limba rusă, au fost făcute de o treime din episcopi, care este un procent nesemnificativ, anume ei au devenit acea sclipire sub care s-au unit reformatorii. Această coincidenţă este destul de remarcabilă, în ciuda diferenţei condiţiilor istorice de viaţă a Bisericii de la începutul sec. al XX-lea. Apoi, limba slavonă era studiată în şcoli şi asimilată încă din copilărie în biserici: de unde această iluzie că limba slavă este de neînţeles? Dacă limba slavă nu ar fi fost clară, în anii 20 oamenii nu ar fi plecat din biserici acolo unde reformatorii slujeau în limba rusă. Acum, despre neînţelegerea limbii vorbesc contemporanii noştri, care singuri nu demult s-au înbisericit şi întâlnesc unele dificultăţi cu limba slavonă. Dar, în ciuda tuturor acestora, poporul rus a reuşit să demonstreze iubirea şi loialitatea faţă de limba slavă, după decenii de ateism militant.

Deci, care-i problema? Care este adevăratul motiv pentru respingerea limbii slave, faptul că cineva pretinde că ea nu este înţeleasă sau în importanţa pe care o are sensul unui limbaj sacru şi evlavios pentru păstrarea şi consolidarea unităţii Bisericii, şi, prin urmare, înlocuirea limbii slave sacră, este o condiţie importantă pentru succesul în lupta cu ortodoxia?

"Împotriva limbii slave din Liturghie se poate de vorbit? După cum s-a dovedit, sunt oameni, care vorbesc ... Dar vorbind aşa se poate, având intenţii rele sau din neînţelegere. În prezent, are loc şi una şi alta. Dar pentru noi, aceasta, nu este o veste. " Aceste cuvinte au fost scrise în 1917, de către magistrul în teologie N.I. Troiţki la adunarea sobornicească, în şedinţa dedicată discuţiilor despre limba liturgică. Cei ce s-au adunat la acea Adunare explică, adevăratele cauze ale discuţiilor de atunci, care au pregătit terenul pentru reformă. Despre aceasta se găsesc informaţii în articolul Protopopului Valentin Asmus: "Au apărut susţinătorii traducerii cărţilor liturgice în limba rusă modernă, şi ei sunt puţini, dar foarte zgomotoşi, ei încearcă să se introducă în rândul oamenilor care alcătuiesc opinia publică, aceştia scriu articole în diverse ziare şi reviste, ca să dea într-adevăr impresia, că este o problemă gravă. De fapt, această problemă serioasă nu există, pentru că marea majoritatea a credincioşilor sunt adepţii limbii liturgice, şi nimic " nu vorbeşte contrar acesteia". Oamenii iubesc această limbă, chiar dacă nu toţi o înţeleg, eu văd cum oamenii depun efort ca mai bine şi mai bine să înţeleagă

limba. În timpurile noastre, mulțumesc lui Dumnezeu, există o gramatică şi un număr mare de cărți de cult publicate în limba slavă, astfel încât există posibilități pentru a aprofunda cunoştințele limbii date"[898] .

Această coincidență, a punctelor de vedere ale apărătorilor limbei slave, separate de secole, şi devotamentul ferm pentru limba sublimă a majorității credincioşilor nu se explică prin pasiunea proastă față de ritual sau față de magia limbii necunoscute, ci convingerea că este imposibil să te rogi lui Dumnezeu şi să săvârşeşti Sfintele Taine, într-o limbă de fiece zi. Nu este surprinzător şi faptul că persoanele care nu au convingerile respective, află în trecut pe cei ce au fost într-un gând cu ei şi sustrag argumentele lor din arsenalul reformatorilor sec. al XX-lea. Natura renovării este una, iar manifestările specifice ale acestei mişcări anti-bisericeşti sunt separate în timp şi, prin urmare, crează iluzia independenței evenimentelor. Şi doar o analiză istorică ne permite să stabilim, conexiunea continuă continuitatea şi scopul. Din acest punct de vedere trebuie de cercetat punctele de vedere ale episcopilor din 1905.

Nu există nici un motiv, a considera, opiniile divergente ale celor 28 de episcopi-"avizul episcopilor", precum afirmă mereu în prezent susținătorii moderni ai renovării. Faptul că oamenii s-au înrudit cu limba slavă şi nu vor accepta nici o modificare în rânduiala slujbelor, au adus aminte în comentariile lor, episcopii de Smolensk şi Enisei Petru Evfimie. Sfântul Patriarh Tihon (pe atunci Arhiepiscop de Aleuțk şi a Americii de Nord), scria în 1905: "Pentru Biserica Rusă, este important de a avea o nouă traducere slavă a cărților liturgice (în prezent este îmbătrânită şi incorectă, în multe locuri), fapt ce va fi necesar pentru a preîntâmpina cerința altora de a sluji în limba rusă de zi cu zi "[899] . Deci noua traducere, acesta din urmă o vedea parțial ca o măsură urgentă, ca o barieră în calea susținătorilor reformei radicale a slujbelor divine.

Despre punctele de vedere ale majorității clerului, care nu considerau nicidecum limba slavă a fi "moartă", "străină poporului", "inaccesibilă poporului pentru a fi înțeleasă" poate fi judecat în funcție de spusele, Episcopul de Enisei Evfimie: "nu pot fi de acord pozitiv cu opinia ... ca, la Sinodul rus ce ar trebui să aibă loc, să se discute problema de a schimba unele ritualuri, şi anume: schimbarea limbii serviciilor divine a Bisericii noastre, fiindcă în multe părți se presupune că, acum sunt inaccesibile laicilor ... "[900].

[898] N. Kaverin, *Современное обновленчество — протестантизм "восточного обряда"*, (Înnoiri contemporane-protestantismul „ritualului estic") Ed. Odighitria, Moscova, 1996, p. 131.
[899] Valentin Ciaplin, *op. cit.*, p.27.
[900] *Ibidem.*

Secretarul Sfântului Sinod, K.P. Pobedonoștev s-a opus puternic punctelor de vedere că nu este înțeleasă limba slavonă, iar traducera slujbelor în limba rusă gândea el că este un lucru frivol, inutil şi periculos pentru unitatea Bisericii, o "revoluție"[901] . El, ca şi multe alte cazuri, caută la rădăcina problemei şi nu vedea a fi problema în limbă, ci în scopul final al reformatorilor - a distruge Biserica.

Şi când Patriarhia Moscovei a primit în 1970, posibilitatea de a reedita cărțile liturgice, edițiile noi expuneau ediția veche din sec. al XVII-lea, şi nu versiunea de la începutul sec. al XX-lea" [902]. Iată ce îşi aminteşte Mitropolitul Pitirim (Neciaev; † 2003): "Când am început să editǎm cărți religioase, am început să le imprimăm din edițiile mai vechi, dar nu din cele, care au fost pregătite de către Comisia Sinodală a Mitropolitului Serghie. Acest lucru s-a datorat faptului, că practica Bisericii a refuzat în continuare acest drept. Eu însumi nu pot citi, spre exemplu, canonul de pocăință după ediția lui Serghie – acolo foarte mult este încălcată melodica"[903] .

Este cunoscut faptul că Nikolai Împăratul nu şi-a dat acordul pentru convocarea sinodului local. Mulți îl condamnă pentru acest fapt, crezând că adunarea la timp a sinodului local, ar fi putut preveni acest dezastru. Cu toate acestea, ordinea de zi a acestui Sinod, convingerele liberal-democratice ale multor dintre participanții săi, tendința lor aparentă de a reforma Biserica, nu în duh ortodox - toate acestea fac ca această părere să fie revizuită. Este clar că, la începutul sec. al XX-lea, membrii sinodului Episcopal şi starea de spirit a celor ce s-au adunat la el ar fi fost aceeaşi ca în 1917, cât ar fi putut acestea să fie în detrimentul Bisericii şi poporului, se poate de judecat după documentele Sinodului local, care s-a reunit după violenta răsturnarea a Unsului lui Dumnezeu. Împăratul "a stat ferm pe poziții", şi nu şi-a dat acordul, nu din cauza unui capriciu, sau din ambiție, ci ca un om ce este înzestrat cu abilitatea de a auzi voia lui Dumnezeu. Lui îi erau cunoscute, starea de spirit, predominantă a timpului, şi ne putem mira doar de verticalitatea acestui om, care nu a cedat în fața populismului, dar, în opinia sa, fiind un pas dezastruos". Faptul că, concluziile Sinodului local, după cum gândeau mulți dintre participanții lui, trebuia să schimbe întreaga structură a vieții Bisericii, fără îndoială este şi faptul că, providența lui Dumnezeu, nu a permis să se întâmple aceasta.

Sinodul local din 1917-1918, şi-a început activitatea imediat după căderea monarhiei, şi deja la pre-Consiliul Sinodului s-a ridicat problema limbii liturgice, şi apoi s-a înființat un

[901] K. P. Pobedonoștev, *О реформе в нашем богослужении* (Despre reforma cultului nostru) în "Странник", nr. XI, Sankt-Petersburg, 1906, p. 13.
[902] N. Kaverin, *op.cit*., p. 13.
[903] Mitr.Pitirim Neciaev, *Русь уходящая. Рассказы митрополита Питирима*, (Rusia trecătoare. Povestirile mitropolitului Pitrim), Sankt-Petersburg, 2007, pp. 298–299.

department: "Despre, cult, predica şi cultură bisericească", sub preşedinţia Arhiepiscopului Evloghie (Gheorghievskii). Una dintre subdiviziunile, acestui departament a abordat problemele legate de textele şi limba liturgică, şi a lucrat de la 9 până la 26 septembrie 1917, perioadă în care au avut loc, în total cinci întâlniri. Preşedintele acestei subdiviziuni a fost Episcopul de Orenburg, Metodie (Gherasimov). În cuprinsul acestei subdiviziuni, şi în diferenţa de opinii cu privire la admisibilitatea de a uni acele două limbi, ca într-o picătură de apă, s-a reflectat şi principiul liberal-democrat despre aprobarea laicilor activi la Sinodul local, iar prăpastia dintre ortodoxşi şi reformatori, peste câţiva ani a primit denumirea "revoluţia reînnoirii"

40 de persoane au participat cu studii şi la discuţii în cadrul acestei reuniuni. Dintre acestea - cinci Episcopi, 15 preoţi şi 20 laici, adică, clerul, alcătuia jumătate din numărul total de participanţi. Toţi Episcopii au votat în favoarea limbii slavone. Laicii în ceea ce priveşte problema admisibilităţii trecerii la limba rusă, s-au împărţit în mod egal, iar cei care erau pro, au fost moderaţi şi au solicitat prudenţă în reformă. Doar patru dintre preoţi au obiectat trecerea la limba rusă, restul de 11 au fost punctele de vedere cele mai extreme, cerând "a satisface dorinţa poporului întunecat, să se închine şi să se roage în limba lor maternă", nu numai în limba rusă, dar, de asemenea, în rusa mică, şi altele.

În încheierea acestei iedei se adresează întrebarea, a fost raportul acestui sinod local "Despre limba liturgico-bisericească", în redactarea, care a fost pregătită de către subdiviziunea corespunzătoare, aprobată de Sinodul local? Această întrebare este importantă, deoarece, ca răspuns la acuzaţiile de a nu permite să se slujească în limba rusă, reformatorii în publicaţiile lor în mod eronat, pretind că Sinodul local din 1917-1918, a aprobat raportul. De fapt, raportul, a fost audiat de către Consiliului Sobornicesc din 29 august (11 septembrie), în 1918 şi prezentat la reuniunea Episcopilor, care a avut loc 9 (22) în luna septembrie. Reuniunea Episcopilor, prezidată de Patriarhul Tihon, luând în considerare raportul menţionat anterior a declarat: "Raportul acesta să fie transmis Administraţiei Superioare a Bisericii Superioare, pentru a fi acceptat." Administraţia superioară a Bisericii nu a mai acceptat acest raport. Cu alte cuvinte, acceptul sobornicesc cu privire la utilizarea limbei ruse în cult, nu a avut loc. Se vede acest lucru ca un eveniment aleatoriu, şi nu este imputabil crizei revoluţionare şi a lipsei de timp pentru finalizarea Sinodului local, ci providenţa lui Dumnezeu, de a părăsi reforma Bisericii Ortodoxe Rusă. Ulterior reformatorii anilor 1920, nu iubeau să facă trimiteri asupra deciziei Sinodului local din 1917-1918, aminteau în mod obişnuit despre el, doar atunci când îl criticau de lipsa lui de a fi "revoluţionar".

La 14 septembrie, 1925 locţiitorul Patriarhului, Mitropolitul Petru (Polianskii) emite un ordin pentru toţi copiii credincioşi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, care rămâne valabil până în ziua

de azi, în care se vorbeşte despre "introducerea inovațiilor care jenează de multe ori conştiința credincioşilor ...", în particular punctul 13 spune următoarele: În ceea ce priveşte introducerea în practica liturgică a limbii ruse ..., declar ferm – scria Mitropolitul Petru, ... despre inadmisibilitate unor astfel de evenimente în Biserică şi în practica liturgică ... şi avertizez că inovatorii recalcitranți vor fi obiectul unei acțiuni disciplinare din partea mea"[904]

În ceea ce priveşte cultul, în sec. al XX-lea în general se săvârşea nu după rânduiala transmisă de Tipicon, ci după rânduiala transmisă pe cale orală. Tipiconul încetul cu încetul, s-a transformat din o desciere vie a cultului, într-un monument scris al Bisericii. În partea de nord a Rusiei, exista obiceiul ca în timpul mărturisirii, penitentul să țină mâna pe Evanghelie. La sfârşitul sec. al XIX-lea începutul sec. al XX-lea, Sfântul Sinod a permis Sfântului Ioan de Kronştand să practice mărturisirea generală. În anul 1917-1918 s-a întrunit Sfântul Sinod, pentru a face careva modificări în cadrul cultui bisericesc dar aceste reforme nu au atins Taina Mărturisirii, în plus lucrările au fost îngreuiate şi de revoluția octombristă. În perioada sovietică era foarte greu a edita vreo carte de cult, astfel ele au ieşit de sub tipar foarte puține. La sfârşitul sec. al XX-lea după dobândirea libertății de către Biserica Rusă au fost reeditate multe cărți vechi şi altele noi incluzând aici şi diferite ediții ale *Trebnicului* care au păstrat cursul firesc al *Trebnicelor* precedente. În a doua jumătate a sec. al XX-lea a fost foarte răspândit *Trebnicul* în două părți, editat pentru prima dată în 1956 la Moscova, care a fost alcătuit în baza *Trebnicului* Mic de până la revoluție. În 1984 a apărut şi partea a treia care includea ritualul binecuvântării clopotelor, sfințirea caselor după *Trebnicul* lui Petru Movilă. Săvârşirea Tainei Mărturisirii se săvârşea în timpul perioadei sovetice de cele mai multe ori sub forma mărturisirii generale. La sfârşitul sec. al XX-lea, în marea majoritate a Bisericilor a început să se practice şi mărturisirea individuală[905]. Iată care este rânduiala *Trebnicului* din 1956 cât şi cea a *Trebnicului* din 1991, rânduială ce se păstrează intactă până în prezent: Rânduiala mărturisirii în aceste *Trebnice* începe cu Introducerea ce curpinde informații despre cum trebuie să fie duhovnicul şi care trebuie să fie atitudinea celor ce vin spre mărturisire. După care duhovnicul aduce penitentul (unul nu doi nici trei) în fața icoanei Domnului nostru Iisus Hristos. După rugăciunile începătoare urmează Doamne miluieşte de 12 ori, Slavă… Şi acum…, Veniți să ne închinăm… (de 3 ori)…, Psalmul 50 după care urmează troparele gl. şase, Doamne miluieşte de 40 de ori. Preotul rosteşte: "Domnului să ne rugăm", după care rosteşte rugăciunile: "Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan…"; „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeul Celui viu, Mielule şi Păstorule...", după care urmează învățătura înainte de mărturisirea păcatelor, apoi mărturisirea

[904] Gheorghii Korobin, *Исправление богослужебных книг в начале XX века*, (Îndreptarea cărților de cult la începutul sec. al XX-lea) în „Благодатный Огонь", (Focul haric), nr. 18, 1918, p. 18
[905] Pr. Jeltov M.S, *Богослужение Русской Церкви, art.cit.*

prin adresarea întrebărilor către penitent, învățătura de după mărturisire numită aici Testament, după ce penitentul a fost cercetat şi a spus totul despre sine după cum zice *Trebnicul,* duhovnicul îi porunceşte penitentului să se închine, după care duhovnicul rosteşte rugăciunea dată: ”Doamne Dumnezeule, Cela ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Iubitorule de oameni şi Multândurate, Cela ce îți pare rău de răutățile noastre, Cela ce nu vrei moartea păcătosului...”, după care duhovnicul însemnând penitentul în semnul Sfintei Cruci rosteşte formula de dezlegare a penitentului şi în cele din urmă otpustul. În continuare urmează învățătura despre epitemie, iar rânduiala se încheie cu rugăciunea de dezlegare de epitemie după cum este ea notată aici: „Multândurate Multmilostive Doamne Iubitorule de oameni, Cela ce din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău în lume...”[906]

Încheind descrierea istorică a ritualului mărturisirii din Biserica Rusă, se pot aminti şi câteva obiceiuri şi deosebiri care sunt acceptate în practica contemporană a Bisericii Ruse. Aceste obiceiuri şi deosebiri se referă la penitent, duhovnic, la însăşi metoda de săvârşire a mărturisirii şi la dezlegarea de păcate.

În ceea ce priveşte prima dintre ele, în multe localități în mod deosebit în partea de nord, se urmăreşte acel obicei în care cel ce se îndreaptă spre mărturisire trebuie să aducă o lumânare. Nu sunt indicații pentru a determina când a apărut anume acest obicei; în tot cazul face parte dintre obiceiurile vechi.

Mai este un obicei, care este întâlnit în partea de sud, anume duhovnicul atunci când asculta mărturisirea nu stă în picioare ci se aşează pe scaun. Acest obicei este împotriva ritualului rus contemporan al mărturisirii. Fiind întâlnit mai mult în partea de sud, după toată probabilitatea are influență uniată. Nu putea să nu influențeze aici şi *Trebnicul* lui Petru Movilă, care prescrie anume o astfel de poziție a duhovnicului în timpul săvârşirii mărturisirii şi în general *Trebnicul,* s-a bucurat de mare respect în partea de sud. Nu se poate să nu se observe că şi după alte manuscrise liturgice de proveniență sudică, duhovnicul sta aşezat în timpul săvârşirii mărturisirii- nu este înțeles a fi incorect[907] . Pe lângă influențele menționate mai sus, odată cu introducerea în practică a acestui obicei şi-a pus amprenta deprinderea penitentului de a se mărturisi în Postul Mare, şi adunându-se mulți penitenți, duhovnicul nu are puterea să-i mărturisească pe toți stând în picioare. De aceea în literatura practico-bisericească contemporană

[906] *Trebnicul* din 1956 după cum am menționat în text, este alcătuit din două părți. Prima dintre ele cuprinde 660 de pagini, iar cea de a doua 300 de pagini. A fost editat de către Patriarhia din Moscova într-un tiraj de 8000 de exemplare. Următorul *Trebnic* editat a fost cel din 1979 care la fel a apărut la Moscova, acesta avea un volum mai mic, apud Mihail Arranz, *op.cit*., pp. 190-201.

[907] *Molitfelnicul* Arhieresc, manuscris Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 271, la p. 189 există o imagine cu săvârşirea mărturisirii, unde duhovnicul este reprezentat stând aşezat, apud, Al. I Almazov, *Тайная исповедь въ Православной..., op.cit*., p. 590.

se întâlneşte acea viziune, că în general duhovnicul trebuie să asculte mărturisirea stând în picioare, dar având vârstă înaintată, fiind bolnav şi având mulţi penitenţi, poate să asculte mărturisirea şi fiind aşezat pe scaun, dar trebuie neapărat să stea în picioare „în momentul când citeşte rugăciunea de dezlegare şi otpustul”[908].

Careva duhovnici, practică săvârşirea mărturisii în cadrul Sfântului Altar lângă Sfânta Masă, cu punerea mâinilor penitentului pe ea. Obicei, care nu este îndreptăţit nici de practica veche nici de manuscrise, şi se împotriveşte dreptului bisericesc. Ultimele din câte se cunoaşte, interzic mireanului nu doar să se atingă de obiectele sfinte care se găsesc în altar, ci chiar să şi intre în el. În unele părţi ale Rusiei această permisiune, este validă doar pentru bărbaţii mireni, iar o astfel de tradiţie ne duce la diferenţa de practică în ceea ce priveşte locul săvârşirii mărturisirii, deoarece asupra femeilor, această practică nu este aplicabilă. Introducerea în practică a acestui obicei, se prea poate, s-a datorat faptului că bisericile de la sat erau strâmte, şi nu serveau a fi un loc ideal pentru mărturisirea tainică, atunci când în biserică erau prezente mai multe persoane[909].

Câteva argumente pentru acest obicei, se pot găsi doar în cazul, când este vorba de mărturisirea preotului. Din punct de vedere extern îşi găseşte susţinerea prin faptul că mărturisirea preotului de faţă cu poporul, nu poate fi numită comodă. Din punct de vedere intern, obiceiul dat poate fi explicat prin acea circumstanţă în care preotul răspunde în faţa Domnului, pentru păcatele penitentului, iar locul răspunderii se presupune a fi Sfântul Altar lângă Sfânta Masă.

Alţi duhovnici, săvârşind mărturisirea într-un loc obişnuit, ascultă păcatele penitentului având două degete aşezate pe Sfânta Evanghelie[910]. Obicei care este întâlnit cu precădere în partea de sud a Rusiei. Apariţia lui se găseşte în relaţie cu metoda săvârşirii jurământului. În acest obicei poate fi văzut intenţii de a îndeplini acea idee, în care penitentul mărturisindu-şi păcatele sale în faţa Evangheliei, dă jurământul, ca să nu mai facă păcatele săvârşite, ce sunt potrivnice învăţăturii Evanghelice.

---

[908] *Дозволительно ли совершать исповедъ сидя*?, (Este permis a săvârşi mărturisirea stând?) Церковный Вестник, 1891, nr. 36, p.571, apud, *Ibidem.*

[909] În 1887 Consistoriul Duhovnicesc din Hersonsk, a intrezis acest obicei şi l-a numit „vechi şi potrivnic legilor bisericeşti” Руководъство для сельских пастыреи, 1887, nr.8, p.280, apud, *Ibidem*, p. 591.

[910] Despre acest obicei se aminteşte în articolul Pr. P. Orlovsk, *Несколько практическихъ замечаний объ исповеди глухонемыхъ*, (Câteva observaţii practice despre mărturisirea surdo-muţilor), Руководъство для сельских пастыреи, 1863, vol. I, nr. 10, p.300.

Unul dintre obiceiurile contemporane este şi aşezarea epitrahilului pe capul penitentului[911]. Este acoperit penitentul diferit, pe întreaga durată a mărturisirii, sau doar în momentul dezlegării. Nu sunt date pentru a determina cât de vechi este acest obicei în practică. Ritualul contemporan al mărturisirii, nu aminteşte de o astfel de acțiune, nici în cel grec nici în cel slavo-rus. Singurul exemplu, se întâlneşte într-una dintre rânduielile greceşti, în care se întâlnesc indicații referitoare la mărturisirea arhierească. Ghidându-ne de aceste date, este logic a concluziona faptul, că acest obicei a apărut mai târziu şi a primit loc doar în practica rusă a mărturisirii. Nu se poate ca în ritualul vechi al mărturisirii, unde cu atenție mare se amintesc toate particularitățile mărturisirii să nu fie amintit acest obicei, dacă ar fi existat. Care este importanța internă a acestui obicei? Se poate presupune că există dorința de a arăta penitentului, că păcatele mărturisite vor rămâne în taină, între el şi duhovnic. Apoi se poate vedea în acest obicei, intenția de a ascunde penitentul de cei prezenți şi astfel de a îndeplini mărturisirea „fără ruşine şi disconfort". Chiar şi cu aceste explicații abia de s-a găsit de cuviință a introduce în practică acțiunea dată. În această acțiune trebuie de văzut o explicație mai profundă şi anume prin el se dă de înțeles penitentului, că păcatele mărturisite sunt dezlegate de către duhovnic ca față ierarhică, ca fiind cel ce are puterea necesară ca slujitor al Bisericii. Având în vedere această simbolistică, se poate ajunge la următoarea concluzie: dacă această acțiune trebuie să fie parte componentă din rânduiala mărturisirii, atunci ea trebuie să aibă loc doar în momentul dezlegării.

Rânduiala mărturisirii care se practică acum, trebuie să se săvârşească după metoda întrebare-răspuns. Îndeplinirea mărturisirii pe calea citirii păcatelor, cum se permitea în practica veche a Bisericii Ruse, nu se recomandă, idee ce poate fi desprinsă din lucrarea: "*генеральному исповеданию греховъ, глаголему предъ иееремъ от лица кающагося*" (Mărturisirea generală a păcatelor penitentului, spusă în fața duhovnicului), lucrare alcătuită de Dimitrie al Rostovului care se editează şi în prezent de către tipografia Lavrei Pecerska din Kiev sau de cea Sinodală[912] şi acum se presupune nu doar posibilitatea dar şi permisiunea de a săvârşi mărturisirea prin intermediul vechii înnoiri care este numită în practica sec. al XIX-lea „mărturisirea zilnică a păcatelor". Din informația unui duhovnic contemporan se desprinde ideea precum că "mulți dintre duhovnicii şcoliți se folosesc de această metodă citind mărturisirea în fața duhovnicului,

[911] K. T. Nikolskii, *Пособие къ изучению устава богослужения православный Церкви*, (Ghid de studiu a tipicului Bisericii Ortodoxe) ediția a II-a, Moscova, 1865, p.553

[912] Prima ediție aparte a acestei "mărturisiri" a fost în Moscova în 1875 a se evdea la Sopikov, vol. I, Nr. 667, apud, Almazov, A.I., *Тайная исповедь в Православной…, op. cit*., p. 592.

după carte”[913]; iar după spusele unui alt duhovnic, după practica unor preoți, mărturisirea citită este indicată a fi „generală”[914].

Pe cât de irațională şi chiar rea este această practică, pe cât de mult certifică despre relația, în cazul dat în ceea ce priveşte mărturisirea câtorva duhovnici, este înțeles de la sine. Editarea mărturisirii indicate, de către tipografia sinodală, nicidecum nu vorbeşte despre o importanță formală a acestei „mărturisiri”. Ea se edita cu sens ziditor al actului de pocăință. Fără dubii, ea poate avea loc şi în timpul săvârşirii mărturisirii, dar şi ca expresie a pocăinței sincere a penitentului de păcatele sale.

În conformitate cu importanța ritualului mărturisirii curent, săvârşitorul trebuie să rostească dezlegarea asupra penitentului, care stă în genunchi, iar dezlegarea să fie însoțită de însemnarea penitentului în semnul Sfintei Cruci. Aici practica rusă contemporană în acest moment este foarte diferită. Unii preoți citesc dezlegarea “înclinându-se către cel ce stă în genunchi şi aşezând mâna şi epitrahilul pe capul său; când rugăciunea se încheie, se ridică penitentul, iar duhovnicul îi spune: „şi eu nevrednicul ierei, prin puterea Domnului dată mie, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale”; apoi, când penitentul stă vertical, îl binecuvintează rostind ultimele cuvinte ale dezlegării: „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh”. O astfel de practică este socotită a fi, cea care răspunde importanței prescrierei în rânduiala mărturisirii din *Trebnic*[915]. După practica practicată de alți preoți, penitentul stă în genunchi doar în momentul rostirii rugăciunii: „Doamne Dumnezeule mântuirea robilor Tăi...”; în ceea ce priveşte dezlegarea în cazul dat, unii o rostesc (punând mâna şi epitrahilul pe capul penitentului) asupra penitentului ce stă în genunchi, alții (ca şi în primul caz) asupra penitentului care stă drept, şi care doar capul îl are aplecat, iar în al treilea caz nu aşează pe capul penitentului nici mâna nici epitrahilul ci doar la sfârşitul dezlegării îl însemnează în semnul Crucii[916].

Textul practicat în prezent în ceea ce priveşte formula de dezlegare, clar necesită odată cu rostirea sa, să fie pomenit şi numele penitentului. Dar în practică se întâlneşte obiceiul, că duhovnicul nu rosteşte numele penitentului ci penitentul însăşi îşi spune numele. Se practică lucrul acesta, în mod obişnuit în acele cazuri când duhovnicii rostesc dezlegarea celor ce se

[913] Smolodovici Daniil, *Заметка духовника*, (Nota Duhovnicului) în Руководство селъскихъ пастырей, nr. 8, 1861, p.204.
[914] Prot. Dumitraşko Nikolai, *Практические заметки об исповеди*, (Observații practice despre mărturisire) în Полтавские Епархиальные Ведомости, (Anuarul Eparhiei de Poltava), nr. 4, 1873, p. 91.
[915] Idem, *Замечание о некоторыхъ случаяхъ церковно-обрядовой практики*, (Observații despre câteva întâmplări practice din ritualul bisericesc) în Руководство для сельскихъ пастыреи, nr. 22, 1861, p.83.
[916] *Ibidem*, pp.82-83. În cazul dat, practica de a citi rugăciunea indicată asupra celui îngenucheat, dezlegarea asupra celui aplecat, binecuvântarea după încheierea dezlegării asupra celui ce stă deja vertical se tâlcuieşte astfel: „cel ce stă în genunchi exprimă starea omului căzut care este îngreuiat de păcate şi legat de funia fărdelegilor; ridicarea de la pământ este convingerea de a arunca această greutatea a păcatelor şi a rupe aceste funii; cel ce stă în genunchi exprimă smerenia iar revenirea în poziția inițială este ridicarea celui căzut după dezlegarea păcatelor”.

mărturisesc în mod general nu particular[917]. O astfel de practică nu trebuie să fie permisă. Dacă este permisă atunci amestecă două scopuri solemne şi anume „rânduila" şi „taina".

În cele din urmă în rânduiala sec. al XIX-lea al mărturisirii cât şi în cel contemporan, în mod evident se instituie un centru obiectiv a întregii rânduieli. În practică câteodată nu este atins acesta. Astfel ca şi exemplu, congresul preoţilor din Saratov a anunţat: "câţiva dintre părinţii duhovniceşti odată cu săvârşirea Sfintei Taine asupra penitentului, ascultând mărturisirea, nu citesc formula de dezlegare ce este prescrisă în rânduială: „Domnul şi Dumnezeul nostru...să te ierte pe tine,iar prin puterea Lui..." ci în locul acestei rugăciuni citesc rugăciunea care se întâlneşte în *Trebnic* după mărturisire, „rugăciunea pentru dezlegarea de oprire de la Sfânta Împărtăşanie". Tradiţia Bisericii Ruse spune faptul, că preotul pe preot nu îl binecuvintează şi nu îl însemnează în semnul Sfintei Cruci aşa cum este prescris în *Trebnic* "[918]. Cei ce sunt în acelaşi rang, nu se binecuvinteză unul pe altul, dacă se referă la slujirea lor sfântă, doar în cazul când două persoane de acelaşi rang sunt în aceeaşi măsură participanţi ca săvârşitori. Pentru cazul dat acest lucru nu este aplicabil, penitentul este primitorul actului, preotul duhovnic este săvârşitorul deci o persoană cu puteri deosebite faţă de prima persoană.

IV.9 Rânduiala hirotesiei întru duhovnic

Această rânduială este deosebită faţă de celelalte rânduieli. Rânduiala dată este destinată exclusiv persoanelor ce urmează să mărturisiească. Această rânduială a apărut datorită greutăţii şi importanţei duhovniciei. Dimpreună cu acestea, fără dubii, aici a influenţat şi practica Bisericii Greceşti pentru a numi duhovnicii-deosebiţi şi speciali. Practica dată, capătă importanţă încă din vechime. Rânduiala dată nu se întâlneşte în exemplarele vechi ale *Evhologhiilor* şi manuscriselor dedicate mărturisirii. În continuare se va încerca să se facă o scurtă istorisire a evoluţiei acestei rânduieli.

Numirea întru duhovnic trebuie să se săvârşească de către Arhiereu. Cartea care este dedicată slujirii arhiereşti este *Arhieraticonul*, care nu a fost foarte răspândită în Rusia, astfel nu s-au păstrat foarte multe exemplare ale acestei cărţi până în prezent. Din practica Bisericii Greceşti, ne este cunoscut doar o singură rânduială a hirotesiei întru duhovnic[919] . Iată care este rânduiala hirotesiei după acest document: După începutul obişnuit, Arhierul rosteşte rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi celorlalţi 11 apostoli Le-ai

[917] Pr. Arkadie Levaşev, *Можно ли священнику при чтении известъной разришителъный молитвы, читаемой над кающимця упоминать имени кающагося?*, (Preotul poate rosti numele penitentului în timpul rugăciunii de dezlegare?) în Руководство для селъскихъ пастырей, nr. 2, 1879, pp. 52-56.
[918] Idem, *Объ исповеди священника священянкомъ,* (Despre mărturisirea preotului faţă de preoţi) Церковныи Вестник, nr. 25, 1875, p. 14.
[919] Iată care este titlul acestui document: Αχολουτία σταν ποιή ό άρχιερεύς τόν πνευματιχόν, apud, Almazov A. I., *Тайная Исповедь въ православной восточной церкви...*, vol. II, p. 160.

dăruit slujirea apostolească şi diaconească...", după care urma citirea din Evanghelia de la Ioan (cap. XX, 19-23), după care Arhiereul rostea formula de hirotesie întru duhovnic astfel: „Prin smerenia şi nedestoinicia noastră, prin harul Atotsfântului şi Atoatefăcătorului Duh, te hiroteseşte prin punerea mâinilor pe tine, cel mai cinstit duhovnic (numele), întru slujirea de duhovnic în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin", după formula dată urma otpustul. Bazându-ne pe detaliile acestei rânduieli, se poate de făcut următoarea observație, ce este în relație cu rugăciunea mai sus menționată. În rugăciunea dată se vorbeşte despre puterea deplină a duhovnicului, de a dezlega şi lega păcatele penitenților. Prototipul ei, fără dubii este rugăciunea, care la fel începe cu indicarea înmânării unei puteri duhovniceşti deosebite Apostolului Petru. Dar în cazul dat este introdusă formula care este în numele dezacordului dintre Biserica de est cu cea de vest în ceea ce priveşte însuşirile deosebite ale Apostolului Petru din cadrul Bisericii. Când a fost alcătuită această rânduială nu se ştie; ghidându-ne de înțelesul deosebit al termenului de duhovnic, se poate afirma că rânduiala dată, a fost cunoscută nu mai degrabă de sec. al XII-XIII-lea. Cu toate acestea fără dubii este faptul că baza acestei rânduieli este rugăciunea mai sus amintită. În *Evhologhiile* din manuscrise ea se întâlneşte şi în mod independent față de rânduială cu inscripția: „Εύχή είς πνευματιχόν ποιεῖ ό άρχιερεύς"[920] . Hirotesia întru duhovnic prin rânduială este posibilă numai atunci, când cel numit în această funcție este o persoană care este hirotonită de către Arhiereu. Dar pot fi cazuri, când este incomod a chema o astfel de persoană la Episcop (din cauza distanței sau oricare altă cauză). În conformitate cu acestea, hirotesia întru duhovnic în practica Bisericii Greceşti nu se practica doar prin intermediul rânduielii, dar pe lângă aceasta se mai practica şi hirotesia viitorului duhovnic prin înmânarea unui act deosebit, aşa numit „Ενταλτήριον". Legalitatea acestei instituiri întru duhovnic din punct de vedere canonic se explică destul de uşor. Funcția de duhovnic niciodată nu a fost şi niciodată nu poate fi în Biserică o treaptă ierarhică deosebită. În conformitate cu acestea, hirotesia întru această funcție nu este nimic altceva decât binecuvântarea arhierească întru slujirea de duhovnic. Iar hirotesia prin intermediul Ενταλτήριον are aceeaşi importanță ca şi binecuvântarea. Dacă în cultul Bisericii Greceşti, se permitea practica dată, se practica mai des decât hirotesia prin rânduiala mai sus amintită. Ca şi confirmare, este faptul că s-au păstrat foarte multe Ενταλτήριον până în prezent, iar faptul că ele se întâlnesc în toate redacțiile culegerilor de epitemii este o apariție obişnuită.

Ενταλτήριον ce se întrebuința în Biserica Greacă în esență avea o singură redactare; dar din punct de vedere a particularităților se pot distinge două Ενταλτήριον şi anume unul scurt iar celalt vast. Primul era redactat de către M. Vlastarie în cartea sa *Sintagma canoanelor*, iar cea

[920] *Εύχολόγ*…, manuscris, Bibl. Barberini, Nr. 416, σελ. 65-66, apud, *Ibidem*, p. 161.

dea doua era editată de către Malaxie în *Nomocanonul* alcătuit de către el. Singura diferență dintre ele, era că în redactarea cea vastă erau introduse observațiile despre obligațiile duhovnicului de a vindeca penitenții prin epitemii, aşa cum cere învățătura sfântă şi dumnezeiască, şi prudența duhovnicului în ceea ce priveşte simonia. Această Ενταλτήριον este alcătuită sub influența *Nomocanonului* Sfântului Ioan Postitorul. Sub îndrumarea sa, este introdusă aici observația despre faptul că duhovnicul trebuie să primească penitentul ce vine la mărturisire "cu fața liniştită şi veselă" şi nu trebuie să se mire nici atunci când penitentul mărturiseşte păcate grave[921] .

Această Ενταλτήριον a apărut în *Evhologhiile* Bisericii Greceşti, începând cu sec. al XVII-lea. În ediția *Evhologhionului* din 1692, a fost influențată de *Evhologhionul* lui Goar datorită faptului că ambele Ενταλτήριον aici sunt numite de către ieromonahul Matei. În acelaşi timp cu introducerea în *Evhologhii,* Ενταλτήριον a fost intodusă şi în *Pidalion*[922] . În *Evhologhion*, pe lângă Ενταλτήριον este introdusă şi rânduiala mai sus amintită pentru hirotesia întru duhovnic. În acest caz, automat se naşte întrebarea dacă rămân valide ambele modalități sau importanța juridică a vreuneia dintre modalități s-a pierdut. Se poate spune că prima este mai importantă, datorită faptului că în ceea ce priveşte rânduiala hirotesiei trebuie să fie săvârşită de către Arhiereu, iar cea dea doua este destinată pentru cazul când preotul nu poate să se prezinte în fața Episcopului. În *Pidalionul* actual al Bisericii Greceşti, la comentariul canonului 39 Apostolic se spune: „preoții prin intermediul 'Ενταλτήριον primesc de la Arhiereu puterea să lege şi să dezlege păcatele...".

Fiind utilizată această practică în Biserica Greacă, ritualul hirotesiei întru duhovnic s-a practicat apoi şi în Biserica sud-slavă. După cuprinsul acestei rânduieli, ea şi aici iese în evidență prin simplitate, precum se întâmplă şi în Biserica Greacă, şi anume rânduiala dată era constituită dintr-o rugăciune şi din citirea din Evanghelia de la Matei (cap. XVI, 13-19). Astfel aici se întâlneşte citirea din altă Evanghelie. În ceea ce priveşte rugăciunea după începutul ei alcătuieşte o prelucrare a rugăciuii mai sus amintite: "Stăpâne...Cela ce cheile Împărăției cerurilor, mai marelui Tău Apostol Petru le-ai înmânat..."; din punct de vedere al conținutului, în comparație cu rugăciunea de la hirotesia întru duhovnic din ritualul grec, poate fi înțeleasă ca fiind o redactare independentă. Pe când, în rugăciunea din rânduiala greacă se spune despre dăruirea supremei puteri bisericeşti nu numai Sfântului Ap.Petru, dar şi celorlalți Apostoli şi se va înălța rugăciunea despre dăruirea puterii viitorului duhovnic de a lega şi dezlega, în rugăciunea sud-slavă (care începe cu aceleaşi cuvinte) se aminteşte doar despre împuternicirile deosebite ale Apostolului

[921] *Εύχολόγ*, Benet, 1885, σελ. 667, apud, *Ibidem,* p. 163.
[922] *Πηδάλιον,* ed. Λειψία, 1800, σελ. 525-526; Ατήν. 1887, σελ. 609-610, apud, *Ibidem,* p. 164.

Petru, iar cel ce hiroteseşte întru duhovnic se roagă în general astfel: „sfinţeşte şi îndreaptă (pe cel hirotesit) întru slujba duhovnicească, ca oile rătăcite, precum şi copiii duhovniceşti daţi de Dumnezeu, să dobândească şi să fie uniţi cu turma cea aleasă şi în ziua Înfricoşătoarei Judecăţi cu veselie să preamărească pe Hristos"[923]. În ceea ce priveşte rugăciunea, judecând după conţinutul său, se poate afirma că anume în varianta aceasta este redactată direct în partea sud slavă a Bisericii Ruse. Nu sunt date, precum că ar fi existat şi alte rânduieli ale hirotesiei întru duhovnic.

Judecând după manuscrisele din care se trage rânduiala dată a hirotesiei întru duhovnic din practica Bisericii Ruse, ritualul dat devine cunoscut nu mai înainte de sec. al XVI-lea. Rânduiala dată consta din două părţi principale. Una dintre părţi cuprinde o ectenie deosebită, în care, în afară de cererile generale au fost introduse cereri şi: „pentru Arhiepiscopul nostru"; „pentru părintele duhovnicesc"; „pentru robul lui Dumnezeu (numele) hirotesit de noi mărturisitor al duhovniciei, să fie învrednicit de harul Sfântului Tău Duh să primească pe cei ce vor veni la el cu pocăinţă";"pentru marele ţar"; "pentru toată cetatea". Ectenia dată slujeşte în cazul dat, schimbării citirii Evangheliei, care se întâlneşte în rânduiala celor două Biserici mai sus amintite. Cealaltă parte cuprinde aici citirea a puterii Ενταλτήριον -ului, acel act, care se citea pentru hirotesia întru duhovnic din rânduiala Bisericii Greceşti. Ενταλτήριον cunoscută de Biserica Rusă, pe lângă ediţia rânduielii vaste din Biserica Greacă, mai cuprinde o introducere despre calităţile duhovnicului: "duhovnicul nu trebuie să fie epicurean, iubitor de argint, să nu fie lacom, să nu fie iubitor de slavă, fără furie, să nu răspundă la rău cu rău, să emane pace, să fie smerit". Prin această Ενταλτήριον, în rânduiala dată se înlocuieşte rugăciunea, care este întrebuinţată în ritualul grec şi sud slav al hirotesiei întru duhovnic. Această introducere are inscripţia:"Scrisoare dată ieromonahului, când va fi aşezat ca părinte duhovnicesc"[924]. Judecând după rânduiala acestei Ενταλτήριον, ea nu numai se înmâna duhovnicului ci se şi citea. Aceasta cum nu se poate mai bine armonizează cu caracterul expunerii acestei Ενταλτήριον, şi este natural ca în cazuri confortabile să se fi practicat şi în Biserica Greacă. Această din urmă deducţie poate fi argumentată prin faptul că este alcătuită, sub influenţa unui izvor grec, şi nu este exclus să prezinte o traducere întreagă a originalului, care nu se regăseşte în manuscrise.

În sec. al XVII-lea în practica Bisericii Ruse apare binecunoscutul 'Ενταλτήριον, în ambele tipuri, traduse fără de nici o modificare. Un tip, scurt a fost redactat atunci când a fost

[923] *Trebnic (=Arhieraticon*), manuscris sârb din sec. al XV-lea, din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 307, p. 183.
[924] *Trebnic*, manuscris sec. al XVI-lea, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 310, p. 240, apud, Almazov A. I., *Тайная Исповедь въ православной восточной церкви...*, vol. II , *op.cit*., p. 167.

tradusă *Sintagma* lui Matei Vlastarie[925], în întregime a fost editat în *Nomocanon*, după care a intrat în practica generală a Bisericii Ruse, prin intermediul editării sale în *Trebnicul Mare*[926] . Este sub semnul întrebării ca această Ενταλτήριον în ambele ei tipuri să fi fost practicată în Biserica Rusă, deoarece traducerea lucrării *Sintagma canoanelor* lui Vlastarie nu a fost redactată (din sec. al XVII-lea s-a început să se ghideze, exclusiv de cărțile de cult redactate); în *Nomocanonul* din *Trebnicul cel Mare*, cu toate introducerile sale, decât doar în prima jumătate a sec. al XVII-lea[927]. Având în vedere cele spuse mai sus se poate afirma, că în sec. al XVII-lea în Rusia se utiliza doar Ενταλτήριον editată în *Nomocanonul* din 1620, şi aceasta era în uz doar în partea de sud-vest a Bisericii Ruse, deoarece prima ediție a *Nomocanonului* şi celelate ediții indicate, au fost editate exclusiv în această parte a Rusiei. În Ενταλτήριον se acorda o importanță deosebită actului, care îl aşeza pe preot în rangul de duhovnic. Acest lucru poate fi desprins din observația: "Rugăciune, ce se citeşte de către Episcop către părinții duhovniceşti, ce primesc oamenii la mărturisire"[928].

Se prea poate ca din cauza slabei răspândiri a 'Ενταλτήριον-ului, în practica Bisericii Ruse, la sfârşitul sec. al XVII-lea sau începutul sec. al XVIII-lea, a servit ca motiv pentru faptul, că în această perioadă se întâlneşte o altă rânduială destinată hirotesiei întru duhovnic şi după conținutul său este o redactare absolut originală. Iată care este conținutul ei: "După finalul Sfintei Liturghii, preotul ce urmează a fi hirotesit duhovnic se aşează în apropierea prestolului în partea dreaptă şi pleacă capul sub dreapta Arhiereului. Arhiereul însemnează de trei ori în semnul Sfintei Cruci capul plecat, şi aşezând dreapta sa pe cap, rosteşte rugăciunea: Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru, Cel ce singur ai puterea de a ierta păcatele, cel ce ai spus slăbănogului, îți sunt iertate păcatele tale…", după rugăciunea dată "preotul ridicându-se stă vertical în fața Arhiereului"; Arhiereul în acest timp se adresează către preot cu îndrumare, care este însoțită de binecuvântare. După care preotul duhovnic sărută dreapta arhierească, se închină şi sărută Sfânta Masă. Rânduiala dată este intitulată: "Arhierească rugăciune, când se înmânează puterea duhovnicească preotului"[929] . Rugăciunea care alcătuieşte aici centrul rânduielii, se deosebeşte prin expunere vastă. Nu se poate de trecut cu vederea, faptul că autorul s-a îndrumat de rugăciunea amintită pentru aceeaşi rânduială din Biserica Greacă. Volumul rugăciuni este dependent de introducerea aici, a câteva pasaje din Scrierea Sfântă. Prin rugăciunea dată se cere pentru cel hirotesit să dezlege şi să lege păcatele omeneşti, şi exclusiv cererea se axează pe prima

[925] Manuscris Nr. II, Biblioteca Academiei din Sankt-Petersburg; manuscirs Nr. 1179, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, p. 394, apud, *Ibidem.*
[926] *Законоправильникъ*, Kiev, 1620, p. 137, apud, *Ibidem.*
[927] În ediția *Номоканонъ* din 1629, hrisovul pentru hirotesia întru duhovnic a fost editată la pp. 156-157, apud, *Ibidem.*
[928] *Законоправильникъ*, Kiev, 1620, p. 137, apud, *Ibidem*, p. 168.
[929] *Molitfelnic (=Arhieraticon*), manuscris 1665, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 271, pp. 268-269.

putere, după cum spune chiar rugăciunea: "Stăpâne…acestui slujitor al Tău… înmânează-i…puterea supremă…ceea ce va dezlega pe pământ, va fi dezlegat şi în cer…,luminează cu Duhul Tău cel Sfânt în actul dezlegării greşelilor omeneşti, creează cuvântul pe buzele lui în iertarea fermă". Îndrumarea Arhierelui, ce se adresează către duhovnic se deosebeşte printr-un caracter ascuţit, care are aceeaşi tendinţă ce se regăseşte şi în rugăciunea mai sus amintită. Iată care este învăţătura: "Fereşte-te de păcate, fii bineplăcut lui Hristos Dumnezeu Însuşi, care toate păcatele acoperă, şi nu cere decât pocăinţă, Cel ce vindecă, Cel ce nu vrăjmăşeşte, Cel ce iartă, Cel ce nu cade în deznădejde, ca tu singur să nu fii privat de iertare…".

Judecând după careva semne externe, cum ar fi spre exemplu citatele din Sfânta Scriptură, se poate afirma că are origini ruse. Cu precizie se poate indica şi cine este autorul. Manuscrisul unde se întâlneşte rânduiala dată; rânduiala este scrisă la porunca lu Lazăr Baranovici în 1665 şi alcătuia proprietatea sa, după care a trecut în posesia Sfântului Dimitrie al Rostovului . În a doua jumătate a sec. al XVII-lea hirotesia întru duhovnic regal, era însoţită de deosebite formalităţi ritualistice în acelaşi gen, cum se întâlneşte şi la hirotesia întru duhovnic şi anume: Patriarhul se adresa către noul duhovnic cu un discurs, la care cel din urmă trebuia să respecte ceea ce i se spunea. Titlul discursului Patriarhului era: "Învăţătura Sfinţitului Patriarh către protoprezbiter, care este ales să fie duhovnic la curtea regală". După conţinutul său, rânduiala dată, nu prezintă nimic neobişnuit. Răspunsurile duhovnicului au titlul: "După învăţătura Sfântului Patriarh cuvântul de răspuns a protopresviterului, care este ales ca duhovnic la curtea regală". Se aduce aminte despre neputinţele duhovniceşti ale celui hirotesit, apoi primeşte un înţeles mai profund, forţându-l pe noul hirotesit să pronunţe în faţa Patriarhului diferite promisiuni. Îşi demonstrează ortodoxia credinţei prin citirea Simbolului de Credinţă, apoi promite: 1) "să ajute la păstrarea păcii în Biserică" , iar toate sinoadele din Moscova, cu tărie afirmă faptul că duhovnicul nu trebuie să se încreadă mereu în sine 2) "să nu primească obiceiuri stranii în tradiţia şi ritualurile bisericeşti" 3) "să creadă cu tărie că trupul şi sângele lui Hristos se preface în momentul rostirii cuvintelor: "Şi fă adică pâinea aceasta…" 4) în toate să asculte de Sfântul Patriarh şi să se închine întregului Sfânt Sinod al Bisericii Ruse 5) "să nu se lase pradă furiei inimei regale, la destoinicia preoţească, arhierească şi bisericească" să nu întindă mâna spre mită, să nu fie iubitor de argint să nu vorbească cuvinte de ocară la adresa binecuvântatului ţar "să nu participe la acţiunile lumeşti ce sunt împotriva slujirii preoţeşti". În încheiere noul hirotesit cerea binecuvânatrea Patriarhului pentru a fi duhovnicul curţii regale şi rostea: "În amintirea mea prospătă, toate răspunsurile mele le înmânez ţie Arhipăstorul meu, răspunsuri

scrise cu mâna mea"[930]. Toată această scriere a răspunsurilor nu este nimic altceva decât un jurământ depus. Acest jurământ s-a păstrat până în sec. al XIX-lea într-un document semnat de protoiereul Teofan, care a depus acest jurământ atunci când a fost ales să fie duhovnic la curtea regală în 1692 la 13 aprilie[931].

IV.10 Rânduiala primirii în Biserica Ortodoxă prin pocăință a credincioşilor de alte religii şi a celor care au căzut de la credință

Taina Botezului şi a Mirungerii, dacă sunt valid săvârşite, după Învățătura Bisericii Ortodoxe, nu se repetă. Canoanele Bisericii care confirmă acest fapt sunt: Sinodul de la Cartagina-canonul 68; canoanele unu, 73, opt ale Sfântului Vasile cel Mare; canoanele 1-13 ale Sfântului Petru al Alexandriei; canonul 17 a Sinodului VI Ecumenic. Creştinii de altă confesiune, care au primit Taina Botezului şi a Mirungerii într-un mod valid, şi creştinii, care s-au despărțit de Hristos, care au căzut în iudaism sau rascolnici, Biserica Ortodoxă îi reprimeşte prin intermediul Tainei Pocăinței. Clericul, care s-a rupt de Hristos, dar care s-a pocăit, este primit ca şi mirean şi nu mai poate fi cleric (can. 10 Sinodul I Ecumenic; canonul 62 Apostolic; canonul 10 a Sfântului Petru al Alexandriei).

Ritual primirii creştinilor ce aparțin altor confesiuni constă în faptul că persoana care doreşte să se alipească staulului Bisericii, este cercetată în curăția şi seriozitatea intențiilor, este învățat învățătura de credință dreptmăritoare, după care cel din urmă îşi mărturiseşte păcatele, dar dezlegare nu primeşte. Apoi este adus la uşile Bisericii, unde Biserica îl întâmpină prin cântarea psalmului 33. Aici dimpreună cu toți cei prezenți, îngenunchează îşi mărturiseşte pocăința şi dorința de a reveni în staulul Bisericii. După care Biserica, prin binecuvântarea şi punerea mâinilor preotului pe capul celui unit, roagă pe Dumnezeu să fie primit în turma Sa cuvântătoare şi să o înfrumusețeze cu preasfântul nume a lui Hristos, i se dăruieşte un nume creştin nou sau îl păstrează pe cel vechi. După care cel reunit, adresându-se cu fața spre vest, rosteşte lepădarea de fosta iluzie, apoi întorcându-se spre est, se uneşte cu Hristos, după care rosteşte mărturisirea dreptei credințe combinată cu jurământul în sinceritatea adresării sale.

După care este dus în biserică, care până în acest moment era închisă, iar în timpul acesta se cânta psalmul 56, care reprezintă speranța milostivirii lui Dumnezeu. În Biserică, îngenunchind în fața Sfintei Evanghelii, ascultă psalmii de pocăință: 50, 37 şi 142 şi două rugăciuni prin care Biserica roagă pe Dumnezeu să reaprindă scânteia Botezului mântuitor, care

[930] Culegerea de manuscrise sec. al XVII-XVIII-lea, Biblioteca Academiei Duhovniceşti din Sankt-Petersburg, Nr. 126, pp. 36-37, apud, Almazov A. I., *Тайная Исповедь въ православной восточной церкви…*, vol. II, *op.cit.*, p. 172.
[931] Manuscris adunat de Pogodin, Nr. 1116, pp. 139-144, apud, *Ibidem.*

stătea în sufletul său şi ca oaia cea pierdută şi găsită, să fie unit cu turma cea aleasă. În cele din urmă, cel reunit primeşte dezlegarea de păcate iar odată cu aceasta şi dreptul comuniunii cu Biserica.

Observație: În *Trebnicul Mare* (cap. 97 şi 98) se găseşte: "Rânduiala Patriarhului Metodie a întoarcerii la dreapta credință a celor despărțiți de ea". Acest ritual se adresează către cei care s-au rupt sau au căzut de la Ortodoxie din lipsă de înțelepciune, la fragedă vârstă, sub frica morții sau după reaua sa intenție. Cei care aparțin primelor două cazuri sunt primiți cu epitemie, cei din urmă sunt opriți de la Împărtăşirea cu Sfintele Taine, care li se dă doar pe patul de moarte. Peste cei ce se adresează să fie reprimiți în Biserică, se săvârşeşte ritualul spălării (nu a Botezului care nu se repetă) întru amintirea curăției Botezului, pierdută prin lepădarea de credință, după care se citesc rugăciunile de curățire. Asupra celor căzuți, care în mod desăvârşit s-au rupt de Hristos şi au propovăduit păgânismul, se săvârşeşte ritualul mirungerii, care nu este repetarea acestei Taine ci simbolul faptului că asupra celor ce s-au lepădat de credință se reîntoarce harul, care l-au pierdut prin negarea lui Hristos. Acest ritual în prezent a ieşit din uzul Bisericii. Primirea celor căzuți se săvârşeşte prin intermediul pocăinței cu epitemie.

Foştii rascolnici sunt primiți în Biserică prin acelaş ritual doar că prescurtat. După pregătirea prealabilă, mărturisirea şi lepădarea rătăcirilor sale şi unirea cu Hristos este adus în Biserică, în timpul acesta se cântă psalmul 26, după care îngenunchează şi i se citeşte rugăciunea despre ca Dumnezeu să reaprindă în el scânteia mântuitoare a Botezului. După citirea Simbolului de Credință în timpul căreia stă în picioare, cel reprimit în Biserică sărută Sfânta Evanghelie, se mărturiseşte, primeşte dezlegarea de păcate şi se împărtăşeşte cu Sfintele Taine. Dacă cel ce provine din rascolnici nu este miruns sau are mirungerea din partea preoților rascolnici, după ritualul primirii în Biserica Ortodoxă este uns cu Sfântul Mir, conform rânduielii ritualului Mirungerii ce se săvârşeşte asupra celor primiți în Biserică, apoi se mărturiseşte şi se împărtăşeşte cu Trupul şi Sângele lui Hristos la Liturghie[932].

[932] Pimirea în Biserica Ortodoxă a rascolnicilor prin pocăință, se săvârşeşte după o rânduială specială: "Ritualul, primirii rascolnicilor în unirea cu Biserica Ortodoxă", Moscova, 1891, apud, Şimanski, G. I., *op.cit.*, pp. 38-39; Serafimov A., *О чинопоследованияхъ принятия неправославныхъ христианъ в православную церковь*, (Rânduiala primirii credincioşilor de alte religii în Biserica Ortodoxă) vol. I, Academia Duhovnicească din Kiev, 1867, pp. 300-310.

IV.11 Formula de dezlegare a păcatelor din cadrul Tainei Mărturisirii în Biserica Rusă şi Română

Dintru început, alta era înțelegerea în ceea ce priveşte formula de dezlegare a păcatelor. Până a ajunge la formula actuală de dezlegare, s-a trecut prin mai multe etape de dezvoltare. În continuare se va încerca să se facă un studiu comparativ care a fost evoluția formulei de dezlegare a penitentului în practica Bisericii din România şi Rusia. Majoritatea ediţiilor *Molitfelnicelor* din grupa a I-a după cum le-a împărțit Magistrandu Chițu Viorel[933], grupă care începe cu *Molitvenicul*-slavon de la Târgovişte din 1545. Având în vedere că primul *Molitfelnic* din cadrul Bisericii Române este unul slavon, putem presupune că rânduiala mărturisirii a fost împrumutată din practica Bisericii Ruse, fapt ce se va confirma sau se va contrazice prin cercetarea ce urmează. La sfârşitul mărturisirii, ca semn al conştientizării faptului că se află în prezența lui Dumnezeu şi a sfinților Săi, *Molitfelnicele* grupii a I-a, consemnează următoarele cuvinte ale penitentului: „Mă spovedesc lui Dumnezeu şi Preacuratei Sale Maici şi tuturor sfinților Săi şi ție, părinte, de toate păcatele mele şi de toate lucrurile mele cele rele pe care le-am gândit în cugetul meu şi le-am vorbit, pe care cu voie sau fără de voie le-am făcut de la început (de la Botezul meu) şi până astăzi, câte le ştiu şi câte nu le ştiu, pe toate le mărturisesc lui Dumnezeu şi ție, părinte, şi voiesc să mă căiesc de păcatele mele, căci altfel nu-mi va ajuta Dumnezeu. Iară tu, părinte, iartă-mă şi blagosloveşte-mă”[934]. Această formulă rostită de către penitent se întâlneşte pentru prima dată în rânduiala din sec. al XIV-lea din cadrul Bisericii Ruse, dar aici ea precede rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei...”, pe când în rânduiala mărturisirii din *Molitfelnicele* româneşti, rugăciunea cea din urmă amintită urmează după acea adresare a penitentului către puterile cereşti şi către părintele său duhovnicesc de a fi iertat. Rânduiala Mărturisirii din Biserica Rusă amintită mai sus, se regăseşte în *Trebnicul* manuscris Nr. 129 din cadrul Bibliotecii Tipografice din Moscova la pp. 180-189[935].

După rostirea acestor formule, penitentul îngenunchează iar preotul citeşte prima molitvă de iertare: „Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei le-ai dat iertare păcatelor lor şi pe vameşul care şi-a recunoscut păcatele sale l-ai îndreptat, primeşte şi mărturisirea robului Tău (N) şi ce a greşit cu voia sau fără de voia sa, cu cuvântul, cu lucrul şi cu gândul, ca un Dumnezeu bun, iartă-i. Căci Tu eşti Dumnezeu milostiv şi îndurat şi Ție slavă-Ți înălțăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin”. Această rugăciune

[933] Magistrand Chițu Viorel, *art.cit.*, p.433.
[934] *Ibidem*, p. 437-438.
[935] A se vedea nota 419 din cap. al III-lea.

se întâlneşte în ritualul pocăinţei atribuit Sfântului Ioan Postitorul[936], şi în manuscrisele ruse din sec. al XII-lea, după spusele lui Odinţov[937].

După citirea pericopelor scripturistice, preotul face apolisul obişnuit iar pentru cel ce este vrednic de a se împărtăşi cu Sfintele Taine, citeşte molitva de iertare a păcatelor: „Dumnezeule, Cela ce prin proorocul Tău Natan ai iertat pe David de păcatele sale pe care şi le-a mărturisit şi (ai iertat) lepădare lui Petru, care cu amar a plâns şi pe desfrânata care a plâns înaintea preacuratelor Tale picioare şi pe Manase şi pe vameşul şi pe fiul desfrânat, precum se zie: Să ne mărturisim unul altuia greşelile noastre, credincios şi drept este Dumnezeu ca să ne ierte şi să ne curăţească de toată nedreptatea. Însuşi Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, să-ţi ierte toate câte ai mărturisit înaintea Lui şi a smereniei mele,în veacul acesta şi în cel viitor; şi să te învrednicească a fi neosândit la judecata Sa, Cel ce este binecuvântat în veci. Amin”[938]. Această rugăciune se întâlneşte pentru prima dată în rânduiala rusă, într-un manuscris din sec. XIV, această rugăciune se rostea după încheierea adresării întrebărilor către penitent. Putem observa că rugăciunea dată se supune unei alte rânduieli aici.Astfel într-o altă rânduială descrisă de Odinţov, rugăciunea dată se regăseşte într-o rânduială mai vastă în care rugăciunile se perindau cu rostirea psalmilor, iar rugăciunea despre care vorbim acum se rostea după psalmul ce are începutul: „Până când mă vei uita Doamne...”, adică Psalmul 12, rugăciunea dată de data aceasta se întâlneşte înainte de adresarea întrebărilor către penitent, deci putem observa că avea un caracter instabil[939].

Cel ce nu a primit dezlegare pentru Sfânta Împărtăşanie revine la duhovnic după împlinirea canonului, iar acesta îi citeşte mai multe rugăciuni (două-trei) de iertare şi de împărtăşire[940]. Textele acestor trei rugăciuni este următorul în *Molitfelnicul* slavon publicat la Târgovişte în 1545, într-un alt *Molitfelnic* slavon publicat în Ţara Românească în sec. al XVI-lea, într-un alt *Molitfelnic* slavon publicat la Câmpulung la 1635 şi într-un *Molitvenic* publicat în Moldova la 1639, după spusele Magistrandului Chiţu Viorel.

Molitva întâia: “Dumnezeule, Atotputernice şi veşnice, se mărturiseşte Ţie robul Tău (N), curăţeşte faptele lui şi lasă greşelile lui şi-l înţeleptşte, îl povăţuieşte şi îl izbăveşte de muncile (veşnice) şi primeşte-l cu milostivirea Ta, prin Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, cu care împreună vieţuieşti (viezi) şi împărăţeşti, Dumnezeule în unire(împreună) cu Duhul Sfânt, acum

[936] A se vedea nota 413 din cap. al III-lea.
[937] N. Odinţov, *Порядок общественного и частного богослужения в древней России до XVI века: Церковно-историческое исследование*, (Ordinea cultului divin public şi particular în Rusia până în sec. al XVI-lea. Cercetare istorico-bisericească) Sankt-Petersburg, 1881, pp. 150-152.
[938] Magistrand Chiţu Viorel, *art.cit.*, p. 439.
[939] A se vedea nota 419 din cap. al III-lea.
[940] Magistrand Chiţu Viorel, *art.cit.*, pp. 440-441.

şi pururea şi în vecii vecilor, Amin"[941]. Această rugăciune se întâlneşte pentru prima dată în primul manuscris din Biserica Rusă, ce cuprinde rânduiala mărturisirii până la apariţia cărţilor de cult şi este de dezlegare de epitemie[942], de fapt ca şi în rânduiala *Molitfelnicului* românesc

Molitva a doua: "Doamne, Dumnezeule, Atotţiitorule, Atotputernice, Prea Milostivule, ajutorul celor păcătoşi, Cela ce pe toţi îi aduci la pocăinţă şi la mărturisirea hotărâtă, miluieşte-ne (Tu) Cel ce dezlegi legăturile păcatelor, după înălţimea şi slava Ta şi dezleagă păcatele robului Tău (N) şi învredniceşte-l de Sfintele Tale Taine şi apără-l de toate necazurile, pentru ca să fie păzit şi ca să se păstreze curată mărturisirea lui cu ajutorul Tău. Precum ai învrednicit pe vameşul şi pe desfrânata, şi pe Petru, care, pocăindu-se, au dobândit milostivire, învredniceşte-l ca să fie părtaş împărăţiei Tale, împreună cu toţi cei care Ţi-au plăcut Ţie din veac, cu rugăciunile Preacuratei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor Sfinţilor Tăi. Că Tu eşti Cela ce ierţi păcatele noastre şi Ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin". Rugăciunea dată se întâlneşte pentru prima dată în Biserica Rusă în manuscrisul din sec. al XIV-lea şi este notată: "rugăciune de dezlegare a penitentului"[943], am să redau aici şi rugăciunea din manuscrisul din sec. al XIV-lea, fiindcă diferă puţin începutul rugăciunii, iar forma rugăciunii care se întâlneşte în *Molitfelnicul* românesc este mai dezvoltată, astfel iată care este rugăciunea: "Doamne Dumnezeule Atotţiitorule şi Atotputernice şi Milostive Doamne, Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcat, tuturor mărturisirea o asculţi, Cel ce ne-ai dăruit mărturisire şi milă cu îndrăzneală, distruge toate legăturile păcătoase prin mărimea slavei Tale şi învredniceşte-ne să ne împărtăşim cu cinstitele Tale Taine. Apără-ne de toate necazurile, cu ajutorul Tău ajută-ne să păstrăm mărturisirea curată, precum vameşul, desfrânata şi Petru care pocăindu-se, prin milostivire s-au făcut părtaşi Împărăţiei Tale, dimpreună cu toţi cei bineplăcuţi Ţie din veac. Pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi a tuturor sfinţilor Tăi. Tu eşti iertarea de greşelile noastre Dumnezeul nostru şi Ţie slavă înălţăm dimpreună cu Tatăl". Deşi aparent sunt rugăciuni diferite, în esenţă este una şi aceeaşi rugăciune numai că datorită faptului că în *Molitfelnicele* româneşti ea se întâlneşte peste 150 de ani, rugăciunea a evoluat şi a căpătat o formă mult mai reuşită decât prototipul său.

Molitva a treia: "Doamne Iisuse Hristoase, Atotţiitorule, Cela ce ai adus din nefiinţă la fiinţă toate cele văzute şi nevăzute, Cela ce ai binecuvântat pe Avraam, pe Isaac, pe Iacov şi pe toţi drepţii Tăi, de la cei dintâi până la cei de pe urmă, Cela ce ai binecuvântat pe Patriarhi, pe prooroci, pe apostoli, pe ucenici şi pe cuvioşii Tăi, şi ai dat pocăinţă spre iertarea păcatelor, Cela ce ai pătimit pentru mântuirea lumii şi ai dat Trupul Tău spre mâncarea credincioşilor care-Ţi

[941] *Ibidem*, p. 440.
[942] *Trebnic*, Nr. 1235, Moscova, 1761, *ed.cit.*, pp. 62-63.
[943] N. Odinţov, *op.cit.*, p. 155.

strigă Ţie: ”Tu eşti Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru. (Tu) Doamne, Iisuse Hristoase Dumnezeule, primeşte pocăinţa robului Tău (N) care se căieşte de păcatele sale, şi-i dăruieşte, Doamne, robului Tău căruia îi pare rău de păcatele sale, să se împărtăşească cu pre curatele, cereşti şi de viaţă făcătoarele Tale Taine şi-l învredniceşte să şadă de-a dreapta Ta. Că Tu eşti Cela ce ierţi păcatele noastre şi Ţie slavă înălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin”[944]. Molitva dată se întâlneşte prima dată în rânduiala *Molitfelnicului* din 1474, din cadrul Bisericii Ruse, ca rugăciune de dezlegare de epitemie[945].

Formula de încheiere din *Trebnicul* de la Vilensk din 1618, este expusă pe larg şi are în primul rând tendinţa de a scoate în evidenţă rolul duhovnicului în ceea ce priveşte dezlegarea şi legarea păcatelor, şi anume: “ de toate aceste păcate şi alte nenumărate ale mele păcate, şi altele care trebuiesc să fie amintite şi recunoscute, mă căiesc şi mă învinovăţesc în faţa Domnului Dumnezeului meu şi rog pe Preasfânta Fecioara Maria, şi toate puterile cereşti, să se roage pentru mine păcătosul, Domnului Dumnezeului meu, tot astfel şi ţie părinte cinstite , mă rog, cel ce ai de la Hristos Domnul puterea să ierţi păcatele, dezleagă-mă şi iertându-mă dăruieşte-mi epitemie pentru toate greşelile mele, mă căiesc şi am dorinţă să mă pocăiesc Domnului ajutorul meu”[946].

Formula de dezlegare din *Trebnicul* din 1677 din Moscova, întru totul corespunde duhului ortodox, iar dezlegarea se face prin persoana duhovnicului. Această idee este descoperită de mitropolitul Filaret al Moscovei când spune: „Dezlegarea (după mărturisire) o rosteşte duhovnicul mai întâi prin numele Domnului Iisus Hristos, apoi adaugă „eu dezleg” dar ca să nu îşi atribuie nimic persoanei sale, el spune: „Prin puterea Lui ce-mi este dată mie”, şi mai adaugă cu duh smerit: „eu nevrednicul”[947]

După cum spune Mihail Arranţ într-o lucrare a sa, în *Trebnicul* Moscovit din 1623, la pagina 210 formula de dezlegare are următorul început: „Tu însuţi, Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeul nostru, iartă acestuia tot ce a greşit...”[948]. Textul dublu al formulei de dezlegare începând cu sec. al XIV-lea, cuprinde următoarele două părţi: prima parte a formulei constă din expresia: “Dumnezeu să te ierte”, iar a doua constă din actul canonic al preotului şi anume: “şi eu te iert şi te dezleg”. Câteodată această din urmă parte, constă din două elemente: la început cel ce se mărturiseşte primeşte dezlegare de legăturile păcătoase care nu permit penitentului să se apropie de Taine, iar mai apoi, dezlegarea sau iertarea de păcatele însăşi. Marea majoritate a

[944] Magistrand Chiţu Viorel, *art.cit.*, pp. 440-441.
[945] *Molitfelnicul* din *Trebnicul*, Nr. 224, 1474, *ed.cit.*, pp. 70-78 (însemnat: ritualul celor ce se mărturisesc)
[946] Almazov, A. I., *Тайная исповедь въ Православной...*, *op.cit.*, p. 504.
[947] Krîjanovokii E. M, *Собрание его отзывовъ...*, *op.cit.*, p. 407.
[948] Mihail Arranz, *op.cit.*, p. 75.

manuscriselor greceşti, care conţin formula mai sus amintită îşi au originea în partea de sud a Italiei, iar două dintre ele: Vatican.2111 (sec. al XIV-lea) şi Vatican 1122 (sec. al XVI-lea) prezintă asemănări mari cu ritualul roman, caracteristic Conciliului Tridentin (sec. al XVI-lea), unde se poate vorbi deschis despre o înrudire textuală. În vest această formulă, exista încă până la reforma cultului, realizată după Conciliul II de la Vatican.

Formula dezlegării de păcate din *Trebnicul* Kievean, al mitropolitului Petru Movilă, din prima jumătate a sec. al XVII-lea, probabil este dependentă de manuscrisele sud-italice, ca şi primele ediţii romane ale *Evhologhionului* grecesc. Râduiala mărturisirii din *Trebnicul* Kievean din 1646 va intra în *Trebnicul* moscovit al Patriarhului Nikon la sfârşitul sec. al XVII-lea. Iată care este formula de dezlegare în *Trebnicul* lui Petru Movilă cât şi în *Trebnicul* Moscovit din 1956: "Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu iubirea sa de oameni, să te ierte pe tine copile (numele) de toate păcatele tale. Şi eu nevrednicul ierei prin puterea dată mie, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin"[949]. O altă formulă de dezlegare întâlnită în *Molitfelnice* este: "Însuşi Mântuitorul nostru şi Domnul Iisus Hristos să te ierte de tot ce ai mărturisit Lui în faţa nevredniciei mele, în veacul acesta şi în cel viitor, şi să te învrednicească să stai neosândit în faţa Scaunului de Judecată, fiu binecuvântat în vecii vecilor.Amin"[950]. O altă formulă de dezlegare care pentru prima dată se întâlneşte în sec. al XVI-lea, era alcătuită dintr-o formă scrisă a dezlegării păcatelor îndeplinită de către duhovnic sau stareţ. Fiind scrisă pe foaie, era aşezată în mâna celui adormit sau se înmâna celui viu, ele foarte rar se găsesc în cărţile de cult, totuşi în *Evhologhionul* Goar: 542-543 se întâlneşte o astfel de formulă[951].

În restul *Molitfelnicelor* din grupa întâia, în locul celor trei molitve de mai sus, se întâlnesc următoarele două preluate din *Molitfelnicul* de înţăles al lui Dosoftei publicat la Iaşi în 1681: "Milosule şi milostivule D(oam)ne, bunule om-iubitorule, carele pentru a Tale cruţări, ai trimis pe singur născutul Tău Fiu în lume, ca să rumpă zapisul de păcatele noastre, şi să dezliage din păcate pe cei legaţi şi prădaţilor (robilor) să le dea slobozire. Tu, D(o)mnitorule slobozeşte din legăturile ce stau asupră-i, pe şerbul (robul) Tău (N), ce au năzuit la S(fi)nţia Ta, mântuindu-l cu darul Tău. Şi dăruieşte-i lui pe toată vriamea şi locul să se apropie de măriria Ta, cu îndrăznire şi curată ştiinţă a-şi ciare de la S(fi)nţia Ta, bogată milă. Că să blagosloviaşte şi să

[949] *Ibidem*, pp.81-83, Arranz afirmă: "atunci când practica veche de oprire pe termen îndelungat de la Euharistie, a slăbit la formula de dezlegare s-a adăugat un element nou: dezlegarea păcatelor de către duhovnic: Prin puterea dată mie te iert şi te dezleg…", apud, M. Arranz, *Избарнные сочинения по литургике...op.cit.*, p. 71.
[950] Idem, *Une traduction du trétagramme divin dans quelques texts liturgiques slaves//Jews and Slavs*, vol. I, Sankt-Petersbur, 1993, p. 14
[951] M. Arranz, *Избарнные сочинения по литургике...op.cit.*, p. 85; În Liturghia coptă între anaforala euharistică şi împărtăşire se citeşte o rugăciune de dezlegare pentru slujitorii sfinţi şi pentru mireni, care doresc să se împărtăşească, apud, M. Arranz, *Избарнные сочинения по литургике...op.cit.*, p. 91.

proslăviaşte prea cinstit şi mare cuviinţat numele Tău a(l) Părintelui şi Fiului şi S(fâ)ntului D(u)h(u), acum şi pururea şi în viacii de viaci"[952]. Această rugăciune se întâlneşte în manuscrisul din Biblioteca Sinodală Nr. 343 din Moscova, rugăciune ce este notată: "rugăciunea de dezlegare a celui ce se căieşte în ziua a opta[953]. Relaţia acestei rugăciuni din cadrul *Molitfelnicelor* ruse cu rugăciunea dată din cadrul *Molitfelnicelor* româneşti este tratată de către Pr. Prof. Dr. Viorel Sava[954].

Molitva a doua: "D(o)mnitoriul D(o)mn(u)lu Iisus Hristos, carele alor Săi ucenici şi apostoli au poruncit să ierte oamenilor păcatele, drept aceasta şi noi nedestoinicii dobândind aceasta destoinicie, pentru mila Sa cea negrăită, cu putiare ca aceasta ce ni-au dăruit Sfinţia Sa, să-ţi iarte toate câte în viaţa ta ai greşit cu voie şi fără de voie, câte în vremile aciastia d(u)h(o)vnicilor li-ai ispoveduit. Şi câte ai uitat nespoveduite, neţiindu-le minte şi acialia încă să ţi le ierte m(i)lostivul D(umne)dzău, că blagoslovit iaste în viaci de viaci. Amin"[955] Această rugăciune nu am întâlnit-o în tradiţia rusă în nici unul din secolele studiate.

Pr. Ciuhandu spune că în ritualul lui Dosoftei, după otpust, figurează două molitve, care pot fi socotite formule de dezlegare[956], prima dintre ele se citeşte asupra penitentului, dacă va fi găsit vrednic de Împărtăşit: „Dumnedzău Carele au ertat prin Natan prorocu pre Davidu..." , iar cea dea doua se citeşte penitentului care a fost respins de la dezlegare şi s-a întors la duhovnic „după ce îşi împle vriamia şi canonul pocăinţei": „Domnitoriulu D(o)mn(u)lu I. Hs. Carele a lor săi ucenici şi apostoli au poruncitu să iarte oamenilor păcatele..."[957]

Molitfelnicele ce au fost publicate în perioada 1706-1764, după lista întocmită de Magistrandu Chiţu Viorel nu au rugăciunea de dezlegare: „Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru...". „Locul acesteia este ţinut de aceste două rugăciuni şi anume: "Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan..." şi "Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule a lui Dumnezeu Celui viu…". Afirmaţia că ele ţin locul rugăciunii de dezlegare se întemeiază pe faptul că în aceste *Molitfelnice,* aceste două rugăciuni sunt rostite de preot după ce a ascultat mărturisirea penitentului"[958]. Cea de-a doua rugăciune se întâlneşte într-un manuscris din cadrul Bisericii Ruse şi este de dezlegare de păcate ce era citită de către Arhiereu celui ce urma să se împărtăşească[959].

---

[952] *Molitfelnicul* lui Dosoftei, 1681, pp.120-125, apud, Magistrand Chiţu Viorel, *art.cit.*, pp. 440-441.
[953] *Trebnic*, Nr. 1235, *ed.cit.*, pp. 62-63.
[954] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 74.
[955] Magistrand Chiţu Viorel, *art.cit.*, p. 441.
[956] Protoprezbiter Gh. Ciuhandu, *art.cit.*, p. 69.
[957] *Ibidem.*
[958] Pr. Viorel Sava, *op.cit.*, p. 70.
[959] A se vedea nota 419 din cap. al III-lea.

În *Arhieraticonul* lui Inochentie Micu-Klein găsim următoarea formulă de dezlegare: „Domnul şi Dumnezeul nostru Isus Hristos iartă-te, fiiule, spre nevăzut, şi eu, nedestoinicul preot, cu putearea ce mi s-au dat dela Domnul Hristos, te iert şi te dezleg de toată afurisaniia, în cât poci şi ție ți-i de lipsă. Şi iară te iert şi te dezleg de toate păcatele tale câte înaintea mea ai mărturisit. În numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului Sfânt. Amin".

Apoi: "Pătimirea Domnului Nostru Isus Hristos, şi orice vei face bine sau rău vei pătimi, să-ți fie ție întru iertarea păcatelor şi viiața de veaci. Amin"[960]. Această formulă de dezlegare nu se întâlneşte în nici una din rânduelile Tainei Mărturisirii ce se întâlnesc în celelalte Biserici surori.

Rugăciunile ce sunt utilizate în calitate de rugăciuni de dezlegare de păcate sau de epitemie în tradiția rusă şi nu se întâlnesc în *Molitfelnicele* româneşti cu acest scop sunt: „Stăpâne Doamne Cela ce cheile Împărăției cerurilor le-ai înmânat lui Petru..."; „Stăpâne Cela ce ai arătat pe Apostolul Petru a fi stâlpul Bisericii..."; „Stăpâne Cela ce ai plecat şi ai coborât cerurile...". Rugăciunile amintite până acum variază de la un *Molitfelnic* la altul şi în funcție de secolele de proveniență a acestei cărți de cult. În tradiția românească cât şi în cea rusească abia începând cu sec. al XVIII-XIX-lea, rânduiala acestei Taine începe să capete o formă stabilă, dar până atunci urmărind evoluția ei, putem spune, că a fost într-o căutare a formulei perfecte pentru rânduiala finală a Tainei Mărturisirii.

Molitfelnicul de la Râmnic publicat la 1768 are formula de azi a dezlegării[961], iar *Prăvilioara* de la Bucureşti a mitropolitului Grigorie tipărit la 1781, are la sfârşit o molitvă specială, nouă, un fel de formulă de dezlegare: „Darul prea Sfântului Duh prin mine smeritul te are iertat şi deslegat de toate păcatele tale câte ai mărturisit înaintea lui Dumnezeu şi înaintea nevredniciei mele, şi devreme ce te-ai făcut sănătos, caută „să nu mai greşeşti, ca să nu-ți fie ție altceva mai rău"[962].

Începând cu *Molitfelnicul* din 1764 publicat la Iaşi, rânduiala mărturisirii se încheie cu otpustul obişnuit după care preotul rosteşte formula de dezlegare: "Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos cu harul şi cu îndurările..."[963], această formulă se regăseşte şi în rânduiala actuală a mărturisirii[964]. În *Evhologhionul* publicat la Iaşi în 1785, această molitfă este aşezată înainte de ectenie. Protoprezbiterul Dr. Gh. Ciuhandu, găseşte total nepotrivită aşezarea formulei de dezlegare a penitentului, după otpustul slujbei. El zice: "E de neînțeles, întâi de toate, ca formula

[960] Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon, ed.cit.*, p. 76.
[961] Protoprezbiter Gh. Ciuhandu, *art.cit.*, p. 62.
[962] *Ibidem*, p. 70.
[963] Magistrand Chițu Viorel, *art.cit.*, p. 445.
[964] *Molitfelnic*, ed. a V-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996, p. 68

de dezlegare, în care culminează sensul pozitiv dogmatic-doctrinar şi întreaga lucrare curățitoare a Sfintei Taine a Mărturisirii, să fie aşezată pe dinafară de ritual"[965].

Dacă formula dezlegării se poate rosti pe din afară de cuprinsul ritualului mărturisirii, adică fără de nici o binecuvântare introductivă şi fără de un apolis, care să-i urmeze, atunci există următoarea situație alternativă: că formula dezlegării micşorează, nedându-i-se un cadru liturgic ce-i completează ei, ca oricărei săvârşiri de lucrare sacramentală; sau că ritualul mărturisirii devine de prisos, ca şi când această Sfântă Taină s-ar putea sluji şi fără de restul ritualului. Părintele Ciuhandu concluzionează referitor la sfârşitul acestei rânduieli, următoarele: prin urmare, se poate de stabilit, că partea a doua a ritualului mărturisirii, adică partea principală, în care se săvârşeşte această lucrare sacramentală, trebuie să cuprindă după ectenia penitențială-formula de dezlegare şi numai după aceea otpustul sau apolisul[966].

Magistrandul Chițu I. Viorel în urma studiului făcut asupra *Molitfelnicului* românesc ajunge la concluzia că actuala formulă de dezlegare apare pentru prima dată în *Molitfelnicul* din 1764 editat la Iaşi, iar Mihail Arranț spune că formula actuală de dezlegare este împrumutată din *Molitfelnicul* mitropolitului Petru Movilă, publicat la Kiev în 1646[967]. Este greu de răspuns de ce formula de dezlegare a mitropolitului Movilă a intrat cu greu în rânduială românească, cu atât mai mult că această formulă de dezlegare a fost preluată şi de marele refomator al Bisericii Rusă, Patriarhul Nikon. Având în vedere cele studiate, putem spune, că formula de dezlegare a păcatelor penitentului, a pătruns pe filieră slavă în *Molitfelnicul* românesc, datorită relațiilor de strânsă prietenie ce au existat între aceste două Biserici surori din perioada în care rânduiala Tainei Mărturisirii era încă în căutarea formulei ideale.

Formule de dezlegare în Biserica Rusă

Titlul cărții, anul şi locul apariției	Formula de dezlegare
Formulă ce datează din	Fiule, te iartă pe tine Hristos Cel ce stă nevăzut, de toate

[965] Protoprezbiter Dr. Gh. Ciuhandu, *art.cit*., p.73.
[966] *Ibidem*, p. 74.
[967] Părintele Branişte citându-l pe Paul Evdokimov spune: caracterul indicativ al formulei de dezlegare a păcatelor este de origine latină şi a fost adoptată de Biserica Rusă în 1757, de unde a trecut şi în *Molitfelnicele* româneşti, apud, Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială*, Ed. Nemira, Bucureşti, 2002, p. 299. Pare a fi mai îndreptățit Arranz atunci când spune, că formula contemporană de dezlegare a păcatelor a apărut în *Trebnicul* rus la sfârşitul sec. al XVII-lea, fiindcă este greu de crezut ca Patriarhul Nikon, făcând reforma din cult, să nu fi preluat formula de dezlegare din *Molitfelnicul* lui Petru Movilă.

sec. al XIII-XIV-lea	greşelile
Sec. al XV-lea	Milostive şi Iubitorule de oameni Dumnezeul nostru, Cel ce Te-ai întrupat pentru noi, Cel ce Ţi-ai asumat păcatele lumii întregi, prin milostivirea Ta nemărginită şi eu smeritul, te iert frate de tot păcatul ce l-ai mărturisit mie nevrednicului în faţa Domnului, Cel ce a răscumpărat toate greşelile în lumea aceasta şi în cea viitoare, Cel ce doreşte mântuirea tuturor oamenilor. Mărit este numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin
Molitfelnicul, manuscris din Biblioteca Kiril-Beloz Nr. 524	Dumnezeu, copile, te iartă pe tine, şi eşti iertat acum în ceasul acesta de toate greşelile mărturisite de tine în veacul acesta şi în cel viitor şi să te învrednicească să stai nejudecat în faţa scaunului de judecată a binecuvântatului Dumnezeu în veci. Amin
Molitfelnic din *Trebnicul*, manuscris (sec. al XV-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 836	Dumnezeu, copile, să te ierte pe tine de toate păcatele spuse acum, în veacul acesta şi în cel ce va să vină
Trebnic, manuscris, (sec. al XVI-lea) adunat de Pogodin, Nr. 309	Copile, te iartă Hristos Dumnezeu Cel ce stă în chip nevăzut aici
Trebnic, manuscris, Biblioteca Publică Imperială, Nr. 100 (O. I.),	sfinţi-călugări: „Dumnezeu să te ierte copile de toate greşelele tale, pentru care te căieşti în veacul acesta şi în cel viitor, iar dacă vei ascunde ceva pentru aceasta vei fi judecat preoţii: „Prin harul său Dumnezeu să te ierte, să te miluiască şi să te binecuvinteze în toate zilele vieţii tale Călugărul: „Copile, Hristos Cel ce stă în chip nevăzut aici, să te ierte, şi eu păcătosul te iert şi te binecuvintez. Dumnezeu să te ierte, Domnul nostru Iisus Hristos acum şi în veci mireni: „Prin harul său Dumnezeu să te ierte de toate greşelele

	tale şi să te miluiască femei: „Dumnezeu să te ierte, Domnul nostru Iisus Hristos de toate faptele rele, acum şi în veci, amin
Trebnic, manuscris, Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1090	Copile, păcatele tale Dumnezeu pe Cruce le-a răstignit şi pe satana l-a legat. Dumnezeu, copile, îţi iartă toate păcatele mărturisite de tine, în veacul acesta şi în cel ce va să fie, iar Dumnezeu nu va sustrage de la tine greşelele tale ci de pe grumazul meu
Trebnic, manusris (sec. al XVII-lea), Biblioteca Bisericii Sfânta Sofia, Nr. 1101	Cu harul Său Dumnezeu să te ierte pe tine frate (ori soră) în chip tainic, prin putere dumnezeiască iar eu părintele tău duhovnicesc, te iert pe tine şi te binecuvintez şi te dezleg în veacul acesta şi în cel viitor de toate greşelile tale, pe care mi le-ai mărturisit cu sinceritate din inima ta fiule duhovnicesc (ori soră duhovnicească) (numele)
Manuscris Biblioteca Soloviov, Nr. 1089	copile, te iartă Hristos Dumnezeu în mod nevăzut iar eu te binecuvintez şi te iert în veacul acesta şi în cel viitor
Trebnic, manuscris, Biblioteca Soloviov, Nr. 1085	Iartă-mă, copile, te iartă Hristos de toate păcatele tale în chip nevăzut
Molitfelnic, manuscris, Biblioteca Kirilov, Nr. 532 sec. al XVI-lea	Domnul, copile, te iartă şi eşti deja iertat în ceasul acesta de toate păcatele spuse şi făcute de tine, în veacul acesta şi în cel viitor, şi nu cere de la tine păcatele, ci de la grumazul meu şi mâna mea
	Însuşi Mântuitorul nostru şi Domnul Iisus Hristos să te ierte de tot ce ai mărturisit Lui în fața nevredniciei mele, în veacul acesta şi în cel viitor, şi să te învrednicească să stai neosândit în fața Scaunului de Judecată, fiu binecuvântat în vecii vecilor.Amin

Capitolul V

Rânduiala Mărturisirii în celelalte Biserici Ortodoxe

V.1 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Greacă din sec. al X-lea până în prezent

Din punct de vedere al limbii liturgice, Ortodoxia românească are o situație priveligiată şi e superioară nu numai față de catolicism, ci chiar în comparație cu celelalte Biserici Ortodoxe naționale. La Greci, limba greacă a Liturghiei a rămas cea veche, clasică, de prin sec. al IV-V-lea după Hr., pe când greaca modernă, vorbită azi de poporul grec, (mai ales greaca populară), a evoluat şi se deosebeşte mult de cea liturgică[968].

„Faptul că între rânduielile liturgice a Bisericilor surori există diferențe care se datorează în principal tradiției mai vechi a Bisericii slave, precum şi evoluțiile ulterioare diferită în multe puncte, nu este un lucru în care trebuie socotit din principiu nefiresc sau nepermis. Întotdeauna viața liturgică a Bisericii a cunoscut şi cunoaşte o diversitate de forme în cadrul tradiției comune. Aceasta arată diversitatea de daruri şi glasurile cele multe care, în Duhul Sfânt, lucrează acea „simfonie" spre slava lui Dumnezeu. Nu numai în epocile mai de demult, ci chiar şi astăzi, şi nu numai între diferite grupuri de limbi din acelaşi tip liturgic ci chiar şi în interiorul aceluiaşi spațiu geografic şi al aceleiaşi limbi liturgice există pe alocuri şi anumite timpuri diferențe de tipic legiuite şi respectabile"[969].

După cum s-a afirmat în capitolul I al acestei lucrări, primul document care conține o rânduială completă a Tainei Mărturisirii, este alcătuit de Sfântul Ioan Postitorul. Iată care era rânduiala mărturisirii: cel care dorește să se mărturisească este așezat de către preot în fața altarului și rostește împreună cu el Sfinte Dumnezeule... și psalmii: șase, 24, și 50; după care urma slavoslovia cea mare și alți trei psalmi: 31, 69 și 101; după psalmi se rostea troparul glasului patru, apoi preotul rostea rugăciunea: "Κύριε ό πάντων Πατήρ, χαί Δεσπο της, χαί πάντα έπιβλέπων...". Apoi, duhovnicul, cât și credinciosul, fac trei închinăciuni, după care primul se adresează către cel din urmă cu avertismente preliminarii. După avertismente, preotul poruncește celui ce se mărturisește (dacă el nu este femeie sau monah) să-și scoată de pe cap acoperământul și iarăși să se închine în fața altarului, rostind cuvintele: „Mărturisesc către Tine Părinte, Dumnezeului Creatorul cerul și a pământului, toată taina inimii mele." Apoi mergând dimpreună cu penitentul în altar, stând unul în fața celuilalt, duhovnicul îl tratează cu toată blândețea și, dacă se poate, îl sărută pe penitent, iar duhovnicul pune mâna pe umărul penitentului. Preotul

[968] Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul celorlalte confesiuni creştine şi al sectelor din țara noastră*, în "Studii Teologice", III (1951), nr. 1-2, p. 22.
[969] Ioannis Foundoulis, *Dialoguri liturgice*, vol V, trad. De Lect.Dr. Sabin Preda, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2011, p.91.

întreabă penitentul de păcatele săvârşite, iar în timpul răspunsurilor la fiecare întrebare, duhovnicul rostește: „Dumnezeu să te ierte pe tine”, după încheierea tuturor întrebărilor îl dezleagă pe cel ce se pocăiește prin cuvintele: „Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos să-ți ierte ție tot, ce tu ai mărturisit nevredniciei mele în fața lui Dumnezeu”. Pe lângă această formulă de dezlegare, în această rânduială sunt menționate câteva rugăciuni, care sunt notate a fi de dezlegare şi anume: „Doamne Răscumpărătorul nostru, lui David cel ce se pocăise...”; „Stăpâne Doamne Dumnezeule, cel ce chemi drepții întru sfințenie...”;”Doamne Dumnezeule... care îți pare rău de răutățile noastre...”; „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Cel viu, Păstorule și Mielule...”; „Dumnezeule Părinte, nu lăsa pe robul tău în mâinile diavolului...”. După citirea acestor rugăciuni, părintele tâlcuia cuvântul de învățătură de după mărturisire, apoi urma citirea din cartea proorocului Iezechel (Iezechel, cap. XVIII, 21-28) și Evanghelia după Luca (Evanghelia după Luca, cap. XV, 1-10).

Citirile acestea se încheiau cu rostirea trisaghionului, troparu amintit mai sus, „Doamne miluiește” (de trei ori), Doamne iartă-mă, 40 de închinăciuni din partea ambilor-duhovnicului și a celui ce se mărturisește și otpustul. După otpust, autorul ritualului descrie pe larg importanța epitemiilor iar la sfârşitul rânduielii aminteşte de rugăciunea ce este notată: Εύχή έπί τού έν δεσμώ ὄντος ύπό ίερέως χαί λυομένου[970].

Analizând această rânduială se pot face următoarele concluzii: săvârșitorul mărturisirii este preotul, iar locul săvârșirii este biserica, prorpiu zis mijlocul ei. Citirea unui număr însemnat de psalmi, evident alcătuiește aici un element pur subiectiv, săvârșirea căruia nu este obligatorie, iată de ce toate celelalte acțiuni de până la mărturisirea păcatelor, autorul le plasează după rostirea psalmilor. Singura rugăciune înainte de mărturisirea penitentului este cunoscută doar din acest manuscris, el niciodată nu se regăsește în *Evhologhion*. Prezența acestei rugăciunii mai sus menționate nu indică asupra că acest monument liturgic este foarte vechi. Învățătura înainte de mărturisirea păcatelor este foarte bine alcătuită și urmărește două scopuri: convinge păcătosul să se mărturisească fără rușine; dovedește dumnezeiasca instituire a mărturisirii prin trimiterile Scripturistice din Vechiul și Noul Testament. Una din îndrumările care se întâlnesc în această rânduială amintește faptul că mărturisirea trebuia săvârşită stând în picioare. Îndemnul ca cel ce se mărturisește să fie cu capul descoperit ne duce cu gândul la sfințenia mărturisirii; excepția de la această regulă a femeilor și monahilor se bazează, (prima categorie) pe cunoscutele cuvinte ale

[970] Morinus. *Commentarius historicus de disciplina in administritatione sacramenti poenitentiae*. Venet. 1702, pp. 616-625; **Εὐχολ.**, manuscris pergament, (sec. al XII-lea) biblioteca, Ottobonianae-Vaticanae Nr. 344, **Φ**. 73-100, apud, Prof. Smirnov T., *Происхождение и литургический...op.cit.,* pp. 60.

Sfântului Apostol Pavel (I Cor. XI, 16), iar (a doua categorie)-pentru a evidenția modestia monahilor. Îndemnul, ca duhovnicul să se adreseze către cel ce se pocăiește printr-un discurs fin și scurt, se motivează prin dorința de a ruşina cât mai puțin păcătosul, și a oferi certitudinea: că păstorul trebuie să fie duhovnic, tată pentru păcătoși. Autorul amintește doar despre principalele păcate. Majoritatea întrebărilor fac trimitere la încălcarea poruncii a şaptea, acestea alcătuiesc jumătate din tot întregul întrebărilor; amintind de păcatele împotriva poruncii a şaptea, autorul găseşte de cuviința a comenta unele dintre ele; Semnul caracteristic al întrebărilor este: alcătuitorul lor era monah un ascet riguros, pentru care păcatele mai importante- sunt păcatele împotriva celei de-a şaptea porunci. Iertarea scurtă care se recomandă duhovnicului o repete după fiecare păcat mărturisit de penitent, nu are importanța dezlegării sacramentale. Iar în ceea ce priveşte formula de dezlegare: „Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos să-ți ierte ție tot, ce tu ai mărturisit nevredniciei mele în fața lui Dumnezeu" este o fomă simplă a actualei formule de dezlegare întâlnită în rânduielile Tainei tuturor Bisericilor surori. Ultimele două rugăciuni amintite mai sus sunt notate: „ἑτέρα λύσις" fapt ce ne permite a presupune că autorul ritualului lasă la libera alegere a săvârşitorului mărturisirii care rugăciune să fie citită.

Rugăciunile care urmează după formula de dezlegare se întâlnesc şi în alte manuscrise liturgice, excepție face doar ultima rugăciune care nu se întâlneşte nici într-un alt manuscris decât numai aici. Din această perspectivă, ea amintește de rugăciunea cu caracter de blestem care se întâlneşte în manuscrisele vechi greceşti. După conținutul lor, ele sunt rugăciuni de cerere dar, nu tot timpul așa a fost. În anumite manuscrise rugăciunile respective sunt inseparabile de formula de dezlegare mai sus amintită, iar ultimele două rugăciuni nu au însemnarea: "ἑτέρα λύσις". În general rugăciunile mai sus amintite sunt de dezlegare şi se citesc neapărat. Unele manuscrise ce conțin o astfel de rânduială, se dosebesc şi prin faptul, că ultima rugăciune este schimbată prin rugăciunea: Δέσποτα Κύριε ὁ θεός ἡμῶν, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθήνα... iar după a treia este adăugată rugăciunea: Κύριε ὁ θεός ἡμῶν, ὁ τώ πέτρω χαι τή πόρνη... Astfel, în manuscrisele acestei categorii, numărul rugăciunilor de după mărturisirea păcatelor se măreşte cu încă una[971].

Avertismentele ce se întâlnesc în acest ritual se deosebesc prin faptul că sunt scurte şi sunt îndreptate spre a convinge penitentul să se rețină de la păcat. Citirea din cartea proorocului Iezechel și din Evanghelia după Luca, din punct de vedere al introducerii lor în ritual sunt destul de vechi, fiindcă toate actele ritualului creștin purtau un caracter public. Curios este, că aducând

[971] Ἐυχολ., manuscrisul pergament (sec. al XII-lea), Biblioteca Barberini Nr. 233, φ. 107-139. Ritualul este editat după această listă la Aleație, în lucrarea *De Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consens*. ed. Colon. Agripp. 1648, col. 1313 et sequ, apud, *Ibidem*, p. 62.

aminte de aceste citiri, nu se aminteşte nimic despre Epistole. Concluzia ritualului mărturisirii este adăugirea de către autor a rugăciunii: ’Επί τού έν δεσμώ όντος ύπο ίερέως χαί λυομένυ. Această rugăciune nu reprezintă o adăugire pur mecanică şi întâmplătoare. Fiind aşezată după instruirea vastă despre epitemii, evident, ea are o legătură logică cu toate cele anterioare şi serveşte ca o concluzie a întregii rânduieli din acest monument liturgic. Rugăciunea dată se rostea numai atunci când penitentul greşea destul de grav şi era canonisit de către duhovnic şi era pentru dezlegarea de epitemie. Ea nicidecum nu poate fi pentru dezlegarea de păcatele mărturisite; mai degrabă ea trebuie înţeleasă simplu ca fiind de dezlegare pentru primirea împărtăşaniei, drept, de care duhovnicul poate să lipsească credinciosul din cauza păcatelor grave pe care le-ar fi făcut. Rugăciunea adăugată, nu alcătuieşte o parte componentă necesară ritualului mărturisirii din scrierea Sfântului Ioan Postitorul; în unele manuscrise ale ritualului mărturisirii alcătuit de Sfântul Ioan Postitorul, rugăciunea dată lipseşte.

Referindu-ne la nota generală a ritualului mărturisirii cercetat, mai întâi de toate trebuie să recunoaştem că din punct de vedere extern, el reprezintă o lucrare finală scrisă care are o succesiune logică. Nu se poate spune acelaşi lucru şi despre partea internă. Din acest punct de vedere se pot constata două neajunsuri: acestă rânduială a permis chiar de la apariţia ei o practică diferită în săvârşirea mărturisirii. Autorul aminteşte în ritual de trei formule de dezlegare, cu supoziţia că duhovnicul poate să citească una dintre ele la libera alegere. Această viziune liberă asupra metodei de dezlegare nu doar permitea săvârşirea diferită a mărturisirii pe viitor, dar lipsea această rânduială de o parte cunoscută din autoritatea ei în relaţie liturgică. Un alt neajuns care este mai important decât cel dintâi este conţinutul vast al rugăciunilor. Dacă în acest caz duhovnicul se putea împotrivi puţin cetirii celor şase psalmi, ce se întâlnesc înaintea mărturisirii păcatelor (se citeau pentru trezirea dispoziţiei de pocăinţă a celui ce se mărturisea), preotul avea obligaţia să citească cele cinci rugăciuni.

Ambele minusuri, abia dacă depindeau direct de autorul ritualului. Sfântul Ioan Postitorul nu a alcătuit rânduiala mărturisirii în deplinătatea ei, ci s-a folosit şi de materialele care circulau în acea perioadă, iar Patriarhul a unit toate aceste materiale într-un tot întreg. Din titlul rânduielei: «ἀκολουθία συνταγεῖσα....», se poate presupune că Sfântul Ioan Postitorul alcătuind această rânduială s-a folosit şi de material care circula până la el. Acest fapt este caracteristic elementului liturgic, în mod special rugăciunilor. Dacă el ar fi fost autorul formulelor de dezlegare şi a rugăciunilor, atunci nu ar fi fost logic să lase la libera alegere a duhovnicului care rugăciune sau formulă de dezlegare să fie citită. Cât timp şi cât de larg a fost răspândită această rânduială? A răspunde la aceste întrebări este anevoios, deoarece primele

manuscrise care cuprind această rânduială datează începând cu sec. al X-lea, iar următorul fapt negativ este că numărul manuscriselor ce s-au păstrat este unul nesemnificativ. Rânduiala Mărturisirii sus amintită este una destul de vastă, şi era destul de greoaie pentru perioada sec. al VI-lea. Această rânduiala cerea anumite prelucrări ale ei. Ele nu au întârziat să apară. Iată una dintre ele:

1.Înainte de mărturisirea păcatelor nu se întâlnesc nici psalmii, nici rugăciunile; cel ce se pocăia rostea înainte de mărturisirea păcatelor de trei ori: „Mărturisesc Ţie, Tată Doamne Dumnezeule, toate tainele inimii mele", după care urma mărturisirea păcatelor, în timpul căreaia se recomanda preotului să trateze pe cel ce se pocăieşte cu toată dragostea, îndemn ce se întâlneşte şi în ediţia originală a rânduielii. Spre deosebire de redactarea principală a rânduielii tainei, în acest manuscris se întâlneşte o nomenclatură a păcatelor. În continuare urmează trei rugăciuni, şi anume: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce pin proorocul Tău Natan ai iertat pe David..."; "Αύτός ούν ό Σωτήρ ήμών χαί Κύριος 'Ιησούς χριστός συγχωρήση σοι"; "Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei...". Astfel capitolul cu mărturisirea păcatelor este scurtat aici aproximativ cu 2/3, din rugăciunile redactării principale este păstrată doar prima. Fiecare rugăciune aici este notată: „εύΧή", o altă notare din care am putea să ne dăm seama ce fel de rugăciuni sunt acestea, nu se întâlneşte. Fiind recomandate a fi rostite în acest moment al mărturisirii, evident, ele sunt înţelese a fi de dezlegare; această idee poate fi desprinsă din conţinutul celei de-a doua rugăciuni de aici, care nu prezintă nimic altceva decât textul primei formule de dezlegare din redactarea principală.

În manuscrisele care cuprindeau ritualul Mărturisirii Postitorului, rânduiala era precedată de însemnarea: «'Ιοάννου μοναχοῦ πατρι-. άρχȣ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Νηστευτοῦ λόγος πρὸς τὸν μέλλοντα ἐξαγορεῦσαι τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν υἱόν». O astfel de însemnare (anume cuvântul «λόγος») se explică prin faptul că ritualului mărturisirii îi precede o introducere, care aminteşte după forma sa externă de discursul oratorului bisericesc de la catedră. Introducerea aceasta, nu este nimic altceva decât fraza de început din Cuvântul de învăţătura de până la mărturisirea păcatelor. Manuscrisele[972] ce conţin o astfel de rânduială nu pot fi mai vechi decât de sec. al XIV-lea şi se întâlnesc destul de rar. În care anume perioadă se practica rânduiala dată, nu se poate afirma din cauza lipsei de informaţii şi fragmentării ei. În practică, rânduiala nu

[972] Manuscrisele din Biblioteca naţională din Paris sunt: Colecţii din sec. al XIV-XV-lea, Nr. 364 (du fonds), ф. 63-68 (la ф. 68-81 la el sunt adăugate şi împrumuturile vaste şi din redactarea principală, a se vedea la Morinus, *lucrarea citată*, pp. 623-625); Colecţia canonică sec. al XVI-lea Nr. 1321 (du fonds) ф. 460-466; coll. de Coislin, Nr. 39, 279-282. (În ultimul manuscris lista este alcătuită, probabil, din cartea „*De poenitentia*", a lui Morinus), apud, *Ibidem*, pp. 62-64.

se bucura de o deosebită popularitate; un mare obstacol a fost prezența cuvântului «λόγος» în începutul cuvântului de învățătură. Începând cu sec. al XIII-lea au început să apară şi alte rânduieli prelucrate ale Postitorului, care au fost mai practice pentru perioada respectivă.

2. Înainte de mărturisire se întâlnesc doi psalmi: 50 şi 69, Sfinte Dumnezeule…, şi Doamne miluieşte (40 de ori sau de 24) şi tot atâtea închinăciuni şi rugăciunile mai sus amintite care se referă la Dumnezeul păcătosului. Întrebările sunt asemănătoare cu cele ce se întâlnesc în redactarea principală. În ceea ce priveşte rugăciunea: «Εὐχὴ ἐπὶ τῶν ἐξομολογουμένων: Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ δι ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἄνθρωπος γένεσθαι καταξιώσας»… , se dosebeşte printr-o descriere foarte detaliată, şi se întâlneşte doar în acest manuscris. Rugăciunea respectivă era ultimul element liturgic al acestei rânduieli. După rugăciune se întâlneau aceleaşi învățături despre epitemii, ca şi în cazul precedent[973]. În această rânduială se întâlneşte îndemnul de a săvârşi mărturisirea nu numai în biserică, dar şi în orice loc curat şi retras. După Morinus, monahul Ioan se numeşte în rânduiala alcătuită de el diacon şi ucenic al Sfântului Vasile cel Mare[974].

În ceea ce priveşte formula de dezlegare Biserica Greacă a rămas fidelă formulelor vechi, cu totul deprecative: „tot ce ai mărturisit să-ți ierte Dumnezeu...", etc.[975]. Formula de dezlegare în Biserica Greacă după afirmațiile lui N. I Popovici este următoarea: "*Fiul meu duhovnicesc, care te-ai mărturisit nevredniciei mele, eu umilitul şi păcătosul nu pot să iert pe pământ păcatele, fără numai Dumnezeu; dar pentru cuvântul dumnezeiesc care a fost către Apostoli după învierea Domnului nostru Iisus Hristos zicând: "Cărora le veți ierta păcatele, vor fi iertate şi cărora le veți ține, vor fi ținute", pentru acel cuvânt şi noi îndrăznind, zicem: Toate câte le-ai spus nevredniciei mele şi toate câte nu ai ajuns să le spui, fie din neştiință, fie din uitare, să ți le ierte Dumnezeu în veacul de acum şi în cel viitor*"[976].

Prima rânduială deplină a Tainei Mărturisirii din cadrul Bisericii Greacă se editează în notele de subsol din *Evhologhionul* lui Goar GOA:541 ediția a doua (prima ediție a apărut în 1645 în Paris cu traducere în latină, iar ediția a doua în 1730), ea va fi preluată din manuscrisul italo-grecesc din sec. al XVI-lea Barberini 306/302. Goar afirmă, că a preluat acestă rânduială din "vechiul" *Evhologhion* Barberini (ex antiquissimo Euchologio Barberino), ceea ce duce în

[973] *Nomocanonul*, manuscris (anul 1424), Biblioteca mănăstirii ateniene Pantilimon (Rusicon), Nr. 153, ֆ. 160-168 (a se vedea aplicarea părții I, Nr. 1, apud, Pavlov A., *op.cit.*, pp. 31-32.
[974] Morinus, *Commentarius de administratione sacramenti poenitentiae*, p.633, apud, Prof. Smirnov T., *Происхождение и литургический...op.cit,* p. 67.
[975] De altfel, rânduiala Mărturisirii din vechile *Molitfelnice* greceşti nici nu conține o formulă de iertare, asemănătoare celei din *Molitfelnicul* românesc, apud, Pr. Prof. Ene Branişte, *Unitate şi varietate în cultul…art.cit*, p. 434.
[976] N. I Popovici, *Epicleza Euharistică*, Sibiu, 1933, p. 250

eroare câțiva autori, care nu au cercetat manuscrisul şi care presupuneau, că manuscrisul despre care se vorbeşte aici era Barberini 336 (sec. al VIII-lea). Anume această rânduială din sec. al XVI-lea se va redacta în toate edițiile venețiene ale *Evhologhionului* ortodox, iar prin acest fapt va deveni ritualul oficial al Bisericii Greacă. Dintre rugăciunile ce se întâlnesc în ediția dată a rânduieli mărturisirii este şi: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan...", această rugăciunea este a doua înainte de mărturisire în *Evhologhionul* grec ca şi în *Trebnicul* Moscovit, deşi logic ar fi fost să fie prima rugăciune[977], iar cea dea doua rugăciune: „Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei...", se întâlneşte în marea majoritate a manuscriselor dar lipseşte din *Evhologhioanele* redactate. Rugăciunea dată este precedată de o mică rugăciune din partea penitentului: „Doamne binecuvintează-mă. Roagă-te şi iartă-mă părinte şi stăpâne duhovnicesc de tot ce am greşit în întreaga mea viață nefericită, ruşinoasă şi goală"[978]. Rugăciunea a doua la greci se întâlneşte doar în *Ἐξομολογητάριον* a starețului Nicodim din Athos. Rugăciunea: "Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumezeu, Mielule şi Păstorule…", nu se întâlneşte în nici un *Evhologhion* constantinopolitan „patriarhal". Ca şi rugăciunile precedente, rugăciunea dată se adresează direct Persoanei a doua din Sfânta Treime, ceea ce este neobişnuit pentru *Evhologhionul* bizantin, nici pentru ritualul roman, tradiții în care rugăciunile se adresează către Dumnezeu Tatăl. Unele manuscrise atribuie această rugăciune Sfântului Vasile cel Mare, altele Sfântului Iacov ruda Domnului; dacă prima atribuire este puțin probabilă atunci cea de-a doua este imposibilă. Rugăciunea dată se întâlneşte în cadrul rânduielii mărturisirii în *Evhologhioanele* italiene din sec. al X-XI-lea, fie înainte de mărturisire (ca în *Evhologhiul* sau *Trebnicul* contemporan), fie după mărturisire. Dar în majoritatea manuscriselor rugăciunea este independentă față de ritualul mărturisirii. După cum se poate observa ea este de dezlegare înainte de Împărtăşanie pentru un singur penitent, după cum se întâlneşte şi azi în unele Biserici Ortodoxe sud-europene sau pentru întreaga comunitatea. În această rugăciune se întâlnesc grupa de verbe: slăbeşte, lasă, iartă, grupă ce se întâlneşte şi la sfârşitul anaforalei „Apostolului Iacov" şi în majoritatea anaforalelor antiohiene. În câteva *Evhologhii* greco-catolice această formulă se rosteşte înaintea împărtăşirii preoților. Corespondentul ebraic al acestei formule de verbe este: slah, mhal, kipper, deşi în traducerea limbilor vestice evreii însăşi spun că primele două sunt sinonime. Ele se întâlnesc în lauda a şasea din seria a 18-a berahot Amidei sau Tefila, care se citeşte în toate cele trei slujbe sinagogale. Ultimul verb se rosteşte doar o singură dată în an în ziua prăznuirii Zilei iertării (Iom Kipur), etimologic semnifică: păcatele trebuie să fie şterse, distruse. Rugăciunea dată este posibil să fie de proveniență alexandrină, deoarece se

[977] M. Arranz, *op.cit*., pp. 39-42.
[978] *Ibidem*, p. 45.

găseşte în cele mai multe manuscrise de această proveniență[979]. La copți se întâlneşte rugăciunea de dezlegare generală "absolution ad Patrem" care este citită de către preot pentru sine şi pentru comunitate înainte de Împărtăşire[980].

John Meyendorf fiind prezent la Conferința dedicată celor 1000 de ani de la încreştinarea Rusiei, ce a avut loc în 1988 la Sankt-Petersburg, ianuarie-februarie afirma că, cărțile liturgice greceşti editate în Veneția în perioada sec. al XVI-XVII-lea au suferit influențe catolice. Însă Arranz cercetând acele cărți afirmă: "singura influență apuseană în *Evhologhiile* venețiene poate fi doar Ritualul Mărturisirii" editată de Goar (după manuscrisul Barberini 306), nu are nimic apusean deoarece aparține tradiției bizantine[981]. Acest ritual conține patru rânduieli ale mărturisirii, iar fiecare dintre aceste rânduieli are propriul îndrumar de spovedanie. Primele trei care sunt alcătuite din (rugăciuni, psalmi, ectenii şi citiri) sunt destinate bărbaților (95 de întrebări), pentru femei (55 de întrebări), pentru preoții mireni (68 de întrebări). Cea mai enigmatică rânduială este cea dedicată episcopilor (19 întrebări), uimeşte prin formalismul său canonic. Dintru început, Episcopul care doreşte să se spovedească, îşi aşează omoforu, transmite duhovnicului epitrahilul; după care lasă omoforu. În timpul mărturisirii ambii stau aşezați: duhovnicul, ca judecător (κριτής), are un scaun mai înalt, Episcopul fiind cel judecat (κατάκριτος), stă mai jos. Îndrumarul de spovedanie care este citit de către duhovnic este foarte sever. La sfârşit duhovnicul citeşte rugăciunea obişnuită: "Doamne Mântuitorul nostru, Cela Ce prin proorocul Tău Natan…", după care Episcopul îmbracă omoforul şi citeşte rugăciunea de dezlegare din sec. al XVIII-lea, numită: "de dezlegare de la Arhiereu pentru propriul său duhovnic" după ce cel din urmă a primit mărturisirea Episcopului, iată care este începutul rugăciunii: " 'Η ταπεινότης ήμών διά τής χάριτος τής δοθείσης…"; toate acestea se explică prin faptul că duhovnicul bizantin lua asupra sa „îşi impropria" păcatele celui ce i se mărturisea[982].

În mănăstirile contemporane din Grecia se păstrează practica veche a mărturisirii. Duhovnic poate să fie doar preotul, care a primit hirotesia deosebită de la Episcop (rânduială ce se întâlneşte în *Arhieraticon*). Mărturisirea este legată strâns de Împărtăşanie şi poate fi săvârşită oricând după o peridiocitate stabilită. Pentru acest scop în Bisericile din Grecia a apărut un loc special numit ăksomologhitirion, în care duhovnicii primesc penitenții la anumite ore[983].

[979] *Ibidem*, pp. 49-51.
[980] Brightman, *Liturgies Eastern*…, Oxford, 1896, p. 183, apud, M. Arranz, *op.cit*., p. 51.
[981] M. Arranz, *op.cit*, p. 163.
[982] *Ibidem*, p. 165.
[983] A. A. Tkacenco şi S. S. Turkin, *Православная Энциклопедия*, (Enciclopedie Ortodoxă), vol.27, Ediție jubiliară la 2000 de ani de la Naşterea lui Hristos, Moscova, 2011, p.630.

Practica Bisericii Greacă din sec. al XIX-lea, încă nu alcătuise o carte care să fie în analogie cu *Molitfelnicul*, dar încercări de alcătuire a unei cărți care să conțină anumite rânduieli au fost iar unele dintre ele sunt reuşite. În ceea priveşte mărturisirea a fost alcătuită cartea: *Εξομογητάριον*, titlul : "Duhovnicul sau carte de suflet folositoare, care conține învățătura pe scurt pentru duhovnic, cum trebuie să mărturisească cu folos, canoanele Sfântului Ioan Postitorul, tâlcuire, sfat pentru penitent cum trebuie să se spovedească, cuvânt de suflet folositor despre pocăință preluat din diferite opere ale învățătorilor şi aranjate în ordine de învățătorul Nicodim din Sfântul Munte, ediția a noua, Veneția, 1885". Nici un ritual nu se bucură de atâta libertate din partea păstorilor cât ritualul mărturisirii, în mod special în timpul mărturisirii tainice a penitentului în fața preotului. În *Trebnicul* Bisericii Ruse sunt identificate întrebările speciale şi păcatele despre care trebuie întrebat penitentul, deşi nu într-un mod reuşit este făcut acest lucru după cum recunoaşte Dimitrevski, însă în *Evhologhiul* grecesc acest lucru nu se întâlneşte. Fraza ce se întâlneşte în cartea de cult a Bisericii Greacă care conține ritualul Mărturisirii este: „şi îl întreabă (penitent) duhovnicul despre toate păcatele sale"[984]. Nicăieri nu se cere din partea păstorului de suflete un câmp atât de vast de cunoştințe despre natura umană, a inimii omului, experiență duhovnicească, cunoştințe canonice ca în săvârşirea acestei Taine, unde nu este suficient a avea dreptul de a mărturisiri penitentul şi a citi din *Molitfelnic* rugăciunile ce se întâlnesc aici. Iată de ce Biserica Greacă acordă dreptul de a mărturisiri nu tuturor păstorilor, ci doar celora care întrunesc cerințele mai sus amintite. În Biserica Greacă nu orice preot este duhovnic ci doar acela ce are hrisov de la Episcop prin care i se conferă dreptul acesta. Cartea a cărei Introducere a fost amintită mai sus răspunde pe deplin acestei cerințe, iată de ce în anul 1885 este editată deja a noua oară. Ea este folositoare atât pentru duhovnici cât şi penitenți[985].

Iată care este rânduiala actuală a Tainei Mărturisirii în Biserica Greacă: După binecuvântare de început „Binecuvântat este Dumnezeul nostru...", urmează ectenia. După ectenie se citeşte rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...,(identică cu rugăciunea a doua din rânduiala actuală din *Molitfelnicul* românesc) „Sfinte Dumnezeule.... Veniți să ne închinăm"-de trei ori, Psalmul 50 şi troparele glasului doi, „Doamne miluieşte" de 40 de ori, după care penitentul rosteşte: „Cel ce am greşit Doamne iartă-mă" şi „Dumnezeu, milostiv fii mie păcătosului", duhovnicul citeşte rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."(rugăciunea întâi din rânduiala contemporană a *Molitfelnicului* românesc). Penitentul îngenunchind şi ridicând mâinile exclamă:

[984] *Ευχολογ*. Edit Venet.1777, an, p.190, apud, A. Dimitrevski, *Великий Евхологий и другие книги, употребляемыя на востоке пастырями въ практике*, (*Evhologhiul* mare şi alte cărți, utilizate în est de păstori în practică) în Руководство для сельскихъ пастырей, XXVIII (1887), nr. 9, p. 308.
[985] A. Dimitrevscki, *Великий Евхологий и другие книги... art.cit*., p. 309; Rânduiala hirotesiei întru duhovnic din cadrul Bisericii Greacă este amintită în cap- al IV-lea al acestei lucrări.

"Părinte Doamne al cerului şi al pământului, mărturisesc Ţie taina inimii mele...", după care urmează mărturisirea. După mărturisire duhovnicul rosteşte dezlegare, care a fost amintită mai sus ce este dublată şi de rugăciunea: „'Ο θεός συγχωρήσας Δαβίδ διά Νάταν...". Preotul face apoi apolisul slujbei[986].

V.2 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Sârbă

„Sârbii fac parte din familia popoarelor slave şi alcătuiesc împreună cu bulgarii, macedonienii, croaţii, slovenii şi muntenegrenii grupul *slavilor de sud*. Convertirea în masă a sârbilor s-a făcut două secole mai târziu după prima încercare de convertire, când au fost trimişi misionari de la Constantinopol (în timpul împăratului Vasile I Macedoneanul). Sârbii s-au adresat în acest timp împăratului să le trimită misionari greci. În 868, patriarhul Igantie I şi împăratul Vasile Macedoneanul le-au trimis misionari greci, preoţi şi episcopi, care au botezat neamurile sărbilor şi au răspândit creştinismul ortodox în toată Serbia. Ucenicii Sfinţilor Chiril şi Metodiu au răspândit la sârbi alfabetul glagolitic şi chirilic şi au introdus Liturghia slavă, care se săvârşeşte până azi"[987]. „Cărţile liturgice ale popoarelor ortodoxe din grupul slav (ruşi, bulgari, sârbi, ruteni, cehi, polonezi, etc.) reprezintă, incontestabil, o copie destul de fidelă a celor greceşti, după care au fost traduse. Ele au trebuit însă să consemneze şi să consacre, cu timpul, şi unele dezvoltări sau particularităţi cu caracter local, regional sau naţional"[988]. În prima jumătate a sec. al XVI-lea la sârbi au apărut *Evhologhii* editate, dintre care prima ediţie a fost cea din Gorajde în 1531[989], după care a urmat ediţia de la Veneţia din 1538-1540, Mileşev în 1545 şi iarăşi Veneţia în 1570. Ritualul mărturisirii uneori urma imediat după cel al Botezului, iar uneori chiar se găsea şi pe primele pagini ale *Evhologhiului*. Rânduiala Mărturisirii din aceste ediţii este asemănătoare cu cea care se găseşte în manuscrisele din sec. al XVI-lea. Ediţiile *Evhologhiilor* menţionate mai sus nu cuprind Învăţătura de până la mărturisirea păcatelor, iar în locul ei se întâlneşte învăţătura care explică ce este păcatul. Se recomandă ca mărturisirea să fie făcută prin citirea independentă a păcatelor. Rugăciunea de dezlegare după mărturisire este aceeaşi ca şi în celelalte manuscrise şi anume: "Atotputernice…robului Tău ce Ţi S-a mărturisit…". Pentru dezlegare de epitemie sunt menţionate rugăciunile: "Doamne Cela ce eşti ajutorul dezlegării de păcate…"; "Doamne Cela ce ai creat cele din nefiinţă întru fiinţă…". Începând cu 1570, la sârbi încetează ediţiile personale ale *Evhologhiului*. În sec. al XVII-lea ei se ghidau în paralel de

[986] Almazov A. I., *Таиная исповедъ..., op.cit*., pp. 125-126.
[987] Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 226.
[988] Pr. Prof. Ene Branişte, *Unitate şi varietate în cultul....art.cit*., p. 428.
[989] Pavlov A., *op.cit.*, p. 28.

manuscrise şi de ediţiile *Evhologhiului*. Începând cu sec. al XVIII-lea au început să utilizeze ediţiile ruse ale *Evhologhionului*[990].

[990] Kociubinskii, A.A," *Толковая служба" и другие сочинения, относящиеся к объяснению богослужения в Древней Руси до XVIII В (библиографический обзор)*,(Serviciul divin deosebit şi alte scrieri cu referire la explicarea cultului în Rusia veche până în sec. al XVIII-lea-Recenzie bibliografică) Православный собеседник, Казань, 1878, p. 38, p. 14.

ЧИН СВЕТЕ ТАЈНЕ ИСПОВЕСТИ

Духовни отац приводи гологлавог пред икону Господа нашег Исуса Христа онога који жели да се исповеди.

И почиње: Благословен Бог наш... Трисвето; Оче наш. Господе помилуј (12 пута). Слава и сада: Ходите, поклонимо се... (трипут).

Затим, Псалам 50:

Помилуј ме, Боже, по великој милости својој и по обилном милосрђу свом очисти безакоње моје. Опери ме добро од безакоња мога, и од греха мога очисти ме. Јер безакоње своје ја знам, и грех је мој стално преда мном. Теби јединоме сагреших, и зло пред Тобом учиних, а Ти си праведан у речима својим и чист у суду своме. Гле, у безакоњима се зачех, и у гресима роди ме мати моја. Гле, истину љубиш, и јављаш ми непознатости и тајне свемудрости своје. Покропи ме исопом, и очистићу се; умиј ме, и бићу бељи од снега. Дај ми да слушам радост и весеље, да се прену кости потрвене. Одврати лице своје од грехова мојих, и сва безакоња моја очисти. Срце чисто сагради у мени, Боже, и Дух прав обнови у мени. Не одгурни ме од лица твога, и Духа Твога Светога не одузми од мене. Дај ми радост спасења твога, и духом владалачким учврсти ме. Научићу безаконике путевима твојим, и безбожници ће се обратити к Теби. Избави ме од крви, Боже, Боже спасења мога; обрадоваће се језик мој правди твојој. Господе, отвори уста моја, и она ће казивати славу твоју. Јер да си хтео жртве, ја бих Ти принео; за жртве паљенице не мариш. Жртва је Богу дух скрушен, срце скрушено и смерно Бог неће одбацити. По доброти својој, Господе, чини добро Сио-

Iată care este rânduiala Mărturisirii după *Trebnicul mare*, Editat la Mănăstirea Belije, 1958, reeditat la Prizren, 1993: "Părintele duhovnic aduce penitentul cu capul gol în fața icoanei Domnului nostru Iisus Hristos.

Apoi: Binecuvântat este Dumnezeul nostru...Sfinte Dumnezeule; Tatăl nostru, Doamne miluieşte (de 12 ori). Slavă şi acum...: Veniți să ne închinăm...(de 3 ori).

Apoi Psalmul 50:

Milostive, miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta, şi după mulțimea îndurărilor Tale şterge fărădelegea mea. Mai vârtos mă spală de fărădelegea mea, şi de păcatul meu curățeşte-mă, că fărădelegea mea eu o cunosc, şi păcatul meu înaintea mea este pururea. Ție Unuia am greşit, şi rău înaintea Ta am făcut, ca să fii îndreptățit întru cuvintele Tale şi biruitor când vei judeca Tu. Că, iată, întru fărădelegi m-am zămislit, şi întru păcate m-a născut maica mea. Că, iată, adevărul-ai-iubit,cele nearătate şi ascunse ale înțelepciunii Tale mi le-ai arătat. Stropi-mă-vei cu isop, şi mă voi curăți; spăla-mă-vei, şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie şi veselie, bucura-se-vor oasele mele cele smerite. Întoarce fața Ta de către păcatele mele, şi toate fărădelegile mele şterge-le. Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi Duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele. Nu mă lepada de la fața Ta, şi Duhul Tău cel Sfânt nu-l lua de la mine. Dă-mi mie bucuria mântuirii Tale, şi cu Duh stăpânitor mă întăreşte. Învăța-voi pre cei fără de lege căile Tale, şi cei necredincioşi se vor întoarce la Tine. Izbăveşte-mă de sângiuri, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele; bucura-se-va limba mea de dreptatea Ta. Doamne, buzele mele vei deschide, şi gura mea va vesti lauda Ta. Că de-ai fi voit, jertfă Ți-aş fi dat: arderi de tot nu vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit; inimă înfrântă şi smerită Dumnezeu nu va urgisi. Fă bine, Doamne, întru bunăvoirea Ta, Sionului, şi să se zidească zidurile Ierusalimului. Atunci vei binevoi jertfa dreptății, prinosul şi arderi de tot; atunci vor pune pre altarul tău viței.

ну, и нека се подигну зидови јерусалимски. Онда ће Ти бити мило жртве правде, приноси и жртве паљенице; тада ће метати на жртвеник твој теоце.

И ове тропаре, глас 6.

Помилуј нас, Господе, помилуј нас, јер ми грешници, немајући никакав изговор, приносимо Теби као Владару ову молитву: помилуј нас!

Слава: Господе, помилуј нас, јер се у Тебе уздамо; не гневи се јако на нас, нити помињи безакоња наша, него и сада као милостив погледај и избави нас од непријатеља наших: јер си Ти Бог наш, и ми смо народ твој, сви смо дело руку твојих, и Име твоје призивамо.

И сада: Отвори нам двери милосрђа, благословена Богородице, да не пропаднемо ми који се у Тебе надамо, него да се Тобом избавимо од беда, јер си Ти спасење рода хришћанског.

Господе, помилуј (40 пута).

Свештеник ову молитву:

Господу се помолимо.

Боже Спаситељу наш, Ти си преко пророка твога Натана даровао опроштај Давиду који се покајао за грехе своје, и Манасијину си покајничку молитву примио, Ти сам и слугу твога (име), који се каје за грехе што је учинио, прими твојим уобичајеним човекољубљем, не узимајући у обзир ништа што је учинио, Ти који опрашташ неправде и превазилазиш безакоња. Јер си Ти, Господе, рекао: „Не желим смрти грешника него да се обрати и жив буде", и „Седам пута седамдесет опраштати грехе". Јер је величина твоја беспримерна и милост твоја неизмерна. Ако пак на безакоња будеш гледао, ко ће опстати? Јер си Ти Бог оних који се кају, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.

И молитва друга:

Господу се помолимо.

Господе Исусе Христе, Сине Бога живога, Пастиру и Јагње које узима на себе грех света, Ти си опростио дугове двојици дужника и отпустио грешници грехе њене, Ти сам, Господару, разреши, отпусти, опрости грехе, безакоња, сагрешења вољна и невољна, која ове слуге твоје учинише свесно и несвесно, пре-

După care urmează troparele gl.şase:

Miluieşte-ne pe noi, Doamne, miluieşte-ne pe noi, că nepricepându-ne de nici un răspuns, această rugăciune aducem Ţie, ca Unui Stăpân, noi, păcătoşii robii Tăi, miluieşte-ne pe noi

Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh: Doamne, miluieşte-ne pe noi, că întru Tine nădăjduim, nu Te mânia pe noi foarte, nici pomeni fărădelegile noastre, ci caută şi acum ca un milostiv, şi ne izbăveşte pe noi de vrăjmaşii noştri, că Tu eşti Dumnezeul nostru, şi noi suntem poporul Tău, toţi lucrul mâinilor Tale şi Numele Tău chemăm

Şi acum şi pururea şi în vecii vecilor.Amin: Uşa milostivirii deschide-o nouă, binecuvântată Născătoare de Dumnezeu Fecioară, ca să nu pierim cei ce nădăjduim întru Tine, ci să ne mântuim prin Tine din nevoi, că Tu eşti mântuirea neamului creştinesc

Doamne miluieşte de 40 ori

Preotul rosteşte această rugăciune:

Domnului să ne rugăm.

Doamne Mântuitorul nostru Care, prin proorocul Tău Natan, ai dăruit lui David, cel ce s-a pocăit, iertare pentru păcatele lui şi ai primit rugăciunea lui Manase pentru pocăinţa lui. Însuţi şi pe robul Tău acesta (Numele), care se căieşte de păcatele ce le-a făcut, primeşte-l cu ştiuta Ta iubire de oameni, trecându-i cu vederea toate cele făcute de dânsul, Cel ce ierţi nedreptăţile şi treci peste fărădelegi. Că Tu ai zis, Doamne: Cu vrere nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu; şi, de şaptezeci de ori câte şapte, să iertăm păcatele. Pentru că, după cum slava Ta este neasemănată, aşa şi mila Ta este nemăsurată; că de vei căuta la fărădelegi, cine va putea suferi? Că Tu eşti Dumnezeul celor ce se pocăiesc şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

şi cealaltă rugăciune:

Domnului să ne rugăm.

Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule, Cel ce ridici păcatele lumii, Care ai iertat datoria celor doi datornici şi păcătoasei i-ai dăruit iertarea păcatelor ei, Însuţi Stăpâne, slăbeşte, lasă, iartă păcatele, fărădelegile, greşelile cele de voie şi cele fără de voie, cele cu ştiinţa şi cu neştiinţa, cele prin călcare de poruncă şi prin neascultare, care s-au făcut de robul Tău. Şi în orice chip, ca un om, purtând trup şi vieţuind în lume, a fost înşelat de lume de diavol: sau în cuvânt, sau în faptă, sau cu ştiinţă, sau cu neştiinţă; sau cuvântul preotului

a călcat, sau sub blestem preoțesc este, sau sub blestem şi jurământ a căzut. Însuți ca un bun Stăpân, care nu ții minte răul, binevoieşte să se dezlege robul Tău, prin cuvânt, iertându-i lui şi blestemul şi jurământul după mare mila Ta. Aşa, Stăpâne Iubitorule de oameni, Doamne auzi-mă pe mine, slujitorul Tău care mă rog bunătății Tale pentru robul Tău, şi treci cu vederea ca un milostiv toate păcatele lui. Izbăveşte-l pe el de chinurile cele veşnice. Că Tu ai zis, Stăpâne: Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate şi în cer; şi oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate şi în cer. Că Tu Singur eşti fără de păcat şi Ție slavă înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

ступањем закона и непослушношћу; и ако од ђавола бише преварени, као људи који тело носе и у свету живе; ако речју, или делом, или у знању, или у незнању, или реч свештеничку погазише, или под проклетством свештеничким бише, или под своју анатему падоше, или се под клетвом обретоше, Ти сам, као благ и незлопамтљив Господ, благоизволи да ове слуге твоје речју разрешиш, опраштајући им по великој милости твојој и њихову анатему и клетву. О Владару, човекољубиви Господе, услиши нас који се молимо твојој доброти за ове слуге твоје, и као многомилостив презри све грехе њихове, и ослободи их вечних мука. Јер си Ти, Господе, рекао: „Све што свежете на земљи, биће свезано на небу; и што разрешите на земљи, биће разрешено на небу". Јер си Ти једини безгрешан, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.

Затим говори покајнику:

Ево, чедо, Христос невидљиво стоји, примајући твоју исповест. Немој се застидети нити уплашити; и немој ништа сакрити од мене, већ слободно реци све што си учинио (или: учинила), да би примио опроштај од Господа нашег Исуса Христа. Ево и икона је његова пред нама, а ја сам само сведок да посведочим пред Њим све што ми будеш рекао. Скријеш ли што од мене, двострук грех имаш. Пази, дакле: пошто си дошао у лечилиште, немој отићи неизлечен.

И тако га пре свега пита о вери:

Реци ми, чедо, да ли верујеш у оно што нам предаде у вери и чему нас у Истини научи Саборна Апостолска Црква Православна, која је на Истоку основана и са Истока по целој васељени раширена, и која и до сада у Истини непоколебљиво и неизменљиво стоји? И да ли не сумњаш у њено Свето Предање?

И ако верује православно и несумњиво, чита Символ вере:

Верујем у једнога Бога, Оца, Сведржитеља, Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог.

И у једнога Господа Исуса Христа, Сина Божјег, Јединородног, рођеног од Оца пре свих векова, Светлост од Светлости, Бога истинитог од Бога истинитог, рођеног не створеног, једносуштног Оцу, кроз Кога је све постало;

Који је ради нас људи и ради нашега спасења сишао с небеса, и оваплотио се од Духа Светога и Марије Дјеве и постао човек;

Apoi vorbeşte către penitent:

Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te ruşina, nici nu te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată, şi sfânta Lui icoană este înaintea noastră. Iar eu sunt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui toate câte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să ştii că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama, dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat.

Deci în primul rând să-l întrebi despre credință astfel:

Spune-mi copile, crezi că sobornicească şi apostolească Biserică este sădită şi crescută în Răsărit şi de la Răsărit s-a întins peste toată lumea, şi că de atunci până acum stă neschimbată şi neclintită? Sau te îndoieşti de vreo oarecare poruncă sau învățătură?

Şi dacă este drept măritor şi fără de îndoială, citeşte Simbolul de credință:

Cred Într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor.

Şi întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut. Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut.

Care pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara şi S-a făcut om.

Şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, şi a pătimit şi S-a îngropat.

Şi a înviat a treia zi, după Scripturi.

Şi S-a înălțat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui.

Şi iarăşi va să vină cu slavă să judece viii şi morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârşit.

Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viață Făcătorul, Care de la Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi Fiul este închinat şi slăvit, Care a grăit prin prooroci.

Întru una sfântă, sobornicească şi apostolească Biserică.

Mărturisesc un botez, întru iertarea păcatelor.

Aştept învierea morţilor.

şi viața veacului ce va să vie. Amin!

И Који је распет за нас у време Понтија Пилата, и страдао и погребен;

И Који је васкрсао у трећи дан као што је писано;

И Који се узнео на небеса и седи с десне стране Оца;

И Који ће опет доћи са славом да суди живима и мртвима, и Његовом Царству неће бити краја.

И у Духа Светога, Господа, Животворнога, Који од Оца исходи, Који се заједно са Оцем и Сином обожава и слави, Који је говорио кроз пророке.

У једну, свету, саборну и апостолску Цркву.

Исповедам једно крштење за отпуштење грехова.

Чекам васкрсење мртвих.

И живот будућега века. Амин.

После тога пита га за смртне грехе: гордост, грамжљивост, блуд, завист, прождрљивост, гнев, лењост, и за све грехе који произилазе од њих. При томе испитивању мудро пази шта ће и како кога питати: на један начин духовна лица, на други - просте људе; на један начин монахе, на други - световњаке; на један начин младеж, на други - старце.

И пошто га је за све то брижљиво испитао, и он све без стида казао, рекне му да клекне и сагне главу.

И духовник изговара ову молитву:

Господу се помолимо.

Господе Боже спасења слугу твојих, Милостиви и Жалостиви и Дуготрпељиви, Ти тугујеш због наших зала, и не желиш смрти грешника, него да се обрати и жив буде, Ти сам и сада смилуј се на слугу твога (име), и подај му покајничко расположење, опроштај и отпуштење грехова, праштајући му сваки грех, вољни и невољни; помири га и присаједини Светој Цркви твојој у Христу Исусу Господу нашем, са којим Теби прилич моћ и величанство, заједно за Светим Духом, сада и увек и у в ковe векова. Амин.

Господе Боже наш, који си Петру и блудници сузама подар опроштај грехова, и цариника који је познао грехе си оправдао, прими исповест слуге твога (име), и грехе које је грешио вољно или невољно, речју или делом или помишљу му као благ и човекољубив Бог опрости. Јер Ти једини и власт отпуштати грехе, јер си Бог милости и сажаљења, и

După care se cercetează de păcatele de moarte: mândrie, iubirea de arginți, desfrâul, invidia, voracitate, furia, lenea, şi pentru toate păcatele care vin de la ele. În acelaşi timp, să cerceteze cu înțelepciune să întrebe cu atenție următoarele persoane: o față duhovnicească, oameni simpli, monah,tinerii, vârstnicii.

Şi cercetându-i pe fiecare în parte cu atenție, şi el a spus totul fără de ruşine, duhovnicul îi spune să îngenuncheze şi să plece capul.

După care se citeşte rugăciunea:

Domnului să ne rugăm

Stăpâne Doamne, Cela ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Îndurate şi Îndelung-răbdătorule, Căruia Îți pare rău de răutățile noastre şi nu voieşti moartea păcătosului, că să se întoarcă şi să fie viu, Însuți şi acum milostiveşte-Te asupra robului Tău (Numele) şi-i dă lui chip de pocăință, iertarea păcatelor şi dezlegare, iertându-I lui toată greşeala cea de voie şi cea fără de voie. Împacă-l şi-l uneşte pe dânsul cu Sfânta Ta Biserică în Iisus Hristos, Domnul nostru, cu Care împreună Ți se cuvine stăpânire şi mare cuviință, dimpreună cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Carele lui Petru şi desfrânatei, prin lacrimile lor, păcatele le-ai iertat şi pe vameş ce şi-a cunoscut păcatele sale le-ai îndreptat, primeşte mărturisirea robului Tău (Numele), şi cele ce a greşit cu voie şi fără de voie, cu cuvântul sau cu lucrul sau cu gândul, ca un bun, iartă-I. Că Tu singur ai putere a ierta păcatele, Tu eşti Dumnezeu milostiv şi bun şi Ție slavă înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Rostind aceste rugăciuni duhovnicul însemnează penitentul în semnul Sfintei Cruci.

După care rosteşte ectenia întreită prescurtat, Slavă şi acum... după care urmează otpustul[991].

După mărturisirea păcatelor duhovnicul învață fiul său duhovnicesc. Şi de va fi necesar va stabili epitemia (canon de pocăință) nu ca pedeapsă ci ca medicament duhovnicesc spre tămăduire.

Rugăciunea pentru dezlegare de epitemie

[991] În *Trebnicul* din Kiev, 1923, după otpust se află Învățătura pentru canoane, pp. 103-104.

Îndurate Doamne, Bunule şi Iubitorule de oameni, Care, pentru îndurările Tale, ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău în lume, ca să rupă zapisul greşelilor cel asupra noastră şi să dezlege legăturile celor legați de păcate şi să propovăduiască celor robiți iertare, Tu, Stăpâne, şi pe robul Tău (Nume) liberează-l, cu bunătatea Ta de legătura ce este pusă asupra Lui, şi-i dăruieşte lui să se apropie fără de păcat, în toată vremea şi în tot locul, cu îndrăznire către slava Ta, şi cu cuget curat să ceară de la Tine mila cea bogată. Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti, şi Ție slavă înălțăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[992].

[992] *Trebnicul mare*, Editat la Mănăstirea Belije, 1958, reeditat la Prizren, 1993, pp. 27-31.

славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.

Изговарајући ово, свештеник покајника осењује крсним знаком.

Затим говори кратку Сугубу јектенију за кајућег се, и онда: Достојно јест... Слава, и сада. И отпуст.

После исповедања грехова духовник даје поуку свом духовном чеду. По потреби му одређује и епитимију (покајни канон), не као казну већ као духовни лек за оздрављење.

МОЛИТВА
којом се разрешава од епитимије

Милосрдни, Благи и Човекољубиви Господе, који си по милости својој послао Јединородног Сина свог у свет, да уништи обвезницу грехова наших, и разреши окован грехом, и објави сужњима опроштај, Ти, Господе, и слугу твога (или: слушкињу твоју) (име), добротом својом ослободи наложених му веза, и даруј му да у сваком времену и месту приступа без греха твоме Величанству, и да слободно и чисте савести ište од Тебе богату милост. Јер си Ти милостив и човекољубив Бог, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.

Cercetând *Trebnicul* în 2 părți de la Kiev, în prima parte a acestei cărți de cult care cuprinde Tainele bisericeşti, analizând Taina Mărturisirii am observat o rânduiala asemănătoare ca cea din *Trebnicul* mai sus menționat cu mici deosebiri, acestea din urmă le voi trece în revistă: Taina Mărturisirii se găseşte între paginile 84 şi 118. Imediat după rostirea Simbolului de credință în ediția dată a *Trebnicului* apare un chestionar care uşurează dialogul duhovnicului cu penitentul. În chestionarul respectiv păcatele sunt împărțite în capitole, fiecare capitol are denumirea sa iar fiecărui capitol îi sunt caracteristice anumite păcate. Astfel primele păcate sunt cele de amestecare a sângelui-desfrânarea; dacă a furat ceva să întoarcă şi să vină la Arhiereu să ia dezlegare şi să facă canon; dacă a supărat sau este supărat pe cineva; dacă a reproşat ceva părinților, preoților, etc.; păcatele de moarte; Testamentul[993]. Aici se întâlneşte formula de dezlegare spre deosebire de *Trebnicul* mai sus menționat, iar la sfârşitul rânduielii ca şi în cartea de cult mai sus menționată se află Rugăciunea pentru dezlegare de epitemie[994]. „În 1950 la Belgrad apare *Trebnic* (*Molitfelnic*), această ediție a urmat ediția *Trebnicului* Sfântului Sinod, tipărit la Sremsc-Karloviț, în anul 1926, *Trebnicul* complimentar (suplimentar, întregitor), tipărit cu binecuvântarea Arhiepiscopului şi Mitropolitului Bosniei, la Sarajevo, în 1898. Din acest *Trebnic* lipseşte atât *Învățătura pentru ispovedanie* şi *Învățătura cum trebuie să fie duhovnicul* (cuprinse în *Molitfelnicul* românesc şi cel rusesc) cât şi *Învățătura pentru canoanele de dat la spovedanie*, care se întâlneşte numai în *Molitfelnicul* românesc”[995].

[993] *Trebnic*, partea a I-a, Ed. Kiev-Lavra Peşterilor, 1923, pp. 95-100.
[994] *Ibidem*, p. 118.
[995] Pr. Prof. Ene Branişte, *Ediții noi ale unor cărți de slujbă în Bisericile ortodoxe vecine*, în “Ortodoxia”, XI (1959), nr.4, p. 627.

V.3 Rânduiala Mărturisirii în cadrul Bisericii Bulgare

Bulgaria a fost statul convertit la creştinism de către misionari greci, în anul 864, în timpul ţarului Boris-Mihail I, care a primit Botezul, având ca naş pe împăratul bizantin Mihail al III-lea de la care şi-a luat şi numele de Mihail. Rezidența patriarhală a Bulgariei a fost oraşul macedonian Ohrida. Patriarhia Bulgară a obținut autocefalia la 1235, şi a menținut-o până la 1393, când Târnovo a fost cucerit de către turci[996]. „După distrugerea statului bulgar mulți clerici şi călugări, fie români, fie slavo-bulgari, s-au refugiat la nordul Dunării, aducând cu ei Liturghia slavă şi alfabetul chirilic[997]. Actualmente în Bulgaria sunt nouă facultăți de Teologie. Seminarii bulgare ortodoxe sunt la Plovdiv şi la Sofia, iar cele mai importante Facultăți sunt la Universitatea din Sofia şi la Universitatea Sfântul Chiril şi Metodiu de la Veliko Tărnovo"[998].

Rânduiala actuală a Mărturisirii în Biserica Bulgară este la fel ca şi cea din Biserica Rusă. Preotul întâmpină credinciosul din fața analogului, peste care sunt aşezate simbolurile răscumpărării-Sfânta Evanghelie şi Crucea. Penitentul cu smerenie de trei ori se închină în fața Crucii şi a Evangheliei ca şi cum ar fi în fața Domnului, Răscumpărătorul şi Judecătorul Său. Rânduiala acestei Taine în *Trebnicul* publicat la Sofia în 2003 începe cu vozglasul: Binecuvântat este Dumnezeul nostru..., rugăciunile începătoare se citesc începând cu Sfinte Dumnezeule..., după Tatăl nostru..., urmează Psalmul 50, apoi troparele de pocăință, după care cele două rugăciuni de cerere pentru iertarea păcatelor penitentului. Întrebările care urmează încep cu cele legate de credință, fără de care nu poate primi dezlegarea de păcate după cum spune *Trebnicul*. După care urmează întrebările legate de păcate. După ce mărturiseşte toate păcatele, penitentul îngenunchează, aşteptând dreapta Judecată a Domnului. Duhovnicul citeşte asupra penitentului rugăciunea: "Doamne Dumnezeule mântuirea robilor Tăi…". După care duhovnicul aşează capătul epitrahilului, ca semn al revărsării asupra penitentului a milostivirii lui Dumnezeu şi rosteşte formula de dezlegare, formulă ce este asemănătoare cu cea tradițională, după care preotul binecuvintează în semnul Crucii capul penitentului acoperit cu epitrahilul, urmează otpustul. Rânduiala continuă cu Învățătura pentru canoane[999].

[996] Rizzoli Larousse, *Enciclopedia Generale Illustrata*, vol 2, Rizzoli Editore, Milano, 1969, p.444.
[997] Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *op.cit.*, p. 229.
[998] *Dicționar Enciclopedic al Răsăritului creştin*, sub îngrijirea lui Edward G. Farrugia, S.J., traducerea din limba italiană Adrian Popescu, Vasile Rus, Ioan Muntean şi Andrei Mărcuş, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005, p.136.
[999] *Trebnic*, Sofia, 2003, pp. 73-85.

V.4 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Goergiei

Rânduiala Mărturisrii la georgieni este următoarea: Se cuvine ca cel ce primeşte mărturisirea să aducă penitentul în Biserică sau în chilie şi cu inimă blândă şi bucuroasă şi cu dialog sincer cum l-ar chema la o sărbătoare sau primindu-l ca pe un prieten apropiat. Mai întâi de toate să se roage şi să citească: Miluieşte-mă, Doamne sfinte şi Tatăl nostru, după care penitentul aşezându-se în genunchi cu faţa spre est căzând la podea să rostească: Mărturisesc Ţie, Doamne Dumnezeul cerului şi al pământului şi a tot ce-i ascuns în inima mea. Apoi îl ridică în picioare, duhovnicul se aşează iar penitentul trebuie să fie pe un loc mai jos ca duhovnicul şi întreabă cu privire blândă despre toate păcatele, detaliat. Când penitentul va încheia mărturisirea duhovnicul prin cuvintele ce urmează a le spune îi dăruieşte speranţă: Îţi spun ţie fiule dar mai întâi de toate îţi dau epitemie ca începând din momentul acesta orice păcat vei face să mi-l mărturiseşti cu pocăinţă şi speranţă. Apoi urmează rugăciunile începătoare, după care penitentul îngenunchează iar duhovnicul rosteşte rugăciunea: Multmilostive şi Iubitorule de oameni Dumnezeul nostru, Cel ce Te-ai întrupat pentru noi şi păcatele lumii întregi ai luat…, apoi îl ridică în picioare şi îl salută ca pe un fiu duhovnicesc, iar dacă îl vede trist îl linişteşte printr-o vorbă dulce, penitentul aşează mâna pe umărul duhovnicului, iar acesta din urmă spune: Să fie asupra mea, fiule, toate aceste păcate şi voi da răspuns pentru ele Domnului nostru Iisus Hristos, iar tu vei fi curat de toate, doar dacă vei avea pocăinţă şi ascultare şi de acum cu frică şi părere de rău în faţa Domnului îţi vei îndrepta viaţa. Apoi se aşează cei doi şi duhovnicul dă epitemie penitentului: depărtarea de la Împărtăşanie dacă păcatele sunt mari. Duhovnicul întreabă penitentul care din aceste trei: post, rugăciuni sau metanii, poate să le îndeplinească, iar ce va alege penitentul aceea va şi îndeplini.

În toate zilele de duminică şi sâmbătă, praznicile împărăteşti, de la Naşterea Domnului până la Bobotează, de la Învierea Domnului până la Cincizecime nimeni să nu îngenuncheze atunci când îşi face rugăciunea, ci doar să se roage făcând închinăciuni. La fel şi de praznicele închinate Sfântului Ioan Botezătorul, Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, Sfinţilor Arhangheli chiar şi alte praznice în Biserică poporul nu pleacă genunchii, dar fiecare îşi îndeplineşte canonul său[1000].

În marea majoritate a vechilor Biserici din est Taina sacramentală a Mărturisirii nu există sau a apărut destul de târziu sub influenţa ediţiilor greceşti sau italiene a acestei rânduieli. Astfel, în tradiţia liturgică coptă[1001], practica Tainei Mărturisirii nu se întâlneşte în izvoare până în sec.

[1000] M. Arranz, *op.cit*., pp. 123-125.
[1001] Despre Taina Mărturisirii în Bisericile Vechi-Orientale tratează într-un mod detaliat Pr. Prof. Dr. Viorel Sava în lucrarea *Taina Mărturisirii în riturile liturgice actuale…op.cit*., pp. 131-161.

al XII-lea. Principalul ritual o perioadă îndelungată a fost ritualul cădirii, ce se săvârşea în timpul slujbei de seară, dar şi rugăciunea de pocăinţă Tahlil El-Ibn (Preamărirea Fiului) şi citirea „Tatăl nostru" din timpul Liturghiei[1002]. Primul tratat, dedicat Tainei Mărturisirii, a fost scris de către Marc ibn Qanbar (+ 1208)[1003]. În prezent cel mai bine este studiată practica Mărturisririi în Bisericiile ce aparţin tradiţiei siriene. În sec. al IV-V-lea în Bisericile, ce se aflau dincolo de limitele Imperiului Roman, se practica pocăinţa canonică. După spusele Afraata, pocăinţa se săvârşeşte o singură dată, iar pentru creştini este mai bine ca să nu alerge către această Taină, deoarece este instituită doar pentru cei, care au căzut în boală duhovnicească (Aphr. Demonstr. 7.17). Mărturisirea se săvârşea în faţa Episcopului în mod tainic, iar păcatele nu se spuneau. În canonul şase a Patriarhului Işoeava se spune, că cei ce greşesc tainic trebuie să se şi pocăiască tainic (Chabot. Synod. Orient., pp. 404-405). În cărţile liturgice este reprezentat un ritual greu al pocăinţei (ţak_să dhussāyā). El trebuie să se săvârşească în cazul păcatelor grave (apostazie, desfrânare, vrăjitorie, încălcarea postului, etc.). În funcţie de treapta păcatului este posibilă ungerea cu ulei amestecat cu cel de la Botez (despre întrebuinţarea uleiului în ritualul pocăinţei se vorbeşte în opera lui Afraat-Aphr. Demonstr. 23.3). Culegere de canoane siriene amintesc de stabilirea epitemiei pentru cei păcătoşi. În practică ritualul se săvârşeşte rar (editarea şi analiza textelor a se vedea la: Isaac. 1989)[1004].

[1002] Korr. C. Glaube und Sakramente der koptischen Kirche//OrChr. 1932. Vol. 25 Nr.1, pp. 150-158, apud, A. Tkacenco şi S. S. Turkin, *Православная Энциклопедия...*, p. 632; canonul 19 al Sinodului de la Laodiceea prevedea ca între Liturghia catehumenilor şi cea a credincioşilor să se citească rugăciuni pentru penitenţi. După conţinutul lor, nu se deosebesc de cele care se întâlnesc în prezent până la mărturisirea păcatelor. Una dintre ele s-a păstrat la sfârşitul Liturghiei Apostolului Iacov, iar cea de a doua în Constituţiile Apostolice (VIII, 9), apud, Şimanski G. I., *op.cit*., p. 27.

[1003] Zanetti U. *Le livre de Marc ibn Qanbar sur la confession retrouvè*//OCP. 1983, vol. 49, Nr.2, pp. 426-433, apud, *Ibidem.*

[1004] A. Tkacenco şi S. S. Turkin, *Православная Энциклопедия...,* p. 633.

Capitolul VI

Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă. Unitate şi diversitate liturgică

Istoria alcătuirii Tainei Mărturisirii cu cele mai multe date este caracteristică Bisericii Rusă. Multe dintre elementele liturgice care alcătuiesc rânduiala Tainei Mărturisirii din Biserica Rusă sunt împrumutate din rânduiala Tainei din Biserica Greacă. Celelalte Biserici surori având o istorie comună cu aceste doua tradiții mari cum este cea rusă şi cea greacă au împrumutat o bună parte din rânduiala Mărturisirii, iar odată cu trecerea timpului fiecare rânduială a căpătat careva specificități. În continuare voi scoate în evidență care sunt asemănările şi deosebirile rânduielilor Tainei Mărturisirii din Bisericile studiate.

Învățătura adresată către duhovnic la începutul Tainei Mărturisirii este caracteristică doar *Molitfelnicelor* din Biserica Rusă şi cea Română. Partea care începe cu binecuvântarea de început până la troparele gl. 6 inclusiv este caracteristică tuturor Bisericilor surori mai puțin Bisericii Greacă unde acest început obişnuit urmează după rugăciunea a doua din rânduiala Mărturisirii şi anume după rugăciunea: Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule. Rugăciunile de iertare care urmează se regăsesc în toate rânduielile Bisericilor despre care am vorbit, menționând că în rânduiala Bisericii Greacă sunt inversate iar între ele sunt alte elemente liturgice componente ale Tainei Mărturisirii. Îndemnul ca duhovnicul să cheme câte unu la Spovedanie în rânduiala Mărturisirii din Biserica Română urmează după rugăciunea a doua pe când în rânduiala Tainei din Biserica Rusă acest îndemn se regăseşte în Învățătura ce precede Binecuvântarea de început. Învățătura duhovnicului către penitent care urmează se întâlneşte în toate rânduielile mai puțin în rânduiala Tainei din Biserica Greacă. Amintirea celor 10 porunci este caracteristică doar rânduielii din Biserica Română. În rânduiala Tainei din Biserica Sârbă, duhovnicul este îndemnat să cerceteze penitentul de păcatele de moarte: mândrie, iubirea de arginți, desfrâul, invidia, voracitate, furia, lenea, şi pentru toate păcatele care vin de la ele[1005]. Învățătura de după mărturisire se întâlneşte în rânduiala Tainei din cadrul Bisericii Română, Bulgară şi Rusă cu specificarea că titlul acestei învățături în rânduiala Tainei din Biserica Rusă este Testament. Gestul plecării capului şi îngenuncherii înainte de citirea rugăciunii de împăcare se întâlneşte în toate rânduielile mai puțin în rânduiala Tainei din Biserica Greacă. Rugăciunea: „Stăpâne Doamne, Dumnezeule, Cel ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Îndurate şi Îndelung-răbdătorule...” este caracteristică tuturor rânduielilor dar nu se regăseşte în rânduiala Bisericii Greacă. În rânduiala Tainei din Biserica Sârbă urmează rugăciunea: „Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Carele lui Petru şi desfrânatei, prin lacrimile

[1005] A se vedea nota 981.

lor...". Ectenia întreită se regăseşte doar în rânduiala Bisericii Române şi Sârbe. Gestul însemnării penitentului în semnul Sfintei Cruci este prezent în fiecare rânduială nu şi în cea din Biserica Greacă, iar ectenia întreită din rânduiala Bisericii Greacă se rosteşte după acest gest. După care urmează formula dezlegării păcatelor penitentului cu menţiunea că în *Trebnicul mare*, editat la Mănăstirea Belije, 1958, reeditat la Prizren, 1993 ce aparţine Bisericii Sârbe nu se întâlneşte iar în *Trebnicul* din Biserica Greacă se întâlneşte o formulă specifică, care este dublată şi de rugăciunea „'Ο θεός συγχωρήσας Δαβίδ διά Νάταν...". În toate rânduielile urmează Învăţătura despre canoane şi stabilirea canonului pentru penitent, iar în rânduiala Tainei din Biserica Greacă nu se aminteşte nimic de această Învăţătură. În încheierea analizei rânduielii actuale a Tainei Mărturisirii din Bisericile Ortodoxe despre care s-a vorbit în lucrare amintesc faptul că rânduielii Tainei din Biserica Sârbă şi Rusă, le este caracteristic prezenţa la sfârşitul rânduielii a rugăciunii pentru dezlegarea de epitemie.

Almazov A. I. studiind îndelung şi aprofundat manuscrisele Bisericii Greacă enumeră 40 de rugăciuni care au fost întrebuinţate în această rânduială în decursul istoriei şi anume:

1. Κύριε ὁ πάντων ἐπιβλέπων...
2. Κύριε Παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν 'Αβραάμ καὶ 'Ισαὰκ...
3. 'Ο ὢν Δέσποτα Κύριε, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα σὴν...
4. 'Ο εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων, ὁ ἐξετάζων καρδίας...
5. Αὐτὸς οὖν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος 'Ιησοῦς Χριστὸς συγχωρήσῃ...
6. 'Ο Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν... ὁ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν...
7. 'Ο φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ συγχωρήσας...
8. 'Ο Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς 'Ιησοῦς Χριστὸς ἐνετείλατο τοῖς ἁγίοις...
9. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν...
10. Δέσποτα Κύριε... καταξιώσας καταβῆναι ἐπὶ τῆς γῆς...
11. Δέχου τελείαν συγχώρησιν...
12. 'Ιλάσθητι, Κύριε, ἱλάσθητι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου...
13. Господи Боже, св. ан. Петра столпа церкви показавъ...
14. 'Ο Κύριος ἡμῶν 'Ιησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς, ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ...
15. Δέσποτα Κύριε Παντοκράτωρ ὁ Πατὴρ... δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν...
16. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς... ὁ Πατὴρ... ὁ διδοὺς αἴσθησιν καὶ σύναισιν...
17. 'Ο Κύριος ὁ Θεὸς, ὁ διαρρήξας διὰ τοῦ Κυρίου...

18. Ὁ Θεὸς, ὁ συγχωρήσας διὰ Νάθαν τῷ Δαβὶδ...
19. Ἐπὶ τῷ ὀνόματι σου, Κύριε ὁ Θεὸς...
20. (Εὐχὴ εἰς ἀσθενῆ) Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν...
21. Κύριε ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων... (апокриф.).
22. Ὁ Θεὸς ὁ πανοικτίρμων, ὁ μόνος ἔχων ἐξουσίαν ἀφιέναι...
23. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς, ὁ τὴν ἐντολὴν παραδεδωκὼς..
24. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, βασιλεῦ τῆς δόξης... (2 ред.).
25. Δέσποτα ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ...
26. Πάτερ Κύριε μὴ παραδώσῃς τὸν δοῦλον...
27. Κύριε ὁ Θεὸς... κλίνας οὐρανοὺς...
28. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμων, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι...
29. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς, καλῶν δικαίους...
30. Ὁ Θεὸς, ὁ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας...
31. Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου Νάθαν μετανοήσαντι...
32. Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας τῶν δούλων σου...
33. Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀμνὲ καὶ ποιμὴν...
34. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ Πέτρῳ καὶ τῇ πόρνῃ...
35. Εὔσπλαγχνε, ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε Κύριε, ὁ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς...
36. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐπὶ τοὺς ἁγίους μαθητὰς...
37. Εὐχὴ ἐπὶ τῶν προπετῶς ὀμνυόντων.
38. Εὐχὴ ἐπὶ πᾶν εἶδος μιανθέντος.
39. Εὐχὴ ἐπὶ μιαροφαγησάντων.
40. Εὐχὴ εἰς γυναῖκα μετὰ τὸ τεκεῖν αὐτῆς.

Aceste rugăciuni niciodată nu s-au întâlnit toate în aceeaşi rânduială, au fost flexibile deoarece s-au întâlnit atât în prima jumătatea a rânduielii cât şi în a doua jumătate a ei[1006].

Rugăciunile din prima jumătate a rânduielii Tainei din cadrul Bisericii Rusă au fost:

1. Stăpâne Cela ce cheile Împărăției cerurilor mai marelui Tău Apostol Petru...
2. Doamne, Cela ce ai iertat prin Natan pe David...
3. Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce lui Petru şi desfrânatei...
4. Doamne, Dumnedzeul mântuirii noastre, Milostivule şi Îndurate, îndelung-Răbdătorule şi Mult-milostive, plecat-ai cerul şi ai pogorât spre mântuirea rodului omenesc...
5. Doamne Mântuitorul meu Cela ce prin proorocul Tău Natan...
6. Stăpâne Cela ce chemi pe cei drepți întru sfințenie...
7. Stăpâne mai puțin nevrednic...
8. Doamne Cela ce pe locul sfinților este şederea Ta...
9. Stăpâne, Apostolilor ai propovăduit să dezlege păcatele...
10. Stăpâne Cela ce ai dăruit omului puterea de a dezlega şi lega păcatele...

În tradiția Bisericii Greacă nu se regăsesc rugăciunile opt şi 10[1007].

[1006] Almazov, A. I., *Тайная исповедь въ Православной..., op.cit.*, p. 147.
[1007] *Ibidem*, p. 311.

Rugăciunile de dezlegare după mărturisire din ritualul Mărturisirii din Biserica Rusă sunt:

1. Doamne, Cel ce ai iertat pe David prin Natan...
2. Doamne...Cela ce lui Petru şi desfrânatei...
3. Doamne, Dumnedzeul mântuirii noastre, Milostivule şi Îndurate, îndelung-Răbdătorule şi Mult-milostive, plecat-ai cerul şi ai pogorât spre mântuirea rodului omenesc...
4. Stăpâne Cela ce chemi pe cei drepți întru sfințenie...
5. Doamne Cela ce prin proorocul Tău Natan...
6. Stăpâne Cela ce cheile Împărăției cerurilor mai marelui Tău Apostol Petru le-ai dat...
7. Doamne Cela ce eşti ajutorul scăpării de păcate...
8. Stăpâne Cela ce din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău...
9. Stăpâne robului Tău mai puțin vrednic...
10. Da în fața ochilor Tăi...
11. Rugăciunea atribuită lui Mihail Ashalon
12. Doamne robului Tău ce Ți se mărturiseşte...
13. Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu Păstorule şi Mielule...
14. Domnul Cel preamilostiv să te miluiască pe tine...
15. Stăpâne Cela ce pe Apostolul Tău Petru l-ai arătat stâlp al Bisericii a fi...
16. Doamne ...Cela ce ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău...
17. Stăpâne Cel ce Te-ai învrednicit...
18. Stăpâne...Cela ce cu iubirea Ta de oameni ai rupt zapisul păcatelor...
19. Doamne Cela ce pentru noi Te-ai întrupat...
20. Rugăciunea pentru izbăvirea de întinăciune
21. Stăpâne Cela ce singur ai puterea de a ierta păcatele...
22. Stăpâne Cel ce ai venit la Sfinții Apostoli prin uşile încuiate...
23. Stăpâne Cel ce ai adus dintru neființă la ființă...
24. Stăpâne Cel ce ai propovăduit Apostolilor Tăi să dezlege păcatele...
25. Stăpâne...Cela ce prin bunătatea Ta...

Dintre rugăciunile de după mărturisire în tradiția Greacă lipsesc rugăciunile şase, şapte, nouă-12, 14, 15, 17, 21, 24 şi 26[1008].

Rugăciunile întâlnite de-a lungul istoriei rânduielii Tainei Mărturisirii în Biserica Română sunt:

[1008] *Ibidem,* p.313.

1. Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Milostivule şi Îndurate, îndelung-Răbdătorule şi Mult-milostice, plecat-ai cerul şi ai pogorât spre mântuirea neamului omenesc...
2. Doamne Atotțiitorule, Cela chemi pe cei drepți întru sfințenie...
3. Doamne, Mântuitorul nostru, Care prin proorocul Tău Natan, pocăindu-se David de păcatele sale...
4. Mă mărturisesc lui Dumnezeu şi Preacuratei Lui Maici şi tuturor sfinților şi ție părinte...
5. Doamne Dumnezeul nostru Cela ce lui Petru şi desfrânatei...
6. Dumnezeu, Care a iertat prin Natan pe David proorocul...
7. Milostive şi Miluitorule Doamne, dulce-Iubitorule de oameni, pentru îndurările Tale ai trimis pe Unul- Născut Fiul Tău în lume ca să rupă zapisul păcatelor...
8. Biruitorul, Domnul nostru Iisus Hristos, Ucenicilor Săi şi Apostolilor a poruncit să ierte păcatele...
9. Doamne Dumnezeul nostru Cela ce pe Avraam...
10. Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...
11. Doamne Dumnezeule Cela ce eşti mântuirea robilor Tăi...

Rugăciunea a noua ce se întâlneşte în *Molitfelnicul* din 1705 de la Valea-Marea este caracteristică doar rânduielii Tainei Mărturisirii din Biserica Română.

În rânduiala Tainei Mărturisirii din Biserica Rusă de-a lungul istoriei s-au întâlnit mai mulți psalmi, iată care sunt aceşti psalmi: patru, şase, 12, 24, 26, 50, 69, 90, 102 şi 142. Cel mai mult au fost răspândiți psalmii şase, 50 şi 69. Psalmii 24, 26 şi 90 erau utilizați în cazuri exclusive. Psalmii patru, şase şi 12 erau caracteristici redactării a treia, psamul 69 era caracteristic primei redactări iar psalmul 142 celei de-a doua redactări. În comparație cu rânduiala Tainei din Biserica Greacă psalmii care sunt în plus sunt 26, 90 şi 142 iar psalmii care se întâlnesc numai în rânduiala Bisericii Greacă sunt 31, 37, 99 şi 101. În rânduiala Tainei Mărturisirii din Biserica Română de-a lungul istoriei s-au întâlnit următorii psalmi: 50, 31, patru, 94, şase, 12 şi 69. Psalmul 31 se întâlneşte doar în rânduiala Tainei Mărturisirii din Biserica Română şi cea Greacă din cea Rusă lipseşte, iar psalmul 94 este caracteristic doar rânduielii Tainei Mărturisirii din Biserica Română.

Citirile scripturistice caracteristice rânduielii din Biserica Rusă sunt: a) I Tim. IV, 9-16; Ev. Mt. IX, 9-13 b) Lc. XIII, 1-9; Mt. IX, 10-13 şi Iac. V, 10-16-Lc. XV, 1-10. Aceste pasaje scripturistice s-au întâlnit în redactarea a treia. Pasajul din Evanghelia după Lc. XIII, 1-9 şi cel din I Tim. IV, 9-11 nu se regăsesc în rânduiala din Biserica Greacă. În rânduiala Tainei Mărtusirii din Biserica Română s-au întâlnit următoarele citiri scripturistice: I Tim. II, 3-7 Mt. IX, 9-13; I Tim. I, 15-17, Mt. IX, 9-13. Cartea de slujbă cu Sfintele Evanghelii, păstrează însă şi

azi pericope evanghelice pentru slujba Mărturisirii, încadrate între Evangheliile pentru toată trebuința de la sfârşitul acestei cărți, şi anume: pentru mărturisirea bărbaților, pericope din Evanghelia după Luca XV, 1-10 sau Mt. IX, 9-13, iar pentru mărturisirea femeilor Evanghelia după Ioan XVI, 19-36[1009]. Se poate observa faptul că citirile apostolice din rânduiala Mărturisirii din Biserica Română nu se întâlnesc în celelalte rânduieli caracteristice Bisericilor surori.

Spre deosebire de *Molitfelnicele* din Biserica Română care prescriu toate ce veşminte trebuie să poarte preotul atunci când săvârşeşte Taina Mărturisirii, în Biserica Rusă doar anumite *Molitfelnice* veşmintele necesare şi anume *Trebnicul* manuscris din Biblioteca Sf. Sofia Nr. 875, pp. 125-127, *Trebnicul* adunat de Pogodin Nr. 310, pp. 118-119. Ele prescriu ca duhovnicul să poarte doar felonul. *Trebnicul* manuscris din 1582 din Biblioteca Sf. Sofia Nr. 1102, p. 21, *Trebnicul* din sec. al XVII-lea, adunat de Pogodin Nr. 308, pp. 215-216, *Trebnicul* din sec. al XVI-lea din Biblioteca Sinodală din Moscova Nr. 898, pp. 205-206 prescriu ca duhovnicul să poarte felonul şi epitrahilul. *Trebnicul* manuscris ce datează de la începutul sec. al XVI-lea Nr. 722 din Biblioteca Bisericii Sf. Sofia, p. 121 prescrie ca duhovnicul să poarte doar epitrahilul[1010].

În continuare voi prezenta în tabelele de mai jos rânduiala Tainei în cele mai importante Biserici. În primul tabel voi evidenția cea mai veche rânduiala deplină a Tainei Mărturisirii, iar în cel de-al doilea tabel voi arăta rânduiala contemporană în cele trei Biserici.

[1009] Magistrd. Chițu I. Viorel, *art.cit.*, p. 445.
[1010] *Ibidem*, p. 317.

Trebnicul de laBiserica Rusă	Evhologhion-ul din Biserica Greacă	*Molitfelnicul* din Biserica Română
Ritualul Mărturisirii, cum trebuie să îl primească cel ce doreşte să se pocăiască şi să-şi mărturisească păcatele sale -Penitentul, intrând în Biserică, face 3 închinăciuni rostind următoarele:"Cel ce am greşit, Doamne iartă-mă" -În biserică se află analogul, ce este mai dinainte pregătit, pe el este aşezată Evanghelia, iar penitentul punând mâna pe Evanghelie îşi va mărturisi păcatele la momentul potrivit -După începutul obişnuit urmează: -Rugăciunea: "Doamne Dumnezeule Atotputernice, Ţie mă voi mărturisi…", după care urmează psalmul patru şi rugăciunea: " Doamne Cela ce ai plecat şi ai coborât cerul…", psalmul 12, rugăciunea:"Stăpâne, Cela ce chemi pe cei drepţi…", psalmul 50, rugăciunea:"Doamne Cela ce ai dăruit iertarea păcatelor lui David prin proorocul Tău	**Ritualul Mărturisirii Constantinopolitan** -cel care dorește să se mărturisească este așezat de către preot în fața altarului și rostește împreună cu el Sfinte Dumnezeule... și psalmii: șase, 24, și 50 - după care urma slavoslovia cea mare și alți trei psalmi: 31, 69 și 101 - după psalmi se rostea troparul glasului patru, apoi preotul rostea rugăciunea: "Κύριε ό πάντων Πατήρ, χαί Δεσπο της, χαί πάντα έπιβλέπων...". -duhovnicul, cât și credinciosul, fac trei închinăciuni, după care primul se adresează către cel din urmă cu avertismente preliminarii. După avertismente, preotul poruncește celui ce se mărturisește (dacă el nu este femeie sau monah) să-și scoată de pe cap acoperământul și iarăși să se închine în fața altarului, rostind cuvintele: „Mărturisesc către Tine Părinte, Dumnezeului Creatorul cerul și a pământului,	**Taina Mărturisirii** -Cela ce vrea a să pocăi de păcatele sale, întră în besearecă cu frică şi cu smerenie şi cu mâinile strânse la piept, sau în loc fără de gâlceavă, îl ia pre el preotul şi-i dzice: Închină-te lui Dumnedzău, către care ai scăpat. Şi să închină de trei ori până la pământ înaintea svântului oltariu, dzicând: Greşit-am, Doamne, iartă-mă, priimeaşte-mă, pre care mă căiesc şi mă miluiaşte, Doamne, curăţeşte-mă, păcătosul, cela ce m-ai zidit, Doamne, şi mă miluiaşte. Fără de număr am greşit, iartă-mă, pentru numele Tău cel svânt. Şi ia preotul Svânta Evanghelie şi o pune pre năloghiu înaintea svântului oltariu şi vine cela ce va să să spoveduiască şi pune mânile şi capul pre Sfânta Evanghelie. -Şi dzice preotul: Благословень Бог нащ... (Binecuvântat este Dumnezeul nostru...) Прийдите поклонимся...(Veniți să ne închinăm...) apoi Psalom 50, patru după aceasta se roagă preotul pentru dânsul Domnului

Natan…, şi în cele din urmă psalmul 31 şi rugăciunea: "Milostive Doamne, Cela ce cercetezi inima…", toată această primă parte a rânduielii se încheia cu rugăciunea:"Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce nu vrei moartea păcătosului…", în timp cât se citeau aceste rugăciuni şi psalmi, penitentul stătea în genunchi -Se enumeră întrebările pentru mărturisire caracteristice poruncii a şaptea, apoi rugăciunea: „Doamne, Cela ce lui Petru şi desfrânatei..." în redactare scurtă, după care urmează învățăturile dinainte de mărturisire, apoi începe mărturisirea -Se recomandă stabilirea epitemiei în conformitate cu scrierile canonice din *Nomocanonul* Sfântului Ioan Postitorul, apoi se citeşte rugăciunea de dezlegare, asupra capului plecat al penitentului :"Doamne Cela ce lui Petru şi desfrânatei…"în redactare lungă, psalmul 53, rugăciune: „Doamne primeşte mărturisirea păcătosului	toată taina inimii mele." -Apoi mergând dimpreună cu penitentul în altar, stând unul în fața celuilalt, duhovnicul îl tratează cu toată blândețea și, dacă se poate, îl sărută pe penitent, iar duhovnicul pune mâna pe umărul penitentului. -Preotul întreabă penitentul de păcatele săvârşite, iar în timpul răspunsurilor la fiecare întrebare, duhovnicul rostește: „Dumnezeu să te ierte pe tine", -după încheierea tuturor întrebărilor îl dezleagă pe cel ce se pocăieşte prin cuvintele: „Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos să-ți ierte ție tot, ce tu ai mărturisit nevredniciei mele în fața lui Dumnezeu". -Pe lângă această formulă de dezlegare, în această rânduială sunt menționate câteva rugăciuni, care sunt notate a fi de dezlegare şi anume: „Doamne Răscumpărătorul nostru, lui David cel ce se pocăise..."; „Stăpâne Doamne Dumnezeule, cel ce chemi drepții spre sfințire...";"Doamne Dumnezeule... care îți pare rău de răutățile noastre..."; „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Cel viu, Păstorule și	[să ne rugăm]: Doamne, Dumnedzăul spăseniei (mântuirii) noastre, Milostivule şi Îndurate, îndelung-Răbdătoriule şi Mult-milostive, plecat-ai ceriul... -Urmează Ps. şase după care rugăciunea: Domnitoriule Doamne, Atoatețiitorule, cela ce chiemi drepții întru svințenie... -Apoi Ps. 12 după care rugăciunea: Doamne, Mântuitoriul mieu, carele cu proorocul Tău cu Nathan... - urmează *Învățătură*: De-acii rădică preotul pre cela ce să ispoveduiaşte şi-l întreabă cu dragoste, Şi-i dzice lui: Acum, fiiule, pre mine mă numiş ție părinte -După acel avertisment, urmează întrebările legate de credință - După ce-ş va spune păcatele toate, zice popa Molitva şi el, după popa, cu lacrămi: Ispoveduiescu-mă lui Dumnedzău şi Preacuratei Maicei Lui După care credinciosul cade la pământ iar Preotul citeşte rugăciunea: Doamne, Dumnedzăul nostru, Carele lui

robului Tău…" -După rugăciunea de dezlegare se citeşte Apostolul din Epistola către Timotei: I Tim. IV, 9-12 şi Evanghelia de la Matei, IX, 9-13 -Rugăciunile de dezlegare de epitemie ce are titlul:Rugăciunea pentru dezlegarea penitentului, rostită de duhovnic:"Doamne Cel ce ai iertat pe David prin Natan..."; „Multmilostive Doamne,Cel ce ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău în lume..". Prima dintre ele, după rânduiala mărturisirii Postitorului, este de dezlegare după mărturisire. Atunci când va vrea să se împărtăşească credinciosul, se citesc rugăciunile: „Doamne, Cel ce ai arătat pe Apostolul Tău Petru, a fi stâlpul Bisericii..."; „Frate, cel ce ai arătat mult prin zdrobirea inimii..."	Mielule..."; „Dumnezeule Părinte, nu lăsa pe robul tău în mâinile diavolului...". -După citirea acestor rugăciuni, părintele tâlcuia cuvântul de învățătură de după mărturisire, după care se cuvenea citirea din cartea proorocului Iezechel (Iezechel, cap. XVIII, 21-28) și Evanghelia după Luca (Evanghelia după Luca, cap. XV, 1-10). -Citirile acestea se încheiau cu rostirea trisaghionului, troparu amintit mai sus, „Doamne miluiește" (de trei ori), Doamne iartă-mă, 40 de închinăciuni din partea ambilor-duhovnicului și a celui ce se mărturisește și otpustul. -După otpust autorul ritualului descrie pe larg importanța epitemiilor, iar la sfârșitul rânduielii amintește de rugăciunea ce este notată: Εύχή έπί τού έν δεσμώ ὄντος ύπό ίερέως χαί λυομένου	Pătru şi curvei..., -urmează citirile scripturistice: (I Tim. II, 3-7) (IX, 9-13 -după care Înțelepciune... Ceea ce eşti mai cinstită.... -Aicea să socotească preotul, de va fi destoinic să-l priceştuiască Svintelor Taine, atunci să-l învețe mult şi să-l iarte pre el, grăind: Fiiule, iartă-te Hristos Dumnedzău pre nevădzut, şi eu. -Şi aşa, ceteaşte Molitva iertăciunei: Dumnedzău, Carele au iertat pre Nathan, pre David proorocul -În continuare urmează învățătura despre importanța vredniciei omului pentru a se împărtăşi cu Cinstitele Taine. -Iară plinindu-ş vreamea pocăinței cel ispovedit, dezleagă-l cu această Molitvă: Milostive şi miluitorule Doamne dulce-Iubitoriule de oameni, pentru îndurările -Altă Molitvă de iertare a ispoveadnicului: Biruitoriul Domnul nostru Iisus Hristos, Ucenicilor Săi şi Apostolilor au poruncit a ierta păcatele...

Trebnic 1991 Biserica Rusă	*Evhologhion* Biserica Greacă	*Molitfelnic* Biserica Română
-Introducerea ce curpinde informaţii despre cum trebuie să fie duhovnicul şi care trebuie să fie atitudinea celor ce vin spre mărturisire. -După care duhovnicul aduce penitentul (unul nu doi nici trei) în faţa icoanei Domnului nostru Iisus Hristos. -După rugăciunile începătoare urmează Doamne miluieşte de 12 ori, Slavă… Şi acum…, Veniţi să ne închinăm… (de 3 ori)…, Psalmul 50 după care urmează troparele gl. şase, Doamne miluieşte de 40 de ori. -Preotul rosteşte: "Domnului să ne rugăm", după care rosteşte rugăciunile: "Doamne Mântuitorul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan…"; „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeul Celui viu, Mielule şi Păstorule...", -după care urmează învăţătura înainte de mărturisirea păcatelor, â -apoi mărturisirea prin adresarea întrebărilor către penitent, -învăţătura de după mărturisire numită aici Testament, după ce penitentul a fost cercetat şi a spus totul despre sine după cum zice *Trebnicul,*	-„Binecuvântat este Dumnezeul nostru...", -urmează ectenia. -După ectenie se citeşte rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Mielule şi Păstorule...,(identică cu rugăciunea a doua din rânduiala actuală din *Molitfelnicul* românesc) „Sfinte Dumnezeule.... Veniţi să ne închinăm" de trei ori, Psalmul 50 şi troparele glasului doi, „Doamne miluieşte" de 40 de ori, după care penitentul rosteşte: „Cel ce am greşit Doamne iartă-mă" şi „Dumnezeu, milostiv fii mie păcătosului", -duhovnicul citeşte rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce prin proorocul Tău Natan..."(rugăciunea întâi din rânduiala contemporană a *Molitfelnicului* românesc). - Penitentul îngenunchind şi ridicând mâinile exclamă: "Părinte Doamne al cerului şi al pământului, mărturisesc Ţie taina inimii mele...",	- îndemn către duhovnic: "Duhovnice, venind la tine cei ce vor să se mărturisească, să stai tu îmbrăcat în toate veşmintele preoţeşti înaintea icoanei Stăpânului Hristos şi, chiar dacă ar fi mărturisirea în grabă, fără epitrahil şi felon să nu îndrăzneşti a mărturisi. -Apoi fă început, zicând aşa: Binecuvântat este Dumnezeul nostru....şi începutul obişnuit. -Apoi citeşte aceste rugăciuni de iertare. Domnului să ne rugăm. „Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care, prin proorocul Tău Natan, ai dăruit lui David, cel ce s-a pocăit, iertare pentru păcatele lui...", altă rugăciune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu celui viu, Păstorule şi Mielule...", -Apoi duhovnicul cheamă numai câte unul din cei cărora le-a citit molitfele nu câte doi sau mai mulţi... - duhovnicul zice către cel ce se mărturiseşte acestea: Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilinţă... -Şi de va şti cele 10 porunci, să le zică; iar de nu va şti, arată-i-le toate pe rând, desluşindu-i fiecare poruncă şi îndemnându-l ca să le înveţe pe dinafară. Urmează cele 10 porunci dumnezeieşti -Iar de va fi slujbaş sau om cu dregătorie înaltă, să-l întrebi acestea, zicând către el aşa: Socoteşte acestea, fiule iubit al

duhovnicul îi porunceşte penitentului să se închine, după care duhovnicul rosteşte rugăciunea dată: ”Doamne Dumnezeule, Cela ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Iubitorule de oameni şi Multândurate, Cela ce îţi pare rău de răutăţile noastre, Cela ce nu vrei moartea păcătosului...”, -după care duhovnicul însemnând penitentul în semnul Sfintei Cruci rosteşte formula de dezlegare a penitentului şi în cele din urmă otpustul. -În continuare urmează învăţătura despre epitemie, -iar rânduiala se încheie cu rugăciunea de dezlegare de epitemie după cum este ea notată aici: „Multândurate Multmilostive Doamne Iubitorule de oameni, Cela ce din iubirea Ta de oameni ai trimis pe Unul Născut Fiul Tău în lume...”.	-după care urmează mărturisirea. -După mărturisire duhovnicul rosteşte dezlegare ce este dublată şi de rugăciunea: „‘Ο θεός συγχωρήσας Δαβίδ διά Νάταν...”. -Preotul face apoi apolisul slujbei.	Sfintei noastre Biserici de Răsărit..., -după care urmează înrumarul de spovedanie caracteristic acestor persoane, urmează îndrumarul caracteristic femeilor -Pleacă-ţi capul. Şi, plecându-şi el capul şi îngenunchind, citeşte-i această rugăciune: „Stăpâne Doamne, Dumnezeule, Cel ce eşti mântuirea robilor Tăi, Milostive, Îndurate şi Îndelung-răbdătorule...”, -după rugăciune urmează ectenia întreită, -după vozglas urmează îndemnul: Şi fă sfârşitul: Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule, nădejdea noastră, slavă Ţie. -După aceea, punând mâna pe capul lui, zi această Rugăciune: Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos... -Şi, zicând sfârşitul dezlegării acesteia, fă semnul sfintei cruci cu mâna pe capul celui ce s-a mărturisit. -Apoi zi: Cuvine-se cu adevărat să te fericim... Şi aşa, slobozindu-l cu pace, să-i dai canonul după potriva păcatelor lui - După care urmează: Învăţătură despre canoane scoasă din Canoanele sfintelor sinoade şi ale sfinţilor părinţi, şi cum trebuie date pentru fiecare păcat.

Concluzii

Taina Mărturisirii este centrul în jurul căruia se rotesc celelalte Sfinte Taine ale Bisericii Ortodoxe. Încă din perioada Vechiului Testament această Taină era practicată, acest lucru se observă în anumite cărți Vechi-Testamentare: Numeri, Psalmi, II Regi, etc. După cum s-a menționat în capitolul I, sunt mai multe versete Nou-Testamentare care pot fi interpretate a fi instituitoare ale acestei Taine, dar versetul din care poate fi desprinsă exact această idee este întâlnit în Evanghelia după Ioan cap. XX, vers. 20-23. Acest îndemn dat de Mântuitorul este păzit şi respectat până astăzi de cei ce cred şi păzesc Cuvântul Adevărului. În decursul primului mileniu creştin rânduiala Tainei Mărturisirii era în stare de formare, iar până a prinde contur partea ritualistică Părinții Bisericii au făcut referiri ca fiind cea de-a doua şansă de spălare a păcatelor după primirea Tainei Sfântului Botez. Chiar dacă era destul de bine dezvoltată şi împământenită învățătura şi obiceiul de săvârşire a Tainei, încă în sec. al IV-lea erau demnitari care lăsau primirea Tainei Botezului până pe patul de moarte, tocmai din convingerea că prin intermediul acestei Taine se iartă păcatele. Sfântul Ciprian de Cartagina în sec. al III-lea în urma cutremurului suferit de Biserică (schisma novațiană) vorbeşte de o primire în staulul Bisericii a celor ce au jertfit idolilor prin intermediul pocăinței, rânduială care a existat şi în *Molitfelnicele* sec. al XVIII-XIX-lea în Biserica Rusă, dar care nu s-a mai păstrat până în zilele noastre. Numeroase sunt referirile la necesitatea pocăinței şi la prezența Tainei Mărturisirii în viața omului pe durata primelor cinci secole creştine, dar indicații spre prezența unei rânduieli a Tainei nu se întâlnesc. O piatră de poticnire a fost modul de săvârşire a Tainei în această perioadă şi anume se săvârşea public sau tainic? Păreri au fost multe, dar cercetătorii s-au oprit asupra unei singure şi anume: mărturisirea se făcea în mod tainic, iar pocăința în mod public. În sec. al IV-lea în urma unei ispite prin care a trecut Biserica, Patriarhul Nectarie desființează vrednicia de prezbiter-duhovnic, iar apropierea de Cinstitele Taine este lăsată la latitudinea credincioşilor. În sec. al VI-lea apare ritualul mărturisirii alcătuit de Sfântul Ioan Postitorul. Acesta este primul izvor în care se întâlneşte rânduiala Tainei Mărturisirii, rânduială care după afirmațiile cercetătorilor nu a fost alcătuită în întregime de către Sfântul Ioan, ci părțile nedepline care circulau au fost adunate de către Patriarhul Constantinopolitan într-un tot întreg. O altă rânduială solidă se întâlneşte în mănăstirea Studion în perioada Sfântului Teodor Studitul. După sec. al IX-lea Părinții Bisericii au făcut referiri la importanța Tainei în viața omului, iar partea sa ritualistică, a urmat rânduiala alcătuită de Sfântul Ioan Postitorul, rânduială care se bucura de cea mai largă răspândire.

Biserica Română şi-a întocmit disciplina Tainelor pe baza a două cărți: *Pravila mică* cu *Îndreptarea Legii* şi *Pidalionul.* Aceste cărți au pus la îndemâna duhovnicilor rugăciunile din rânduiala Tainei Mărturisirii în traducere românească cu canoanele sobornicești şi tâlcuirea lor. Prima rânduială a Mărturisirii se întâlneşte în *Molitfelnicul* de la Târgovişte din 1545. Rânduiala Tainei Mărturisirii în Biserica Română a trecut prin mai multe schimbări, cea mai vastă se întâlneşte în *Molitfelnicele* ce fac parte din grupa a I-a, alcătuită de Magistrd. Chițu Viorel. Rânduiala Mărturisirii din aceste *Molitfelnice* cuprinde rostirea a patru psalmi ce sunt urmați de patru rugăciuni, după care urmează citiri din Epistola către Timotei şi Evanghelia după Matei, o rugăciune rostită de către credincios şi trei rugăciuni de iertare a credinciosului, iar în *Molitfelnicul* lui Dosoftei sunt două rugăciuni de iertare a credinciosului. Ceea ce este specific acestei rânduieli din această perioadă este faptul, că după citirea primei rugăciuni de iertare, credinciosul esze aşteptat să-şi îndeplinească canonul apoi sunt citite celelalte rugăciuni de dezlegare iar în cele din urmă credinciosul putea să se Împărtăşească. Această rânduială cuprindea o rugăciune de dezlegare a păcatelor, iar celelalte rugăciuni erau pentru dezlegare de canon şi primirea binecuvântării pentru Împărtăşirea cu Sfintele Taine. Rânduiala din *Molitfelnicele* grupei a doua suferă o schimbare: dintre cei patru psalmi se mai întâlneşte doar psalmul 50, dintre cele patru rugăciuni se întâlnesc două, citirile scripturistice dispar, apare rostirea ecteniei, iar locul rugăciunii de dezlegare este ținut de cele două rugăciuni din rânduială, deoarece sunt rostite de preot după ce a ascultat mărturisirea penitentului[1011]. Rânduiala Mărturisirii în *Molitfelnicele* grupei a treia este asemănătoare celei contemporani cu mici deosebiri şi anume în unele *Molitfelnice* apare ectenia păcii, în altele ectenia întreită scurtă, iar în celelalte nici una. În această grupă se întâlneşte formula actuală de dezlegare.

Primele date despre prezența Tainei Pocăinței în Biserica Rusă datează din sec al XI-lea, iar într-un *Molitfelnic* din sec. al XII-lea se întâlneşte rugăciunea de dezlegare a credinciosului. În sec. al XII-XIII-lea erau în uz trei rugăciuni din cadrul Tainei Mărturisirii, iar prima rânduială integrală apare în sec. al XIV-lea, începând cu acest secol rânduiala Mărturisirii este vastă. *Molitfelnicele* ruse din sec. al XIV-lea cuprindeau şi rânduiala mărturisirii pentru călugări. Până la apariția cărților de cult, Biserica Rusă s-a ghidat de trei manuscrise care cuprindeau rânduiala Mărturisirii, iar fiecare manuscris avea rânduiala sa specifică. Prototipul rânduielii mărturisirii cuprindea şapte rugăciuni, iar în celelalte rânduieli care au urmat, aceste rugăciuni au avut un caracter instabil. Începând cu sec. al XV-lea numărul rugăciunilor s-a mărit semnificativ. Din cauza întinderii vaste a rânduielii Mărturisirii, în sec. al XV-XVI-lea apar rânduieli prescurtate ale Tainei Mărturisirii. Ritualul Tainei în unele din manuscrisele sec. al XVI-lea se intitula:

[1011] Pr. Viorel Sava, *Taina Mărturisirii*..., p.70.

„*Ritualul mărturisirii kneazului şi ţarului şi a tuturor credincioşilor dreptmăritori”*. În câteva dintre manuscrisele sec. al XVI-lea la finalul ritualului mărturisirii se întâlneşte o formulă deosebită de dezlegare a păcatelor: „După ce îi va spune tot celui ce primeşte mărturisirea, îl va lua iereul de mână şi o va aşeza peste grumazul lui zicându-i acestea: Domnul, copile, te iartă şi eşti deja iertat în ceasul acesta de toate păcatele spuse şi făcute de tine, în veacul acesta şi în cel viitor, şi nu va cere de la tine păcatele, ci de la grumazul meu şi mâna mea. Apoi îndepărtează mâna de la grumazul său”[1012]. Cecrcetătorii străini care au vizitat Rusia ne-au lăsat câteva date preţioase despre Sfânta Taină a Mărturisirii, şi anume: mărturisirea se săvârşea în mod obişnuit în Postul Mare, cei ce nu erau vrednici de a se Împărtăşi primeau dezlegare pentru Agheazmă Mare. Unii credincioşi credeau că Mărturisirea este necesară doar boierilor şi oamenilor cu funcţii, căci doar aceştia pot să greşească, iar poporul simplu nu are cu ce greşi. Printre epitemiile ce se întâlneau la ruşi era şi plata pentru păcate, iar cei ce greşeau grav erau excomunicaţi chiar şi pe viaţă.

Biserica Rusă începând cu sec. al XVII-lea se împarte în două părţi administrative independente, iar fiecărei părţi îi este caracteristic anumite rânduieli ale mărturisirii. Partea de nord a Rusiei, iese în evidenţă prin tradiţionalism, iar acestă parte s-a ghidat de *Trebnicul* din 1623 de la Moscova. În partea de sud a Bisericii, au existat *Trebnice* ale căror rânduiala a Mărturisirii a fost cea mai răspândită şi anume *Trebnicul* de la Ostroj din 1606, *Trebnicul* de la Streatin din 1606 şi *Trebnicul* de la Vilensk din 1618. Iar apariţia *Molitfelnicului* lui Petru Movilă din 1646 a avut cel mai mare impact asupra ediţiilor Molitfelnicului care au urmat. Rânduielile Mărturisirii din sec. al XVII-lea ies în evidenţă prin îndrumare pentru spovedanie foarte bine alcătuite, ce cuprindeau păcate caracteristice oricărei vârste, gen şi destoinicii a omului. În sec. al XVII-XVIII-lea apar rânduieli ale Mărturisirii în afara *Molitfelnicului* cum ar fi: „*Миръ с Богом”* (Lumea cu Dumnezeu); *Об исповеди* “*Despre mărturisire*” a duhovnicului grec N. Pashalevs, etc. Dintre îndrumarele pentru măturisire amintim pe cele întâlnite în cunoscuta lucrare a mitropolitului Gavriil al Filadelfiei: *О Таинствахъ* “*Despre taine”*; “*Грехи собранные или наставление духовникамъ и приходящимъ къ исповеди*” (*Păcatele adunate sau îndrumare pentru duhovnici şi pentru cei ce vin la mărturisire*); *Святительномъ поучение новопоставленому иерею “Învăţătură sfântă pentru preotul nou hirotonit*” editate de către Sfântul Sinod, etc. La începutul sec. al XX-lea s-a încercat să fie introdusă în cult limba rusă în locul celei slave, încercare ce nu s-a încununat cu succes. Rânduiala Mărturisirii din sec. al XX-lea este cea care se întâlneşte şi în *Molitfelnicele* actuale din Biserica Română. Biserica Rusă a preluat din cultul Bisericii Greacă,

[1012]*Molitfelnic*, manuscris, Biblioteca Kirilov, Nr. 532, p. 14; Nr. 547, p. 58, apud, A. Dimitrevski, *Богослужение в Русской Церкви в XVI В..., op.cit*, p. 348; Nikolskii K. T., *О службахъ Русской церкви*, (Despre cultul Bisericii Ruse) Sankt-Petersburg, 1880, pp. 293-294.

rânduiala hirotesiei întru duhovnic care se deosebeşte de cea întâlnită în *Arhieraticonul* românesc. În ceea ce priveşte formula de dezlegare se poate afirma că Biserica Română a împrumutat-o din rânduiala Bisericii Rusă a Mărturisirii.

În Biserica Greacă primul izvor care conține o rânduială completă a Tainei Mărturisirii este alcătuit de către Sfântul Ioan Postitorul. Ca şi în celelalte rânduieli studiate până acum şi aici este prezentă rugăciunea pentru dezlegarea de epitemie. Primul manuscris care conține rânduiala alcătuită de Patriarhul Constantinopolului datează din sec. al IX-lea, iar primul *Evhologhion* care cuprinde rânduiala deplină a Tainei este cel al lui Goar din 1730. Datorită întinderii vaste a acestei rânduieli au apărut şi rânduieli prescurtate ale Tainei Mărturisirii. În ceea ce priveşte formula de dezlegare a păcatelor, Biserica Greacă a rămas fidelă formulelor vechi ce aveau caracter deprecativ. *Molitfelnicele* contemporane cer duhovnicului să fie cunoscătorul naturii umane, a inimii omului, etc., fiind insuficient doar citirea rânduielii din *Molitfelnic*. Biserica Sârbă începând cu 1570 încetează editarea ediţiilor locale ale *Evhologhionului*, iar începând cu sec. al XVIII-lea utilizează ediţiile ruse ale *Evhologhionului*. Pe lângă rugăciunile obişnuite din rânduiala contemporană a Tainei Mărturisirii din Biserica Română, *Trebnicul* mare editat la Prizren conține încă două rugăciuni. Rânduiala Mărturisirii în Biserica Georgiei are anumite particularităţi preluate din rânduiala Tainei din sec. al XV-lea din Biserica Rusă, iar întreaga rânduială cuprinde un ton pozitivist care în mod special, duhovnicul trebuie să-l transmită penitentului. Dintre vechile Biserici din est cea mai dezvoltată rânduială a mărturisirii se întâlneşte în tradiţia coptă.

În ultimul capitol al acestei lucrări am scos în evidență care sunt acele elemente liturgice ce alcătuiesc Taina Mărturisirii ce sunt caracteristice tuturor Bisericilor studiate şi care sunt cele care sunt specifice doar anumitor Biserici.

Prezența duhovnicului în tradiția românească este un fapt important şi chiar indispensabil. Autocunoaşterea ce are loc prin intermediul Tainei Mărturisirii ajută credinciosul să conştientizeze starea duhovnicească în care se află şi ce are de făcut pentru a evolua. Spovedania este mijlocul prin care orice credincios, poate să învingă orice boala chiar şi boala secolului cum mai este numită depresia, să-şi poată continua drumul vieții, sau altfel spus Mărturisirea este Taina prin care omul se împacă cu Dumnezeu. Scopul duhovnicului în scaunul spovedaniei este curățirea credinciosului de păcate şi călăuzirea lui. Orice duhovnic trebuie să transmită mesajul corect al Evangheliei lui Hristos, pentru ca, credinciosul să poată aduce roadă duhovnicească bogată. În concluzie, precum doctorul fără pacient nu ar exista tot aşa nici duhovnicul fără penitent nu ar avea sens şi precum pacientul fără doctor nu s-ar putea bucura de viață tot aşa şi penitentul fără duhovnic ar orbecăi pe calea vieții fără a şti încotro se îndreaptă.

Abrevieri

Ed.-Editura

Ed.-Ediția

P.S.B.-Părinți Scriitori Bisericeşti

vol.cit.-volum citat

art.cit.-articol citat

op.cit.-operă citată

Ed.cit.-ediție citată

Trad.rom.-traducere în română

sec.-secol

vol.-volum

trad.-traducere

P.M.B.-Pravila lui Matei Basarab

Ps.-psalm

Mt.-Matei

Lc.-Luca

Mc.-Marcu

Is.-Isaia

Cor.-Corinteni

Pr.-Proverbe

Rm.-Romani

Tim.-Timotei

Co.-Coloseni

Iz.-Iezechel

Ian.-Ioan

Gal.-Galateni

Fac.-Facere

F. Ap-Faptele Apostolilor

Bibliografie

I-Izvoare

Cărți de cult

1. *Trebnic (=Arhieraticon*), manuscris sârb din sec. al XV-lea, din Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 307.
2. *Trebnicul* editat sub Arhiepiscopul, Gherontie, Ed. Lavrei Sfânta Treime, manuscris Nr. 224 din 1474 din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime.
3. *Molitfelnic,* alcătuit de Egumenul Serghie, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris (sec. al XVI-lea), Lavra Sfânta Treime, Nr. 226, 1540.
4. *Trebnicul* din *Molitfelnicul* editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris din Biblioteca Lavrei Sfânta Treime (sec. al XVI-lea, Nr. 225, 1588.
5. *Trebnic,* editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, (manuscris sec. al XVI-lea), Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 233, 1589.
6. *Trebnic,* editat sub Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris Nr. 235 (sec .al XVI-lea), Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, 1590.
7. *Trebnic* editat de Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris (sec. XVI) Biblioteca Lavrei Sfânta Treime Nr. 232, 1592.
8. *Trebnic*,editat de Arhimandritul Dionisie şi starețul Alexandre, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 234, 1593.
9. *Molitfelnic*, alcătuit de Pr. Elisei din Omelianov, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, sec. al XVII-lea, Biblioteca, Lavra Sfânta Treime, Nr. 220, 1620.
10. *Molitfelnicul,* editat de Pr. Elisei Omelianov, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris, din Lavra Sfânta Treime (sec. al XVII-lea), Nr. 221, 1620.
11. *Trebnic,* publicat sub Patriarhul Filaret Romanov în 1623, manuscris din Biblioteca Publică Imperială, din Moscova, Nr. 125.
12. *Trebnic*, manuscris Nr. 184, 1632, Academia Duhovnicească din Moscova.
13. *Canonic,* alcătuit de Tihon din Kazani, Ed. Lavra Sfânta Treime, mauscris din sec. al XVII-lea, Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 272, 1635.
14. *Trebnic,* alcătuit de către Pr. Filat Nikiforov, Ed. Mănăstirea Stromânskii, manuscris (sec. al XVI-XVII-lea), Biblioteca Lavrei Sfânta Treime, Nr. 227, 1640.
15. *Molitfelnicul* lui Petru Movilă, Kiev, 1646.
16. *Trebnic,* alcătuit de Ieromonahul Antipa, Ed. Lavra Sfânta Treime, manuscris din aceiaşi Bibliotecă, Nr. 237, 1647.
17. *Molitfelnic (=Arhieraticon*), manuscris 1665, Biblioteca Sinodală din Moscova, Nr. 271.
18. *Molitfelnicul* lui Dosoftei, Iaşi, 1681.
19. *Molitvenic*, Tipografia Sfîntei Episcopii de Buzău, 1699.
20. *Molitfelnic*, Tipografia Sfintei Mitropolii Bucureşti, 1722.
21. *Molitfelnic* bogat, Tipografia Sfintei Mitropolii Bucureşti, 1729.
22. *Învățături preoțeşti despre Taine*, Iaşi, 1732.
23. *Molitvelnic*, Rîmnic, 1747.
24. *Evhologhion adecă Molitfelnic*, Tipografia Sfintei Mitropolii Iaşi, 1749.
25. *Evhologhion adecă Mltvnik*, Tipografia Sfintei Mitropolii vechi a Iaşului, 1754.
26. *Evhologhion adekă Molitvnik*, Mănăstirea Sfintei Troiță la Blaj, 1757.
27. *Trebnic* tipărit sub Domnia Elizavetei şi a nepotului Petru I şi cu binecuvântarea Sfântului Sinod, Manuscris Nr.1235, Biblioteca centrală a Lavrei Sfânta Treime, Moscova, 1761.
28. *Evhologhion adecă Molitvinik*, Tipografia Sfintei Mitropolii a Bucureştiului, 1764.

29. *Evhologhion adecă Molitfelnic*, Blaj, 1784.

30. *Prăvilioară*, Tipografie în Sfânta Mitropolie Iaşi, 1785.
31. *Mlitvnik*, Tipografia Sfîntei Episkopii a Rîmnikului, 1793.
32. *Molitvenik*, Tipografia Sfintei Mitropolii a Bucureştiului, 1794.
33. *Prăvilioară*, Tipografie în Sfânta Mitropolie Iaşi, 1802.
34. *Evhologhion sau Molitfelnic*, Tipografia Sfintei Mitropolii Bucureşti, 1808.
35. *Evhologhion adec Molitvenik*, Tipărit în privilegiata Tipografie din Braşov, 1811.
36. *Evhologhion adekă Molitvenic*, Blaj, 1815.
37. *Trebnic*, 1820.
38. *Evhologhion adekă Molitvenik bogat*, Sibiu, 1833.
39. *Evhologhiu sau Molitfelnic*, Tipografia Sfintei Mitropolii Iaşi, 1834.
40. *Molitvenic bogat*, Tipografia Sfintei Monastiri Neamțu, 1848.
41. *Evloghion adecă Molitvenic*, Sibiu, 1849.
42. *Molitvenic*, Bucureşti, 1864.
43. *Aghezmatariu* bogat, Tipografia A. Bertan, Iaşi, 1868.
44. *Molitfelnic*, Sibiu, 1874.
45. *Trebnic*, Belgrad, 1885.
46. *Evhologhiu*, ediția a II-a, Tipografia cărților bisericeşti, Bucureşti, 1896.
47. *Trebnic*, partea a I-a, Ed. Kiev-Lavra Peşterilor, 1923.
48. *Trebnic*, Moscova, 1956.
49. *Molitfelnic*, ediția a II-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1971.
50. *Arhieraticon*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.
51. *Trebnicul mare*, Editat la Mănăstirea Belije, 1958, reeditat la Prizren, 1993.
52. *Molitfelnic*, ed. a V-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996.
53. Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriş, Transcrierea textului Florica Nuțiu şi Ioan Chindriş, Cluj-Napoca, 2000.
54. *Molitfelnic*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002.
55. *Molitvănic* Bălgrad 1689-2009, Ediție îngrijită, studiu introductiv şi glosar de Ana Dumitran, Alin-Mihai Gherman şi Dumitru A. Vanca, cu un cuvînt înainte şi binecuvîntarea Înalt Preasfințitului Andrei Arhiepiscopul Alba Iuliei, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, pp. 357-393.
56. *Trebnic* sârb, manuscris Nr. 22, adunat de Gilferd, Biblioteca Publică Imperială din Moscova.
57. Manuscrisul Nr. 308, adunat de Pogodin, Biblioteca Sinodală din Moscova.
58. Manuscris Nr. 898, Biblioteca Sinodală din Moscova.
59. *Trebnic* manuscris adunat de Pogodin, Nr. 310, Biblioteca Sinodală din Moscova.
60. *Trebnic*, manuscris adunat de Pogodin, Nr. 306, Biblioteca Sinodală din Moscova.
61. *Trebnic*, manuscris, adunat de Pogodin, Nr. 317, Biblioteca Sinodală din Moscova.
62. *Trebnic*, manuscris Nr. 129, Biblioteca Tipografică din Moscova.

II-Dicționare şi Enciclopedii

1. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion , *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.

2. Evghenii,mitropolitul Kievului, *Словарь писателей духовнаго*, (Dicţionarul scriitorilor duhovniceşti) partea a I-a, Sankt-Petersburg, 1818.

3. Rizzoli Larousse, *Enciclopedia Generale Illustrata*, vol 2, Rizzoli Editore, Milano, 1969.
4. *Dicţionar Enciclopedic al Răsăritului creştin*, sub îngrijirea lui Edward G. Farrugia, S.J., traducerea din limba italiană Adrian Popescu, Vasile Rus, Ioan Muntean şi Andrei Mărcuş, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005.
5. Dumas, Felicia, *Dicţionar bilingv de termini religioşi ortodocşi, roman francez*, Ed. Doxologia, Iaşi, 2010.
6. A. Tkacenco şi S. S. Turkin, *Православная Энциклопедия*, (Enciclopedie Ortodoxă), vol.27, Ediție jubiliară la 2000 de ani de la Naşterea lui Hristos, Moscova, 2011.

III- Scrieri Patristice

1. Casiodor, Istoria Bisericească tipărită, cap. 35, în P.S.B., vol. 75, trad. de Liana şi Anca Manolache, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.
2. Chiril al Alexandriei, Sfântul, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cap. XX, 23, în "P.S.B.", vol. 41, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000.
3. Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mîntui?*, 42,15 în "P.S.B.", vol 4, traducere introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.
4. Grigorie Palama, Sfântul, *Filocalia*, vol.7, traducere de Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977.
5. Herma, Păstorul, Porunca a 4-a, 31(3)-6 în "P.S.B" Vol.I, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1979.
6. Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omiliile despre pocăință*, și Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Viața Sfintei Cuvioase Maria Egipteanca*, Omilia III, traducere din limba greacă de Pr. Prof Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.
7. Idem, *Scrieri-Omilii la Facere*, Omilia X, 2, în „P.S.B.", vol. 21, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987.
8. Idem, *Omiliile despre pocăință, Omilia a VIII-a*, trad. Rom. De Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.
9. Ioan Gură de Aur, Sfântul, Grigorie din Nazianz, Sfântul, Efrem Sirul, Sfântul, *Despre preoție*, traducere, introducere şi note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Biserica Ortodoxă, Bucureşti, 2004.
10. Ioan Maximovici, Sfântul, *Predici şi îndrumări duhovniceşti,* Ed. Sophia, Bucureşti, 2006.

11. Iustin Martirul şi Filosoful, Sfântul, *Dialogul cu iudeul Trifon* în „P.S.B.", vol.II, traducere, indroducere, note și indice de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr.Prof. Olimp N. Căciulă, Pr.Prof. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980.

12. Nil Ascetul, Sfântul, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia, vol. I, tradusă din greceşte de Prof. Stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947.
13. *Păstorul lui Herma*, Pilda a VIII-a, cap. XI, traducerea textului şi îngrijire de ediție Monica Medeleanu, Ed. Herald, Bucureşti, 2007.
14. *Писания мужей апостольскихъ (Scrierile bărbaţilor apostolici)* tradus de Прот. П. Преображенский, А. Г. Дунаев Жанр, Moscova, 1862.
15. *Писания мужей апостольскихъ,* vol. IV, Moscova, 1847.
16. Simeon Arhiep. Tesalonicului, Sfântul, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, vol. I, II, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților, 2002.
17. Tertulian, *Despre pocăinţă*, cap VII,10 şi cap. XII,7, în "P.S.B.", vol. III, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol şi Prof. David Popescu, introducere, note si indici de Prof. Nicolae Chițescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.
18. Vasile cel Mare, Sfântul *Comentariu la cartea profetului Isaia,* în „P.S.B.", vol.II , cap. XIV; cap. IX, traducere din limba greacă, introducere şi note de Alexandru Mihăilă, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2009.
19. Idem, *Constituţiile ascetice XXII*, în P.S.B. vol. XVIII, Studiu introductiv, traducere, note şi indici de Prof. Iorgu D. Ivan, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1989.

IV-Lucrări

1. Almazov A. I., *Таиная исповедь въ православной Восточной Церкви, Опытъ внешней истории, изследование преимущественно по рукописямъ*, (Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă din Răsărit, Experienţa istoriei interne, cercetare exclusivă după manuscrise) vol. I, II, Типо-литография Штаба Одесскаго Военнаго Округа, Odesa, 1894.
2. Idem, *История чинопоследований крещения и миропомазания* (Istoria rânduielilor botezului şi mirungerii), Cazani, 1884.
3. Idem, *Сообщения западных иностранцев XVI-XVII вв. о совершении Таинств в Русской Церкви : Церковно-археологический очерк*, (Mărturiile cercetătorilor contemporani din sec. XVI-XVII despre săvârşirea Tainelor în Biserica Rusă/studiu arhelogico-bisericesc) Cazani, 1900.
4. Andrei, Episcopul Alba Iuliei, *Spovedania şi Liturghia vor salva omenirea*, Alba Iulia, 1995.
5. Idem, *Spovedanie şi comuniune,* Ed. Episcopiei Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998.
6. Antonie, Arhim, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica Cuvânatre dumnezeiască), Sankt-Petersburg, 1862.
7. Arranz, A., *Une traduction du trétagramme divin dans quelques texts liturgiques slaves//Jews and Slavs*, vol. I, Sankt-PetersburG, 1993.
8. Idem, *Избарнные сочинения по литургике, Таинства Византийского Евхология*,vol.I, (Scrieri alese cu privire la liturgică. Tainele Evhologhionului Bizantin), Institutul Papal Apusean, Institutul de Filosofie, Teologie şi Istorie Sf. Toma, Roma/Moscova, 2003.
9. Branişte, Pr. Prof.Dr. Ene *Liturgica specială*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980.
10. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Liturghie după Liturghie, o tipologie a misiunii apostolice şi mărturiei creştine azi*, Ed. Athena, Bucureşti, 1996.

11. Cabasila, Nicolae, *Despre viaţa în Hristos*, trad. rom. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997.
12. Ciaplin Valentin, *Отзывы епархиальных архиереев по вопросу о церековной реформе*, (Răspunsurile Arhiereilor la întrebarea reformei bisericeşti), vol. I, Sankt-Petersburg, 1906.
13. Ciobanu, Vasile, *Dinamica Sfintelor Taine-sensul sacramental în teologia ortodoxă exemplificat în opera Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti, 2007.
14. Delumeanu, Jean, *Mărturisirea şi iertarea-dificultăţile confesiunii. Secolele XII-XVIII*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998.
15. Dimitrevski A., *О службах Русской Церкви из XVI- В*.,(Despre cultul Bisericii Ruse în sec. al XVI-lea) vol. I, Kazani, 1884.
16. Idem, *Современное богослужение на православном Востоке*, (Cultul contemporan al Răsăritului ortodox), Ediţia a I-a, Kiev, 1891.
17. Dobolskii, G. S., *Попечение Церкви о спасение мира* (Oblăduirea Bisericii asupra mântuirii lumii), vol. II, Kiev, 1847.
18. Evdokimov, Paul, Vârstele vieţii spirituale, trad. rom. de Pr. Prof. Ion Buga, Ed. Christiana, Bucureşti, 1993.
19. Filaret, Arhim. al Cernigovului, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica Cuvântare dumnezeiască), vol. II, Cernigov, 1852.
20. Idem, *Обзоръ Русской духовной литературы*, (Revizuirea literaturii duhovniceşti Ruse) Cartea I, Sankt-Petersburg, 1884.
21. Floca, Arhid. Prof. Dr. Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe, Note şi comentarii*, ediţia a III-a îmbunătăţită, ediţie îngrijită de Dr. Sorin Joantă, Sibiu, 2005.
22. Foundoulis, Ioannis *Dialoguri liturgice*, vol V, trad. De Lect.Dr. Sabin Preda, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2011.
23. Gheorghidan, Î.P.S. Iosif, *Istoria bisericească de Socratee Scolasticul*, Bucureşti, 1898.
24. Getcha Job, *La réforme liturgique du métropolite Cyprien de Kiev L' Introduction du typikon sabaïte dans l'office divin*, Paris, Certf, 2010.
25. Gorciacov M., *Къ истории епитимийныхъ номоканоновъ* (Istoria Nomocanoanelor cu epitemii), Sankt-Petersburg, 1874.
26. Idem, *Къ истории византийскихъ номоканоновъ*, (Istoria Nomocanoanelor bizantine), Sankt-Petersburg, 1874.
27. Hoinaţkii A. *Западно-русские униятские Требники-сравнительно с Требниками православными и латинскими*,(Trebnicile uniate ruso-apusene în comparaţie cu cele ortodoxe şi latine) Academia Duhovnicească din Kiev, partea a I, II, III-a, 1867.
28. Ică, Diac. Ioan Jr., *Canonul Ortodoxiei-Canonul Apostolic al primelor secole*, Ed.Deisis-Stavropoleos, Sibiu, 2008.
29. Inokentii, Arhim., *Правая Проповедь* (Dreapta propovăduire), vol. IV, Kazani, 1867.
30. *Împărtăşirea continuă cu Sfintele Taine-dosarul unei controverse mărturiile Tradiţiei*, studiu introductiv şi traducere de diac. Ioan Ică.Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2006.
31. *Învăţătură către duhovnic. Carte foarte folositoare de suflet care cuprinde trei părţi: învăţătură către duhovnic, canoanele sfântului Ioan Postitorul şi sfătuire către cel ce se spovedeşte*, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2005, p.15.
32. Karataev I., *Описание русско-словянских книг,* (Descrierea cărţilor slavo-ruse) Sankt-Petersburg, 1883.
33. Idem, *Хронологическое роспространения славянскихъ книг*, (Răspândirea cronologică a cărţilor slave), Sankt-Petersburg, 1861.

34. Katanskii, Prof. A.I., *Догматическое учение о семи церковныхъ таинств* (Învățătura dogmatică despre cele 7 sfinte taine), Sankt-Petersburg, 1877.
35. Idem, *О Церкви и таинствахъ, служащихъ къ увещанию старообрядцев* (Despre Biserică şi taine, în slujirea celor de rit vechi), Moscova, 1854.
36. Kaverin, N., *Современное обновленчество — протестантизм "восточного обряда"*, (Înnoiri contemporane-protestantismul „ritualului estic") Ed. Odighitria, Moscova, 1996.
37. Krasnoselițev Prof. N. T., *Сведения о некоторыхъ литургическихъ рукописей Ватиканскои библиотеке*, (Date despre câteva manuscrise liturgice din Biblioteca Vaticanului), Kazani, 1885,
38. Krîjanovokii E. M., *Собрание сочинений* (Culegere de scriere), vol. I, Kiev, 1890.
39. Idem, *Собрание его отзывовъ и мнений*, (Culegere de păreri şi comentarii) vol. 4, Kiev, 1890.
40. Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a bisericii de răsărit*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1990.
41. Makarie Mitr. Moscovei, *Православнаго-Догматическое Богословие* (Dogmatica cuvântare dumnezeiască), vol. IV, Sankt-Petersburg, 1852.
42. Idem, *История Русской Церкви*, (Istoria Bisericii Ruse), vol. XII, Sankt-Petersburg, 1872.
43. *Mic manual de spovedanie şi mângâiere a bolnavilor şi muribunzilor*, trad. De Ioan Ică Jr., Ed. Deisis Sibiu, 2006.
44. Mihălțan, Episcopul Oradiei, Ioan, *De vorbă cu credincioşii*, Ed. Episcopiei Oradiei, Oradea, 1993.
45. Milaş, Dr. Nicodim, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea I, trad. De Uroş Kovincici şi Dr. Nicolae Popovici, Tipografia Diecezană, Arad, 1930.
46. Idem, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol II, partea a II-a, trad. rom. de N. Popovici şi Uroş Kovincici, Arad, 1936.
47. Mitrofanovici, Dr. Vasile, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, cursuri universitare, Cernăuți, 1909.
48. Mladin, Mitr. Nicolae, Bucevschi, Prof. Diac. Dr. Orest, Pavel, Prof. Dr. Constantin, Zăgrean, Prof. Diac. Dr. Ioan *Teologia Morală Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979.
49. Neciaev, Mitr.Pitirim *Русь уходящая. Рассказы митрополита Питирима*, (Rusia trecătoare. Povestirile mitropolitului Pitrim), Sankt-Petersburg, 1887.
50. Idem, *Учебникъ по практическихъ руководствъ для пастырей*, (Abecedar cu reglementări practice pentru preoți), Sankt-Petersburg, 1884.
51. Necula, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Biserică şi cult pe înțelesul tuturor*, Ed. Europartner, Bucureşti, 1996.
52. Idem, *Tradiție şi înnoire în slujirea liturgică*, Ed. Episcopiei Dunării de jos, Galați, 1996.
53. Nellas, Panayotis, *Omul-animal îndumnezeit*, Studiu introductiv şi traducere Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1994.
54. Nikolskii, K. T., *Пособие къ изучению устава богослужения православный Церкви*, (Ghid de studiu a tipicului Bisericii Ortodoxe) ediția a II-a, Moscova, 1865.
55. Idem, *О службахъ Русской церкви*, (Despre cultul Bisericii Ruse), Sankt-Petersburg, 1880.
56. Odințov, N., *Порядок общественного и частного богослужения в древней Росии до X века:Церковно-историческое исследование*, (Ordinea cultului public şi particular în vechea Rusie până în sec. X: Cercetare istorico-bisericească) Sankt-Petersburg, 1881.

57. Idem, *Порядок общественного и частного богослужения в древней России до XVI века: Церковно-историческое исследование*, (Ordinea cultului divin public şi particular în Rusia până în sec. al XVI-lea. Cercetare istorico-bisericească), Sankt-Petersburg, 1881.
58. Oghiust Nicola, *Философския размышления о божественности Христианской религии*, (Meditaţie filosofică despre dumnezeirea religiei creştine), vol. II, Tambov, 1869.
59. Parvov A., *Практическое изложение церковно-гражданскихъ постановлений*, (Expunere practică a reglementărilor social-bisericeşti), ediţia a VI-a, Sankt-Petersburg, 1880.
60. Pavlov A., *Номоканонъ при большомъ требнике* (Nomocanonul şi Trebnicul mare), Odesa, 1872.
61. Idem, *Мнимые следы католическаго влияния въ древнейшихъ памятникахъ югословянскаго и русскаго церковнаго права*, (Minimile influenţe catolice asupra manuscriselor slavo-nordice şi asupra dreptului bisericesc rus), Moscova, 1892.
62. Pekarskii P. , *Наука и литература в Росий при Петре Великого*, (Ştiinţa şi literatura în Rusia în timpul lui Petru cel Mare), vol. II, Sankt-Petersburg, 1862.
63. Pelikan, Jaroslav, *Tradiţia creştină, O istorie a dezvoltării şi doctrinei*, *Doctrina creştină şi cultura modernă (de la 1700),* vol. V, Traducere şi note de Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Polirom, Iaşi, 2008.
64. Plămădeală, Antonie-Mitropolitul Ardealului, *Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983.
65. Idem, *Cuvinte duhovniceşti*, Sibiu, 2000.
66. Popovici, N. I, *Epicleza Euharistică*, Sibiu, 1933.
67. Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Istoria Bisericească Universală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004.
68. Rodoskii A.S., *Каталогъ старопечатныхъ книгъ*, (Catalogul cărţilor vechi de cult), Sankt-Petersburg, 1890.
69. Salantian, Arhiep. Mihail, *Христианское вероучение Армянской Церкви* (Catehismul Bisercii Armene), Sankt-Petersburg, 1831.
70. Idem, Об *Церкви и сф. таинъ из ответа старобрявцев (*Despre Biserică şi taine după răspunsul celor de rit vechi), 1854, Sankt- Petersburg.
71. Sava, Pr. Viorel, *Taina Mărturisirii în riturile liturgice actuale*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2004.
72. Serafimov A., *О чинопоследованияхъ принятия неправославныхъ христианъ в православную церковь*, (Rânduiala primirii credincioşilor de alte religii în Biserica Ortodoxă) vol. I, Academia Duhovnicească din Kiev, 1867.
73. Schmemann, Alexander *Postul cel Mare*, trad. de Andreea şi Laurenţiu Constantin, ediţia a II-a, Ed. Doris, Bucureşti, 1998.
74. Smirnov, Prof. T., *Происхождение и литургический характер таинств*, (Originea şi caracterul liturgic al tainelor), Kiev, 1875.
75. Idem, *Богослужение апостольскаго времени* (Cultul în perioada apostolică), vol. 5, Ed. Academiei Duhovniceşti din Kiev, 1873.
76. Idem, *Богослужение христианское со временъ апостоловъ до IV В* (Slujirea creştină din timpurile apostolice până în secolul al IV-lea), Kiev, 1876.
77. Smirnov, Prof., S., *Древнерусский духовник: иследование по истокам церковного быта*,(Vechiul duhovnic rus: cercetare după izvoarele bisericeşti), Moscova, 1913.
78. Soloviov, Vladimir, *Fundamentele spirituale ale vieţii*, Studiu introductiv şi traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1994.
79. Spidlik, Tomas *Spiritualitatea răsăritului creştin*, Ed. Deisis, Sibiu, 1997.
80. Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004.

81. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978.
82. Idem, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1993.
83. Suvorov, Prof. N. S., *Объем дисциплинарнаго суда и юрисдикции церкви в периодъ вселенскихъ соборовъ*, (Volumul judecăţii disciplinare şi jurisdicţia bisericii în perioda sinoadelor ecumenice), Earoslav, 1884.
84. Idem, *Къ вопросу о тайной исповеди и духовникахъ въ Восточной Церкви (*Asupra întrebării despre mărturisirea tainică şi despre duhovnici în Biserica Răsăriteană*)*, Earoslav, 1886.
85. Idem, *Следы западного-католическаго церкви права въ памятникахъ древне русскаго права*, (Influenţa dreptului bisericesc catolic în manuscrisele vechi ruse), Earoslav, 1888.
86. Şaguna, Andrei, *Краткое изложение каноническаго права*, (O scurtă prezentare a dreptului canonic), Sankt-Petersburg, 1872.
87. Şimanski G. I., *Литургика: Таинства и Обряды*, (Liturgica: Tainele şi ritualurile) Ed. Mănăstirii Stretensk, Moscova, 2003.
88. Taevski, Dimitrie, *История религий*, (Istoria religiei), vol. I, vol. II, Moscova, 1998.
89. Tromonin K. E., *Русская Достопамятности*, (Vrednicii de pomenire scriitori ruşi) vol. I, Moscova, 1815.
90. Vintilescu, Pr. Prof. Dr. Petre, *Liturghierul explicat*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.
91. Idem, *Spovedania şi duhovnicia*, Bucureşti, 1939.
92. Ibidem, ediţia a II-a, Alba Iulia, 1995.
93. Vîtrinskii, I. E, *Памятники христианской древности* (Monumentele antichităţii creştine), vol. IV, Sankt-Petersburg, 1845.
94. Vozdvijenskii, M. M., *Чувство греховности и потребностъ в искуплении*, (Sentimentul păcatului şi necesitatea răscumpărării*)*, Православная Обозрение (Revizuire Ortodoxă), vol.I, Kiev, 1882.
95. Zabelin, A., *Права и обязаниости пресвитеровъ*, (Drepturile şi obligaţiile preoţilor), vol. I, Kiev, 1884.

V-Studii şi articole

1. Balca, Diac. Prof. Niculae, *Etapele psihologice ale Mărturisirii*, în "Studii Teologice" VII (1955), nr. 1-2, pp. 25-39.
2. Baluţa, Arhim. Mitrofan, *Despre mărturisire*, în "Teologie şi Viaţă" LXIX (1993), nr. 1-3, pp. 65-66.
3. Bănescu, Prot. Dr. M., *Funcţionalitatea "dezlegării" în Sfânta Taină a Pocăinţei*, în "Mitropolia Banatului", XXXI, 1981, nr. 7-9, pp. 537-544.
4. Idem, *Simţul pastoral şi bunul-simţ al duhovnicului* în "Mitropolia Banatului" XXXI (1981), nr. 1-3, pp. 100-104.
5. Bejan, D-l D., *Ediţiile româneşti ale Molitfelnicului*, Bucureşti, 1937, extras din revista „Biserica Ortodoxă Română", LIV (1936), nr. 11-12, pp. 688-692.
6. Belea, Prot. Nicodim, *Îndatoririle duhovnicului după Sfintele Canoane*-prelegere ţinută la Cursurile de îndrumare misionară din Sibiu, în "Studii Teologice" III (1951), nr. 9-10, pp. 481-498.
7. Idem, *Funcţiunea soteriologică şi educativă a Tainei Spovedaniei*, în „Biserica Ortodoxă Română", C (1982), nr. 5-6, pp. 479-493.
8. Idem, *Condiţiile premergătoare secretului mărturisirii*, în "Mitropolia Banatului", XXXVI (1986), nr.5, pp. 22-27.

9. Belu, Prof. D., *Slava deşartă*, în "Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 5-6, pp. 326-331.
10. Beşchea, Pr. I.G., *Taina Sfintei Mărturisiri după Evhologiu*, în "Biserica Ortodoxă Română", XLVIII (1930), nr.6, pp. 546-556.
11. Branişte, Pr.Prof. Ene, *Uniformizarea Tipicului şi a textelor liturgice în cult şi săvârşirea tainelor*, în "Ortodoxia", XV, 1963, nr.2, pp. 216-225.
12. Idem, *Unitate şi varietate în cultul liturgic ortodox*, în "Studii Teologice", VII (1956), nr. 7-8, pp. 423-445.
13. Idem, *Sfaturi şi îndrumări pentru duhovnici în vechile cărţi româneşti de învăţătură pentru preoţi*, în "Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 10-12, pp. 616-627.
14. Idem, *Deosebiri interconfesionale cu privire la Sfintele Taine*, în "Ortodoxia", XI, (1959), nr. 4, pp.499-518.
15. Idem, *Despre "inovaţii" în săvârşirea serviciilor divine*, în "Studii Teologice", V(1953), nr. 3-4, pp. 279-304.
16. Idem, *Cărţi de cult tipărite între 1948-1968*, în „Studii Teologice", XX (1968), nr. 5-6, pp. 471-482.
17. Idem, *Cultul Bisericii Ortodoxe Române faţă de cultul celorlalte confesiuni creştine şi al sectelor din ţara noastră*, în "Studii Teologice", III (1951), nr. 1-2, pp. 3-25.
18. Idem, *Ediţii noi ale unor cărţi de slujbă în Bisericile ortodoxe vecine*, în "Ortodoxia", XI (1959), nr.4, p. 625-629.
19. Brătan, Pr. Ilie, *Răspunderea duhovnicească*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 1-2, pp.23-35.
20. Bunea, Pr. Ioan, *Pocăinţa-îndatorire de căpetenie a creştinului*, în "Mitropolia Olteniei", IX, (1957), nr. 11-12, pp. 737-746.
21. Idem, *Pocăinţa*, în "Mitropolia Banatului", XVI (1966), nr. 4-6, pp. 267-270.
22. В І. *Объ исповеди, как учреждении божественномъ, вопреки неправильному о ней ученію* (Despre mărturisire, ca fiind instituită de Dumnezeu, împotriva învăţăturii false despre ea). "Руководство для сельскихъ пастырей" (Ghidul păstorilor rurali), II (1878), nr.33, pp. 510-532.
23. Cândea, Pr. Prof. Spiridon, *Taina Sfintei Mărturisiri ca mijloc de pastoraţie individuală*, în „Mitropolia Olteniei", VIII, (1956), nr. 6-7, pp. 315-323.
24. Idem, *Taina Sfintei Mărturisiri privită din punct de vedere pastoral şi metodologic*, în "Mitropolia Banatului", XVI (1966), nr. 4-6, pp. 231-238.
25. Idem, *Mărturisirea păcatelor*, în "Mitropolia Olteniei", VI (1954) nr. 9-10, pp. 456-477.
26. Chilea, Pr. Sebastian, *Doctor al sufletelor*, în „Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 6-7, pp. 331-347..
27. Chiţescu, Prof. N., *Sfintele Taine (Temeiuri biblice şi patristice)*-prelegere, în "Studii Teologice" I (1949), nr. 7-8, pp. 514-534.
28. Chiţu, Magistrand, I. Viorel, *Rânduiala Mărturisirii în Molitfelnicele româneşti şi slavo-ruse*, în „Ortodoxia", XII, (1960), nr.3, pp.431-447.
29. Ciobotea, Prof. Dan-Ilie, *Dorul pentru Biserica nedespărţită sau apelul tainic şi irezistibil al iubirii Treimice*, în „Ortodoxia" XXXIV (1982), nr.4, pp. 586-598.
30. Coman, Pr. Prof. I.G., *Sfinţii Părinţi ca îndrumători ai duhovniciei*, în "Mitropolia Banatului", XVI (1966), nr. 4-6, pp. 191-200.
31. Idem, *Importanţa şi sensul desăvârşirii în monahism*, în „Studii Teologice", VII (1955), nr. 3-4, pp. 217-223.

32. Cornescu, C., *Rânduiala Sf. Taine a Cununiei, Mărturisirii şi Maslului în diferitele ediţii ale Molitfelnicului slav şi român folosit în Biserica Română,* în "Mitropolia Olteniei", XIV, (1962) nr. 10-12, pp. 602-623.
33. Cosma, Pr. A.C., *Taina Sfintei Mărturisiri,* în "Mitropolia Olteniei", XIV, (1962), nr. 3-4, pp. 191-208.
34. Crăciunaş, Magistrand Ierod. Irineu *Îndrumătorul duhovnicesc şi ucenicul după Sfinţii Părinţi*, în „Studii Teologice", VIII, (1956), nr. 9-10, pp. 622-641.
35. Crăciunaş, Pr. Irineu, *Învăţătura ortodoxă despre pocăinţă*, în „Ortodoxia, XII (1960), nr.3, pp. 389-405.
36. Dimitrevski, A., *Великий Евхологий и другие книги, употребляемыя на востоке пастырями въ практике*, (*Evhologhiul* mare şi alte cărţi, utilizate în est de păstori în practică) în Руководство для сельскихъ пастырей, XXVIII (1887), nr. 9, pp. 298-311.
37. Idem, *Богослужение в Русской Церкви за первые пять веков* // Православный собеседник, (Cultul Bisericii Ruse în primele cinci secole/Interlocutor Ortodox), 1882, 1883, Ediţia a II-a, a X-a, Cazani, pp. 166-183, 198-229.
38. Dumitraşko, Prot. Nikolai, *Практические заметки об исповеди*,(Observaţii practice despre mărturisire) în Полтавские Епархиальные Ведомости, (Anuarul Eparhiei de Poltava), nr. 4, 1873, pp. 89-93.
39. Idem, *Замечание о некоторыхъ случаяхъ церковно-обрядовой практики*, (Observaţii despre câteva întâmplări practice din ritualul bisericesc) în Руководство для сельскихъ пастыреи, nr. 22, 1861, pp. 81-85.
40. Felea, Pr. Ilarion V., *Molitfelnicul de Bucureşti* (1937), în "Revista Teologică", XXVIII, (1938), nr.5, pp.212-213.
41. Galeriu, Pr. Constantin, *Sensul creştin al pocăinţei*, în "Studii Teologice", XIX (1967), nr. 9-10, pp. 674-690.
42. Ică, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Taina Mărturisirii în practica sacramentală şi importanţa ei în lucrarea pastorală a Bisericii Ortodoxe*, în "Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 7-8, pp. 415-430.
43. Ielciu, Pr. Lect. Ioan Mircea, *Pocăinţa-Taină şi lucrare permanentă de suflet după părinţii duhovniceşti*, în "Revista Teologică", VI, (1996), nr. 3-4, pp. 267-281.
44. Iliescu, Lect. Victor, *Meditaţii teologice*, în "Mitropolia Ardealului", XXIV (1979), nr. 7-9, pp. 626-637.
45. Inokentii, Arhim., *О публичномъ покаянии,* (Despre pocăinţa publică), Православный собиседник (Interlocutorul Ortodox), nr. 1, 1868, p. 95-104.
46. Izvoranu, Magistrand Stelian, *Sfaturi şi orânduiri pentru duhovnici în pravilele manuscrise slavo-române şi româneşti*, în "Glasul Bisericii", XVIII, (1959), nr. 1-2, pp. 48-64.
47. Jeltov, Pr. Mihail, *Богослужение Русской Церкви X-XX вв*, Русская Провославная Энциклопедия, (Cultul Bisericii Ruse în sec. al X-XX-lea / Enciclopedia Ortodoxă Rusă) data publicării 25.10.2005, data preluării articolului 11.01. 2011 ora 16:27.
48. Kociubinskii, A.A," *Толковая служба" и другие сочинения, относящиеся к объяснению богослужения в Древней Руси до XVIII В (библиографический обзор)*,(Serviciul divin deosebit şi alte scrieri cu referire la explicarea cultului în Rusia veche până în sec. al XVIII-lea-Recenzie bibliografică) Православный собеседник, Казань, 1878, pp. 3-43.

49. Korobin, Gheorghii *Исправление богослужебных книг в начале XX века*, (Îndreptarea cărților de cult la începutul sec. al XX-lea) în „Благодатный Огонь”, (Focul haric), nr. 18, 1918, pp. 16-22.
50. Krutițki, Mitropolit Nicolae, *Iertare din amândouă părțile; Spovedania* (traducere din limba rusă de Pr. Prof. Niculae M. Popescu), în „Mitropolia Olteniei”, XI (1959), nr. 3-4, pp. 182-190.
51. Lebedințev, Pr. P. , *Вопросы иерейской совести*, (Întrebări despre conştiința preoților) în Руководство для сельскихъ пастырей, nr.9, 1860, pp. 195-199; nr. 13, pp. 311-321; nr. 19, pp. 1-11; nr. 21, pp. 61-71.
52. Idem, *Исповедъ для дитей -Исповедъ юкощей* (Mărturisirea pentru copii-mărturisirea adolescenților) , în Воскресъное Чтение, (Citire Duminicală) An. XXIX , 1865, nr. 46, pp. 1051-1056+1056-1059.
53. Levaşev, Pr. Arkadie *Можно ли священнику при чтении известъной разришителъный молитвы, читаемой над кающимця упоминать имени кающагося?*, (Preotul poate rosti numele penitentului în timpul rugăciunii de dezlegare?) în Руководство для селъскихъ пастырей, nr. 2, 1879, pp. 52-56.
54. Idem, *Объ исповеди священника священянкомъ,* (Despre mărturisirea preotului față de preoți) Церковныи Вестник, nr. 25, 1875, pp. 11-17.
55. Lihoviţkii, A., *К истории создания полной редакции Стоглава*, (Istoria alcătuirii întregii redactări a celor 100 de capete) în “Церковный вестник”, (Vestitorul Bisericesc) 1906, nr. 16, pp. 491-495.
56. Manolache, Drd. Anca, *Sfânta Taină a Mărturisirii*, în “Glasul Bisericii”, XXXVIII (1979), nr. 3-4, pp. 297-310.
57. Marin, Mitropolitul Olteniei Firmilian, *Duhovnicul*, în „Mitropolia Olteniei”, VIII (1956), nr. 1-3, pp. 3-12.
58. Mălinaş, Marin, *Manuscrise liturgice din Bihor*, în “Biserica Ortodoxă Română”, XCIII (1975), nr. 9-10, pp.1129-1138.
59. Micle, Ierom. Drd., Veniamin, *Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia” XXIV (1972), nr. 4, pp. 543-556.
60. Mihoc, Pr. Asist. Dr. Vasile, *Sfintele Taine, mijloace de mântuire şi sfințire a credincioşilor*, în „Mitropolia Ardealului”, XXVIII (1983), nr. 7-8, pp. 447-456.
61. Mircea, Pr. Ioan, *Biserica şi lucrarea ei după Noul Testament. Har şi harisme-iconomi ai Tainelor şi Harismatici*, în “Ortodoxia”, XXXIV (1982), nr. 3, pp. 358-396.
62. Mitu, Pr. Constantin, *Din disciplina penitențială a Bisericii*, în “Glasul Bisericii”, XVIII (1959), nr. 5-6, pp. 440-447.
63. Mitrofanovici, Dr. V., *Disciplina penitențială în Biserica ortodoxă din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi*, în “Candela”, III, (1884), nr. 1, pp. 26-37, în “Candela”, II (1883), nr.8, pp. 426-435; nr.9, pp. 473-482; nr. 9-10, pp. 529-541; III (1884) nr.2, pp. 83-94; nr.3, pp. 149-160; nr.4, pp. 222-223; nr.5, pp. 280-287.
64. Moca, Pr. Dumitru, *Instituția duhovniciei în Tradiția Răsăriteană*, în „Mitropolia Banatului”, XXXVIII, (1988), nr.4, pp. 37-38.
65. Moldovan, Pr. Conf. Ilie, *Preotul duhovnic şi darul iertării păcatelor*, în “Ortodoxia”, XXXIV (1982), nr.4, pp. 570-586.
66. Morozanu, Pr. Serafim F., *Taina Pocăinţei la Sfântul Ioan Gură de Aur*, în „Mitropolia Olteniei”, VIII (1956), nr. 8-9, pp. 490-507.

67. Munteanu C. Armand, *Chestiuni de cult în Sfintele Canoane*, în "Biserica Ortodoxă Română", LXXVIII (1960), nr. 3-4, pp. 258-285.

68. Necula, Pr. Prof. Dr. Nicolae D., *Este bine şi folositor să oprim pe credincioşi de la Sfânta Împărtăşanie pe perioade lungi*?, în "Vestitorul Ortodoxiei", VII (1995), nr. 147, p. 7.
69. Orlovsk, Pr. P., *Несколько практическихъ замечаний объ исповеди глухонемыхъ*, (Câteva observații practice despre mărturisirea surdo-muților) Руководъство для сельских пастыреи, 1863, vol. I, nr. 10, pp. 298-302.
70. Pătrulescu, Drd. Grigore *Epitemiile canonice şi ascetice în general,* în "Studii Teologice", XXXII (1980), nr. 3-6, pp. 535-550.
71. Petrica, Prot. Dr. Vasile, *Două parantezi liturgice* în „Mitropolia Banatului", XXXVI (1986), nr. 5, pp.67-70.
72. Pitters, Prof. Dr. Hermann, *Două poeme morale ale Sfântului Grigorie Teologul publicate în 1555 de Valentin Wagner la Braşov,* în „Revista Teologică", VI (1996), nr. 3-4, pp. 395-399.
73. Pobedonoștev, K. P., *О реформе в нашем богослужении* (Despre reforma cultului nostru) în "Странник", nr. XI, Sankt-Petersburg, 1906, pp. 11-14.
74. Popescu, Pr. Niculae M., *Diortosind Molitfelnicul* în "Biserica Ortodoxă Română" LV (1937), nr. 11-12, pp. 695-712.
75. Idem, *Slavă sau mărire?* în „Biserica Ortodoxă Română", LV, (1937), nr. 7-10, pp. 492-497.
76. Idem, *O nouă ediție a Molitfelnicului*, în „Biserica Ortodoxă Română", LV, (1937), nr. 7-10, pp. 518-522.
77. Pricop, Prot. I., *Sfânta Taină a Mărturisirii*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LII, (1976), nr. 3-4, pp. 265-271.
78. Popescu-Țînțăreni, Pr. Gh., *Sfânta Taină a Spovedaniei*, în "Mitropolia Olteniei", XXX (1978), nr. 1-3, pp. 93-97.
79. Pufulete, Pr. Silviu-Petre N. ,*Hotărâri privitoare la cult în canoanele apostolice*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LI (1975), nr. 9-12, pp. 705-715.
80. Radu, Pr. Prof. Dumitru, *Preotul ca săvârşitor al Tainei Spovedaniei şi puterea lui de a dezlega păcatele după învățătura ortodoxă,* în „Biserica Ortodoxă Română", C (1982), nr. 5-6, pp. 817-833.
81. Rezuş, Pr. Prof. Petru, *Duhovnicie şi Psihologie*, în „Glasul Bisericii", XVIII (1959), nr. 1-2, pp. 42-47.
82. Sava, Pr. Asist. Viorel, *Popas în spațiu liturgic*, în rev. „Candela Moldovei", IV, (1995), nr. 9-10, p.8.
83. Sava, Pr. Drd. Viorel, *Preotul duhovnic şi Taina Spovedaniei*, în "Teologie şi Viață" anul III, LXIX (1993), nr. 1-3, pp. 25-38.
84. Idem, *Duhovnicul-părinte pentru fiii săi duhovniceşti*, în rev. „Candela Moldovei", III (1994), nr. 11-12, p. 12.
85. Sârbu, Pr. Prof. Corneliu, *Duhovnicul cunoscător de suflete*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 3-4, pp. 137-150.
86. Semen, Pr. Prof. Dr. Petre, *Un pas spre Dumnezeu-Sfânta Mărturisire*, în "Teologie şi Viață" LXVII (1991), nr. 1-3, pp. 74-95.

87. Simedrea, Tit, *Însemnări despre Împărtăşanie şi duhovnic*, în "Mitropolia Olteniei", VII (1955), nr. 7-8, pp.399-409.
88. Smirnov S., Prof., *Исповедь и покаяние в древних монастырях Востока: Сакраментальная исповедь* (Mărturisirea şi pocăinţa în vechile mănăstiri ale Răsăritului: mărturisirea sacramentală) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1905, vol. 1, nr. 2, pp. 371–400; nr. 3, pp. 453–480; vol. 2, nr. 4, pp. 733–774.
89. Idem, *Кто совершал таинство покаяния в Древней Церкви*? (Cine săvârşea taina pocăinţei în Biserica primară?) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1906, vol. 1, nr. 3, pp. 469–502; nr.4, pp. 607–638; vol. 2, nr. 5, pp. 1–33.
90. Idem, *Древнее духовничество и его происхождение* (Речь перед защитой магистерской диссертации "*Духовный отец в древней Восточной Церкви*") (duhovnicia primară şi originile ei (Cuvântare rostită înainte de apărarea disertaţiei cu titlul: „Duhovnicul în Biserica primară de Răsărit")) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1905, vol. 2, nr. 7-8, pp. 369–382**.**
91. Idem, *Исповедь земле* (Mărturisirea pământului) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1912, vol. 4, nr. 11, pp. 501–537.
92. Idem, *Русские духовники и раскол старообрядчества* (Duhovnicii ruşi şi răscoala lipovenilor) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1913. vol. 3, nr. 11, pp. 506–532; nr. 12, pp. 701–724.
93. Idem, *Духовный отец, или старец, в древних восточных монастырях* (Părintele duhovnicesc sau stareţul în vechile mănăstiri răsăritene) în Богословский вестник, Сергиев Посад, 1904, vol. 3, nr.11, pp. 473–508; nr. 12, pp. 682–716.
94. Smolodovici Daniil, *Заметка духовника*, (Nota Duhovnicului) în Руководство селъскихъ пастырей, nr. 8, 1861, pp. 203-208.
95. Stan, Pr. Prof. Liviu, *Pravila Sfântului Calinic un veac de la apariţia ei*, în „Mitropolia Oltenie", XIV (1962) nr. 3-4, 1962, pp. 209-223.
96. Idem, *Legislaţia Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian*, în "Ortodoxia", XX (1968), nr.2, pp.276-297.
97. Stăniloae, Pr. Prof. D., *Mărturisirea, mijloc de creştere duhovnicească*, în "Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 4-5, pp. 168-176.
98. Idem, *Mărturisirea păcatelor şi pocăinţa în trecutul Bisericii*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIII, (1955), nr. 3-4, pp.218-250.
99. Idem, *Taina Pocăinţei ca fapt duhovnicesc,* în "Ortodoxia", XXIV (1972), nr. 1, pp. 5-13.
100. Streza, Pr. Dr. Liviu, *Preotul şi îndatorirea sa pastorală faţă de credincioşii bolnavi*, în "Mitropolia Olteniei", XXXIX (1987), nr. 1, pp. 78-87.
101. Idem, *Despre rânduiala şi semnificaţia Sfintei Taine a Mărturisirii în Biserica Ortodoxă*, în „Mitropolia Olteniei", XLI (1989), nr.4, pp. 24-32.
102. Idem, *Biserica, locaş de închinare*, în "Ortodoxia", XXXIV (1982), nr. 4, pp. 561-570.
103. Idem, *Relatările unor pelerini ruşi din secolele XVI-XVIII, în trecere prin Ţările Române, despre viaţa liturgică ortodoxă şi locaşurile de cult româneşti,* în "Biserica Ortodoxă Română", CVI, (1988), nr. 3-4, pp. 100-107.
104. Suvorov, N. S. *Вероятный состав древнейшего исповедного и покаяного устава в Восточной Церкви* //Византийский временник, (Conţinutul probabil a

Ritualului mărturisirii şi cel al pocăinţei în Biserica Răsăriteană)/Periodicul Bizantin Nr. 8, Sankt-Petersburg, 1901, pp. 357-434.

105. Şchiopu, Drd. Diac. Iulian A., *Norme pastorale pentru preoţimea ortodoxă română de azi în activitatea şi opera scrisă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVII (1969), nr. 11-12, pp. 1161-1172.

106. Şesan, Prof. M., *Despre mărturisirea păcatelor*, în „Mitropolia Banatului", X (1960), nr. 1-2, pp. 60-68.

107. Teofil, Episcopul Romanului, *Spovedania clericilor*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXI (1955), nr. 10-11, pp. 698-702.

108. Tiţa, Drd. Michael, *Temeiurile doctrinare ale Tainei Pocăinţei*, în „Ortodoxia", XXXVIII (1986), nr. 3, pp. 105-120.

109. V.M., *Un interesant manuscris al Molitfelnicului românesc*, în "Cultura Creştină"-Revistă lunară, Blaj, XXI, (1941), nr. 10-12, pp. 649-655.

110. Vedeanu, Pr. G., *Mărturisirea preoţilor, necesitatea şi folosul ei* (Referat asupra tezei: Mărturisirea preoţilor, rostit la conf. pastorală a protopresvitoratului Rădăuţi (11.X.1928)), în "Candela", XXXIX, (1928), nr.6-8, pp. 216-219.

111. Vintilescu, Prof. Petre, *Spovedania prilej de pastoraţie individuală*, în "Studii Teologice", I (1949), nr. 9-10, pp. 695-712.

112. Idem, *Anafora sau antidoron*, în "Studii Teologice", V (1953), nr. 1-2, pp. 116-146.

113. Idem, *Împărtăşirea la Sfânta Liturghie privită sub aspecul spiritualităţii creştine*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXI (1963), nr. 9-10, pp. 962-976.

114. Wagner, George, *Liturgie et remission des pèchès*, în Bibliotheca "Ephemerides Liturgicae". "Subsidia" 3, Roma, 1975, pp. 251-264.

115. Zaozerschii, N. A., *Покаяние и судъ въ древней Церкви*, (Pocăinţa şi judecata în Biserica veche), "Православная Обозрение" (Revizuirea Ortodoxă), nr. 2, 1885, pp. 247-250.

116. Idem, *Государь, Церковь и народ (Ко дню священного коронования их Императорских Величеств*) (Regele, Biserica şi poporul/Ziua încoronării Împărăilor)// Богословский вестник, (Vestitorul Teologic) Сергиев Посад, 1896, № 5, vol. II, pp. 264-280.

117. Zăgrean, Prof. Arhid. Dr. Ioan, *Desăvârşirea vieţii creştine prin Sfintele Taine*, în „Mitropolia Ardealului", IX (1964), nr. 1-2, pp. 77-92.

Cuprinsul

Introducere……p.1

Capitolul 1

Taina Mărturisirii în primul mileniu creştin

1.1 Noțiuni generale despre Sfintele Taine, Spovedanie, pocăință şi căință p.5

1.2 Taina Mărturisirii reflectată în textele Noului Testament .....p. 19

1.3 Mărturisirea în perioada apostolică……...p.31

1.4 Mărturisirea în veacul apostolic…….....p.39

1.5 Mărturisirea în sec. al II-lea şi al III-lea……...p. 40

1.6 Mărturisirea în secolele IV-V.....p.54

1.7 Mărturisirea în perioada secolelelor al V-X-lea.....p. 67

Capitolul II

Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă Română

II.1 Un scurt istoric al limbii liturgice şi primele tipărituri din Biserica Română cu referire la Taina Mărturisirii.....p.76

II.2 *Molitfelnicul* Bisericii Ortodoxe Române.....p.80

II.3 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicelor* publicate din 1545-1705.....p.83

II.4 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicului* din grupa a doua..... .....p. 91

II.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile *Molitfelnicului* din grupa a treia.....p.92

II.6 Rânduiala actuală a Tainei Mărturisirii.....p.98

II.7 Practici necanonice din cadrul rânduielii Tainei Mărturisirii.....p.102

Capitolul III

Ritualul Tainei Mărturisirii în *Molitfelnicul* Bisericii Ruse de la primele tipărituri până în sec. al XVII-lea

III.1 Istoria formării cultului Bisericii Ruse.....p.113

III.2 Rânduiala Mărturisirii în sec. al XI-XIV-lea.....p.118

III.3 Rânduiala Tainei Mărturisirii în *Molitfelnicele* sec. al XV-lea.....p.127

III.4 Rânduieli prescurtate ale Tainei Mărturisirii.....p.157

III.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XVI-lea p.165

III.6 Viziunea cercetătorilor străini cu privire la rânduiala Tainei Mărturisirii din sec. al XVI-XVII-lea.....p.179

III. 7. Rânduiala Tainei Mărturisirii în ediţiile slave ale Molitfelnicului din Biserica Română.....p.185

Capitolul IV

Ritualul Tainei Mărturisirii în Molitfelnicul Bisericii Ruse din sec. al XVII-lea până în prezent

IV.I Rânduiala Mărturisirii în sec. al XVII-lea……...p.188

IV.2 *Trebnicul* uniat……p.202

IV.3 Ediţiile ritualului mărturisirii din *Nomocanon*……p.203

IV.4 Istoria Tainei Mărturisirii în partea nord-răsăriteană a Bisericii Ruse……p.206

IV.5 Rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XVIII-lea……..p.224

IV.6 Îndrumarele mărturisirii din sec. al XVIII-lea şi rânduiala Tainei Mărturisirii în sec. al XIX-lea…….....p.240

IV.7 Asemănări şi deosebiri dintre rânduiala mărturisirii din Biserica Rusă şi cea Greacă..p.248

IV.8 Rânduiala Mărturisirii în sec. al XX-lea……..p.249

IV.9 Rânduiala hirotesiei întru duhovnic…….p.261

IV.10 Rânduiala primirii în Biserica Ortodoxă prin pocăinţă a credincioşilor de alte religii şi care au căzut de la credinţă……..p.267

IV.11 Formula de dezlegare a păcatelor din cadrul Tainei Mărturisirii în Biserica Rusă şi Română.....p.269

Capitolul V

Rânduiala Mărturisirii în celelalte Biserici Ortodoxe

V.1 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Greacă din sec. al X-lea până în prezent.....p.279

V.2 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Sârbă.....p.288

V.3 Rânduiala Mărturisirii în cadrul Bisericii Bulgare.....p.303

V.4 Rânduiala Mărturisirii în Biserica Goergiei.....p.304

Capitolul VI

Taina Mărturisirii în Biserica Ortodoxă. Unitate şi diversitate liturgică.....p.306

Concluzii.....p.317

Abrevieri.....p.321

Bibliografie.....p.322

Cuprinsul.....p.336